

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»**

Гірська школа Українських Карпат

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

№ 17
2017

**Івано-Франківськ
2017**

**Засновник та видавець – державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**
Видається з 2006 року

Головний редактор:	Марія Оліяр	
Заступник головного редактора:	Юрій Москаленко	
Відповідальний секретар:	Інна Червінська	
Редакційна рада:	Ігор Цепенда Володимир Бондар (м. Київ) Микола Євтух (м. Київ) Чад Бері (США) Олена Біда (м. Черкаси) Ігор Гоян Василь Грещук Тетяна Завгородня Дмитро Дзвінчук Іван Калуцький Надія Луцан Галина Михайлишин Віктор Москалець Ришард Пенчковські (Польща) Борис Савчук Маріуш Гвозда (Польща) Беата Акім'якова (Словаччина) Петр Мазур (Польща) Василь Химинець (м. Ужгород)	Іван Бех (м. Київ) Надія Бібік (м. Київ) Віталій Кононенко Олена Будник Войцех Валят (Польща) Володимир Великочий Богдан Грицуляк Андрій Загороднюк Зеновія Карпенко Тетяна Котик Неллі Лисенко Василь Марчук Зіновія Нагачевська Олексій Рега Іван Руснак (м. Хмельницький) Марія Чепіль (м. Дрогобич) Дональд Девіс (США) Ірина Пальшкова (м. Одеса)
Редакційна колегія:	Марія Оліяр Юрій Москаленко Інна Червінська Йосип Гілецький Галина Білавич Лілія Копчак Ярослав Никорак	

Адреса редакційної колегії: «Гірська школа Українських Карпат», ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна, 76000. Тел. (0342) 53-15-74, fax (03422) 3-15-74.
E-mail: mountainschool@pu.if.ua; www.mountainschool.pu.if.ua.

Внесено до Переліку наукових фахових видань України наказом Міністерства освіти та науки, молоді і спорту України № 54 від 25.01.2013 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого ЗМІ серія КВ № 18273-7073ПР від 05.09.2011 р.

Друкується за ухвалою вченої ради державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 11 від 28 листопада 2017 р.)

Сторінки журналу відкриті для дискусійних матеріалів, а тому їх зміст не завжди відображає погляди редакційної ради. Статті друкуються в авторській редакції.

При передруці матеріалів посилання на це видання обов'язкове.

ГІРСЬКА ШКОЛА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ. 2017. № 17. 236 С.

**Public higher education institution
«Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»**

Mountain School of Ukrainian Carpaty

SCIENTIFIC EDITION ON PEDAGOGICAL SCIENCES

**No. 17
2017**

**Ivano-Frankivsk
2017**

**Founder and publisher – Public Higher Education Institution
«Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»
Issued since 2006**

Editor in chief:	Oliyar Mariya	
Deputy chief editor:	Moskalenko Yuriy	
Executive secretary:	Chervinska Inna	
Editorial board:	Tsenda Igor	Bech Ivan (Kyiv)
	Bondar Volodymyr (Kyiv)	Bibik Nadiya (Kyiv)
	Evtukh Mykola (Kyiv)	Kononenko Vitaliy
	Barry Chad (USA)	Budnyk Olena
	Bida Olena (Cherkasy)	Walat Wojciech (Poland)
	Hoyan Igor	Velykochiy Volodimir
	Hreshchuk Vasyl	Hrytsulyak Bogdan
	Zavhorodnya Tetyana	Zagorodniuk Andriy
	Dzvinchuk Dmitro	Karpenko Zenoviya
	Kalutskiy Ivan	Kotik Tetyana
	Lutsan Nadiya	Lysenko Nelly
	Mykhailyshyn Galina	Marchuk Vasyl
	Moskalets Victor	Nahachewska Zinoviya
	Peczowski Ryszard (Poland)	Rega Oleksiy
	Savchuk Boris	Rusnak Ivan (Khmelnitskiy)
	Hvozda Mariusz (Poland)	Chepil Maria (Drohobych)
	Akimyakova Beata (Slovakia)	Davis Donald (USA)
	Mazur Peter (Poland)	Palshkova Irina (Odesa)
	Hymynets Vasyl (Uzhgorod)	
Editorial staff:	Oliyar Mariya	
	Moskalenko Yuriy	
	Chervinska Inna	
	Hiletskiy Yosyp	
	Bilavych Galina	
	Kopchak Liliya	
	Nykorak Jaroslav	

Address of editorial staff: «Mountain School of Ukrainian Carpaty», public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University», 57 Shevchenko Street, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76000. Tel. (0342) 53-15-74, fax (03422) 3-15-74. E-mail: mountainschool@pu.if.ua; www.mountainschool.pu.if.ua.

The journal is added to the «List of scientific professional publications of Ukraine, in which the results of dissertations for the degree of doctor and candidate of sciences can be published». Order № 54 by Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine from 01.25.2013.

Certificate of publishing media State registration series KV №18273-7073 PR from 05.09.2011.

MOUNTAIN SCHOOL OF UKRAINIAN CARPATY. 2017. No. 17. 236 Pg.

© PHEI «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University», 2017

© «Mountain School of Ukrainian Carpaty», 2017

Igor Tsependa,

доктор політичних наук, професор,
ректор ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Igor Tsependa,

Doctor of Political Science, Professor,
Rector of the Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

РЕГІОНАЛЬНІ ПРОЕКТИ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ПОЄДНАННЯ НАУКИ І ПРАКТИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

REGIONAL PROJECTS AS AN EFFECTIVE FORM OF INTEGRATION OF SCIENTIFIC THEORY AND PRACTICE UNDER CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Серед десятків цікавих і суспільно корисних проектів, які розробляються науковцями ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», чільне місце займає міжнародний проект «Гірська школа Українських Карпат: стан, проблеми, перспективи розвитку», започаткований у 2006 р. професором В. Д. Хрущем. В умовах глобалізації цей та подібні проекти сприяють розв'язанню конкретних проблем, що постають перед місцевими громадами, допомагають запобігти негативним впливам, які нівелюють національну та етнічну самобутність населення гірських регіонів.

Статус гірських в Україні мають близько 600 загальноосвітніх навчальних закладів, у яких навчається біля 130 тисяч учнів. Окрім труднощів, які переживає вся освіта, ці навчальні заклади мають свої специфічні проблеми, які спостерігаються і в багатьох інших країнах світу, де є гори. Саме тому перший і єдиний в Україні комплексний проект, спрямований на вивчення впливу гірського середовища на розвиток, навчання і виховання школярів, дуже швидко привернув увагу не лише дослідників в Україні, але й учених із США, а також Польщі, Словаччини, Румунії та інших країн Європи.

Напрацювання науковців кафедри педагогіки початкової освіти стали теоретичною основою для практичних кроків з удосконалення навчально-виховного процесу в гірських школах, які здійснюються на державному рівні. Далекоглядність, передбачливість, уміння визначити проблему свідчить про життєву та наукову мудрість дослідників.

Among dozens of interesting and socially useful projects that are being developed by scientists at Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, the international project "Mountain School of the Ukrainian Carpathians: State, Problems, Prospects of Development", launched in 2006 by Professor V.D. Khrushch, takes the leading place. Under conditions of globalization, this and similar projects contribute to solving specific problems faced by local communities, helping to prevent negative influences that offset the national and ethnic identity of mountain populations.

About 600 comprehensive education institutions, in which about 130 thousand students study received the status of "mountain schools" in Ukraine. In addition to the difficulties experienced by all the education sphere, these educational institutions have their own specific problems that can be observed in many other countries which territories are occupied by mountains. That is why, the first and only integrated project in Ukraine, aimed at studying the influence of the mountain environment on the development, training and education of schoolchildren, very quickly attracted attention not only of researchers in Ukraine, but also scientists from the United States, as well as Poland, Slovakia, Romania and other European countries.

Numerous scientists' researches of the Department of Pedagogy of Primary Education have become the theoretical basis for practical steps to improve educational process in mountain schools, which are carried out at the state level. Farsightedness and ability to determine the problem can testify vital and scientific wisdom of the researchers.

Василь Хрущ,

кандидат педагогічних наук, професор
автор проекту «Гірська школа: стан,
проблеми, перспективи розвитку»
(м. Івано-Франківськ)

Vasyl Khrushch,

Candidate of Pedagogical Sciences, Professor,
Author of Project "Mountain School:
status, problems and prospects"
(Ivano-Frankivsk)

ПРОЕКТ «ГІРСЬКА ШКОЛА» – ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ЧАСУ «MOUNTAIN SCHOOL» PROJECT: CHALLENGES AND RESPONSES

Проект «Гірська школа: стан, проблеми, перспективи розвитку» виник не спонтанно, не на голому місці. Це не був інсайт окремої особи чи навіть не вимисел групи осіб. Він визрів як результат довготривалої роботи викладачів кафедр педагогіки і психології, наукових основ управління школою, теорії та методики початкової освіти, якими мав честь керувати автор даної публікації. Суть роботи полягала в нерозривному зв'язку двох процесів: підготовки і перепідготовки кадрів для загальноосвітніх шкіл та тісного зв'язку з гірськими школами Карпатського регіону, які найбільше потребували науково-методичної допомоги від науковців педагогічного інституту, а пізніше університету. Цей зв'язок ґрунтувався на принципі «для школи готуємо – у школи вчимося». Це був не лише красивий лозунг, а свідомо обрана, планомірно організована і цілеспрямована робота, мета якої полягала у вивченні потреб гірських шкіл і намаганні допомогти їм в силу можливостей педагогічних кафедр.

У високогірних районах Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей у різні періоди 80-90 років вищезгаданими кафедрами було організовано постійно діючі семінари для вчителів загальноосвітніх шкіл з науково-методичних проблем навчання і виховання учнів. Такий семінар працював у Красноільській середній загальноосвітній школі Верховинського району. До участі в ньому залучались вчителі із сусідніх шкіл. Викладачі кафедр на той час педагогічного інституту ознайомлювали вчителів з особливостями розвитку учнів в процесі вивчення кожної з дисциплін навчального плану тодішніх шкіл, показували виховні можливості кожного навчального предмета у формуванні повноцінної особистості в складних умовах функціонування шкіл у віддалених гірських селах.

До роботи науково-методичного семінару залучались також студенти випускних курсів, які здійснювали профорієнтаційну роботу, виступаючи перед старшокласниками. Часто практикувалося залучення до програми семінару невеликих колективів студентської художньої самодіяльності, що надавало його роботі привабливості. Такі дводенні куштові і районні науково-методичні семінари давали можливість не лише донести до вчителів узагальнене слово педагогічної науки, але й глибоко ознайомитися з проблемами, труднощами, потребами та особливостями роботи віддалених гірських шкіл. Особлива увага приділялася тим початковим школам, які працювали на присілках, окремих ділянках, пішохідна доступність до яких від центральної школи становили 3-4 км.

Зв'язок зі школами був одним із основних напрямів роботи педагогічного інституту та його кафедр. Це сприяло глибшому знанню викладачами тих проблем, які очікують майбутніх учителів, що працюватимуть у гірських школах і, відповідно, покращувало як теоретичну, так і практичну підготовку студентів до роботи в школі. Зв'язок із високогірними районами постійно підтримувався і стимулювався ректоратом педінституту. Так, з ініціативи ректора інституту професора О. А. Устенка за погодженням з Верховинською районною радою студентський трудовий загін збудував у селі Стебник велику і гарну школу, у селі Замагура студентами була відремонтована школа. Окрім цього, директори гірських шкіл високогірних Путильського району Чернівецької області, Турківського району Львівської області, Верховинського району Івано-Франківської області, Рахівського району Закарпатської області, перебуваючи на курсах підвищення кваліфікації керівних кадрів, що працювали в структурі Івано-Франківського педінституту, працювали в групі для аналізу проблем організації роботи школи.

У зв'язку із заснуванням університету на базі педагогічного інституту, яке започаткував і успішно здійснив талановитий учений, організатор і керівник професор В. І. Кононенко, дещо змінились основні напрями роботи нового навчального закладу. Маючи значний досвід викладацької й управлінської роботи в київських вишах, зокрема в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка та Київському національному педагогічному інституті, нині Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, В. І. Кононенко спрямував зусилля кафедр університету на розвиток науки, перетворення новоствореного навчального закладу в університет класичного типу. Відповідно значно змістились акценти в структурі та роботі університету, відкривались нові факультети – економічний, юридичний, філософський, до дещо інших функцій готувалися студенти традиційних для педінституту факультетів – філологічного, фізико-математичного, історичного тощо. Випускникам університету присвоювалася інша кваліфікація:

замість «учитель історії» – кваліфікація «історик», замість «учитель мови і літератури» – «філолог» тощо. Разом з тим, в одній із найменших областей України, де поряд працюють такі потужні класичні університети, як Львівський, Чернівецький, Ужгородський, потреба в науковцях з математики, фізики, філології, філософії, історії була невисокою. Саме тому факультети та інститути не без відома МОН України почали безсоромно дописувати в дипломах про вищу освіту до кваліфікації слово «викладач» («історик-викладач», «філолог-викладач» тощо). Це при тому, що терміни педагогічної практики були скорочені в рази, а на окремих спеціальностях взагалі відмінені, навчальні педагогічні дисципліни та дисципліни психологічного циклу значно скорочені. Саме в цей період зв'язок кафедр університету зі школами, особливо з гірськими, значною мірою послабився. Він залишився тісним і нерозривним лише на Педагогічному факультеті, який у структурі класичного університету почав займати скромне, далеко не першорядне місце. Але навіть у таких умовах кафедра теорії і методики початкової освіти Педагогічного факультету продовжувала співпрацювати з гірськими школами. У Верховинській ЗОШ I-III ст. № 1 з метою профорієнтаційної роботи та надання допомоги майбутнім абітурієнтам щодо вступу у вищі навчальні заклади, насамперед у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», було організовано «Школу майбутнього педагога». До учнів із Верховинського району та частини Путильського району, які навчалися в цій школі, виїздили викладачі кафедри, залучались і викладачі інших кафедр університету. Випускники «Школи майбутнього педагога», як правило, вступали на навчання до Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника на різні факультети. І сьогодні ця школа, але під іншою назвою – «Школа майбутнього абітурієнта» – працює в кількох гірських районах Івано-Франківської області за активної участі викладачів новоствореної кафедри педагогіки початкової освіти (завідувач – доктор педагогічних наук М. П. Оліяр).

Реагуючи на такий виклик часу, як переорієнтація класичного університету з підготовки вчительських кадрів на підготовку спеціалістів високої кваліфікації для інших галузей, та щоб не втратити напрацювань із вивчення специфіки навчання, виховання і розвитку дітей-горян, виникла ідея розробки регіонального проекту «Гірська школа: стан, проблеми, перспективи розвитку».

Ставлення до цього проекту, як і до інших регіональних проектів, на офіційному рівні було далеко не однозначним. Такі проекти як за радянських часів, так і в перші роки незалежності України називалися принизливо-образливим терміном «хуторянщина», вважались надто вузькими і такими, що не заслуговують на увагу. Проект лише за третім разом вдалося зареєструвати у МОН України як наукове дослідження кафедри теорії та методики початкової освіти. Свідченням того, що проект довго не привертав уваги МОН України, може бути факт, коли на Міжнародній науковій конференції «Розвиток освітньо-виховного простору в Карпатах в мовах глобалізації: стан, проблеми, перспективи» за участю науковців США, Словаччини, Польщі, Угорщини, яка відбувалась у 2008 році, представник МОН України високого рангу привселюдно заявив, що в Україні немає такого поняття, як «гірська школа», це, на його думку, звичайна сільська школа. Тому не дивно, що в попередні роки керівник відділу освіти Івано-Франківської ОДА також ігнорував проект і не скористався тими добрими напрацюваннями та рекомендаціями, що втілювались в життя через відділи освіти семи районів та двох міст, на території яких працювали населені пункти зі статусом «гірських». Не дивно й те, що з київських пагорбів не видно різниці між школами, які працюють у компактних селах степових районів Херсонщини, Миколаївщини, Одещини, Полтавщини тощо, і школами, які функціонують у гірській місцевості та включають початкові малокомплектні школи з 3-9-ма присілковими, з великою пішохідною віддаленістю, з особливими умовами, в яких здійснюється процес навчання і виховання дітей. Однак було не зрозуміло, чому місцеві органи влади через надмірну централізацію управління освіти не могли або не хотіли побачити і проаналізувати особливості роботи гірських шкіл.

Роботі кафедри теорії і методики початкової освіти, що працювала з гірськими школами ще до офіційного затвердження проекту, значно посприяло прийняття Верховною Радою в 1995 році Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні». Законом встановлено критерії, за якими населені пункти набувають статусу гірських, визначено основні засади державної політики щодо розвитку гірських населених пунктів та гарантії соціального захисту громадян, які в них проживають, працюють або навчаються.

Законом встановлено, що до гірських населених пунктів належать міста і селища, які розташовані в гірській місцевості на висоті 400 метрів і вище над рівнем моря, на території, дуже розчленованій байраками, водотоками, з суворими кліматичними умовами: холодною і довгою зимою, прохолодним коротким літом, великою кількістю опадів, селевими явищами, повеннями, вітровалами, сніговими наметами, відсутністю придатної для обробітку землі, сейсмічною нестійкістю.

Постановою Кабінету Міністрів України від 11 серпня 1995 року № 648 «Про умови оплати праці осіб, які працюють в гірських районах» передбачено підвищення оплати праці на 25 відсотків особам, які проживають або постійно працюють у населених пунктах зі статусом гірських.

Таким чином, означеними документами передбачені пільги для дорослих, працюючих осіб. Однак в умовах, за яких надається статус гірських, проживають поряд із дорослими діти, працюють школи, до яких часто по бездоріжжю, крутими схилами і високими підйомами, в дощ і зиму хурделицю, через стрімкі потоки і снігові замети, під проливними дощами і густими туманами добираються до школи по 3-4 км учні і вчителі. Втомлені дорогою, діти стають учасниками навчального процесу, слухають учителя, виконують навчальні завдання, і знову їх чекає той шлях, яким вони прийшли на заняття. Навчальні плани, підручники, вимоги до знань, організація роботи школи така ж, як у школах Києва, інших великих міст та розлогих рівнинних сіл. Жодного врахування місцевих особливостей не було і немає. Саме тому дослідники роботи гірських шкіл замислилися, як надати науково-методичну допомогу вчителям та учням, що працюють та навчаються в гірських школах, де не такі умови, як у великих містах, не такі потоки інформації, не те матеріально-технічне забезпечення навчального процесу.

На врахуванні впливу навколишнього середовища наполягає академік НАПН України О.Я. Савченко. В її доповіді «Досвід моделювання шкільних систем: аналіз теорії і практики» наголошується на необхідності переходити до «побудови системи мікро- і макро- навчально-виховних і навчальних середовищ» [1, с. 5].

Особливістю середовища шкіл, які знаходяться в населених пунктах зі статусом гірських, є те, що вони працюють в екстремальних умовах: рідкорозселеність, значне віддалення окремих місцевостей і осель від школи, бездоріжжя, специфічні форми ведення господарства, до якого залучаються діти, лісиста місцевість з її гушавинами, часті прояви природних катаклізмів, таких, як повені, зсуви, вітровії, снігові замети. Все це не може не впливати на психіку, стан здоров'я, світосприймання, світовідчуття учнів.

На час розробки проекту «Гірська школа: стан, проблеми, перспективи розвитку» в населених пунктах зі статусом гірських працювала значна кількість навчальних закладів. У 27 районах Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей в населених пунктах зі статусом гірських було 648 загальноосвітніх шкіл, де навчалися 126341 учень. З них в Івано-Франківській області працювало 225 шкіл, де навчався 55821 учень, в Закарпатській області – 214 шкіл із контингентом 42588 учнів, у Львівській області 172 школи та 22217 учнів, у Чернівецькій в 37 школах навчалось 5715 дітей. До освітнього простору цих областей в умовах гір входили також 7 гімназій, 3 ліцеї з контингентом 1298 учнів та 209 дошкільних навчальних закладів із 7597 вихованцями. Таким чином, в Українських Карпатах навчанням і вихованням було охоплено 135236 дітей. За такої значної кількості учнівської молоді та тисяч учителів і вихователів доцільно розробляти не один, а декілька науково-дослідних проектів для вивчення особливостей організації роботи гірських шкіл, творчої роботи вчителів та навчання, виховання і розвитку учнів.

Певні проблеми життя і праці в гірських населених пунктах відчувають і вчителі. Робота в невеликому замкнутому колективі, відірваність від щоденного спілкування з колегами-освітянами, часто недостатня професійна, соціально-економічна і політична поінформованість, проживання в складних природних умовах – все це та інше призводить до швидкого «старіння вчителя», поступового знищення його професійної і соціальної активності.

Життя і діяльність учителів та інших спеціалістів потребує особливої уваги з боку керівництва як країни, так і органів місцевого самоврядування. Про це йшлося на науково-практичній конференції «Специфічні проблеми соціально-економічного та культурно-духовного розвитку в гірських умовах Карпат і шляхи та засоби їх розв'язання», яка відбулась у Верховині. Тут говорилося, що виділення бюджетних коштів за принципом «на одного учня», «на одного вчителя» не враховує географічних, природно-ландшафтних, кліматичних, демографічних та інших специфічних умов, які докорінно впливають на результативність праці людей і матеріально-культурний рівень їхнього життя [2].

Одним із важливих викликів часу, на який треба було дати відповідь, що і сприяло розробці проекту «Гірська школа: стан, проблеми, перспективи розвитку», стала значна соціальна та громадська активність населення Карпатського краю після здобуття Україною незалежності. На думку автора проекту, певні зміни повинні відбутися і в роботі гірської школи, у змісті, формах і методах як сімейного, так і шкільного виховання учнівської молоді. Школа, поряд із соціальною активністю інших державних та громадських організацій і об'єднань, повинна включатися в активну діяльність із розвитку Карпатського краю, збереження його краси та природної самобутності.

Так, в м. Косові вперше було оголошено про проведення Міжнародного Року Гір, на якому головою комітету обрано професора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктора біологічних наук, директора Карпатського біосферного заповідника Ф. Д. Гамора. У 2004 році в гірському регіоні Чернівецької області, місті Путила комітет Міжнародного Року Гір було перетворено на Український національний Комітет Гір. Серед 78 країн світу, де працюють комітети гір, Україна посіла чільне місце.

Зважаючи на те, що серед завдань Українського Національного Комітету Гір, на жаль, немає жодного, яке б стосувалося освіти, школи, дітей, особливо вивчення впливу гірського ландшафту та інших природних чинників на виховання і розвиток учнів, автор проекту спільно з колективом кафедри теорії та методики початкової освіти вирішили заповнити цю прогалину і в 2004 році розробили вищезгаданий проект, подали його в МОН України як колективне регіональне наукове дослідження. Окрім цього, було розроблено «Орієнтовну тематику наукових досліджень проблем гірської школи» [3, с. 67-70].

У цей же період Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника з ініціативи кафедри теорії та методики початкової освіти (завідувач – професор В. Д. Хрущ) розпочав активну міжнародну наукову співпрацю з дослідниками гір Національної Академії Наук Австрійської Республіки [4, с. 19] та центром дослідження Аппалач (США) [5, с. 26; 4, с. 19].

Значну допомогу в реалізації проекту «Гірська школа» надавав проректор з навчально-наукової роботи, кандидат філософських наук, професор Ю. М. Москаленко, який став координатором згаданого проекту.

Першими конкретними кроками колективу дослідників особливостей роботи гірських шкіл було те, що спільно з відділами освіти Верховинської, Рахівської, Путилівської РДА проводилось обстеження гірських шкіл та укладання «Соціальних паспортів шкіл». Робота з вивчення гірських шкіл проводилась у відповідності до Закону України «Про ратифікацію Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат» [6, с. 10-17].

На думку розробників проекту «Гірська школа: стан, проблеми, перспективи розвитку», розвивати Карпатський регіон необхідно насамперед через виховання дітей, школу, освіту і науку. В гори має прийти висока сучасна наука, наукомісткі технології, а не потужна промисловість, яка неминуче порушить суспільний та природно-екологічний баланс. Проти цього застерігає «Програма української національної асамблеї «Сонячна революція, третій гетьман»: «Цивілізація вичерпала існуючу екологічну нішу й увійшла у глобальну кризу. Для виходу з неї потрібен стрибок у чистий простір. У ті народи, які спроможуться здійснити світоглядну революцію, організаційний, екологічний і технологічний прогрес» [7, с. 80].

Дослідження проблеми гірської школи сприяє реалізації «Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат», яку Верховна Рада України ратифікувала 7 квітня 2004 року (конвенцію ратифіковано Законом № 1672-IV від 07.04.2004 р.). Сторони, що підписали конвенцію (а це 7 країн Карпатського регіону – Польща, Румунія, Сербія, Чорногорія, Словаччина, Угорщина, Україна, Чехія) визнають, що «Карпати є унікальним природним скарбом визначної краси та екологічної цінності, важливим центром біорізноманіття, головним водозбором великих річок, необхідним середовищем існування та притулком для багатьох видів рослин і тварин..., важливою

частиною екологічного, економічного, культурного, рекреаційного довкілля та середовища існування у серці Європи, спільного для багатьох народів та країн» [8, с. 383].

Проект був неоднозначно сприйнятий у середовищі викладачів університету, в окремих з них виникали запитання: навіщо цей регіональний проект, від кого і для чого захищати Карпати? У розробників проекту відповідь була одна – від руйнівного, негосподарського втручання людини в цю Богом створену красу. Любов до природи гір, шанобливе ставлення до них починається з раннього дитинства, шкільних років і реалізується в практичному їх збереженні впродовж усього життя людини.

Вже на початку реалізації проекту дослідники поставили перед собою низку практичних завдань, які спільно зі школами та із сім'ями горян необхідно реалізувати у навчально-виховній роботі з учнями. Суть їх полягає в тому, що:

- в роботі значної частини вчителів не склалась система використання природних чинників для кращого розвитку дітей і підвищення ефективності навчально-виховної роботи (залучення дітей до традиційних у горах видів діяльності; поглиблення розуміння взаємозалежностей діяльності людей і умов природи; обумовленість звичаїв, традицій, народної творчості ландшафтами і способом господарювання тощо);
- уповільнений суспільний розвиток гірських територій, збіднений ринок праці в гірських селах, недостатня зацікавленість державних і недержавних організацій у багатофункціональному розвитку гірських сіл справляють негативний вплив на розвиток учнів та роботу гірської школи;
- монофункціональний спосіб господарювання в горах не лише ускладнює організацію профільного навчання, але й утруднює вибір професій та працевлаштування випускників шкіл;
- процеси навчання і виховання дітей ускладнюються тим, що багато хто з них залишається без опіки батька і матері. Трудова міграція, сезонні роботи позбавляють можливості багатьох батьків виховувати своїх дітей;
- недооцінка впливу природних факторів на розвиток дітей, нехтування особливостями умов гірського середовища (великі віддалі окремих осель від школи, суворий і нестабільний клімат, висока потреба в теплі, пов'язана з низьким вмістом кисню в повітрі тощо негативно відбивається на стані здоров'я окремих дітей, вимагає гнучкості навчальних програм).

Накопичення наукового матеріалу та конкретних даних аналізу роботи гірських шкіл і окремих учителів потребували їх оприлюднення, що поставило дослідників перед необхідністю мати відповідний друкований орган. Першим задумом було організувати друковане видання у вигляді газети «Освітній Карпатський простір». Однак газета не могла вмщати серйозні наукові статті з проблем освіти і виховання молоді в умовах Карпат. Тому було засновано видання науково-методичного журналу «Гірська школа Українських Карпат», перший номер якого вийшов у 2006 році, а дещо пізніше він став науковим фаховим виданням з педагогіки. У журналі почали висвітлюватися проблеми різнобічного вивчення особливостей впливу на розвиток особистості природних, соціально-економічних, культурологічних, психологічних факторів тощо. Зважаючи на таку строкатість і складність проекту, до розробки проблеми розвитку особистості в умовах гірського середовища запрошувались фахівці з інших кафедр: анатомії і фізіології людини і тварин, психології, фізичної реабілітації, географії тощо. Новостворений журнал фактично став університетським науково-методичним виданням.

Ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор фізико-математичних наук, професор Б. К. Остафійчук підтримав ідею роботи над проектом «Гірська школа» у статті «Щасливої у пізнанні дороги!» видання № 1 «Гірська школа Українських Карпат». На міжнародний рівень проект вивів ректор ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», висококваліфікований фахівець із міжнародних відносин, дипломат, доктор політичних наук, професор Ігор Євгенович Цепенда, який у 4-5 номерах журналу за 2008-2009 р.р. опублікував передову статтю «Прикарпатський національний університет у європейському освітньому просторі» [9, с. 7-10].

Стало традицією, що ректор, проректори виступають на перших сторінках кожного випуску журналу. Так, проректор з науково-педагогічної роботи, професор В. М. Чобанюк опублікував передову статтю «Стратегія розвитку: досягнення, перспективи» у № 6-7 [10, с. 7-9]. Проректор з наукової роботи, доктор хімічних наук, професор І. Ф. Миронюк оприлюднив статтю «Здобутки та перспективи науковців Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» [11, с. 5-8].

Найбільший внесок у розвиток проблеми зробили викладачі кафедри теорії та методики початкової освіти, відомі науковці: завідувач кафедри анатомії та фізіології людини і тварин, доктор медичних наук, професор Б. В. Грицуляк, завідувач кафедри фізичної реабілітації, доктор медичних наук, професор Т. В. Бойчук, аспіранти якої з напрямку «Охорона здоров'я учнів в умовах гірського середовища» захистили кандидатські дисертації.

Активно працюють над реалізацією проекту «Гірська школа» доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри екології та рекреації І. Ф. Калущий, прекрасний знавець Карпатських лісів, колишній генеральний директор науково-виробничого об'єднання «Прикарпатліс», доктор історичних наук, професор, директор Інституту туризму університету В. С. Великочий, кандидат географічних наук, доцент Й. Р. Гілецький – знаний фахівець у галузі проблем Карпат та гірської школи, автор підручників з географії для загальноосвітніх шкіл, та ін.

У журналі «Гірська школа Українських Карпат» публікуються відомі вчені України: доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН, директор Інституту педагогіки і психології Національного університету імені Михайла Драгоманова В.І. Бондар, доктор медичних наук, професор, дійсний член НАПН, директор Інституту проблем виховання НАПН України І. Д. Бех, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН А. М. Богуш, доктори педагогічних наук, професори В. Г. Кузь, І. С. Руснак, О. І. Пальшкова, С. О. Скворцова, В. В. Химинець, М. М. Чепіль та ін.

У проекті «Гірська школа» беруть участь учені з інших країн світу. Проблему розвитку людини і громади в умовах гірського середовища розробляємо спільно з науковцями із США, Польщі, Словаччини, Швейцарії. Вчені цих країн публікують свої матеріали на сторінках нашого науково-методичного журналу, відбувається обмін досвідом.

Науковці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, які досліджують гірську проблематику, пов'язану з розвитком особистості, щорічно виїжджають до США для участі в традиційних Аппалачських читаннях, беруть участь у наукових конференціях у Словаччині, Польщі тощо.

У 2008 році спільно з науковцями США в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника проведено першу міжнародну науково-практичну конференцію «Розвиток освітньо-виховного простору в Карпатах в умовах глобалізації: стан, проблеми, перспективи».

У 2013 році проведено II Міжнародну спільну українсько-американську науково-практичну конференцію за участю 20 науковців із 14 університетів США «Карпати – Аппалачі: формування особистості в контексті сталого розвитку гірських регіонів», у якій узяли участь також науковці Польщі, Словаччини, Угорщини.

За тринадцять років проект «Гірська школа» не тільки експонувався на двох міжнародних виставках у м. Києві і був удостоєний срібної медалі Міністерства освіти і науки та Президії НАПН України, але й привернув увагу низки країн світу, на території яких є гірські масиви. Друкований орган проекту «Гірська школа Українських Карпат» у 2007 році зареєстрований Міжнародною організацією стандартизації ЮНЕСКО в реєстрі ISSN із наданням номера: ISSN № 1994-4845 Girs'kaľk. Ukr. Karp. Highland School of Ukrainian Carpaty. Це дає змогу нашому виданню бути сьогодні представленим у міжнародних мережах з питань освіти, виховання, екології тощо та доступним для науковців інших країн. До речі, сам проект опублікований у кількох номерах журналу десятима мовами: українською, англійською, німецькою, французькою, італійською, іспанською, польською, словацькою, угорською та румунською.

Під час роботи над проектом увага науковців зосереджувалася на різних проблемах, які й сьогодні є вкрай актуальними: навчально-виховна робота в малочисельних школах, вивчення впливу на дітей навколишнього гірського середовища, виховання школярів на багатих самобутніх звичаях горян, природоохоронне і трудове виховання тощо. У центрі уваги дослідників постійно були і є діти, учні, їх розвиток через навчання, виховання, різні види особистої діяльності.

У процесі наукового дослідження та реалізації проекту колектив дослідників дійшов таких висновків:

- сьогодні, в умовах децентралізації управління, створення об'єднаних територіальних громад, оптимізації навчальних закладів, у тому числі в гірських регіонах, як ніколи раніше, потребують уваги науковців гірської школи, процеси навчання й виховання дітей-горян;
- як свідчить досвід, означена проблема є вельми актуальною. Процеси глобалізації вимагають більш активної діяльності в регіонах. Саме регіональні проекти дозволяють використати позитивні сторони загального (глобального) напрямку розвитку і запобігти негативним впливам, що нівелюють національну та етнічну самобутність народу кожної окремо взятої країни;
- в умовах глобалізаційних процесів особлива увага приділяється активності місцевих громад;
- освітньо-виховний простір у Карпатах, незважаючи на особливі труднощі, що викликаються природно-кліматичними, демографічними та соціально-економічними чинниками гірської місцевості, стабільно розвивається: удосконалюється мережа освітньо-виховних закладів, широко використовуються новітні технології навчання і виховання учнів, сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стають звичним явищем у роботі шкіл та інших навчально-виховних закладів;
- використовується досвід розвитку освіти в гірських регіонах інших країн світу. Міцнішим і ширшим стає співробітництво з «Міжнародною організацією гір» (Швейцарія, Берн), «Центром дослідження Аппалач» (США, штат Кентуккі), розробляються спільні проекти дослідження гір з університетами Європи і США. Все це дозволяє використати наукові й практичні здобутки інших країн і на цій основі розвинути власні ідеї, збагатити світове співтовариство надбаннями української науки і практики.

1. Савченко О. Моделі розвитку української школи / О. Савченко // Освіта України. – 27 жовтня 2006. – № 81. – С. 5.
2. Верховина – регіон особливої уваги // Галичина. – 19 жовтня 2006 р. – № 159 – 160.
3. Орієнтовна тематика дослідження проблем навчання, виховання і розвитку учнів гірських шкіл // Гірська школа Українських Карпат. – 2006. – № 1. – С. 67-70.
4. Про міжнародне співробітництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Австрійсько-Українського інституту у справах науки і технологій. Протокол № 1/06 від 3 квітня 2006 р. // Гірська школа Українських Карпат. – 2006. – № 1. – С. 19.
5. Угода про наукову та освітню співпрацю між Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника в місті Івано-Франківську, Україна, та Центром дослідження Аппалач в м. Бера, штат Кентуккі, Сполучені Штати Америки // Гірська школа Українських Карпат. – 2009. – № 4-5. – С. 26.
6. Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат» // Гірська школа Українських Карпат. – 2006. – № 1. – С. 10-17.
7. Програма української національної асамблеї «Сонячна революція, третій гетьманат» // «Галичина». – 18 березня 2006 р.
8. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат // Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 32. – С. 383.
9. Цепенда І. Є. Прикарпатський національний університет у європейському освітньому просторі / І. Є. Цепенда // Гірська школа Українських Карпат. – 2008-2009 р. – № 4-5. – С. 7-10.
10. Чобанюк В. М. Стратегія розвитку: досягнення, перспективи / В. М. Чобанюк // Гірська школа Українських Карпат. – 2011. – № 6-7. – С. 7-9.
11. Миронюк І. Ф. Здобутки та перспективи науковців Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника / І. Ф. Миронюк // Гірська школа Українських Карпат. – № 2-3. – 2007. – С. 5-8.

Розділ I. Офіційні матеріали

Фоторепортаж з III Міжнародної науково-практичної конференції
«Роль освіти у сталому розвитку гірського регіону» (20-22 вересня 2017 р.)

Робота учасників конференції в гірських школах Прикарпаття. Космацька ЗШ I-III ст., Міжнародна зелена школа (с. Космач, Косівського району, Івано-Франківської області)

МАТЕРІАЛИ ІІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «РОЛЬ ОСВІТИ У СТАЛОМУ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО РЕГІОНУ» 20-22 ВЕРЕСНЯ 2017 РОКУ М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

З 20 по 22 вересня 2017 р. проходила ІІІ Міжнародна науково-практична конференція «Роль освіти у сталому розвитку гірського регіону». Організаторами конференції виступили кафедра педагогіки початкової освіти педагогічного факультету (завідувач кафедри М.П. Оліяр – доктор педагогічних наук, керівник міжнародного проекту «Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку», головний редактор журналу «Гірська школа Українських Карпат») та Івано-Франківський коледж ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (директор коледжу – кандидат філософських наук, професор Ю.М. Москаленко, координатор проекту «Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку»). До участі в конференції було запрошено науковців із Інституту проблем виховання НАПН України, Центру дослідження Аппалач (м. Бера, США), учених із Польщі, Словаччини, Болгарії. Активну участь у підготовці і проведенні конференції взяли викладачі кафедри педагогіки початкової освіти Ольга Деркачова, Галина Білавич, Галина Русин, Інна Червінська, Марія Клепар та ін.

На конференції обговорювалися результати багаторічних досліджень науковців України та зарубіжжя з проблем гірських регіонів. Їх розв'язання допомагає запобігти негативним впливам, які нівелюють національну та етнічну самобутність населення гірських регіонів, сприяє збереженню природного розмаїття й етнокультурних традицій, використанню досвіду розвитку освіти в гірських регіонах інших країн світу. На багатьох із таких проблем зосередили увагу учасники конференції, зокрема доктор філологічних наук, професор, академік НАПН України В.І. Кононенко, кандидат педагогічних наук, член-кореспондент НАПН України П.В. Лосюк, доктор філософських наук, професор Г.Й. Михайлишин, кандидат педагогічних наук, професор Т.І. Пантюк, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник К.О. Журба та ін.

Кафедра педагогіки початкової освіти тісно співпрацює з освітянами-практиками, які поділилися досвідом роботи в гірських школах з учасниками конференції. Директор Манявського НВК Б.В. Білусяк розповів про навчально-виховне об'єднання «Манявський освітній округ» та проблеми функціонування округу в межах однієї територіальної одиниці в гірській місцевості. Учитель-методист Верховинської ЗОШ І-ІІІ ст. О.Я. Стефюк висвітлила досвід здійснення компетентнісного підходу в навчально-виховному процесі початкової школи на основі етнографічного дослідження Гуцульщини, продемонструвала власний творчий доробок. Учасників конференції привітали учні Верховинської ЗОШ І-ІІІ ст.

У конференції взяли участь учені зі США. Доктор філософії, професор, виконавчий директор Центру дослідження Аппалач (м. Бера, штат Кентуккі) Крістофер Міллер проаналізував досвід десятирічної співпраці вчених Карпатського регіону та Аппалач. Доповідач визначив наративність динаміки народних ремесел та їх соціо-економічну роль у кожному регіоні, що є визначальною при конструюванні ідентичності місцевості. Цілющсть водних та рослинних ресурсів також була визначена характерною особливістю обох гірських регіонів. Кетрін Енгл (кандидат наук, кафедра соціології, університет Кентуккі) представила історію та вплив Програми Grow Appalachia – інноваційного проекту з розвитку городництва та громади, який розпочався в центральних Аппалачах у 2009 році.

21 вересня відбулися виїзні секційні засідання учасників конференції в гірських школах з проблем розвитку етнокультурного, виховного і соціально-економічного потенціалу Карпатського регіону, рекреаційно-оздоровчої та інвестиційної привабливості гірських регіонів, професійної мобільності майбутнього фахівця в полікультурному просторі освіти, розвитку інклюзивного освітнього середовища в гірських школах Українських Карпат, проблем та перспектив розвитку малочисельних шкіл в умовах трансформації європейського освітнього простору, розвитку особистості школяра в умовах гірського середовища, психологічних засад особистісного розвитку горян.

Учасники конференції відвідали Космацьку ЗОШ І-ІІІ ступенів, Космач-Ставицьку загальноосвітню школу І-ІІ ступенів (с. Космач Косівського району Івано-Франківської області), поспілкувалися з директорами шкіл Ю.Д. Семчуком та О.К. Линдюк, педагогами, обмінялися думками щодо забезпечення рівного доступу до інноваційної освіти для дітей з віддалених гірських районів. Кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України Ірина Шкільна представила презентацію та майстер-клас «Формування національно-культурної ідентичності підлітків у ЗНЗ». Учитель інформатики Космацької ЗОШ І-ІІІ ступенів Ганна Горганюк провела майстер-клас «Упровадження робототехніки в гірських школах».

Під час відвідання Міжнародної зеленої школи (засновник Ірина Жданова) великий інтерес в учасників конференції викликала майстерня писанкарства, стендова доповідь «Математика писанкарства», бінарний урок з хімії та праці «Хімія молока і традиційна гуцульська сирна іграшка», «Майстерня сирних коників» (модератор – Галина Луцяк, учитель Космач-Ставицької ЗОШ І-ІІ ст.) та інші заходи.

У результаті проведеної роботи учасниками конференції прийнята спільна резолюція, що об'єднала всі висловлені пропозиції та рекомендації і визначила стратегічні напрями майбутньої роботи, зокрема створення Асоціації гірських шкіл України з метою активізації досліджень освітньо-виховного простору в Карпатах.

РЕЗОЛЮЦІЯ**III Міжнародної науково-практичної конференції
«Роль освіти у сталому розвитку гірського регіону»****CONFERENCE INFORMATION****Vasyl Stefanyk Precarpathian National University hosts****III INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
«ROLE OF EDUCATION IN SUSTAINABLE MOUNTAIN DEVELOPMENT»
September 20-22, 2017****THEMATIC AREAS OF THE CONFERENCE:**

Ethno-cultural, educational and socio-economic potential of the mountain environment in the Carpathian region.

Recreation and investment attractiveness of the Carpathians and Appalachians.

Professional mobility of the future expert in multicultural education space.

Development of inclusive educational environment in mountain schools of the Ukrainian Carpathians.

Problems and prospects of development of small schools in terms of transformation of the European educational space.

Development of the student individuality in terms of mountain environment.

Psychological basis of personality development in the mountain region.

Заслухавши і обговоривши доповіді, повідомлення, виступи науковців вищих навчальних закладів України, США, Польщі, Словаччини, Болгарії, практичних працівників органів освіти, директорів шкіл і вчителів, учасники конференції зазначають:

- сучасна соціально-економічна та екологічна ситуація в регіоні Українських Карпат вимагає зміни пріоритетів у політиці розвитку гірських територій у відповідності з концепцією переходу України на засади сталого розвитку;
- сталий розвиток гірських територій України як складової частини загальноєвропейського регіону Карпат у контексті Карпатської конвенції, Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» є перспективним стратегічним баченням, що вимагає визначення конкретних цільових орієнтирів і завдань;
- в умовах децентралізації управління, створення об'єднаних територіальних громад, оптимізації навчальних закладів, як ніколи раніше, потребують уваги науковців освітні процеси в гірських регіонах;
- освітньо-виховний простір у Карпатах, незважаючи на особливі труднощі, що викликаються природно-кліматичними, демографічними та соціально-економічними чинниками гірської місцевості, стабільно розвивається: удосконалюється мережа освітньо-виховних закладів, широко використовуються новітні технології навчання й виховання учнів, сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стають звичним явищем у роботі шкіл та інших навчально-виховних закладів;
- використовується досвід розвитку освіти в гірських регіонах інших країн світу. Міцнішим і ширшим стає співробітництво з «Міжнародною організацією гір» (Швейцарія, Берн), «Центром дослідження Аппалач» (США, штат Кентуккі), розробляються спільні проекти дослідження гір з університетами Європи і США. Все це дозволяє використати наукові та практичні здобутки інших країн і на цій основі розвинути власні ідеї, збагатити світове співтовариство надбаннями української науки і практики.

Водночас конференція звертає увагу педагогічної громадськості на те, що в розвитку освітнього простору в гірському регіоні Карпат є низка труднощів. Серед них:

- уповільнений суспільний розвиток гірських територій, збіднений ринок праці в гірських селах, недостатня зацікавленість державних і недержавних організацій у багатофункціональному розвитку гірських сіл справляють негативний вплив на розвиток учнів та роботу гірської школи;
- монофункціональний спосіб господарювання в горах не лише ускладнює організацію профільного навчання, але й утруднює вибір професій та працевлаштування випускників шкіл;
- в роботі значної частини вчителів не склалася система використання природних чинників для кращого розвитку дітей і підвищення ефективності навчально-виховної роботи (залучення дітей до традиційних у горах видів діяльності; поглиблення розуміння взаємозалежності діяльності людей і умов природи; обумовленість звичаїв, традицій, народної творчості ландшафтами і способом господарювання тощо);
- процес навчання й виховання дітей ускладнюється тим, що багато хто з них залишається без опіки батька і матері. Трудова міграція, сезонні роботи позбавляють можливості багатьох батьків виховувати своїх дітей;
- недооцінка впливу природних факторів на розвиток дітей, нехтування особливостями умов гірського середовища негативно відбивається на стані їх здоров'я, вимагає гнучкості навчальних програм;
- значна віддаленість гірських шкіл від міст, недостатнє забезпечення навчально-методичними матеріалами, відсутність провайдерів у віддалених гірських селах зумовлює низький рівень доступу значної частини учнів та вчителів до сучасних джерел інформації.

Враховуючи ці та інші думки й зауваження, висловлені в доповідях, повідомленнях та в процесі їх обговорення, учасники конференції рекомендують:

1. Міністерству освіти і науки України виділити проблему розвитку освітнього простору гірських регіонів як одну з пріоритетних. Всебічно сприяти збереженню та розвитку системи загальноосвітніх закладів у гірських населених пунктах.

2. Основою сучасної освітньої політики визначити турботу про інтегрований соціально-економічний, екологічний та культурний розвиток гірських регіонів, збереження місцевих культурних і господарських традицій.

3. З метою активізації досліджень проблем гірських регіонів створити Асоціацію гірських шкіл України. Схвалити проект Статуту Асоціації гірських шкіл України, запропонований робочою групою з підготовки установчих документів.

4. Розглядати активізацію транскордонної співпраці як один із пріоритетних напрямів вирішення комплексу проблем сталого розвитку гірських регіонів. Із цією метою розвивати контакти з українськими та міжнародними організаціями, університетами, які готують фахівців для роботи в горах і займаються вивченням та дослідженням роботи навчально-виховних закладів в умовах гір, а саме:

- здійснювати обмін науковцями (викладачами, аспірантами, студентами), які розробляють проблеми розвитку освіти і спільнот в умовах гірського середовища;
- практикувати оприлюднення матеріалів українських авторів з даної проблематики у виданнях США, Польщі, Словаччини, Болгарії тощо та публікації зарубіжних авторів в українських виданнях;
- розширити наукове співробітництво між окремими кафедрами і дослідницькими центрами до масштабів співробітництва між навчально-науковими і дослідницькими закладами України, США, Польщі та інших країн.

5. Вищим і середнім спеціальним педагогічним навчальним закладам звернути увагу на специфіку підготовки вчителів до роботи в гірських умовах з метою підвищення рівня кадрового забезпечення в гірській місцевості, розвитку мотиваційних механізмів щодо закріплення молодих фахівців, збереження та розвитку людського потенціалу в гірських селах. Із цією метою вищим навчальним закладам передбачити впровадження в навчальних процес дисциплін з проблем сталого розвитку.

6. Брати участь у розробці регіональних програм та проектів, що сприяли б поверненню випускників вищих педагогічних навчальних закладів до гірських сіл. Саме регіональні проекти дозволяють використати позитивні сторони загального (глобального) напрямку розвитку і запобігти негативним впливам, що нівелюють національну та етнічну самобутність народу кожної країни.

7. Налагодити тісні взаємозв'язки між закладами вищої педагогічної освіти та навчальними закладами, розташованими в горах, з метою розбудови Нової української школи в гірській місцевості.

8. Роботу кафедр та науково-дослідних лабораторій у ВПНЗ спрямувати на вивчення потреб у наданні освітніх послуг жителям конкретних гірських територій і ефективних шляхів їх забезпечення, у тому числі використання дистанційної, індивідуальної, екстернатної форм навчання, сучасних освітніх технологій.

9. Оргкомітету конференції звернутися до Кабінету Міністрів України і МОН України з клопотанням про виділення коштів з державного фонду регіонального розвитку для фінансової підтримки пілотного регіонального проекту «Розбудова Нової української школи в гірській місцевості Українських Карпат», схваленого Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти, зокрема для діяльності чотирьох пілотних гірських опорних шкіл (по одній у Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Чернівецькій областях, у перспективі – в кожному з 27 гірських регіонів цих областей).

10. Оргкомітету конференції надіслати проект організаційної структури з реалізації пілотного регіонального проекту «Розбудова Нової української школи в гірській місцевості Українських Карпат» для доопрацювання Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, МОН України, НАПН України, департаментам освіти і науки, ОІППО Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької областей, ректорам університетів Ужгородського національного, Прикарпатського національного імені Василя Стефаника, Дрогобицького державного педагогічного імені Івана Франка, Чернівецького національного імені Юрія Федьковича з пропозицією рекомендувати до складу робочої групи досвідчених організаторів і науковців.

11. Рекомендувати редакційній колегії журналу «Гірська школа Українських Карпат» підготувати і видати спецвипуск журналу з установними матеріалами з реалізації пілотного регіонального проекту (I квартал 2018 року).

12. Рекомендувати науково-дослідній лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульшинознавство» (м.Косів) спільно з ОІППО і пілотними гірськими опорними школами Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької областей підготувати і видати методичний посібник з досвіду використання регіонального етнографічного компонента в гірській школі (II квартал 2018 року).

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ

Міжнародний проект «Аппалачі / Карпати: сталий розвиток гірських регіонів» - в дії

У рамках наукової співпраці між Україною і США, викладачі Івано-Франківського коледжу ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» – професор Юрій Москаленко, викладачі Ярослав Никорак, Роман Познанський, Наталія Процишин та університету – професор Олена Будник, доценти Інна Червінська, Андрій Червінський, викладач Сергій Сидорів взяли участь у науковій конференції «Аппалачі / Карпати: сталий розвиток гірських регіонів: моделі, проблеми та перспективи», організованій в Яремчі та Рахові американською стороною. Для участі в конференції в Україну прибуло 20 учасників з різних університетів США, які входять до Центру дослідження Аппалач.

На конференції було успішно представлено міждисциплінарні проблеми щодо забезпечення сталого розвитку гірських регіонів Українських Карпат та Аппалач у порівняльному контексті, зокрема: проблеми екології, охорони здоров'я, організації дозвілля, надання якісних освітніх послуг, економічного розвитку та ін.

Так, професор Дональд Девіс у своєму виступі чітко визначив моделі сталого розвитку Карпат та Аппалач, окреслив його перспективи з урахуванням результатів соціологічних досліджень. Професор Юрій Москаленко представив результати 10-літньої праці групи науковців університету над проектом «Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку», визначив особливості функціонування гірських шкіл в Українських Карпатах.

Доцент університету Роман Познанський наголосив на проблемах, що існують у гірських регіонах з вивчення дітьми та молоддю іноземної мови. Професор Крістофер Міллер розповів про свої враження та результати роботи над згаданим проектом, проаналізував спільні та відмінні етнографічні елементи в народних ремеслах обох регіонів, що є визначальним у формуванні національної ідентичності, поділився думками щодо перспектив подальшої співпраці щодо вивчення традицій, звичаїв та обрядів жителів гірських регіонів в Україні та США.

Під час дискусії професор Ребекка Флетчер поділилася думками щодо стійкої політики в галузі охорони здоров'я жителів гірської місцевості в США, акцентувала на питаннях синергізації диспропорцій в охороні здоров'я людини та навколишнього середовища в Аппалачах. Питання щодо перспектив сталого розвитку сільського та лісового господарства у Центральній частині Аппалач, зокрема деякі аспекти щодо проблеми вирубування лісів, охорони здоров'я та зміни політики висвітлила професор Тереза Бурріс.

Під час панельної дискусії професор Олена Будник представила результати порівняльного дослідження ціннісних орієнтацій підлітків у гірських школах Українських і Польських Карпат; а доцент Андрій Червінський і викладач коледжу Ярослав Никорак розкрили вплив географічних чинників гірської місцевості на сталий розвиток регіону, завідувач творчої навчально-наукової лабораторії міжнародного проекту «Гірська школа Українських Карпат» доцент Інна Червінська розкрила чинники впливу гірського середовища на освітній та соціально-культурний розвиток Карпатського регіону.

Цікавими думками та відеороликами щодо впровадження інклюзивної освіти в Українських Карпатах поділився викладач Сергій Сидорів, вдаючись до порівняльного аналізу щодо забезпечення права на рівний доступ до якісної освіти осіб з особливими потребами за результатами стажування у США. Не менш цікавими та змістовними були й інші виступи учасників з України та США.

Надзвичайно зворушлива та позитивна атмосфера гірського краю спонукала до продуктивної дискусії та вироблення стратегій для подальшої співпраці між науковцями ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» і представниками наукових кіл та університетів США.

Під час роботи Міжнародної науково-практичної конференції «Аппалачі / Карпати: сталий розвиток гірських регіонів: моделі, проблеми та перспективи» (19 вересня 2017 р., м. Яремче)

Міжнародний французько-український проект «Фестиваль гірських промислів та ремесел – 2017»

У контексті діяльності творчої навчально-наукової лабораторії міжнародного проекту «Гірська школа Українських Карпат» група викладачів університету, до складу якої ввійшли професор Олена Будник, доценти Інна Червінська та Наталія Матвеева, викладачі Ярослав Никорак та Андрій Червінський взяли активну участь у Міжнародному фестивалі гірських професій, який традиційно проходить у гірських країнах Європи. Цьогоріч фестиваль вперше відбувся в Україні на базі туристичного комплексу «Мигове», що на Буковині.

Фестиваль гірських професій (FIMM) – це заходи, які сприяють сталому розвитку гірських регіонів шляхом мобілізації всіх фахівців гірських спеціальностей. Він також дозволяє людям, а особливо молоді, зацікавленій гірськими професіями та ремеслами, зустріти професіоналів, що сприятиме їх навчання, обміну вміннями і навиками та демонстрації здобутого досвіду.

Впродовж чотирьох днів роботи фестивалю науковці з Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника взяли участь у засіданні круглого столу «Туризм – як чинник економічного розвитку регіону: кращі практики, віхи, перспективи», на якому презентував стендову доповідь на тему: «Роль приватних музеїв у сталому розвитку гірських регіонів» викладач кафедри географії та туризму Андрій Червінський. Під час роботи панельної дискусії «Стратегія розвитку Карпатського регіону та розширення співпраці з ЄС» з доповіддю «Крос-культурний та виховний аспект вивчення та збереження автентичних промислів та ремесел гірських регіонів» виступили доцент Інна Червінська – «Проблема формування економічної культури молодого покоління у гірському середовищі: етнорегіональний контекст» – професор Олена Будник, «Особливості впровадження інклюзивної освіти в гірських регіонах: реалії та перспективи» – доцент Наталія Матвеева, «Використання Інтернет-ресурсів у діяльності гірських туристичних комплексів» – викладач Ярослав Никорак.

У форматі відкритого комунікаційного майданчика учасники фестивалю обмінялись досвідом реалізації міжнародних проектів, обговорили можливості розвитку різних видів туризму в гірських регіонах, презентували здобутки у сфері підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі, поділилися напрацюваннями щодо організації діяльності закладів клубного типу у загальноосвітніх школах віддалених гірських сіл. Особливе зацікавлення викликали поки що рідкісні для України, такі види туризму як інклюзивний та едукативний туризм тощо.

Почесними гостями фестивалю були Генеральний консул Румунії в Чернівцях Елеонора Молдован, керівник Асоціації національних парків Франції Жан-Люк Дебуа, Президент фестивалю гірських професій Жан-Мішель Дюнон з чисельною делегацією з провінції Савоя (Франція), керівники повітів та гмін з Польської Республіки на чолі з віце-маршалком, пані Сільвією Яскульською.

Особливу зацікавленість викликало комплексне представлення французькими колегами свого регіону – гірського масиву в провінції Савоя, який пропонує туристам низку інноваційних послуг пов'язаних не лише з організацією харчування та проживання туристів, але й з розвитком виноградарства, виноробства, сироваріння, вирощування шампінйонів, трюфелів, відновлення етнічних ремесел мешканців гір тощо.

У своєму виступі Генеральний консул Румунії в Чернівцях Елеонора Молдован акцентувала увагу на полікультурності гірських регіонів, вказала на необхідність підтримки та розвитку навчальних закладів, наданні якісної освіти жителям віддалених гірських територій.

Родзинкою фестивалю були змагання гірських рятувальних загонів, презентації продукції виробників екологічно чистої продукції, арт-мистецьких студій та надавачів туристичних послуг, майстер класи викладачів та студентів коледжів прикладного мистецтва, виставки-продаж майстрів народної творчості, фольклорна програма «Гуцульські забави».

Міжнародний фестиваль гірських професій став майданчиком для знайомства, спілкування, співпраці, обміну досвідом фахівців різних галузей, яких поєднують гори.

Розділ II. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутнього педагога

doi: 10.15330/msuc.2017.17.18-22

Катерина Журба,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут проблем виховання Національної
академії педагогічних наук України
(м. Київ)

Kateryna Zhurba,

Candidate of Pedagogical Science,
Senior Research Worker,
Institute of Education of National Academy
of Pedagogical Sciences of Ukraine
(Kyiv)
katjachiginceva@meta.ua

ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ВИХОВАННЯ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ТА СТАРШОЇ ШКОЛИ

CONCEPTUAL APPARATUS OF EDUCATION OF LIFE-MEANINGFUL VALUES OF BASIC AND HIGH SCHOOL PUPILS

У статті аналізується понятійний апарат проблеми виховання смисложиттєвих цінностей в учнів основної і старшої школи. Розглядається сутність таких понять як «смысл», «смысл життя», «мета життя», «смисложиттєві орієнтації», «смисложиттєві цінності», «виховання смисложиттєвих цінностей», обґрунтовується їх взаємозв'язок і взаємообумовленість. Характеристика понятійного апарату є основою визначення цілей і перспектив виховання смисложиттєвих цінностей в учнів основної і старшої школи на ґрунті спільного розуміння проблеми і використання загальноприйнятої термінології.

Ключові слова: смысл, смысл життя, мета життя смисложиттєві цінності.

The article analyses the conceptual apparatus of the problem of education of life-meaningful values of basic and high school pupils. The essence of such concepts as «meaning», «meaning of life», «purpose of life», «life-meaningful orientations», «life-meaningful values», «education of life-meaningful values» is examined, their interrelation and interdependence are proved. Defining the meaning of life is the result of the individual's conscious choice and inner actions, which is under the influence of subjective and objective factors. The meaning of the personality's life is considered by us as a dynamic system that combines the main and secondary meanings and is the pivot on which a person relies in different life situations. Life-meaningful values are based on humanistic ethics and morality, which are leading in the upbringing of the growing personality. The characteristics of the conceptual apparatus is the foundation for setting goals and perspectives of education of life-meaningful values of basic and high school pupils on the basis of common understanding of the problem and usage of common terminology.

Key words: meaning, sense of life, purpose of life, life-meaningful values.

В статье анализируется понятийный аппарат проблемы воспитания смысложизненных ценностей у учащихся основной и старшей школы. Рассматривается сущность таких понятий как «смысл», «смысл жизни», «цель жизни», «смысложизненные ориентации», «смысложизненные ценности», «воспитание смысложизненных ценностей», обосновывается их взаимосвязь и взаимообусловленность. Характеристика понятийного аппарата является основой определения целей и перспектив воспитания смысложизненных ценностей у учащихся основной и старшей школы на основе общего понимания проблемы и использования общепринятой терминологии.

Ключевые слова: смысл, смысл жизни, цель жизни смысложизненные ценности.

Introduction

Theoretical understanding of the problem of education of life-meaningful values of basic and high school pupils is very important because it defines the system of scientific approaches, provisions and basic principles which are required for systematizing current researches.

Within the conceptual field of our research we consider it is necessary to examine the nature of the concepts «meaning», «meaning of life», «purpose of life», «life-meaningful orientations», «life-meaningful values», «education of life-meaningful values».

The meaning and understanding of life

While considering the conceptual apparatus of our research it should be determined the significance of the word «meaning».

The scientist of the 17th century P. Berynda reveals the significance the word «meaning» originated from ancient Slavic «meaning» as «intelligence, quick wits, mind, thoughts of the mind, the addition to the act of speech, understanding» (3, p. 118) through intelligence, mind and sense.

The summary of definitions in modern dictionaries allows us to distinguish the concept of «meaning» (as an idea of something, understanding of the essence, significance and inner meaning of something, and the purpose and role) and «sense» (meaning, the essence of that which is essential, reason, reasonable basis, purposefulness, goal, role and sense, concept).

V. Chudnovsky has the same opinion, who believes that the concept of «meaning» has two significances:

- essence, the main, basic of an object or a phenomenon;
- personal importance for the individual the fact, that the main and basic, which suggests to make a conclusion about the dominance of the meaningful, chief above the secondary or subordinate (18).

In modern scientific literature some concepts about understanding of meaning may be distinguished in such a way.

Meaning as an interpretation of life (J. Royce, R. Powell), based on personal meaning, influences on the personality's outlook and reflects the degree of awareness of reality. The main provisions of that concept are: 1) a person is not a machine; 2) the personality is defined as a set of systems where style and value ones are the key, as provide the functioning of the other systems: sensory, motor, cognitive, affective; 3) the personality as a purposeful super system is directed to find his personal sense (meaning of life) that characterizes the image of «I», lifestyle, world view (6).

Meaning as a part of consciousness and self-awareness (L. Vygotsky, A. Maslow, S. Rubinstein, V. Stolin) was used along with the term «semantic reality», «semantic canvas of life» and revealed a subjective and active nature of this phenomenon being a life-creative basis. According to A. Maslow, each person finds meaning through humanistic values, the implementation of actions, feelings of love and unity with others. Higher semantic needs determine the life goals that bring into correlation with the truth, justice, goodness, beauty and identify ways of self-actualization (5, p. 64).

Everyone expresses himself through the meaning, which distinguishes him from the other people, because it does not exist in a finished form and describes the process of the meaning creation as the most important moral capability.

Meaning as a part of activity (A. Asmolov, B. Bratus, A. Leontiev, D. Leontiev) describes the action and humans' activity aimed at achieving the goal. Thus, A. Asmolov believes that the meaning is connected not only with the personality's activity and depends on the position in life, internal movement, personal meanings, and semantic units (2). At the same time, meaning defines self-attitude, attitude to people, and the world and determines the semantic regulation of the personality's life activity (9).

We consider that «meaning» is a semantic criterion for life, while «meaningful» indicates awareness by the personality of the meaning. The combination of «meaning» and «meaningfulness» allows the individual to understand the meaning of his life. Defining the meaning of life is the result of the individual's conscious choice and inner actions, which is under the influence of subjective and objective factors. Before the pupils of basic and high school is not an easy task of understanding the true, not false meaning, which may be the result of false or distorted moral notions and convictions, individual and social differences. In adolescence and early adolescence there is a need of understanding own existence, purpose and definition of the meaning of life. Finding and defining the meaning of life cannot rely on someone else's choice, as it makes it an impossible choice. Although the meaning of life is largely due to public morality, values and ideals, a man decides himself what he wants to be or strive for in life. The searches for the meaning of life are carried out by the youth and adolescents as on intuitive and logical levels. The children are managed by the need of understanding their feelings, aspirations and experience. However, in unstable periods of society's life, in terms of revolutions, wars, political and economic crises, when human needs are neglected and the conditions of self-fulfilment are limited, a person is getting uncertain and loses the meaning of life, going through a break of the meaning of life with life goals aimed at survival in adverse conditions.

The meaning of the personality's life is considered by us as a dynamic system that combines the main and secondary meanings and is the pivot on which a person relies in different life situations.

The meaning of life is to choose by the personality of the highest values or ideas to which he is ready to serve or devote all his life. The meaning of life can be defined by one or more life-meaningful values characterizing his some flexibility, variability. However, a wide range of life-meaningful values in most cases indicates the uncertainty of their role in the individual's life. Also, the meaning of life provides the individual's proactive stance in choosing life-meaningful values.

The meaning of the personality's life has to be realistic, one of that takes into account the individual's capabilities and real-life circumstances, conditions, which in turn may also influence on the motivation and change his idea about the meaning of life.

The meaning of life is to be constructive, taking into account the individual's requirements and requests to his life needs and self-fulfilment, and optimal, providing maximum disclosure of the essential powers, abilities and capabilities of a particular individual.

«The main motivating idea about the meaning of life of the individual and his life-meaningful orientation and value are in interdependence and function together as parts of a single hierarchical meaning-value structure» (8, p. 3).

World outlook, the purpose of life

The meaning of life is caused by the personality's outlook that determines the system of his moral views and beliefs regarding vision and understanding of himself in the world, his purpose, relationship to others and to himself. The person focusing on the general idea of the meaning of life, not copy them but adapt to the conditions of his life. At the same time, to teach, to submit a completed form of the meaning of life is impossible, because everyone needs his own, only that sense of life which is inherent to the personality, due to individual characteristics, needs, desires, conscious search for his place in life. «And, in spite of the fact, that the sociological researches witness, the meanings of life of different people are quite common, everyone is individual, unique by emotional and semantic fullness as a unique and unrepeatably every person» (7, p. 90-91).

While the outlook determines understanding of society, a human being, values, attitudes based on humanistic or authoritarian ethics that defines the rules of life, behavior, relationships with others, life aspirations. The personality's world outlook affects the choice of own personality's life goals.

Understanding the concept of «the meaning of life» is closely related with «the purpose of life», where the last one is considered in the context of moral ideals, needs and the individual's ideas about his own future. At the same time «the meaning of life» is an aspiration for the goal. Thus, we can imagine the purpose of life as a task, which the personality solves during the life. The purpose of life cannot be easily accessible; it requires tireless work, considerable moral efforts. On this occasion K. Ushinsky wrote: «The purposes of life can be petty; but if a person does not notice their insignificance, their values are not developed, they are for him – serious purposes: he achieves them and lives. But strip him of these goals, and if he loses hope of finding the others, he will languish or commit suicide, but not to live. This dramatic fact is known to every human soul enough to ensure that the goal of life is just a grain of whether this goal is achieved or not» (16, p. 462-463). It is the purpose of life which encourages people to self-transformation, self-creation to developing their own life values.

From A. Makarenko's point of view, the purpose of life is not absolute, because the nature itself has no purpose, arguing that «it often happens in life that acts without a goal are the best and most noble deeds. The happiest men's states – those states that have no relation to the target. And, on the contrary, too real vision of a close aim, especially the individual goal, makes life just repulsive» (11, p. 86). In the aim of life the educator sees a calculation, selfishness; instead, the impractical desire to enjoy life, love of life, and its completeness seems to him more attractive.

It is hard to disagree with T. Myshatkina, who states: «The purpose is a certain threshold, and the meaning of life is the general line that defines the objectives, that the overall thrust which affects all human behavior throughout his life» (12, c. 82).

The purpose of life allows the individual to understand the meaning of his own life, determine for himself the most important values of life or a life-meaningful value at which he will focus. It is the ability to choose the purpose transforms a man into the creator of his own life, able to realize his life-meaningful values and establish his own program of life, aims for the future. Thus, the purpose of life is a major life target of the personality embodied in a life-meaningful value.

Life-meaningful values and orientations

Life-meaningful orientations are the personality's focus on the interiorization of life-meaningful values and the meaning of life that define the tasks and activities of the personality in their capture and influence on the nature, behaviour and self-identity. The life-meaningful orientations consist of large and small meanings that characterize a multilevel complex system with different semantic structures.

D. Leontiev proposes in his method «Life-meaningful orientations» to consider the purposes of life, richness of life, satisfaction and self-realization as basic life-meaningful orientations relating to the past, present and future of the personality which can be considered both separately and together (10) that allows us to interpret life-meaningful values not only in the system but also within the vector or orientation that affects the lifestyle, the individual's nature, his moral choice.

The establishment of life-meaningful orientations is connected not with some dramatic changes in the outlook of adolescent and youth, but with amplification of their range and filling them with new meanings.

The meaning of life is formed, confirmed, transformed and implemented by means of using life-meaningful values. On the one hand, life-meaningful values are included in the structure of the individual's personal values, on the other hand – the meaning of life characterizing human values and his choice of the life meaning. «The hierarchy of personal values and meanings, firstly, prevents the personality to dissolve in empirical existence, losing intrinsic potency as developed personal values are the basis of the inner world as an expression of stable, invariant, secondly – makes it possible to exist and operate freely, it means consciously, deliberately» (4, p. 22-23).

Life-meaningful values determined by the choice of a subject, simultaneously acting as a determinant, with a significance («sense») for a person and the function of the meaning of life, serving his motivation and core. «Thanks to the existence of such values the person has the ability to be flexible in terms of focus on the meaning of life. It means that they help, for example, such as a man losing the meaning of life to fill the arisen emptiness, protect and cover the meaning of life and with it the man himself. However, it is paradoxical but true: these values sometimes hide the true meaning of life, which can be implemented in one of the most important values, and can be «woven» with a range of different life-meaningful values» (13, p. 51).

Thus, «life-meaningful values» as the most important component of moral self-identity of the personality that determines his attitude to himself, people, society and describes his moral need for love, prosperity, freedom, justice, respect for the dignity of their implementation in the relevant behavior and work at himself.

The personality is not able to get life-meaningful values in a finished form, but must find them, based on his experience in the process of life, overcoming difficulties and obstacles.

Life-meaningful values reflect the life concept, purpose and summarized and understood principles of life which are within the sphere of valuable regime of life and life claims that is to say expectations, life aspirations, hopes, demands, the personality feels in relation to his future, to his life.

The problem of the meaning of life and life-meaningful values exacerbates in different periods of the personality's life. As a rule, they are related to:

- radical changes in society (revolutions, wars, economic and political crisis and troubles), characterized by the break the usual relationships with parents, friends, changes in life and values of people;
- destruction of the individual's everyday life (parents' divorce, loss of relatives, unrequited love, severance of friendship, incurable disease, traumas, leading to injury, disappointment in the ideals and etc.);
- age crises inherent in adolescence and early youth;
- deepening into religious, psychological and philosophical practices associated with life claims of the individual and his aspiration to achieve his vertex opportunities.

We share the views of K. Abulkhanova-Slavskaya and T. Berezina about that life demands provide, model that a person, in his opinion, wants to get from life, can expect or has the right (1, p. 150).

Life-meaningful personal space

The result of awareness of the personality as the creator of his own life, choosing life-meaningful values, own interpretation of moral experience is to create meaningful personal space that reflects the personality's moral development, integrity and autonomy and creates conditions for self-realization. Semantic space of basic and high school pupils is aimed at assimilation and integration of the basic life meanings. Blocking individual semantic space can lead to alienation of the personality, loss of the meaning of life, inability to develop. Another important feature of semantic personal space is its integrity, which stipulates the interconnection of impressions, feelings, aspirations and actions in the past, present, future, allowing the personality to understand not only the correctness or falsity of his actions and understand their consequences, but also to subordinate them to their life-meaningful values. «One of the key features of a developed personality is the ability to manage own semantic space actively. This refers to the ability to rethink, reconstruct own experience according to changing circumstances, and in accordance with the personal narrative of life plans, objectives and prospects of the personality» (17, p. 306).

Decisions and life claims of the personality

Life claims of the personality are an important element of the personality's internal life, the target idea, a driving factor in the choice of life-meaningful values by the personality. Doing motivation, incentive role, vital claims direct the personality to changes and self-motion.

Life claims, according to T. Titarenko – «a dynamic model of the desired future world, the new interpretative frame in which a man wants to pack up his life. This active, emotional, persistent, purposeful, specific attitude towards himself and his surroundings, the time of his life, their future, which takes into account previous defeat and victory, interests of the personality and society, needs of socialized «I» and deep nature, intention of potential» (15, p. 20).

The choice of life-meaningful values due to the individual decision is based on the moral knowledge, beliefs, moral experience. In support of this view, in A. Guseinov, I. Cohn's dictionary, the decision is defined as «an intellectual phase of moral choice; a rational procedure of moral consciousness, which opts an action, preferring relevant moral values and norms» (14, p. 290-291). The decision-making passes through the stages of searching, understanding, acceptance and implementation of decisions, where each stage may have its duration and nonlinearity, which can be explained as doubt, changes, return back to the earlier denial views by teenagers and high school pupils.

Life-meaningful values are based on humanistic ethics and morality, which are leading in the upbringing of the growing personality.

Education of life-meaningful values

«Education of life-meaningful values» is the result of the interaction of all the individuals of the educational process, purposeful activity aimed at forming humanistic thinking, awareness of the importance of life-meaningful values in their own lives, formation of moral qualities, development of emotional and sensual sphere, introspection and reflection, capacity for free choice, readiness for self-realization.

One should pay attention to the conditions and circumstances of life in the education of life-meaningful values of basic and high school pupils, because the personality opts in certain circumstances, making a choice in favour of values that seems extremely important at the moment, according to some situation in life, as an attempt to solve the vital problem.

Conclusions

Thus, the characteristic of the conceptual apparatus of education of life-meaningful values of basic and high school pupils in the philosophical, psychological and pedagogical discourse allows examining them in the context of the present, to determine the goals and prospects of such education in secondary schools, based on the common understanding and usage of mentioned terminology.

1. Abulkhanova-Slavskaya K.A. Time of personality and time of life: Monograph / K.A. Abulkhanova-Slavskaya, T.N. Berezina. – SPb. : Aleteyya, 2001. – 304 p.

2. Asmolov A.G. Psychology of personality / A.G. Asmolov. – M. : MGU, 1990. – 255 p.
3. Berinda P. Slavic and Russian vocabulary and interpretation of names (Ležikon slavonorwsskiy y Ymen tlkovanіe) / Pamvo Berinda. – K. : Tipografii Obshchezhitelnago Monastyra Kuteynskago, 1653. – 330 p.
4. Bekh I.D. Education of personality: Textbook / Ivan Dmytrovych Bekh. – K. : Lybid, 2008. – 848 p.
5. Varii M.I. Psychology of personality: Educational manual / M.I. Varii. – K. : The Centre of Educational Literature, 2008. – 592 p.
6. Volkov I.P. Sociometric methods in the study of social and psychological researches / I.P. Volkov. – L. : 1970. – 88 p.
7. Ethics: Educational manual / [V.O. Lozovyi, M.I. Panov, O.A. Stasevska, M.B. Tsenko and others; edited by V.O. Lozovyi]. – K. : Yurinkom Inter, 2002. – 224 p.
8. Zhuchkova S.V. Life-meaningful orientations as subjective components of the phenomenon of life sense / S.V. Zhuchkova // Materials of international extramural scientific and practical conference [«Actual questions of pedagogics and psychology»], (August 1, 2011). Part III. – Novosibirsk : «ENSKE», 2011. – P.146-149.
9. Leontiev D.A. Psychology of sense: nature, structure and dynamics of semantic reality / D.A. Leontiev. – M. : Smysl, 1999. – 487 p.
10. Leontiev D.A. The life-purpose orientations questionnaire / D.A. Leontiev. – M. : 1992. – 16 p.
11. Makarenko A.S. Pedagogical writings: issued in 8 v.: V.8 / Anton Semenovich Makarenko; comp. M.D. Vinogradova, A.A. Frolov. – M. : Pedagogy, 1986. – 336 p.
12. Mishatkina T.V. Ethics: Practical studies: Guide for students of higher educational institutions / Tatyana Viktorovna Mishatkina. – Minsk : TetraSystems, 2003. – 320 p.
13. Semikov V.A. Psychological and acmeological peculiarities of development of life-meaningful values of humanities students: dis... cand. of psychological sciences: special.: 19.00.13 – «Psychology of development, acmeology (psychological sciences)» / Semikov Vladimir Alekseevich. – Tambov, 2009. – 263 p.
14. Glossary of Ethics / Edited by A.A. Guseynov and I.S. Kon. – M. : Politizdat, 1989. – 447 p.
15. Tytarenko T.M. Life requirements of personality: Monograph / Tytarenko Tetiana Mykhailivna. – K. : Pedahohichna dumka, 2007. – 456 p.
16. Ushynskiy K.D. Selected pedagogical writings: issued in 2 v. / Konstantyn Dmytrovych Ushynskiy; edited by V. Stolietov. – K. : Radianska shkola, 1983. – V.1.: Theoretical problems of pedagogics / comp. E.D. Dneprov; edit. O.I. Pyskunov. – 488 p.
17. Chepelieva N.V. Understanding and interpretation of life experience as a factor in personal development / N.V. Chepelieva // Pedagogical and psychological science in Ukraine: collected scientific researches: issued in 5 v. – V.2: Psychology, age physiology and defectology. – K. : Pedahohichna dumka, 2012. – P. 300-311.
18. Chudnovskiy V.E. Sense of life and destiny / V.E. Chudnovskiy. – M. : Os, 1997. – 208 p.

Ірина Бей,

аспірант,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Iryna Bey,

Postgraduate student,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
beyirene@gmail.com

УДК 378.314

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ ПЕРШОГО СТУПЕНЯ

TRAINING FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS FOR THE PROJECT ACTIVITY AT PRIMARY SCHOOL

У статті розкрито теоретичні засади професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови до проектної діяльності учнів початкової школи, обґрунтовано сутність поняття «проектна діяльність молодших школярів»; охарактеризовано її складові та шляхи використання в загальноосвітній школі першого ступеня. Визначено дидактичні принципи підготовки студентів до впровадження методу проектів, виділено показники готовності майбутніх фахівців до інноваційної діяльності учнів початкових класів. У статті зазначається, що ця готовність складається з таких компонентів, як мотиваційний (інтерес до окресленої діяльності); теоретичний (знання її основних характеристик, методів, вимог щодо ефективного впровадження); рефлексивний (аналіз очікуваних результатів).

Ключові слова: проектна діяльність, метод проектів, майбутні учителі іноземної мови, молодші школярі, професійна підготовка, готовність до професійної діяльності.

The article deals with theoretical principles of vocational training of future foreign language teachers for the project activity of primary school pupils. It explains the nature of the concept «project activity of junior pupils», characterizes its components and ways of implementation at primary school. There have also been defined didactic principles of training students for employing the method of projects. Evidence of the readiness of future professionals for introducing innovative activities among junior pupils has been highlighted.

The article points out that this readiness comprises motivational (interest in the above mentioned activity); theoretical (knowledge of its main characteristics, methods, requirements for effective implementation); reflexive (analysis of the expected results) components.

Keywords: project activity, method of projects, future foreign language teachers, junior pupils, vocational training, readiness for professional activity.

В статье раскрыты теоретические основы профессиональной подготовки будущих учителей иностранного языка к проектной деятельности учащихся начальной школы, обоснованно сущность понятия «проектная деятельность младших школьников»; охарактеризованы ее составляющие и пути использования в общеобразовательной школе первой ступени. Определены дидактические принципы подготовки студентов к внедрению метода проектов, выделены показатели готовности будущих специалистов к инновационной деятельности учащихся начальных классов. В статье отмечается, что эта готовность состоит из таких компонентов, как мотивационный (интерес к обозначенной деятельности); теоретический (знания ее основных характеристик, методов, требований по эффективному внедрению); рефлексивный (анализ ожидаемых результатов).

Ключевые слова: проектная деятельность, метод проектов, будущие учителя иностранного языка, младшие школьники, профессиональная подготовка, готовность к профессиональной деятельности.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У період інноваційних змін у галузі освіти особливо актуальною постає проблема формування готовності майбутніх учителів до проектної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах. Вона зумовлена важливістю змін у соціокультурному просторі суспільства на шляху до ринкової системи, соціальним замовленням на підготовку конкурентоспроможного педагога, здатного успішно вирішувати завдання модернізації освітньої галузі, примножувати національно-культурний та економічний потенціал держави.

Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними тенденціями в освіті, адже сьогодні вищий навчальний заклад повинен забезпечити формування і розвиток інтелектуальної, творчої та ініціативної особистості, здатної

жити в принципово нових умовах, реалізувати себе в житті, бути успішною і сприяти розвитку суспільства. Ось чому великого значення набуває впровадження в навчальний процес методу проєктів, який, за твердженням вчених, являє собою педагогічну систему, що має певну сукупність взаємопов'язаних засобів і процесів, необхідних для створення організованого та цілеспрямованого педагогічного впливу на формування особистості майбутнього вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Обґрунтовуванню теоретичних засад формування готовності педагога до різних видів професійної діяльності присвячено наукові розвідки І. Гавриш, К. Дурай-Новакової, Н. Кузьміної, А. Ліненко, К. Макагон, Л. Мітіної, О. Пехоти, В. Сластьоніна та ін. Учені розкрили зміст, структуру й рівні готовності педагогів до інноваційної діяльності.

Дослідження складової інноватики – проєктної діяльності – здійснювали І. Буравська, Л. Ващенко, В. Вербицький, С. Гончаренко, Т. Довбенко, В. Докучаєва, Е. Полат, С. Шевцова та ін. Ними було визначено напрями цієї діяльності, види навчальних проєктів, принципи їх впровадження в навчальний процес вищих навчальних закладів.

Однак, дослідження проблеми на теоретичному рівні показало, що у фаховій педагогічній літературі поняття «навчальний проєкт» тлумачиться неоднозначно: як «дидактичний засіб активізації пізнавальної діяльності, розвитку креативності та водночас формування певних особистісних якостей» (С. Шевцова); як «форма організації занять, яка передбачає комплексний характер діяльності всіх її учасників з метою отримання освітньої продукції за певний проміжок часу – від одного уроку до кількох місяців» (Е. Полат); як «обґрунтована й усвідомлена діяльність, спрямована на формування певної системи інтелектуальних і практичних умінь» (С. Гончаренко); як «самостійно розроблений і виготовлений продукт (матеріальний чи інтелектуальний) від ідеї її втілення, виконаний під контролем і з консультаціями викладача» (І. Буравська) та ін.

Поняття «метод проєктів» також визначається науковцями по-різному: і як конкретна практика роботи педагога, спрямована на формування у студентів певної системи інтелектуальних і практичних умінь; і як комплексний метод навчання; і як педагогічна технологія; і як система навчання.

Вітчизняними та зарубіжними вченими зроблено вагомий внесок у досліджувану проблему, але більшість їхніх робіт пов'язана з розглядом окремих питань проєктної діяльності.

Отже, важливі аспекти формування проєктної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, створення цілісної системи організаційно-методичного забезпечення педагогічного проєктування в загальноосвітньому навчальному закладі ще залишаються недослідженими та потребують подальшого розв'язання.

Формування мети статті. Мета статті – на основі теоретичного дослідження проблеми визначити наукові засади підготовки майбутніх учителів іноземної мови до проєктної діяльності у загальноосвітній школі першого ступеня.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

В останні роки дедалі більшої актуальності в освітньому процесі набуває проблема використання в навчанні прийомів і методів, які сприяють формуванню вміння самостійно здобувати нові знання, збирати необхідну інформацію, висувати гіпотези, робити висновки.

Провідна роль в цьому процесі, на думку вчених і практиків, належить проєктній діяльності, основною метою якої є «створення з боку педагога таких умов під час освітнього процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проєктної діяльності учня, оскільки таке навчання розвивається у продуктивній діяльності, воно розширює сферу суб'єктивності в процесі самовизначення, творчості та конкретної участі учня» [4, с. 168].

Як відомо, проєктна діяльність молодших школярів передбачає самостійне вирішення певних проблем з отриманням конкретних результатів задля формування в учнів глибоких предметних знань, умінь планувати свою творчу роботу, аналізувати, порівнювати, систематизувати, класифікувати, узагальнювати отриману інформацію, оформлювати та презентувати її іншим (наприклад, в класі або у позакласній діяльності).

Аналізуючи концептуальні положення навчального проєктування, В. Химинець зазначає, що «воно орієнтоване насамперед, на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну або групову, яку учні виконують протягом визначеного періоду, причому під час використання технології вирішують низку різнорівневих дидактичних, виховних і розвивальних завдань» [4, с. 169]. Отже, таким чином розвиваються пізнавальні навички учнів, у них формується вміння самостійно конструювати знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, активно розвивається критичне мислення, сфера комунікації тощо. Основним методом цієї діяльності виступає «метод навчальних проєктів», який, за твердженням вчених, – можливий засіб розв'язання актуальних проблем, адже учні часто не вміють перетворювати інформацію в знання, здійснювати цілеспрямований пошук інформації, а велика кількість інформації часто не призводить до системності знань.

Відсутність у школярів інтересу, мотиву до особистісного зростання, до самостійного здобуття нових знань – результат провідного типу діяльності учнів – репродуктивного, який спрямований на відтворення знань, відірваних від життя.

Саме тому основи проєктної діяльності учня мають закладатися саме в початковій школі, в процесі навчання поступово розвиватися і поглиблюватися в міру дорослішання і усвідомлення учнем своїх професійних, соціальних і громадянських потреб і обов'язків. Вихідними для цієї діяльності у молодших школярів мають бути проєктні

завдання, адже саме проектне навчання створює унікальні передумови для розвитку ключових компетентностей учнів, самостійності в освоєнні нового, стимулюючи їхню природну допитливість і творчий потенціал.

Отже, вважаємо, що «проектна діяльність – це та якісна основа, яка може реалізувати гуманістичний підхід до навчання, оскільки сприяє формуванню творчої особистості, діяльність якої спрямована на впровадження власних ідей, перетворення навколишнього середовища, виходячи з різних потреб на основі своїх можливостей» [1, с.6].

Аналіз теоретичних засад проектної діяльності учнів показав, що вона пов'язана, перш за все, з пошуковою діяльністю: вирішенням учнями творчих, дослідницьких завдань із заздалегідь невідомим рішенням і передбачає наявність основних етапів, характерних для дослідження в науковій сфері – постановку проблеми (або виділення основоположного питання), вивчення теорії, пов'язаної з обраною темою, висунення гіпотези дослідження, підбір методик і практичне оволодіння ними, збір власного матеріалу, його аналіз і узагальнення, самостійні висновки, представлення (презентація) виконаної роботи.

О. Савченко стверджує, що формування досвіду пошукової діяльності учнів в атмосфері загального захоплення цікавою справою не лише має розвивальне значення, а й об'єднує процеси навчання і виховання, стимулює пізнавальні потреби. Протягом початкового навчання вчителі мають залучати молодших школярів до виконання самостійних завдань різної складності, до систематичного розв'язування пізнавальних завдань за допомогою прийомів розумової діяльності, участі в евристичних бесідах проведення елементарних досліджень [3]. Відповідно, продуктом дослідницької діяльності школяра є не тільки знання, які він здобуває, а й способи пізнавальної діяльності, які впливають на інтелектуальний розвиток особистості.

Важливість проектної діяльності, за твердженням В. Химинця, полягає в тому, що «учень або група учнів розв'язують ту чи іншу проблему, яка з одного боку, стимулює використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, творчості» [4, с.169]. Її результативність залежить від раціонального застосування умов впровадження проектної діяльності в навчальний процес.

Серед найбільш поширених вважаються: вироблення уявлень про кінцевий продукт, розроблення етапів проектування (вироблення концепції, визначення цілей і завдань проекту, доступних і оптимальних ресурсів діяльності, створення плану, програм і організація діяльності з реалізації проекту) та реалізацію проекту, включаючи його осмислення і рефлексію результатів діяльності. Причому сам проект виступає формою організації такої навчальної діяльності і являє собою спосіб досягнення дидактичної мети через детальне розроблення проблеми. Він повинен завершитися відчутним практичним результатом, наприклад, виставою, святом, картиною, кресленням тощо.

Отже, метод проектів – це спосіб досягнення дидактичної мети через детальне розроблення значущої для учнів проблеми, розв'язання якої повинне відбуватися на основі зацікавленості учня і завершуватися цілком реальним, відчутним практичним результатом, оформленим відповідним чином.

Переконані, що багато в чому розвиток у молодшого школяра інтересу до застосування цього методу залежить від загальної атмосфери в класі. Учень має сприймати клас як свій колектив, де є справедливість, доброзичливість, вимогливість. При цьому вимоги вчителя дитина має сприймати як систематично діючі правила колективу, виконання яких необхідне для її нормальної життєдіяльності. Очевидно, що при організації дослідницької діяльності молодшого школяра в навчальному процесі ідеальною є ситуація, коли створюється атмосфера творчого пошуку, а сам процес роботи приносить задоволення, що спонукає до подальших дій.

Вчитель в цьому випадку виступає не як керівник, а як людина, яка створює сприятливі умови для самостійного й осмисленого навчання, активізує та стимулює допитливість і пізнавальні мотиви учнів, організовує групову навчальну роботу, підтримує прояви оперативних тенденцій, надає учням різносторонній навчальний матеріал.

Тому організація пошуково-дослідницької діяльності молодших школярів передбачає наявність високого ступеня методичної підготовленості учителя та виявлення напрямів її вдосконалення. Крім цього, необхідно акцентувати увагу на меті, змісті, формі, методах і засобах організації, що передбачає проектування програми включення молодших школярів у пошуково-дослідницьку (проектну) діяльність, її поетапну реалізацію з систематичним аналізом одержуваних даних і коригування відповідно до аналізу результатів.

Дослідження теоретичних засад підготовки студентів до проектної діяльності учнів показало, що майбутньому вчителю іноземної мови потрібно в повній мірі усвідомити значення проектної діяльності в початковій школі, знати її особливості та принципи організації. Аналіз наукових джерел дозволив нам визначити основні принципи цієї підготовки, серед яких виділяємо: «принцип активності (цілеспрямоване активне сприймання проблеми проекту, її переосмислення та вирішення); принцип продуктивності (прагматична спрямованість діяльності на отримання соціально ціннісного результату); принцип технологічності (виконання взаємообумовлених навчальних дій у чітко визначеній послідовності); принцип саморозвитку (створення розвивального середовища, в якому в результаті реалізації поставленої мети будуть впроваджені нові проекти)» [1, с.7].

Визначення дидактичних принципів підготовки майбутніх учителів іноземної мови до організації інноваційної проектної діяльності дозволяє викладачу вищого навчального закладу планувати систему засобів формування готовності студентів до професійної діяльності. Ця готовність має, перш за все, відображати інтерес до окресленої діяльності (мотиваційний компонент готовності), знання її основних характеристик, методів, вимог щодо її ефективного впровадження (теоретичний компонент); умінь визначати її тематику, програму, кількість

учасників та їхні обов'язки, чітко формулювати учням мету, завдання, розробляти інструкції з оформлення очікуваного матеріального результату та аналізувати результат (рефлексивний компонент).

Як зазначає І. Дичківська, «готовність майбутніх учителів до інноваційної діяльності за своєю структурою та спрямуванням визначається такими показниками, як: усвідомлення потреби запровадження педагогічних інновацій у власній педагогічній практиці; інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методів роботи; зорієнтованість на створення власних творчих завдань і методик, налаштованість на експериментальну діяльність; готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності; володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій та розроблення нових» [2, с.281].

Отже, готовність педагога до інноваційної діяльності є показником його здатності нетрадиційно вирішувати актуальні для особистісно-орієнтованої освіти проблеми. У зв'язку з цим до керівника проекту висуваються особливі вимоги, адже основною метою вчителя має бути не передача знань, а організація пошукової діяльності учнів. Вчитель сам повинен володіти методами досліджень, вмінні висувати гіпотези, шукати розв'язання проблем; він повинен бути зацікавленим в інтелектуальній діяльності учнів, мати високу культуру мислення, бути дидактично та методично обізнаним. Таким чином змінюється і роль педагога: він вже не є формальним носієм знань та функцій, а стає консультантом та порадиником.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі аналізу наукових джерел встановлено, що педагогічне проектування є базовою категорією науково-педагогічного знання. Воно характеризується міждисциплінарністю, комплексністю, системністю; має інтегрований, прогностичний та інноваційний характер; передбачає створення таких умов під час освітнього процесу, за яких моделюється розвиток здатності кожного учня визначати і реалізовувати спільну мету роботи та знаходити шляхи її досягнення.

Під проектною компетентністю майбутнього вчителя іноземної мови розуміємо сукупність знань, умінь, мотивів і особистісних якостей, необхідних для організації проектної діяльності учнів загальноосвітньої школи першого ступеня.

Дослідження проблеми на теоретичному рівні дозволило виокремити шляхи організаційно-методичного забезпечення педагогічного проектування в початковій школі, які представлені трьома взаємопов'язаними складовими – концептуальним, що включає мету, завдання, принципи та наукові підходи; змістовим, який містить відповідні організаційні, педагогічні і методичні умови та технологічно-процесуальним, що передбачає діагностичне, технологічне та рефлексивне забезпечення навчального процесу.

1. Бей І. Наукові засади проектних технологій як компоненту системи професійної підготовки майбутнього вчителя / І. Бей // Збірник матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. «Особистість, суспільство, політика». – Ч.2. – Люблін: WSEI, 2015. – С. 6-8.
2. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посіб. / І. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 351 с.
3. Савченко О. Дидактика початкової освіти : підручник для студентів вищих навчальних закладів / О. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.
4. Химинець В., Кірик М. Інновації в початковій школі / В. Химинець, М.Кірик. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 312 с.

Reference

1. Bey I. Naukovi zasady proektnykh tekhnologiy yak komponentu systemy profesiyanoi pidhotovky maybutn'oho vchytelya / I. Bey // Zbirnyk materialiv III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. «Osobystist', suspil'stvo, polityka». – Ch.2. – Lyublin: WSEI, 2015. – S. 6-8.
2. Dychkivska I. Innovatsiyeni pedagogichni tekhnologiyi: Navch. posib. / I. Dychkivska. – K.: Akademvydav, 2004. – 351 s.
3. Savchenko O. Dydaktyka pochatkovoyi osvity : pidruchnyk dlya studentiv vyshchykh navchal'nykh zakladiv / O. Savchenko. – K. : Hramota, 2012. – 504 s.
4. Khymynets' V., Kiryk M. Innovatsiyi v pochatkoviyi shkoli / V. Khymynets', M. Kiryk. – Ternopil': Mandrivets', 2009. – 312 s.

Рецензент: Лисенко Н.В., доктор педагогічних наук, професор, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*

Марина Василик,

кандидат педагогічних наук,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Maryna Vasylyk,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
m.vasylyk@yahoo.com.ua

УДК [371.134:81'243]:17.022.1(477.8)

ВИКОРИСТАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ В ІНШОМОВНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

USAGE OF SPIRITUAL VALUES OF CARPATHIAN REGION IN THE FOREIGN LANGUAGE PREPARATION OF THE FUTURE PEDAGOGUES OF GENERAL EDUCATIONAL SCHOOL

У формуванні готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності в освітніх закладах Карпатського регіону доцільно використати навчання іноземної мови професійного спрямування для ознайомлення їх з духовними скарбами жителів цього краю. Під час занять з англійської мови з використанням інноваційних технологій студенти оволодівають навичками усного і писемного мовлення, дізнаються про самобутні звичаї, традиції і обряди, морально-етичні норми життя горян, які відображені в усній народній творчості, художній літературі, різних жанрах образотворчого, монументального, декоративно-прикладного мистецтва. Такий підхід сприятиме не тільки формуванню іноземної комунікативної компетенції майбутніх педагогів, а й прискорить їх адаптацію в специфічних умовах Карпатського регіону.

Ключові слова: англійська мова професійного спрямування, інтеактивні технології навчання, Карпатський регіон, духовні скарби, загальноосвітня школа, майбутні педагоги, іноземна комунікативна компетенція.

In forming the readiness of the future teachers for professional activity in the educational institutions of the Carpathian region, it is expedient to use the teaching of the foreign language of professional orientation to familiarize them with the spiritual treasures of the inhabitants of this region. During the English lessons with the use of innovative technologies, students learn skills of oral and written speech, they get to know about the original customs, traditions and ceremonies, moral and ethical norms of life of the highlanders, which are reflected in the oral folk creativity, fiction, various genres of fine, monumental, decorative-applied arts. This approach will contribute not only to the formation of the foreign language communicative competence of the future teachers, but will also accelerate their adaptation in the specific conditions of the Carpathian region.

Keywords: English language of professional orientation, interactive learning technologies, Carpathian region, spiritual treasures, general educational school, future teachers, foreign language communicative competence.

В формировании готовности будущих педагогов к профессиональной деятельности в образовательных учреждениях Карпатского региона целесообразно использовать обучение иностранному языку профессиональной направленности для ознакомления их с духовными кладами жителей этого края. Во время занятий по английскому языку с использованием инновационных технологий студенты овладевают навыками устной и письменной речи, узнают о самобытных обычаях, традициях и обрядах, морально-этических нормах жизни горян, которые отображены в устном народном творчестве, художественной литературе, разных жанрах изобразительного, монументального, декоративно-прикладного искусства. Такой подход способствует не только формированию иноязычной коммуникативной компетенции будущих педагогов, но и ускоряет их адаптацию в специфических условиях Карпатского региона.

Ключевые слова: английский язык, профессиональная направленность, интерактивные технологии обучения, Карпатский регион, духовные клады, общеобразовательная школа, будущие педагоги, иноязычная коммуникативная компетенция.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Глобалізаційні процеси XXI ст., що охопили всі сфери життєдіяльності людини й суспільства, вимагають модернізації освітньої галузі, зміни парадигми педагогічного мислення, продукування нових педагогічних ідей, здатності до інновацій у професійній діяльності та суспільному житті. Загальноцивілізаційні процеси знайшли втілення в концепції «Нова українська школа», що передбачає докорінні зміни в освітньому

процесі загальноосвітньої школи, отже і в підготовці педагогічних кадрів для цієї ланки національної освіти. Важливим напрямом оновлення професійної педагогічної освіти є підвищення рівня іншомовної компетентності майбутніх педагогів, що дає можливість використовувати духовні надбання інших народів у формуванні майбутніх громадян України конкурентоспроможними на міжнародному ринку праці, спроможними успішно вирішувати актуальні проблеми сьогодення в нашій державі.

Водночас завдання вітчизняної системи освіти полягає в тому, щоб у цьому процесі не втрачати національну самобутність, зберегти і передати нашим сучасникам етнокультурні надбання попередніх поколінь, долучити їх до примноження духовних скарбів рідного народу, що творяться представниками численних етнічних груп, які проживають у різних регіонах України. Практика засвідчує, що їх доцільно використовувати і в іншомовній підготовці майбутніх учителів загальноосвітніх навчальних закладів з урахуванням перспектив їх подальшого працевлаштування. У цьому контексті заслуговує на особливу увагу формування професійної готовності вчителів, які працюватимуть у Карпатському регіоні, що відзначається специфічними природно-кліматичними, соціально-економічними і морально-етичними умовами. Врахування цих особливостей у процесі іншомовної підготовки педагогів — важлива умова їх подальшої професійно-педагогічної діяльності в умовах гірської школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. В останні десятиліття питання вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів для шкіл Карпатського регіону привернули увагу таких науковців, як Г.Білавич, О.Будник, М.Євтух, Н.Луцан, С.Мартиненко, М.Марусинець, М.Оліяр, О.Ткачук, О.Цюняк, І.Червінська та ін. Окремі аспекти навчання іноземної мови майбутніх педагогічних працівників висвітлено в працях Т.Близнюк. Проте можливості ознайомлення майбутніх педагогів з надбаннями духовної культури жителів Карпатського регіону в процесі навчання іноземної мови досліджені недостатньо. Цим, власне, і зумовлена актуальність визначеної нами проблеми.

Формування мети статті. Мета статті полягає у виявленні та обґрунтуванні ефективних форм, засобів і прийомів використання етнокультурних надбань мешканців Карпатського регіону у навчанні іноземної мови майбутніх педагогічних працівників освітніх закладів гірського краю.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сучасному етапі розвитку суспільства, яке відрізняється глибокими інтеграційними процесами у всіх сферах життя людини, важливого значення набуває формування відкритої до постійних змін особистості, яка усвідомлює важливість будь-якої іноземної мови як засобу спілкування та професійного зростання. Актуальність означеної теми зростає з огляду на переорієнтацію освіти на компетентнісний і гуманістичний підходи, які сприяють успішній соціалізації особистості, розвиткові її творчого потенціалу, самовдосконаленню [4, с. 8].

Викликане проблемами життя оновлення змісту сучасної іншомовної освіти зумовлює необхідність впровадження таких технологій навчання, які відповідали б потребам розвитку особистості, сприяли розкриттю її духовно-емоційних, інтелектуальних здібностей, удосконаленню культури спілкування, можливостей самореалізації в складних реаліях сьогодення Української держави, зокрема і в Карпатському регіоні з його самобутніми звичаями, традиціями, обрядами, специфічними умовами життя і праці. Пізнати їх, зрозуміти й усвідомити особливості життя горян, відображені в усній народній творчості, художній літературі, різних жанрах образотворчого, монументального, декоративно-прикладного мистецтва, майбутнім педагогам у значній мірі може допомогти вивчення курсу «Англійська мова професійного спрямування». Вважаємо, що в його змісті повинні знайти відображення й етнокультурні особливості Карпатського регіону, здобутки народної педагогіки його жителів.

Майбутнім працівникам дошкільних навчальних закладів під час засвоєння професійної лексики, формування навичок усного й писемного мовлення пропонуємо ознайомитися з народними іграми та іграшками Гуцульщини. Для цього вони перекладають окремі тексти англійською мовою, наприклад методику підготовки і проведення ігор «Всевидюший», «Квочка», «Хто? Що? Летить?» та розігрують їх. Таким чином студенти збагачують свій лексичний запас, виробляють культуру усного мовлення, навчаються вести діалог. Для прикладу наводимо текст однієї з названих ігор, записаних у Карпатському регіоні педагогом-краєзнавцем з м. Вижниці Чернівецької області Михайлом Іванюком.

Хто? Що? Летить?

Гра «Хто? Що? Летить?» виробляє увагу, розвиває мову, зосередженість. Діти молодшого віку сідають півколом, кладуть два пальці руки на шапку, хустку або іншу річ. Починає гру хтось із старших. Він називає будь-які предмети, ніби вони летять і піднімає свою руку. Якщо пропелер може літати, то треба піднімати руку з двома випрямленими пальцями всім, а якщо предмет літати не може, то хто підняв руку, або не підняв, коли предмет літає, той з гри вибуває.

Хто з гравців залишиться останнім, той веде гру спочатку.

Ось приклад:

- Ворона летить, - всі повинні підняти руку.
- Сорока летить, - усі повинні підняти руку.
- Сорока летить, - руку піднімає тільки ведучий і т.д. [2, с.25].

Основна мета навчання іноземної мови професійного спрямування, як відомо, полягає в формуванні іншомовної професійної компетентності, тобто складного інтеграційного цілого, яке забезпечує компетентне

професійне спілкування мовою спеціальності в умовах міжкультурної комунікації. Вона передбачає сформованість комунікативних умінь у чотирьох основних видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо), наявність мовних знань (фонетичних, граматичних, лексичних) та навичок оперування ними. Засобом формування професійної комунікативної компетентності є спілкування, але у тому випадку, якщо воно здійснюється на діяльній, ситуативно-обумовленій, мотиваційній основі з використанням професійного змісту як теми спілкування. Звідси випливає, що в процесі формування іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця необхідно врахувати специфічні вимоги й умови професійної діяльності, систему виробничих зв'язків, її предметно-технологічній, соціальній і психологічній контексти. Тому, на нашу думку, викладачам іноземної мови слід тісно співпрацювати з профілюючими кафедрами, узгоджуючи тематику занять та стиль мовної поведінки, який найбільш доцільний в тій чи іншій ситуації професійного середовища.

Зазначимо, що вибір ситуацій спілкування, в яких студент використовує мову, має вирішальний вплив на весь процес іншомовної підготовки, а саме: розробку навчальних і робочих програм, постановку цілей, вибір тем спілкування, розробку завдань, тестів, кейсів, підбір текстів та інших навчальних матеріалів, застосування методів навчання. Слід наголосити, що вибір тем і видів діяльності, які сприяють постійній комунікативній взаємодії студентів з питань майбутньої професії, відповідають вимогам студентів, підвищують їхню внутрішню та зовнішню мотивацію.

Досвід колег і власний досвід переконують у тому, що найбільш ефективними технологіями формування іншомовної професійної комунікативної компетентності у навчанні іноземної мови професійного спрямування є інтерактивні види діяльності.

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов організації постійної, активної, навчально-пізнавальної взаємодії студентів. Метою його застосування є:

- залучення всіх студентів до активного спілкування на занятті;
- формування позитивної міжособистісної взаємодії у колективі;
- розвиток умінь і навичок виконання різних видів діяльності у стандартних і нестереотипних ситуаціях, умінь критичного і творчого мислення у процесі вирішення професійних завдань;
- навичок роботи у команді.

Перевагами інтерактивного навчання вважаються, насамперед, можливість ефективно використовувати навчальний час, сприяти створенню сприятливих психологічних умов для суб'єктів дидактичного процесу. А також заохочувати студентів до співпраці, що стимулює розвиток їх комунікативних навичок і творчих здібностей.

З огляду на зазначене необхідно звертати особливу увагу на те, що впровадження інтерактивних форм в оволодіння іноземною мовою буде ефективним тоді, коли зміст педагогічного процесу узгоджується з майбутньою професійною діяльністю студентів і передбачає моделювання професійно орієнтованих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем з метою досягнення запланованого результату. Саме тому у навчанні майбутніх учителів початкової школи, з орієнтацією на перспективи працевлаштування в гірському регіоні, використовуємо рольові ігри, які мають забезпечити професійно орієнтований розвиток особистості, допомагаючи формувати такі важливі якості, як комунікативність, уміння працювати в парах і групах, проявити мовленнєву самостійність, організаторські та лідерські навички. Виконуючи різноманітні ролі, студенти мають вирішити певну проблемну ситуацію. Підбір проблемних завдань спонукає до використання англійської мови для повсякденного й професійно орієнтованого спілкування.

Ефективним інтерактивним методом у навчанні майбутніх педагогів вважається різновид рольової гри – ділова гра. Ділова гра є формою відтворення предметного й соціального змісту професійної діяльності фахівця, моделювання відносин, характерних для цієї діяльності як цілого. Вона дозволяє створювати нові моделі практики, що відповідає цілям актуалізації майбутнього професіоналізму в сучасних умовах. За допомогою ділових ігор у студентів формується цілісне бачення професійної діяльності та теоретичне й практичне мислення в майбутній професійній сфері [1, с.68-71].

З цією метою пропонуємо студентам підготувати і провести англійською мовою уроки в початковій школі та такі теми, як «Легенди Українських Карпат», «Казки Гуцульщини», «Мої улюблені казкові герої з Карпатського краю», «Народне мистецтво Гуцульщини», «Таємниці бабусиної скрині», «Карпатські заповідники» та ін. Такий підхід дає їм можливість самостійно ознайомитися з духовними скарбами горян, перекласти зібрані й опрацьовані тексти англійською мовою, дібрати відповідні форми, методи і прийоми донесення їх змісту, образних засобів до учнів початкових класів, залучити молодших школярів до комунікативної іншомовної діяльності.

Ефективним засобом формування в майбутніх педагогів іншомовної комунікативної компетентності є також метод проектів – теоретично-експериментальний напрямок у методиці навчання іноземної мови, який включає такі основні методи, як метод проблемності, творчості, самостійності, колективної діяльності, використання автентичних навчальних матеріалів і завжди орієнтований на самостійну діяльність студентів – індивідуальну, парну, групову, яка виконується протягом визначеного часу. Метод проектів завжди пропонує вирішення певної проблеми, що передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів і засобів навчання, а з іншого, інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, культури, освіти, мистецтва. Теми проектів можуть бути найрізноманітніші, але обов'язково пов'язані з подальшою професійною діяльністю педагогів. Майбутнім учителям початкової школи цікаво виконувати проекти на такі теми: «Етнографічна територія

Гуцульщини», «Основні особливості гуцульського говору», «Громадський побут горян», «Традиційна народна педагогіка Гуцульщини», «Народні звичаї та обряди населення Карпатського регіону», «Усна поетична творчість гуцулів», «Гуцульщина в художній літературі», «Пісні мого села», «Народне мистецтво» тощо. Майбутніх учителів образотворчого мистецтва зацікавлюють проекти, присвячені розвиткові різних видів народного мистецтва – вишивка, різьбярство, художнє ткацтво, кераміка, художня обробка металу і шкіри, писанкарство, народний живопис, прикраси з бісеру та ін. Цікавими для них є також заочні екскурсії до музеїв архітектури і народного мистецтва, карпатських заповідників, відвідини відомих майстрів декоративно-прикладного мистецтва тощо.

У процесі їх виконання використовуються дослідницькі методи: визначення проблеми, завдань досліджень, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз отриманих даних, підведення підсумків, висновки.

Переконані, що проектне навчання сприяє більш осмисленому і самостійному оволодінню знаннями, має на меті розвиток творчої навчально-пізнавальної діяльності. На заняттях з іноземної мови воно використовується як засіб для активізації творчих можливостей студентів під час вивчення матеріалу та на стадії його закріплення в процесі мовної практики.

Працюючи над проектом, студенти самостійно вчать добувати необхідну інформацію, користуватися довідковою літературою, залучаючи нові технології, зокрема й мережу Інтернет. Викладач стає їх рівноправним партнером і консультантом.

Для формування іншомовної професійної комунікативної компетентності, на нашу думку, не менш ефективним є навчання публічного виступу з презентацією англійською мовою з застосуванням багатофункціональних технологій. Уміння інтерактивного спілкування, які удосконалюються під час навчання, а саме: прийоми ефективної взаємодії доповідача та аудиторії, доречне використання ресурсів мови та невербальних засобів спілкування, проведення ефективних публічних виступів, презентацій та правильне їх оформлення й представлення, стають нагальними в академічному житті студентів і вирішальними у професійній діяльності, відповідають вимогам ринку праці, сприяють кар'єрному росту фахівців різних галузей. Навчання фахової презентації англійською мовою сприяє розвитку професійно орієнтованих комунікативних мовленнєвих компетенцій майбутніх педагогів; дозволяє застосовувати знання, отримані в процесі навчання, у вирішенні практичних завдань, пов'язаних з фахом; забезпечує розвиток культури іншомовлення, ініціативи, самостійності, творчого мислення; веде до створення умов для розвитку вмінь і навичок самоосвіти шляхом організації творчо-дослідницької навчальної роботи студентів, спрямованої на інтеграцію та актуалізацію знань з різних предметів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Ознайомлення майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів і загальноосвітніх шкіл з духовними надбаннями жителів Карпатського регіону під час навчання англійської мови професійного спрямування допоможе їм не тільки досконало оволодіти культурою іншомовного усного і писемного мовлення, а й сприятиме швидшій адаптації до специфічних для цього краю природно-кліматичних, соціально-економічних, морально-етичних умов життя і праці. З цією метою зміст навчального курсу необхідно пов'язувати з майбутньою професійною діяльністю студентів, а для його реалізації використовувати інтерактивні методи навчання іноземних мов.

1. Завалевська О.В. Інтерактивні методи формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів/ О.В. Завалевська // Наука і освіта.-2009.-№7.-С.68-71.
2. Іванюк М. Народні ігри та іграшки/Михайло Іванюк.-Вижниця,1994.-68 с.

Reference

1. Zavalevska O.V. Interaktyvni metody formuvannia profesiinoho samousvidomlennia maibutnikh fakhivtsiv vyshchychk tekhnichnykh navchalnykh zakladiv/ O.V. Zavalevska // Nauka i osvita.-2009.-№7.-S.68-71.
2. Ivaniuk M. Narodni ihry ta ihrashky/Mykhailo Ivaniuk.-Vyzhnytsia,1994.-68 s.

Юрій Калічак,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Yurii Kalichak,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
yukalichak@gmail.com

УДК 378.011.3-051:373.2**МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ****METHODOLOGICAL ASPECTS OF TRAINING TEACHERS
OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

У статті розкрито сучасні підходи до професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. З'ясовано шляхи підвищення рівня компетентності організаторів дошкільної освіти, методистів. Доведено доцільність використання навчально-методичної літератури в процесі удосконалення психолого-педагогічної підготовки та підвищення педагогічної майстерності фахівців дошкільної галузі. Виявлено передумови ефективної реалізації професійних функцій вихователів дошкільних навчальних закладів.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній вихователь, організатор дошкільної освіти, методична робота, новітні педагогічні технології, передові методики, дошкільні навчальні заклади.

The article describes modern approaches to the training of teachers of pre-school educational institutions. The ways of raising the competence level of the organizers of pre-school education and methodologists are determined. The expediency of using educational methodological literature in the process of perfection of psychological and pedagogical training and increase of pedagogical skills of preschool education is proved. The preconditions of effective realization of professional functions of educators of pre-school educational establishments are defined.

An important prerequisite for a successful and effective pedagogical activity of the educator is his/her erudition, modern outlook, objective self-esteem, pedagogical tactfulness, highly developed professional qualities, psychological and pedagogical education, and the ability to work with children.

The education process in a higher educational institution is characterized by the presence of a creative character, taking into account the specifics of the future professional activity, the characteristics and specific abilities of each student, their inclinations, motivation, interests, life benchmarks and the possibilities of realizing their own methodological skills, as well as the desire to be a genuine specialist in the preschool education.

Modern pre-school educational institutions require master educators who must constantly improve their pedagogical skills, improve their professional level. However, for this purpose, there is a need for a deep internal motivation, the desire to constantly work independently on oneself in order to improve and increase one's own scientific and methodological level of interaction with preschool children, taking into account their individual psychological characteristics.

Using the powerful potential of the methodological aspect of professional pedagogical training of preschool teachers will ensure their competitiveness, creativity, and will make them ready for pedagogical creativity in the modern educational space.

Keywords: professional training, future teacher, organizer of preschool education, methodological work, the latest educational technologies, advanced methods, pre-school educational institutions.

В статье раскрыты современные подходы к профессиональной подготовке будущих воспитателей дошкольных учебных заведений. Выявлены пути повышения уровня компетентности организаторов дошкольного образования, методистов. Доказана целесообразность использования учебно-методической литературы в процессе совершенствования психолого-педагогической подготовки и повышения педагогического мастерства специалистов дошкольной отрасли. Вывявлено предпосылки эффективной реализации профессиональных функций воспитателей дошкольных учебных заведений.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущий воспитатель, организатор дошкольного образования, методическая работа, новейшие педагогические технологии, передовые методики, дошкольные учебные заведения.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасні умови функціонування системи дошкільної освіти вимагають від педагогічних працівників високого рівня інтелекту, креативного мислення, творчого підходу до реалізації здобутих теоретичних знань, що дозволить конкурувати на ринку освітніх послуг. Особливого значення набуває проблема якості підготовки

фахівця інноваційного типу, який здатний реалізувати державні стандарти, впроваджувати нові освітні технології. Адже ефективність роботи дошкільних навчальних закладів залежить не лише від програм навчання і виховання, але й від всебічно та гармонійно розвинутої особистості педагога, його навичок продуктивних взаємин з дошкільниками. Лише глибокі теоретичні знання з дошкільної педагогіки, дитячої психології та фахових методик, власний практичний досвід сприятимуть підготовці талановитого, висококваліфікованого, здатного до творчості педагога, який успішно поєднає у своїй практичній діяльності особистісні переваги та глибокі знання вікових і психологічних особливостей дітей, з якими він працює.

Сучасний педагог, що постійно прагне до самовдосконалення у контексті ідей гуманізації виховання, повинен знати і вміти використовувати досягнення сучасної науки, формувати оригінальні методики навчання дітей, ефективно працювати з батьками, громадськістю. Важливою передумовою успішної та ефективної педагогічної діяльності вихователя є його ерудованість, сучасний світогляд, об'єктивна самооцінка, педагогічний такт, високо розвинуті професійні якості, психолого-педагогічна освіченість, уміння працювати з дітьми [4, с. 67].

Істотному підвищенню рівня професіоналізму майбутнього фахівця в галузі дошкільної освіти сприятиме радикальна перебудова управлінської ланки, що вимагає певної гнучкості від керівних кадрів, адже зазвичай існує чимало розбіжностей між поглядами, як правило, сформованими багаторічним практичним досвідом методистів дошкільних навчальних закладів та уявленнями й світобаченням вихователів-початківців. Усунення зазначеної проблеми передбачає пошук нових і більш ефективних шляхів підготовки управлінського персоналу, здатного здійснювати ефективне керівництво з орієнтацією одночасно на досвід і сучасні досягнення психолого-педагогічної науки, спроможного виявляти ініціативу щодо перебудови освітнього процесу, трансформуючи його в межах нової моделі дошкільного навчального закладу.

Успішна діяльність вихователя дошкільного навчального закладу передбачає опанування певною сукупністю знань, умінь і навичок, виховання в собі позитивних особистісних якостей, а також можливості до продуктивного перетворення сучасних реалій [5, с. 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Нині надзвичайно актуальною є проблема підготовки педагогів дошкільної освіти до організації методичної роботи в дошкільному навчальному закладі. Сучасні тенденції освіти наймолодших членів суспільства потребують розробки та впровадження нової моделі організації методичної роботи та формування готовності вихователя дошкільного навчального закладу до пошуку новітніх, нетрадиційних форм і методик. Над розв'язанням вказаних проблеми у галузі дошкільної освіти працюють Г. Беленька [4], А. Богущ [1], А. Бурова [3], Н. Гавриш [1], Л. Калуська [9], К. Крутій [10] та ін.

Професійна підготовка майбутніх вихователів, організаторів та методистів у царині українського дошкільля потребує якісних знань студентів не лише з дошкільної педагогіки, дитячої психології, фахових методик дошкільної освіти, але й з соціології, маркетингу системи освіти, менеджменту дошкільної освіти, її постійного моніторингу [11].

Виокремлена нами проблема поки що не стала предметом педагогічних досліджень.

Формування мети статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні методичного аспекту підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, виявленні підходів, раціональних можливостей використання ними сучасних методик та нових педагогічних технологій в теперішніх умовах функціонування системи дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У формуванні методично грамотного майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу, спроможного успішно працювати в сучасному освітньому просторі, на нашу думку, доцільно ширше використовувати новітні методики та технології дошкільної освіти.

У професійно-педагогічній підготовці майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу, формуванні його компетентностей у різних сферах освітньої діяльності з використанням новітніх технологій провідну роль відіграють практичні розробки зарубіжних учених, особливо європейський досвід [5], [7].

Професійна підготовка педагогів дошкільної галузі освіти крізь призму сьогоденних викликів суспільства та в ракурсі нового соціального замовлення дозволяє сформулювати основні вміння вихователя, який спроможний:

- вивчати індивідуально-особистісні особливості дітей;
- аналізувати їхню поведінку, встановлювати причинно-наслідковий зв'язок у вчинках вихованців;
- прогнозувати та проектувати розвиток особистості кожної дитини і дитячого колективу загалом;
- ознайомлюватися й упроваджувати передовий досвід прогресивних педагогів, засвоювати нові педагогічні технології [4, с. 224].

Під час практичних занять з фахових методик майбутні педагоги самостійно виготовляють окремі види виробів декоративно-ужиткового та образотворчого мистецтва, проходять значну кількість практик, широко використовують достатню кількість додатків і практичних розробок у процесі написання та захисту кваліфікаційних робіт.

Реалізація програмних завдань у дошкільному навчальному закладі залежить від компетентності педагогічних кадрів, передусім, представників методичних підрозділів усіх рівнів. Реалізація нових концепцій дошкільної освіти, що вимагає від педагога активного і творчого запровадження ідей інтерактивного, особистісно

орієнтованого навчання і виховання, здатності активно впроваджувати у своїй діяльності прогресивні ідеї, змінювати вже застарілі підходи на нові.

Найважливіші завдання методиста на сучасному етапі:

- вивчення та запровадження інноваційних технологій;
- надання дієвої методичної допомоги молодим працівникам;
- планомірне та систематичне вдосконалення теоретичної підготовки та педагогічної майстерності дошкільних педагогів;
- збагачення й розширення культурного світогляду вихователів, керівників дошкільних навчальних закладів;
- вивчення та впровадження у практику роботи спадщини відомих вітчизняних педагогів минулого;
- використання передового педагогічного досвіду [10].

Сучасний організатор дошкільної освіти, на нашу думку, покликаний насамперед бути ініціатором методичної роботи, якому притаманні такі вміння:

- планування мети, завдань і змісту методичної роботи;
- продуктивна й раціональна побудова власної діяльності;
- оперативна корекція та швидка регуляція планів;
- здатність до аналітичної діяльності щодо стану здійснення навчально-виховної роботи;
- незаангажованість у визначенні рівня майстерності педагогів;
- ефективність у досягненні конкретних результатів методичної роботи з кадрами;
- обґрунтованість контролю та аналізу здобутих результатів;
- узагальнення й прогнозування майбутніх шляхів підвищення кваліфікації педагогічних працівників [12, с. 17].

Зазначених характеристик студенти мають можливість набути упродовж проходження інспекторсько-методичної практики у міських та районних відділах освіти. Завдання практикантів, зокрема, передбачають дослідження змісту і структури діяльності методиста та методичного кабінету, вивчення функціональних обов'язків членів методичного кабінету.

Відзначимо, що на сучасному етапі зростають вимоги до якості та ефективності роботи вихователів. Важливу роль в удосконаленні їхньої психолого-педагогічної підготовки та підвищенні педагогічної майстерності відіграють методисти.

Методист дошкільного навчального закладу організовує роботу таким чином, щоб вихователю мав можливість не лише збагачувати свої фахові знання, але й впроваджувати їх у практику роботи з дітьми, сприяючи становленню дитини, як особистості. Водночас завдання методиста – допомагати вихователям усвідомити необхідність зміни тактики спілкування з дитиною, а саме: уникнення заборон, вимог, наказів, перехід до партнерських відносин з вихованцями, до встановлення довірливих стосунків, що забезпечує дитині почуття захищеності, емоційного благополуччя, створення атмосфери позитивного психологічного клімату.

Поруч із основними методичними формами роботи з педагогічними кадрами, якими є педагогічна рада, консультації, педагогічні години, колективні перегляди занять, семінари, семінари-практикуми, доцільним вважаємо наповнення їх новим сучасним змістом, узгоджуючи його з Базовим компонентом дошкільної освіти. За твердженням розробників цієї програми, її відмінність від попередніх полягає у тому, що це перша програма розвитку, акцент у якій із дидактичного зміщено на розвивальний і виховний, що відповідає сучасному трактуванню освітніх завдань [1, с. 8].

Практика засвідчує, що ознайомлення із програмою та підготовка студентів до її реалізації у практичній діяльності – важливі завдання педагогічних вишів. Методична підготовка майбутнього організатора дошкільної освіти, полягає в тому, щоб він опанував діяльність, яка зумовлена структурою і функціями фахових дошкільних методик навчання і виховання дітей як самостійних наукових галузей.

Майбутній фахівець з дошкільної освіти має опанувати науково-методичну підготовку з цілої низки навчальних дисциплін: основи природознавства та методика ознайомлення дітей з природою, теорія та методика формування елементарних математичних уявлень, теорія та методика співпраці дошкільного навчального закладу з родинами, методика фізичного виховання та валеологічної освіти дітей дошкільного віку та ін. Під час їх вивчення на особливу увагу заслуговує формування практичних вмінь та навичок [4].

Навчально-методичне забезпечення викладання дисциплін для студентів спеціальності «Дошкільна освіта» є ефективним засобом, який підвищує ефективність усіх видів діяльності. Особливого значення у науково-методичному комплексі належить базовим дошкільним навчальним закладам, де студенти мають можливість спостерігати та аналізувати зміст роботи з дітьми, з вихователями, а також реалізовувати власні освітні проекти навчання та виховання дітей.

У обов'язки сучасного викладача входить створення навчально-методичного забезпечення діяльності студентів, що дозволить їм орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати аналітичні та пошукові здібності, уможливить ознайомлення із сучасними інноваційними технологіями дошкільної освіти.

Сучасні реалії вимагають запровадження в навчальний процес новітніх технологій дошкільної освіти, що потребує поліпшення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу. На сучасному етапі розвитку український освітній простір потребує кардинальних змін. Потрібно вдосконалити не лише освітню систему, а й

поліпшити підготовку педагогічних кадрів. У першу чергу, від рівня освіченості викладача, його компетентності, сформованої під час професійного навчання, залежить якість педагогічного процесу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сучасні дошкільні навчальні заклади потребують вихователів-майстрів, які мають постійно удосконалювати свою педагогічну майстерність, підвищувати свій професійний рівень. Проте для цього необхідна наявність глибокої внутрішньої мотивації, прагнення постійно працювати самостійно над собою з метою вдосконалення та підвищення власного науково-методичного рівня взаємодії з дітьми дошкільного віку, враховуючи їхні індивідуально-психологічні характеристики.

Процес едукативної у вищому навчальному закладі характеризується наявністю творчого характеру, врахування специфіки майбутньої професійної діяльності, характерних рис та здібностей до певних видів діяльності кожного студента, їхніх нахилів, мотивації, зацікавленості, життєвих орієнтирів і можливостей реалізації власної методичної майстерності, а також прагнення бути справжнім фахівцем у дошкільній галузі.

Використання потужного потенціалу методичного аспекту професійно-педагогічної підготовки майбутніх вихователів ДНЗ забезпечить їх конкурентоспроможність, креативність, сформує готовність до педагогічної творчості в сучасному освітньому просторі. Можливість для цього мають практично всі навчальні дисципліни, що передбачають вивчення фахових методик для підготовки фахівців ОР «Бакалавр» галузі знань 01 Освіта напряму підготовки 012 Дошкільна освіта.

Подальшого дослідження потребують шляхи використання новітніх педагогічних технологій у роботі зі студентською молоддю, під час самостійної та науково-дослідної роботи майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

1. Базовий компонент дошкільної освіти: Науковий керівник: А.М. Богуш; Авт. кол-в: Богуш А.М., Беленька Г.В., Богиніч О.Л., Гавриш Н.В., Долинна О.П., Ільченко Т.С., Коваленко О.В., Лисенко Г.М., Машовець М.А., Низковська О.В., Панасюк Т.В., Піроженко Т.О., Поніманська Т.І., Сідельнікова О.Д., Шевчук А.С., Якименко Л.Ю. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Балютіна К. Концепція підвищення кваліфікації педагогічних працівників // Дошкільне виховання. – 2004. – № 7. – С. 10-12.
3. Бурова А. Планування освітнього процесу в сучасному дошкільному закладі / А. Бурова, О. Долинна, О. Низковська // Дошкільне виховання. – 2002. – № 11. – С. 12-15.
4. Беленька Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання. Монографія. – К.: Світлич, 2006. – 304 с.
5. Гураш Л. Передовий досвід дошкільної освіти / Л. Гураш, В. Якубенко // Дошкільне виховання. – 2001. – № 7. – С. 6-8.
6. Дошкільна освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання. – К., 2006. – 120 с.
7. Дошкільна освіта: історія і сьогодення : довідник / [упоряд. Л.В. Лохвицька]. – Тернопіль : Мандрівець, 2011. – 208 с.
8. Закон України «Про дошкільну освіту» // Загальна середня освіта : зб. нормативно-правових документів. Частина 1. – К. : ЗАТ «НІЧЛАВА», 2003. – С. 98-124.
9. Калуська Л. Нові підходи до методичної роботи в ДНЗ / Л. Калуська // Дошкільне виховання. – 2005. – № 11. – С. 10-11.
10. Крутий К.Л. Групові форми методичної роботи з педагогами в сучасному дошкільному навчальному закладі / за заг. ред. К.Л. Крутий. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2004. – 144 с.
11. Крутий К.Л. Моніторинг як сучасний засіб управління якістю освіти в дошкільному навчальному закладі : монографія. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2006. – 172 с.
12. Посадові та функціональні обов'язки працівників дошкільних закладів // Бібліотечка вихователя дитячого садка. – 2001. – № 23. – С. 15-19.

Reference

1. Bazovyy komponent doshkil'noyi osvity: Naukovyy kerivnyk: A.M. Bohush; Avt. kol-v: Bohush A.M., Byelyen'ka H.V., Bohinich O.L., Havrysh N.V., Dolylna O.P., Il'chenko T.S., Kovalenko O.V., Lysenko H.M., Mashovets' M.A., Nyzkovs'ka O.V., Panasyuk T.V., Pirozhenko T.O., Ponimans'ka T.I., Sidyel'nikova O.D., Shevchuk A.S., Yakymenko L.YU. – K.: Vydavnytstvo, 2012. – 26 s.
2. Balyutina K. Kontseptsiya pidvyshchennya kvalifikatsiyi pedahohichnykh pratsivnykiv // Doshkil'ne vykhovannya. – 2004. – № 7. – S. 10-12.
3. Burova A. Planuvannya osvith'oho protsesu v suchasnomu doshkil'nomu zakladi / A. Burova, O. Dolylna, O. Nyzkovs'ka // Doshkil'ne vykhovannya. – 2002. – № 11. – S. 12-15.
4. Byelyen'ka H.V. Vykhovatel' ditey doshkil'noho viku: stanovlennya fakhivtsya v umovakh navchannya. Monohrafiya. – K.: Svitych, 2006. – 304 s.
5. Hurash L. Peredovyy dosvid doshkil'noyi osvity / L. Hurash, V. Yakubenko // Doshkil'ne vykhovannya. – 2001. – № 7. – S. 6-8.
6. Doshkil'na osvita v Ukrayini. Normatyvno-pravove rehulyuvannya. – K., 2006. – 120 s.
7. Doshkil'na osvita: istoriya i siohodennya : dovidnyk / [uporyad. L.V. Lokhvyts'ka]. – Ternopil' : Mandrivets', 2011. – 208 s.
8. Zakon Ukrayiny «Pro doshkil'nu osvitu» // Zahal'na serednya osvita : zb. normatyvno-pravovykh dokumentiv. Chastyna 1. – K. : ZAT «NICHLAVA», 2003. – S. 98-124.
9. Kalus'ka L. Novi pidkhody do metodychnoyi roboty v DNZ / L. Kalus'ka // Doshkil'ne vykhovannya. – 2005. – № 11. – S. 10-11.
10. Krutiy K.L. Hrupovi formy metodychnoyi roboty z pedahohamy v suchasnomu doshkil'nomu navchal'nomu zakladi / za zah. red. K.L. Krutiy. – Zaporizhzhya : TOV «LIPS» LTD, 2004. – 144 s.
11. Krutiy K.L. Monitorynh yak suchasnyy zasib upravlinnya yakisty osvity v doshkil'nomu navchal'nomu zakladi : monohrafiya. – Zaporizhzhya: TOV «LIPS» LTD, 2006. – 172 s.
12. Posadovi ta funktsional'ni обов'язky pratsivnykiv doshkil'nykh zakladiv // Bibliotekha vykhovatelya dytyachoho sadka. – 2001. – № 23. – S. 15-19.

Олександра Лисенко,

кандидат філологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Alexandra Lysenko,

Candidate of Philological Science, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
lysenkova@gmail.com

УДК 37.014.6:005.642.4

ТИПОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У КОНТЕКСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

TYOLOGY OF PROFESSIONAL AND VALUE ORIENTATIONS OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE CONTENT OF PROFESSIONAL PREPARATION

У статті проаналізовано поняття цінностей у філософському та педагогічному розуміннях, що були висвітлені ученими різних країн та різних епох. Більш детально автор зупинилась на питанні типології цінностей, аналізуючи різноманітні підходи та пошуки учених в процесі аксіологічних досліджень. Доведено, що виховання та вдосконалення професійно-ціннісних орієнтацій студентів ВНЗ позитивно впливатиме на їхню фахову підготовку, що актуалізує проблему визначення ціннісних пріоритетів сучасного педагога, розвиток і, за необхідності, корекцію їх професійної аксіосфери.

Ключові слова: типологія, цінності, аксіологія, професійно-ціннісні орієнтації.

The article analyzes the concepts of values in philosophical and pedagogical sense, which were covered by scientists from different countries and different eras. It is argued that without studying values and value orientations, it is impossible to investigate the motivation of a person's behavior, since the values in its general structure fulfill the functions of strategic lines of behavior, integrating various forms of activity in its professional development.

In more detail the author dwelled on the question of the typology of values, analyzing the various approaches and the search for scientists in the process of axiological research.

It is noted that the category «value» and various aspects of its manifestation in society and in human life are addressed in philosophy, sociology, psychology, and pedagogy. Last decades the interdisciplinary nature of the study of values and value orientations is increasingly observed.

It is proved that the upbringing and improvement of vocational-value orientations of university students positively influences their professional training. After all, the students' achievement in the level of personal development, on which the understanding of the relationship between their personal and professional values is realized, is an important condition for ensuring the effectiveness of educational activities. Of particular importance are professional value orientations for the future teacher as a person who translates and passes value orientations to future generations. This actualizes the problem of determining the value priorities of the modern teacher, the development and, if necessary, the correction of their professional axiosphere.

Keywords: typology, values, axiology, professional-value orientations.

В статье проанализированы понятия ценностей в философском и педагогическом смыслах, которые были освещены учеными разных стран и разных эпох. Утверждается, что без изучения ценностей и ценностных ориентаций невозможно исследовать мотивацию поведения личности, поскольку ценности в ее общей структуре выполняют функции стратегических линий поведения, интегрируя различные формы деятельности в ее профессиональном развитии.

Более подробно автор остановилась на вопросе типологии ценностей, анализируя различные подходы и поиски ученых в процессе аксиологических исследований.

Отмечено, что к рассмотрению категория «ценность» и различных аспектов ее проявления в обществе и в жизни человека обращаются в философии, социологии, психологии, педагогике. Последние десятилетия все чаще наблюдается междисциплинарный характер исследования ценностей и ценностных ориентаций.

Доказано, что воспитание и совершенствование профессионально-ценностных ориентаций студентов вузов положительно влияет на их профессиональную подготовку. Ведь достижения студентами уровня личностного развития, на котором осуществляется понимание взаимосвязи их личностных и профессиональных ценностей, является важным условием обеспечения эффективности образовательной деятельности. Особое значение профессиональные ценностные ориентации приобретают для будущего педагога как лица, которое транслирует и передает ценностные ориентиры будущим поколениям. Это актуализирует проблему определения ценностных приоритетов современного педагога, развитие и, при необходимости, коррекцию их профессиональной аксиосферы.

Ключевые слова: типология, ценности, аксиология, профессионально-ценностные ориентации.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У філософській, соціально-психологічній, науково-педагогічній, популярній літературі радянської доби проблемі цінностей присвячено значну кількість наукових праць і фундаментальних досліджень.

Результати здійсненого нами наукового аналізу проблем виховання і формування цінностей у контексті професійного розвитку особистості свідчить про те, що початковим періодом активної розробки науково-практичних аспектів порушеної даної проблеми прийнято розглядати 60-ті роки минулого століття.

На цьому етапі зусиллями Л. Архангельського, В. Василенко, В. Водзинської, Н. Демяк, Тугарінова, В.А. Здравомислова, В. Ядова, В. Ольшанського, О. Дробницького, І. Попової, А. Степанченко, М. Тітма, Ф. Філіпова та інших досягнуто певного рівня осмислення основних напрямів і теоретичних концепцій проблеми цінностей, вибудовуються необхідні методологічні основи, створюється відповідний методичний інструментарій для розгортання емпіричних досліджень, а також започатковується ціла наука прикладних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Проблеми цінностей і ціннісних орієнтацій вже багато років приваблює дослідників. Аналіз теоретичних питань категорій «цінності» та «ціннісні орієнтації» неодноразово ставав предметом розгляду зарубіжних (К. Клакхон, У. Л. Колб, Г. Олпорт, К. Морріс, М. Рокич, російських (О. М. Леонтьєв, Д.О. Леонтьєв, В. М. Мясіщев, С. Л. Рубінштейн, В. А. Ядов, М.С. Яніцький та ін.) та українських (В. С. Бакіров, І. Д. Бех, З. С. Карпенко, О. Д. Научитель, Г. К. Радчук, А. О. Ручка та інших науковців).

Формування мети статті. Мета статті полягає в презентації типології ціннісних орієнтацій, як багатогранного феномену, притаманного для теоретичного і практичного вимірів професійної педагогічної діяльності, рушієм якої розглядаємо їх гуманістичну спрямованість; професійно-ціннісні орієнтації майбутніх педагогів ґрунтуються на міцних науково обґрунтованих засадах, оскільки їхній потенціал збагачено упродовж десятиріч досвідом фахової підготовки студентів у вищих навчальних закладах України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Попри певні розбіжності, спільним для більшості авторів постає прагнення розглянути цінності як найважливіші компоненти структури особистості, які характеризують і спрямовують її спрямованість, активність і волю, посідають важливе значення у процесі її професійного розвитку.

К. Абульханова-Славська говорить про необхідність виявляти рівень рефлексивності моральної свідомості особистості та її здатність визначати і фіксувати моральні протиріччя, а також необхідність враховувати фактор моральної статичності, та ригідності суспільства. У своїй праці «Стратегія життя» (1991) розглядає цінність у якості найважливішого психологічного фактору життєвої стратегії особистості, невід'ємного компонента вибору основної спрямованості, способу життя, пріоритетних цілей, вирішення протиріч, пошуку змісту життя, рівня домагань, творчості, творіння нових життєвих цінностей. Як стверджує дослідниця, цінність життя, що міститься у зацікавленні, задоволенні й нових пошуках, і є продуктом певного способу життя, індивідуальної стратегії життя, коли вони визначаються самою людиною [1, с.20].

К.Абульханова-Славська, розглядаючи особистість як суб'єкт діяльності, доводить, що визначення, вибір і реалізація духовних, моральних і культурних цінностей, їхнє вироблення й трансформація у принципи свого життя, боротьба за їхню реалізацію можуть складати життєву стратегію. Вона переконана, що з цінностями життя пов'язане конкретне формування особистісної мотивації діяльності. Натомість цінність діяльності для особистості будеється на сходженні багатьох складових із суспільною престижністю певної діяльності, а також можливістю самовираження у ній. До того ж, цінність діяльності для особистості змінюється впродовж життя залежно від того, наскільки із плином часу вона вважає, що реалізувала себе у професії, задоволена своєю позицією у ній, а також досягнутими результатами.

Відзначаючи узагальнений глобальний механізм домагань особистості, К.Абульханова-Славська стверджує, що домагання містять не лише предметну, а й ціннісну особливість зв'язку особистості з дійсністю. Це певні аспекти самовираження – орієнтація особистості на особливості самовираження. Самореалізація людини у власному житті, у своїх справах, учинках, взаємостосунках, може досягати рівня, що відповідає загальнолюдським цінностям, тобто, цінностям моралі, творчості, культури у широкому розумінні, неперехідним принципам духовності людства [1, с.17].

В.Алексєєва, розглядаючи ціннісні орієнтації особистості, відзначала низку таких їхніх особливостей; зв'язок із світом цінностей, момент вибору, тобто приналежність не лише до свідомості, а й до поведінки, практична і дієва спрямованість. Вона запропонувала наступну робочу дефініцію ціннісних орієнтацій на основі їхнього розгляду: вибірковість, свідомості і поведінка, їх детермінованість уявленнями особистості про цінності життя і культури. Діапазон ціннісних орієнтацій, на думку дослідниці, визначається діапазоном зацікавлень особистості, шириною її зв'язків з оточуючим світом [2, с.65].

Б.Ананьев у класичній праці «Людина як предмет пізнання» визначив ціннісні орієнтації як спрямованість особистості на певні цінності, називаючи їх особистісним стрижнем у якому сходяться результати досліджень соціологів, соціальних психологів, педагогів. Б.Ананьев стверджував, що без вивчення цінностей і ціннісних орієнтацій неможливо досліджувати мотивацію поведінки особистості, оскільки, цінності у її загальній структурі

виконують функції стратегічних ліній поведінки, «інтегратора» різноманітних форм діяльності у її професійному розвитку [3, с.67].

У характеристиці Л. Архангельського цінності є тим, чим людина найбільше дорожить, у що вірить, до чого прагне. Цінності й ціннісні орієнтації особистості, на думку вченого, зумовлені системою суспільних цінностей, мають свої особливості у різні періоди, у різних регіонах, соціальних групах і є індивідуальними. Вивчати ціннісні орієнтації слід шляхом вивчення ціннісних уявлень, які є основою професійного розвитку. Адже Л. Архангельський характеризує ціннісні орієнтації з позицій вибору людиною певних моральних, естетичних та інших духовних цінностей об'єктів, що визначають її цілеспрямовану життєдіяльність, спосіб життя [4, с.13].

І. Афанасьева поділяє цінності на об'єктивні і суб'єктивні, природні й соціальні за типом значущості для людини певного предмета. Приміром, до духовних цінностей дослідниця відносить наукові (істина), етичні (добро, чесність), естетичні (краса), а також ідеали, що функціонують як вищі духовні цінності. Процес виховання, на її думку, є процесом утвердження цінностей суспільства, формування орієнтації на них. Цінності суспільства повинні стати

Л. Брушлинський, розглядаючи проблему суб'єкта в психологічній науці писав, що, зважаючи на унікальність, активність, відповідальність, самостійність індивіда як суб'єкта, постає немислиме для тоталітаризму питання про те, наскільки інші люди і суспільство в цілому мають моральне право виховувати, формувати дитину, підлітка, юнака, людину в душі чітко окреслених моральних цінностей. Справжнє виховання – це співпраця, засвоєння і втілення духовних цінностей у систему спільної діяльності – суб'єктів-вихователів і вихованців. Це співтворчість, передусім, саме загальнолюдських цінностей, оскільки вони переважають саме найбільш загальний і тому найміцніший фундамент духовності, на основі якого кожен вибирає і прокладає свій життєвий шлях, формуючи значно конкретніші моральні цінності й ідеали [5, с.12].

В. Василенко підійшов у своїх працях «Цінність і оцінка», «Цінність і ціннісні відносини» до вивчення порушеної нами проблеми як до системи думок, в якій відображено вибіркоче оцінне ставлення. Він вважав, що поняття «цінність» може існувати там, де є об'єкт, значущий для буття людини з її потребами і можливістю їх задоволення. У цінності відображається єдність об'єкта, наділеного певними якістьми і суб'єкта, наділеного певними потребами. При цьому об'єкт набуває цінності для суб'єкта виключно у практичній взаємодії, у процесі професійного розвитку [6, с.45].

О. Дробницький виокремлює два види цінностей: об'єктивні (предметні), які є об'єктами зі спрямованими на них потребами, тобто об'єкти оцінок та суб'єктивні цінності свідомості, ціннісні уявлення, що є критеріями оцінок [7, с.30].

Особливе місце і особливе значення у розумінні психологічної сутності цінностей особистості в процес її і професійного розвитку відводимо класичній праці О. Леонтьєва (1980) «Діяльність. Свідомість. Особистість». У ній значну увагу приділено ґрунтовному аналізу понять «значення» і «смысл». Хоча категорія «цінності» у ній спеціально не розглядається, все ж, якщо ми приймаємо за «цінність» значення для людини чогось, що для неї важливе, то стає зрозуміло, що саме значення повинно стати предметом психолого-педагогічного вивчення питання про значення формування і виховання цінностей у процесі професійного розвитку особистості [10, с.110].

Віддаючи перевагу особистісно-діяльнісному підходу до професійної підготовки, В. Сластьонін та М. Віленський, наголошували, що у професійній готовності майбутнього педагога до фахової діяльності, як синтезу взаємообумовлених структурних компонентів, передусім відображено мотиваційно-ціннісний аспект. Усвідомлюючи як особистісно-значущі, цінності педагогічної діяльності виступають внутрішніми регуляторами суспільної та професійної поведінки майбутнього педагога [12, с.125].

Цінності виокремлюють суттєве і важливе для людини з-поміж несуттєвого. Сукупність системних цінностей створює певну вісь свідомості, яка забезпечує стійкість особистості, дотримання певної поведінки і видів діяльності, що виражаються у чіткій спрямованості потреб та інтересів. Цінності й ціннісні орієнтації, на думку А. Здравомислова, формують вищий рівень мотивації, який є необхідним для ефективного професійного розвитку. З огляду на процитовану думку Н.Ткачової, щодо розуміння соціальних цінностей шляхом розкриття змісту поняття ціннісних орієнтацій, цікавим видається на наш погляд наступний підхід А. Здравомислова. А саме, на думку вченого, необхідно розрізняти ціннісні орієнтації особистості і орієнтації особистості на цінності, поширені у суспільстві. Орієнтації на цінності є визначеним відношенням особистості до зовнішніх подразників, норм та звичаїв. Ціннісні орієнтації, натомість, є внутрішнім компонентом свідомості і самосвідомості особистості. У такому значенні вони можуть, на думку А. Здравомислова, не співпадати зі структурою цінностей, що функціонують у суспільній свідомості [8, с.209].

Інтереси є підґрунтям системи цінностей: спочатку – інтерес, потім – цінність. На нашу думку слід відзначити, що може бути і навпаки: цінності, як стійкі утворення особистості ініціюють інтереси. Цінності сприяють, скажімо, поглибленню пізнавального інтересу і можуть стимулювати поглиблене вивчення предмета чи явища, що перебуває у площині проєкцій цінностей.

Відомий російський психолог Е.Клімов вважає, що цінності – не існують поза відносинами «суб'єкт-об'єкт», і не варто ототожнювати їх з тим, що існує поза чи незалежно від суб'єкта. Цінність не є ознакою об'єкта, а характеристикою суб'єкта в його середовищі. Цінність, на думку вченого, не може бути об'єктивною.

Е. Клімов розглядає цінність як суб'єктивну значущість для людини речей і явищ оточуючого світу. На його думку, цінності поза відносинами суб'єкт-об'єкт не існують, їх не слід ототожнювати із чимось, що існує поза і незалежно від суб'єкта. Ми ж повсякчас називаємо цінностями те, що існує, як видається, об'єктивно. Це одна із численних ілюзій, що спрощують людське життя. Цінність, наголошує дослідник, не є ознакою об'єкта, а характеристика суб'єкта в його середовищі, цінність не може бути об'єктивною, «об'єктивно правильною» [9, с.78].

Як робочу модель загальнолюдських цінностей Е. Клімов визначає найбільш загальні ціннісні уявлення: 1) постійне покращення репродукції собі подібних (за ознаками менталітету, ставлення до світу, вмінь, досвіду); 2) орієнтація на проектування і покращення предметного світу, життєвого середовища; 3) поважне і терпиме відношення до індивідуальних особливостей кожного, його неповторності, унікальності, творчості; 4) взаємозбагачення інформацією, досвідом, досягненнями.

Д. Леонтьєв у працях з проблем міждисциплінарного вивчення цінностей, проаналізував чималу кількість трактувань і визначень цінностей, у філософії, соціології, етиці, психології, і дійшов висновку про необхідність їхнього визнання, як реально існуючих іманентних регуляторів діяльності індивідів, які впливають на поведінку не залежно від їх відображення в свідомості.

Для того щоб розрізнити у психології поняття об'єктивне значення і його значення для суб'єкта, для другого терміну психолог запропонував говорити про особистісний смисл.

Відтак з'являється проблема диференціації в індивідуальній свідомості значень і особистісних смислів. Вона ґрунтується на тому, що значення вступають перед суб'єктом у незалежному існуванні, та у способах і механізмах усвідомлення, тобто, функціонуючи у процесах, які відображають об'єктивну дійсність. У такому функціонуванні значення необхідно вступають у внутрішні стосунки, які пов'язують їх з іншими складниками індивідуальної свідомості: саме у таких внутрішніх стосунках вони і набувають психологічної характеристики.

Слід звернути увагу і на таке важливе твердження А. Леонтьєва для розуміння психології цінностей: необхідність увиразнення понять «емоції» і «особистісний смисл». Мотиви, які, спонукаючи діяльність, водночас наповнюють її особистісним смислом, психолог називав смислоутворюючими мотивами. А мотиви, що виконують роль спонукаючих факторів, інколи гостро емоційних, афективних, але без смислоутворюючої функції – мотивами-стимулами. Такі явища певним чином проектується на сферу емоційно-смислового наповнення, на визначення суб'єктивних цінностей особистості.

Важливо працює із проблеми цінностей вважаємо дослідження Д.Леонтьєва «Цінність як міждисциплінарне поняття: досвід багатовимірної конструкції». Учений здійснює позитивне конструювання міждисциплінарного поняття «цінність», що, на його думку, характеризується множинністю, однак не безмежністю граней, аспектів і форм існування. Далі він аналізує три форми існування цінностей у їх співвідношенні і взаємопереходах: суспільні ідеали, предметно втілені цінності й особистісні цінності. Суспільні ідеали Д.Леонтьєв вважає основною формою існування цінностей. Найбільш повним і адекватним вираженням ціннісних ідеалів слугують, на його думку, зафіксовані у культурі їх предметні втілення. Ціннісні ідеали реалізуються винятково у діяльності [10, с.56].

Цінності виражають значення речей та їхніх властивостей для людини. Відповідно, цінність речей зумовлена їхнім зв'язком із людиною, їхньою здатністю задовільняти її потреби. Дослідник наголошує, що духовні цінності – це ідеї, образи, норми та ідеали, вони наділені регулюючими функціями.

М.Тітма, автор досліджень, проблем цінностей, ціннісних уявлень і ціннісних орієнтацій, окреслив низку важливих напрямів щодо професійного розвитку людини. Власне вони визначають суттєві методологічні підходи до їхнього вирішення на основі пропонуваного ученим фактичних матеріалів, із теоретичним і практичним змістом, а також обґрунтованими шляхами подальшого вивчення проблемі цінностей. Уявлення про цінність певних явищ, які оточують людину повсякденно вирізняються різним сигнальним значенням. Вони щоразу несуть відповідну сигнальну інформацію і є безумовною умовою для розвитку ціннісних орієнтацій. Їхнє формування не може здійснюватись без уявлень про цінності предметів і явищ, оскільки без цього професійний розвиток людини унеможлиблюється. Важко перебільшити значення регулятивних функцій ціннісних уявлень, однак не можна також не помітити їхнє значення у генезі й структурі ціннісних орієнтацій. Людина чітко уявляє, що активна рухова діяльність є необхідною і незамінною умовою нормального функціонування її організму, однак мало що робить для систематичних занять. І, навпаки, людина не уявляє усієї цінності занять спортом, однак, отримуючи від цього задоволення, постійно знаходить для цього час і можливість.

Розглянемо праці радянських учених, які, з нашого погляду суттєво вплинули на розуміння і подальшу розробку проблеми ціннісних орієнтацій, у тому числі й цінностей. Передусім - це колективна монографія за редакцією В.Ядова «Саморегуляція і прогнозування соціальної поведінки особистості» [15, с. 230]. У якій проаналізовано висновки багаторічних досліджень, які були виконані групою лєнінградських соціологів і соціальних психологів (Л. Бозрікова, В.Водзинська, Л.Докторова, В.Каюрова, А.Кіссель, В.Магун, П.Саганенко, А.Семенов, В.Узунов під керівництвом і за участю В.Ядова). В основу дослідження було покладено гіпотезу про структуру ціннісних орієнтацій і соціальних установок особистості, що утворювали диспозиційну систему. Це особливо важливо для розуміння значення ціннісних орієнтацій для професійного розвитку особистості. Учені стверджували, що ціннісні орієнтації водночас із загальною спрямованістю інтересів утворюють вищий рівень диспозиційної ієрархії особистості

Важливою для нашого дослідження є думка О.Тихомандрицької, в якій представлено результати досліджень формування процесу ціннісних орієнтацій студентської молоді на матеріалах комплексного дослідження вищих педагогічних навчальних закладів. Метою роботи автор убачала у вивченні закономірностей функціонування і розвитку процесу формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів, а також шляхів управління таким процесом. На підставі виконаного дослідження, О.Тихомандрицька стверджувала, що формування ціннісних орієнтацій студентів є складовою частиною навчально-виховного процесу; формування ціннісних орієнтацій студентів є процесом становлення їх активної життєвої позиції; розвиток ціннісних орієнтацій студентів є процесом, яким притаманна своя послідовність; формування і розвиток ціннісних орієнтацій студентів – майбутніх педагогів залежить від профорієнтації довузівського періоду, оптимізації навчально-виховного процесу у вузі та адаптації випускників після вузу [13, с.187].

Уперше у праці В.Тугарінова «Про цінності життя і культури» [14] виокремлено певні положення, які стали підґрунтям для наступних досліджень нової для того часу проблеми. Головною цінністю утверджується людина, а її цінностями – праця, що спрямована на професійний розвиток, рівноправність, свободу, справедливість, добро і красу. До життєвих цінностей автор відносить значущість життя і його радість, здоров'я, спілкування з людьми. До цінностей культури – матеріальні (техніка, житло, їжа, одяг та інше), соціально-політичні (суспільний порядок, мир, безпека, свобода, рівність, справедливість) і духовні (освіта, наука, мистецтво).

Цінність В.Тугарінова характеризує як сутність предмета, явища, властивості, які потрібні окремій особистості, певному суспільству, чи класу як засіб задоволення потреб та інтересів, ідей і прагнень у вимірах ідеалу (необхідні, корисні, приємні та ін.) Розглядаючи практичні аспекти ціннісного підходу, учений підкреслював, що виховання є процесом, у якому особа, що виховується, усвідомлює і визнає певне явище як цінність або ж як не цінність. Виховання, на думку В.Тугарінова, це передусім усвідомлення цінностей. Відповідно, виховувати – ще не означає вказувати, як можна і як не можна вчиняти. Треба щоб людина усвідомила суспільний і особистісний зміст певних учинків, виробити її внутрішнє переконання суспільної чи особистісної цінності вчинку [14].

Загальнолюдські цінності розглядаються у такому ракурсі, що вважаються історичними, тобто на різних етапах історичного розвитку в їхню сукупність певні цінності можуть додаватись, а інші – заперечуватись чи нівелюватись. Погоджуємось, що загальнолюдські цінності різняться і подекуди протистоять із цінностями індивідуальними чи груповими. Відмінності між цінностями можуть бути різними у тому числі й антагоністичними. Однак, навіть відмінні співтовариства можуть визнавати однакові цінності, завдяки вихідним архетипам. Такі цінності прийнято називати елементарними, тобто, загальнолюдськими. Цікавими є роздуми дослідника щодо системи загальнолюдських цінностей, яка вибудовується над елементарними. Однією із таких цінностей, без якої система не може розвиватись є терпіння; наступною – здатність до інтегрування в свою аксіологічну систему таких цінностей, які виникають в іншій спільноті, здатність асимілювати чужий історичний досвід, утілений у менталітет інших спільнот. Погоджуємось, що важливою умовою формування загальнолюдських цінностей є здатність до самокритики, до виключення із свого менталітету того, від чого відмовились інші групи. Наступною умовою розвитку загальнолюдських цінностей є здатність до компромісу, бажання і вміння не доводити існуючі між деякими цінностями протиріччя до конфлікту.

В. Ядов обґрунтував, систему цінностей, як уявлень про цілі життя і засоби їхнього досягнення, пов'язані із життєвою позицією, що формує психологічну «особистісну» готовність до певної поведінки. Цілеспрямований вплив життєвих умов, схвалення суспільством певних взірців поведінки сприятимуть бажаним і очікуваним зрушенням у системі цінностей. Результати соціально-психологічних досліджень демонструють переконливі приклади

Як з'ясовано вище, традиційними для учених радянської доби були наступні трактування змісту поняття «цінності». В.Тугарінов розглядає їх, як явища природи і суспільства, що є корисними, потрібними людям; М.Рокич, - як стійкі переконання у тому, що певний спосіб поведінки чи кінцева мета існування є більш значущою з особистісної і соціальної точки зору, а ніж протилежний чи зворотній спосіб поведінки, чи кінцева мета існування.

Сфера цінностей і ціннісних орієнтацій особистості є одним із найглибших і багатовимірних інтегративних психічних утворень особистості, в яких відображено її унікальність. Її формування є надзвичайно тонким і делікатним процесом, що вимагає високої професійної психолого-педагогічної культури, безумовної поваги права особистості на її унікальність.

А.Петровський та В.Петровський, аналізуючи категорію цінностей, співвідносять її з базовою категорією «мотив». При цьому вони зазначають, що мотив, який розглядається як цінність, виступає у свідомості індивіда визначальною характеристикою його існування в світі. Однак, щоб мотив став цінністю, суб'єкт повинен здійснити певні дії(ціннісне самовизначення). Отож цінність, на їхню думку, є мотивом, що у процесі самовизначення розглядається і переживається суб'єктом як його власна нероздільна складова, яка створює основу персоналізації суб'єкта у спілкуванні [11].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, попри політрактування поняття «цінності», можемо підсумувати, що у професійному зростанні та розвитку студентів, вони визначають головне – мотивацію і професійну спрямованість на опанування своєю спеціальністю. Отож, виховання цінностей для майбутніх педагогів розглядаємо визначальною умовою їхньою ефективною професійною діяльністю.

1. Абульханова-Славська, К.А. Стратегія життя // К.А. Абульханова-Славська. - М.: Думка, 1994.-25 с.
2. Алексеева В. Г. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности и развития личности / В. Г. Алексеева // Психологический журнал. - 1984. - Т.5. - № 5. - С. 63-70.
3. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. - СПб. : Питер, 2001. - 288 с. - (Серия «Мастера психологии»).
4. Архангельский Л. М. К вопросу о ценностных ориентациях личности / Л. М. Архангельский // Духовное развитие личности. - Свердловск, 1967. - С. 11-14.
5. Брушлинский Л. Опыт обоснования гуманитарной психологии / Л. С. Брушлинский // Вопросы психологии, 1990. - № 6. - С. 9-17.
6. Василенко В. Л. Ценность и ценностные отношения / В. Л. Василенко // Проблема ценности в философии / под ред. А. Г. Харчева. - М. - Л. : Наука, 1966. - С.41-49.
7. Дробницкий О. Г. Некоторые аспекты проблемы ценностей / О. Г. Дробницкий // Проблема ценности в философии / под ред. А. Г. Харчева. - М. - Л. : Наука, 1966. - С. 25-40.
8. Здравомыслов А. Г. Потребности. Интересы. Ценности / А. Г. Здравомыслов. - М. : Политиздат, 1986. - 223 с.
9. Климов Е. А. Психология профессионала : избр. психол. тр. / Е. А. Климов; [гл. ред. Д. И. Фельдштейн]. - М. : ИПП ; Воронеж : НПО МОДЭК, 1996. - 400 с.
10. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. - М. : Политиздат, 1975. - 304 с.
11. Петровский А. В. Проблема развития личности с позиции социальной психологии // Вопросы психологии. — 1984. — № 4. — С. 15-29.
12. Слостенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию: [учебное пособие для студентов вузов] / В. А. Слостенин, Г. И. Чижакова. - М. : Академия, 2003. - 192 с.
13. Тихомандрицкая О. А. Особенности социально-психологического изучения ценностей как элементов когнитивной и мотивационно-потребностной сферы (Методические аспекты) / О. А. Тихомандрицкая, Е. М. Дубовская // Мир психологии. - 1999. - № 3. - С. 80-90.
14. Тугаринов В. П. Марксистская философия и проблема ценностей / В. П. Тугаринов // Проблема ценности в философии / под ред. А. Г. Харчева. - М. - Л. : Наука, 1966. - С. 14-24.
15. Ядов В. А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности : диспозиционная концепция / ред. В. А. Ядов ; [2-е расширенное изд]. - М. : ЦСПиМ, 2013. - 376 с.

Reference

1. Abul'khanova-Slavs'ka, K.A. Stratehiya zhyttya // K.A. Abul'khanova-Slavs'ka. - M.: Dumka, 1994.-25 s.
2. Alekseyeva V. G. Tsennostnyye orientatsii kak faktor zhiznedeyatel'nosti i razvitiya lichnosti / V. G. Alekseyeva // Psikhologicheskii zhurnal. - 1984. - T.5. - № 5. - S. 63-70.
3. Anan'yev B. G. Chelovek kak predmet poznaniya / B.G. Anan'yev. - SPb. : Piter, 2001. - 288 s. - (Seriya «Masterya psikhologii»).
4. Arkhangel'skiy L. M. K voprosu o tsennostnykh oriyentatsiyakh lichnosti / L. N. Arkhangel'skiy // Dukhovnoye razvitiye lichnosti. - Sverdlovsk, 1967. - S. 11-14.
5. Brushlinskiy L. Opyt obosnovaniya gumanitarnoy psikhologii / L. S. Brushlinskiy // Voprosy psikhologii, 1990. - № 6. - S. 9-17.
6. Vasilenko V. L. Tsennost' i tsennostnyye otnosheniya / V. L. Vasilenko // Problema tsennosti v filosofii / pod red. A. G. Kharchev. - M. - L.: Nauka, 1966. - S.41-49.
7. Drobniyskiy A. G. Nekotoryye aspekty problemy tsennostey / A. G. Drobniyskiy // Problema tsennosti v filosofii / pod red. A. G. Kharchev. - M. - L.: Nauka, 1966. - S. 25-40.
8. Zdravomyslov A. G. Potrebnosti. Interesy. Tsennosti / A. G. Zdravomyslov. - M.: Politizdat, 1986. - 223 s.
9. Klimov Ye. A. Psikhologiya professionala: izbr. psikhol. tr. / Ye. A. Klimov; [Gl. red. D. I. Fel'dshteyn]. - M.: IPP; Voronezh: NPO MODEK, 1996. - 400 s.
10. Leont'yev A. N. Deyatel'nost'. Soznaniye. Lichnost' / Aleksey Nikolayevich Leont'yev. - M.: Politizdat, 1975. - 304 s.
11. Petrovskiy A. V. Problema razvitiya lichnosti s pozitsii sotsial'noy psikhologii // Voprosy psikhologii. - 1984. - № 4. - S. 15-29.
12. Slastenin V. A. Vvedeniye v pedagogicheskuyu aksiologiyu: [uchebnoye posobiye dlya studentov vuzov] / V. A. Slastenin, G.I. Chizhakova. - M.: Akademiya, 2003. - 192 s.
13. Tikhomandriyskaya A. A. Osobennosti sotsial'no-psikhologicheskogo izucheniya tsennostey kak elementov kognitivnoy i motivatsionno-potrebnostnoy sfery (Metodicheskiye aspekty) / O. A. Tikhomandriyskaya, Ye. M. Dubovskaya // Mir psikhologii. - 1999. - № 3. - S. 80-90.
14. Tugarinov V. P. Marksistskaya filosofiya i problema tsennostey / V. P. Tugarinov // Problema tsennosti v filosofii / pod red. A. G. Kharchev. - M. - L.: Nauka, 1966. - S. 14-24.
15. Yadov V. A. Samoregulyatsiya i prognozirovaniye sotsial'nogo povedeniya lichnosti: Dispozitsionnaya kontseptsiya / red. V. A. Yadov; [Vtoroy rasshirennoye izd]. - M.: TSSPiM, 2013. - 376 s.

Віра Мелешко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу економіки
та управління загальною середньою освітою Інституту
педагогіки НАПН України
(м. Київ)

Vira Meleshko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Leading Researcher, Department of Economics and
Management of General Secondary Education Institute of
Pedagogy of the National Academy of Sciences of Ukraine
(Kyiv)
nauk_org_undip@ukr.net

УДК 37. 013

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ ЗА УМОВ РЕФОРМУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF MOUNTAIN SCHOOL IN THE CONDITIONS OF IMPLEMENTATION OF REFORM OF SCHOOL EDUCATION

Стаття присвячена проблемам функціонування гірських шкіл у сучасних умовах, окреслює перспективи розвитку тих інституцій, які потребують особливої уваги держави та суспільства.

Ключові слова: гірська школа, розвиток гірської школи, умови роботи гірської школи, особливості роботи вчителя гірської школи.

The article is devoted to the problems of functioning of mountain schools in modern conditions, outlines the prospects for the development of such institutions, which require special attention of the state and society.

Keywords: Mountain school, development of mountain school, working conditions of the mountain school, peculiarities of the work of the mountain school teacher,

Статья посвящена проблемам функционирования горных школ в современных условиях, определяет перспективы развития тех институтов, которые требуют особого внимания государства и общества.

Ключевые слова: горная школа, развитие горной школы, условия работы горной школы, особенности работы учителя горной школы.

Сьогодні освіта України вийшла за межі освітянської проблеми, до вирішення яких залучені найширші кола суспільства, що зацікавлене в її розвитку. В умовах децентралізації управління необхідно зосередити увагу на тих регіональних особливостях, які є визначальними як для соціальної сфери, так і сфери освіти.

Окремим модулем в системі освіти виступає сільська школа, в освітньому просторі нашої країни вона займає 70% від загальної кількості загальноосвітніх навчальних закладів, (що нараховують 11,571 од., в яких навчається 1 183 662 учнів) [2].

Серед загальної кількості освітніх закладів є такі, що функціонують в особливих умовах. Це гірські школи, які розташовані на території 27 районів 4 областей України: Закарпатської, Львівської, Чернівецької та Івано-Франківської, тобто, наділені статусом гірських. У них функціонують приблизно 600 загальноосвітніх навчальних закладів, в яких навчається близько 120 тис учнів.

Зокрема тільки в Івано-Франківській області третина загальноосвітніх навчальних закладів (близько 200) розташовані в гірській місцевості.

У гірській місцевості цих областей функціонує 7 гімназій, 3 ліцеї та 209 дошкільних навчальних закладів.

Загалом у сільській школі, в тому числі й гірській, спостерігається зниження співвідношення учнів/учитель, – (13,3 – 1990 році, 8,5 в 2015,), в окремих малих школах - 5 уч., що породжує зростання малокомплектності, а відтак і здорожчання витрат на фінансування навчання одного учня.

У 2015 році навчання учня було найдорожчим у двох областях із низьким рівнем урбанізації та наявністю гірських шкіл: в Івано-Франківській і Закарпатській областях: 15.1 та 12.1 тис грн на учня відповідно.

Гірська школа — це поліфункціональний заклад, що здійснює педагогічну та соціальну функцію, реалізує комплекс освітніх завдань, які визначені Конституцією України, законами України «Про освіту», іншими

нормативно-правовими документами. Вона зберігає генетичний потенціал українського етносу, відіграє роль науково-просвітницького, соціально-культурного та ідейно-духовного середовища територіальної громади.

Як зазначається в новому Законі України «Про освіту» (Розділ 1, стаття 3), «В Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак. [1]

Це означає, що діти в гірській місцевості мають право здобувати загальну середню освіту, маючи належний доступ до неї.

Водночас сучасна гірська школа, як і інші загальноосвітні навчальні заклади, покликана забезпечувати життєздатну систему безперервного навчання й виховання, повною мірою відповідати освітнім потребам учнів і запитам місцевого соціуму, що корелюються з регіональними вимогами ринку праці.

Зазначимо, що гальмівним чинником у розвитку освітніх закладів гірської місцевості, як і багатьох інших сільських шкіл, є економічна слабкість регіонів, застаріла матеріально-технічна база, демографічні чинники, недостатнє кадрове забезпечення, віддаленість від культурних центрів та інше, що знижує якість соціокультурного середовища, звужує комунікаційні зв'язки; і все це негативно позначається на результатах та якості освіти учнів зазначених закладів.

Іншою проблемою для гірської місцевості є нерозвиненість дорожньо-транспортної інфраструктури, віддаленість населених пунктів один від одного, що посилює складність функціонування гірської школи, ускладнює умови проживання тисячі дітей, батьків, учителів. Негативні умови спричинені також і суворим та нестабільним кліматом, низькими температурними показниками, своєрідними ландшафтно-природними умовами, що значною мірою формують специфіку гірської школи.

З іншого боку, низький рівень фінансового забезпечення, недостатня заробітна плата, звужена чи нерозвинена інфраструктура, низький рівень життя місцевого соціуму, місцевих селян та складні умови життя не приваблюють молодих кваліфікованих кадрів до роботи у гірській школі. А це означає, що без позитивної мотивації, належного заохочення молодь не буде зацікавлена працювати в таких школах. А відтак стрімкі зміни в освітній політиці значно підвищують вимоги до вчителя, в тому числі і в гірській школі, що актуалізує проблему спеціальної підготовки вчителя до роботи в гірській місцевості.

У гірських загальноосвітніх навчальних закладах учитель має добре володіти сучасними технологіями навчання, що пов'язані з особливостями освітнього процесу у малочисельних учнівських колективах, з варіативністю форм та методик дистанційного та екстернатного навчання, тьюторськими технологіями та ін. Слід звернути увагу й на те, що в таких закладах навантаження вчителя формується із годин кількох предметів, що потребує відповідної фахової підготовки. Ці та інші аспекти освітнього процесу формують специфіку умов діяльності гірської школи, для якої необхідно готувати вчителя з правом викладання кількох споріднених предметів, озброєних знаннями та компетентностями, пов'язаних зі специфікою освітнього процесу.

Для успішного кадрового забезпечення населених гірських сіл необхідно розробити та реалізувати міжвідомчі програми, спрямовані на повернення до гірського села випускників вищих навчальних закладів і фахівців соціальної сфери, яких потребує місцеве населення (лікарів, учителів, працівників культури), шляхом надання першого робочого місця, можливості отримати житло тощо.

За висновками В. Д. Хруща, з гірських сіл вимиваються талановиті, освічені, тому що в селах часто немає праці та умов для застосування їх таланту, освіти, професійної підготовки [2, с. 79].

А це означає, що вчитель працює в специфічних умовах, що зобов'язує враховувати середовище формування дитини, її близькість спілкування з природою, що впливає на подальше становлення та розвиток особистості. Адже дитина, сформована у гірській місцевості, характеризується підвищеною активністю, винахідливістю, працьовитістю, швидкою адаптивністю до змін.

За спостереженнями педагогів вищих навчальних закладів, випускники з віддалених сіл під час навчання у вузі відстають за показниками навчання лише впродовж перших двох років, а потім значно випереджають своїх однокурсників. Все це свідчить про те, що без урахування особливостей функціонування гірської школи неможливо домогтися високої якості освіти, яка б відповідала потребам місцевого соціуму та сучасним викликам, що робить такі заклади специфічними і особливими в динамічному геопросторі.

В умовах децентралізації управління відбувається оптимізація та модернізація освітньої мережі, здійснюється перегляд доцільності функціонування окремих шкіл, особливо малокомплектних, що часто активізує та підвищує тривожність у суспільстві. Органи місцевого самоврядування у цих умовах мають добре володіти інформацією щодо стану освітньої мережі на території громади або району та всебічно сприяти збереженню та розвитку існуючих закладів, особливо тих, що в своєму складі мають початкову ланку чи здійснюють дошкільну підготовку дітей чи реалізують програми профільного навчання.

Питання, пов'язані із оновленням освітньої мережі, мають всебічно вивчатися, супроводжуватися чіткою і зрозумілою аргументацією дій, обґрунтованими причинами для запобігання негативних чинників та уникнення можливих ризиків, що можуть виникати після ліквідації закладу. З особливою обережністю треба ставитися до

школи у малих віддалених, фізично ізольованих селах депресивних районів, де транспортування учнів і вчителів до школи процес практично неможливий.

Для стабільної діяльності гірських шкіл необхідно унормувати окремі документи з урахуванням їх особливостей, зокрема переглянути кількісні показники наповнюваності класів, шкіл, опорних шкіл, умов створення освітніх округів, адже вони не можуть бути такими, як встановлено для традиційних освітніх закладів. Наприклад, освітній округ може функціонувати за наявності однієї школи, і не обов'язково у його складі має бути школа – філія. Також вважаємо, що в громаді може бути кілька опорних шкіл за напрямками, профілями чи проблемами.

Заслужують максимального збереження школи I–III ст. Слід подбати, щоб у гірській місцевості старшокласники повну загальну середню освіту могли здобувати за місцем проживання, а для цього потрібно відновити інтернатні заклади. Слід створювати умови для ширшого використання таких форм навчання, як індивідуальні, очно-заочні, інформальні, дуальні, дистанційні, екстернатні та ін.

Відповідно до вимог ринкової економіки, освітній процес у старшій школі має бути наближений до потреб та інтересів учнів і пов'язаний з їх майбутньою професією. А це означає, що випускник має бути озброєний відповідними знаннями, володіти набором сформованих компетентностей, що забезпечать йому можливість бути успішним, конкурентоздатним, конкурентоспроможним в сучасному мінливому житті. Для усвідомленого вибору майбутньої професії, подальшого самовизначення старшокласникам необхідно надати ширший спектр вибору спеціальних груп, класів, профільних курсів, факультативів, що створюються на базі опорних шкіл. Розвиток профільної освіти стане передумовою для подальшого розвитку в гірській місцевості підприємницької активності у традиційних сферах господарства: розвитку туризму, лісового господарства, сервісних послуг, тваринництва, прикладного мистецтва, інших народних промислів, які забезпечуватимуть розвиток гірських районів.

Все це сьогодні вимагає додаткових коштів; крім державних інвестицій, можливо, це будуть новостворені спеціальні фонди, благодійні структури чи інші проекти.

Тобто для освітніх закладів гірської місцевості мають бути узаконені певні преференції, винятки, оскільки умови навчання в цих районах значно складніші, ніж у школах низинних районів. Гірські школи мають отримати відповідний статус, а учні в повному обсязі повинні скористатися ним.

Ми схвально ставимося до пропозицій, які виносилися на засідання Комітету Верховної Ради України щодо доповнень до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення державних гарантій для гірських та високогірських населених пунктів» (реєстр. № 6439). Державної підтримки потребують питання, що пов'язані із збільшенням тарифних ставок, пенсійного забезпечення для працівників медичних, освітніх закладів, закладів культури та інших бюджетних установ, які розташовані на території високогірних населених пунктів.

У рішенні Комітету Верховної Ради рекомендовано Кабінету Міністрів України розробити Концепцію сільської загальноосвітньої школи, в якій визначити місію та роль гірської школи як важливої ланки регіональної освіти, як осередку збереження своєрідних традицій, що розвиваються в нових умовах, які покликані збалансувати природно-етнічні, інноваційні впливи засобами інформаційних технологій.

Також передбачено вивчення доцільності впровадження пільгового оподаткування для новостворених підприємницьких структур на території гірських районів, які у процесі виробничої діяльності надаватимуть допомогу у розвитку соціально-освітніх послуг або здійснення інфраструктурного забезпечення цих територій, що значно покращить умови діяльності загальноосвітніх навчальних закладів.

Одним із пунктів Постанови передбачено розроблення довгострокової програми розвитку гірських територій, яка визначить їх статус як об'єкта регулювання, створить правові засади для їх розвитку, забезпечить формування освітнього середовища для школярів зазначених територій.

Рекомендовано областям, райони яких розташовані на гірських територіях, вивчити питання щодо доцільності створення на рівні областей, у яких функціонують гірські школи, спеціального освітянського телевізійного каналу, який спільно з Інтернет-мережею дозволяв би ефективно обмінюватися інформацією та досвідом використання сучасних технологій, у тому числі й дистанційного навчання в гірських школах. Такі заходи сприятимуть вести різноманітні навчально-пізнавальні програми, телепередачі тощо.

Міністерству освіти і науки України рекомендовано забезпечити безумовне фінансування в повному обсязі варіативного компонента навчального плану, ширше використовувати його для поглиблення знань учнів про рідний край, соціально-економічні особливості життя і господарювання в горах, на підготовку до вибору майбутньої професії (а почасти і її здобуття) в системі профільного навчання.

Сьогодні потребують уваги ті заклади, які раніше були закриті з тих чи інших причин. Можливо, цей процес буде втілений в перспективі, проте відновлення діяльності раніше закритих закладів освітньо-культурного призначення має бути уже реалізованим, що потребує відповідного фінансування.

За відсутності достатнього фінансування гірська школа може втратити свою специфічність, особливість, що частіше закладено в змісті предметів варіативного компоненту навчального плану. Неповне фінансування варіативного компоненту також унеможливить виконання навчальних програм, окремих предметів профільного

навчання, що реалізується через програми курсів за вибором, спеціальні курси, що відображають специфіку гірського краю, життя горян, особливості ведення господарства, а відтак впливають на професійний вибір старшокласників.

Потребує підтримки у гірській місцевості проект щодо створення спеціального освітянського телевізійного каналу для послуг учителів.

Першочергового вирішення потребують питання оновлення матеріально-технічної бази гірських шкіл, навчальних кабінетів, шкільних майстерень, які мають велике значення в засвоєнні знань, набутті необхідних компетентностей учнями. Це буде сприяти розвитку навичок, притаманних для традиційних народних промислів, що характерні для гірської місцевості. Досить часто оволодіння технікою обробки дерева, різьби та виготовлення виробів мистецько-прикладного характеру стають для багатьох випускників професійним вибором.

Сьогодні державної підтримки потребують як гірські школи, так і багато інших сільських шкіл. З цією метою у змісті Концепції сільської школи слід чітко прописати основні завдання та етапи реалізації на найближчий період, надаючи перевагу гірській школі, враховуючи її місію та роль як важливої ланки регіональної освіти, як осередку збереження своєрідних традицій, визначити основні вектори її розвитку, збалансувати потреби, можливості та умови функціонування, залучивши до її реалізації найширші кола зацікавлених сторін.

Для успішної реалізації основних положень Концепції підтримуємо пропозицію щодо створення Всеукраїнського фонду розвитку гірських територій, що дасть можливість акумулювати кошти для цільового використання в сфері освіти і для стимулювання молодих педагогічних кадрів.

На виконання завдань Концепції можуть бути розроблені регіональні стратегії чи програми розвитку гірських районів, де були б зазначені конкретні дії щодо розвитку освітніх та культурних закладів, що функціонують на даній території чи створення нових, зокрема природничо-наукових та шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов; загальноосвітніх навчально-оздоровчих закладів, розвивально-мистецьких; оздоровчо-спортивних та інших.

Гірські школи не можуть сьогодні залишитися без опіки та підтримки більш потужних інституцій. Надати посильну допомогу гірським школам покликані вищі навчальні заклади, заклади системи професійно-технічної освіти, місцеві виробничі організації та структури, які зацікавлені в підготовці випускників як майбутніх спеціалістів відповідної галузі. Взаємна співпраця будується на засадах партнерства, що засвідчили свою перспективність ідеї мережевої взаємодії. Сьогодні вони втілюються в експериментальних моделях, апробація яких здійснювалася в 4 районах Івано-Франківської області, в тому числі в Манявському НВК, що належить до гірських. За результатами дослідження моделей мережевої організації профільного навчання проведено 2 конференції, 3 міжрегіональні семінари, 3 круглих столи. Наприкінці поточного року заплановано проведення підсумкової Всеукраїнської конференції за підсумками проведеного дослідження.

Зазначені вище заходи були проведені за активної участі Івано-Франківського ОІППО та за підтримки департаменту з освіти, науки Івано-Франківської ОДА, районних управлінських структур, що сприяло поширенню наукових здобутків в педагогічну практику.

Розширенню та збагаченню освітнього простору гірських шкіл сприяють широкі міжнародні зв'язки, що посилюють процес інтеграції України в європейській простір.

Отже, лише у тісній співпраці всіх зацікавлених сторін: педагогів, науковців, владних структур, громадськості - можна забезпечити поступ у розвитку національної освіти, в тому числі прискорити розвиток освіти в гірських регіонах України.

1. Закон України «Про освіту», Електронний ресурс <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Статистичні дані МОН України. Електронний ресурс сайту МОН (<http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/01/13/zagalnoosvitni-navchalni-zakladi-statistika-za-dva-navchalni-roki/>)
3. Хрущ В. Д. Розвиток освіти в Карпатському регіоні – запорука його академічної безпеки та сталого розвитку. / Гірська школа Українських Карпат. – Наукове фахове видання з педагогічних наук. – 2007. – №. 2-3. – 262 с.

Reference

1. Zakon Ukrayiny «Pro osvitu», Elektronnyy resurs <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Statystichni dani MON Ukrayiny. Elektronnyy resurs saytu MON (<http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/01/13/zagalnoosvitni-navchalni-zakladi-statistika-za-dva-navchalni-roki/>)
3. Khrushch V D. Rozvytok osvity v Karpats'komu rehioni – zaporuka yoho akademichnoyi bezpeky ta staloho rozvytku. / Hirs'ka shkola Ukrayins'kykh Karpat. – Naukove fakhove vydannya z pedahohichnykh nauk. – 2007. – №. 2-3. – 262 s.

Анна Струк,

кандидат педагогічних наук,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Anna Struk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
xmyrkax@ukr.net
ID orcid.org/0000-0001-6442-8098

УДК 372.461

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

FORMATION OF PREPAREDNESS OF STUDENTS FOR PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL ACTIVITY IN PRIMARY SCHOOL

У статті висвітлюється готовність студентів до професійно-педагогічної діяльності в початковій школі. Визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, високих моральних якостей, виховання громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, саморозвитку та самовдосконалення.

Автор підкреслює, що в процесі модернізації системи освіти в Україні, зокрема її початкового рівня, вдосконалюються зміст, форми та методи виховання та навчання дітей, розробляються та апробуються актуальні освітні технології.

Ключові слова: професійна підготовка, готовність, професійно-педагогічна діяльність, майбутній вчитель початкової школи.

The article highlights the readiness of students for vocational and pedagogical activities in elementary school. The comprehensive development of the person as a person and the highest value of society, development of her talents, mental and physical abilities, high moral qualities, education of citizens capable of conscious social choice, self-development and self-improvement are determined.

The notion of «readiness» is interpreted as a holistic, integrated quality of the personality that characterizes its emotional-cognitive and volitional selective predictive mobilization at the moment of inclusion in the activity of a certain orientation.

Readiness arises from the experience of a person, which is based on the formation of a positive attitude to the activity, awareness of the motives and needs of her, objectification of her subject and ways of interaction with him. Emotional, volitional and intellectual characteristics of the behavior of a person is a concrete expression of readiness at the level of the phenomenon. Readiness has time characteristics, it is long and situational (temporary). Continued readiness, or preparedness, is formed in advance, as a result of specially organized influences. It operates and manifests itself continuously and represents the most important prerequisite for successful activity. Situational or temporal readiness is characterized by instability and exposed to many factors that arise from the peculiarities of each particular situation. The main scientific approaches to the definition of the category of readiness are psychological, where readiness is seen as a personal characteristic that involves the ability to adapt and self-regulate behavior and development; pedagogical where readiness is defined as the general characteristic of development, education and education of the person in the field of education in accordance with the social order; vocational and pedagogical, where readiness is defined as a characteristic of the effectiveness of the process of professional training of specialists from different fields of knowledge.

Sufficient development, expressiveness and a holistic combination of all components, will ensure the student's psychological readiness for professional activity.

Psychological readiness for activity is an essential prerequisite for any purposeful activity, its regulation, sustainability and efficiency.

That is why in the training of specialists of a new age, priority attention is required to the content and teaching methods that shape the worldview, the ability to study independently, to think critically, to demonstrate the ability to self-identification and self-realization of the individual in different types of activities, skills and skills necessary for life and professional choices.

In the process of modernization of the education system in Ukraine, in particular its initial level, the content, forms and methods of education and training of children are improved, actual educational technologies are developed and tested.

Keywords: professional training, readiness, professional-pedagogical activity, future teacher of elementary school.

В статье освещается готовность студентов к профессионально-педагогической деятельности в начальной школе. Определены всестороннее развитие человека как личности и наивысшей ценности общества, развитие ее талантов, умственных и физических способностей, высоких моральных качеств, воспитания граждан, способных к сознательному общественному выбору, саморазвития и самосовершенствования.

Само понятие «готовность» трактуется как целостная интегрированная качество личности, характеризующее ее эмоционально-когнитивную и волевую выборочную прогнозирующую мобилизационность в момент включения в деятельность определенной направленности.

Готовность возникает вследствие опыта человека, основанный на формировании положительного отношения к деятельности, осознании мотивов и потребностей в ней, объективации ее предмета и способов взаимодействия с ним. Эмоциональные, волевые и интеллектуальные характеристики поведения личности является конкретным выражением готовности на уровне явления. Готовность имеет временные характеристики, бывает длительной и ситуативной (временной). Длительная готовность, или подготовленность, формируется заранее, в результате специально организованных воздействий. Она действует и проявляется постоянно и составляет важнейшую предпосылку успешной деятельности. Ситуативная или временная готовность характеризуется неустойчивостью и подвергается воздействию многих факторов, возникающих с особенностями каждой конкретной ситуации деятельности. Главными научными подходами к разработке категории готовности является психологический, где готовность рассматривается как личностная характеристика, предполагает способность к адаптации и саморегуляции поведения и развития; педагогический, где готовность определяется как общая характеристика развития, обучения и воспитания личности в сфере образования в соответствии с социальным заказом; профессионально-педагогический, где готовность определяется как характеристика результативности процесса профессиональной подготовки специалистов различных отраслей знаний.

Достаточное развитие, выразительность и целостное сочетание всех компонентов, обеспечат психологическую готовность студента к профессиональной деятельности.

Психологическая готовность к деятельности-существенная предпосылка любой целенаправленной деятельности, ее регуляции, устойчивости и эффективности.

Именно поэтому в подготовке специалистов нового времени приоритетного внимания требуют содержание и методики обучения, формируют мировоззрение, умение самостоятельно учиться, критически мыслить, демонстрировать способность к самопознанию и самореализации личности в различных видах деятельности, умений и навыков, необходимых для жизненного и профессионального выбора.

В процессе модернизации системы образования в Украине, в частности ее начального звена, совершенствуются содержание, формы и методы воспитания и обучения детей, разрабатываются и апробируются актуальные образовательные технологии.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, готовность, профессионально-педагогическая деятельность, будущий учитель начальной школы.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Методологічною основою професійної підготовки вчителя складають різні філософські підходи: системний, аксіологічний, культурологічний, антропологічний, синергетичний, кожен з яких є значущим у новій гуманістичній парадигмі, що активно розробляється в сучасній філософії освіти (В. Андрущенко, Б. Гершунський, В. Кремін, В. Лутай, В. Луговий, В. Огнев'юк, В. Шадріков, Т. Гуцан та ін). Професійна підготовка трактується як цілісна інтегрована якість особистості, що характеризує її емоційно-когнітивну та волюву вибірково прогноуючу мобілізаційність у момент включення у діяльність певної спрямованості.

Готовність до ефективної професійної діяльності в навчально-виховному просторі є важливою передумовою професійної педагогічної освіти, що потребує організації цілеспрямованої підготовки студентів до педагогічної підтримки і формування суб'єктивної позиції носія культури, розвитку потреби взаємодії з ним у педагогічному просторі народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Водночас проблема підготовки студентів до професійної педагогічної діяльності всебічно висвітлюється в працях українських психологів і педагогів: Г. Балла, І. Бега, А. Бойко, І. Зязюна, О. Савченко, С. Сисоєвої, О. Сухомлинської, В. Рибалка, Н. Ничкало, О. Пехоти, М. Чобітько та ін.

Формування мети статті. Метою статті є формування готовності студентів до професійно-педагогічної діяльності в початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проблемам особистісно орієнтованого навчання студентів, їх підготовки до здійснення особистісно орієнтованого навчання учнів приділяли увагу В. Гриньова, І. Богданова, В. Євдокімов, А. Кучерявий, Д. Пашенко, О. Пехота, А. Старева, І. Смолук, І. Прокопенко, Г. Троцько та ін.

Так, у публікаціях О. Пехоти та А. Старевої розкривається сутність трансформації традиційної системи підготовки майбутнього вчителя в особистісно орієнтовану. Цей процес передбачає такі кроки. По-перше, переосмислення цілей навчання: від отримання студентами готових знань, умінь і навичок до свідомої потреби в саморозвитку й самореалізації. По-друге, оволодіння предметом викладання втрачає статус центрального завдання, оскільки стає інструментом реалізації цілей, пов'язаних із забезпеченням розвитку дитини. Третім суттєвим положенням підготовки вчителя є пошук і впровадження особистісно спрямованих на розвиток студента технологій, методів, прийомів, форм і засобів навчальної діяльності. По-четверте, важливим є подолання протиріч між здійсненням студентом власної навчальної діяльності та необхідністю становлення його

особистісної педагогічної позиції шляхом використання різних форм рефлексії та організації дослідницького пошуку [5, с.68-70].

На думку І. Пальшкової, професійна культура вчителя початкової школи охоплює: ціннісно-смыслову позицію майбутнього фахівця, способи професійної діяльності, характер взаємовідносин учасників педагогічного процесу, настанову на вдосконалення, саморозвиток та самореалізацію творчого потенціалу [4, с.119].

Проблеми професійної підготовки вчителів початкових класів розглядаються у працях учених Ш. Амонашвілі, Н. Бібік, В. Бондаря, І. Зязюна, О. Савченко, Л. Хомич, І. Шапошнікової та ін. Мовленнєві вміння вчителя як об'єктивна ознака його готовності до професійної діяльності вивчалися в дослідженнях М. Вашуленко, Ш. Амонашвілі, Н. Головань, О. Горської, О. Іванової, В. Каліш, В. Усатогота ін.

Поняття «готовність» трактується як процес вироблення педагогом моделі майбутньої професійної діяльності залежно від отриманих під час професійної підготовки знань, умінь, навичок та сформованого рівня компетентності.

На думку А. Зубко, у сучасних умовах справжнім професіоналом може бути лише той фахівець, який здатний творчо застосовувати набутий капітал знань; самостійно здобувати й опрацьовувати та використовувати інформацію, змінюватися сам і змінювати свою діяльність, наповнювати її сучасним змістом; набувати необхідних для цього умінь та особистісних якостей, мислити нелінійно, прагнути постійного самовдосконалення [3].

Дослідження науковців доводять існування готовності у двох формах: короткочасна та довготривала. Довготривала готовність – це набуті установки, знання, вміння, навички, досвід, якості і мотиви діяльності. Тимчасова готовність – це актуалізація, пристосування усіх сил, створення психологічних можливостей для успішних дій у даний момент. Єдність і взаємозалежність цих видів готовності полягає у тому, що дієвість довготривалої готовності визначається її функціональним вістрям – тимчасовою готовністю.

У структурі готовності до педагогічної діяльності виділяє такі компоненти: мотиваційний; орієнтаційний; пізнавально-оперативний; емоційно-вольовий; психофізіологічний; оцінюючий. Мотиваційний компонент включає в себе професійні установки, інтереси, прагнення займатися педагогічною роботою. Його основою є професійно-педагогічна спрямованість (особисте прагнення людини застосувати свої знання в обраній професійній сфері), у якій виражається позитивне ставлення до професії, нахил та інтерес до неї, бажання удосконалити свою підготовку і т. д. Стійкість, глибина і широта професійних інтересів і педагогічних ідеалів визначається педагогічною спрямованістю.

Ступінь сформованості професійного інтересу визначає характер роботи майбутнього фахівця над собою з метою використання своїх можливостей і здібностей. Орієнтаційний компонент – це ціннісно-професійні орієнтації, основою яких є професійна етика, професійно-педагогічні ідеали, погляди, принципи, переконання, готовність діяти відповідно до них. Ядро орієнтаційного компонента – ціннісні орієнтації особистості, глибина професійно-педагогічного світогляду. До його основних структурних одиниць відносяться узагальнені професійні знання, погляди, переконання, принципи і готовність діяти в практичних ситуаціях відповідно до них.

Професійно-педагогічні переконання є важливою змістовною стороною психологічної готовності до професійної діяльності, бо вони забезпечують послідовність у професійних діях, цілеспрямованість у педагогічній роботі і у спілкуванні з вихованцями. До змісту готовності до вчительської діяльності звичайно ж входить професійна освіченість. Але не тільки освіченістю фахівця визначається успішність його діяльності. Не меншу роль відіграє професійна етика, основу якої становлять моральні норми, оцінки і самооцінки, контроль і самоконтроль, повага до норм і вимог суспільного життя й уміння прищеплювати ці норми іншим людям. До пізнавально-операційного аспекту готовності входять професійна спрямованість уваги, уявленнь, сприймання, пам'яті, педагогічне мислення, педагогічні здібності, знання, дії, операції і заходи, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності.

Особливістю уваги учителя є її можливість до переключення, розподільності, переміщення з одного об'єкта на інший. Вона характеризується достатньою стійкістю, обсягом, концентрацією. В центрі уваги педагога повинен перебувати постійно колектив учнів, окремі учні, та ще й він повинен спрямовувати увагу на свої дії. Цілеспрямоване формування професійної уваги, пам'яті, уявлення є важливим фактором підвищення психологічної готовності.

Серед якостей пізнавально-операційного компонента готовності значне місце займає педагогічне мислення. Воно виявляється в умінні виявити педагогічні ситуації, явища, факти, розпізнати, моделювати їх, спрогнозувати можливі наслідки. Ще однією важливою якістю пізнавально-операційного компонента є педагогічні здібності: педагогічна спостережливість, педагогічне передбачення й уявлення. Бачити внутрішній стан вихованця, заглянути в духовний світ школяра; вміння аналізувати, систематизувати факти і явища, правильно оцінювати всі відносини в системі «вчитель – учень», передбачити кінцеві результати роботи – необхідні якості особистості, які треба формувати на протязі навчання студента.

Емоційно-вольовий компонент психологічної готовності – почуття, вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність діяльності педагога; емоційний тонус, емоційна сприйнятливність, цілеспрямованість, самовладання, наполегливість, ініціативність, рішучість, самостійність, самокритичність, самоконтроль. Зміст психофізіологічної готовності характеризується зв'язком інтелектуального й емоційного в сфері особистості. Так, знання явища людиною – важливий факт, але не менш важливим є осмислення людиною цього явища, тобто те, який зміст вносить сама людина в це явище.

Зміст психологічної готовності визначає характер зв'язку між знаннями професійно-етичного особистісного змісту діяльності і його переживаннями. Не можна обмежуватись тільки накопиченням знань і розвитком інтелекту. Не менше уваги треба приділяти і емоційній стороні, формуванню культури почуттів. А тому навчально-виховний процес у вузі необхідно організовувати так, щоб студенти відчували такі самі емоції і почуття, які виникають у педагогів у їх професійній діяльності. Оцінюючий компонент передбачає самооцінку своєї професійної підготовки і відповідність процесу розв'язання професійних завдань оптимальним педагогічним зразком.

Готовність до професійного саморозвитку фахівця забезпечується сформованою професійною перспективою розвитку, яка відповідає ціннісним орієнтаціям особистості, а також наявністю навичок саморозвитку.

Для створення умов становлення саморозвитку майбутніх педагогів І. Смолюк виділяє три етапи готовності студентів до саморозвитку:

- 1) позитивне ставлення до професії педагога та реалізації педагогічної діяльності;
- 2) професійно важливі якості та мотиви професійної діяльності, а також прагнення до професійного саморозвитку;

3) знання, навички, вміння професійного саморозвитку, які виступають як засоби саморозвитку [6, с.110].

Також вченим виокремлено три етапи становлення готовності до професійного саморозвитку: 1) інформаційний (I-II курс), коли закладається інформаційна основа діяльності, але немає її реальної реалізації; 2) операційний (III-IV курс): після проходження літньої практики і під час педагогічної практики на III-IV курсах виникає суперечність між сформованими знаннями і відсутністю засобів реалізації педагогічної діяльності; 3) інтегральний (V курс): під час стажерської практики студенти приступають до самостійної діяльності, реалізуючи всі її складники [6, с.112].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз сучасного контексту розвитку професійної педагогічної освіти дозволяє стверджувати, що модель підготовки учительських кадрів, яка існувала до недавнього часу, була спрямована на передачу студентам певного обсягу знань, умінь і навичок. Сьогодні ж у системі вищої освіти України створено нові правові засади її існування, що пов'язано з проведенням системних освітніх реформ, які спрямовуються на формування особистості майбутнього вчителя, його духовної та професійної культури.

Водночас удосконалення системи підготовки майбутнього вчителя початкової школи викликане потребою українського суспільства в особистості педагога гуманного, дитиноцентрованого фахівця, який має розвинене педагогічне мислення, здатний до перетворювальної, конструктивної діяльності та мобільності.

1. Бондар В. І. До питання про модель конкурентоспроможного випускника педагогічного ВНЗ / В. І. Бондар // Школа першого ступеня: теорія і практика : зб. наук. праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2004. – Вип. 10. – С. 118–123.
2. Вашуленко М. Підготовка майбутніх учителів до формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів / Микола Вашуленко, Валентина Собко // Початкова школа. – 2011. – № 6. – С. 27–31.
3. Зубко А. М. Організаційно-педагогічні умови удосконалення навчального процесу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ЗубкоАнатолій Миколайович. – К., 2002. –188 с.
4. Пальшкова І. Практико-орієнтований підхід у формуванні професійно-педагогічної культури вчителів початкових класів [теоретико- методологічний підхід] : монографія / І. Пальшкова. – Одеса, 2008. – 339 с.
5. Пехота О. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія / О. М. Пехота, А. М. Старєва. – Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2005. – 272 с.
6. Смолюк І. А. Підготовка студентів педагогічних спеціальностей до професійного саморозвитку / І. А. Смолюк, С. В. Смолюк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Розділ IV. Професійна освіта. – 2012. – № 8. – С.108–112.

Reference

1. Bondar V.I. On the model of a competitive graduate of a pedagogical university / V. I. Bondar // School of the first degree: theory and practice: Sb. sciences Works of the Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after Gregory Skovoroda. - Pereyaslav-Khmelnitsky, 2004. - Vip. 10. - P. 118- 123.
2. Vashulenko M. Preparation of future teachers for the formation of language and speech competence of junior schoolchildren / Mykola Vashulenko, Valentina Sobko // Primary school. - 2011. - No. 6. - P. 27-31.
3. Zubko AM Organizational-pedagogical conditions of improvement of educational process in the system of professional development of pedagogical staff: diss. ... Candidate ped Sciences: 13.00.04 / ZubkoAnatolij Nikolaevich. - K., 2002. -188 pp.
4. Polshkova I. Practical-oriented approach in the formation of vocational and pedagogical culture of primary school teachers [theoretical and methodological approach]: monograph / I. Polshkova. - Odessa, 2008. - 339 pp.
5. Pechota O. Personally oriented teaching: teacher training: monograph / O. M. Pekhot, A. M. Stareva. - Mykolaiv: View of "Ilion", 2005. - 272 p.
6. Smolyuk I. A. Preparation of students of pedagogical specialties for professional self-development / I. A. Smolyuk, S. V. Smolyuk // Scientific Bulletin of the Volyn National University named after Lesya Ukrainka. Section IV. Professional education. - 2012. - No. 8. - P.108-112.

Ірина Розман,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет
(м. Мукачево)

Iryna Rozman,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Mukachevo State University
(Mukachevo)
rozmanii@ukr.net

УДК 159.923

ПСИХОЛОГІЯ ПЕРСОНОЛОГІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ТА ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПЕРСОНАЛІЙ

PSYCHOLOGY OF PERSONOLOGY AS A SOURCE AND TOOL FOR STUDY OF PEDAGOGICAL PERSONNELS

У статті проаналізовано роль, значення, потенційні можливості використання психологічного компонента персонології як чинника та науково-методологічного інструмента вивчення педагогічної персоналії. Розкрито суть персонології як міждисциплінарного наукового напрямку, в якому переплелися проблеми філософії, психології, соціології, етики, природничих, медичних наук. Зазначено, що біограф має бути персонологом, щоб уміти глибше виявляти, аналізувати, розуміти складний внутрішній світ досліджуваної персоналії.

Ключові слова: педагогічна персоналія, персонологія, структурно-особистісний аналіз, З. Фройд, К. Г. Юнг, Е. Фромм, Е. Еріксон, О. Лазурський.

The article analyzes the role, significance, potential opportunities use of the psychological component of personology as a factor and a scientific and methodological tool for the study of pedagogical personalities. The essence of personology as an interdisciplinary scientific direction, which intertwined the problems of philosophy, psychology, sociology, biology, ethics, natural sciences, medical sciences, was revealed. It is shown that every biographer must be a personologist in order to be able to deeply identify, analyze, understand the complex inner world of the person under study. As an effective scientific and methodological tool for the realization of this problem, the ideas of famous personologists, representing various branches of humanitarian sciences, were actualized (Z. Froid, K. G. Yunh, E. Fromm, E. Erikson, K. Rodzhers, H. Ollport, O. Lazurskyi and etc.). It is found out that the methodology of structural and personal analysis developed in personology is oriented on the complex integrative approach to the study of pedagogical personality, which involves taking into account as a general, characteristic to all people, and its own unique «design». The synthesis of this scientific experience has allowed to design an approach that involves the sequential study of: a) socially predetermined properties and qualities of a person (worldview, orientation of interests, moral characteristics); b) biologically predetermined human parameters (temperament, destinies, instincts, etc.); c) the specifics of individual mental states of a person (for example, the ability to remember, etc.); d) intellectual, educational, professional experience of the person (knowledge, abilities, skills, habits).

Keywords: pedagogical personality, personology, structural-personal analysis, Z. Froid, K. G. Yunh, E. Fromm, E. Erikson, O. Lazurskyi.

В статье анализируется роль, значение, потенциальные возможности использования психологического компонента персонологии как фактора и научно-методологического инструмента изучения педагогической персоналлии. Раскрыта суть персонологии как междисциплинарного научного направления. Показано, что каждый биограф должен быть персонологом, чтобы уметь глубже анализировать, понимать сложный внутренний мир исследуемой персоналлии.

Ключевые слова: педагогическая персоналлия, персонология, структурно-личностный анализ, Фрейд, К. Юнг, Э. Фромм, Э. Эриксон, А. Лазурский.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Феномен персонології складний, багатоаспектний, має різні підходи і тлумачення. У цьому дослідженні вона розглядається як інтегральний напрям психології особистості, що ґрунтується на міждисциплінарних дослідженнях людини в її гносеологічних, онтологічних і культурних вимірах. Засновником персонології вважається американський психолог Г. Мюррей (1893-1988). Вона одержала розвиток у другій половині ХХ ст. у західних країнах, а в 1990-х рр., зокрема як клінічна персонологія, почала поширюватися і на пострадянському просторі.

Доволі продуктивним науково-методологічним інструментом для дослідження педагогічних персоналій, що є одним з пріоритетних завдань сучасної історико-педагогічної науки в Україні, є напрям (аспект) персонології, який охоплює психологічні концепції гуманістичної особистості. Він містить сукупність цінних ідей, теорій, підходів,

принципів вивчення особи, зокрема педагога як історичної персоналії, в її цілісних структурних типологічних і динамічних характеристиках. Саме в персонології переплелися проблеми філософії, психології, соціології, біології, етики, природничих і медичних наук, які зі своїх позицій вивчають людську особистість, її психічні стани.

Формування мети статті. Мета статті – розкрити роль, значення, потенційні можливості використання психологічного компонента персонології як чинника та науково-методологічного інструмента вивчення педагогічної персоналії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

У схематичному, спрощеному вигляді науковці позначають історичний розвиток учення про особистість періодами, суголосними із цивілізаційними епохами: 1) доба Античності, Середньовіччя, Відродження, коли формуються знання про темперамент, характер, особистісні типології тощо; 2) донауковий період, що тривав до кінця XIX ст., коли продукувалися численні теорії пояснення феномену особистості; 3) науковий етап XX – початок XXI ст., що позначився фундаментальними дослідженнями психології особистості, які пояснюють її риси, характеристики тощо [8, с. 15-52].

Першою науковою працею з персонології вважають вступну статтю у книзі «Сучасні психопати» (1890). Її автор, француз А. Кульєра, закликав глибше осмислювати психіку досліджуваної особи, оскільки саме вона, з одного боку, виразнює життєві перипетії формування і становлення людини, з іншого, істотно впливає на її суспільну діяльність, зокрема характер і вектори творчих і наукових пошукувань тощо [текст див.: 8, с. 30-31].

З означених позицій проводимо думку, згідно з якою кожен біограф має бути / стати персонологом, щоб уміти глибше виявляти, аналізувати, розуміти складний внутрішній світ досліджуваної персоналії. Це дає важливий ключ до вивчення її життєдіяльності як складного, багатовимірного феномену. Як ефективний науково-методологічний інструмент реалізації цих завдань актуалізуємо ідеї визначних персонологів, що представляли різні галузі гуманітаристики.

Попри всю суперечливість, продуктивною пізнавальною концепцією особистості залишається вчення З. Фрейда (1856-1939), яке дозволяє заглибитися у винятковість внутрішнього світу кожної людини. Ідеї «батька психоаналізу» про рівні свідомості особистості (свідоме, підсвідоме, несвідоме), стадії і чинники її формування [див.: 9 та ін.] дають дослідникові важливі орієнтири для виявлення мотивів і вивчення характеру, темпераменту, інших психологічних рис, властивостей, які впливали і визначали, стимулювали й гальмували творчу й професійну діяльність особи.

У такому ж ключі становить інтерес вчення послідовника і першого критика З. Фрейда, австрійського психолога А. Адлера (1870-1937) – засновника індивідуальної психології («особистісної теорії особистості»), що базується на постулаті про невіддільність індивіда від соціуму. Його вважають «провісником гуманістичної психології», адже він обґрунтував ідею про гармонійну самодостатню особистість як «архітектора власного життя» та принципи, що визначають її життєдіяльність: почуття неповноцінності й компенсації; стиль життя; соціальний інтерес; творче «Я»; прагнення до домінування як основна мотивація і закон життя особистості тощо [1]. Такий підхід є корисним при вивченні педагогічної персоналії як творчої особистості, громадсько-освітнього діяча тощо.

В означеному плані відзначаємо теорію фундатора психоаналітики К. Г. Юнга (1875-1961). Обґрунтованим поняття «інтроверсія» і «екстраверсія», що визначають енергію особистості, спрямовану, відповідно, до її внутрішнього або зовнішнього світу, та чотири основні психологічні функції (мислення, чуттєвість, почуття, інтуїція) окреслюють базові контури творчої і суспільної діяльності непересічних особистостей, інтелектуалів [11].

Визначаючись у підходах до вивчення життєдіяльності педагогічної персоналії, біографові варто уважніше придивитися до ще двох базових аспектів концепції геніального швейцарського психолога і філософа. Перший стосується заперечення постулатів, згідно з якими життєдіяльність індивіда повністю визначається «власним досвідом», навчанням і впливом оточення. К. Г. Юнг доводив, що кожна особистість з'являється на світ як «цілісний особистісний ескіз», потенційно представлений зі самого народження, тому середовище не дозволяє їй «стати собою», а лише виявляє те, що вже було в ній закладено. Другий аспект стосується визначених ним рівнів несвідомого: індивідуальне, групове, національне, сімейне, колективне тощо. Вони включають універсальні для культури певної спільноти архетипи, які виражають властиву їй спадкову структуру психіки, що розвивалася тисячі років, тож відповідним чином визначає думки, почуття, вчинки особи [11]. Такий нестандартний для сучасної педагогічної біографістики підхід може дати і якісно нові оціночні характеристики як особистості вченого-педагога, так і визначення його місця, ролі в історії педагогічної думки, особливо якщо він мав здобутки в різних сферах гуманітаристики. Для вивчення і розуміння впливу соціальних, політичних, економічних, релігійних чинників на становлення педагогічної персоналії важко переоцінити вчення німецького філософа, соціолога, психоаналітика Е. Фромма (1900-1980). Він обґрунтував блискучу ідею, відповідно до якої саме завдяки любові до праці люди об'єднуються, не втрачаючи при цьому відчуття власної цілісності, індивідуальності [див. : 10].

У такому контексті заслуговує на відзначення й використання в дослідницькій діяльності психосоціальної концепції особистості (т. зв. егопсихологія) Е. Еріксона (1902-1994). Доводячи, що кожен психологічний феномен може бути зрозумілим через вивчення взаємодії біологічних, поведінкових, соціальних, інших чинників, англійський учений акцентував на змінах, що відбуваються впродовж окремого життєвого циклу, усього життя шляхом зміни орієнтирів власного «Я» у стосунках із соціальним оточенням [4]. Такі ідеї є продуктивним

інструментом для розробки періодизації життєдіяльності персоналії, адже, розв'язуючи це складне завдання, науковці зазвичай апелюють до «явних», безсумнівних подій, змін, досягнень, але здебільшого не враховують «латентні» мотиви, прагнення, зміни у її внутрішньому світі, які реально впливали і позначали життєвий шлях.

Чимало продуктивних для розвитку досліджень у галузі педагогічної біографістики ідей і концептів висунули представники такого напрямку персонології, як гуманістична психологія. Зосередившись на осмисленні проблеми розвитку потенціалу особистості, вони обґрунтували постулати про природну самодостатність людини та її здатність до постійного самовдосконалення. На цій основі сформувалася феноменологічна теорія К. Роджерса (1902-1987), який показав, що суспільна реальність феноменів (зокрема й педагогічних персоналій. – І. Р.) є функцією того, як вони сприймаються іншими; їхній внутрішній світ повною мірою доступний тільки їм; лише суб'єктивний досвід дає ключ до розуміння особистості [7].

Це і є тією феноменологічною реальністю, яку «біограф-персонолог» має виявити, проаналізувати, зрозуміти. У такому ж ключі відзначаємо погляди ще одного визначного психолога ХХ ст. Г. Оллпорта (1897-1976), який доводив, що кожна особистість індивідуальна, позаяк нові мотиви виникають зі старих, але у своєму функціонуванні перші та другі є незалежними. Тому, щоб її вивчити і зрозуміти, потрібно досліджувати систему постійної взаємодії індивіда із соціальним середовищем. Для розв'язання цього завдання вчений розробив і класифікував понад 50 визначень особистості [6].

Осмислення і використання доробку суспільно-історичного напрямку персонології, представленого переважно радянськими вченими, цікаве й корисне його орієнтованістю на вивчення життєдіяльності персоналій ХХ ст. Вони нагромадили цінний емпіричний і теоретичний матеріал у царині психології особистості і характеру. Заслужують на увагу розроблений О. Лазурським (1874-1917) т. зв. природний варіант наукового дослідження конкретної особистості в її реальних життєвих ситуаціях. Учений запропонував оригінальну класифікацію особистостей у вигляді конкретної евристичної типології, яка базується на аналізі численних біографій. В її основу був покладений принцип поділу особистостей на два рівні: нижчого психічного («активний», «ефективний» працівник) та вищого психосоціального (служителі «знань», «науки», «мистецтва», «освіти», «організації») [5]. Отже, вона орієнтує вивчення саме творчих особистостей, зокрема дає інструменти для зіставлення їхніх психічних реакцій у різних життєвих ситуаціях і з таких позицій проектує порівняння їхніх ідейних поглядів.

Слід визнати, що в сучасній українській педагогічній біографістиці психосоціальні характеристики персоналій у переважній більшості представлені доволі фрагментарно, шаблононо, подекуди спрощено, примітивно. Причини цього такого становища здебільшого викликані не стільки браком джерел, скільки нерозумінням підходів до здійснення комплексного структурного аналізу, відсутністю спеціальних фахових знань, зокрема й через брак відповідних науково-методичних розробок. А з позицій персонології особистість розглядається як організована сукупність властивостей психіки та цілісна окремо взята особа із властивими їй біосоціально зумовленими психологічними характеристиками, зокрема інтересами, потребами, темпераментом, характером тощо. Вона осмислюється через призму взаємин із іншими індивідами та як суб'єкт впливу різних чинників, що постійно змінюється (в окремих властивостях і загалом) залежно від умов індивідуального розвитку, соціокультурного середовища, виховання, сімейних стосунків, захворювань тощо [8, с. 52-82].

Розроблена у персонології методологія структурно-особистісного аналізу орієнтує на комплексний інтегративний підхід до вивчення педагогічної персоналії, який передбачає врахування як загальної, властивої всім людям, так і її власної унікальної «конструкції». Узагальнення цього наукового досвіду дозволяє спроектувати підхід, який передбачає послідовне вивчення її: а) соціально зумовлених властивостей і якостей (світогляд, спрямованість інтересів, моральні характеристики); б) біологічно зумовлених параметрів (темперамент, задатки, інстинкти і т. ін.); в) специфіки окремих психічних станів (приміром, здатність до запам'ятовування тощо); г) інтелектуального, навчального, професійного досвіду (знання, уміння, навички, звички). Варто розуміти, що, не всі ці риси, властивості однаково значущі для вивчення педагогічної персоналії, однак вони взаємопов'язані й у сукупності відтворюють цілісну особистість.

Сутнісно-змістові характеристики означених компонентів психосоціальної структури особистості достатньо висвітлені у психолого-педагогічній літературі (Ю. Погорельцева та ін.), тому, зважаючи на обмежені рамки статті, стисло з'ясуємо найголовніші із них у контексті особливостей і викликів, пов'язаних із дослідженням педагогічної персоналії. При розв'язанні цього дослідницького завдання слід ураховувати такі загальні тенденції і принципи. По-перше, у процесі розвитку особистість віддаляється від «природного джерела» свого походження (атмосфера родини, місце народження тощо), набуваючи «соціально зумовлених» рис і властивостей, детермінованих суспільними впливами. По-друге, кожна педагогічну персоналію визначають притаманні лише їй специфічні якості. Її індивідуальність як найбільш стабільні, виразні якості формуються у процесі онтогенезу. Тому впродовж життя творчий і професійний «портрет» персоналії поповнюється або взаємозаміщується такими психічними рисами, як, до прикладу, розсіяність, забудькуватість, роздратованість, підвищена вразливість, сентиментальність тощо. Вони можуть бути викликані притаманними творчій особі заглибленням у власні роздуми, нереалізованістю життєвих планів, безліччю інших психогенних чинників.

По-третє, жодна психічна властивість не є вродженою, позаяк успадковуються лише особливості анатомо-фізіологічної конструкції будови і вищої нервової діяльності, які визначаються задатками, що також видозмінюються в процесі особистісної еволюції. По-четверте, рушійною силою творчої, професійної, громадської діяльності педагогічної персоналії виступають інтереси, мотиви, стимули, які, з одного боку, характеризують її

спрямованість і ставлення до певного предмета, явища, соціального середовища, з іншого, виступають рушійною силою до навчання, самоосвіти, творчої й інших видів діяльності, самовдосконалення в процесі виконання своїх функціональних обов'язків. Необхідно зважати, що попри «широту інтересів», які забезпечують усебічний розвиток інтересів, вони фокусуються на провідному виді діяльності (пристрасть до науки; удосконалення педагогічної майстерності; розвиток національної освіти тощо) і допомагають розв'язувати відповідні завдання.

Окрему увагу в дослідженні педагогічної персоналії доцільно приділити темпераменту (лат. – суміш, певні співвідношення частин), що як біологічний тип реакції є вродженою і досить статичною особливістю, тож істотно зумовлює і позначає притаманні особі специфічні якості. Ця проблема достатньо висвітлена у психолого-педагогічній літературі (П. М'ясоїд, С. Рубінштейн та ін.), тому лише відзначимо, що, працюючи у вказаному напрямі, науковець не повинен обмежуватися визначенням притаманного особі одного з типів темпераменту (згідно з класичними системами І. Канта, І. Павлова – сангвінічний, меланхолічний, холеричний, флегматичний). Він має показати, як комбінації їхніх властивостей (урівноваженість, вразливість, збудженість, рішучість, рухливість, інертність, нестримність тощо) позначалися на вчинках, виборі шляхів досягнення завдань, кар'єрному зростанні, інших аспектах суспільної діяльності.

До вивчення характеру (грец. – риса, особливість) педагогічної персоналії, що розкриває її в усьому розмаїтті й своєрідності діяльнісних виявів, доцільно підходити, зважаючи на сукупність стрижневих психічних властивостей, які проявляються в її поведінці та ставленні до «іншого», свого «Я», суспільства загалом. Вони виставляються як базові, часто опозиційні «маркери»: чесність – брехливість, колективізм – індивідуалізм, альтруїзм – егоїзм, працелюбство – лінивість і т. ін.

Важливо не обмежуватися констатацією певної риси характеру (який, на відміну від темпераменту, визначає соціальну, а не біологічну сутність людини), а розглядати його як один із елементів цілісної психосоціальної сутності особи та через призму її суспільної діяльності, місця в соціумі. Системний підхід до цієї проблеми забезпечує вибір наукової типології, класифікації, що відповідають дослідницьким завданням. Зокрема, доволі продуктивною для вивчення педагогічної персоналії може бути розроблена англійським психологом Г. Айзенком типологія особистості, яка за таким критерієм, як домінуючий психотип розкриває творчий потенціал особистості: налаштованим на внутрішній світ інтровертам властиве аналітичне, мозаїчне сприйняття дійсності, екстравертам – синтетичне, цілісне, а проміжними між цими амбівалентами – ті й інші риси [1]. Осмислення з таких позицій творчості вченого-педагога може дати якісно нові пояснення його наукових рефлексій, ідей, поглядів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, стрижень персоналогічного структурного аналізу педагогічної персоналії як творчої особистості становить ідея, згідно з якою онтогенетичний розвиток супроводжується і проявляється у своєрідній динаміці різних людських типів та інтегрується в єдності біологічних і соціально-типових тенденцій. Біограф має розуміти, що між типами вищої нервової діяльності, з одного боку, та характером, творчим потенціалом особистості, з іншого, існує безсумнівний і виразний взаємозв'язок, який потрібно виявити та пояснити, зокрема через призму його впливу на зміст і результат теоретичних пошукувань, професійно-освітніх, науково-організаційних, інших виявів суспільної активності. Подальшого дослідження потребує висвітлення поглядів сучасних українських учених щодо персоналогічного аналізу педагогічної персоналії.

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / А. Адлер. – М.: Изд-во Ин-та Психотерапии, 2002. – 214 с.
2. Айзенк Г. Как измерить личность / Г. Айзенк, Г. Вильсон / пер. с англ. А. Белопольского. – М.: Когито-Центр, 2000. – 281 с.
3. Вікова психологія / авт. кол. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А та ін.: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
4. Еріксон Е. Життєвий цикл: епігенез ідентичності / Е. Еріксон // Психологія особистості: навч. посіб. – Житомир, 2005. – С. 68-70.
5. Лазурский А. Ф. Очерк науки о характере / А. Ф. Лазурский. – М.: Наука, 1995. – 271 с.
6. Оллпорт Г. Личность в психологии / Г. В. Оллпорт / пер. И. Ю. Авидон. - М.: КСП; С.Пб.: Ювента, 1998. – 347 с.
7. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К.Роджерс. – М.: Прогресс-Универс, 1994. – 168 с.
8. Семке В. Я. Основы персонологии В. Я. Семке. – М., 2001. – 476 с.
9. Фройд З. Вступ до психоаналізу / З. Фройд. – К.: В-во Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. – 480 с.
10. Фромм Э. Иметь или быть? / Э. Фромм / пер. с англ. ред., В. И. Добренков. – 2-е изд., доп. – М.: Прогресс, 1990. – 330 с.
11. Юнг К. Психологичні типи / К. Юнг. – Львів: Астролябія, 2010. – 692 с.

Reference

1. Adler A. Praktika i teoriya individual'noj psihologii / A. Adler. – М.: Izd-vo In-ta Psihoterapii, 2002. – 214 s.
2. Ajzenk G. Kak izmerit' lichnost' / G. Ajzenk, G. Vil'son / per. s angl. A. Belopol's'kogo. – М.: Kogito-Centr, 2000. – 281 s.
3. Vikova psyhholohiya / avt. kol. Serhyeyenkova O. P., Stolyarchuk O. A.: navch. posib. – К.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2012. – 376 s.
4. Erikson E. Zhyt'yevyy tsykl: epihenez identychnosti / E. Erikson // Psyhholohiya osobystosti: navch. posib. – Zhytomyr, 2005. – S. 68-70.
5. Lazurskiy A. F. Ocherk nauki o haraktere / A. F. Lazurskiy. – М.: Nauka, 1995. – 271 s.
6. Ollport G. Lichnost' v psihologii / G. V. Ollport / per. I. Ju. Avidon. - М.: KSP; S.Pb.: Juventa, 1998. – 347 s.
7. Rodzhers K. Vzglyad na psihoterapiyu. Stanovlenie cheloveka / K.Rodzhers. – М.: Progress-Univers, 1994. – 168 s.
8. Semke V. Ja. Osnovy personologii V. Ja. Semke. – М., 2001. – 476 s.
9. Froyd Z. Vstup do psyhhoanalizu / Z. Froyd. – К.: V-vo Klub Simeynoho Dozvillya, 2015. – 480 s.
10. Fromm Je. Imet' ili byt'? / Je. Fromm / per. s angl. red., V. I. Dobren'kov. – 2-e izd., dop. – М.: Progress, 1990. – 330 s.
11. Yunh K. Psyhholohichni typy / K. Yunh. – L'viv: Astrolyabiya, 2010. – 692 s.

Катерина Фомін,

асистент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Kateryna Fomin,

Assistant,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
aerosweett@ukr.net

УДК 371.13
ББК 74.5

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ГІРСЬКОГО РЕГІОНУ ДО ДІАЛОГІЧНОГО НАВЧАННЯ

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FUTURE TEACHERS TRAINING TO USE DIALOGUE EDUCATION IN PRIMARY SCHOOLS IN THE MOUNTAIN REGION

Метою статті є аналіз концептуальних положень та визначення педагогічних умов, які впливають на підготовку майбутніх учителів гірського регіону до використання діалогічного навчання в початковій школі.

У статті зазначено, що підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації діалогового навчання є результативною за таких умов: організація навчального середовища у ВНЗ через реалізацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчального процесу; структурно-змістове забезпечення процесу підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» до організації діалогічного навчання у початковій школі; використання при вивченні психолого-педагогічних та методичних дисциплін системи розв'язування професійно-навчальних ситуацій та професійно-педагогічний тренінг; неперервний моніторинговий супровід на критеріальній основі; професійна та рефлексивна самоідентифікація майбутнього вчителя зі специфікою використання діалогового навчання в початковій школі.

Ключові слова: діалогічна взаємодія вчителя та учня, форми та методи діалогічного навчання, освітнє середовище підготовки вчителя.

An important condition for the effective organization of educational process in primary school is the use of dialogue training. Therefore, the purpose of the article is to analyze pedagogical conditions that influence the future teachers readiness to use the dialogue training in mountain region elementary schools. To distinguish them, it is necessary to take into account a number of factors. The main ones are: the scientific and structural content of the specialty «Primary education»; the availability of objective diagnostic methods of students' readiness to implement the dialogue training in primary school; their motivation to use it; technology of training future specialists to organize dialogue training in higher pedagogical educational institutions.

The article states that primary school teachers' training to organize dialogue education is effective under the following conditions: organization of the educational environment in higher educational institutions with the implementation of the subject-subject interaction of participants in the educational process; the structuring of the educational process of the specialty «Primary education»; using the system of solving vocational and educational tasks when studying psycho-pedagogical and methodological disciplines, continuous monitoring of students' progress on criteria bases; professional and reflexive self-identification of the future teacher to use dialogue training in elementary school; regular and systematic activity of students during training.

Definition of forms and methods of dialogue training is given. Particular attention is paid to the significance of such pedagogical disciplines as Didactics, Pedagogical Skills, special course «Theory and Technology of Dialogue Education in Elementary School».

The article indicates the role of professional- pedagogical training, teaching methods of game, solving of educational and professional tasks with the help of situational modeling, case-study, case-method .

Keywords: dialogic interaction between teachers and students, forms and methods of dialogue training, educational environment for teacher training.

Целью статьи является анализ концептуальных исследований и определение педагогических условий, влияющих на подготовку будущих учителей горного региона к использованию диалогического обучения в начальной школе. В статье указано, что подготовка будущих учителей начальной школы к организации диалогового обучения является результативной при следующих условиях: организация учебной среды в университетах с помощью реализации субъект-субъектного взаимодействия участников учебного процесса; структурно-содержательное обеспечение процесса подготовки студентов специальности «Начальное образование» к организации диалогического обучения в начальной школе; использование при изучении психолого-педагогических и методических дисциплин системы решения профессионально-учебных ситуаций и профессионально-педагогический тренинг; непрерывное мониторинговое сопровождение на критериальной основе; профессиональная и рефлексивная самоидентификация будущего учителя со спецификой использования диалогового обучения в начальной школе.

Ключевые слова: диалогическое взаимодействие учителя и ученика, формы и методы диалогического обучения, образовательная среда подготовки учителя.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасною вимогою організації освітнього простору в Україні є підготовка вчителя початкової школи як професіонала своєї справи, конкурентоспроможного фахівця, здатного організувати педагогічний процес з учнями молодшого шкільного віку, використовуючи діалогічне навчання, через взаємодію, співпрацю, співтворчість.

Як показує практика професійна готовність майбутніх фахівців залежить від способу організації педагогічного процесу в вищому навчальному педагогічному закладі. Ще донедавна основним завданням педагогічного процесу у ВНЗ було надання студентам професійної інформації, підготовка їх в процесі педагогічної практики, проте сьогодні актуальними напрямками є формування у майбутніх педагогів здатності організувати діалогічне навчання з учнями молодшого шкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Проблеми підготовки майбутніх учителів, фахівців своєї справи є предметом сучасних наукових досліджень. Теоретико-методологічні аспекти висвітлені у працях І. Беха, В. Бондаря, І. Зязюна, О. Кіліченко, Л. Коваль, О. Комар, О. Савченко, Л. Хомич, Л. Хоружа, І. Червінської та ін.

Дослідженням умов організації освітнього процесу займалися Ю.Бабанський, І. Ісаєв, В. Манько, А. Міщенко, М. Михнюк, В. Сластьонін, О. Федорова, Є. Шиянов.

Організацію діалогового навчання як способу організації педагогічного процесу досліджували А. Алексюк, Л. Бурман, В. Вихрущ, Л. Вовк, І. Глазкова, Т. Довженко, С. Золотухіна, Л. Кондрашова, В. Масич, В. Морозов, М. Євтух, Г. Троцько, В. Лозова та ін. Про роль діалогу у навчанні відзначали М. Бахтін, В. Біблер, М.Бубер, І. Зязюн, Г. Коберник та ін.

Формування мети статті – розглянути концептуальні положення та визначити педагогічні умови, які впливають на підготовку майбутніх учителів гірського регіону до використання діалогічного навчання в початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

При організації навчального процесу в педагогічних закладах актуальними є дидактичні запитання «Для чого вчити?» (мета і завдання навчання у ВНПЗ), «Чого навчати?» (зміст освіти у ВНЗ), «Як вчити?» (форми, методи, прийоми, засоби навчання), «Кого вчити?» і «Хто навчає?» (вимоги до викладачів і студентів як суб'єктів навчального процесу в педагогічному закладі). Н. Макарова вважає, що «зміни, які відбуваються сьогодні в світі: прискорення темпів життя, виникнення і швидке зникнення нових професій і типів зайнятості – ставлять запитання про освітні результати і способи їх вимірювання. Користуючись термінологічною рамкою постнекласичної дидактики, нові запитання можна сформулювати таким чином: «Які освітні стратегії?», «Які освітні результати?», «Як виміряти освітні результати?», «Які компетенції формуються?», «Яким повинен бути процес навчання, щоб формувати компетенції?», «Яка архітектура нелінійного процесу навчання?», «Хто вчить?», «Кого навчають?» і т.п.» [8, с.65-66].

На нашу думку, важливим є також запитання: «Які педагогічні умови сприяють такій оптимальній організації освітнього середовища у вищому педагогічному навчальному закладі, за якого б здійснювалася підготовка вчителя, здатного організувати діалогічне навчання в початковій школі.

У Законі України «Про вищу освіту» у статті 47. освітній процес характеризується, як «інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у вищому навчальному закладі (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості»[5].

С. Гончаренко зазначає, що: прагматичне розуміння вищої освіти лише як набуття вищої за спеціальністю кваліфікації не цілком адекватне: мета вищої освіти — розвиток особистості, її інтелектуальних здібностей, моральних якостей [4, с. 54].

Отже, потрібні такі моделі розвитку університетської системи освіти, які дозволять здійснити відповідну організацію її саморозвитку, нададуть риси адаптивності, гнучкості, динамізму, забезпечать перехід до випереджувальної стратегії розвитку [11, с. 8].

Тому виникає проблема визначення умов реалізації навчального середовища у вищому педагогічному навчальному закладі, що сприятимуть підготовці майбутніх учителів до організації діалогічного навчання з учнями молодшого шкільного віку.

Погоджуємося з положенням О. Бражнич, який вважає, що педагогічні умови є сукупністю об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм та матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети [1].

Визначаючи педагогічні умови оптимальної підготовки майбутніх учителів до діалогового навчання, необхідно визначитись із ключовим поняттям «діалогічне навчання».

На нашу думку, діалогічне навчання – це спосіб організації навчального процесу в початковій школі, в основі якого лежить спільна активна діяльність учителя та учнів через організацію навчального діалога при певному ситуативному моделюванні інформації.

Для виокремлення педагогічних умов підготовки студентів до впровадження діалогового навчання з учнями в початковій школі нами враховувалися такі чинники:

1. науково-структурний зміст професійної підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта»;
2. наявність об'єктивної діагностичної методики їх рівнів готовності до здійснення діалогічного навчання з учнями початкової школи;
3. мотивація студентів до використання діалогічного навчання при організації навчального процесу з учнями молодшого шкільного віку;
4. технологія підготовки майбутніх фахівців до організації діалогічного навчання у вищих педагогічних навчальних закладах.

Таким чином, підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації діалогічного навчання є результативною за таких умов:

1. Організація навчального середовища у ВНЗ. Реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчального процесу.
2. Структурно-змістове забезпечення процесу підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» до організації діалогічного навчання у початковій школі.
3. Використання при вивченні психолого-педагогічних та методичних дисциплін системи розв'язування професійно-навчальних ситуацій та професійно-педагогічний тренінг.
4. Неперервний моніторинговий супровід на критеріальній основі;
5. Професійна та рефлексивна самоідентифікація майбутнього вчителя зі специфікою використання діалогічного навчання в початковій школі
6. Дотримання регулярності й систематичної активної діяльності всіх студентів у ході навчання.

Важливою закономірністю професійної діяльності є залежність стилю організації педагогічної діяльності молодих вчителів від стилю діяльності їх викладачів, від способів організації педагогічного процесу у ВНЗ.

М. Скаткін зазначав, що вчителі, як правило навчають учнів так, як їх учили самих. Ось чому, найкращий спосіб ввести у шкільну практику зміни, нові методи викладання, полягає в тому, щоб застосувати ці методи на заняттях з майбутніми вчителями [12, с. 57].

Тому значна увага звертається на створення сприятливого навчального середовища в організації педагогічного процесу з майбутніми вчителями початкової школи. Основними характеристиками якого є: організація через діалогічне навчання; гармонійна обстановка, що сприятиме якісному налаштуванню на педагогічну професійну діяльність; атмосфера взаємоповаги, співтворчості, співпраці, інтерактивне спілкування та спільна діяльність учасників навчання. На думку В. Ясвіна, освітнє середовище - це система «впливів і умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні» [14, с. 15].

Однією з умов реалізації освітнього процесу є створення комфортного розвиваючого середовища в навчальному закладі. Ми погоджуємося з думкою А. Воронін, що його варто розуміти як комплекс навчально-виховного, навчально-пізнавального і самоосвітнього процесів [2, с. 178].

Л. Макар відзначає, що «Істотними характеристиками цього середовища є гнучкість, різноманітність, доступність у часі та просторі, які забезпечують людині розуміння самого себе і навколишнього середовища та сприяють виконанню його соціальної ролі. [7, с. 229].

Здійснення освітнього процесу в навчально-виховних закладах, його результативність залежить від організації і спрямованості освітнього середовища; від способів взаємодії суб'єктів (об'єктів) з навколишніми сферами, що відіграють роль середовища і відображаються в різних педагогічних моделях.

З іншої сторони, освітнє середовище, яке організовується в закладах освіти, виступає як засіб опосередкованого управління формуванням особистості. Ю. Мануйлов зазначає, що опосередковане управління через середовище повинно носити прихований характер. Воно є багатоаспектне і масштабне. Управління через середовище аж ніяк не фрагментарний і випадковий, а постійний, безперервний процес, що забезпечує тривалий, стійкий вплив. При наявності повноцінного середовища час, тривалість перебування в ньому людини і тривалості його впливів, стають вирішальними для особистісного росту індивідуума. [9].

Ми поділяємо позицію М. Галузяка, який вважає, що «Розвивальний потенціал освітнього середовища визначають суб'єкти педагогічного процесу і характер стосунків між ними» [3]. В цьому контексті вчений резюмує: «Якщо для суб'єктів управління виокремити полярні критеріальні характеристики «творчість – догматизм», а для суб'єктів самоуправління «автономність – залежність», то на векторному перетині цих позицій можна отримати чотири типи освітнього середовища: творчо-автономний, догматично-залежний, догматично-автономний, творчо-залежний». Найбільшим потенціалом щодо особистісно-професійного розвитку майбутніх учителів володіє творчо-автономне освітнє середовище, в якому стимулюються різні форми суб'єктної активності студентів, а педагогічна взаємодія набуває характеру полісуб'єктного діалогу [3]

Як було зазначено, використання фахівцями у практичній діяльності діалогічного навчання в початковій школі знаходиться у прямій залежності від способу організації навчального середовища у процесі їх підготовки.

Важливою умовою підготовки студентів до використання діалогічного навчання є: засвоєння системи знань з психолого-педагогічних, методичних дисциплін; зі спеціальних дисциплін; знань змісту та способів організації

діалогічного навчання; розвиток системи вмінь і навичок діяльності в умовах організації діалогічного навчання; введення спецкурсу «Теорія та технологія організації діалогічного навчання у початковій школі». Зокрема, під час вивчення дисциплін «Дидактика», «Педагогічні технології» та методик вивчення навчальних дисциплін, необхідно звертати увагу студентів не лише на теоретичні положення, але й знайомити їх із способами подачі в умовах діалогічного навчання. Так, зокрема, у процесі оволодіння дисципліною «Педагогічна майстерність» (творча група під керівництвом І. Зязюна) студенти знайомляться з особливостями побудови діалогічної взаємодії на уроці.

Метою спецкурсу «Теорія та технологія організації діалогічного навчання у початковій школі», який організовується на 4 курсі є ознайомлення студентів із базовими положеннями теорії та технології організації діалогічного навчання у початковій школі, формування в них умінь та навички його використання у процесі професійно-педагогічного тренінгу.

Наступною умовою, яка тісно пов'язана з попередніми, є використання у педагогічному процесі ВНЗ системи розв'язування професійно-навчальних ситуацій та проведення професійно-педагогічних тренінгів.

Варто зазначити, що вони можуть застосовуватися, як на лекційних, так і на практичних заняттях, можуть організовуватися, як викладачами, так і студентами. Обов'язковим є попереднє складання викладачами докладного опису цілей дисципліни в цілому і кожного конкретного заняття зокрема. Задачі повинні бути чітко сформульовані. Для цього необхідно визначити терміни і обсяг теоретичного, лабораторного та ігрового компонентів заняття. Позаяк вони повинні бути спрямовані на досягнення практичних результатів.

Підготовку до організації діалогічного навчання варто здійснювати за допомогою професійно-педагогічного тренінгу, який орієнтований на використання активних методів групової навчальної діяльності та самовдосконалення задля розвитку в майбутніх учителів професійних здібностей до організації діалогічного навчання в початковій школі.

Професійно-педагогічний тренінг складається з двох блоків: вправи з розвитку комунікабельності, уваги, уваги, мовлення майбутніх учителів початкової школи та вправи на розв'язування навчально-професійних ситуацій.

З метою розвитку в майбутніх учителів умінь та навичок організувати діалогічне навчання варто використовувати систему навчально-професійних ситуацій, які є фрагментом «навчального процесу, в якому відображено взаємодію вчителя і учнів з метою освоєння, засвоєння, узагальнення, повторення, закріплення учнями знань та формування у них навчальних навичок та умінь, здійснення контролю та самоконтролю, який є основою для дослідження, аналізу, розв'язання, проектування з метою професійного зростання вчителів» [6].

Вони повинні бути відображенням етапів уроку, методів і прийомів його реалізації, та варіативними у межах певного кластеру. Як відомо, кластер – це система, яка включає у себе основу (сукупність навчальних ситуацій), шляхи та способи її розв'язання. «Кластер оформляється у формі грон. У центрі знаходиться навчальна ситуація, від якої в різні сторони відходять лінії, що відображають задачі та шляхи розв'язання. Важливо не тільки дати аналіз розв'язку, але й аргументувати, конкретизувати його». [6].

З метою розвитку у майбутніх учителів здатностей організувати діалогічне навчання варто здійснювати розв'язання навчально-професійних ситуацій за допомогою ситуативного моделювання, case-study, кейс-методу.

При використанні ситуативного моделювання, студенти не тільки розв'язують ситуацію, але й демонструють її вирішення шляхом використання імітаційного моделювання, рольових та ділових ігор.

Характерною ознакою case-study і кейс-методу є раніше підготовлені кейси, які потім обговорюються під час проведення дискусій.

Важливою умовою формування в майбутніх учителів умінь та навичок організувати діалогічне навчання є використання неперервного моніторингового супроводу на критеріальній основі. За його допомогою визначається механізм оцінювання ефективності системи експериментального навчання на різних етапах професійної підготовки. З цієї метою розроблена система питальників, тестів, практичних вправ, навчально-професійних ситуацій за допомогою яких визначається рівень готовності студентів до організації діалогічного навчання.

При організації підготовки майбутніх учителів важливу роль відіграє формування в них здатності до професійної та рефлексивної самоідентифікації зі специфікою використання діалогічного навчання в початковій школі.

Професійна самоідентифікація студентів здійснюється у педагогічному процесі, де відбувається засвоєння знань, необхідних для організації діалогічного навчання, формування навичок та умінь його реалізації в початковій школі, розвиток професійних компетентностей, створення у процесі навчання умов, що моделюють наступну професійну діяльність та рефлексивного середовища з орієнтацією на квазіпрофесійну навчально-пізнавальну діяльність. Як ми зазначали, у професійній підготовці майбутніх учителів предмети психолого-педагогічного циклу мають потенційні можливості для включення студентів у процеси ідентифікації та самоідентифікації.

Відомо, що рефлексія розглядається як здатність людини до самоаналізу, самоосмислення та переосмислення, що стимулює процеси самосвідомості. Погоджуємося з положеннями Е. Стриги, що «рефлексія в педагогічній діяльності розглядається як процес мисленнєвого аналізу будь-якої професійної ситуації, в результаті якого виникає розуміння сутності проблеми і визначаються перспективи її вирішення. Вчитель, який володіє навичками рефлексії, завжди аналізує та досліджує свій професійний досвід» [13]. Однак, як зауважує М. Марусинець, провідна тенденція у формуванні самовизначення студентів може бути пов'язана з деформацією буттєвої сфери самосвідомості, оскільки молоді люди не завжди можуть самовизначитись, проявити «Я – особистісне» та «Я – професійне» у суспільному середовищі через штампи, які нав'язуються їм з боку батьків, колег, керівництва. [10].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вважаємо, що процес підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації діалогового навчання повинен носити системний та послідовний характер активної діяльності всіх студентів під час їх навчання у ВНЗ.

Підсумовуючи, зазначимо, підготовка студентів до організації діалогічного навчання та її результативність залежить від особливостей протікання освітнього процесу у ВНЗ, організації освітнього середовища, яке здійснюється у цьому навчальному закладі, системи способів (форм, методів, прийомів) та напрямів (традиційних й альтернативних) із дотриманням вищезазначених умов.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо із проблемою формування культури, діалогового мовлення майбутніх педагогів.

1. Бражнич, О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.07 / Бражнич О. Г. – Кривий Ріг, 2001. – 238 с.
2. Воронин А.М. Управление развитием инновационной образовательной среды / Воронин А.М. – Брянск, 1995. – 281с.
3. Галузяк В. М. Характеристики освітнього середовища як фактору особистісного розвитку майбутніх учителів
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
5. Закон України «Про вищу освіту» <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
6. Кіліченко О. І. Розвиток діагностичних умінь учителів початкової школи у процесі розв'язування навчально-професійних ситуацій / О. І. Кіліченко // Обрії : наук.-пед.журн. – Івано-Франківськ, 2016. - № 1(42). – С. 48-51.
7. Макар Л.М. Сутність освітнього середовища в педагогічному процесі / Л. М. Макар // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. - Вип. 30 (83). – С. 229-235.
8. Макарова Н. С. Трансформация дидактики высшей школы : учеб. пособие : [Електронний ресурс] / Н.С. Макарова. – 2-е изд., стер. – М. : Флинта, 2012. – 180 с. – Режим доступа : <http://www.scribd.com/doc/200737607/Макарова-Н-С-Трансформация-дидактики-высшей-школы>
9. Мануйлов Ю. С. Стратегия опосредованного (через среду) управления : [Електронний ресурс] / Ю. С. Мануйлов. – Режим доступа : <http://sreda-lab.narod.ru/index/0-9>
10. Марусинець М. М. Професійна рефлексія як чинник самовдосконалення особистості майбутнього педагога : [Електронний ресурс] / М.М. Марусинець. - Режим доступа : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/peddysk_2010_8_30.pdf
11. Мещанинов О.П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: Монографія. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – 460 с.
12. Скаткин М. Н. Методология и методика педагогических исследований (В помощь начинающему исследователю) / М. Н.Скаткин. – М. : Педагогика, 1986. – 152 с.
13. Стрига Е. В. Рефлексивна позиція особистості та її значення для формування професійного менталітету майбутніх учителів-гуманітаріїв: [Електронний ресурс] / Е. В. Стрига. -- Режим доступа : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/10/statti/striga.htm
14. Ясвин В. А.Образовательная среда: от моделирования к проектированию. / В. А. Ясвин — М.: Смысл, 2001. — 365 с.

Reference

1. Brazhnych, O. H. Pedagogični umovy dyferentsiiovanoho navchannia uchniv zahalnoosvitnoi shkoly : dys. ... kandydata ped. nauk : 13.00.07 / Brazhnych O. H. – Kryvyi Rih, 2001. – 238 s.
2. Voronin A.M. Upravlenie razvitiem innovacionnoj obrazovatel'noj sredy / Voronin A.M. – Brjansk, 1995. – 281s.
3. Haluziak V. M. Kharakterystyky osvithoho seredovyschcha yak faktoru osobystisnoho rozvytku maibutnih uchyteliv
4. Honcharenko S. Ukrainskyi pedahohichniy slovnyk / S. U. Honcharenko. – K. : Lybid, 1997. – 374 s.
5. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
6. Kilichenko O. I. Rozvytok diahnostychnykh umin uchyteliv pochatkovoї shkoly u protsesi rozviazuvannia navchalno-profesiinykh sytuatsii / O. I. Kilichenko // Obrii : nauk.-ped.zhurn. – Ivano-Frankivsk, 2016. - № 1(42). – S. 48-51.
7. Makar L.M. Sutnist osvithoho seredovyschcha v pedahohichnomu protsesi / L. M. Makar // Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. – 2013. - Vyp. 30 (83). – S. 229-235.
8. Makarova N. S. Transformacija didaktiki vysshej shkoly : ucheb. posobie : [Elektronnij resurs] / N.S. Makarova. – 2-e izd., ster. – M. : Flinta, 2012. – 180 s. – Rezhim dostupu : <http://www.scribd.com/doc/200737607/Makarova-N-S-Transformacija-didaktiki-vysshej-shkoly>
9. Manujlov Ju. S. Strategija oposredovannogo (cherez sredu) upravlenija : [Elektronnij resurs] / Ju. S. Manujlov. – Rezhim dostupu : <http://sreda-lab.narod.ru/index/0-9>
10. Marusynets M. M. Profesiina refleksiia yak chynnyk samovdoskonalennia osobystosti maibutnoho pedahoha : [Elektronnij resurs] / M.M. Marusynets. - Rezhym dostupu : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/peddysk_2010_8_30.pdf
11. Mieshchaninov O.P. Suchasni modeli rozvytku universytetskoї osvity v Ukraini: Monohrafiia. – Mykolaiv: Vyd-vo MDHU im. Petra Mohyly, 2005. – 460 s.
12. Skatkin M. N. Metodologija i metodika pedagogičeskikh issledovanij (V pomoshh' nachinaju shhemu issledovatelju) / M. N.Skatkin. – M. : Pedagogika, 1986. – 152 s.
13. Stryha E. V. Refleksyivna pozytsiia osobystosti ta yii znachennia dlia formuvannia profesiinoho mentalitetu maibutnih uchyteliv-humanitariiv: [Elektronni resurs] / E. V. Stryha. -- Rezhym dostupu : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/10/statti/striga.htm
14. Jasvin V. A.Obrazovatel'naja sreda: ot modelirovanija k proektirovaniju. / V. A. Jasvin — M.: Smysl, 2001. — 365 s.

Рецензент: Червінська І.Б., кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Розділ III. Компетентнісні вектори розвитку особистості за умов гірської школи

doi: 10.15330/msuc.2017.17.58-62

Галина Білавич,

доктор педагогічних наук, професор,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Galina Bilavych,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
halyna.bilavych@pu.if.ua

УДК 372.882

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ В СИСТЕМІ ВИХОВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

LITERATURE OF THE NATIVE LAND IN THE SYSTEM OF UPBRINGING OF THE SPIRITUAL VALUES OF THE JUNIOR PUPIL

Розкрито актуальність проблеми шкільного літературного краєзнавства (літератури рідного краю). На основі результатів аналізу наукової літератури узагальнено поняття «краєзнавство», «літературне краєзнавство», «література рідного краю». Наголошено на проблемі літературного розвитку молодших школярів. Розглянуто погляди окремих учених, методистів на літературний розвиток особистості дитини. Обґрунтовано важливість літературного краєзнавства Косівщини як чинника духовного розвитку особистості.

Ключові слова: краєзнавство, літературне краєзнавство, література рідного краю, урок літературного читання, Косівщина.

The relevance of the problem of literary regional studies in schools is revealed. Its relevance in the theoretical and practical aspect is analyzed. The issue of history of the theory of literary study of local lore is opened and stages of its development are certain. The essence of didactic concepts of a particular region, «literary study» of a particular region and «literature of native land» has been analyzed on the basis of analysis of scientific literature. Structural component of the probed problem has been scientifically grounded. The article highlights the problem of literary development among children in primary school. The article summarizes the essence of teaching concepts, literary studies, literature of the native land; sets out the content of structural and methodical literature component of the concept of native land; proves the importance of regional studies literature that promotes understanding of the spiritual life of the nation, traditions, brings true patriots and appropriateness of its content updated materials in the subject «Literary reading».

Keywords: regional studies, literary regional studies, native land literature, lesson of literary reading, literary principles of local history.

Раскрыта актуальность проблемы школьного литературного краеведения (литературы родного края). На основе результатов анализа научной литературы обобщено понятие «краеведение», «литературное краеведение», «литература родного края». Акцентируется на проблеме литературного развития младших школьников. Рассмотрены взгляды отдельных ученых, методистов на литературное развитие личности ребенка. Обоснована важность литературного краеведения Косовщины как фактора духовного развития личности.

Ключевые слова: краеведение, литературное краеведение, литература родного края, урок литературного чтения, Косивщина.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Стрімкі процеси розвитку суспільства, інтеграція України до світового простору призводять до виникнення проблем глобалізації та уніфікації способу життя людей, що ускладнює збереження національних, етнокультурних особливостей, національної самосвідомості й самобутності різних народів, зокрема й українського. До пріоритетних напрямів національної системи виховання належить виховання духовності, яке в широкому розумінні передбачає формування загальнолюдських та національно-патріотичних цінностей особистості. Великий виховний потенціал у цьому процесі має література рідного краю, саме літературно-краєзнавча робота в школі – це один зі шляхів, що веде до відродження духовних цінностей народу, повертає душу дитини до національно-культурних традицій, абсолютних моральних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Останнім часом у науці простежуємо посилення інтересу до вивчення шкільного краєзнавства та літературного краєзнавства зокрема. Так, деякі аспекти цієї проблеми висвітлено в педагогічних дослідженнях Т. Бондаренко, В. Бугрія, В. Войтової, В. Обозного, В. Романька, Н. Рудницької, М. Солов'я та в працях науковців-методистів Л. Башманівської, І. Волинець, М. Гордої, Л. Іванової, А. Лисенко, О. Лисенко та ін. Теоретико-методичні засади літературного краєзнавства у своїх працях розробляли П. Іванов, М. Мілонов, Є. Пасічник, Г. Самойленко, М. Янко та ін. Різні аспекти шкільного літературного краєзнавства були предметом розгляду в дисертаціях Ю. Верольського, І. Волинець, А. Лисенко, В. Ляшук, Н. Марфинець, Т. Посадковської, Л. Прокоф'євої, Л. Скепнера, О. Фесенко та ін. Однак проблема формування духовності особистості школяра засобами літературного краєзнавства не була предметом окремого дослідження.

Формування мети статті. Мета статті – окреслити потенціал літературного краєзнавства Косівщини як чинника виховання духовних цінностей особистості школяра.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Результати аналізу історико-педагогічних, енциклопедичних, літературознавчих джерел засвідчують, що літературне краєзнавство є педагогічною категорією і є стійким педагогічне явище. У науковій літературі поряд із поняттям «літературне краєзнавство» автори послуговуються й іншими термінами: «літературознавче краєзнавство», «літературна географія краю», «краєзнавство літературне», «література рідного краю», з-поміж яких найбільш уживаний термін «літературне краєзнавство». Однак у шкільній практиці (навчальні програми, плани, підручники, посібники тощо) побутує термін «література рідного краю».

На сучасному етапі розбудови України як держави українська мова й література усвідомлюються як чинники духовного, національного, культурно-освітнього поступу. Тому необхідно враховувати визначальну роль особистості в суспільному житті країни, яка творить і зберігає історію, відроджує національну культуру, духовність, мову, літературу. Сьогодні, як ніколи, гостро стоїть проблема розвитку національно-мовної особистості. Особливу увагу в цьому процесі відіграє література рідного краю.

Карпатський регіон та наявні в ньому етнографічні утворення привертають увагу науковців як невичерпне джерело збереження і примноження національної культури, мови, самобутності українців. Гори залишаються середовищем особливого співіснування людини з дикою природою і особливим чином впливають на формування і розвиток особистості. Взаємодія з природним середовищем (пристосування певного ландшафтного регіону до своїх потреб і пристосування, власне, людини до природного середовища) визначає особливості господарювання, архітектуру, одяг та інші етнографічні ознаки. Однією з таких ознак є своя особлива територіальна говірка, що є для горян рідною мовою і відбиває їх специфічне світобачення, яке формується під впливом гірських ландшафтів [19].

На нашу думку, регіональний лінгвокраєзнавчий компонент українознавчої змістової лінії поглиблює зв'язок навчання із життям, залучає учнів до вивчення літературної скарбниці рідного краю, аналізу й редагування мовленнєвої продукції носіїв мови тощо [21]. Вітчизняні науковці Н. Волошина, М. Вашуленко, О. Савченко, О. Бандура, Т. Бугайко, В. Неділько, Є. Пасічник, досліджуючи проблеми виховання особистості на уроках літературного читання, зазначають: «Тільки на ґрунті рідної літератури можна відкрити учням особливості національного світосприймання й національного характеру» [20]. Важливе значення в цій ділянці має введення до курсу програми з літературного читання в школах і вищих навчальних закладах України розділу «Література рідного краю», який є базовою основою для патріотичного, національного, естетичного й морально-етичного виховання учнів.

Цілком згідні з твердженням ученого-методиста В. Неділька про те, що вивчення літератури рідного краю сприяє вихованню національної свідомості, зацікавленню історією рідного краю тощо [18, с.31], адже уроки літератури рідного краю – складник основного курсу літературного читання; вони дозволяють відійти від шаблону, розвивають творчість учителя і учнів; слугують вивченню найкращих творів письменників-земляків; сприяють поглибленню відомостей про життя і творчість митців рідного краю, розвитку інтересу до їхніх творчих надбань; виховують любов і прищеплюють повагу до видатних людей рідного краю, формують почуття гордості за рідну землю, а отже, формують національно-мовну особистість молодшого школяра [10]. Звідси і завдання літературного краєзнавства: визначити перспективні напрями діяльності з проблеми дослідження літературного краєзнавства; залучити вчителів і учнів до літературно-краєзнавчої роботи; зібрати, узагальнити й систематизувати фактографічний матеріал; здійснювати міжпредметні зв'язки курсу літератури рідного краю з курсами історії, географії, Гуцульщинознавства, музики; наповнити зміст викладання курсу літератури рідного краю різними методами, формами, способами, прийомами навчальної діяльності, виходячи з принципів їх оптимального використання і взаємодії. Ураховуючи авторитетний досвід фахівців, а також опираючись на програму розвитку краєзнавчого руху в Україні, ухвалену Кабінетом Міністрів України, і програму «Гуцульщинознавство», затверджену свого часу науково-методичним центром «Українська етнопедагогіка і народознавство» АПН України (автор І. Пелипейко), доречно на уроках літературного читання в початковій школі актуалізувати творчість відомих письменників Косівщини: Дмитра Арсенича, Івана Малковича, Миколи Негрича, Миколи Симчича, патріарха української поезії Дмитра Павличка та ін.

Так, на увагу заслуговують літературні надбання для дітей молодшого шкільного віку письменника Миколи Близнюка [4-9], лауреата літературної премії імені Михайла Павлика. Микола Близнюк народився 3 грудня 1947 року в селі Старих Кутах на Гуцульщині. Його письменницький дебют відбувся у газеті «Радянська Верховина»

1965 року. У першій книзі «Окрилені гори» «поет відкриває для нас усю багатогранність світлих сторін буття, високих злетів людського духу, дарує потрясіння від відкриття прекрасного» [11, с. 30]. Микола Близнюк є автором книг для дітей («Чугайстрова криниця» (1996), «Чудасія» (2000), «Вухатий мандрівник» (2001), «Художник Мурчик» (2001), «Дятлику-ковалику» (2004), «Весела калина» (2004), «Вухатий мандрівник» (2007)). Композитор Петро Юсипчук написав музику на слова 20 «дитячих» текстів Миколи Близнюка. Як справедливо зазначила Аделя Григорук: «Микола Близнюк – поет з народу й поет народний. Його поетичний голос – це голос українця, голос життя, дарований Богом талант-самородок» [11, с. 31].

Твори Миколи Близнюка адресовані і дітям дошкільного віку. Його різноманітні за жанром твори-приспівки, загадки, казочки найтісніше переплітаються з уснопоетичною творчістю цих же жанрів. А ще у творчому здобутку поета вірші на історичну, екологічну, народознавчу тематику, які мають важливе значення для процесу формування особистості української дитини. На наше глибоке переконання, його книги для дітей слугують джерелом формування духовності, сприяють усебічному гармонійному розвитку молодшого школяра, збагаченню його інтелекту, формуванню естетичних цінностей та моральних якостей, позаяк любов до дітей, прагнення відкрити їм красу світу й поетичного слова привели Миколу Близнюка в дитячу літературу.

Предметом вивчення в початкових класах має стати і творчість для дітей інших письменників Косівщини – Дмитра Арсенича [1-2], Івана Малковича [12-14], Людмили Малкович [15], Миколи Негрича [16-17] – уродженців с. Нижній Березів. Це так зване березівське гроно вписало яскравий слід в історію новочасної української літератури.

Лірика Дмитра Арсенича [1-2], поета, члена Національної спілки письменників України, суб'єктивна, вона передає уявлення автора про світ. З-поміж мистецьких надбань автора помітне місце посідають поезії з дидактичним змістом, мініатюри, смішинки, скоромовки, загадки, коліскові, жарти і навіть паліндромі – вірші, які можна читати як зліва направо, так і справа наліво. Дмитро Арсенич у своїх книжках для дітей («Лісова виставка», «Відгадай», «Ліщинові сережки») не вдається до нудних сентенцій, надокучливих повчань – він змальовує їм яскраве, повне руху життя; вільною, барвистою й простою мовою оповідає про довколишній світ:

Трусить снігом кожна гілка,
Де стрибає спритна білка,
То спортсменочка руда
Поспішає до гнізда... [1, с. 3].

Автор збагатив жанр літературних загадок своїми циклами «Гості року» та «Пори року». Його скоромовки вчать дітей правильної артикуляції звуків, формують техніку мовлення, знімають стрес публічного висловлювання: «Не промовить скоромовкою // промовку вовк вовкові» або «Коти полем колом котили // перекотиполе». Поет одухотворяє для дітей світ і природу, заставляє розмовляти і німий камінь, і польову рослину, і дощ, і вітер, і дзюркотливий струмок, і барвистого метелика, цим розвиваючи в юних душах естетичні почуття, які є джерелом усього прекрасного.

Окреме місце в літературному краєзнавстві Косівщини посідає творчість Івана Малковича [12-14], відомого українського письменника, лауреата Шевченківської премії. Він відбувся не тільки як талановитий поет, а й як неперевершений редактор та видавець торів для дітей. З 1992 року Іван Малкович – власник і директор приватного дитячого видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», яке за доби незалежності України стало першим, яке почало видавати українську дитячу книжку зовсім по-новому: на високому художньому рівні, прекрасно оформлену, на якісному папері.

Іван Малкович дуже ретельно підходить до добору книг, які будуть друкуватись у видавництві. Свою редакційну політику видавець сформулював так: «Українська книжка має бути найкращою». Він переконаний, що гарна дитяча книга здатна прищеплювати дітям такі позитивні якості, як совість, чесність, шляхетність тощо («Ліза та її сні», «Мед для мами», «Вовченятко, яке запливло далеко в море», «Золотий павучок»). Ось чому Іван Малкович намагається донести до українських дітей найкращі дитячі книги України і світу. До найкращих надбань видавництва правомірно відносимо «Українську абетку», «Улюблені вірші» («Улюблені вірші-2», доповнені, оновлені, перемальовані), інші твори для дітей [14]. Відомим є, до прикладу, вірш про букву «ї»:

Хай це можливо і не найсуттєвіше
але ти дитино
покликана захищати своїми долоньками
крихітну свічку букви «ї»...

Попри те, що Микола Негрич [16-17] у літературі дебютував лише 2004 року, його творча скарбниця нині налічує тринадцять книжок. Він дипломант та лауреат кількох літературних конкурсів, лауреат Всеукраїнської премії імені Павла Чубинського, член Національної спілки письменників України, член Української асоціації письменників та Спілки українських офіцерів, член ради суспільно-культурного товариства «Гуцульщина» у Львові. Микола Негрич відомий як фольклорист та краєзнавець. Він автор і упорядник збірки славнозвісних гуцульських коломийок «Співанки, посіяні горами», до якої увійшло близько п'яти тисяч народних коломийок та понад півтисячі авторських, які також уже стали народними. Окрім цього, у книзі вміщено близько однієї тисячі мудрослів'їв, які побутують у мовній лексиці мешканців Березовів. Понад п'ять десятків мелодій гуцульських коломийок, весільних, коліскових пісень та гаївок записані на аудіодиску, який додається до книги. Доповненням до збірки є ілюстрації та рецепти призабутої гуцульської кулінарії. Обидві збірки вийшли у співпраці з кафедрою фольклористики

Львівського національного університету імені Івана Франка. Зазначені вище праці – безцінне джерело історичного, літературного та культурно-мистецького краєзнавства Прикарпаття. Вони, на наше глибоке переконання, мають стати настільними книгами молодших школярів як скарбниця культурного спадку краю.

З-під пера Миколи Негрича побачили світ і поетичні збірки: «Буковий ліс», «Помаранчевий дощ», «Пізня осінь», «Мамина криниця», збірка гумористичної поезії «Миколині фіглі», прозова збірка «Сонце сходить з-за Няджина», збірка поезій «Бриндушковий рай» та ін.

Автор довго блукав офіцерськими дорогами, але ніколи не забував своєї малої батьківщини, своєї мови. Його твори проникнуті патріотизмом, щирістю, правдивістю, любов'ю до України, до землі, яка його народила, де пройшло його босоніге дитинство. Вірші Миколи Негрича надихають і на духовні поривання. Але більшість його поезій ностальгійні – це згадка про минуле, туга за рідним краєм, юнацькими роками, які пройшли у війську, це біль пережитого. Чимало віршів викликають у читачів глибокі духовні переживання. Так, у поетичній збірці «Мамина криниця» поет присвятив віршам про Бога цілий розділ, який називається «Хвалімо Господа мольбою» [16, с.36]. Творити для дітей, уважає автор численних книг, – це справа не проста, позаяк діти – це «вибагливий читач». Своїми творами Микола Негрич навчає їх любити Бога, Батьківщину, підтримувати народні звичаї та обряди («Спасибі Богу» [16, с.37], «Я вдячний Богу» [16, с. 36], «Великдень» [16, с. 53]), прищеплює любов до фізичної праці («Щедра осінь» [16, с. 60], «Ласуня» [16, с. 64], «Наш сад» [16, с. 65]).

Микола Негрич – уродженець с. Нижній Березів – є, окрім іншого, і чудовим знавцем історії, культури і побуту рідного краю. Він автор маловідомої, на жаль, педагогічному загалові праці «Скарби гуцульського говору: Березови» [17], що репрезентує говірку чотирьох сіл: Нижній Березів, Середній Березів, Вишній Березів та Баня-Березів Косівського району Івано-Франківської області, яка є складником північної частини гуцульського говору, що належить до південнозахідного наріччя української мови. Як засвідчили результати опитування, цей словник є зовсім невідомим з-поміж учнівства та освітян Косівщини. Глибоке вивчення цієї наукової розвідки показало, що березівська говірка істотно не відрізняється від східнокарпатського говору. Лексику березівських говірок репрезентують різноманітні тематичні групи: будівельна – бутин (лісорозробка), бурдей (тимчасове приміщення для ночівлі лісорубів), котловиці (колоне однометрове поліно), ризи (жолоб із дощок, по якому спускають з гори деревину), пастуша – бовгарь (пастух корів), депутат (власник полонини), міфологічна – блуд (нечиста сила, яка збиває людину з дороги), примівка (жінка, яка лікує нашіптуванням) та інші [17]. Ця лексикографічна праця Миколи Негрича може стати надійним помічником учителя на уроках української мови, спонукати дітей до пошуково-дослідницької діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, літературне краєзнавство, а зокрема вивчення творчості поетів рідного краю, є невід'ємною частиною формування духовних цінностей особистості школяра. Вивчення літератури рідного краю сприяє вихованню національної свідомості, зацікавленню історією малої батьківщини. Ознайомлювати учнів з літературою рідного краю, знайомити дітей ближче із зразками малих літературних жанрів, спрямовувати їх на написання творів, наслідувати у стилі того чи іншого письменника, намагатися проникнути в тонкощі бачення світу, розуміння його, вчитися робити літературний художній аналіз твору – ці та інші завдання можна розв'язати шляхом вивчення літературного краєзнавства. Уважаємо за доцільне актуалізувати в навчальних закладах Косівщини позакласну та позашкільну роботу, науково-дослідницьку роботу учнів з літературного краєзнавства, уроки літератури рідного краю. Вона може включати в себе створення кабінету літературного краєзнавства, роботу гуртка літературного краєзнавства, краєзнавчі екскурсії, організацію зустрічей з визначними особистостями краю, фольклорних свят та літературних вечорів, створення сайту кабінету тощо.

1. Арсенич Д. Лісова виставка. Вірші для дітей / Дмитро Арсенич. – Косів, 2001. – 78 с.
2. Арсенич Д. Стозвуки [Текст]: поезії / Дмитро Арсенич. – Косів : Писаний Камінь, 1999. – 45 с.
3. Білавич Г. Читацька культура в контексті духовного розвитку молодшого школяра сільської школи / Г. Білавич, Т. Близнюк // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2013. – № 46. – С. 226-232.
4. Близнюк М. Вухатий мандрівник / Микола Близнюк. – Косів : Писаний камінь, 2009. – 70 с.
5. Близнюк М. Весела калина / Микола Близнюк. – Косів: Писаний камінь, 2004. – 20 с.
6. Близнюк М. Дятлик Ковалик / Микола Близнюк. – Косів : Писаний камінь, 2012. – 125 с.
7. Близнюк М. Художник Мурчик / Микола Близнюк. — Косів : Писаний камінь, 2002.– 60 с.
8. Близнюк М. Чугайстрова криниця / Микола Близнюк. – Косів : Писаний Камінь, 1996. – 64 с.
9. Близнюк М. Чудасія / Микола Близнюк. – Косів : Писаний Камінь, 1996. – 56 с.
10. Горда М. С. Творчі уроки літератури рідного краю. – Чернівці : Рута, 2001. – 92 с.
11. Григоруk А. На відстані слова: Статті, розвідки, портрети / Аделя Григоруk. – Косів : Писаний Камінь, 2008. – 336 с.
12. Малкович І. Все поруч. Вибрані вірші, переклади, есеї, інтерв'ю / Іван Малкович. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. – 305 с.
13. Малкович І. Абетка. Збірка віршів для дітей / Іван Малкович. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. – 19 с.
14. Малкович І. Улюблені вірші. Збірка віршів для дітей / Іван Малкович. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. – 103 с.
15. Малкович Л. Свічка зі снігу. Вірші / Людмила Малкович. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. – 40 с.
16. Негрич М. Мамина криниця / Микола Негрич. – Львів : Тріада Плюс, 2012, 208 с.
17. Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови [Текст] / Микола Негрич. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 224 с.
18. Неділько В. Я. Розумне, добре, вічне / В.Я. Неділько. – К. : Молодь, 1989. – 96 с.
19. Павлюк А. Вплив ландшафтно-кліматичних умов на формування мовної особистості / Аліса Павлюк // Гірська школа Українських Карпат. – 2013. – № 10. – С.95-98.

20. Технологія етнокультурного виховання школярів (реферат) <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=39060>
21. Шляхова В. Українознавчі засади сучасної мовної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=1826>. – Назва з екрана.

Reference

1. Arsenych D. Lisova vystavka. Virshi dlya ditey / Dmytro Arsenych. – Kosiv, 2001. – 78 s.
2. Arsenych D. Stozvuky [Tekst]: poeziyi / Dmytro Arsenych. – Kosiv : Pysanny Kamin', 1999. – 45 s.
3. Bilavych H. Chytats'ka kul'tura v konteksti dukhovnoho rozvytku molodshoho shkolyara sil's'koyi shkoly / H. Bilavych, T. Blyznyuk // Psykholoho-pedahohichni problemy sil's'koyi shkoly. – 2013. – № 46. – S. 226-232.
4. Blyznyuk M. Vukhaty mandrivnyk / Mykola Blyznyuk. – Kosiv : Pysanny kamin', 2009. – 70 s.
5. Blyznyuk M. Vesela kalyna / Mykola Blyznyuk. – Kosiv: Pysanny kamin', 2004. – 20 s.
6. Blyznyuk M. Dyatlyk Kovalyk / Mykola Blyznyuk. – Kosiv : Pysanny kamin', 2012. – 125 s.
7. Blyznyuk M. Khudozhnyk Murchyk / Mykola Blyznyuk. — Kosiv : Pysanny kamin', 2002.– 60 s.
8. Blyznyuk M. Chuhaystrova krynytsya / Mykola Blyznyuk. – Kosiv : Pysanny Kamin', 1996. – 64 s.
9. Blyznyuk M. Chudasiya / Mykola Blyznyuk. – Kosiv : Pysanny Kamin', 1996. – 56 s.
10. Horda M. S. Tvorchy uroky literatury ridnoho kraju. – Chernivtsi : Ruta, 2001. – 92 s.
11. Hryhoruk A. Na vidstani slova: Statti, rozvidky, portrety / Adelya Hryhoruk. – Kosiv : Pysanny Kamin', 2008. – 336 s.
12. Malkovych I. Vse poruch. Vybrani virshi, pereklady, eseji, intervyyu / Ivan Malkovych. – K. : A-BA-BA-HA-LA-MA-HA, 2010. – 305 s.
13. Malkovych I. Abetka. Zbirka virshiv dlya ditey / Ivan Malkovych. – K.: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA, 2013. – 19 s.
14. Malkovych I. Ulyubleni virshi. Zbirka virshiv dlya ditey / Ivan Malkovych. – K.: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA, 2013. – 103 s.
15. Malkovych L. Svichka zi snihu. Virshi / Lyudmyla Malkovych. – K. : A-BA-BA-HA-LA-MA-HA, 2010. – 40 s.
16. Nehrych M. Mamyna krynytsya / Mykola Nehrych. – L'viv : Triada Plyus, 2012,208 s.
17. Negrych M. Skarby hutsul's'koho hovoru: Berezovy [Tekst] / Mykola Negrych. – L'viv : Instytut ukrayinoznavstva im. I. Kryp'yakevycha NAN Ukrayiny, 2008. – 224 s.
18. Nedil'ko V. Ya. Rozumne, dobre, vichne / V.Ya. Nedil'ko. – K. : Molod', 1989. – 96 s.
19. Pavlyuk A. Vplyv landshaftno-klimatychnykh umov na formuvannya movnoyi osobystosti / Alisa Pavlyuk // Hirs'ka shkola Ukrayins'kykh Karpat. – 2013. – № 10. – S.95-98.
20. Tekhnolohiya etnokul'turnoho vykhovannya shkolyariv (referat) <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=39060>
21. Shlyakhova V. Ukrayinoznavchi zasady suchasnoyi movnoyi osvity [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : URL: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=1826>. – Nazva z ekrana.

Marián Ambrozy,

Ph. Dr.,
Vysoká škola medzinárodného
podnikania ISM Slovakia v Prešove
(Prešov, Slovakia)

Marian Ambrozy,

Ph. Dr.,
College of International Business ISM Slovakia in Prešov
(Prešov, Slovakia)
ambrozy.marian@gmail.com

PRIEBEŽNÉ VZŤAHY FILOZOFIE, UMENIA A KULTÚRY V GYMNÁZIÁCH

INTERMEDIATE RELATIONS BETWEEN PHILOSOPHY, ART AND CULTURE IN THE GRAMMAR SCHOOL

The text is an attempt to continuously map out the interdepartmental relationships between the subject of philosophy and the subject of art and culture, as is the case with grammar school. We count on a variation in which art and culture are taught for four years. It allows for a school education program. In this sense, we strive to complexly affect the entire diapason penetration between the two subjects. We perceive art and culture in the definition of curricula, not only in close accordance with the original understanding of the department. The search for a common penetration within the history of art is thus only a part of the total penetration of objects.

Keywords: art and culture, philosophy, intermediate relations, history of art

Cieľom predmetnej kapitoly je zmapovanie medzipredmetových vzťahov v predmete umenie a kultúra s filozofiou. Budeme vychádzať z maximálneho, štvorročného plánu, ktorý v určitom čase platil ako štátny vzdelávací program. Potenciálne totiž mohol uvedený rozsah zostať ako školský vzdelávací program. V prvom rade sa zameriame na hľadanie súvislostí s filozofiou v učebniciach a osnovách predmetu umenie a kultúra. „Názov vyučovacieho predmetu naznačuje aj medzidisciplinárnosť estetiky ako vedy a jej presahy do iných oblastí ľudskej aktivity a diania v svete navôkol nás, je pozhnaním ale aj znejasnením, pretože už nejde o vyučovací predmet estetika.“ (Fedor 2011, s. 288)

Pojem kultúra býva definovaný rôzne. „Kultúra je neoddeliteľnou súčasťou človeka od jeho narodenia až po smrť a predstavuje široký diapazón špecifických hodnôt v určitom priestore a čase“ (Hvizdová 2015, s. 13). Možno to podľa Hvizdovej vyhadriť aj ináč. „Kultúra je spravidla definovaná ako súbor zvykov, vzťahov, inštitúcií, umenia a iných črt, ktoré charakterizujú spoločnosť alebo sociálnu skupinu“ (Hvizdová a Balogová 2016, s. 35). Výklad pojmu kultúra môžeme v podstate vo filozofii spojiť s dištinkciou medzi fyzis a nomoi u sofistu Hippia z Elidy. Sám Hippias zdôrazňuje, že aj ľudské zákony sú v podstate nie prirodzené, sú vytvorené človekom a nemali by sme ich brať preto ako absolútne. Podobne kultúra je je súhrn ľudských činností, predmetov, inštitúcií, hodnôt, ktoré vytvoril človek a sú súčasťou života skupiny ľudí. (Mistrík 2009a)

Téma hodnoty jednoznačne evokuje na Ludwiga Wittgensteina. Etika a estetika sú transcendentné, preto sa hodnota nenachádza podľa Wittgensteina vo svete, ale v človeku. Hodnoty v kultúre sú spojené s normami a s významom.

Náš predmet prináša tému gýča. Tu nie je z filozofického hľadiska podstatné, či niečo označíme ako gýč alebo nie, ale jestvovanie estetického hodnotenia. Korelácie môžeme nájsť čiastočne s Aristotelovou Poetikou, ale aj s Kantovou Kritikou súdnosti. Súdnosť Kant určuje ako stredný člen medzi rozumom a umom (Vernunft a Verstand). Zodpovedajú jej pocity pekné a nepekné ako stred medzi poznávacou schopnosťou a žiadostivosťou. Estetický súd podľa kategórií je všeobecne platný. „Estetický súd nevyplýva podľa Kanta z rozmyslu ako pojmovej schopnosti, ani zo zmyslového nazerania a jeho pestrej rozmanitosti, ale jedine zo slobodnej hry rozmyslu a sily obrazotvornosti“ (Ovsiannikov 1980, s. 270). Kant berie do úvahy založenie všetkých ľudí, tak počíta s tým, že estetický súd jedného človeka budú ostatní nasledovať. Kým učebný text dáva možnosti variability v rozhodnutí človeka, Kantov názor je opačný. Práve vnucovanie predstáv v zmysle estetická je jeden zo znakov gýča. Mimochodom, vieme že Kantov vkus nebol z estetického hľadiska nejako vytríbený, Kant obľuboval vojenskú dychovú hudbu.

„Krása nepatrí k veciam okolo nás, ale skôr subjektu (jeho duševným silám).“ (Steiner 1997, s. 535) Vôbec, v celostnom estetickom ponímaní „sme svedkami výraznej nezhody v otázke, či estetické súdy opisujú estetické vlastnosti a stavy vecí nezávisle od mysle (realizmus), alebo či estetické súdy vyjadrujú len stavy mysle (non-realizmus).“ (Hrkút 2012, s. 353) Napriek Kantovej zreteľnej pozícii subjektívneho ponímania estetických súdov ich pokladá za záväzné.

Podstatné je viacdimenzionálne ponímanie výpovede umeleckého diela. Samotný gýč je povrchovou napodobeninou určitého originálneho umeleckého postupu, preberá určité prvky kvalitného umenia, nie je však vyjadrením jeho myšlienok. Dáva len jednu možnosť hodnotenia, ktorú sa konzumentovi usiluje vnútiť, toto však na vyjadrenie gýča nestačí. Skutočný gýč „vylučuje dielo z pôvodného kontextu aj z iných súvislostí a dáva mu jedinou funkciu – nútiť diváka, poslucháča, čitateľa, aby sa tešil a radoval.“

(Mistrík a Janikovič 2012, s. 17). Ani v tomto zmysle však nemusí ísť za každých okolností o gýč. Umelecké dielo je možno vnímať rozličnými spôsobmi, gýč sa profiluje ako prvoplánový, vnímateľný jednako. K problému hodnoty v umeleckom diele sa vyjadril H. G. Gadamer. „Gadamerova kritika estetického vedomia a jeho preverovanie historických a prežitých skúseností ho viedla k názoru, že pravdu možno nájsť aj v umeleckom diele.“ (Johnson 2005, s. 26) Nejde iba o štruktúru diela, ale aj o súvislosti za ktorých dielo vzniklo. Hranica gýča a umenia je však v každom prípade neostrá, vágna a je na recipientovi, ako ju poníma. Niektorí vnímajú gýč ako kópiu, ako lacnú náhradu originálu. Iní hovoria o zasadení kontextu doby, pričom gýč takýto kontext postráda. Opäť by sme mohli nájsť korelácie s Gadamerom alebo s neskorým Heideggerom. V spojitosti s úlohou interpretácie u Gadamera sa domnievame, že záleží na konzumentovi, či nájde alebo nenájde hodnotu diela, resp. či dielo má aj iné roviny, než je prvoplánová. Podľa nášho názoru teda nemožno súhlasiť s Kantovým názorom na nutnosť estetických súdov, aj v súvislosti s problematikou gýča.

Spojenie s filozofiou má aj problematika zámeru umelca, vyjadrenie umelca a jeho posolstva cez umelecké dielo. Náš zážitok zaniká a podstatným zostáva, čo chcel povedať umelec. Je to klasický problém hermeneutiky a interpretácie, naznačený už u Gadamera. „Medzi subjektívnymi podmienkami hodnotenia významu umeleckého diela hrá určujúcu úlohu individuálna diferenciacia osobností vnímateľov, odlišnosti ich umeleckých a estetických potrieb“ (Kuklinková, Zágorská a Fišerová 1980, s. 154). Pokiaľ nemáme priamo autorský výklad, potom budú naše interpretácie umelcovej intencie s vysokou pravdepodobnosťou vzájomne odlišné. Ich odlišnosť bude zrejme tak vysoká, že sa čisto naša interpretácia bez poznania hermeneutických súvislostí stane bezpredmetná. Naše vnímanie a umelcov zámer bývajú spravidla rozdielne a význam majú práve vonkajšie, hermeneutické okolnosti, ktoré súvisia s osobou umelca. V možnom protiklade nášho zážitku a zámeru umelca opäť vnímame nielen spätosť s Gadamerom a s interpretáciou, ale aj neopakovateľnú a významnú úlohu zážitku u Wilhelma Diltheya. Zážitok u tohto filozofa ukazuje jednotu vedomia a predmetu, pretože človek skúma sám seba. Je dôležitý najmä pri poznaní života. Za najhlbší a súčasne najintenzívnejší estetický zážitok možno pokladať katarziu (Mistrík 2009b, s. 14) Tento zážitok často sprevádzal antické tragédie. O katarzii pojednával v Poetike Aristoteles. Akcent na uvedený rozmer dávajú najmä impresionisti a expresionisti. Ak je podstata umeleckého diela vyjadriť svoj pohľad na svet, okrem impresionizmu a expresionizmu obdobnú úlohu plní dielo v romantizme. Korelácie sú samozrejme možné s Heglovým romantickým vnímaním skutočností, ktoré vo všeobecnom rámci plní charakter tvoriacej úlohy ľudského rozumu a rozumovej aktivity (napr. kritici Hegla – najmä Schopenhauer - hovoria, že si skutočnosť vymyslel). Samozrejme, obdobná koncepcia sa týka aj umelcov 20. storočia. Niekedy sa umelec už neusiluje interpretovať svoje vnímanie sveta, ale opisuje už iba svoje pocity. „Naturalistické stotožňovanie umeleckého obrazu s prostým faktom zabíja hlboký zmysel pravdy“ (Zis 1979, s. 185). Akúsi analógiu možno nájsť v niektorých pozíciách filozofov subjektivismu, do istej miery Berkeleya, viac J. G. Fichteho, ako aj A. Schopenhauera a E. Macha. Berkeley hovorí o možnosti jestvovania sveta len v pozorovaní pozorovateľa, Fichte zasa akcentuje mysliaci subjekt, ktorý kladie sám seba, pretože Ja kladie pôvodne práve svoje vlastné bytie. Rozum je stvorený až činom. Ja je čistou, nekonečnou činnosťou. U Schopenhauera je uvedomovanie si vlastného prínosu ľudskej kognitívnej sústavy do poznania dané do tej miery, že je ochotný prehlásiť, že svet je mojou predstavou. Mach zasa charakterizuje teleso úplne subjektívne - ako komplex pocitov. V tomto zmysle sa možno vrátiť opäť ku Gadamerovi, samotný význam je možné zistiť až interpretáciou. Je problém zinterpretovať umelecké dielo bez súvislostí. K vysvetleniu motívov potrebujeme často autora, v tomto zmysle sú okrem autorských komentárov nápomocné mnohé manifesty, napr. Manifest surrealizmu (1924) André Bretona, Manifest svetového futurizmu (1924) Filippa Marinettiho, Manifest dadaizmu (1918) Tristan Tzara etc. Mnohokrát samotná improvizácia interpretá dodá dielu dotvorenie v zmysle vyjadrenia umelca. V tomto zmysle je známym žánrom commedia dell'arte, ktorá nemala presné scenáre.

Téma originality v umení znamená reakciu na niečo, včítane využívania umeleckých prostriedkov doby, prináša niečo nové a vyvolá estetické zážitky. Tvorivosť by mala byť spontánna, bez vonkajšieho tlaku. Nenapodobovanie – originalitu – možno azda spojiť s heideggerovskou dištinkciou man – autentické bytie. Možno konštatovať, že originálny umelec tvorí autenticky a nejde mu o napodobovanie alebo epigónstvo.

Pri hľadaní rôznych druhov krásy v umení možno nájsť skutočne mnohé spojenia s filozofiou. „Objektívni idealisti tvrdia, že krása je zmyslovo vnímateľným prejavom „idey krásy“ (Platón), boha (Tomáš Akvinský a neotomizmus), či absolútnej idey (Hegel)“ (Stolovič 1980, s. 75). Krása ako formy ľudského tela môžu pripomínať pytagoreizmus, hľadanie pomerov čísel, napr. pri zlatom reze sa predpokladá jeho poznanie pytagorejcami. Krása ako ľudské dobro pripomína zasa spojenie krásy, pravdy a dobra u Akvinského. Spojenie harmonickej krásy tela možno hľadať aj u Platóna, krása v zmysle zážitku zasa evokuje filozofický prístup W. Diltheya. U Kanta je krása symbolom mravnosti. Vznešenosť poukazuje na prírodu.

Hľadanie krásy v prírode umelcami, ako aj umelecká inšpirácia prírodou, obdobné myšlienky možno hľadať u J. J. Rousseaua.

Cieľ umenia nie je zobrazovanie skutočnosti, ale vyjadrovanie nášho náhľadu na to, na čo sa zameriavame. Umelec chce krásu vyjadriť, pričom platí, že sa to deje v istej dobe istým spôsobom, ako to už hovorí Gadamer.

Krásu o sebe sa snažil uchopiť Platón v idej krásy, Pytagoras ju skôr vnímal ako harmóniu a nájdenie správneho pomeru, krásu pytagorejci vnímali aj ako závislú od miery. U Herakleita je krása jednotou mnohosti a rozmanitosti. Za najkrajšie usporiadanie považuje práve náhodné usporiadanie. Renesancia zasa hľadala krásu v prírode. Krása je v dejinách umenia spojená s dielom so silnými emocionálnymi zážitkami (romantizmus), vo vyjadrení ľudských zásad (realizmus), vyjadrenie viery (hinduizmus), vyjadrenie myšlienok, ideí (romantizmus), vyjadrenie životných situácií (klasické čínske umenie), ukázanie vrcholu ľudských síl v podobe umeleckého diela (klasicizmus), predstavenie irónie a disenzu ako krásneho (postmoderna) (Mistrík a Janikovič 2012, s. 52) V súvislosti s hľadaním krásy v písaných umeleckých dielach je dobré pripomenúť názor Rolanda Barthesa o prežívaní rozkoše z textu, ktorú môžeme zažiť v prípade kvalitného umeleckého diela. Nejde v ňom len o dej, ale aj o spôsob interpretácie. Barthes v tomto zmysle opisuje naráciu v písanom diele. „Barthes píše, že naratívny jazyk si „vyberá“ medzi niekoľkými možnosťami postupu narácie a tento výber je orientovaný na budúcnosť story“ (Michalovič a Minár 1997, s. 103).

Filozofické korelácie je možné nájsť s prepojením umenia a ideológie. V najvladnejšom zmysle je možné hľadať spojenie marxistickej filozofie s dvoma umeleckými prúdmi, so sovietskym konštruktivismom a so socialistickým realizmom. Konštruktivismus sa prejavil v spojení s marxistickými myšlienkami napr. v architektúre, kde boli skonštruované obytné budovy pre stovky až tisíce obyvateľov, kde každý bude mať svoju izbu, ale všetok spoločenský život mimo najintímnejšieho súkromia sa odohráva v spoločných priestoroch budovy.

Najvýznamnejšími predstaviteľmi konštruktivismu boli Viktor, Alexander a Leonid Vesninovci, Vladimír Tatlin, Ef Lisickij etc. Ďalším zjavne marxistickým umeleckým smerom je socialistický realizmus. Jeho hlavným ideológom bol Andrej A. Ždanov. Ako typických predstaviteľov možno uviesť Maxima Gorkého, Jiřího Krohu, Leva Rudneva, Michaila Šolochova, Jána Kulicha a iných. Sebavedomie marxistických estétov je naozaj nesmierne, o čom svedčí citácia z marxistickej estetickej monografie: „Marxistická estetika ako filozofická veda vďaka dialektickej metóde, obsahujúcej napr. vývinovú dedukciu a úplnú teoretickú indukciu, je schopná obsiahnuť jednotlivé analyzované celky v ich zákonitej súvislosti s celým systémom umení aj mimoumeleckých estetických javov“ (Brožík 1982, s. 35) Nacistická ideológia sa rovnako pretavovala do umenia, ako príklad je možné uviesť filmovú tvorbu Leni Reifenstahlovej a architektonické diela Alberta Speera, aj keď na druhej strane „neexistovala žiadna špecificky nacionálno –socialistická architektúra“ (Reichel 2004, s. 251).

Dielo môže figurovať ako symbol, čo môže byť spojené opäť s filozofiou. V tomto zmysle možno poukázať na obraz Rafaella Sanzia Aténska škola (1509). Najmä centrálné postavy Platón a Aristoteles symbolicky jednoznačne ukazujú svoje názory, Platón ukazuje hore na svet ideí, Aristoteles zasa priamo na svet viditeľných objektov. Predmetné renesančné výtvarné dielo odráža symbolickou formou metafyzické postoje Platóna a Aristotela a je analógiou antickej filozofie ako celku. Ako symbol, i vo filozofickom kontexte, môžu byť pokladané niektoré predmety v špecifickej konštelácii, napr. kosák a kladivo, ako aj červená hviezda sú symbolom marxizmu. Symbolom taoizmu je zasa Tchaj tí tchu, vyjadrenie jednoty jin a jang v zmysle ich paralelnej komplementarity. Skupiny znakov rozdelil filozof Adam Schaff. Náš filozof používa vlastné triedenie na zástupné znaky a signály (Schaff 1963, s. 168).

Dielo môže byť poňaté ako sprítomnenie boha. Dôvody takého sprítomnenia objasnil Pseudodionýzios Areopagita v spise O nebeskej hierarchii. V jeho diele sú samozrejme prítomné silné novoplatonistické elementy. „Vytýčenie vplyvu novoplatonizmu a jeho podielu na Dionýziovkej explicitne kresťanskej náuke, bolo pre mnoho autorov určujúcich v ich celkovom rozdielnom náhľade na Dionýzia“ (Koudelka 2009, s. 13). Sám Plotinos pritom „kladie umeleckú krásu na rovnakú úroveň ako krásu prirodzenú, prostredníctvom ktorej sa možno dostať k vyššej inteligibilnej kráse. Krása a umenie sú zdrojom Dobra“ (Čiripová 2003, s. 33). Umenie u Plotina má za úlohu približovať k dokonalému svetu, konkrétne k druhej hypostáze. Neznamená to ešte dostať sa priamo k bohu. Druhá hypostáza znamená logos (duch, myslenie). Je to sídlo ideí. Filozoficko – umeleckým znázorňovaním biblických udalostí je aj „filozoficko-teologická esej Bázeň a chvenie S. Kierkegaarda, kde je rozpracovaná v štvorakej verzii udalosť o obetovaní Izáka Abrahámom.“ (Sarka 2005) Trocha podobné je Danteho Alighieriho videnie štvrtého významu textu, ktorý má smerovať k transcendentnu (Mistrík 2009b, s. 45)

V zmysle kapitoly o diele „bez aury“ možno poukázať na filozofické korelácie postmodernistického umenia. Postmoderna jednoznačne vyššie hodnotí nezhodu než zhodu, predovšetkým podľa Lyotarda „dochádza nielen k spochybneniu optimistického pohľadu na historický vývoj západnej civilizácie, ale i pohľadu na dejiny ako na proces postupného prekonávania skorších fáz.“ (Bandurová 2016, s. 11) Ako ukazuje Bandurová, súčasťou postmoderného prístupu sa stáva diskontinuita, reflexivnosť, spochybnovanie autorstva a štýlového rozvoja. Významnú úlohu v postmodernom umení má i fenomén hry a náhody. Postmoderna popiera zložitost' (Bandurová 2016, s. 12), dokonca sa stiera v postmodernom umení rozdiel medzi fikciou a realitou. Dokonca sa zaobídeme bez niektorých tradičných estetických kategórií, podľa Mistríka „postmodernu v podstate môžeme vymedziť aj bez kategórie vznešeného“ (Mistrík 2003, s. 221). A ak ho Lyotard chce vymedziť, potom v jeho ponímaní je vznešeno rozpor, nezmieriteľnosť, odlišné, nesúlad. Obdobné umelecké trendy sa nevyhýbajú žiadnemu relatívne slobodnému teritóriu. „Typickým sa tak stalo aj neobyčajne rýchle etablovanie experimentálneho umenia na Slovensku a jeho takmer bezprostredný prienik do medzinárodných súvislostí“ (Londák, Sikora a Londáková 2002, s. 352).

Ako príklad umenia pre potešenie uvádza učebnica vyjadrenie radosti zo života vo forme lásky ako vyznanie Pierra Abelarda v spise História utrpenia (1132). Pre potešenie bývajú koncipované i komédie, za účelom naladenia humornej situácie. Podstatu komična a smiechu sa usiloval zachytiť Henri Bergson vo svojej eseji Smiech (1900). „Jeho úvahy vychádzajú z teórie inkongruity, ktorá považuje prítomnosť nelogickosti, nesúladu či disharmónie medzi očakávanou situáciou a jej reálnym naplnením za elementárnu príčinu evokovania smiechu.“ (Gogová 2013)

Ak zoberieme jestvovanie Základných práv čitateľa od D. Pennaca, môžeme nájsť paralely s niektorými zásadami prístupu k textom od M. Foucaulta. Podľa jeho presvedčenia treba čítať a študovať všetko, výbery nie sú prípustné. Mali by sme mať archív príslušného obdobia, všeobecný archív a archeológia vedenia je veda o tomto archíve. K súboru vedenia musíme pristupovať tak, že pojmy uvoľníme z nejakého usporiadania, nepýtajme sa len v zameraní na niečo. Posledné pravidlo hovorí zriecť sa predpokladov koherencie, usporiadania, poriadku. Rovnako Pennac hovorí, že netreba robiť výbery, čítať treba čokoľvek, právo nevyjadrovať sa k prečítanému, právo preskakovať strany, nevyberať žánre i autorov a právo nedočítať.

V kapitole o médiách a kultúre sa nachádza sekvencia o úlohe médií v zmysle ovplyvňovania ľudských hodnôt. Autori učebnice uvádzajú koreláciu s filozofiou Ericha Fromma, koncentrovanou v známom diele Byť alebo mať (1976). Fromm prináša dištinkciu, či je dôležitejšie mať šťastie, alebo byť šťastným, mať informácie alebo poznávať, mať prácu, alebo pracovať etc. (Mistrík a Janikovič 2012, s. 109). V tomto zmysle médiá preferujú obraz prehlšovania frommovského byť, médiá preferujú peniaze a slávu, ktorá napomáha k zhromažďovaniu peňazí. „Preto aby sa človek stal slávnym, netreba, aby podával vynikajúce tvorivé výkony. Dôležité je, aby ho často bolo vidieť v médiách.“ (Mistrík a Janikovič 2012, s. 109) V tomto zmysle môžeme nájsť korelácie s filozofiou Karla Marxa, ktorý jasne rozlišuje medzi základnou, ekonomicky nutným obnosom peňazí, ktorý je potrebný na štandardné prežívanie a nadstavbou, financiami ktoré nám zabezpečujú pohodlie nad rámec základne. Mediá – v súvislosti s propagandou, ktorej otcom je fakticky Edward Bernays – učia nadspotrebu a správaniu, ktoré sa orientuje na získavanie prostriedkov na nadstavbu. Súvislosť jestvuje v koreláciách ekofilozofie (nadspotreba a znečistenie ovzdušia).

Súvislosť s filozofiou má mediálna teória aj v tom zmysle, že podľa názorov Paula Virilia „v súčasnom svete nás ovládajú informácie a obrazy produkované v médiách.“ (Mistrík a Janikovič 2012, s. 112) To, čo sa v médiách neobjaví, nie je v pozornosti ľudí, čo je pozornosťou vnímané, je v centre povedomia. Je to spojené so settings agendou, v podstate ide o svojskú formu Berkeleyho esse est percipi. Paul Virilio sa domnieva, že ten, kto určuje settings agendu, môže ovládať svet. Obrazy a nové konštelácie sú

spojené s manipuláciou. Médiá sa usilujú meniť pohľady na svet, produkovať nové informácie, kde je veľmi podstatná rýchlosť zmeny. V uvedenej súvislosti uvádza Wolfgang Iversch názor o ľahkosti bytia mediálnych produktov, ktoré predstavujú prudko sa meniacu virtuálnu realitu. „Wolfgang Iversch tvrdí, že každá z ľudských skutočností je umelá, pretože vznikla ako výsledok medziľudskej dohody, ktorá vymedzuje, čo je normálne a čo deviantné.“ (Szumera 2009, s. 252) Ako dodal Marshall McLuhan, nie je na prvom mieste v zmysle dôležitosti obsah médií, ale ich štruktúra, t. j. „kam je správa zaradená, akým spôsobom ju vysvetlí, čo je pred ňou a čo nasleduje za ňou, ako súvisí s celkovou koncepciou média“ (Mistrík 2009b, s. 72).

Téma zneužitia umenia je spojená s používaním umenia na mocenské ciele. V určitom zmysle možno nájsť korelácie s Platónom. Najväčší antický filozof v diele *Politeia* hovoril o využití múzických umení v cvičení sa strážcov harmónii. Je známe, že umenie u Platóna poznávaciu hodnotu nemá, keďže ide iba o odraz. Napriek ontologickému dešpektu je pri výchove a vzdelávaní strážcov použité aj umenie, v cvičení sa harmónii. Antiplatonisticky zameraný Popper v tom vidí zneužitie umenia použitím nutne totalitárneho Platónovho štátu, ako to vyjadril v knihe *Otvorená spoločnosť a jej nepriatelia* (1945). V súvislosti s filozofiou možno spojenie umenia a moci vyjadriť vo viacerých príkladoch, za všetky uvedme iba spojenie moci a umenia v umeleckých dielach, priamo spojených s totalitnými prvkami marxistického socializmu, alebo rovnaké konštelácie pri využívaní umenia režimom inšpirovaným filozofiou fa – tia, za vlády dynastie Čchin v Číne. V tejto súvislosti možno upozorniť na úlohu propagandy meniť názory, napr. majster nacistickej propagandy J. Goebbels sa vyjadril o filme *Krížnik Potemkin* (1925), že človek bez pevného politického presvedčenia by sa pod jeho vplyvom mohol stať boľševikom (Mistrík 2009a, s. 38) Jedná sa o skutočne umelecky vysoko hodnotené dielo režiséra Sergeja Eizenštejna. Naopak, antitotalitné môže pôsobiť Orwellov román *1984* (1949), ktorý učebnica (Mistrík 2009b) uvádza ako analyzované dielo.

Kompozičný vzťah celku a častí v rámci diela môže evokovať súvislosti s Aristotelovou metafyzikou, kde jasne hovorí, že celok je nadradený časti. Celok vystupuje stále ako celok, no nemožno mu celkom porozumieť bez pochopenia jeho častí. Pri kompozícii umeleckého diela možno pripomenúť, že z témy kompozície maľby ťaží M. Foucault v úvodných stranách knihy *Slová a veci*.

Aj v umení možno uplatniť známy sémantický trojuholník, ktorého autorom je Gotlob Frege. V umení sa sémantický trojuholník, ktorý v jazykovednej rovine aplikovali C. K. Ogden a I. A. Richards uplatňuje na triadickom ponímaní súvislosti medzi myšlienkou, resp. našou predstavou o diele, znakom, t. j. fyzickým realizovaním myšlienky a predmetom, čiže tým, čo znak predstavuje. „Tento systém môžeme ovládať, respektíve „naučiť sa“, pokiaľ porozumieme všetkým prvkom systému, čiže sme oboznámení s referentom (fyzickým predmetom), pochopíme a naučíme sa symbol (slovo, vyjadrujúce tento objekt) a vytvoríme si aj pojem, zahrňujúci viaceré možné konkrétne realizácie“ (Javorčíková 2009, s. 2)

Filozofia využíva niekedy tiež formy umeleckého diela, menovite tie literárne. K umeleckej literatúre majú blízko básnické formy vyjadrenia čínskych filozofov – Konfucius, Lao – c', Mo – hi, etc., rovnako aj texty filozofov ako Nietzsche, Pascal, Kierkegaard. Esejistickú formu majú niektoré texty d' Montaigna, Bergsona, Gödela, d' Alamberta, Russella a iných.

Učebný text spomína Leonarda da Vinciho, všestranného umelca, ktorý patrí trocha i do dejín filozofie. Da Vinci vnímal maliarstvo ako univerzálnu vşevdu, v ktorej musíme ponímať znalosť toho, čo ideme zobrazovať. Veril, že človek má takmer neobmedzené možnosti, ale nie je schopný dosiahnuť niečo bez väčšej námahy. Spoznal, že použitím techniky a umenia môže človek podmaniť svet. Technika nám dáva príležitosť panovať silami prírody, umenia a obnovuje a rozširuje krásu sveta.

Filozof Jean Baudrillard opisuje produkty masovej kultúry ako simulakrá, t. j. ako prvoplánové výstupy, v ktorých sa nachádza iba jeden podávaný zmysel. Simulakrum teda podľa Baudrillarda má iba autoreflexívny ukazovateľ, čo je významné v masovej kultúre (Mistrík 2009b). Ako príklad možno uviesť show *Big Brother*, ako kontrapríklad zasa Orwellov román *1984*.

V predmete sa spomína aj pozitívna úloha chaosu pri vytváraní krásy. V poslednom storočí umelci zvyknú používať chaos ako vyjadrovací prostriedok. V rovnakom zmysle chaos vytvára zaujímavé útvary v prírode, ktoré by bolo možné označiť za pekné. Priekopníkom využitia deterministického chaosu vo fraktáloch je Benoit Mandelbrot. Definícia fraktálu zatiaľ nebola verbalizovaná. Filozof „H. Poincaré (1854–1912) opísal deterministický chaotický systém. Niekedy je ťažké vypočítať vlastnosti, lebo nastáva priveľa náhlych nepredvídateľných zmien.“ (Ferko, Samuelčík a Špráková 2015, s. 45). Poincaré sa prvý zaoberal možnosťou chaosu v deterministickom systéme, čo má významné filozofické dôsledky v tom, že sa determinizmus. a indeterminizmus neberú ako navzájom kontradiktórické. Tento Poincarého objav vegetoval na okraji záujmu až do 60. rokov 20. storočia, keď ho s objavením podivných atraktorov znova oživil Mitchell Feigenbaum.

Kapitola o zmysle umenia uvádza zaujímavý príklad. Text Ivana Koleniča *Generácia ponúka pocity nezmyselnej činnosti, bezútešného života, bezmocnosti, depresie a osamelosti. Zmysel toho, čo chcel umelec vyjadriť, evokuje Heideggerovo vyklonenie sa do Nič, zažívanie čistého Nič. Heidegger sprítomňuje takéto existenciálne stavy v práci Čo je metafyzika? (1929). Podľa neho človek môže toto nič zažiť. Nič sa ukazuje už aj v absolútnej núde. Ale ukazuje sa hlavne v úzkosti. Úzkosť, to je nepoznanosť odpovede na otázku aký je zmysel všetkého bytia, celého sveta. A v úzkosti sa odráža do človeka to nič. Nicht nichtet - nič ničuje, hovorí Heidegger. Človek nepoznajúci zmysel bytia- to je vyklonenie sa do nič. Pre situáciu človeka je typické, že je vyklonený do nič. Podobné existenciálne stavy opísal aj Ivan Kolenič, zmyslom jeho poviedky bolo zrejme odovzdanie posolstva, ktoré malo v niektorých znakoch podobné rysy.*

V uvedenej kapitole nájdeme aj iné korelácie s konkrétnym filozofickým názorom na umenie. „V západnej filozofii videl pred krutou realitou života priam spasiteľnú úlohu umenia (najmä hudby) Schopenhauer.“ (Sarka 2003) Pokiaľ umenie umožňuje riešiť zdanlivo neriešiteľné problémy, uľavuje v bolestiach, poskytuje oddych, a dokonca robí múdrejšími (Mistrík 2009a, s. 73), potom môžeme ľahko vnímať spojitosť s funkciou umenia u Schopenhauera. V Schopenhauerovej filozofii svetu vládne vôľa, ktorá nemá východisko, pevný smer ani cieľ. Z toho dôvodu nejstvie zmysel bytia, žijeme v najhoršom možnom svete a život je bez zmyslu. Jedným zo spôsobov, ako neprepadnúť nezmyselnosti života je práve kontemplácia v umení.

Kapitola o súčasných procesoch v kultúre porovnáva hrdinov. Ako príklad je uvedený Homérov *Odysseus*. Tu môžeme vnímať korelácie v zmysle hodnôt homérskeho hrdinov, ako ich vyzdvihoval Friedrich Nietzsche. Tento filozof velebil hodnoty homérskeho hrdinov, naopak odsudzoval ich rozbitie Sokratom, domnieval sa že podobné hodnoty sa vrátia v budúcnosti v podobe nadčloveka.

Skutočne podnetná je téma, ktorú osnovy pôvodnej koncepcie štátneho vzdelávacieho plánu dali do záverečného ročníka. Vedecká téza a paradigma ako námet ponúka široké portfólio. Zčať môžeme fakticky od Aristotelovej predstavy vedy, pripomenúť môžeme

pohľad Galileiho, predstavu deduktívnej metódy u Descartesa, induktívnej metódy u Bacona, silné korelácie možno vnímať s logickým atomizmom Russella, s úlohou vedy podľa Wittgensteina. Môžeme sa dotknúť i histórie vedy, napr. „počiatky najstarších údajov o marketingovom výskume počádzajú z r. 1703, keď boli v Paríži použité pri sledovaní vybavenosti zámkov vykurovacími systémami základné štatistické parametre“ (Mokrišová 2013, s. 28). Korelácie možno vnímať s princípom konfirmácie u Carnapa, rovnako s Popperovým falzifikacionizmom. V rámci vedeckých paradigiem možno spomenúť koncepciu T. S. Kuhna, prípadne priblížiť Feyerabendov epistemologický anarchizmus. „Keď si pozrieme učebnice, v ktorých sa hovorí o filozofii vedy, P. Feyerabenda tam môžeme nájsť ako tvorcu jedného z pozoruhodných modelov vývinu vedeckých teórií“ (Rybár 1996, s. 117). Pri životopisoch vedcov možno vybrať takého vedca, ktorého práca má aj filozofické korelácie, napr. Einstein, Poincaré, Heisenberg, Mach etc. Pri Nobelových cenách je možné spomenúť filozofov, ktorí ju získali, ako aj reliabilné súvislosti s filozofiou u tých objavov, za ktoré boli udelené. Možno otvoriť aj tému hodnota vedy a protirečenia vedeckých stanovísk. Rovnako je možné hľadať korelácie vo filozofii s možnými postupmi vedcov, aj v zmysle vyššie naznačeného. Vyučovacia hodina venovaná práci s vedeckým textom môže rovnako využiť už spomenuté súvislosti.

Úplne poslednou témou osnov pôvodného štátneho vzdelávacieho programu je kultúrna identita a rozdelenie vedných odborov a študijných smerov. Súvislosti možno nájsť s Montesquiem, ktorý jasne hovoril, že rozdielne podmienky produkujú aj rozdielne zákony, uznával kultúrne rozdiely a z toho plynúce konzekvencie. Téma rozdelenia odborov a vied zasa evokuje niektoré súvislosti s Aristotelovým vnímaním vied, ale v súvislosti so stredoškolským kurikulumom budú asi využiteľnejšie korelácie s Comtovým rozdelením vied. U Aristotela v Druhých analytikách „rozhodujúcou v tomto smere je 10. kapitola I. knihy (76a31 – b15), kde je uvedená klasifikácia, ktorá má priamy vzťah k predmetnému rodu vedy“ (Mládenek 1999, s. 6) Možno azda ešte spomenúť aj rozdelenie vied u Diltheya. Možno azda pripomenúť, že systém siedmich slobodných umení priniesol Martianus Capella. Náš mysliteľ vylúčil zo systému architektúru a medicínu /vraj sa venujú iba prízemným veciam/ a ustálil ho ako trívium /gramatika, rétorika, dialektika/ a quadrivium /aritmetika, hudba, geometria, astronómia/. Trívium je známe z Platónovej Ústavy kde sa spolu vyskytuje, quadrivium sa sem - tam vyskytuje spolu za helenistického obdobia. Možno pripomenúť aj delenie vied na teoretické, praktické, mechanické a logické scholastika Huga od sv. Viktora. Christian Wolf zasa delí vedy na historické a filozofické. Bacon vedy rozdeľuje na historické, básnické a filozofické. Filozofické vedy rozčlenil na teológiu, vedu o prírode a vedu o človeku. Delenie podľa Wilhelma Windelbanda zasa vedy delí na nomotetické a idiografické. „Toto rozlíšenie naznačil už v štúdiu Normy a prírodné zákony, ale vypracúva ho až v rektorskej reči Dejiny a prírodoveda, pretlačenej v treťom vydaní Prelúdií v r. 1907.“ (Menzel 1972, s. 43). Nomotetické vedy sú také, ktoré hľadajú všeobecnosti vo forme prírodného zákona. Idiografické vedy hľadajú jednotlivé, sú to vedy o udalostiach. Prvé učia čo je a druhé čo už raz bolo. Dejiny sa nemôžu stať nomotetickou vedou.

Keďže väčšina súvislostí už bola spomenutých, pokúsime sa ešte v samotnom vyučovaní filozofie nájsť nejaké korelácie s predmetom umenie a kultúra, ktoré ešte eventuálne neboli zdôraznené.

Azda by sme hudobný estetický prvok mohli nájsť v úvode Parmenidovej filozofickej básne. Ide o zlomok 29 B 1. Zvuk píšťaly znamená afirmatívny tón. Píšťala je v antickej kultúre výrazom psychického uvoľnenia a pohody. U sofistov je dobré pamätať si, že aj riešenie relatívnosti hodnôt v antickej gréckej tragédii napomohlo uchopeniu celkovej relativizácie sofistami, a to rovnako v pokleslej forme mladšej sofistiky (orientácia na eristikú), ako aj vo filozofických riešeniach významných predstaviteľov sofistiky (Gorgias, Protagoras etc.). V drámach šlo o problematizáciu etických a náboženských hodnôt, ako aj politických hodnôt. Ak máme dôverovať Platónovmu obrazu o Sokratovi, práve on bol prvý, čo sa pýtal na podstatu krásy o sebe. Krása v stoicizme je chápaná ako rovnaká prítomnosť dobra o vlastnostiach štyroch platónskych cností (múdrosť, odvážnosť, umiernenosť, spravodlivosť).

Samotné korelácie možno vnímať v samotnej povahe renesancie, návrat ak antickým hodnotám, k filozofii Plotina, Platóna, Aristotela, napodobňovanie predsokratikov, písanie dialógov. Ide o silný vplyv novoplatonizmu a Platóna, objavujú sa aj elementy pytagoreizmu. Prienik filozofie a umenia v renesancii je veľmi markantný a objavujú sa aj spoločné témy, napr. známy obraz Aténska škola. Samozrejme treba reflektovať aj istý prienik byzantskej kultúry a elementov filozofie, najmä do Itálie. Kulturogénny vplyv antického dedičstva a vôbec kvasu filozofie na renesanciu sotva možno doceniť. Gregor Nysský obdobne ako pytagorejci hovoril hudobnej vesmírnej harmónii. „Podľa jeho názoru pôvodcom tohto hudobného a harmonického usporiadania je Boh. A sám človek ako mikrokozmos nie je nič iné ako hudobný nástroj, ktorý vznáša chválu Bohu.“ (Losev a Šestakov 1978, s. 60)

Denis Diderot bol významný v estetike. Príroda je esteticky neprekonateľne dokonalá. Z hľadiska umenia je najlepšia pozícia naturalizmus a realizmus. Človek má morálne interpretovať prírodu, umenie má mať aj didaktickú funkciu. Estetické názory vyslovil aj Schelling. Umelecké dielo je preto dokonalé, lebo vyjadruje to, čo sa nedá plne intelektuálne vyjadriť - jednotu ducha a prírody. Umenie je tvoriaci nástroj filozofie, dokumentuje to, čo filozofia nemôže ukázať. Ono potvrdzuje filozofiu identity. Hegel poníma umenie ako najnižšiu zložku triády absolútneho ducha. Hegel hovorí, že ríša umenia je ríša absolútneho ducha. Subjekt v krásnom nachádza sám seba, nevidí žiadnu hranicu a medzu pre subjekt. V kráse sa môže plne realizovať, iba človekom stvorená krása môže byť náplňou filozofie umenia. Umenie delí na orientálne, považuje ho za symbolické, na klasické a na romantické, ktoré považuje za najvyššie. V rámci vývoja ducha k vyšším štádiám „u G. W. F. Hegela končí umenie preto, lebo splnilo svoju historickú úlohu a hoci sa nestráca sa z kultúrnej tvorby človeka, ďalšie úlohy vo vývine svetového (a vtedy už absolútneho) ducha preberá náboženstvo.“ (Mistrík 2008, s. 35) Z filozofie 20. storočia možno spomenúť Rudolfa Carnapa a jeho názor, že estetické sudy patria medzi výroky s expresívnou, nie s reprezentatívnou funkciou jazyka.

Indická filozofia ovplyvnila v značnej miere aj formovanie umenia. Budhistické umenie vznikalo s objavením sa samotného budhizmu. „Rané budhistické umenie sa snažilo vyhnúť zobrazeniu Budhu úplne, alebo využíva použitie symbolov, ktoré sa na Budhu odvolávajú, alebo na dôležitú udalosť z Budhovho života.“ (Huntington 1990, s. 401) V prvej fáze zobrazovalo najmä ľudské figúry, od prelomu tisícročia aj stvárnenia Budhovho chodidla, Budhovjej podobizne. Budhovu podobizeň začali zobrazovať gandhárski umelci za kušánskeho vládcu Kanišku II.. Objavujú sa budhistické pagody a stúpy, s rozširovaním budhizmu do východnej a juhovýchodnej Ázie sa rozširuje aj budhistické umenie. Špecifickou podobou budhistického umenia je zenové umenie, predovšetkým vo forme zenovej maľby a zenovej architektúry. „Je všeobecne známe, že zen predstavuje podstatný prvok v orientálnom duchu a podobne, že zenové umenie zdieľa podstaty orientálneho umenia“ (Shin'ichi 2015, s. 5) Rozšírené je najmä v Číne, Japonsku a v Kórei. Hinduistické umenie je okrem rozvinutého literárneho umenia významné architektonickým umením, známe sú chrámové komplexy z obdobia dynastie

Guptovcov a zo stáročí, ktoré nasledovali po rozvrátení ríše Guptovcov až do konca indického staroveku. Významné je aj hinduistické sochárstvo, napr. slávne sú sochy v hinduistickom kambodžskom chráme Angkor Wat.

Čínska filozofia ovplyvnila takisto umenie vo východnej Ázii. „vČínskom umení nemá primárny význam námet (v zmysle vonkajšej, tvarovej stránky veci), ale meditácia a duchovná koncentrácia (na vnútornú stránku veci)“ (Sucharek 2013, p. 733). Okrem spomínaného zenového budhizmu umenie ovplyvnil aj Konfucius a jeho epigóni. Konfuciánske umenie sa uplatnilo vo výstavbe konfuciánskych chrámov, v konfuciánskej literatúre, hudbe, maľbe etc.. „Konfuciánska estetika sa javí jednoducho pragmatistická. Kým Konfucius hovorí často a vášnivo o hudbe, (poznámky o podobách, použití, hodnotách), nesnaží sa ponúknuť formálnu definíciu tohto umenia“ (Shusterman 2009, s. 19). Svoje miesto v ovplyvnení čínskeho umenia má aj filozofia fa – ťia, známa sústava sôch, terakotová armáda cisára Čchin Š Chuang Ti je veľdielo, ktorého tvorba bola evidentne pod vplyvom čínskej legalistickej filozofie. Napokon, aj taoizmus zasiahol do dejín čínskeho umenia od dôb dynastie Východná Chan až po poslednú mandžuskú dynastiu Čching. Predovšetkým ide o prejavy náboženského taoizmu. Známe sú taoistické maľby Lao'c z obdobia šiestich dynastií, za zmienku stojí taoistická kaligrafia. „Len málo taoistických diel sa zachovalo spred obdobia dynastie Sung“ (Little a Eichmann, 2000 s. 21). Významnými taoistickými maliarmi boli napr. Wang Meng a Huang Gongwang (14 st.). Rovnako sa zachovali diela taoistickej architektúry z obdobia mongolskej dynastie Juan, avšak väčšina zachovanej taoistickej architektúry pochádza z obdobia po návrate vlády rodenej domácej čínskej dynastie Ming.

Text vznikol v rámci interného grantu IG-KSV-ET-03/2016-2.1.5 Filozofia – dominantná časť občianskej náuky na gymnáziu v SR cez prizmu didaktiky v etickom kontexte.

1. Fedor, Š.; Estetika a reforma vzdelávacieho systému na stredných školách, In: Kvokačka, A.; Tomáš, O.; Teória a prax súčasnej estetiky, Prešov, UNIPO, 2011, ISBN 978-80-555-0463-6
2. Hvizdová, E.; Marketing, In: Hvizdová, E.; Balogová, B.; Sedláková, A.; Marketing sociálnych služieb s dôrazom na arteterapiu a výtvarné umenie, Prešov, 2015, ISBN 978-80-555-1271-6
3. Hvizdová, E.; Balogová, B.; Creative industry of selected handicrafts in eastern Slovakia, Mainz, 2016, ISBN 978-3936172-47-8
4. Mistrík, E.; Umenie a kultúra pre I. ročník gymnázií, Prievidza, Educo, 2009a, ISBN 978-80-89431-03-8
5. Ovsianikov, M. F.; Dejiny estetického myslenia, Bratislava, Pravda, 1980
6. Steiner, M.; 1997. Kantova estetika, In: Obnovení život, 52 (6), ISSN 0351-3947
7. Hrkút, J.; 2012. Estetická normativita a realizmus, In: Filozofia 67 (5), ISSN 0046-385X
8. Mistrík, E.; Janikovič, Z.; Umenie a kultúra pre III. ročník gymnázií, Prievidza, Educo, 2012, ISBN 978-80-89431-31-1
9. Johnson, A. P.; 2005. Gadamer, Albert Marenčin PT, Bratislava, ISBN 80-88912-62-8
10. Kuklíková, T.; Žagoršková, M.; Fischerová, A.; Estetika a estetická výchova, Bratislava, Obzor, 1980
11. Mistrík, E.; Umenie a kultúra pre II. ročník gymnázií, Prievidza, Educo, 2009b, ISBN 978-80-8941-04-5
12. Zis, J. A.; Umenie a estetika, Bratislava, Pravda, 1979
13. Stolovič, L. N.; Podstata estetických hodnôt, Bratislava, Pravda, 1980
14. Michalovič, P.; Minár, P.; Úvod do štrukturalizmu a postštrukturalizmu, Bratislava, Iris, 1997, ISBN 80-88778-44-1
15. Brožík, V.; Estetika socialistickej spoločnosti, Bratislava, Pravda, 1982
16. Reichel, P.; Svůdný klam Třetí říše, Praha, Argo, 2004, ISBN 80-7203-604-1
17. Schaff, A.; Úvod do sémantiky, Praha, NPL, 1963
18. Koudelka, M.; 2009. Vztah člověka a boha v hierarchickém učení tzv. Dionysia Areopagity, In: Areopagita, D.; O nebeské hierarchii, Praha, Vyšehrad, ISBN 978-80-7021-872-3
19. Čiripová, D.; 2003. Krásno a jeho druhá tvár v období neskorej antiky, In: Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské Univerzity, Studia minora facultatis philosophicae Universitatis Brunensis, Series theatrologica, 52 (Q6), ISSN 1214-0406
20. Sarka, R.; 2003. Hudba a spiritualita v súčasnom duchovnom prúde, In: Teologické texty, 26 (5), ISSN 0862-6944
21. Bandurová, L.; 2016. Postmoderná estetika, médiá a mediálna kultúra, In: Mediá a text 5, Prešov, UNIPO, ISBN 978-80-555-1567-0
22. Londák, M.; Sikora S.; Londáková, E.; 2002. Predjarie, Bratislava, Veda, ISBN 80-224-0707-0
23. Gogová, L.; 2013. Henri Bergson, Smích, In: Jazyk a kultúra, 4 (14), ISSN 1338-1148
24. Szumera, G.; 2009. Virtuálna spoločnosť, In: Realita a fikcia, Bratislava, SFZ, ISBN 978-80-970303-0-8
25. Javorčíková, J.; Postmoderný text ako médium významu, In: Mladá veda 2009. Humanitné vedy – literárna veda, Banská Bystrica, UMB, 2009, ISBN 978-80-8083-861-4
26. Ferko, A.; Samuelčík, M.; Šprlákova, V.; 2015. Geometria fraktálov, Bratislava, UK, ISBN 978-80-8147-049-3
27. Mokršová, V.; Marketingový informačný systém, In: Hvizdová E. a kol.; Základy marketingu, Prešov, 2013, ISBN 978-80-89372-49-2
28. Rybár, J.; Predtým ako sa pokúsiš niekoho zmeniť, In: Organon F, 3 (2), 1996, s. 113-124, ISSN 1335-0668
29. Mládenek, Ivan; 1999. Aristotelova klasifikácia princípov dokazovacej vedy, In: Organon F, 6 (1), s. 6-26, ISSN 1335-0668
30. Menzel, L.; 1972. K pojetí vědecké filosofie v novokantovských školách, In: Philosophica, SBORNÍK PRACÍ FILOSOFICKÉ FAKULTY BRNĚNSKÉ UNIVERSITY STUDIA MINORA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS BRUNENSIS, Brno, Brněnská Univerzita, ISSN 1803-7445
31. Losev, A. V.; Šestakov, V. P.; Dejiny estetických kategórií, Bratislava, Pravda, 1978
32. Mistrík, E.; Kam kráča estetika po konci umenia a konci postmodernity? In: Filozoficko-estetické reflexie posthistorického umenia. Studia aesthetica Sošková X. J. (ed.). Prešov: Filozofická fakulta PU, 2008. ISBN 978-80-8068-699-0
33. Huntington, S. L.; 1990. Early Buddhist Art and the Theory of Aniconism, In: Art Journal 49 (4), ISSN 0004-3249
34. Shin'ichi, H.; 2015. On Zen Art., In: Marburg Journal of Religion 17 (1) ISSN 1612-2941
35. Sucharek, P.; 2013. Umelec – pontifex oppositorum, In: Filozofia 68 (9), ISSN 0046-385X
36. Shusterman, R.; 2009. Pragmatist Aesthetics and Confucianism, In: The Journal of Aesthetic Education, 43 (1), s. 18-29, ISSN 0021-8510
37. Little, S., Eichman, S.; Taoism and the Arts of China. Univ of California Press, 2000, ISBN 0-520-22784-0

Тетяна Близнюк,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Tetyana Blyznuik,

Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor
Vasyl Stefanyk Precarpathian national university
(Ivano-Frankivsk)
blyztan@yahoo.com
ID orsid.org/0000-0002-0558-2201

УДК 37. 01. 37. 048.4: 37.
ББК Б-35

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТА КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ГІРСЬКИХ ШКОЛАХ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

PROSPECTS FOR THE USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN MOUNTAIN SCHOOLS OF THE UKRAINIAN CARPATHIANS

Автор статті висвітлює актуальну для сьогодення проблему використання інформаційних та комунікаційних технологій в освітній галузі, зокрема у гірських школах українських Карпат. Рівень розвитку країни значною мірою визначається рівнем розвитку освіти, яка повинна на сучасному етапі швидко й якісно реагувати на потреби суспільства. Одним із вагомих чинників реформування системи освіти в Україні є її інформатизація. Побудова ефективних систем інформатизації освіти з урахуванням світового досвіду, особливостей і реалій стану вітчизняної освіти – питання, яке заслуговує особливої уваги сучасної наукової теорії і практики. У статті пояснюється необхідність формування цифрової культури і ІКТ-компетентності як окремої складової професійної майстерності сучасного працівника сфери освіти та їх вплив на розвиток особистості сучасного школяра.

Ключові слова: інформаційних та комунікаційних технологій, цифрової культури, новітні інноваційні інструменти навчання, учитель гірської школи, учні.

The author of the article highlights the current problem of the use of information and communication technologies in the educational sphere, in particular in mountain schools of the Ukrainian Carpathians. The level of development of the country is largely determined by the level of development of education, which at the present stage must quickly and qualitatively respond to the needs of society. One of the most important factors in reforming the education system in Ukraine is its informatization. The construction of effective systems of informatization of education, taking into account world experience, features and realities of the state of education, is the issue that deserves special attention in contemporary scientific theory and practice. The article explains the necessity of forming a digital culture and ICT competence as a separate component of the professional skills of the modern teacher and their influence on the development of the personality of the modern student.

Keywords: information and communication technologies, digital culture, innovative teaching tools, the teacher of the mountain school, students.

Автор статьи освещает актуальную проблему использования информационных и коммуникационных технологий в образовательной сфере, в частности в горных школах украинских Карпат. Уровень развития страны в значительной степени определяется уровнем развития образования, которое должно на современном этапе быстро и качественно реагировать на потребности общества. Одним из весомых факторов реформирования системы образования в Украине является информатизация. Построение эффективных систем информатизации образования с учетом мирового опыта, особенностей и реалий состояния отечественного образования - вопрос, который заслуживает особого внимания современной научной теории и практики. В статье объясняется необходимость формирования цифровой культуры и ИКТ-компетентности как отдельной составляющей профессионального мастерства современного педагога и их влияние на развитие личности школьника.

Ключевые слова: информационные и коммуникационные технологии, цифровая культура, новейшие инновационные инструменты обучения, учитель горной школы, ученики.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Інформатизація усіх галузей суспільства й популярність інформаційних технологій у світі посіли чільне місце у житті й нашої країни і стали початком для нових змін у державі. Відкриваючи нові можливості для удосконалення усіх сфер життєдіяльності людини проблема розвитку та впровадження інформаційно-

комунікаційних технологій (ІКТ) так і не знайшла належного відображення у перспективних планах соціально-економічного розвитку регіонів. В Україні досі не розроблено покрокових завдань щодо підтримки, впровадження і використання ІКТ для підвищення рівня конкурентоспроможності країни на світовій арені.

У Концепції «Нова Школа» йдеться про те, що «наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти має стати інструментом забезпечення успіху Нової школи. Запровадження ІКТ в освітній галузі має перейти від одноразових проєктів у системний процес, який охоплює всі види діяльності. ІКТ суттєво розширяють можливості педагога, оптимізують управлінські процеси, таким чином формуючи в учня важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності» [6; с. 12].

Відповідно до «Глобального звіту про розвиток інформаційно-комунікаційних технологій – 2015» (The Global Information Technology Report), який, починаючи з 2002 року, щорічно видається Всесвітнім економічним форумом (World Economic Forum), Україна посіла 71 позицію серед 143 країн світу у рейтингу за рівнем розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

За основу рейтингової оцінки береться індекс мережевої готовності (Networked Readiness Index), що визначає рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у країнах світу. Серед країн ЄС - Швеція на 2 місці, Ісландія на 3-му, Польща на 37 місці. США перебувають на 17 місці індексу ІКТ. Лідером у цьому рейтингу вже котрий рік поспіль є Корея [5].

Нові цифрові технології несуть сьогодні крім широких можливостей також безліч економічних загроз. Втрата контролю над інформаційною економічною взаємодією й відсутність чіткої державної політики розвитку сфери ІКТ приводять до все більшої залежності від іноземної ІТ-продукції. Саме тому ретельне вивчення проблеми використання інформаційних та комунікаційних технологій в Україні та особливості їх застосування власне в освітній сфері повинно бути в центрі уваги сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Україна, починаючи з 2000 р., активно займається формуванням інформаційного суспільства. Однак на цьому шляху постає чимало труднощів, пов'язаних насамперед з недостатнім технічним забезпеченням освітньої галузі, нерівномірністю функціонування телекомунікаційних послуг та обмеженістю доступу у сільській, гірській місцевості і депресивних регіонах, складним фінансовим забезпеченням цього процесу, неналежним законодавчим супроводом, а також відсутністю ґрунтовних наукових досліджень процесу формування інформаційного суспільства, цифрової грамотності освітан з урахуванням провідного зарубіжного досвіду.

Питанням аналізу й порівняння різних підходів до питання ІКТ-компетентності, її структурних компонентів займалися багато вітчизняних та зарубіжних науковців (В.А. Адольф, М.А. Горюнова, А.М. Семібратов, А.А. Єлізаров, М.Б. Лебедева і О.Н. Шилова, М.А. Холодна). Їхні дослідження дають усі підстави стверджувати, що поняття ІКТ-компетентності є багатокомпонентним.

Формування мети статті. Метою статті є дослідження проблеми формування та перспектив розвитку інформаційних і комунікаційних технологій в освітній галузі України, та зокрема у її гірських районах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як було зазначено вище, за рівнем розвитку ІТ Україна посідає 71 місце у світі. Єдина конкурентно-спроможна перевага нашої держави в цьому аспекті, це традиційно сильні ІТ-кадри. 148 вищих навчальних закладів нашої країни здійснюють підготовку фахівців для ІКТ і демонструють високий рівень готовності програмістів. [5]. Однак очевидними є прогалини у підготовці фахівців освітньої галузі до впровадження та імплементації ІКТ та використання новітніх інноваційних інструментів для удосконалення навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах. Якщо у міських школах тут ще проглядаємо якісь позитивні зрушення, то у школах гірських регіонів ситуація залишається бажати кращого.

Нині постає гостра необхідність ІТ - модернізації не лише сфери бізнесу, але освіти та медицини та ін. Практичний досвід свідчить про те, що рівень охоплення ІКТ вищою освітою дуже низький, рівень охоплення середньою та початковою освітою майже на нульовому рівні (Інтернет-доступ практично відсутній у більшості гірських шкіл – 67 позиція серед 143 країн світу), а рівень цифрової грамотності та культури дорослого населення країни ще нижчий. Сьогодні постає питання про формування цифрової культури педагога, оскільки інформаційні технології заповнили життя сучасної молоді, чому б не використати їх із користю у навчально-виховному процесі?

Цифрова культура педагога передбачає вміння працювати з сучасною цифровою технікою і володіти сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. Іншими словами вчитель сьогодні повинен мати так звану ІКТ-компетентність. До поняття цифрової культури фахівці відносять володіння вчителем такими ІКТ навичками, як комп'ютерна грамотність, інформаційна грамотність (інформаційна культура), мультимедійна грамотність та грамотність комп'ютерної комунікації [10].

Сьогодні постає питання необхідності щодо використання концепції компетентнісного підходу в освіті, що є основою якісних змін у забезпеченні відповідності освіти запитам і можливостям суспільства періоду інформатизації і глобальної масової комунікації. Враховуючи принципи компетентнісного підходу, суттю освіти стає розвиток здібностей, які сприятимуть самостійному вирішенню проблем в різних галузях і видах діяльності на основі використання соціального досвіду. У системі безперервної освіти компетентність є однією з основних характеристик результативності освіти в ланцюжку понять письменність – компетентність – культура – менталітет [8].

Виокремлення ІКТ-компетентності як окремої складової професійної компетентності сучасного працівника сфери освіти обумовлено активним використанням ІКТ у всіх сферах людської життєдіяльності.

У науковій літературі поняття ІКТ-компетентності має різноманітне трактування. Так, П.В. Беспалов визначає дане поняття як інтегровану характеристику особистості, що передбачає мотивацію у засвоєнні відповідних знань, здатність вирішувати завдання у навчальній і професійній діяльності за допомогою комп'ютерної техніки і володіння прийомами комп'ютерного мислення. Її можна сформулювати як на етапі вивчення комп'ютера, так і на етапі його використання як навчального інструменту у професійній сфері. А.А. Єлізаров під ІКТ-компетентністю розуміє сукупність знань, умінь і досвіду діяльності, причому саме наявність такого досвіду, є визначальною відносно реалізації фахових функцій. О.М. Шилова та М.Б. Лебедева визначають зазначувану компетентність як здатність індивіда вирішувати навчальні, життєві, професійні завдання за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [3].

За Н.В. Насировою, це – мотивація, потреба й інтерес до отримання знань, умінь і навичок у галузі технічних, програмних засобів й інформації. Компетентність педагогів в області ІКТ розглядається Л.М. Горбуною і А.М. Семибратовим як готовність і здатність педагога самостійно і відповідально використовувати ці технології в своїй фаховій діяльності [3].

Вітчизняні науковці досліджували компетентності необхідні сучасному педагогу, а також розкрили зміст таких ключових компетентностей під час застосування інформаційних і комунікаційних технологій (М.І. Жалдак, Н.В. Морзе, О.В. Овчарук та ін.). Вони передбачають здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства [Там само].

Що ж має спонукати сучасного вчителя у гірській місцевості опанувати новітні інформаційні технології? На нашу думку це знайомство з досвідом вітчизняних та зарубіжних колег із питань використання ІКТ у своїй роботі, бажання оволодіти навичками роботи з комп'ютером, навчання на тренінгах з метою самовдосконалення, але найбільше - це власна мотивація зацікавити сучасних учнів до опанування шкільного предмету, можливість крокувати в нору зі світом.

Корисною для нас у цьому питанні є точка зору Сучкової Т.М. про те, що необхідно враховувати, що навчання чи підготовка учителя буде мало ефективною без систематичного використання технічних засобів на уроках [9]. На жаль, у деяких гірських школах мультимедійні дошки та проектори використовуються дуже рідко. То в чому ж причина?

Таким чином учителю доцільно продовжувати розвивати необхідні ІКТ-компетенції, долати обмежений погляд на комп'ютер лише як на технічний засіб навчання, призначений для демонстрації окремих слайдів, текстів і готових програм, а переходити на якісно інший рівень володіння ІКТ-компетентностями. Педагог, використовуючи власні вміння користувача, починає застосовувати набуті знання для оволодіння навичками використання апаратних засобів ПК і мультимедійного обладнання, для опанування можливостями послуг Інтернет мережі, для формування навичок користування спеціальними програмами (архіватори, тощо) і програмним забезпеченням навчального призначення з метою підтримки навчання шкільних предметів, а пізніше й для самостійного створення власних дидактичних мультимедійних матеріалів та освітніх електронних ресурсів з метою підтримки навчання цих предметів, підготовки та проведення позакласних заходів тощо. Він поступово стає ІКТ-активним учителем.

Далі наступний крок – практичний (фаховий) рівень володіння ІКТ-компетентностями. Свідченням цього є навички роботи вчителя з мультимедійним обладнанням, використання різноманітних навчальних ігор пізнавального призначення і ресурсів мережі Інтернет у професійній діяльності, розробка свого авторського методичного супроводу і застосування програмного забезпечення в навчально-виховному процесі. Учитель не повинен забувати працювати над подальшим саморозвитком своїх ІКТ-компетентностей шляхом навчання на дистанційних курсах, підвищенням цифрової культури та обміном досвідом через участь у мережевих педагогічних спільнотах, форумах, семінарах, тренінгах, круглих столах та освітніх проектах. Сьогодні для цього є безліч можливостей.

ІКТ-активний та креативний учитель має усі шанси стати повноправним членом єдиного освітнього інформаційного середовища. Він повинен працювати над узагальненням та поширенням педагогічному колу власного досвіду, займатися рекламою свого навчального закладу й ділитися його досягненнями, розробляти і розповсюджувати авторські методичні посібники з проблем використання ІКТ під час навчання свого предмету в мережі Інтернет, брати участь у наукових дискусіях, тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. ІКТ-компетентність заслуговує на особливу увагу тому, що саме вона дає можливість сучасному вчителю бути активним у освітньому інформаційному середовищі, використовувати найновітніші досягнення науки й техніки в своїй фаховій діяльності. Важливість формування ІКТ-грамотності мешканців гірських регіонів, створення безперервної системи підвищення кваліфікації в галузі ІКТ чітко відображена в Міжнародній програмі ЮНЕСКО «Інформація для всіх». Саме з цією метою в Україні восени 2017 р. стартував проект програми ЄС ЕРАЗМУС + КА2 з розвитку потенціалу вищої освіти: «Модернізація педагогічної вищої освіти з використанням інноваційних інструментів викладання» (MoPED) – № 586098-EPP-1-UA-EPPKA2-SVNE-JP. Цей проект, переконані експерти, позитивно вплине на якість вищої педагогічної освіти та покращить цифрові та дидактичні компетенції майбутніх учителів шкіл, зокрема й гірських.

Формування ІКТ-компетентності безумовно сприяє всебічному розвитку педагогів; їх самовдосконаленню; бажанню вчитися впродовж усього життя; розумінню інформаційно-комунікаційних процесів; здатності застосовувати опановане у професійній діяльності; удосконалювати фахову майстерність; використовувати набуті знання у педагогічній практиці, що забезпечує значне підвищення якості освіти у гірському серидовищі.

Інформація та знання – найважливіший ресурс, товар і продукт сучасного суспільства. Формування інформаційних ресурсів та їх системне використання стають об'єктом політичних і економічних інтересів як на національному, так і на міжнародному рівнях. Світова економіка переходить на новий рівень свого розвитку, де ІКТ є одним із основних засобів виробництва. Наразі, не кожен український педагог може похизуватися високим рівнем розвитку ІКТ компетентності, але існують серйозні задатки та перспективи, щоб розвивати та удосконалювати дану галузь, впроваджувати новітні технології у навчальний процес, що безумовно піде на користь не лише учням гірських шкіл нашої держави, а й усій освітній спільноті загалом.

1. Антонюк В. Комп'ютерна грамотність як складова професійної компетентності сучасного педагога. [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=15&cad=rja&uact=8&ved=0CEcQFjAEOAo&url=http%3A%2F%2Fdspace.tnpu.edu.ua%2Fbitstream%2F123456789%2F957%2F1%2FAnthonyk.pdf&ei=oxgaU4zG GcfX4ATvqIG4AQ&usq=AFQjCNFSYSK2wSi1FsbazKKOgDHUJOzb7w&sig2=k9K1tRXezF4-H5ECsq6bdQ>
2. Биков, В. Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти / В.Ю. Биков. // Інформаційні технології і засоби навчання: електронне наукове фахове видання [Електронний ресурс] / Ін-т інформ. технологій і засобів навчання АПН України, Ун-т менеджменту освіти АПН України; гол. ред.: В.Ю. Биков. – 2010. – № 1(15). – Режим доступу: <http://www.ime.edu-ua.net/em15/emg.html>
3. ІКТ-компетентність вчителів. [Електронний ресурс] / – Режим доступу: http://uk.compu.wikia.com/wiki/ІКТ-компетентність_вчителів
4. Інформаційна культура. [Електронний ресурс] / – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційна_культура
5. Михайловська, О. В. Місце України у світовому процесі розбудови інформаційного суспільства [Текст] /О. В. Михайловська. – Актуальні проблеми економіки. – №12((102)). – 2009. – С. 36–44.
6. Нова школа - Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <mon.gov.ua/Новини%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf>
7. Проект Програми розвитку сфери інформаційно-комунікаційних технологій в Україні / Держінформнауки, липень 2013.
8. Папернова, Т. В. Формування ІКТ-компетентності педагога в системі неперервної освіти. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/pedagogy-psychology-and-sociology-311/interactive-learning-technologies-and-innovations-in-education-311/7417-formuvannya-ktkompetentnost-teacher>
9. Сучкова, Т. М. Оцінка ІКТ-компетентності учителя [Електронний ресурс] / Т.М. Сучкова. – Режим доступу: http://pedsovet.org/component/option,com_mtree/task,viewlink/link_id,6072/Itemid,118/
10. Цифрова культура педагога. [Електронний ресурс] / –. Режим доступу: http://dn.hoippo.km.ua/wiki/index.php/Цифрова_культура/

Reference

1. Antonyuk V. Komp'yuterna hramotnist' yak skladova profesiyanoi kompetentnosti suchasnoho pedahoha. [Elektronnyy resurs] / – Rezhym dostupu: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=15&cad=rja&uact=8&ved=0CEcQFjAEOAo&url=http%3A%2F%2Fdspace.tnpu.edu.ua%2Fbitstream%2F123456789%2F957%2F1%2FAnthonyk.pdf&ei=oxgaU4zG GcfX4ATvqIG4AQ&usq=AFQjCNFSYSK2wSi1FsbazKKOgDHUJOzb7w&sig2=k9K1tRXezF4-H5ECsq6bdQ>
2. Bykov, V. YU. Suchasni zavdannya informatyzatsiyi osvity / V.YU. Bykov. // Informatsiyi tekhnolohiyi i zasoby navchannya: elektronne naukove fakhove vydannya [Elektronnyy resurs] / In-t inform. tekhnolohiyi i zasobiv navchannya APN Ukrayiny, Un-t menedzhmentu osvity APN Ukrayiny; hol. red.: V.YU. Bykov. – 2010. – № 1(15). – Rezhym dostupu: <http://www.ime.edu-ua.net/em15/emg.html>
3. ІКТ-компетентність вчителів. [Elektronnyy resurs] / – Rezhym dostupu: http://uk.compu.wikia.com/wiki/ІКТ-компетентність_вчителів
4. Informatsiyana kul'tura. [Elektronnyy resurs] / – Rezhym dostupu: http://uk.wikipedia.org/wiki/Informatsiyana_kul'tura
5. Mykhalovs'ka, O. V. Mistse Ukrayiny u svitovomu protsesi rozbudovy informatsiyanoho suspil'stva [Tekst] /O. V. Mykhalovs'ka. – Aktual'ni problemy ekonomiky. – №12((102)). – 2009. – S. 36–44.
6. Nova shkola - Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny. – Rezhym dostupu: <mon.gov.ua/Novyny%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf>
7. Proekt Prohramy rozvytku sfery informatsiyno-komunikatsiynykh tekhnolohiy v Ukrayini / Derzhinformnauky, lypen' 2013.
8. Papernova, T. V. Formuvannya lkt-kompetentnosti pedahoha v systemi neperernvoyi osvity. – Rezhym dostupu: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/pedagogy-psychology-and-sociology-311/interactive-learning-technologies-and-innovations-in-education-311/7417-formuvannya-ktkompetentnost-teacher>
9. Suchkova, T. N. Otsenka ІКТ-компетентності uchitelya [Elektronnyy resurs] / T.M. Suchkova. - Rezhim dostupa: http://pedsovet.org/component/option,com_mtree/task,viewlink/link_id,6072/Itemid,118/
10. Tsyfrova ku'tura pedahoha. [Elektronnyy resurs] / –. Rezhym dostupu: http://dn.hoippo.km.ua/wiki/index.php/Tsyfrova_kul'tura/

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

«The article has been prepared in the framework of the Erasmus+ project "MoPED – Modernization of Pedagogical Higher Education by Innovative Teaching Instruments", No. 586098-EPP-1-2017-1-UA-EPPKA2-CBHE-JP. This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein».

Igor Bai,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Ihor Bai,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
ihor.bai@pu.if.ua

ББК 74.266.4
УДК 74(07)

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ШКІЛ ГІРСЬКОГО РЕГІОНУ ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF PRIMARY SCHOOL PUPILS IN THE MOUNTAIN REGIONS BY TRADITIONAL FOLK DECORATIVE AND APPLIED ARTS

Стаття присвячена актуальним проблемам підвищення ефективності професійної діяльності вчителів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва, вдосконаленню процесу естетичного виховання молодших школярів. Окреслено проблематику якості викладання та шляхів покращення художньо-творчої діяльності дітей в школах гірського регіону Українських Карпат.

Автором розкриваються провідні шляхи покращення художньо-творчої діяльності вчителів молодших класів на уроках образотворчого мистецтва в школах гірського регіону Українських Карпат.

Ключові слова: художній образ, інтеграція мистецтв, образотворча діяльність, творчість, зображення.

The article deals with the problem of diversity of the content of education, the organizational forms of studies, pedagogical, training methods at the Fine Arts lessons. The problems of teaching quality and the ways of improvement of pupils' artistic activity are exposed in this article.

The author reveals leading ways to improve Art and creativity of teachers at the lessons of fine art in the schools of the mountain region of the Ukrainian Carpathians.

Keywords: artistic image, integration of arts, descriptive activity, creation, image.

Стаття посвячена актуальним проблемам підвищення ефективності професійної діяльності учителів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва, вдосконаленню процесу естетичного виховання молодших школярів. Окреслено проблематику якості викладання та шляхів покращення художньо-творчої діяльності дітей в школах гірського регіону Українських Карпат.

Ключевые слова: художественный образ, интеграция искусств, изобразительная деятельность, творчество, изображения.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Одним із пріоритетних завдань, визначених Національною доктриною розвитку освіти в Україні, є створення передумов для виховання творчої особистості, здатної самостійно мислити, приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на зміни у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Передовий педагогічний досвід, історія педагогічної думки підтверджують необхідність мистецького виховання, одне з головних завдань якого – формування особистості школяра на основі глибокої любові до дитини, розумінні потреб та запитів її внутрішнього духовного світу.

Формування мети статті. Мета статті – визначення шляхів покращення художньо-творчої діяльності вчителів молодших класів на уроках образотворчого мистецтва в школах гірського регіону Українських Карпат.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Не секрет, що образотворче мистецтво в цілому й народне декоративно-прикладне мистецтво зокрема, сприяє формуванню особистості дитини, дозволяє більш глибоко пізнавати довколишній світ у всьому його розмаїтті. Художньо-естетичний розвиток дітей безпосередньо пов'язаний із природними, соціально-культурними, історичними, етнопсихологічними факторами. Формування й закріплення у школярів позитивного ставлення до дійсності, мистецтва, різнопланової мистецької діяльності допоможе вчителям початкових класів втілювати в життя положення регіонального підходу до відбору змісту художньої діяльності – надання переваги насамперед найближчому оточенню, як природному, так і створеному людиною, знайомство з людьми, які зробили певний внесок у вітчизняну й світову культуру й історію, знання місцевих традицій, звернення в процесі пізнання й творчості до різних видів народного мистецтва, характерного для регіону [3, с.20].

У загальній народній культурі важливу роль відіграє декоративне мистецтво – широка галузь образотворчого мистецтва, яка художньо-естетично формує матеріальне середовище, створене людиною. Декоративно-прикладне мистецтво – це особлива галузь художньої творчості, яка підпорядкована своїм законам розвитку, має свою особливу художньо-образну мову. Митці своїми роботами намагаються естетично прикрасити побут людини, її життєдіяльність, сповідуючи основний принцип єдності краси й доцільності [7, с. 2].

У наш час народне декоративно-прикладне мистецтво розглядається як важлива художня цінність, що виконує численні функції – пізнавальну, комунікативну, естетичну, гедоністичну та ін. Першочергове значення в декоративному мистецтві відіграє виготовлення корисної речі, яка має естетичні якості та цінності, є привабливою ззовні й виконує своє безпосереднє функціональне призначення. Задля успішного оволодіння першочерговими, фундаментальними відомостями з декоративного мистецтва школярі освоюють елементарні навички в орнаменталістиці; здобувають відповідні знання й уміння з основ композиційного та колористичного вирішення візерунків, орнаментів, розписів; набувають належного розуміння понять «стилізація», «ритм», «мотив».

Учні молодших класів шкіл гірського регіону Українських Карпат постійно перебувають під благодійним впливом багатоманітної, яскравої, напрочуд гармонійної народної культури рідного краю, змалечку пізнають народні звичаї та традиції, посилено долучаються до багатогранного мистецького життя. Спілкування з творами народного мистецтва активізує дитячі емоції, викликає творчу уяву, стимулює фантазію, пробуджує почуття, збагачує образне мислення.

Тому ми вважаємо, що акцент у формуванні гармонійної, творчої особистості, у мистецькому, естетичному вихованні слід робити саме на місцевому матеріалі – якнайширшому ознайомленні школярів із можливостями місцевих промислів і ремесел, з народними майстрами та цілими мистецькими династіями, з характерними особливостями місцевого народного ужиткового мистецтва, яке характеризується декоративністю, конструктивністю та орнаментальністю, має різнотипну структуру і включає спадщину багатьох поколінь ремісників (вишивання, різьбярство, гончарство, ткацтво тощо).

Як стверджує І. Червінська, «це сприятиме не тільки збереженню та відродженню народних промислів та ремесел, якими так багаті гірські села, а й забезпечить певну професійну підготовку школярів. Для цього потрібно створити або ж відновити успішно діючі раніше майстерні з усім необхідним для навчання обладнанням. Відкриття таких загальноосвітніх спеціалізованих профільних шкіл з поглибленим вивченням окремих навчальних предметів та прикладних ремесел дасть змогу створити сприятливі умови для оволодіння системою наукових знань, забезпечити підготовку учня як майбутнього професіонала, що значно полегшить його адаптацію до життя у гірському соціумі» [8].

Успішне навчання дітей у сучасній загальноосвітній школі значною мірою залежить від позиції батьків, які повинні мати реалістичні уявлення про вікові можливості своїх дітей, підтримувати їх й вірити в майбутні успіхи. Батьки зобов'язані допомагати дітям розвивати впевненість у власних силах, заохочувати до виконання посильних завдань у школі і вдома. І, зокрема, найважливіше – батьки повинні постійно спілкуватись із дітьми, дослухатись до їхньої думки, регулярно розмовляти із ними, підтримувати інтерес до пізнання, до творчості, подавати їм у цьому приклад. Батькам варто роз'яснити, яким чином можна сприяти художньо-естетичному розвитку дитини в умовах сім'ї, що саме розуміють педагоги під таким розвитком, які завдання й методи розвитку дитини засобами образотворчого мистецтва є визначальними.

Провідними завданнями естетичного виховання дітей є: розвиток прагнення самостійно творити прекрасне, втілювати свої почуття, думки, мрії в різноманітних художніх матеріалах; формування самої здатності «милуватися», «бачити», відчувати красу як у мистецтві, так і в інших її проявах – у природі, побуті, стосунках між людьми, в родині.

У своїх творах діти намагаються розповісти дорослим про власне розуміння життя, свої потреби, прагнення; демонструють свої захоплення, інтереси, переживання. Беззаперечно, що за аналізом процесу занять дитини образотворчою діяльністю та її результатами батьки можуть глибше пізнати її внутрішній світ: почуття, інтереси, оцінки, здібності, потреби. Вміння «читати» дитячі малюнки, спілкуватися з дитиною на основі їхнього аналізу допоможе досягти діалогу, порозуміння й поліпшення стосунків у сімейному колі [4, с. 360].

Слід зазначити, що спеціалізованих навчальних кабінетів образотворчого мистецтва в початкових школах гірського регіону вкрай мало. Не відповідає сучасним потребам і навчально-методичне забезпечення уроків образотворчого мистецтва, матеріальна база освітніх закладів у цілому. Окрім незадовільного матеріально-технічного стану, в сучасній початковій школі гірського регіону існують й інші проблеми функціонування і розвитку: професійне старіння вчителів, низький рівень надходження фахової інформації; наявність значної кількості класів-комплектів та потреба їх забезпечення широким спектром освітніх послуг відповідного рівня якості; проблема нестандартних умов функціонування шкіл; довготривала відсутність батьків та виховання учнів людьми похилого віку.

Аналізуючи проблематику впливу гірського середовища на розвиток, навчання і виховання учнів-горян, В.Хрущ зазначає, що попри складні географічні умови, значні труднощі соціально-побутового характеру «...життя спільноти в горах сьогодні вирізняється високою духовністю, а не розвинутими технологіями, а також багатими своєрідними традиціями, які необхідно поєднати з інноваційним змістом, формами і методами діяльності» [5, с. 80].

Одними з найвагоміших чинників, які впливають на формування дітей горян, безперечно, є специфічне ландшафтно-кліматичне оточення та соціальні умови проживання – неймовірно багата природа краю, суворий клімат, незначна густина населення, господарська діяльність і сам уклад життя мешканців гір. Перелічені чинники не могли не позначитись і на формуванні особливих етнопсихологічних рис характеру жителів Карпат [6, с.136]. На нашу думку, реалізація освітньої галузі «Мистецтво» Державного стандарту початкової загальної освіти в умовах гірської школи вимагає певної корекції змісту освіти з урахуванням специфіки регіону.

Дослідник Г.Падалка визначає педагогічні умови навчання мистецтвом як цілеспрямовано створені чи використовані обставини, що забезпечують можливість досягнення його результативності. Серед першочергових педагогічних умов мистецького навчання:

- створення позитивної атмосфери навчання;
- досягнення діалогових засад взаємодії учителя і учня в навчальному процесі;
- забезпечення пріоритету практичної діяльності.

На уроках образотворчого мистецтва повинні панувати заохочення і підтримка найменших спроб учня до самостійних дій, до вираження власної думки, до висловлення свого судження. В професійному арсеналі педагога на заняттях образотворчого мистецтва має переважати схвалення, а не критика, відзначення кращого, спрямованість на похвалу, а не на засудження. Учителю, що налаштований на добро, побачить в школярах, перш за все, їх навчальні досягнення, а не невдачі, висловлюватиме свою повагу до художніх спроб дітей, до мистецьких успіхів, бодай найменших [3, с.20].

Перебування дітей серед різноманітної та дивовижної природи дозволяє їм накопичувати життєві враження, помічати та осмислювати існуючі в природі закономірності, уявляти, мислити, фантазувати. Все це створює необхідні передумови для більш широкого використання такого виду занять, як декоративне малювання, малювання з натури, по пам'яті та за уявою; зміщення акцентів із уже звичного репродукування на самостійне створення учнями нових образів.

Введення в практику роботи школярів базових елементів з відомих їм місцевих промислів та ремесел допоможе швидше та набагато якісніше освоїти та зрозуміти специфіку декоративно-ужиткового мистецтва, народної орнаментики (художня вишивка, кераміка, писанкарство, лозоплетіння, килимарство, ліжникарство тощо). Постійне перебування учнів під позитивним впливом матеріальної та духовної культури рідного краю сприятиме якнайповнішому розкриттю і вдосконаленню природних здібностей, оскільки саме за таких умов етнопсихологічні особливості дітей певного народу використовуються найдоцільніше (Д.Тхоржевський).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Жива, творча атмосфера навчальних закладів, продумана система стимулюючих факторів розвитку, в тому числі й урізноманітнення змісту освіти в значній мірі сприятимуть формуванню гармонійної, духовно здорової особистості, здатної до нестереотипного асоціативно-творчого мислення, культури почуттів та поведінки. На наше глибоке переконання народне декоративно-прикладне мистецтво різних регіонів України є однією з головних складових виховання естетичних смаків та творчих можливостей сучасної учнівської молоді.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо з проблемою підготовки вчителя до застосування інтерактивних методів на уроках образотворчого мистецтва у початковій школі.

1. Демченко І.І. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва / І.І. Демченко, М.О. Пічкур, Т.О. Близнюк: Монографія. – К.: Омід, 2009. – 218 с.
2. Комарова Т. Образотворча діяльність у дитячому садку / Т.Комарова: Програма та методичні рекомендації. Для занять з дітьми 2-6 років. – Х.: Видавництво «Ранок», 2007. – 176 с.
3. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г.М.Падалка – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
4. Полякова Г. та ін. Образотворче мистецтво, 1 – 7 класи / Г. Полякова: Навчально-методичний посібник для вчителів. – Харків: Скорпіон, 2001. – 160 с.
5. Хрущ В. Гірський регіон як особливе макросередовище навчання, виховання і розвитку учнів // Гірська школа Українських Карпат. Науково-методичний журнал. – Івано-Франківськ. – 2006. – № 1. – С. 76-82.
6. Хрущ О. Учням гірських шкіл про етнопсихологічні особливості характеру горян // Гірська школа Українських Карпат. Науково-методичний журнал. – Івано-Франківськ. – 2006. – №1. – С. 136-140.
7. Мамчур Н.С. Народне декоративно-прикладне мистецтво як засіб виховання естетичних смаків студентської молоді / Н. Мамчур // Педагогічний альманах: збірник наукових праць. Вип. 5 / Південноукр. регіон. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів. – Херсон, 2010. – С. 31-35.
8. Червінська І.Б. Соціокультурний простір громадсько-активної школи Карпатського регіону / І.Б. Червінська Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол.ред. Лабунець В.М.] . – Вип. 22 (1-2017). – Ч.1. Кам'янець-Подільський, 2017. – С. 234-240

Reference

1. Demchenko I.I., Tvorchy rozvytok uchniv pochatkovoї shkoly zasobamy obrazotvorchoho mystetstva / I.I. Demchenko, M.O. Pichkur, T.O. Blyzniuk: Monohrafiia. – K.: Omida, 2009. – 218 s.
2. Komarova T. Obrazotvorcha diialnist u dytiachomu sadku / T.Komarova: Prohrama ta metodychni rekomendatsii. Dlia zaniat z ditmy 2-6 rokov. – Kh.: Vydavnytstvo «Ranok», 2007. – 176 s.
3. Padalka H.M. Pedahohika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin) / H.M.Padalka – K.: Osvita Ukrainy, 2008. – 274 s.
4. Poliakova H. ta in. Obrazotvorche mystetstvo, 1 – 7 klasy / H. Poliakova: Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv. – Kharkiv: Skorpion, 2001. – 160 s.
5. Khrushch V. Hirskyi rehion yak osoblyve makrosередovishche navchannia, vykhovannia i rozvytku uchniv // Hirska shkola Ukrainskykh Karpat. Naukovo-metodychnyi zhurnal. – Ivano-Frankivsk. – 2006. – No 1. – S. 76-82.
6. Khrushch O. Uchniam hirskykh shkil pro etnopsykholohichni osoblyvosti kharakteru horian // Hirska shkola Ukrainskykh Karpat. Naukovo-metodychnyi zhurnal. – Ivano-Frankivsk. – 2006. – No1. – S. 136-140.
7. Mamchur N.S. Narodne dekoratyvno-prykladne mystetstvo yak zasib vykhovannia estetychnykh smakiv studentskoi molodi / N. Mamchur // Pedahohichnyi almanakh: zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 5 / Pivdennoukr. rehion. in-t pisladyplom. osvity ped. kadriv. – Kherson, 2010. – S. 31-35.
8. Chervins'ka I.B. Sotsiokul'turnyy prostir hromads'ko-aktyvnoyi shkoly Karpats'koho rehionu / I.B. Chervins'ka Pedahohichna osvita: teoriya i praktyka : Zbirnyk naukovykh prats' / Kam'yanets'-Podil's'kyi natsional'nyy universytet imeni Ivana Ohiyenka; Instytut pedahohiky NAPN Ukrayiny [hol.red. Labunets' V.M.] . – Vyp. 22 (1-2017). – CH.1. Kam'yanets'-Podil's'kyi, 2017. – S. 234-240

Ольга Дудка,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Olga Dudka,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
olga_dudka@comp-sc.if.ua
ID orcid.org/0000-0002-1529-8204

Олеся Власій,

кандидат технічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Olesia Vlasii,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
olesia_vlasii@comp-sc.if.ua

Богдан Дрінь,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Bohdan Drin,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
dbog1950@gmail.com

УДК 37.018.4-371.38-004.9
ББК 74.202

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕЛЕМЕНТІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF DISTANCE LEARNING ELEMENTS IN A MODERN SCHOOL

У статті розглядається проблема використання в освітньому процесі сучасних мережевих сервісів, які надають широкі можливості для створення різних навчальних ситуацій, сприятливих для відпрацювання учнями навичок, необхідних в XXI столітті. Обґрунтована необхідність врахування педагогом особливостей інформаційного суспільства, в яких живе сучасний школяр, і використання вчителем можливостей сучасної науки і техніки з методичною метою. Встановлено, що внаслідок спрямування нових освітніх стандартів на індивідуальну освітню траєкторію учня, педагогам часто не вистачає матеріалів, наявних у відкритому доступі, і тому доводиться часто самим бути і авторами, і розробниками, а це, в свою чергу, спричиняє необхідність постійного підвищення рівня інформаційно-комунікаційної компетентності

вчителів. Розглянуто застосування хмарних технологій у навчальному процесі як один із найбільш перспективних напрямів підвищення рівня якості освіти, індивідуалізації та персоналізації навчального процесу. Досліджено можливості використання сервісів Google для організації дистанційного навчання з метою забезпечення виконання багатьох видів навчальної діяльності, зокрема, навчальної мобільності, групової роботи, комунікації, контролю, оцінювання. Авторами представлено узагальнення з особистого досвіду впровадження різних форм дистанційної роботи в навчальному закладі.

Ключові слова: хмарні технології, дистанційне навчання (ДН), сервіси Google.

The article deals with the problem of using of modern network services in the educational process. Such services provide many opportunities for creating of various educational situations that are favorable for developing of students' skills necessary in the XXI century. The necessity of taking into account by teachers features of the information society in which the modern student lives is determined. The requirement of using of possibilities of modern science and technologies with the methodical purpose is established. Since the direction of new educational standards on student's individual educational trajectory, there are no corresponding materials available in the open access, and therefore, the teachers often have to be the authors and the developers simultaneously. Consequently, the modern teacher need to constantly improve their informational-communicative competence. The application of cloud technologies in the educational process is considered as one of the most promising directions for increasing of education quality, individualization and personalization of the educational process. The possibilities of using Google services for organizing distance learning have been explored in order to ensure the implementation of many types of educational activities, in particular, learning mobility, group work, communication, control, and evaluation. The authors of the article have presented the generalization of personal experience in implementing of various forms of distance learning at the educational institution.

Keywords: cloud technologies, distance learning (DL), Google services.

В статье рассматривается проблема использования в образовательном процессе современных сетевых сервисов, предоставляющих широкие возможности для создания различных учебных ситуаций, благоприятных для отработки учащимися навыков, необходимых в XXI веке. Обоснована необходимость принятия педагогом во внимание особенностей информационного общества, в которых живет современный школьник, и использование учителем возможностей современной науки и техники с методической целью. Установлено, что вследствие направленности новых образовательных стандартов на индивидуальную образовательную траекторию ученика, педагогам часто не хватает материалов, имеющихся в открытом доступе, и поэтому приходится часто самим быть и авторами, и разработчиками, а это, в свою очередь, вызывает необходимость постоянного повышения уровня информационно-коммуникационной компетентности учителей. Рассмотрено применение облачных технологий в учебном процессе как один из самых перспективных направлений повышения уровня качества образования, индивидуализации и персонализации учебного процесса. Исследованы возможности использования сервисов Google для организации дистанционного обучения с целью обеспечения выполнения многих видов учебной деятельности, в частности, учебной мобильности, групповой работы, коммуникации, контроля, оценки. Авторами представлены обобщения из личного опыта внедрения различных форм дистанционной работы в учебном заведении.

Ключевые слова: облачные технологии, дистанционное обучение (ДО), сервисы Google.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На даний момент швидкими темпами йде процес розростання інфраструктури освітнього простору України в напрямку розробки дистанційних освітніх платформ. Це дуже позитивний момент, однак варто розуміти, що такий процес потребує багато ресурсозатрат, особливо часових. Тому актуальною залишається проблема можливості педагогів самостійно організовувати елементи дистанційного та змішаного навчання. Як показує досвід, відмінним рішенням є впровадження в навчальний процес хмарних технологій, завдяки яким полегшується взаємодія вчителя й учня та забезпечується високоефективна підтримка цього взаємозв'язку [1]. Сучасні мережеві сервіси надають широкі можливості для створення різних навчальних ситуацій, в яких учні можуть освоювати і відпрацьовувати навички, необхідні в XXI столітті. Педагог повинен враховувати особливості інформаційного суспільства, в яких живе сучасний школяр і навчитися використовувати можливості досягнень науки і техніки з методичною метою [2]. Практично всі учні мають свої облікові записи у соціальних мережах, однак в переважній більшості не вміють грамотно користуватися відповідними сервісами. Тут виникає багато актуальних проблем сьогодення – комп'ютерна грамотність, мережева культура, безпека в інтернеті тощо. На нашу думку, саме в руках педагогів є потужний інструмент розв'язання цих проблем шляхом впровадження в освітній процес елементів дистанційного навчання. Звісно, не всі навчальні заклади мають доступ до платформ дистанційного навчання, тому пропонуємо використовувати можливості новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, для яких необов'язкова наявність конкретного дистанційного середовища і його адміністрування [3-6]. Вважаємо, що широкі можливості для організації елементів дистанційного навчання дають сервіси компанії Google, які доступні як на комп'ютерах, так і на мобільних електронних пристроях і користувачами яких є більшість сучасних школярів [7, 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Поняття «дистанційне навчання» було сформульоване такими вченими як М. Томпсон, М. Мур, А. Кларк і Д. Кіган. Кожен з цих авторів підкреслював окремі аспекти цього методу. Та лише Десмонд Кіган зробив спробу поєднати більшість визначень і на цій основі сформулював важливі особливості та характеристики дистанційного навчання. Ряд дослідників приділяли увагу зростанню ролі дистанційної освіти в сучасному суспільстві (К. Колін, Б. Шуневич, О. Краснова). Проблеми використання дистанційних технологій навчання розглядають М. Агєєв, Т. Скуф'їна, питання розробки програмного забезпечення для дистанційної освіти – Б. Дерешко, С. Лук'янов, С. Белкін. Загальні напрями впровадження хмарних технологій в освіту вивчалися у роботах Т. Архіпової, В. Бикова, Ю. Грицук, Г. Кисельова, Н. Морзе та ін. Дослідження проблеми впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у загальноосвітні навчальні заклади проводять В. Биков, Л. Брескіна, А. Звягіна, В. Зіяутдінов, М. Жалдак, Н. Морзе, І. Прокопенко, М. Пшукова, В. Смоляк, О. Співаковський та інші.

Застосування технологій дистанційного навчання сьогодні багато в чому обмежене недосконалістю інфраструктури освітньої системи і невирішеним залишається питання, які саме методи і засоби організації дистанційного навчання є найбільш доцільними для навчальних закладів. Зауважимо також, що нові освітні стандарти спрямовані на індивідуальну освітню траєкторію учня, а це означає, що матеріалів, наявних у відкритому доступі, педагогу може і не вистачити, тому вчителям доведеться часто самим бути і авторами, і розробниками і постійно працювати над підвищенням рівня інформаційно-комунікаційної компетентності [2].

Формування мети статті. Метою статті є розкриття можливостей використання хмарних технологій, зокрема сервісів Google, для організації елементів дистанційного навчання у сучасній школі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Хмарні технології – це технології, які надають користувачам Інтернету доступ до комп'ютерних ресурсів сервера і використання програмного забезпечення як онлайн-сервіса. Серед переваг використання хмарних технологій в освіті варто виокремити наступні: зменшення витрат на закупівлю програмного забезпечення та його систематичне оновлення; необмежений обсяг збереження даних; доступність з різних мобільних пристроїв; відсутність прив'язки до робочого місця; забезпечення захисту даних від втрат. Хмарні технології дають можливість забезпечити виконання багатьох видів навчальної діяльності, зокрема, навчальну мобільність, групову співпрацю педагогів та учнів, комунікацію, контроль, оцінювання для досягнення дидактичних цілей. В зв'язку з цим, хочемо зупинитися на розгляді можливостей організації дистанційного навчання за допомогою хмарних сервісів Google, оскільки ці сервіси є безкоштовними і загальнодоступними.

Власники облікових записів Google отримують доступ до великої кількості інструментів і сервісів, за допомогою яких можна відправляти та отримувати повідомлення по електронній пошті і в системі обміну миттєвого повідомлення – чаті; публікувати статті, фото-, відео-, та інші матеріали в блозі та соціальних мережах, створювати власні сайти; прокладати маршрути на електронних картах і планувати сумісну роботу з колегами; створювати власні портфоліо і редагувати разом з співавторами документи, презентації й електронні таблиці. Такі можливості дають змогу трансформувати традиційну систему освіти, замінюючи дошку і крейду, зошит та ручку на спільну працю з вчителем та однокласниками, наприклад, в Google-документах, Google-таблицях, Google-презентаціях, Google-формах і т.д. (<https://eduproducts.withgoogle.com/>). Розглянемо детальніше, яким чином і за допомогою яких саме сервісів Google можна ефективніше організувати навчальний процес.

Навчальна пошта. Наявність електронної скриньки на Gmail надає доступ до всіх сервісів Google і передбачає їх взаємопроникність. Досвід показує, що учні, виконавши необхідну умову створення електронної скриньки з метою доступу до інших сервісів (наприклад, ігрових), навіть не вміють правильно користуватися поштою. Але ази електронного листування – необхідна компонента комп'ютерної грамотності людини, яка живе в інформаційному суспільстві, і вміння правильно організувати електронне листування не може обмежитися лише вивченням відповідних тем з підручника. Тому саме користування сервісом Gmail може стати відправною точкою у навчанні учнів правильно організувати свою діяльність і використовувати електронну пошту із навчальною метою.

Розглянемо можливості, що надає електронна пошта Gmail вчителям та учням: надсилання та отримання електронних листів, створення списку задач для виконання, впорядкування та редагування контактів, експорт/імпорт контактів, створення груп контактів (наприклад, групи учнів за класами чи інтересами), додавання різних «міток» вхідним листам, зберігання послідовності листування з відображенням ланцюжка листування за датою останнього листа, а також застосування інструментів для пошуку листів тощо. Окремий сервіс Google Контакти надає можливість редагувати свою персональну адресну книгу, створювати групи контактів та використовувати їх при розсилці повідомлень.

Навчальна спільнота. Соціальні спільноти як нова форма класної та позаурочної роботи і спосіб взаємодії з учнями швидкими темпами входять в життя педагогів, розширюючи освітній простір навчального закладу [9, 10]. Більшість учнів мають облікові записи в певних соціальних мережах, проводять в цих мережах багато часу і звикли до засобів комунікацій та інтерфейсів. Тому доцільно надати школярам можливість використовувати соціальні мережі для навчальної діяльності, адже перехід учнів на рівень активних учасників навчально-виховного процесу надасть можливість не тільки ефективно впроваджувати цифрові технології у професійну діяльність вчителя, а й розширити світогляд учнів. Учні з пасивних суб'єктів навчального процесу стають його активними учасниками. Тому актуальними є дослідження спільнот Google+, можливості їх використання для навчання, соціального виховання та комунікативного розвитку учнів, підготовки молоді до життя в інформаційному суспільстві.

Використання соціальних сервісів у навчально-виховному процесі вчителя визначається різними напрямками, а саме: як джерело навчального матеріалу; для планування й організації навчальної діяльності; для спільного написання творчих робіт, статей; як середовище для обговорення навчальних і методичних матеріалів, статей, підручників (посібників); для ознайомлення мережевої спільноти з авторськими методиками і технологіями. Бути членом навчальної спільноти – означає брати участь у взаємній навчальній діяльності, озвучувати нові ідеї та обмінюватися здобутими в процесі професійної діяльності знаннями й досвідом. Опитування студентів та учнів показує, що більше 90% з них є активними користувачами соціальних мереж, проте рідко хто користується ними у професійних інтересах. Зважаючи на це, перед учителями постає завдання розкрити можливості соціальної мережі Google+ для професійного зростання.

Із запровадженням освіти через соціальну мережу урізноманітнюється діяльність учнів. У соціальній мережі є низка можливостей: швидкий пошук односторонніх спілкування з колегами, вчителями та учнями; можливість самовираження, реалізації творчого потенціалу; читання новин і їх коментування; мережеве обговорення

різноманітних тем; допомога в організації спільної діяльності; розміщення й отримання потрібних відомостей щодо завдань, розкладу навчальних занять та інших подій.

Таким чином, навчання в соціальній мережі відбувається в процесі обговорення, роздумів, спільної роботи в команді. Учні отримують підвищену відповідальність за своє навчання поза межами класної кімнати, в той час як вчителі – ширші можливості для організації навчання. В учнів є час подумати і поміркувати про матеріали і коментарі своїх однокласників до початку розміщення своїх власних відповідей в Інтернеті. Вони можуть редагувати свої зауваження до публікації, на відміну від усної відповіді в класі. Ідеальна навчальна спільнота є безпечним місцем для прийняття ризику, вразливості і обміну різноманітних ідей. Всі учасники розділяють відповідальність за створення і підтримання цього середовища навчання.

Навчальний календар. Використання робочого (навчального) календаря сприятиме виробленню в учнів навичок правильної організації своєї навчальної діяльності, підвищенню рівня самоорганізації та відповідальності. Розглянемо можливості, які надає Google Календар вчителям та учням: створення календарів з різними рівнями прав доступу користувачів, складання розкладу уроків та консультацій (це спрощує співпрацю та обмін розкладами), організація спільних календарів (в масштабах школи чи з вибраними колегами), забезпечення безпеки та конфіденційності шляхом налаштування прав та доступів, планування виконання завдань з навчального курсу/дисципліни та його контроль.

Навчальні документи. Google Диск – сховище даних, за допомогою якого користувачі можуть зберігати свої дані на серверах у хмарі і ділитися ними з іншими користувачами в Інтернеті. У середовищі диску можна створювати та редагувати текстові документи, таблиці, презентації, малюнки, форми опитувань, а також спільно працювати над файлом у режимі реального часу та відстежувати зміни. Об'єм диску для одного користувача становить 30 ГБ.

Розглянемо можливості, що надає Google Диск вчителям і учням: створення завдань (документів, таблиць, презентацій) для спільної роботи учнів в межах групи або всього навчального закладу в режимі реального часу, можливість публікації документів для користувачів з усього світу, широкі можливості налаштувань спільного доступу до файлів (можливість переглядати, редагувати, коментувати), перегляд більше 20 типів файлів, в тому числі відео, AdobeIllustrator і Photoshop файли, навіть якщо на пристрої відсутнє оригінальне програмне забезпечення.

Навчальні відео. Перегляд відеороликів різного характеру – рекламних, науково-популярних, ігрових і т.п. – стало однією із складових повсякденного життя сучасних дітей. Тому педагог може зацікавити учнів не тільки шляхом використання відео як допоміжних навчально-методичних матеріалів, а й залученням школярів до самостійного створення та редагування відеороликів. Зручним інструментом для цього може стати YouTube [11]. Розглянемо можливості, які надає YouTube вчителям та учням: монтаж та редагування відеофайлів, публікація їх в мережі з налаштуванням доступу, створення груп відео за тематикою, вбудовування окремого відео або списку відтворення до будь-якого порталу, можливість використовувати тисячі безкоштовних високоякісних освітніх відео в контрольованому середовищі (база відео містить велику кількість навчального матеріалу, поданого у різних формах – записи лекцій, виступів, хронологія проектів, науково-популярне відео і т.п.). Можливість створювати та редагувати відеоролики може стати хорошим мотиваційним засобом як для учнів, так і для вчителів, які захочуть поділитися знаннями чи продемонструвати свої вміння.

Навчальні сайти та блоги. Для організації взаємодії вчителів все частіше стали використовуватися авторські сайти чи блоги. До переваг даної технології відносяться: відкритість інформаційного наповнення для всіх учасників, оперативність розміщення інформації і доступу до неї, незалежність від індивідуального графіку відвідування учасниками блогу, інтерактивність [12].

Розглянемо можливості, які надають Google Сайти та Блоги вчителям та учням: можливість вчителя за допомогою сайту (блогу) комунікувати з учнями, надавати у публічний доступ свої матеріали та завдання, можливість спільної роботи та централізоване зберігання пов'язаних між собою документів на одному сайті (блозі), а також створення власного портфоліо в мережі Інтернет, можливість створювати власні сайти з використанням готових шаблонів (що робить створення власних сайтів для учнів доступним та цікавим), можливість інтегрувати інформацію з інших додатків Google

Ми розглянули лише основні сервіси Google, які допомагають вчителю організувати дистанційне навчання для учнів, але існує ще багато цікавих і корисних сервісів – таких як, наприклад, Hangouts (можливість безкоштовно спілкуватися за допомогою голосового чату та текстових повідомлень, який нагадує популярні сервіси ICQ і Skype, можливість проводити відео конференції та прямі трансляції); Google Пошук (можливість пошуку та аналізу електронних ресурсів); Google Keep (додаток для створення заміток, якими можна ділитися з друзями); Google Перекладач (миттєвий переклад слова, фрази й веб-сторінки з української понад 100 мовами та навпаки); Google Новини (можливість отримати вичерпну та актуальну інформацію, зібрану зі всього світу); Google Групи (можливість об'єднувати учнів у групи і організувати їх роботу); Google Фотознімки (можливість переглядати, змінювати і організувати фотографії, маючи зв'язок з диском, Youtube та Google+); Google Academia (можливість розміщення власних праць, статей, відслідковування їх цитування, пошук якісних наукових джерел, актуальних за датою) та інші.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Використання хмарних технологій відіграє значну роль у організації елементів дистанційного навчання в навчальних закладах, оскільки дозволяє вносити в освітній процес програмні новинки, спрощувати спільну роботу учнів та вчителів, значно розширити види співпраці, ефективно опрацьовувати великі обсяги інформації та раціонально використовувати час і можливості навчатися. Хмарні технології є на даний момент повноцінним навчальним інструментом для організації елементів дистанційного навчання у сучасній школі. Таке навчання допомагає зробити сам процес навчання відкритим і доступним для всіх: вчителів, учнів, батьків.

Досвід використання авторами сервісів Google з метою організації дистанційного навчання для студентів спеціальності «Середня освіта (Інформатика)» в ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» підтвердив, що застосування хмарних технологій для організації освітнього процесу позитивно вплинуло на якість кваліфікації майбутніх вчителів інформатики: зросла відповідальність студентів за вчасність виконання навчальних завдань, покращилася якість комунікації між студентами та викладачами. Зокрема, студенти дійшли висновку, що працювати по-новому не просто, але це вірний шлях в майбутнє освіти, цьому потрібно навчатись і творчо використовувати нові знання у своїй роботі. Отже, активне використання сервісів Google в освітньому процесі надає нові можливості для підвищення якості освіти та впевненого наближення до стандартів європейської освіти.

1. Наказ Міністерства освіти і науки України №629 від 21.05.2014 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Хмарні сервіси в освіті» на базі загальноосвітніх навчальних закладів України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/eYJhoA>
2. Морзе Н. Підвищення рівня інформаційно-комунікаційної компетентності науково-педагогічних працівників – ключова вимога якості освітнього процесу / Н. Морзе, О. Буйницька // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2017. – Том 59. – №3. – С. 189-200.
3. Гісь І. Хмарні технології як засіб формування інноваційного освітнього середовища: методичні рекомендації / І. Гісь. – Луцьк, 2016. – 56 с.
4. Моделивання й інтеграція сервісів хмаро орієнтованого навчального середовища : монографія / за заг. ред. С. Г. Литвинової. – К.: ЦП «Компринт», 2015. – 163 с.
5. Особливості організації дистанційного навчання учнів старших класів з використанням інформаційно-комунікативних технологій / К. І. Ярошук, К. С. Гужва // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 125. – С. 124-127.
6. Власій О. О. Роль хмарних технологій в організації змішаного навчання / О. О. Власій, О. М. Дудка, Н. В. Кульчицька // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць / Редада. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. – № 19 (26) – С.117-122.
7. Ярмахов Б. Google Apps для образования / Б. Ярмахов, Л. Рождественская. – СПб.: Питер, 2015. – 224 с.
8. Олексюк В.П. Досвід інтеграції хмарних сервісів google apps у інформаційно-освітній простір вищого навчального закладу / В.П. Олексюк // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2013. – т. 35. – № 3. – С. 64-73.
9. Богачков Ю. М. Організація залучення та долучення до навчання з застосуванням електронних соціальних мереж / Ю. М. Богачков, П. С. Ухань // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2017. – Том 57. – №1. – С. 173-188.
10. Stanciu A, Mihai F, Aleca O. Social networking as an alternative environment for education / A. Stanciu, F. Mihai, O. Aleca // Accounting and Management Information System. – 2012. – V.11. – №1. – PP. 56-75. – [Available from <https://goo.gl/KYhMrN>]
11. Wilson, A. YouTube in the Classroom. Unpublished Master thesis, the University of Toronto, Toronto, Canada. – 2015. – [Available from <https://goo.gl/YxhBmi>].
12. Лабудько С. П. Блог як засіб розвитку професійної компетентності вчителів / С. П. Лабудько // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2013. – № 6. – С. 9-12.

Reference

1. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy №629 vid 21.05.2014 «Pro provedennia doslidno-eksperymentalnoi roboty za temou «Hmarni servisy v osviti» na bazi zagalnoosvitnih navchalnyh zakladiv Ukrainy» [Elektronnyi resurs]. □ Rezhym dostupu: <https://goo.gl/eYJhoA> (in Ukrainian)
2. Morze N. Raising information and communication technologies competence of scientific and pedagogical employees □ a key requirement of the quality of educational process / N. Morze, O. Buinytska // Information Technologies and Learning Tools, 2017, V. 59, №3, S. 189-200. (in Ukrainian)
3. Gis I. Hmarni tehnologii iak zasib formuvannia innovatsiinogo osvitnogo seredovyscha: metodychn rekomendatsii / I. Gis, Lutsk, 2016, 56 s. (in Ukrainian)
4. Modeliuvannia I integratsiia servisiv hmaroorientovanogo navchalnogo seredovyscha: monographiia / za zag. red. S. G. Lytvynovoi. – K.: TsP «Komprynt», 2015, 163 s. (in Ukrainian)
5. Osoblyvosti organizatsii dystantsiinogo navchannia uchniv starshyh klasiv z vykorystanniam informatsiino-komunikatsiinyh tehnologii / K. I. Iaroshchuk, K. C. Guzhva // Visnyk Chernigivskogo natsionalnogo pedagogichnogo universytetu. Serii: Pedagogichni nauky, 2015, Vyp. 125, S. 124-127. (in Ukrainian)
6. Vlasii O. O. Rol hmarnykh tehnologii v organizatsii zmishanogo navchannia / O. O. Vlasii, O. M. Dudka, N. V. Kulchytska // Scientific journal of NP Drahomanov NPP. Series number 2. Computer-Oriented Learning Systems: Coll. sciences works / Redrada. – K. : NPU named after MP Drahomanova, 2017. - No. 19 (26) - S. 117-122. (in Ukrainian)
7. Iarmahov B. Google Apps dlia obrazovaniia / B. Iarmahov, L. Rozhdestvenskaia. – SPb: Piter, 2015, 224 s. (in Russian)
8. Oleksiuk V. P. Dosvid integratsii hmarnykh servisiv google apps u informatsiino-osvitnii prostir navchalnogo zakladu / V. P. Oleksiuk // Informatsiini tehnologii i zasoby navchannia, 2013, t. 35, № 3, S. 64-73. (in Ukrainian)
9. Bogachkov Y. M. Organizatsiia zaluchennia ta doluchennia do navchannia z zastosuvanniam elektronnykh sotsialnykh merezh / Y. M. Bogachkov, P. S. Uhan // Informatsiini tehnologii i zasoby navchannia, 2017, Tom 57, №1, S. 173-188. (in Ukrainian)
10. Stanciu A, Mihai F, Aleca O. Social networking as an alternative environment for education / A. Stanciu, F. Mihai, O. Aleca // Accounting and Management Information System. – 2012. – V.11. – №1. – PP. 56-75. – [Available from <https://goo.gl/KYhMrN>] (in English)
11. Wilson, A. YouTube in the Classroom. Unpublished Master thesis, the University of Toronto, Toronto, Canada. – 2015. – [Available from <https://goo.gl/YxhBmi>] (in English)
12. Labudko S. P. Blog iak zasib rozvytku profesiinoi kompetentnosti vchyteliv / S. P. Labudko // Komputer u shkoli ta simii, 2013, № 6, S. 9-12. (in Ukrainian)

Михайло Гнатюк,

кандидат мистецтвознавства, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Mykhailo Hnatiuk,

Candidate of Fine Art, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
mykhailo.hnatiuk@pu.if.ua

УДК 688.72
ББК 85.126.7

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ІГРАШКА ЯК ЗАСІБ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО, ТРУДОВОГО І НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

UKRAINIAN FOLK TOY AS A MEANS OF ARTISTIC AND AESTHETIC, LABOR AND NATIONAL EDUCATION

У статті висвітлюються локальні осередки, школи, майстри народної іграшки в Україні. Подана її класифікація за матеріалом виготовлення, функціями та художніми особливостями, образною мовою, що формувалися упродовж століть. Чарівний світ поезії, казковості й метафоричності народної іграшки пробуджує у дітей фантазію, спонукає до творчості. Вона наділена високими художніми якостями й має широкі виховні можливості. Емоційність образів утілених у традиційній іграшці, сприяє широкому її використанню педагогами в художньо-естетичному вихованні дітей, залучення їх до споконвічних глибинних традицій національної культури.

Ключові слова: народна іграшка, художньо-образна мова, традиція, матеріал виготовлення, функції, майстри, виховання.

The article highlights the problems at the local circles of schools, masters of toys in Ukraine. The classification of their material creation, artistic and the language which have been formed for centuries. The charming world of poems and fairy-tales inspires children's fantasy and creativity. It has a great deal of art peculiarities and it has great a qualities. The emotions of the toys which they can be characterized by, help the pedagogues in the esthetic education of children, involving them into ancient traditions of national culture. Making toys in Ukraine is mostly done by masterspotters in such areas as Kosiv, Opishnia, etc. Yavorsk district of Lviv region is famous for its wooden toys. A wound doll (lialka-motanka) is traditional for Ukrainians which has been created by the Polishchuks.

Keywords: National toys, traditions, artistic language, upbringing, masters of school, toy material.

В статье освещаются места расположения, школы, мастера народной игрушки в Украине. Представленная ее классификация по материалу изготовления, функции и художественным особенностям, образности, сформировавшихся на протяжении веков. Волшебный мир поэзии, сказочности и метафоричности народной игрушки пробуждает у детей фантазию, побуждает к творчеству. Она наделена высокими художественными качествами и имеет широкие воспитательные возможности. Эмоциональность образов воплощенных в традиционной игрушке, способствует широкому ее использованию педагогами в художественно-эстетическом воспитании детей, привлечение их к исконным глубинным традициям национальной культуры.

Ключевые слова: народная игрушка, художественно-образный язык, традиция, материал изготовления, функции, мастера, воспитание.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Українська народна іграшка унікальне явище національної культури. Вона зберігає в собі інформацію того середовища й часу в якому була створена. В залежності від виду діяльності, світогляду, вірувань та вмінь їх авторів, іграшки набули тих чи інших смислових характеристик. Поєднуючи в собі різні функції: пізнавальну, розвиваючу, комунікативну, естетичну, ігрову, успадковані й збережені традиційні форми, іграшки є вагомим елементом і засобом навчання та виховання. З їхньою допомогою – це найнеобхідніший спосіб навчання і розваги, без примусу, книг і фахівців. Дитя бавиться – дорослий тішиться: говорить народна мудрість. Ігрові дії виникають насамперед з бажання і власної волі, а значить приносять радість та задоволення. З одного боку вчителю необхідно подавати насичений різноманітними вправами матеріал, а з іншого – викликати цим матеріалом творчі реакції, відчуття, спостереження, думки, рухові форми і дії. Нині є нагальна потреба більш професійного використання народного мистецтва та іграшок у навчально-виховному процесі, але водночас існує проблема їх впровадження у цей процес. Нині існує реальна небезпека втратити народну

іграшку і збитися на манівці, піддаючись спокусливим впливам чужих комп'ютерних програм, в яких подається шкідлива, а то й згубна інформація. Значна частина вихователів дошкільних навчальних закладів, вчителів початкових класів, свого часу мало вивчали, або не вивчали взагалі, художню працю (автентичне народне мистецтво) і художню культуру, традиції художнього ремесла, до яких належать іграшки, а звідси й не розуміння їх ролі та значення для розвитку дитини. Тож проблема вибору відповідних засобів і методів навчання нині актуальна як ніколи. За період існування СРСР у радянських школах намагалися змішувати народне мистецтво різних республік, запроваджували хохломське та городецьке малярство, ляльки-«матрьошки» з Росії та інше не притаманне нашим регіонам. У кожній країні світу є свої традиційні народні іграшки, як і народна педагогіка, народне мистецтво, культура, медицина, які є надбанням нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Першими в Україні публікаціями про народну іграшку були праці суботівського священика Марка Грушевського (родича історика М. Грушевського) подані в «Киевской старине» (1904 р.) «Дытчи забавы та гры усяки. Зібрани по Чыгырынщны Киевской губернии» та в записках НТШ у Львові (1906 р.) «Дитина у звичаях і віруваннях українського народу» [17, с. 246]. З того часу ця тема цікавила в окремих аспектах багатьох дослідників. Значним доробком відзначилися мистецтвознавці Л. Герус [2, 3], О. Найден [17, 18], М. Станкевич [1], актуальні питання порушила етнограф Л. Орел [19].

Народну іграшку з сиру на Гуцульщині досліджували Д. Гоберман [29], М. Грєпиняк [8], М. Гринюк [10], О. Соломченко [21], В. Шухевич [27], М. Яновський [28] та інші. Про розвиток народних промислів і дрібної пластики (забавкарства) на Яворівщині писали: М. Гнатюк [5-7, 9], І. Гургула [4], Б. Жеплинський [13], Б. Стебельський [20], В. Стефак [22], Р. Чугай [25], технологію виготовлення забавок з дерева (візок, скриня, деркач) оздоблених мальованим традиційним орнаментом висвітлювали К. Кавас і Б. Тимків [23]. Важливі відомості про іграшки містить словник з декоративно-прикладного мистецтва за ред. академіка Я. Запасака [12] та мала енциклопедія українського народознавства за ред. професора С. Павлюка [16]. На важливість народного мистецтва, зокрема народної іграшки, для розвитку дитини вказували педагоги М. Стельмахович і Є. Сявавко, роль іграшки у педагогічній традиції народу висвітлювала професор Н. Лисенко [15] та художник В. Задорожний [14]. Актуальні питання збереження і розвитку іграшкарства порушив голова Національної спілки майстрів народного мистецтва О. Шевченко [26] та інші. Чимало професійних художників, скульпторів (Іван Гончар) звертали увагу на своєрідність народного мистецтва, зокрема іграшок і використовували їх у своїй творчості. Художниця Олена Кульчицька замальовувала писанки, іграшки із сиру (курочку, коника) на Гуцульщині, з дерева, глини в м. Яворові, Стара Сіль на Львівщині, ляльки – на Поділлі, в с. Опішному на Полтавщині.

Формування мети статті. Мета статті – висвітлити регіональні особливості створення народних іграшок, розкрити їх роль і значення у вихованні та розвитку дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Народна іграшка є особливим видом художньої творчості. Найдавніші її зразки в Україні – глиняні статуєтки людей, тварин, птахів, знайдені археологами, сягають часів трипільської культури. Вони мали обрядове, ігрове та культове призначення, здавна використовували «хихички», «клевачики», «клепавки», які виконували відповідні функції. За біблійними сюжетами першим лялькарем був Бог. За своєю подобою він зліпив з глини «ляльку» – чоловіка і вдихнув у неї душу. З тих прадавніх часів люди самі намагаються створити щось подібне. Іграшки, перш за все, це витвір мистецтва, художній образ, узагальнене зображення і відтворення життя. Ця специфічна галузь народної культури, педагогіки і народознавства, яка вже багато років є предметом досліджень етнографів, мистецтвознавців, культурологів і педагогів.

Народна іграшка свої форми, сюжети і теми черпає з природи. І не тільки тому, що виконана з природних матеріалів (дерева, соломи, глини), які є екологічно чистими, але й тому, що відповідає формам тварин, птахів, які є джерелом для вивчення і наслідування. Формування українського етносу відбувалося в тісному зв'язку людини з природою і народна іграшка стала посередником між ними. Нажаль сьогодні відходить у небуття народна селянська культура в селах, а з нею і народна іграшка. Її місце займають різні суто технічні засоби, які дозволяють людині відходити від природи та матеріалу. До того ж, нові предмети, техніка, не містять національних ознак, а мають загальноцивілізаційні риси. Як пише О. Найден: «Користування такими речами та його перетворення на певний культ рано чи пізно має призвести до послаблення в людині етнонаціональних та індивідуальних начал і посилення в ній уніфікаційних тенденцій» [24, с. 3]. Він наголошує, що «одним із суттєвих засобів запобігання розвитку останніх є дитяче виховання, основу якого становлять мовний, фольклорний та іграшково-ігровий чинники» [Там же].

Сучасна початкова школа і дитячий садок покликані вирішувати одну із головних проблем педагогіки – це виховання у дітей відчуття причетності до етнонаціональних, родових ціннісних засад і водночас підготовка їх до сприйняття сучасних технічних здобутків людства. Традиційна народна іграшка в міру позбавлена елементів зовнішнього етнографізму (яскравих кольорів, надмірної декорації), який притаманний псевдонародним виробам. Вже своєю образністю, простотою і змістовністю вона близька до витоків національних культурних традицій, генетично пов'язана зі сприйняттям дитини, покликана формувати у неї перші уявлення про світ, його систему координат. У народній іграшці закодована важлива інформація, містяться елементи ментального

характеру, тому гра з нею автоматично створює передумови причетності до національних надбань і разом з мовою, співом колискових, казками, загадками та іншими творами фольклору, закладає в дитині ті підвалини, які стануть опорою в подальшому житті.

Багатство української народної іграшки в її різноманітності: від узагальнено-спрощених, примітивних, архаїчних глиняних, солом'яних, дерев'яних, сирних форм – до дрібної авторської пластики професійних художників і майстрів декоративно-ужиткового мистецтва. Сюжетно-тематичне різноманіття пов'язане насамперед із світоглядно-філософським мисленням авторів, їх психологією творчості і професійними навиками та вміннями. Водночас іграшки характеризують певний вид ремесла, його своєрідність, географію поширення, історичний аспект, обрядові традиції, наявність сировинної бази. Спробу їх класифікувати зробив О. Найден [24, с. 5, 6]. Подаємо її з певними змінами і доповненнями. Найбільш спрощеним і прямолінійним є поділ іграшок на дві групи:

- іграшки наділені пластичними, художньо-естетичними властивостями (ляльки, птахи, олені, баранці та інша дрібна пластика);
- іграшки механічні, спонукальні, основною функцією яких є результат дії (лук зі стрілою, свищик, деркач, тарахкальце, дзига тощо).

Складнішим за попередню є поділ за матеріалом і відповідно технікою виготовлення (їх ще розрізняють і за регіональним принципом):

- іграшки з дерева (возики, коники, пташки, деркачі) на Яворівщині Львівської обл.;
- глиняні іграшки в традиційних осередках гончарного промислу (Косів, Опішне, Ічня, Васильків, Дибинці, Бубнівка, Адамівка);
- вироби, іграшки з соломи, рогози, лушпиння кукурудзи та інших природних матеріалів, виготовляють на Волині й загалом Поліссі;
- сирна іграшка – витвір майстринь в селах: Брустури, Річка, Снідавка, Шепіт, Шешори на Косівщині.

Існує поділ іграшок за образно-ігровими та типажно-функціональними ознаками:

- антропоморфні ляльки з різних матеріалів (глини, соломи, тканини, дерева);
- зооморфні (свійські і дикі тварини, птахи);
- іграшкові меблі, посуд, знаряддя праці, засоби пересування (підводи, машини).

Проте, будь-який з наведених принципів та ознак класифікації не може вичерпно охарактеризувати іграшку. Найбільш прийнятним буде вибір одного базового принципу, а вразі необхідності доповнити іншими характеристиками [24, с. 6].

Традиційним регіоном *мальованих іграшок з дерева* є Яворівщина Львівської області. Ще у кінці XIX ст. прогресивна громадськість цього краю добре розуміла роль і значення іграшок у розвитку юної душі. Забавкарську школу відкрили у м. Яворові 1896 року. У Малому Передмісті одна родина за рік могла виготовляти майже 3600 іграшок різного асортименту: коники на підставці з коліщатами, возики, брочки з кінями, пташки, які пурхають крильцями, дитячі меблі, особливо колісочки, тарахкальця, музичні інструменти (сопілки, скрипки) та інше. Свої вироби майстри цюсуботи везли возами на ярмарки. Сформувався два основні типи яворівської іграшки: столярна (тесана) і токарна. Яскравим і талановитим представником столярного типу виготовлення іграшок були Василь Прийма і його дочка Юлія. Майстри виготовляли їх за мізерну плату, аби лише діти до них усміхалися. Вистругані вручну на станку «кобилці» на перший погляд для нефахівця здаються примітивними. Насправді ж їх форми пройшли апробацію часом і свідчать про професійність, спостережливість народних майстрів. Їх витвори збуджують дитячу увагу і фантазію, «приворожують» погляд. Декоративна пластика в дереві підсилена традиційною гамою яскравих кольорів (жовте, вишневе, зелене, коричневе, біле) і мотивами («колка», «гіллячки», «цяточки»), що надає яворівським іграшкам сонячного веселкового настрою і залюбки сприймається дітьми. На жаль, з відходом майстрів старшого покоління, виробництво яворівської іграшки занепало.

Інший вид: анімалістична *керамічна іграшка* – стилізовані фігурки тварин і птахів з народних казок та пісень з пишним барвистим розписом: коники, баранці, козлики, півники, зозулі, риби в різних варіантах. Ці різноманітні свищики, пікавки розвивають дихання, слухові, сенсорні (рухові), дотикові здібності у дітей. Їх форма і конструкція наділені естетичними якостями, вони якнайкраще виконують ігрову функцію. Такі іграшки виготовляли для дітей майстри-гончарі в традиційних центрах і осередках народних художніх промислів: Опішні, Бубнівці, Адамівці, Косові та інших місцях Найяскравішим представниками с. Опішня на Полтавщині стали: І. А. Білик, А. С. Білик-Пошивайло, Т. М. Демченко, М. О. Діденко, В. О. Омеляненко, М. Г. Пошивайло, О. Ф. Селюченко, А. А. Чуйко та інші.

Особливо важливим є вивчення у школі народної керамічної іграшки гуцульських і покутських майстрів. У м. Косові в різні часи відзначилися: Василь Аронець, Оксана Бейсюк, Михайло Волощук, Василь Гривінський, Валентина Джуранюк, Євгенія Зарицька, Микола Кікоть, Михайло Трушик, відомими стали родини Ілюків, Швеців, Рйонків. З іграшки починав життєвий і творчий шлях гончар з діда-прадіда, український скульптор Григор Крук родом з Братишева на Тлумаччині, який прожив більшу частину життя в Німеччині.

Специфічним матеріалом для інкрустації, плетіння і виготовлення об'ємних іграшок: фігур людей, тварин – є житня, пшенична, вівсяна *солома*. Заготовлена в період дозрівання, вона добре піддається формуванню. Професійні художники, вчителі Марія Кравчук, Ніна Денисюк, Оксана Денисюк з Волині досконало вивчили народні традиції свого краю. Вони майстри різних видів робіт з соломи. Особливо їм вдаються жіночі фігури (ляльки-берегині), віночки,

олені, коні, різдвяні дідухи, павуки – витвори, які мають символічне, обрядове значення, а також різні плетені й прошиті ужиткові речі: капелюхи (брилі), обручі, цукерниці, дзвіночки, квіти. Солом'яна іграшка на Поліссі подібна на білоруські, литовські, польські вироби. Ляльки з соломи символічно дарували нареченим на весіллі, як знак родючості землі та символ народження дітей. Ляльки-обереги робили умовними, з видовженими руками, безликими, тому вони вважалися недоступними для злих духів, а значить якнайкраще відповідали своєму призначенню – і були безпечними для дітей та дорослих. Їх залюбки використовували у різних іграх, забавах, обрядах.

Традиційною іграшкою в народі була лялька «мотанка» з льону і ниток, яку виготовляють понад шість тисяч років. Лялька із узагальненим синтезованим образом, обличчям змушує думати, тож впливає на формування розуму, розвиває почуття дитини. Вона є предметом гри, об'єктом зображення і творчості, окрасою та пам'яткою, виконує виховну, розвиваючу, естетичну функції, є екологічно чистою (пластмаса, синтетика і поролон – шкідливі для здоров'я дітей). Але, найважливіше, вона зроблена маминими руками, тому для дитини є найдорожчим подарунком. Тепло рук найкраще передають прості натуральні природні матеріали: дерево, тканина, солома, які є доступними і безпечними для дитини. Часто це відходи основного виробництва: обрізки дерева, шоломиння і качани кукурудзи, роagoza, папір тощо.

Своєрідний образ і смакові якості мають іграшки із сиру, які виготовляють вівчарі, їхні жінки і діти на Гуцульщині (села Річка і Брустури). Особливо оригінальними є іграшки з сиру Марії Матійчук, а нині її учениці Марії Петрів (с. Брустури) на Гуцульщині, які відображають птахів, коників, баранчиків. Їх майстриня презентує на різних святах ремесел, фестивалів, празниках. Коли коник або інша фігурка виходили напрочуд вдалим, діти перед тим як його з'їсти, бавилися, а то й зберігали засушеними роками. Якщо сир свіжий, м'який, він легко піддається формуванню. Майстрині скульптурним способом із одного шматка сиру з окропу, поки він не застив, витягуючи деталі (ноги, голову, гриву, хвіст та ін.), створюють казкові образи тварин (баранчиків, оленів, зайців, півників тощо). Такі іграшки наділені простою лаконічною формою і, водночас мають характерні риси, які відрізняють одну тваринку від іншої. Для дитини вони мають пізнавальне значення, оскільки служать посередником між нею і реальним світом, але передовсім виконують розважальну функцію. Для дитини не так важливо скільки у коника ніг, як його образ та динаміка, рух.

На перший погляд ці вироби є не складним видом дрібної пластики, але виготовлення їх має свої особливості. Вони далеко не під силу пересічному, позбавленому почуття гумору, міри і гармонії бажаному прилучитися до творчості. Фігурки коня з вершником, оленя, баранчика чи птаха створюють з уяви. На початку імпровізовано ліплять узагальнену фігуру, тварину, а вже далі її «одягають», «наряджають» різними аксесуарами (упряж, бербениці, бочки тощо), прикрасами, які разом з вершником утворюють одну композицію. По-іншому, з одного шматочка сиру створюють курку, зображення якої теж має умовний, спрощено-синтезований характер.

Послідовність виконання виробів із сиру наступна: на початку набирають сирну масу для тулуба, шиї, голівки, витягують ноги чи роги, потім укріплюють, ліплять дрібніші деталі залежно від задуму. Для надання виробу більшої декоративності й урочистості майстри оздоблюють їх дрібними «цяточками», «сонечком», хвилястою лінією, використовують харчові барвники зеленого і малинового кольорів. Таке виконання дрібної анімалістичної пластики вимагає тонкого відчуття пластичних можливостей матеріалу і навиків образотворення.

Особливої технології виготовлення потребує сир «будз», який готують з коров'ячого або овечого молока. Майстри цієї справи добре знають тонкощі технології виготовлення істивних іграшок із сиру. Тому їх витвори можуть зберігатися роками і бути придатними для споживання. Однак, нас більше цікавить мистецький аспект, важливість збереження цього виду художньої творчості, його вплив на виховання дітей молодшого віку. Ці вироби вже давно завоювали популярність на святах та весільних забавах і часто супроводжуються піснями і дотепними приповідками:

Прийшов вівчар з полонини, в широкім ремени,
приніс мені подарунки, баранчики в жмени.
А я цисі баранчики, малюю, малюю,
а я цисі баранчики, дітям подарую.

У часи інформаційних технологій та переважаючих технічних засобів навчання, роль і значення ручної творчої праці для виховання і розвитку молодшої людини набуває особливо важливого значення. Найперше дитина пізнає світ через іграшку, тому важливо щоб вона відповідала не тільки віковим, фізіологічним особливостям розвитку, але й за змістом і формою була духовно споріднена з нею. Цим критеріям найкраще відповідає народна іграшка, яка є важливим засобом національного, патріотичного, естетичного, трудового виховання. У ранньому шкільному віці, коли діти найбільш чутливі до зовнішніх подразників навколишнього середовища й піддатливі до виховання, вивчення народного декоративно-прикладного мистецтва є особливо необхідним. Його мова – це мова символів, пластики, кольору, фактури тощо. Традиційно народні вироби, виконуючи певні функції, генетично пов'язані з духовною сферою українців, тому успіх навчання і виховання дітей, значною мірою залежить від використання народного мистецтва, зокрема іграшки. Діяльність дитини молодшого віку, як відомо, має рефлексивно-ігровий характер і дитинство загалом є періодом певного культуротворення в якому роль народної іграшки особливо значуща.

Творчість дітей і народних майстрів має багато спільних рис. І хоча діти не володіють професійними навиками, проте їх зближують такі властивості як невимушеність, безпосередність, простота, живучість, багата уява, відчуття радості, святковості, наївності і виражена умовність [30, с. 19]. У багатьох народних майстрів пам'ять у пальцях,

а в дітей природна здатність дивуватися, відкривати і сприймати світ загострено. Творчість дітей і народних майстрів здебільшого є проявом емоційної сфери. Почуття і переживання впливають на процес творчості, надають роботам умовно-завершеного вигляду. Характер творчості дітей обумовлений їх психологічними та віковими особливостями. У поведінці переважає невимущена безпосередність, не стійка увага притягує все яскраве і незвичне. Суттєву роль у процесі сприймання дитини відіграє увага і спостережливість. Оточуючий світ діти передають без деталей, фокусуючи увагу на головному. У своєму сприйнятті вони скоріше символісти ніж натуралісти. Народні майстри теж часто відмовляються від деталей і показують у своїх витворах найбільш типове і характерне. Діти творять від радості, у них є природне відчуття бачити те, на що дорослі мало звертають уваги. Фантазія та увага беруть верх над розумом і досвідом, неживі предмети стають живими, одухотвореними.

В сучасних державних і приватних музеях зібрані колекції найрізноманітніших іграшок різних часів та видів. Найбільша колекція української народної іграшки є у Державному музеї іграшки Міністерства освіти і науки України. Там знаходяться близько 10 тисяч промислових зразків іграшок вітчизняного виробництва і фонди щоразу доповнюються творами професійних художників, скульпторів, народних майстрів; музичними інструментами, ялинковими прикрасами, спортивними іграми, театральними масками та ляльками. Унікальним є меморіальний музей-садиба всесвітньо відомої гончарки Олександри Селюченко в Опішному на Полтавщині, де зібрані цілі колекції традиційних іграшок з глини.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Мусимо констатувати, що процеси урбанізації, використання новітніх технологій, значною мірою негативно вплинули на традиційну художньо-матеріальну культуру, зокрема автентичне мистецтво. У багатьох регіонах відійшли в минуле різьблені дерев'яні, вишиті й ткані натуральні вироби, орнаментовані яйця (писанки), витинанки, вироби з глини, народні іграшки, а сама архітектура набула нових сучасних форм. Людина все більше втручається і не завжди обґрунтовано у навколишнє природне середовище. Натомість широкого використання набули привозні, здебільшого синтетичні, з чужим декором вироби. Сучасна промислова іграшка (штампована з пластмаси) – як «знежирене молоко», бездуховна, бездушна, містична, а комп'ютерні ігри часто пропагують зло і насилля. Для розвитку емоційного, духовного світу дитини найкраща традиційна народна іграшка з дерева, глини, соломи, паперу, лялька-мотанка з тканини тощо. Повернення до традицій українського народного іграшкарства у різних його формах та видах не тільки сприяє розвитку дитини, але й що головніше: в умовах сучасної глобалізації запобігає втраті нею національної самобутності. Саме рідна мова, традиційна іграшка, поряд з кращими зразками фольклору, мають формувати перші уявлення та почуття дитини. Через розмаїття формально-образних варіантів і декоративно-колеристичних рішень вона впливає на свідомість дитини, зберігає пам'ять про далеке минуле. На відміну від сучасної штампованої, українська народна іграшка виховує людину творця і патріота.

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1992. – 273 с.
2. Герус Л. Українська народна іграшка : історія розвитку та сучасні проблеми / Л. Герус // Записки наукового товариства імені Т. Шевченка. Т. ССXXX. Праці секції етнографії та фольклористики. – Львів, 1995. – С. 176-189.
3. Герус Л. Українська народна іграшка / Л. Герус. – Львів : Афіша, 2004. – 262 с.
4. Гургула І. Народне мистецтво західних областей України / І. Гургула. – К. : Мистецтво, 1966. – С. 53-54.
5. Гнатюк М. В. До історії розвитку школи яворівського деревообробництва / М. Гнатюк // Писанка. – Верховина, 1997. – № 1. – С. 28-31.
6. Гнатюк М. В. Яворівській школі – 60 років / М. Гнатюк // Народне мистецтво. – К., 2007. – №1-2. – С. 69.
7. Гнатюк М. В. Яворівська іграшка і скриня : історія розвитку та художні особливості / М. Гнатюк // Вісник Прикарпатського університету. Випуск XXVIII-XXIX. Педагогіка. – Івано-Франківськ, 2009. – С. 21-27.
8. Гнатюк М. В. Красою гір натхненні : Народне мистецтво Гуцульщини і Покуття (кінець XIX – початок XXI ст.). Майстри, школи, музеї / М. Гнатюк, М. Грепиняк. – Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2010. – 322 с.
9. Гнатюк М. В. Образотворче і декоративно-прикладне мистецтво : навч.-метод. посіб. Ч. I / М. В. Гнатюк. – Івано-Франківськ : Ярина, 2016. – 196 с.
10. Гринюк М. Іграшки з сиру Марії Матійчук / М. Гринюк. – Чернівці : Колір-Друк. – 50 с.
11. Гургула І. Народне мистецтво західних областей України / І. Гургула. – К. : Мистецтво, 1966. – 75 с.
12. Декоративно-ужиткове мистецтво. Словник у двох томах / за заг. ред. акад. Я. П. Запаска. – Львів : Афіша, 2000. – Т.1 – С. 258-259.
13. Жеплинський Б. Традиції «Просвіти» в Наконечному / Б. Жеплинський // Яворівщина, 1991. – 21 трав.
14. Задорожний В. І. Народна іграшка як засіб естетичного виховання / В. Задорожний // Естетичне виховання учнів засобами образотворчого мистецтва. Вип. 2. – К. : Рад. школа, 1970. – С. 41-45.
15. Лисенко Н. В. Етнопедагогіка дитинства / Н. Лисенко. Навч.-метод. посіб. – К. : Слово, 2011. – С. 577-578.
16. Мала енциклопедія українського народознавства / за ред. чл.-кор. НАН України, д-ра іст. наук, проф. С. Павлюка. – Л. : Ін-т народознавства НАНУ, 2007. – С. 228-231.
17. Найден О. С. Українська народна іграшка. Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості / О. Найден. – К. : АртЕк, 1999. – 256 с.
18. Найден О. С. Українська народна лялька / О. Найден. – К. : Стило, 2007. – 240 с.
19. Орел Л. Г. Дитяча народна іграшка на Україні / Л. Орел // Початкова школа. – 1991. – № 2. – С. 66-68.
20. Стебельський Б. Школа деревного промислу в Яворові і дещо з історії деревних промислів Яворівщини / Б. Стебельський // Яворівщина і Краковеччина. Регіон. іст.-мемуар. зб. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1984. – С. 470-516.
21. Соломченко О. Г. Народні таланти Прикарпаття / О. Г. Соломченко. – К. : Мистецтво, 1969. – 53 с., іл.
22. Стефак В. Від серця яворового / В. Стефак // Чарівне веретено. – Л. : Каменярь, 1990. – С.47-53.

23. Тимків Б. М. Виготовлення художніх виробів з дерева : підруч. : у 2-х ч. / Б. М. Тимків, К. М. Кавас. – Ч. 2. – Львів : Світ, 1996. – 144 с., іл.
24. Українська народна іграшка : каталог. – К. : Стило, 2006. – 48 с.
25. Чугай Р. В. Народне декоративне мистецтво Яворівщини / Р. В. Чугай. – К. : Наук. думка, 1979. – 144 с., іл.
26. Шевченко Є. Відроджуймо народне іграшкарство! / Є. Шевченко // Народне мистецтво, 2007. – №3-4. – С. 8-11.
27. Шухевич В. Гуцульщина / Репр. в-ня вид. 1899 / В. Шухевич. – Верховина, 1997. – 352 с.
28. Яновський М. Срібна пряжка. Розповіді про народних митців / М. Яновський / [Худ. М. М. Дем'ян]. – Карпати, 1980. – 216 с., іл.
29. Гоберман Д. Искусство гуцулов / Д. Гоберман. – М. : Сов. художник, 1980. – 52 с., ил.
30. Рондели Н. Д. Народное декоративно-прикладное искусство : кн. для учителя / Н. Д. Рондели. – М. : Просвещение, 1984. – 144 с., ил.

Reference

1. Antonovych Ye. A. Dekoratyvno-prykladne mystetstvo / Ye. A. Antonovych, R. V. Zakharchuk-Chuhai, M. Ye. Stankevych. – Lviv : Svit, 1992. – 273 s.
2. Herus L. Ukrainska narodna ihrashka : istoriia rozvytku ta suchasni problemy / L. Herus // Zapysky naukovohto tovarystva imeni T. Shevchenka. T. SSKhKhKh. Pratsi sektsii etnohrafii ta folklorystyky. – Lviv, 1995. – S. 176-189.
3. Herus L. Ukrainska narodna ihrashka / L. Herus. – Lviv : Afisha, 2004. – 262 s.
4. Hurhula I. Narodne mystetstvo zakhidnykh oblasteri Ukrainy / I. Hurhula. – K. : Mystetstvo, 1966. – S. 53-54.
5. Hnatiuk M. V. Do istorii rozvytku shkoly yavorivskoho derevoobrobnystva / M. Hnatiuk // Pysanka. – Verkhovyna, 1997. – № 1. – S. 28-31.
6. Hnatiuk M. V. Yavorivskii shkoli – 60 rokiv / M. Hnatiuk // Narodne mystetstvo. – K., 2007. – №1-2. – S. 69.
7. Hnatiuk M. V. Yavorivska ihrashka i skrynia : istoriia rozvytku ta khudozhni osoblyvosti / M. Hnatiuk // Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Vypusk KhKhVIII-KhKhIX. Pedahohika. – Ivano-Frankivsk, 2009. – S. 21-27.
8. Hnatiuk M. V. Krasoiu hir natkhnenni : Narodne mystetstvo Hutsulshchyny i Pokuttia (kinets KhKh – pochatok KhKhI st.). Maistry, shkoly, muzei / M. Hnatiuk, M. Hrepyniak. – Ivano-Frankivsk : PNU im. V. Stefanyka, 2010. – 322 s.
9. Hnatiuk M. V. Obrazotvorche i dekoratyvno-prykladne mystetstvo : navch.-metod. posib. Ch. I / M. V. Hnatiuk. – Ivano-Frankivsk : Yaryna, 2016. – 196 s.
10. Hryniuk M. Ihrashky z syru Marii Matiichuk / M. Hryniuk. – Chernivtsi : Kolir-Druk. – 50 s.
11. Hurhula I. Narodne mystetstvo zakhidnykh oblasteri Ukrainy / I. Hurhula. – K. : Mystetstvo, 1966. – 75 s.
12. Dekoratyvno-uzhytkove mystetstvo. Slovnyk u dvokh tomakh / za zah. red. akad. Ya. P. Zapaska. – Lviv : Afisha, 2000. – T.1 – S. 258-259.
13. Zheplynskyi B. Tradytzii «Prosvity» v Nakonechnomu / B. Zheplynskyi // Yavorivshchyna, 1991. – 21 trav.
14. Zadorozhnyi V. I. Narodna ihrashka yak zasib estetychnoho vykhovannia / V. Zadorozhnyi // Estetychne vykhovannia uchniv zasobamy obrazotvorchoho mystetstva. Vyp. 2. – K. : Rad. shkola, 1970. – S. 41-45.
15. Lysenko N. V. Etnopedahohika dytynstva / N. Lysenko. Navch.-metod. posib. – K. : Slovo, 2011. – S. 577-578.
16. Mala entsyklopediia ukrainskoho narodoznavstva / za red. chl.-kor. NAN Ukrainy, d-ra ist. nauk, prof. S. Pavliuka. – L. : In-t narodoznavstva NANU, 2007. – S. 228-231.
17. Naiden O. S. Ukrainska narodna ihrashka. Istoriia. Semantyka. Obrazna svoieridnist. Funktsionalni osoblyvosti / O. Naiden. – K. : ArtEk, 1999. – 256 s.
18. Naiden O. S. Ukrainska narodna lialka / O. Naiden. – K. : Stylos, 2007. – 240 s.
19. Orel L. H. Dytiacha narodna ihrashka na Ukraini / L. Orel // Pochatkova shkola. – 1991. – № 2. – S. 66-68.
20. Stebelskyi B. Shkola derevnoho promyslu v Yavorovi i deshcho z istorii derevnykh promysliv Yavorivshchyny / B. Stebelskyi // Yavorivshchyna i Krakovechchyna. Rehion. ist.-memuar. zb. – Niu-York; Paryzh; Sidnei; Toronto, 1984. – S. 470-516.
21. Solomchenko O. H. Narodni talanty Prykarpattia / O. H. Solomchenko. – K. : Mystetstvo, 1969. – 53 s., il.
22. Stefak V. Vid sertsia yavorovoho / V. Stefak // Charivne vereteno. – L. : Kameniar, 1990. – S.47-53.
23. Tymkiv B. M. Vyhotovlennia khudozhnikh vyrobiv z dereva : pidruch. : u 2-kh ch. / B. M. Tymkiv, K. M. Kavas. – Ch. 2. – Lviv : Svit, 1996. – 144 s., il.
24. Ukrainska narodna ihrashka : kataloh. – K. : Stylos, 2006. – 48 s.
25. Chuhai R. V. Narodne dekoratyvne mystetstvo Yavorivshchyny / R. V. Chuhai. – K. : Nauk. dumka, 1979. – 144 s., il.
26. Shevchenko Ye. Vidrodzhuyimo narodne ihrashkarstvo! / Ye. Shevchenko // Narodne mystetstvo, 2007. – №3-4. – S. 8-11.
27. Shukhevych V. Hutsulshchyna / Repr. v-nia vyd. 1899 / V. Shukhevych. – Verkhovyna, 1997. – 352 s.
28. Yanovskyi M. Sribna priazhka. Rozpovidi pro narodnykh myttsiv / M. Yanovskyi / [Khud. M. M. Demian]. – Karpaty, 1980. – 216 s., il.
29. Hoberman D. Yskusstvo hutsulov / D. Hoberman. – M. : Sov. khudozhnyk, 1980. – 52 s., yl.
30. Rondely N. D. Narodnoe dekoratyvno-prykladnoe yskusstvo : kn. dlia uchytelia / N. D. Rondely. – M. : Prosveshchenye, 1984. – 144 s., yl.

Диво-птаха

Пташка

Солом'яна скульптура

Лялька

Кравчук М. с. Купичів (Волинь). Персональна виставка солом'яних іграшок. Івано-Франківськ, 2004

Пітиляк П. з кониками з сиру.
Річка, Гуцульщина, 1969

Матійчук М. з іграшкою з сиру.
Брустури, Гуцульщина, 1974

Матійчук М. Іграшки з сиру.
Брустури, Гуцульщина, 1998

Петрів М. Вершники з сиру. Брустури, Гуцульщина, 2006

Селюченко О. Панянки. Опішня, Полтавщина, (музей О. Селюченко), 2004

Гаврило і Явдоха Пошивайли. Вершник.
Опішня, Полтавщина, глина, 1986

Микола Пошивайло за роботою.
Опішня, Полтавщина, 2012

Олександра та Іван Порохівники.
Півень, коза, баран. Опішня, Полтавщина, глина, 1999

Гаврило і Явдоха Пошивайли
Панянки. Опішня,
Полтавщина, глина, 1986

Прийма В. Пташка. Яворів, Львівщина, дерево, розпис, 1980

Прийма В. Коник. Яворів, Львівщина, дерево, розпис, 1980

Кавас К. Підвода і тачка. Івано-Франкове, Львівщина, дерево, розпис, 1982

Логин В. Танцюристи. Яворів, Львівщина, дерево, розпис, 2002

Тлустий С. Коніки. Івано-Франкове, дерево, розпис, 2004

Яреми В. Колиска і деркачі. Івано-Франкове, Львівщина, дерево, розпис, 1982

Тетяна Гриців,

аспірант,
Інститут проблем виховання Національної
Академії педагогічних наук України
(м. Київ)

Tetiana Hrytsiv,

Postgraduate Student,
Institute of Problems on Education of the National
Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
(Kyiv)
g.tanya76meta.ua@meta.ua

УДК 373.31:37.035.6

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВЩИНИ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

FORMING VALUES RELATED TO THE NATIVE LAND BY MEANS OF FOLK PEDAGOGY IN PRIMARY SCHOOL PUPILS: AGE PECULIARITIES

У статті розкрито особливості виховання базових ціннісних ставлень (любви, гідності, патріотизму) до Батьківщини у системі народної педагогіки згідно емоційно-рефлексивного, інтелектуально-ціннісного, діяльнісно-вчинкового компонентів структури досліджуваної проблеми з урахуванням функцій та наукових підходів. Проаналізовано специфіку формування базових ціннісних ставлень у відповідності з віковими особливостями дітей початкових класів. Охарактеризовано закономірності та суперечності виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів.

Ключові слова: Батьківщина, базові ціннісні ставлення, компоненти, функції, наукові підходи, вікові особливості.

The article reveals the peculiarities of forming the basic value attitudes (love, dignity, patriotism) to the Motherland in the system of folk pedagogy in accordance with the emotional-reflexive, intellectually valuable, action-taking components of the structure of the problem under consideration, taking into account functions and scientific approaches. Analyzing of the specific of the formation of basic valuable attitudes in accordance with the age characteristics of primary school children in article. Characterized by regularities and contradictions in the upbringing of valuable attitude towards the Motherland in junior pupils.

Keywords: Motherland, basic value attitudes, components, functions, scientific approaches, age characteristics.

В статье раскрыты особенности воспитания базовых ценностных отношений (любви, достоинства, патриотизма) к Родине в системе народной педагогики согласно эмоционально-рефлексивного, интеллектуально-ценностного, деятельностно-поступнического компонентов структуры исследуемой проблемы с учетом функций и научных подходов. Проанализирована специфика формирования базовых ценностных отношений в соответствии с возрастными особенностями детей начальных классов. Охарактеризованы закономерности и противоречия воспитания ценностного отношения к Родине у младших школьников.

Ключевые слова: Родина, базовые ценностные отношения, компоненты, функции, научные подходы, возрастные особенности.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Політична та економічна криза в Україні, питання національної безпеки та глобалізаційні процеси ставлять виклики до українського суспільства, де пріоритетними мають бути проблема виховання ціннісного ставлення до Батьківщини. Сучасний етап розвитку України та державотворення зумовлюють необхідність відновлення культурної спадщини українського народу, яка є платформою націотворення.

Державні запити, відображені й у документах про освіту, підкреслюють необхідність виховання в підростаючого покоління любові до Батьківщини, формування громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України як світоглядного чинника розвитку культурного й творчого потенціалу нашого народу [8, с.65]. Вчені переконані, що «у шкільному віці важливо формувати ціннісне ставлення особистості до свого народу, Батьківщини, держави, нації» [11, с. 124].

Актуальність проблеми виховання ціннісного ставлення до Батьківщини засобами народної педагогіки зумовлює до пошуку націотворчих смислів та світоглядних орієнтирів починаючи вже з початкової школи у навчально-виховному процесі.

Процес формування системи цінностей, зокрема до Батьківщини, засобами народної педагогіки має свою специфіку на кожному віковому етапі розвитку особистості, що і необхідно врахувати у педагогічному процесі.

Тому для того, щоб з'ясувати стан вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів, необхідно знати закономірності їх вікового розвитку, у чому в значній мірі допомагають думки і висновки видатних педагогів про особливості розвитку учнів початкових класів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Сучасне бачення та методологічні підходи щодо виховання ціннісних ставлень у молодших школярів відображено у працях І. Бега, С. Гарячої, О. Докукіної, К. Журби, В. Киричок, Г. Кирмач, Г. Назаренко, В. Рибалко, К. Чорної, І. Шкільної. Психологічні положення про закономірності розвитку дітей молодшого шкільного віку знаходимо у працях І. Бега, Л. Божович, В. Киричок, О. Савченко, О. Матвієнко. Специфіку розвитку молодших школярів досліджували В. Драгунов, Т. Драгунова, Л. Ітельсон. Особливості періодизації особистості молодшого школяра науково обґрунтували Л. Божович, І. Виготський, І. Кон, враховуючи всі сторони її діяльності в єдності – змістову, емоційну, мотиваційну та діяльнісну.

Формування мети статті. Метою статті є здійснити аналіз процесу формування ціннісних ставлень до Батьківщини у відповідності з віковими особливостями дітей початкових класів на основі компонентних складових та функцій структури ціннісного ставлення до Батьківщини з урахуванням наукових підходів до виховної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Всі провідні педагоги минулого особливого значення надавали меті виховання, яка в загальному зводилася до вироблення у дітей певних духовних та фізичних якостей і передачі їм деяких культурних вартостей.

В молодшому шкільному віці розвиток системи ціннісних ставлень супроводжується обґрунтуванням мети, змісту діяльності. Вірогідність отримання позитивного результату виховної діяльності значно зростає, якщо остання спрямована на формування тих цінностей, які відповідають меті виховання. Мета виховання конкретизується певними завданнями.

Провідні завдання виховання молодших школярів у початковій школі зумовлено пріоритетними напрямками реформування виховання, визначеними Державною національною програмою «Освіта» (Україна 21 століття), до яких належать:

- формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати;
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії свого народу;
- формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою;
- прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій українців та представників інших націй, які мешкають в Україні;
- виховання духовної культури особистості; створення умов для вільного вибору нею своєї світоглядної позиції;
- утвердження принципів вселюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності, інших добродійностей;
- формування творчої, працелюбної особистості, виховання цивілізованого господаря;
- забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей і молоді, охорони та зміцнення їх здоров'я;
- виховання поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки;
- формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадською відповідальністю;
- забезпечення високої художньо-естетичної освіченості і вихованості особистості;
- формування екологічної культури людини, гармонії її відносин з природою;
- розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов їх самореалізації;
- формування у дітей і молоді уміння міжособистісного спілкування та підготовка їх до життя в умовах ринкових відносин [8, с.34].

Ці завдання окреслюють весь спектр виховання ціннісних ставлень до Батьківщини у молодших школярів і у системі національного виховання з урахуванням характерних ідей, поглядів народного виховання і виховного досвіду, методів і засобів виховання, що передаються від покоління до покоління й засвоюються як певні знання, уміння і навички. Через свої вікові особливості дитина молодшого шкільного віку ще не здатна до сприйняття повного спектру проявів ціннісного ставлення до Батьківщини.

Тому для досягнення поставленої мети у вихованні ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки, необхідно конкретизувати ці завдання згідно ціннісних ставлень любові, гідності, патріотизму у системі народної педагогіки на рівні емоційно-рефлексивного, інтелектуально-ціннісного, діяльнісно-вчинкового компонентів структури досліджуваної проблеми.

У сучасній педагогічній науці молодший шкільний вік охоплює період навчання дитини у початковій школі з першого по четвертий клас (з 6 до 10 років). Хоча в різні періоди вік молодших школярів визначався по-різному, що було пов'язано з початком навчання в школі: з 9 років у минулому столітті; з 8-7 років за радянських часів. Також змінювався і термін навчання в школі з 3-х до 4-х років.

Центральним моментом молодшого шкільного віку є усвідомлення свого нового місця у системі суспільних відносин [7, с.147]. На цьому етапі у молодшого школяра формується ядро особистості, (моральні почуття,

цінності, переживання), відбувається набуття моральної поведінки, він стає активним учасником у житті колективу, у виборі доручень, у виконанні улюблених справ [5, с.80].

Процес залучення дітей до цінностей українського народу сенситивний, оскільки саме в цей період закладаються основи світогляду і моральності, усвідомлюється необхідність відповідних якостей, визначаються взірці, формується моральна поведінка, які стануть основою світосприйняття молодої людини в минулому.

Сенситивність молодшого шкільного віку розкриває В. Киричок, визначаючи основні види потреб дітей цього віку, серед яких: потреба в емоційному контакті; в дружбі, товариськості, у повазі особистості, самоповазі. На думку дослідниці, саме в цей період розвиваються і зміцнюються внутрішні етичні інстанції, формуються моральні мотиви з дорослими та однолітками, більш усвідомленими стають почуття провини, сорому, обов'язку, відповідальності, емпатії тощо [3, с. 19].

Специфіку молодшого шкільного віку В. Драгунов, Т. Драгунова, Л. Ітельсон, І. Кон пов'язують з формуванням загальнообов'язкової повної і неповної освіти. Вони вважають, що молодший шкільний вік має скритий потенціал, який важливо вчасно розвивати і підтримувати. Діти молодшого шкільного віку психологічно готові до чіткого розуміння і засвоєння змісту моральних норм, правил та їх втілення у життя, однак дорослі не завжди враховують їхню готовність. Така поведінка дорослих призводить до того, що моральні норми і правила для молодших школярів набувають формального характеру і виконуються не через внутрішню необхідність, а під тиском тих чи інших зовнішніх обставин, у тому числі страху покарання [2, с. 97].

В розділі «Актуальніе вопросы обучения и развития младшего школьника» С. Костюк констатує: «Розумове становлення дитини невіддільне від створення мотиваційних властивостей його особистості, від формування його пізнавальних інтересів, запитів, допитливості, моральних і естетичних почуттів, ціннісних орієнтацій» [4, с.150-155].

На закономірностях процесу виховання учнів початкових класів наголошує М. Стельмахович. За його твердженням, перша закономірність криється в органічному зв'язку й взаємодії численних факторів виховного впливу й тісному переплетенні між собою всіх напрямків виховання; друга – полягає в тому, що характер виховання дітей того чи іншого народу залежить від його державного устрою, світогляду, релігії й моралі, від рівня розвитку освіти, науки, економіки, культури, від його національних властивостей; третя закономірність виявляється в тому, що наслідки виховання бувають тим вагоміші, чим активнішим його вплив на внутрішню, духовну сферу особистості [8, с.36].

Оскільки ціннісне відношення людини не стільки реалізується у судженнях суб'єкта, скільки в емоційних реакціях на події, то емоції завжди ціннісно виражені. Первинна реакція людини, яка свідчить про її ціннісні пріоритети, завжди емоційна. Своєрідність емоційного процесу в молодшому шкільному віці полягає в емоційній вразливості молодших школярів, безпосередньому прояві і зовнішній виразності емоцій. Ці діти емоційно піддатливі до емоційних впливів [6, с. 207]. Тому при формуванні ціннісних ставлень до Батьківщини засобами народної педагогіки слід враховувати емоційну вразливість дитини молодшого шкільного віку, які виявляються у гострих переживаннях нового, здивуванні, сумнівах, radoщах пізнання, що визначає емоційно-рефлексивний компонент. У дітей цього віку спостерігається глибока прив'язанність до родинного, соціального та природного оточення на рефлексивному рівні, що формують поняття малої Батьківщини, з чим вони себе ідентифікують. Тому у них до всього того, що окреслює поняття «малої Батьківщини» гостро виражені прояви любові, що є платформою формування ціннісних ставлень любові до Батьківщини зокрема. Любов до Батьківщини є визначальною синтетичною якістю громадянина і патріота, що поєднує емоційно-моральне й дієве ставлення до себе, до сім'ї, до інших людей, природи та суспільства [8, с.66].

Реалізація засобів народної педагогіки у навчально-виховному процесі в початковій школі сприяє виробленню ідентифікації і до національно-культурної сфери буття, в якій дитина безпосередньо перебуває. Засоби народної педагогіки, які в своїй основі несуть емоційну наповненість народної думки, дуже добре гармонізуються з емоційними проявами дітей початкових класів, що ефективно впливає на виховний процес. Задіюються розвивальна, активно-перетворююча та виховна функції виховання ціннісного ставлення до Батьківщини, які за рахунок емоційного навантаження стимулюють у дітей бажання, потреби, мотиви перебувати у аурі народного життя, спонукають активно вивчати та відтворювати звичаї і традиції свого народу.

Змістове наповнення засобів народної педагогіки має не тільки пізнавальне значення про життя українського народу, в ньому зафіксовані моральні норми та правила життя, що є основою формування ціннісних ставлень. Народна педагогіка в своїй основі реалізує запити програми нової української школи щодо компетентнісного підходу виховання, де знання, крім інформаційного, мають ще й ціннісне навантаження з виховною метою. Фольклор, казки, пісні, звичаї та традиції впливають на формування інтелектуальної сфери у дитини, збагачуючи її народними інструментами пізнання основ життя, за участю культурологічного підходу орієнтуючи молодших школярів на осмислення національних здобутків рідного народу. Відображені у засобах народної педагогіки норми і загальні принципи поведінки, які за допомогою різних технологій та форм роботи у ході навчально-виховного процесу засвоюються дітьми, впливають на формування ціннісних ставлень до Батьківщини, зокрема любові, гідності та патріотизму. Накопичення знань відповідного змісту, переломлення їх крізь призму свідомості дитини сприяє виробленню нею власного морального досвіду, ставлення до стереотипів поведінки та моральних зразків і переведення ціннісних ставлень українського народу у внутрішній план особистості, сферу чуттів, свідомості і поведінки. Активно реалізуються функції виховання ціннісного ставлення до Батьківщини

такі як розвивальна, аксіологічна, світоглядна. Таким чином за участю інтелектуально-ціннісного компонента відбувається передача досвіду поколінь, де формується національна свідомість.

У сучасних дослідженнях зазначається, що визначальним у вихованні є не зміст моральної вимоги, а психологічна організація дитини як суб'єкта діяльності [1, с.3].

Тому основою формування ціннісного ставлення до Батьківщини засобами народної педагогіки у молодшого школяра є його діяльність та спілкування у процесі засвоєння основ народної культури. Зміна вікових періодів передбачає зміну видів провідної діяльності. За О.М. Леонтьєвим: «Провідна діяльність – це така діяльність, розвиток якої зумовлює найголовніші зміни в психічних процесах і психологічних особливостях особистості дитини на даній стадії її розвитку [9, с.285-286]. Перший шкільний рік дитини вимагає ігрових видів роботи і є перехідним від дошкільного дитинства. Крім того, безпосереднє емоційне спілкування з дорослими в ранньому віці розвиває у дитини потребу в у постійному контакті з ним. Немає необхідності створювати спеціальні виховні ситуації або тематично наповнювати міжособистісний зв'язок, бо реалізація засобів народної педагогіки все це передбачає. Засоби народної педагогіки, зокрема народні ігри, елементи традицій та звичаїв з фольклорним наповненням, де активно задіюється дитина, реалізуються за допомогою діяльно-вчинкового компоненту. З віком ускладнюються форми роботи з дітьми, від ігрової діяльності діти переходять до предметно-маніпуляційної діяльності, яка має більш суспільно-корисне значення. Уміння і навички морально-етичного змісту, які формуються у практичній діяльності на основі засобів народної педагогіки, безпосередньо мають вплив на поведінку молодшого школяра і виявляються у вчинках, що є одиничним актом його суспільно значущої діяльності. Вчинок визначається внутрішньою структурою, де в єдності виступають суб'єктивні чинники (потреби, інтереси, цілі, мотиви) та зовнішніми – обставинами, які склалися незалежно від волі дитини, а також суспільно-значущих наслідками дій. Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини передбачає проектування вчинкових дій у дітей молодшого шкільного віку на основі народних норм і правил, зафіксованих у засобах народної педагогіки. Для дітей цього віку характерне наслідування за зразком, дитина керується набутими цінностями, опираючись на вже існуючий досвід. Вже у віці 9-10 років дитина спроможна робити вільний вибір на користь моральних цінностей українського народу, що регулюється внутрішніми спонукачами: совістю, гідністю, а також громадською думкою, думкою батьків, педагогів. Зміст певної цінності, заломлюючись через призму свідомості різних компонентів дитини, проявляється у її конкретних вчинках, де вже якісно виражені у ході діяльності дитини сформовані у неї ціннісні ставлення любові, гідності і патріотизму. Таким чином виховання ціннісного ставлення до Батьківщини зумовлена діяльнісним підходом, забезпечується такими функціями, як активно-перетворююча, морально-регулятивна, виховна та самовиховна.

Педагогіка визначає, що джерелами активності особистості, процесу формування її соціальних характеристик, моральних якостей та цінностей є суперечності, які виступають рушійною силою будь-якого процесу. Актуальність досліджуваної проблеми, яка обумовлена рядом суперечностей, визначає найвагомим протиріччям між нагальною потребою виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до Батьківщини та невикористанням повною мірою виховного потенціалу народознавчих дисциплін і поурочної роботи. Народна-педагогічний потенціал необхідний не лише у системі виховної практики, а й у навчально-освітньому процесі української школи для забезпечення національно-культурної ідентичності особистості школяра. Важливим є своєчасне вирішення цієї проблеми шляхом поглиблення змісту тематики чинних програм через народно-педагогічний аспект, активізація позаурочної системи роботи з метою реалізації засобів народної педагогіки, удосконалення педагогічних умов виховання дітей. Педагогічні упущення і помилки негативно відображаються на стані сформованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки. Недопустимим є нехтування народними традиціями та педагогічними досягненнями у виховній практиці; формальний підхід до виховної діяльності та небажання поліпшити справу; незнання специфіки молодшого шкільного віку; розмежованість виховних зусиль сім'ї та школи; невідповідність між словом вчителя та його поведінкою; конфлікт або протиставлення ціннісних ставлень до Батьківщини у життєвій практиці дитини початкової школи.

Значну роль у вихованні ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки відіграє позакласна робота. Протиріччя між необхідністю виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до Батьківщини засобами народної педагогіки та незначним використанням проектної діяльності у початковій школі розв'язується у системі позаурочної роботи з дітьми. Її розуміємо як систему взаємодії вчителя та учнів, що узгоджується з навчальним процесом і логічно продовжує роботу на уроках з метою набуття ціннісних ставлень до Батьківщини засобами народної педагогіки. Забезпечення особистісно зорієнтованого підходу у процесі позакласного виховання полягає у сприянні проявам творчості та ініціативи дітей молодшого шкільного віку і педагогів, з урахуванням вікових особливостей дітей. У шестирічному віці домінує провідна ігрова діяльність з використанням емоційно-почуттєвих акцентів; забезпечуються зразки для наслідування у дітей 2-3 класів та конкретно-образне мислення; враховується бажання вибору у дітей 4-х класів з орієнтацією на народні норми і правила поведінки. Поєднання зусиль школи, родини, громадськості у вихованні ціннісного ставлення до Батьківщини підсилює виховний потенціал позакласної роботи, який ґрунтується на добровільній ініціативі й активності молодших школярів. Позакласна народознавча робота сприяє формуванню у молодших школярів ціннісного ставлення до Батьківщини, що є одним з головних завдань сучасної школи [6, с.210].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином у молодших школярів відповідно до їх вікових особливостей формуються первинні, початкові ціннісні ставлення до Батьківщини, де базовими є ціннісні ставлення любові, гідності та патріотизму. Структурні компоненти (емоційно-рефлексивний, інтелектуально-ціннісний, діяльнісно-вчинковий) з урахуванням відповідних функцій та наукових підходів виховної діяльності актуалізують виховання цих ціннісних ставлень до Батьківщини. Закономірності та суперечності виховного процесу у молодших школярів, які виникають у процесі формування ціннісних ставлень до Батьківщини засобами народної педагогіки, визначають необхідність використання народно-педагогічного потенціалу, як у навчально-виховному процесі початкової школи, так і в поурочній роботі з дітьми. Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини, яке здійснюється за рахунок засобів народної педагогіки з урахуванням специфіки молодших школярів є на сьогодні важливим і забезпечує становлення в учнів 1-4 класів національної самосвідомості та національно-культурної ідентичності особистості. Подальше дослідження потребує вивчення стану сформованості ціннісних ставлень до Батьківщини в початковій школі та пошук шляхів удосконалення і покращення ціннісних ставлень до Батьківщини за допомогою засобів народної педагогіки у молодших школярів.

1. Бех І.Д. Психологічна суть гуманізму у вихованні особистості / І.Д. Бех//Педагогіка і Психологія. – 1994. – №3. – С.3.
2. Возрастная и педагогическая психология: [учебник для студентов пед. ин- тов] / [В.В. Драгунов, Т.В. Драгунова, Л.Б. Ительсон и др.]; під ред. А.В. Петровського. – М.: Просвещение, 1979. – 288 с.
3. Киричок В.А. Гуманне ставлення до дитини: методологічний посібник [для вчителів] / Віра Андріївна Киричок. – Київ: Інфодрук, 2004. – 132с.
4. Костюк Г. С. Избранные психологические труды [под. ред. Л.Н. Прокопенко] / Г.С.Костюк. – М.: Педагогика, 1988. – 301 с.
5. Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України: програма/ за ред. І.Д. Бега; Академія педагогічних наук України. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 80 с.
6. Пташнік Н. М. Формування патріотично спрямованих орієнтацій молодших школярів засобами народознавства/Н.М. Пташнік//Проблеми освіти. Формування патріотизму та полікультурної компетентності майбутніх фахівців гуманітарно - педагогічного профілю: мат-ли XII Міжнар. конф.,19-21 бер. 20015 р. – Київ-Вінниця, 2015. – С.206-210.
7. Психологія: підручник[для студ. вищ. навч.закл.]/[Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.; За ред. Ю.Л. Трофімова]. – К.: Либідь, 1999. – 558 с.
8. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізації них суспільних змін: навчально-методичний посібник / [авт. кол.:Бех І.Д., Журба К.О., Киричок В.А. та ін.]. – К.:Пед. думка. – 2011. – 240с.
9. Стельмахович М. Теорія і практика українського національного виховання: Посіб. для вчителя./М. Стельмахович. – Івано-Франківськ, 1996. – 179 с.
10. Леонтьев А. Н. К теории развития психики в онтогенезе // Избр. Психолог. Произведения / А.Н. Леонтьев. – М., 1983. – С. 285- 286.
11. Журба К.О. Теоретичні основи патріотичного виховання школярів /К.О. Журба, В.А. Киричок //Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: 36. наук. пр. –2008. – Вип. 11. – С.117-125.

Reference

1. Akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy.(2009). Osnovni oriientyry vykhovannia uchniv 1-12 klasiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv Ukrainy: prohrama [The main guidelines for the education of pupils of grades 1-12 of secondary schools of Ukraine: the program], Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan.
2. Bekh I. D.(1994). Psykholohichna sut humanizmu u vykhovanni osobystosti. Pedahohika i Psykholohiia [The psychological essence of humanism in the education of personality], № 3.
3. Drahunov V.V, Drahunova T.V., Ytelson L.B. y dr., &Petrovskiy A.V. (Red.)(1979). Vozrastnaya i pedagogicheskaya psihologiya: uchebnik dlya studentov ped. in-tov [Age and pedagogical psychology] M.: Prosveshchenye.
4. Kyrychok V.A.(2004). Humanne stavlennia do dytyny: metodolohichniy posibnyk [Humane attitude towards the child: a methodological manual]. Kyiv: Infodruk.
5. Kostyuk G. S., & Prokopenko L.N. (Red.)(1988). Izbrannyye psihologicheskyye trudy [Selected psychological works].M.: Pedagogika.
6. Leontev A.N. (1983). Izbr. Psiholog. Proizvedeniya. K teorii razvitiya psihiki v ontogeneze [To the theory of development of the psyche in ontogenesis], Moskva, pp. 285-286.
7. Ptashnik N. M. (2015). Problemy osvity. Formuvnnia patriotyizmu ta polikulturnoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv humanitarno-pedahohichnoho profilii. Formuvannia patriotychno spriamovanykh orientatsii molodshykh shkoliariv zasobamy narodoznavstva: mat-ly XII Mizhnar. konf.,19-21 ber. [Formation of patriotic orientation of junior pupils by means of ethnography], Kyiv-Vinnitsya, pp. 206-210.
8. Bekh I. D., Zhurba K. O., Kyrychok V. A. (2011). Systema patriotychnoho vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi v umovakh modernizatsiinykh suspilnykh zmin: navchalno metodychniy posibnyk. [The system of patriotic upbringing of children and young people in conditions of modernizing social changes], K.: Ped. Dumka, 240 p.
9. Stelmakhovych M.(1996). Teoriia i praktyka ukrainskoho natsionalnoho vykhovannia: Posib. dlia vchytelia [Theory and practice of Ukrainian national education], Ivano-Frankivsk.
10. Trofimov Yu. L., Rybalka V.V., Honcharuk P.A, ta in., & Trofimova Yu. L.(Red.). (1999). Psykholohiia: pidruchnyk dlia stud. vyshch. navch.zakl.[Psychology], Kyiv: Lybid.
11. Zhurba K. O. Kyrychok V. A. (2008). Teoretychni osnovy patriotychnoho vykhovannia shkoliariv. [Theoretical foundations of patriotic education of schoolchildren] In Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: Zb. nauk. pr., K., pp. 117 - 125.

Рецензент: Журба К.О., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Ліна Ільчук,викладач,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка,
(м. Кременець)**Lina Ilchuk,**Lecturer,
Kremenets Regional Humanitarian-Pedagogical
Academy named after Taras Shevchenko
(Kremenets)
linapetrivna@ukr.net**УДК 37.011.32; 37. 091.212; 780.633.1
ББК 74.580.215**

ВИХОВАННЯ УЧНІВ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ДЗВОНАРСТВА

EDUCATION IN HUTSULS SCHOOLS BY MEANS OF BELL RINGING

У статті актуалізовано проблему виховання школярів гуцульської школи засобами дзвонарства. Труднощі у вихованні сучасних дітей вирішуються завдяки використанню найрізноманітніших засобів. Серед них церковні дзвони й дзвоніння, які багато в чому визначили розвій української культури, у тому числі художньої. Узагальнення власного педагогічного досвіду та досвіду професора Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника Б. Кіндратюка дало змогу встановити зростання інтересу студентів та школярів до вивчення дзвонарської культури. Так, актуальність цієї діяльності визначається у відродженні давніх обрядів, звичаїв, традицій побутування дзвонарства на Гуцульщині. Запропоновано введення до змісту шкільної освіти відомостей про складові дзвонарської культури Гуцульщини як важливого засобу духовно-морального виховання школярів. З'ясовано, що становленню та розвитку зацікавленості учнів дзвонарством сприяє створення низки виховуючих ситуацій та використання творчих завдань на уроках музичного мистецтва в школі. Отже, у нашому досвіді роботи з учнями щодо формування їхнього інтересу до дзвонарства використовуємо не тільки цікавий кампанологічний матеріал, а й різні методичні прийоми залучення вихованців до творчої діяльності. Усе це сприяє духовно-моральному збагаченню школярів, їх оздоровленню.

Ключові слова: виховуючі ситуації, учні гуцульської школи, дзвонарство.

The article reveals the problem of pupils' education in hutsuls schools by means of change ringing. The current problems of children teenagers are in need of using different means for their solution. The important place among them is taken by the church bells and ringing, which largely determined the development of Ukrainian culture, including art. Bells are important monuments of material and spiritual culture, musical instruments, works of art molding, written language memo and compulsory affiliation of church temple. Knowledge of various arts is the key to teenager's comprehensively developed personality, and study of bell-ringing and its components takes the leading role. The student must know bell-ringing culture of the region, peculiarities of the bell music, the signs of displaying the chimings in classical and contemporary music, understand expressive means of bell music, be able to create music in chimes and bells. Generalization of own pedagogical experience and experience of Professor B. Kindratyuk, a professor of Vasyl Stefanyk Ciscarpathian National University, has made it possible to establish an increase in the students' and pupils' interest in the study of the bell ringing culture. In particular, the topicality of such activity is determined by the present revival of ancient rites, customs, and traditions of the bell ringing existence in Hutsulshchyna. Including of information about the components of the bell ringing culture of Hutsulshchyna as an important means of pupils' spiritual and moral education in the content of school education has been proposed. It has been found out that the formation and development of their interest in bell ringing promotes the creation of numerous educational situations and the use of creative tasks at school music lessons.

Thus, when forming teenagers' interest to bell-ringing we use not only interesting campanological material, but various methodical techniques of involving pupils in regional, musicological search work that enriches their moral and spiritual sphere.

Keywords: educational situations, pupils of hutsul schools, bell-ringing.

В статье актуализирована проблема воспитания школьников гуцульской школы средствами звонарства. Нынешние трудности в воспитании детей нуждаются в использовании разных средств в их решении. Среди них почтенное место занимают церковные колокола и их звучание, которые во многом определили развитие украинской культуры, в том числе художественной. Обобщение собственного педагогического опыта и опыта профессора Прикарпатского национального университета им. Василия Стефаника Б. Киндратюка дало возможность установить рост интереса студентов и школьников к изучению звонарской культуры. В частности, актуальность такой деятельности определяется в нынешнем возрождении давних обрядов, обычаев, традиций бытования звонарства на Гуцульщине. Предложено включение в содержание школьного образования сведений о составляющих звонарской культуры Гуцульщины как важного средства духовно-нравственного воспитания школьников. Выяснено, что становлению и развитию их

заинтересованности звонарством способствует создание ряда воспитывающих ситуаций и использование творческих заданий на уроках музыкального искусства в школе. Следовательно, в нашем опыте работы с учениками относительно формирования интереса к звонарству используем не только интересный кампанологический материал, но и разные методические приемы включения воспитанников в творческую деятельность. Все это способствует духовно-нравственному обогащению школьников, их оздоровлению.

Ключевые слова: воспитательные ситуации, ученики гуцульской школы, звонарство.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Нинішнє суспільство ставить високі вимоги до виховання підростаючого громадянина України, яке має спиратися на загальнолюдські та національні цінності, відповідати духовним та фізичним можливостям, сприяти самовихованню. На жаль, серед сучасних школярів спостерігається зріст бездуховності, антисоціальної поведінки, неповаги до моральних засад, принципів, що призводить до деградації особистості. Ці проблеми спонукають науковців до пошуку нових шляхів їх вирішення, серед яких вагомим є підвищення якості навчально-виховної роботи в загальноосвітніх закладах, зокрема такого етнокультурного регіону як Гуцульщина. Саме тому у виховній роботі з дітьми все більшого значення набуває застосування народних звичаїв, традицій, обрядів, дзвонарства зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми, засвідчив, що останнім часом активізувалися дослідження різних аспектів дзвонарства в багатьох регіонах України (С. Боньковська, О. Бузова, Т. Борисенко, Л. Вознюк (Льчук), Г. Марчук, Р. Михайлова, Л. Московчук, Б. Працюк, М. Чепіга та ін.). Вагомий внесок у наукові студії дзвонарської культури зробив учений-кампанолог, професор Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника Б. Кіндратюк. Він на широкій джерельній базі здійснив спробу вивчення розвою дзвонарства України від найдавніших часів і донині [3], вперше в українській педагогіці розглянув проблему зміцнення духовного здоров'я школярів музикою церковних дзвонів [4].

Формування мети статті. Однак, ще недостатньо привернута увага дослідників до педагогічного потенціалу дзвонарства, не схарактеризовано його значення у навчально-виховній роботі зі школярами. Тому, метою нашої публікації є розкриття такого аспекту проблеми як виховання учнів гуцульської школи засобами дзвонарства. Відповідно до мети окреслено завдання: визначити труднощі у вихованні сучасних учнів і шляхи їх вирішення; розробити низку виховуючих ситуацій, що сприятимуть активізації в школярів інтересу до дзвонарства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проблеми у вихованні сучасних дітей досить різноманітні. Найчастіше на них негативно впливає соціальне оточення, великий потік інформації, комп'ютерні ігри з елементами жорстокості, доступність сумнівних інтернет-сайтів, що породжує неконтрольовану агресію і аж ніяк не сприяє моральному, духовно здоровому розвитку індивідуума. Це все актуалізує необхідність створення таких умов виховання, які б сприяли всебічному, гармонійному, естетичному становленню особистості учня, здатного боротися з внутрішніми деструкціями. На цьому наголошується в Законах України «Про освіту», «Про середню загальну освіту», «Концепції національного виховання дітей та учнівської молоді в Україні» та ін.

Виховання – це усвідомлене і цілеспрямоване зрощування людини як особистості у відповідності зі специфікою цілей, соціальних груп і організацій, в яких воно здійснюється [2, с. 87]. В. Марків вважає, що виховання у широкому значенні охоплює всю суму впливів, увесь процес формування особистості і підготовку її до активної участі у виробництві, суспільному і культурному житті, не лише виховну роботу школи, дитячих і молодіжних організацій, сім'ї, громадськості, а й вплив усього укладу життя суспільства, літератури, мистецтва, кіно, радіо, телебачення, а також освіти і навчання [6, с. 10].

Зміст дзвонознавчого виховання полягає у формуванні певної системи знань, ідеалів, думок, цінностей, оволодіння якими забезпечить формування всебічно і гармонійно розвинутої духовної особистості, прилучення її до культурних, національних святинь. Тому орієнтиром сучасної гуцульської школи є залучення молодого покоління до відродження традицій, звичаїв свого народу, активної участі у розвитку рідної культури. Як стверджував О. Вишневський, «...народ тільки тоді розвине національну зрілість, коли, не втрачаючи своєї національної самозосередженості, спиратиметься на загальнолюдські духовні цінності» [1, с. 209–211]. Саме тому вважаємо, що сучасне виховання має ґрунтуватися на «Кодексі цінностей сучасного українського виховання» (за О. Вишневським), володіння якими сприятиме кращому формуванню у школярів моральних, духовних та естетичних якостей.

Наш досвід роботи зі школярами та студентами, а також Б. Кіндратюка з Івано-Франківська як педагога-музиканта та викладача методики музичного виховання, його практика вивчення та популяризації дзвонарства серед школярів і майбутніх учителів музичного мистецтва, спілкування з педагогами навчальних закладів засвідчують зацікавленість основами дзвонознавства та бажання вивчати це мистецтво. Тому пропонуємо педагогам низку виховних ситуацій, що допоможуть ознайомити школярів зі складовими дзвонарства Гуцульщини та їхнім відображенням у мистецтві, сприятимуть збагаченню музичних вражень учнів шляхом сприймання композицій дзвонарів, розвиватимуть їхню творчу активність на уроках.

Вивченням дзвонів та всього, що з ними пов'язано, зокрема педагогічних аспектів використання засобів дзвонарства у вихованні підростаючого покоління, займається українська кампанологія (від італ. *campana* – дзвін, дзвонознавство). Школярам потрібно знати, що дзвони – це важливі пам'ятки матеріальної та духовної культури, музичні інструменти, витвори художнього лиття, пам'ятки писемності та обов'язкові атрибути

церковного храму. Знання різних видів мистецтв є запорукою всебічно розвиненої особистості підлітка, а вивчення дзвонарства має вагомe значення у процесі формування цієї особистості.

Варто зазначити, що в давнину дзвоніння супроводжувало людей упродовж всього життя, тому це знайшло свій відбиток у музиці, літературі, візуальних видах мистецтв, культурі тощо. Формуванню поваги до народних дзвонарських традицій і звичаїв сприяє використання на заняттях музичного мистецтва потенціалу усної народної творчості (пісні, думи, легенди, приказки, колядки, щедрівки, гаївки, коломийки тощо), а також налагодження сприймання музичних творів із звучанням дзвонів. Цікавою та пізнавальною для учнів стане розповідь про унікальний музичний інструмент карильйон (фр. carillon) – набір різної величини хроматично налаштованих дзвонів (до 80 шт.), з'єднаних з клавіатурою. Єдина в Україні професійна карильйоністка Ірина Рябчун, виконавиця зразків класичної та сучасної музики, іноді проводить майстер-класи гри на цьому інструменті в одній із дитячих музичних шкіл Івано-Франківська, а також є учасником фестивалю карильйонного мистецтва, що відбувається в Гошівському монастирі Долинського району (Івано-Франківщина).

Ще однією важливою виховною ситуацією є проведення пізнавальних екскурсій на дзвіниці як визначні пам'ятки архітектури та розповідь про набори дзвонів, їхню мистецьку цінність, музичні характеристики тощо. Зустрічі із дзвонарями також сприяють розвиткові в учнів допитливості. Так, цікавлять учнів назви частин дзвона (корона, вуха, шия, плащ, ударник, язик), значення уставних дзвонів та різних способів дзвоніння, відомості про дзвонарство Косівщини, яке вивчав знаний кампанолог Б. Кіндратюк. Високий рівень дзвонарської культури у косівчан, засвідчують збережені давні пам'ятки дзвонарства (XVIII–XIX ст.), часті пожертвування на відливання розкішно оздоблених дзвонів. Шанобливе ставлення косівчан до цих музичних інструментів підтверджує те, що під час Великої світової війни люди часто закопували дзвони, кидали їх у криниці, аби вони не дісталися ворогові.

Вихованню в учнів поваги до звичаїв і традицій Гуцульщини сприятиме розповідь про важливість використання під час Великого посту замість дзвонів дерев'яного била. У дзвіниці підвішують грубу дошку, і замість дзвонів дзвонар двома дерев'яними молотками «виклепує» по ній, сповіщаючи людей про богослужіння. Також Страсної п'ятниці у церквах виставляють Плащаницю і хлопці, обходячи з нею навколо храму, калатають за допомогою саморобних дерев'яних «калаталок», «клепачок», «бузьків» [5, 40–50]. Ще одна важлива традиція Гуцульщини під час святкування Пасхи три дні бити в дзвони. Причому дзвіниця має бути відчинена для всіх охочих пограти на цих унікальних інструментах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, використання засобів дзвонарства є дуже важливим фактором оновлення сучасної шкільної освіти, потужним стимулом підвищення інтересу в учнів до навчання, їх активності у навчальному процесі, це також сприятиме формуванню у підростаючого покоління високих моральних та духовних рис.

Варто також зазначити, що створення описаних виховних ситуацій потребує, в першу чергу, компетентного у галузі дзвонарства вчителя. Це передбачає проведення належної методичної роботи з педагогами в системі післядипломної освіти, розробку для них відповідних методичних рекомендацій, спонукання до безперервного самовдосконалення шляхом вивчення та узагальнення педагогічного досвіду, підбір потрібної кампанологічної інформації та її застосування в процесі підготовки та проведення виховних акцій зі школярами, що і є перспективою наших подальших наукових студій.

1. Вишневецький О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: [посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Омелян Вишневецький. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.
2. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; гол. ред. В. Кремень. – Київ: Юріком, 2008. – С. 10.
3. Кіндратюк Б.Д. Дзвонарська культура України: монографічне дослідження. Вид. 2-ге, виправ. і доп. / Богдан Кіндратюк; [наук. ред. Ю. Ясіновський]. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2015. – 912 с. + CD.
4. Кіндратюк Б.Д. Духовне здоров'я школярів і музика дзвонів: Етнопедогогічний аспект. [наук.-метод. посіб.] / Богдан Кіндратюк. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. – 270 с.
5. Кіндратюк Б.Д. Особливості побутування дзвонарства на Косівщині // Народна творчість та етнологія. – Київ, 2014, № 3 (349). – С. 40–50.
6. Марків В.М. Теорія виховання: [навч.-метод. посіб.] / Володимир Марків. – Кривий Ріг: КПІ, 2015. – 241 с.

Reference

1. Vyshnevskiy O.I. Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoï pedahohiky: [posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl.] / Omelian Vyshnevskiy. – Drohobych: Kolo, 2003. – 528 s.
2. Entsiklopediia osvity / Akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy; hol. red. V. Kremen. – Kyiv: Yurikom, 2008. – S. 10.
3. Kindratiuk B.D. Dzvonnarska kultura Ukrainy: [monohrafiia] / Bohdan Dmytrovych Kindratiuk – Ivano-Frankivsk: Vyd-vo Prykarpat. nats.un-tu im. V. Stefanyka, 2012. – 898 s. + CD.
4. Kindratiuk B.D. Dukhovne zdorovia shkoliariv i muzyka dzvoniv : Etnopedahohichnyi aspekt. [navch.-metod. posib.] / Bondan Kindratiuk. – Ivano-Frankivsk : Lileia-NV, 2005. – 270 s.
5. Kindratiuk B.D. Osoblyvosti pobutuvannia dzvonarstva na Kosivshchyni // Narodna tvorchist ta etnolohiia. – Kyiv, 2014, № 3 (349). – S. 40–50.
6. Markiv V.M. Teoriia vykhovannia: [navch.-metod. posib.] / Volodymyr Markiv. – Kryvyi Rih: KPI, 2015. – 241 s.

Рецензент: Кіндратюк Б.Д., доктор мистецтвознавства, професор, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» *

Igor Makaruk,

кандидат політичних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Ihor Makaruk,

Candidate of Political Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
makiv45@gmail.com

УДК 140.8; 37.013.44
ББК 87.77

МІФОЛОГІЯ КАРПАТ ЯК ЧИННИК ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

MYTHOLOGY OF THE CARPATHIANS AS A FACTOR OF SPIRITUAL DEVELOPMENT OF PERSONALITY

У статті аналізуються чинники, які впливають на духовний розвиток особистості. Розглядається міфологічний концепт, який здійснює прямий вплив на буття і дійсність горян. Міфологія Карпат є багату спадщиною українського народу, яка на сьогодні, недостатньо оцінена у контексті духовного формування української свідомості. Міфологія, як першопричина, яка допомагає усвідомити і осмислити світоглядний простір українців.

Ключові слова: міфологія, духовність, Карпати, гуцули, українці, особистість.

The article analyzes the factors affecting spiritual development of the person. Discusses the mythological concept, which realizes a direct impact on the existence and validity of the highlanders. Mythology of the Carpathians is the rich heritage of the Ukrainian people, which today has not been fully appreciated in the context of spiritual formation of Ukrainian consciousness. Mythology, as the root cause, which helps to understand and comprehend the ideological space of the Ukrainians.

Keywords: mythology, spirituality, Carpathian mountains, the Hutsuls, Ukrainians, personality.

В статтю аналізуються фактори, которые влияют на духовное развитие личности. Рассматривается мифологический концепт, который оказывает прямое воздействие на бытие и действительность горцев. Мифология Карпат является богатым наследием украинского народа, сегодня, недостаточно оценена в контексте духовного формирования украинского сознания. Мифология, как первопричина, которая помогает осознать и осмыслить мировоззренческий пространство украинском.

Ключевые слова: мифология, духовность, Карпаты, гуцулы, украинцы, личность.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Духовний розвиток особистості, для якої поняття добра, справедливості, совісті, обов'язку набувають непохитності, стають власними ціннісними орієнтирами, і є головною метою сучасної освіти. Однак досягнення цієї мети, є справою надзвичайно складна і потребує всеосяжного осмислення. В цьому контексті важливим постає проблематика дослідження структури та основних чинників міфології Карпат, які здійснюють безпосередній вплив на духовний розвиток особистості.

Основні методи дослідження. За основу дослідження і аналізу міфології беруться такі чинники: спільність території проживання (етноприродний чинник), спільна мова (етномовний чинник), національна єдність (етнонаціональний чинник), спільні культурні традиції (етнокультурний чинник), спільність психічного складу і особливостей характеру (етноментальний чинник), єдине минуле та спільний історичний «шлях» (етноісторичний чинник). Саме ці чинники формують узагальнений механізм осмислення й усвідомлення основ духовного розвитку, як окремої особистості, так і цілої етності.

Для досягнення поставленої мети дослідження використовувалися така сукупність методів: метод огляду та аналізу наукової літератури, типологічний метод, метод українознавчо-філософського осмислення, методи аналізу і синтезу.

Формування мети статті. Метою дослідження є аналіз впливу міфології Карпат, як одного із чинників формування духовного розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. «Кожен народ сформувався в певних природокліматичних умовах оригінального ботаніко-географічного регіону

Світу. Саме природне довкілля певного регіону і витворює унікальні морфолого-фізіологічні та психоестетичні особливості людського організму, і тому людність певного регіону має свою світоглядну «картину життя», яка і є виразницею як особистісного, так і колективного, нині національного світовідчуття» [1, с. 26].

«Природа – і лоно, і мати, і годувальниця, і захисниця, перше не – Я людини; а тому до суворості, витривалості, працелюбності, мужності вона додає широти світосприйняття та світорозуміння, глибини емоцій і роздумів, державно-інтелектуального ставлення до навколишнього світу; зумовлює те, що український характер відзначається: по-перше, універсалізмом, по-друге, кордоцентричною структурою» [2, с. 362–364].

Питання формування духовного розвитку особистості неможливо усвідомити без урахування етнонаціональної складової, тому що поняття етнос – це культурно-духовна спільність людей, споріднених між собою походженням, мовою, теперішньою або колишньою територією (іноді й державністю), ментально-архетипними та іншими ознаками [3, с. 338–339]. «Етнос є культура, що не розчинила себе у цивілізації, а також ментальність як така духовність соціального цілого, що виносить себе за свої власні межі» [4, с. 127]. В. Липинський зазначає: «Коли відродження націй відбудеться без національного ідеалізму, без любові до цілої нації в усіх її класах і групах, без того ідейного національного пафосу, того романтичного захоплення образом нової волі й незалежності нації, що йшло в парі з відродженням усіх європейських народів, то з самого поняття нації викидається весь його живий творчий зміст. Залишається тільки форма – мертва шкаралупина без зерна» [5, с. 15].

Якщо на рівнинній території людина може швидко змінювати свою життєдіяльність, то в умовах, які пов'язані з проживанням у горах завжди залишається щось притаманне міфологічній первозданності. «Верховина, це дійсно окремих, між небом і землею поставлений світ..., який відрізняється від світу долинного, де немає... тої гармонії, того супокою, тої ніжності, тої шляхетної мірності і добірності в зіллі, цвітах і красках, як тут, – цього на долах немає», – на початку двадцятого століття писав буковинський письменник Єротеї Пігуляк.

І з того часу контраст між антропогенізованими ландшафтами рівнин з їхніми топофобними краєвидами став ще помітнішим на тлі топофільних гірських природних комплексів. Саме під впливом величавих гірських ландшафтів в горян розвивалося відчуття святості («Ми ближче до Бога» – так горяни оцінюють специфіку свого оточення), формувались сакральні цінності і поглиблювалось релігійне життя. І перші витoki цивілізації виникали саме там, де був присутній гірський ландшафт. Значний вплив на формування волелюбності горян мали також архаїчні перекази, які передавалися поколіннями. Особливо, давні легенди про генетичну спорідненість горян з велетами, оповіді про те, що колись горяни жили орлиним життям – високо і вільно [6, с. 47–49].

Проведене нами опитування жителів рівнинних сіл Передкарпаття (Івано-Франківська та Львівська області) і найвищих за гіпсометричним рівнем адміністративних районів Карпат (Верховинського, Рахівського, Путильського, Яремчанської міськради і гірської частини Косівського району) засвідчило, що: 61% горян стверджують, що природа їхньої місцевості значно вплинула на їхній духовний світ (у долинян відповідний показник дорівнює 43%). Є відмінність між горянами і долинянами і в характері емоцій, які викликає в них рідне природне довкілля. Горяни переважно милуються красою свого оточення (55%), а ще в третини опитаних верховинців навколишня природа викликає захоплення своєю загадковістю. Природні особливості ландшафтів для горян є найбільш важливими ідентифікаційними ознаками їхнього краю. Так, для гуцулів гори, полонини, повітря та інші природні ознаки разом складають 40% відмінних рис малої батьківщини, а вже після природних ознак слідує соціально-культурні: традиції і звичаї (24%), мова (8%), особливості людей (6%), музика (4%). «Не змірити гір звичайним мірипом... Не згпибити їх душі... Карпатські гори – гуцульська Верховина, гуцульський світ гір-верхів, пісів і попонин, це світ чарів, світ минутих віків, світ замороженої давнини, світ відмежований, окремішний, нічим неподібний до інших світів... Це світ сам для себе – світ, у якому переховуються дорожочні скарби минулих віків – віків сипи й спаи, свободи й вопі та геройських чинів, віків буйности й піднебесних зривів і петів. У цьому гірському, гуцульському світі захована неписана історія народу, тут нерукотворна книга його «биття» і життя... Захована й бережена духами давнини в скелях і проваплях, у темних пущах пісових, у довбушових коморах чорногірських, у папацах короля-гуцула під Сокіпським. Вона в серцях і душах гуцулів, у їх переказах, у розповідях і віруваннях, у співанках і звичаях...», – писав Михайло Ломацький, автор книжки «Верховино, світику наш» [7].

«Прекрасна природа Гуцульщини, прекрасний і нарід її. Гуцул – се дитина. Він наївний, він первісний, він ще не християнин. Він близький до природи і вірить в могуті, тайні її сили. Його оточують гори, а не фабричні труби, він далеко від залізничних доріг, автомобілів, аероплянів, він живе ще в камінній добі, хоч і живає заліза. І тому світ для нього є тайною. Всього одушевлене кругом Гуцула, всьо має тайний змісл, всьо жиє своїм особливим життем... Гуцул – се невідродний, вірний син своїх гір. Серцем і духом пов'язаний тісно з гірською природою. Карпати й гуцул у них – це щось одне, нерозлучне. Всім серцем любить гори, а до їх краси долучає себе, свою барвисту ношу, свої звичаї, обряди й вірування. Гори для нього не лише джерело краси, але й життєвої мудрости, природа гірська – для нього книга, з якої черпає усе, що йому потрібне в житті. «Ми знаємо красоти Швайцарії з її триста-по-триста разів зображеними куточками; знаємо красу фінляндських озер, норвежських фйордів, кавкаських вривів, – але краси гуцульських гір ми не знаємо. Не знаємо тих мчущихся глибокими долинами потоків, тих оспіваних Гуцулом полонин, красавиці-ріки Черемоша, таємничого хребта Чорногори; не знаємо вечерів тихих, з далекими звуками трембіти, росистого ранку ласкавих привітів, шепоту віковичних дівочих лісів. Хто ходив гуцульськими ґрунями, любуючись розложеною по обох сторонах

долин панорамою, ловлячи залом долею ріки, блискаючої на сонці, і жадно пив повною груддю чистий як сльоза воздух; хто бродив глибокими гуцульськими долинами, перескакуючи з каменя на камінь, запускаючись в таку глушу, де нога людська ніколи не вступила; хто стрічав ранок на далекій полонині, коли будяться стада, вистрілом стрічає пастух схід сонця, а воно, радуючись і торжествуючи, – брискає тисячами брилянтових голубих лучів на окаменівші хмари гірських громад в низу, – той ніколи не забуде сеї краси» [8].

Недаремно гори називають «престолами природи», «церквою природи» за їхню здатність підносити людський дух до трансцендентальної реальності. З природних ландшафтів, лише гірські мають надзвичайну здатність викликати у людини палітру найвищих і найглибших за силою переживання почуттів: радість, захоплення, страх, благоговіння, трепет, святість. Потужна тектонічна енергія горотворення, трансформована в енергію рельєфу і втілена в окремих вершинах чи гірському масиві, різноманітність і значна динаміка усіх природних процесів, що відбуваються в горах, несуть високий енергетичний заряд для людської психіки, який при короткому спілкуванні з горами дає відповідні емоції, а при постійному контакті формує певні риси темпераменту і характеру: імпульсивність, пристрасність, сміливість, витривалість, наполегливість, мужність. Ці риси горян можна розглядати і як адаптацію до гірського середовища, адже завдяки їм в ньому можна вижити. Гори додають життєвої енергії, але вони потребують і більших її затрат.

Карпати для гуцула – не тільки тло його існування. Вони замінюють собою і сферу видовищ, і навіть спілкування. Тому у розміщенні свого житла горяни, які живуть у найвищій частині Українських Карпат, враховували і мальовничість краєвиду, який відкривається з оселі. З давніх гуцульських «осадків», які ще збереглись високо в горах, відкриваються надзвичайно красиві багатоперспективні панорами гірських ландшафтів. Краєвиди з гуцульських осель відзначаються не лише красою, але й динамізмом. Часті зміни погодних умов, сезонні перетворення природи, а також полонинське господарювання, за яким подекуди можна спостерігати з порогу домівки, дають верховинцєві відчуття руху життя, є джерелом різноманітних вражень, надихають до творчості. Тому горяни, позбавлені близького сусідства, віддалені від прискореного темпу цивілізації, не нарікають на нудьгу, не впадають у депресію. На запитання: «Чи доводилось Вам відчувати нудьгу, самотність, пов'язані з особливостями життя в горах?», – 69 % респондентів дали негативну відповідь.

Цікаві роздуми з приводу взаємовідношення людини і природи у гірській місцевості висловлені у статті «Йой, а де я буду?» Х. Стебельської. Повір'я про те, що душа для гуцулів – це дух і що зі смертю людини душа не зникає, а довго затримується над ліжком померлого, перевтілюється на квітку чи дерево, дослідниця пояснює тим, що «життя гуцула проходить серед природи, а у природі все кудись і у щось переселяється» [9 с. 14]. Можна не погоджуватися з автором вищезазваної статті, що жителі гірської місцевості «люди настрою та емоцій, що переважають розум», але слід зазначити, що є справедливим твердження про те, що в натурі горян більше індивідуального, ніж соборного, вони полюбляють розмовляти з власною душею.

На думку Х.Стебельської, прагнення горян до відокремленого сімейного та господарського життя, обмежене коло друзів і душевних симпатій пов'язане, у першу чергу, зі складними природними умовами, які і обумовили рідке населення місцевості. Гуцули дуже побожно ставляться до сил Природи і сприймають її як живу, чарівну і загадкову істоту. У ній взаємопов'язані реальне та ірреальне, звичайні видимі і надзвичайні, таємні речі, і вся ця система живе та розвивається. Народ вірив, що худобина «умудрена природою, вона все відчуває, а що не скаржиться, то не означає, що її можна кривдити». Тому Михайло Коцюбинський на сторінках повісті писав, що життя, худоб'яче та людське, «злилось до купи, як два джерельця у горах в один потік». Кожна бадиллина чи деревце наділене для верховинця своїм духом і однаково важливі для нього. Кожна справа на полонині супроводжується ворожіннями та ритуальними діями. Навіть звичайне виготовлення сиру відбувається як таїнство. І пісня, і праця гуцулів – все дихає первісною давниною. Нявки, чугайстер, щезник, арідник і мольфари, скелі, ліси, провалля...

Міфологія – це саме життя гуцула, це його світосприйняття. І таке світосприйняття – це безкінечний духовний розвиток, котрий дозволяє пізнати глибинні таємниці життя. Через календарні свята та обряди, які нерозривно пов'язані з природними порами роки, з її явищами, можна простежити доволі яскраву персоніфікацію: сонця, місяця, зірок, дощу, грому тощо. Це помітно в колядках і щедрівках, ритуальних діях в час Різдва, Великодня, Івана Купала та інших свят. В уявленні гуцула живі і мертві утворюють спільну велику родину на чолі якої стоїть батько, господар. Це простежується на основі передвеликоднього гуцульського обряду «гріти діда», коли діти ходили від хати до хати і бажали померлим царство небесне, а родинам достаток і процвітання. Одним із унікальних явищ обрядів Карпат є ритуалізовані забави, ігри біля мерця. Головна їхня функція – перетворення смерті у нове народження, тобто знищення смерті [11, с. 244].

Як твердив О. Афанасьєв, «слов'янин-язичник вірив, що померлі продовжують жити, але іншим життям, потойбічним. Померлий ставав приналежністю смерті (Марени)» [12, с. 81]. Такий підхід до життя свідчить про віталістичний дух міфологічних вірувань, непереможну жагу життя, притаманні гуцулам. Порушення будь-якої ланки в архаїчних ритуалах сприймалося як лихе знамення, як розрив ланцюгу зв'язку з Предками і вищими силами. Таким чином, тонко відчуваючи красу і настрої довколишньої Природи, горяни викристалізували таку культуру вищих цінностей, котра і через віки залишається унікальною та животворящою, вічно чистою, вічно актуальною, котра дивує і дарує натхнення цілому світові, котра лікує, котра впливає на нашу духовність, пробуджуючи Бога у наших душах і серцях, поновлюючи зв'язок з космічним, предківським. І все це завдячуючи

Карпатам, чия трансцендентність породила справжнього хранителя духовності, справжнього провідника в езотеричний світ – горянина.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, психологічні особливості людини як особини залежать від комплексу природних умов, місця народження та соціального стану. Роль рідної природи в бутті, світосприйнятті та світорозумінні, характері і долі українців та світового українства є першорядною. Природа є визначальним чинником формування не лише біологічних рис та властивостей індивідів, а й духовності людини. Універсальність природи не лише в її багатстві та різноманітності, а й у цілісності, до якої одвічно прагнуть усі її частини; і не тільки в її матеріальності, а в її духовності, що неминуче визначає й універсальність характеру українців, їх духовно-культурного розвитку.

1. Сніжко В.В. Нариси з психоетнічної екології України. – К.: Веселка, 2001. – 334 с.
2. Українці у світовій цивілізації і культурі: Колективна українознавча монографія / Кононенко П. П., Баран В. Д., Борисенко В. К. та ін.; упоряд. та гол. ред. П. П. Кононенко. – К.: НДІУ, 2008. – 400 с.
3. Горенко Л.І. Національна культура в розбудові громадянського суспільства в Україні / Горенко Лариса Іванівна // Українознавство. – 2003. – Число 4 (9). – С. 338–341.
4. Нельга О.В. Теорія етносу. Курс лекцій: Навчальний посібник / Нельга О.В. – Київ: Тандем, 1997. – 368 с. (Трансформація гуманітарної освіти в Україні).
5. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. – Київ – Філадельфія. – Твори. – Т.6. – 1995. – 470 с.
6. Гупульщина: Історико-етнографічне дослідження. – К.: Наук, думка, 1987.-470 с.
7. Карпати, як джерело духовності Карпат [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://spadok.org.ua/gutsulschyna/karpaty-yak-dzherelo-duchovnosti-goryan>
8. Хоткевич Г. Гуцули і Гуцульщина / Гнат Хоткевич. – Косів: Писаний камінь. – 2008. – 36 с.
9. Стебельська Х. «Йой, а де я буду?» / Х. Стебельська // Україна. – 1993. – № 11. – С.14-16.
10. Козак С. Світ гуцулів очима Станіслава Вінценза / Криворівня: Матеріали міжнар. наук. конф. - Івано-Франківськ: Плай, 2003. - С. 91-98.
11. Ятченко В. Обряд як фактор людської екзистенції та консолідації соціальних груп // Українознавство. - 2006. - № 2. - С. 240-245.
12. Атаманюк В. Психоповедінкові інваріанти гуцулів /В. Атаманюк, М. Грабчук // Гупульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні: Матеріали наук. конф. Першого світового конгресу гуцулів в Івано-Франківську 17-18 серпня 1993 р. - Івано-Франківськ, 1994. - С 47-49.

Reference

1. Snizhko V.V. Narysy z psykoetnichnoi ekolohii Ukrainy. – K.: Veselka, 2001. – 334 s.
2. Ukraintsi u svitovii tsyvilizatsii i kulturi: Kolektyvna ukrainoznavcha monohrafiia / Kononenko P. P., Baran V. D., Borysenko V. K. ta in.; uporiad. ta hol. red. P. P. Kononenko. – K.: NDIU, 2008. – 400 s.
3. Horenko L.I. Natsionalna kultura v rozbudovi hromadianskoho suspilstva v Ukraini / Horenko Larysa Ivanivna // Ukrainoznavstvo. – 2003. – Chyslo 4 (9). – S. 338–341.
4. Nelha O.V. Teoriia etnosu. Kurs lektsii: Navchalnyi posibnyk / Nelha O.V. – Kyiv: Tandem, 1997. – 368 s. (Transformatsiia humanitarnoi osvity v Ukraini).
5. Lypynskiy V. Lysty do brativ-khlaborobiv. – Kyiv – Filadelfiia. – Tvory. – T.6. – 1995. – 470 s.
6. Hupulshchyna: Istoryko-etnohrafichne doslidzhennia. – K.: Nauk, dumka, 1987.-470 s.
7. Karpaty, yak dzherelo dukhovnosti Karpat [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu: <http://spadok.org.ua/gutsulschyna/karpaty-yak-dzherelo-duchovnosti-goryan>
8. Khotkevych H. Hutsuly i Hutsulshchyna / Hnat Khotkevych. – Kosiv: Pysanyi kamin. – 2008. – 36 s.
9. Stebelska Kh. «Ioi, a de ya budu?» / Kh. Stebelska // Ukraina. – 1993. – № 11. – S.14-16.
10. Kozak S. Svit hutsuliv ochyma Stanislava Vintsenza / Kryvorivnia: Materialy mizhnar. nauk. konf. - Ivano-Frankivsk: Plai, 2003. - S. 91-98.
11. Yatchenko V. Obriady yak faktor liudskoi ekzystentsii ta konsolidatsii sotsialnykh hrup // Ukrainoznavstvo. - 2006. - № 2. - S. 240-245.
12. Atamaniuk V. Psykhopovedinkovi invarianty hutsuliv /V. Atamaniuk, M. Hrabchuk // Hupulshchyna: perspektyvy yii sotsialno-ekonomichnogo i dukhovnoho rozvytku v nezalezhnii Ukraini: Materialy nauk. konf. Pershoho svitovoho konhresu hutsuliv v Ivano-Frankivsku 17-18 serpnia 1993 r. - Ivano-Frankivsk, 1994. - S 47-49.

Марія Оліяр,

доктор педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Mariya Oliyar,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
mariya_oliyar@mail.ru
ID *orcid.org/0000-0002-1592-1780*

Ірина Курпіта,

магістрант,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Irina Kurpita,

Postgraduate Student,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
mariya_oliyar@mail.ru

УДК 373.3
ББК 74.580.0

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

PROJECT ACTIVITIES AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL AND CREATIVE ABILITIES OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

Проблема формування інтелектуально-творчих умінь молодших школярів займає особливе місце в педагогічній теорії та практиці. Ці вміння мають важливе значення для всебічного розвитку особистості молодшого школяра. Однак учителі недостатньо використовують можливості методу проектів з метою розвитку інтелектуально-творчих умінь молодших школярів, у практиці роботи сучасних шкіл переважає традиційне навчання. Метод проектів знаходить все більше поширення в системі освіти різних країн світу. Проектування є ефективною технологією формування інтелектуально-творчих умінь молодших школярів, оскільки метод проектів містить сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних, творчих підходів. Він сприяє творчому розвитку навчальної діяльності учнів: репродуктивна навчальна діяльність молодших школярів змінюється на різноманітні види самостійної діяльності. Реалізація методу проектів приводить і до зміни позиції вчителя: він стає організатором навчальної діяльності учнів.

Ключові слова: навчальна діяльність, інтелектуально-творчі вміння, проект, проектна діяльність, початкова школа, молодший школяр, учитель початкової школи.

The problem of formation of intellectual and creative skills of elementary school students takes a special place in pedagogical theory and practice. These skills are important for the overall development of personality of elementary school student. The process of mastering those contributes to the development of cognitive skills and abilities of students. Professors believe that mastery of intellectual and creative skills contributes to the development of strong knowledge foundation.

The project method plays a significant role in addressing the problem of renovation of the educational process in Ukrainian schools. The development of projects allows integration of knowledge and skills of elementary school students. The project method fosters students' independence, initiative, as well as development of their creative abilities. The use of a project plays an important role in shaping the intellectual and creative abilities of elementary school students. The choice of topics and types of projects may be based on different approaches. Each type of project is characterized by a particular coordination, timelines, phases, and number of participants. The theme of the project must address specific practical problems. The development of project requires students to have knowledge of different subjects, creative thinking, and research skills.

However, teachers do not sufficiently use the power of the project method for the development of intellectual and creative skills of elementary school students. In the practice of modern schools a traditional training process is dominating. The project method is becoming increasingly popular in the educational system of different countries of the world. The use of projects is an effective technology of development of intellectual and creative skills of elementary school students. The project method includes a combination of research, search, problem, and creative approaches. It contributes to the creative development of educational activities of students. Reproductive educational activity of elementary school students is replaced by various types of independent activities. The project method implementation leads to a change in teacher's role. He becomes an organizer of learning activities of students.

The development and approbation of effective methods and technologies of formation of intellectual and creative abilities of elementary school students is a promising direction for future research.

Keywords: educational activity, intellectual and creative skills, the project, project activities, elementary school, elementary school student, elementary school teacher.

Проблема формирования интеллектуально-творческих умений младших школьников занимает особенное место в педагогической теории и практике. Эти умения играют важное значение для всестороннего развития личности младшего школьника. Однако учителя недостаточно используют возможности метода проектов с целью развития интеллектуально-творческих умений младших школьников, в практике работы современных школ преобладает традиционное обучение. Метод проектов все больше распространяется в системе образования разных стран мира. Проектирование является эффективной технологией формирования интеллектуально-творческих умений младших школьников, поскольку метод проектов включает совокупность исследовательских, поисковых, проблемных, творческих подходов. Он способствует развитию учебной деятельности учащихся: репродуктивная учебная деятельность младших школьников меняется на разнообразие видов самостоятельной деятельности. Реализация метода проектов приводит и к изменению позиции учителя: он становится организатором учебной деятельности учащихся.

Ключевые слова: учебная деятельность, интеллектуально-творческие умения, проект, проектная деятельность, начальная школа, младший школьник, учитель начальной школы.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Динамізм, притаманний сучасній цивілізації, зростання соціальної ролі особистості, гуманізація та демократизація суспільства, інтелектуалізація праці, швидка зміна техніки і технологій – усе це потребує створення відповідних умов навчання й виховання дітей у закладах освіти, починаючи з молодшого шкільного віку. Відповідно до Закону України «Про освіту» сьогодні «освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [2].

Початкова школа, зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, забезпечує подальше становлення особистості дитини, її інтелектуальний, соціальний, фізичний розвиток, готує учнів до самостійного оволодіння знаннями і вміннями, тобто формує їхню навчальну культуру, одним із основних складників якої є інтелектуально-творчі вміння. У працях багатьох відомих педагогів минулого і сучасності підкреслюється особлива роль операційної сторони навчальної діяльності молодших школярів. Зокрема, К. Ушинський наголошує, що в початковій школі «дитина вивчується вчитися під керівництвом наставника, а це в початковому навчанні важливіше за саме навчання» [8, с. 32].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Проблема розвитку культури навчальної праці завжди була в центрі уваги як педагогів-класиків (Х. Алчевська, Б. Грінченко, Ф.-А. Дістервег, П. Каптерев, Я. А. Коменський, М. Корф, Н. Левицький, С. Миропольський, М. Пирогов, К. Ушинський, С. Шацький та ін.), так і сучасних науковців (Ю. Бабанський, Н. Білоконна, Н. Бойко, А. Ботюк, О. Бугрій, О. Гришко, В. Давидов, Н. Добровольська, Т. Довженко, Л. Занков, Я. Кодлюк, О. Коваленко, Г. Костюк, Т. Ладиженська, І. Лернер, О. Малашенкова, А. Мартинова, В. Онопа, О. Осипова, Г. Поддубська, О. Савченко, Н. Скрипченко, А. Сон, Л. Супрун, В. Сухомлинський, О. Федоренко, Т. Чекмарьова та ін.). У психолого-педагогічній літературі також накопичений певний матеріал з проблеми визначення шляхів, форм та методів формування інтелектуально-творчих умінь учнів сучасних закладів освіти. Цим проблемам присвятили свої праці З. Захарчук, Н. Карапузова, Я. Кодлюк, А. Мартинова, Н. Скрипченко, А. Супрун та ін.

Водночас спостереження, проведені нами в школі, свідчать про те, що вчителі недостатньо використовують можливості методу проектів з метою розвитку інтелектуально-творчих умінь молодших школярів.

Формування мети статті. Метою статті є розкрити можливості проектування як ефективної технології формування інтелектуально-творчих умінь молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Визначальною рисою реформування освіти в Україні на сучасному етапі є перехід до особистісно зорієнтованої моделі навчання та виховання, організації психологічних і педагогічних умов, що сприяють становленню індивідуальності, розвитку її внутрішніх можливостей, прагнень, потреб та інтересів. Педагогічну наукою проводиться пошук засобів, які забезпечують ефективність навчання і водночас створюють умови для самовираження, самовдосконалення учнів у різних видах діяльності. Сконцентрованість уваги на проблемах особистості, зростання ролі людського фактора в усіх сферах життя об'єктивно вимагають системного підходу до формування ключових компетентностей школярів,

однією із яких є вміння вчитися. Концептуально це окреслює новий підхід до розуміння якості освіти як інтегративного результату багатьох впливів, а також вияву вмінь і досягнень учнів у контексті всіх складових, які є особистісно і суспільно значущими. «Результатом якісної шкільної освіти, – на думку О. Савченко, – має бути виховання здорового покоління з чіткою громадянською позицією, яке хоче і вміє вчитися упродовж життя» [7, с. 30].

За останні роки відбулися суттєві зміни в теоретичному осмисленні процесу навчання і його методичному забезпеченні, яке вдалося створити спільними зусиллями вчених і педагогів-практиків. Значною є роль науковців в осмисленні саме розвивальної компоненти загальної середньої освіти. Тепер вона пов'язується з успішним формуванням в учнів умінь самостійно вчитися, критично мислити, користуватися комп'ютером, оволодівати іноземними мовами, прагнути до самопізнання і самореалізації в усіх видах діяльності.

Проблема формування інтелектуально-творчих умінь молодших школярів займає особливе місце в педагогічній теорії та практиці. Ці вміння мають важливе значення для всебічного розвитку особистості молодшого школяра. Процес їх засвоєння сприяє розвитку пізнавальних сил і здібностей учнів, безперервному їх удосконаленню.

Оволодіння інтелектуально-творчими вміннями педагогі завжди справедливо вважали запорукою міцних знань. Так, ще Я. Коменський зазначав, що оволодіння цими вміннями й навичками досягається розумним, поступовим, систематичним тренуванням учнів, свідомим ставленням їх до знань, наданням їм можливостей застосовувати здобуті знання в корисних і добрих справах [4].

На думку К. Нечипоренко, «інтелектуально-творчі вміння є результатом мисленнєвої діяльності; синтезом інтелектуальних та творчих умінь; це здатність людини не лише накопичувати знання, а й використовувати їх у практичній діяльності, створюючи новий або покращений продукт. До інтелектуально-творчих умінь ми відносимо: уміння визначати, аналізувати, порівнювати, синтезувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, конкретизувати, систематизувати, класифікувати, доводити, обґрунтовувати, узагальнювати; бачити деталі; формувати нові положення, прогнозувати, генерувати ідеї; конструктивно працювати з літературою, визначати певні проблеми, формуючи переконливі ідеї щодо розв'язання виявлених проблем; визначати поняття через найближчу родову та видову відмінність; будувати правильні умовиводи на основі фактів, окремих наукових понять; фантазувати» [6].

Сучасні вчені вважають, що діяльність молодших школярів, пов'язана з оволодінням навчальними, у тому числі інтелектуально-творчими, вміннями і навичками, сприяє успішному розвитку учнів, їх аналітико-синтетичній діяльності, мовленнєвій культурі, пам'яті, увазі, творчій уяві, розширенню кругозору та пізнавальних можливостей, загальних здібностей, інтересів та схильностей, що в подальшому впливатиме на засвоєння більш складного матеріалу, який є необхідним у самостійній навчальній, творчій та практичній діяльності. Слід зазначити, що формування цих умінь включає й виховний аспект. Успішність його реалізації пов'язана з дотриманням навчально-виховних вимог, які є складником змісту навчального матеріалу та методів роботи вчителя й учнів [3].

У формуванні інтелектуально-творчих умінь молодших школярів суттєву роль відіграє метод проектів. Сучасні вчені трактують сутність проекту як дидактичного засобу пізнавальної діяльності, розвитку креативності мислення і водночас формування певних особистісних якостей учнів [9, с. 13].

Як відомо, основною ідеєю методу проектів було намагання авторів та їх послідовників перетворити школу навчання в школу життя, де учні набувають знань у процесі спільної праці. Метод проектів започатковував низку ідей: усвідомлення зв'язку школи з життям; можливість для учнів брати участь у плануванні своєї діяльності; обрання школярами засобів здійснення визначеної роботи; використання в процесі навчання набутого життєвого досвіду дітей; використання індивідуальних і групових методів навчання; використання позакласних і позашкільних форм навчально-виховної роботи; уміння учнів підводити підсумки та оцінювати наслідки своєї роботи тощо.

Аналіз методу проектів як системи навчально-виховної роботи дає змогу стверджувати, що він відіграв і відіграє значну роль у вирішенні проблеми оновлення навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі. Це перш за все стосується виховання в учнів самостійності, ініціативи, розвитку їх творчих здібностей.

Однак, за нашими спостереженнями, у практиці роботи сучасних шкіл порівняно з передовими, якісно новими методиками переважає традиційне навчання. Це явище пояснюється, з одного боку, невідповідністю методик до кардинальних змін у методиці викладання, з іншого, – невідповідністю між різноманітністю методик, що пропонуються, та інваріантною частиною програми. Диференціація змісту навчання, проголошена в освітніх документах, у практиці роботи більшості шкіл зводиться до інтенсифікації навчання та інтелектуального навантаження добре підготовлених учнів або розроблення окремих завдань для учнів з труднощами в навчанні. Диференціація змісту освіти в більш широкому розумінні (використання різноманітних технологій навчання), на жаль, у більшості навчальних закладів залишається неможливою, хоча законодавчо передбачається використання не тільки типових, а й експериментальних, авторських програм, а також адаптація програм до навчального плану школи. Водночас вимоги до знань, умінь та навичок молодших школярів, зазначені в шкільних програмах, є незаперечними; вони, в свою чергу, зумовлюють зміст підручників і певним чином обмежують вибір методики викладання.

Таким чином, означені проблеми є надзвичайно актуальними для практики роботи сучасної початкової школи. Тому вважаємо за необхідне ширше впроваджувати проектування, що розглядається в межах проблемного навчання, як ефективну технологію формування інтелектуально-творчих умінь молодших школярів. Крім того, проектування забезпечує інтеграцію знань, що також є однією з вимог до перебудови освітнього процесу та забезпечення розвивального потенціалу навчання.

У нашому дослідженні щодо поняття «метод проектів» будемо користуватися визначенням, сутність якого полягає в розумінні означеного методу як сукупності навчально-пізнавальних прийомів, що дозволяють розв'язати ту чи іншу проблему внаслідок самостійних дій учня з обов'язковою кінцевою презентацією

результатів. Якщо конкретизувати це поняття стосовно молодшого шкільного віку, необхідно зробити акцент на суб'єктивно-творчих винаходах, що є обов'язковою складовою дитячої проектної діяльності.

З усього різноманіття педагогічних технологій гуманістичної спрямованості на особливу увагу заслуговують ті, що можуть досить органічно і легко бути інтегровані в традиційне навчання і забезпечити дотримання теоретичних засад розвитку інтелектуально-творчих умінь молодших школярів. Проектування можна характеризувати як одну з таких педагогічних технологій, яка забезпечує реалізацію основних принципів формування умінь навчальної діяльності учнів у ракурсі особистісно зорієнтованого підходу в освіті (саме педагогічною технологією, хоча у назві використовується слово "метод") і сприяє формуванню вміння адаптуватися до швидкозмінних умов життя людини постіндустріального суспільства.

Означена технологія використовується для побудови процесу навчання, спрямованого на активізацію діяльності учнів відповідно до їх інтересів для здобуття певних знань, відчутного теоретичного чи практичного результату. Мета педагогічної технології "Метод проектів" полягає в стимулюванні інтересу учнів до визначеної проблеми, оволодіння необхідними знаннями і навичками, а також організації проектної діяльності щодо вирішення проблеми для практичного застосування отриманих результатів. В основу методу проектів покладена ідея, що відображає сутність поняття "проект", його прагматичну спрямованість на результат, який отримано при вирішенні тієї чи іншої практично чи теоретично значущої проблеми. Головним є те, що цей результат можна побачити, осмислити, застосувати в реальній практичній діяльності. Щоб досягти такого результату, необхідно навчити дітей самостійно мислити, знаходити і вирішувати проблеми, використовуючи для цього знання з різних галузей, прогнозувати результати і можливі наслідки різних варіантів розв'язання проблеми, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Вирішення проблеми при цьому набуває характеру проектної діяльності.

Метод проектів містить сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних, творчих за своєю сутністю підходів, сприяє творчому розвитку комунікативних умінь учнів, використанню певних навчально-пізнавальних прийомів, які в результаті самостійних дій дітей дозволяють вирішувати ту чи іншу проблему. Основні вимоги до використання методу проектів: формулювання значущої у дослідницькому і творчому аспектах проблеми (задачі), вирішення якої потребує інтегрованого знання, дослідницького пошуку; практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів; самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів; структуризація змістової частини проекту із визначенням результатів окремих етапів; використання дослідницьких методів, що передбачає певну послідовність дій: обговорення методів дослідження, способів оформлення кінцевих результатів; збір, систематизація, аналіз отриманих даних; підведення підсумків; оформлення результатів, їхня презентація; висновки; визначення нових проблем для дослідження [1, с. 36].

Вибір тематики проектів може ґрунтуватися на різних підходах. В одних випадках учителі визначають тематику з урахуванням навчальної ситуації з конкретного предмета, в інших, особливо в проектах для позаурочної діяльності, тематика пропонується самими учнями і цілком відповідає їхнім інтересам – пізнавальним, творчим, прикладним.

Дослідницькі проекти виконуються за логікою і структурою наукового дослідження. Творчі проекти відрізняє від інших відповідне оформлення результатів: такі проекти не мають детальної структури спільної діяльності учасників, вона тільки намічається, а згодом розвивається, підкоряючись вимогам кінцевого результату, логіці спільної діяльності, інтересам учасників проекту.

У рольових, ігрових проектах структура також тільки намічається і залишається відкритою до завершення роботи. Учасники беруть на себе певні ролі, зумовлені характером і змістом проекту. Це можуть бути літературні персонажі або вигадані герої, які імітують соціальні, ділові відносини, що ускладнюються тими ситуаціями, які вигадують учасники проекту. Ступінь творчості тут дуже високий, але провідним видом залишається рольова чи ігрова діяльність.

Інформаційні проекти спрямовані на збір даних про якийсь об'єкт або явище, вони передбачають ознайомлення учасників з інформацією, її аналіз та узагальнення фактів, призначених для широкої аудиторії. Такі проекти часто інтегруються в дослідницькі і стають їх органічною частиною, модулем.

Практичні (практично зорієнтовані) проекти відрізняє чітко визначений із самого початку результат діяльності його учасників, який враховує їхні соціальні інтереси. Такий проект потребує ретельно продуманої структури, сценарію діяльності його учасників з визначенням функцій кожного з них, чітких висновків, участі в оформленні результатів кінцевого продукту.

Особливого значення набуває координація і коригування роботи над проектом: обговорення ходу його виконання та спільних або індивідуальних дій, організація презентації, аналіз отриманих результатів і можливих способів їхнього впровадження в практику, а також зовнішня оцінка проекту.

Як правило, робота над короткостроковими проектами проводиться на уроках з конкретного предмета. Що стосується проектів середньої і довгої тривалості, то вони найчастіше є міждисциплінарними і спрямовані на вирішення масштабної проблеми чи декількох взаємозалежних проблем. Такі проекти зазвичай проводяться в позаурочний час, хоча частину роботи над ними можна виконувати і на уроках.

На практиці найчастіше доводиться мати справу зі змішаними типами проектів. Кожен тип проекту характеризується тим чи іншим видом координації, термінами виконання, етапами, кількістю учасників. Тому, розробляючи проект, необхідно враховувати його ознаки й характерні риси.

Реалізація методу проектів на практиці обов'язково веде до зміни позиції вчителя. Із носія готових знань він перетворюється в організатора пізнавальної діяльності учнів. Змінюється також психологічний клімат у класі, тому що вчителю доводиться переорієнтувати репродуктивну навчальну діяльність учнів на різноманітні види самостійної діяльності: дослідницьку, пошукову, творчу.

З метою створення єдиної структури впровадження творчих проектів звернемося до порядку впровадження розвивального навчання [5, с. 18], оскільки творче проектування – це діяльність у межах означеної технології. Першим етапом є формування психологічних механізмів колективної навчальної діяльності, що полягає в послідовному розв'язанні навчальних задач. Наступний етап передбачає інтеріоризацію навчальної діяльності тобто перехід кожного учня до індивідуальних форм навчання. На останньому, третьому, етапі відбувається самовизначення кожного як суб'єкта навчання та суб'єкта міжособистісних стосунків.

Згідно з поетапним формуванням суб'єкта діяльності пропонується поетапне впровадження творчих проектів. На першому етапі учні виконують колективні (фронтальні) чи групові (кооперативні) проекти, в яких можливий розподіл обов'язків, але всі працюють на загальний результат. На подальших етапах здійснюється перехід до індивідуальних форм роботи (самостійний вибір теми, планування, виконання, презентація результатів).

До здійснення шкільних проектів можна залучати учнів уже з третього-четвертого класу початкової школи. Діти шести-семи років створюють колективні мікро- та макропроекти в межах групи, класу, школи.

Метод проектів знаходить все більше поширення в системі освіти різних країн світу. Причини цього явища, як вважають дослідники, криються не тільки у сфері педагогіки, але й у сфері соціальної, а це: необхідність не стільки передавати учням суму тих чи інших знань, скільки навчити їх здобувати знання самостійно, використовувати для вирішення нових пізнавальних і практичних завдань; актуальність розвитку в учнів комунікативних навичок, умінь працювати в різноманітних групах, виконувати соціальні ролі (лідера, виконавця, посередника і т. ін.), долати конфліктні ситуації; необхідність широких людських контактів, обміну точками зору на одну проблему, знайомства з різними культурами; значущість для діяльності людини умінь користуватися дослідницькими методами: збирати необхідну інформацію, аналізувати її з різних поглядів, робити висновки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Початкова освіта формує підвалини загальноосвітньої підготовки людини. Від розвитку умінь, здібностей молодших школярів буде залежати їхній успіх на наступних етапах шкільного навчання. Тому головним завданням початкової школи на сучасному етапі є не тільки сформувати певну систему знань, навичок, та й забезпечити подальше становлення особистості молодшого школяра, передусім розвиток інтелектуально-творчих умінь. Метод проектів як одна з технологій розвивального навчання максимально сприяє розвитку здатності дитини самостійно й творчо мислити.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення та апробація інноваційних методик і технологій формування умінь навчальної діяльності молодших школярів.

1. Андреева В.М. Проектування уроку як важлива складова діяльності вчителя / В.М.Андреева // Географія. - 2006. - № 18 (вкладка). - С.34-38.
2. Закон України «Про освіту» // Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Кодлюк Я. П. Формування умінь вчитися. Навчання і виховання учнів 1 класу: методичний посібник для вчителів / Кодлюк Я. П. / упор. Савченко О. Я. - К. : Початкова школа, 2002. - С. 60-77.
4. Коменский Я.А. Великая дидактика / Я.А. Коменский // Избр. пед. соч.: в 2-х т. - М.: Педагогика, 1942. - Т.1. - С. 242-247.
5. Кремень В. Особистісно-розвивальне навчання як науковий пріоритет / В.Кремень // Рідна школа. - 1998. - № 11. - С. 53-58.
6. Нечипоренко К. П. Розвиток інтелектуально-творчих умінь учнів у навчально-виховному процесі початкової школи // Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://elibrary.kubg.edu.ua/453/1/стаття%20Нечипоренко%20К.П.%20в%20ПОЧ.%20ШК..pdf>
7. Савченко О.Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / О.Я.Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті; світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. - К.: «К.І.С.», 2004. - С. 34-46.
8. Ушинський К.Д. Твори у 6-ти томах. Т.1. / Відп. ред. Костюк Г.С., Чавдаров С.Х. / К.Д.Ушинський. - К.: Радянська школа, 1954. - 453 с.
9. Чечель И. Метод проектов, или Попытка избавить учителя от обязанности всезнающего оракула / И.Чечель // Директор. - 2002. - № 3. - С.11.

Reference

1. Andreyeva V.M. Proektuvannya uroku yak vazhly'va skladova diyal'nosti vchy'telya / V.M.Andreyeva // Geografiya. - 2006. - № 18 (vkladka). - S.34-38.
2. Zakon Ukrainy' «Pro osvitu» // Elektronny'j resurs. - Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Kodlyuk Ya. P. Formuvannya uminnya vchy'ty'sya. Navchannya i vy'xovannya uchniv 1 klasu: metody'chny'j posibny'k dlya vchy'teliv / Kodlyuk Ya. P. / upor. Savchenko O. Ya. - K. : Pochatkova shkola, 2002. - S. 60-77.
4. Komensky'j Ya.A. Vely'kaya dy'dakty'ka / Ya.A.Komensky'j // Y'zbr. ped. soch.: v 2-x t. - M.: Pedagogy'ka, 1942. - T.1. - S. 242-247.
5. Kremen' V. Osoby'stino-rozvy'val'ne navchannya yak naukovy'j priory'tet / V.Kremen' // Ridna shkola. - 1998. - № 11. - S. 53-58.
6. Nechy'porenko K. P. Rozvy'tok intelektual'no-tvorchy'x umin' uchniv u navchal'no-vy'xovnomu procesi pochatkovoyi shkoly' // Elektronny'j resurs. - Rezhym dostupu: <http://elibrary.kubg.edu.ua/453/1/stattya%20Nechy'porenko%20K.P.%20v%20POCH.%20ShK..pdf>
7. Savchenko O.Ya. Uminnya vchy'ty'sya yak klyuchova kompetentnist' zagal'noyi seredn'oyi osvity' / O.Ya.Savchenko // Kompetentnisny'j pidxid u suchasnij osviti; svitovy'j dosvid ta ukrayins'ki perspekty'vy': Biblioteka z osvith'noyi polity'ky' / Pid zag. red. O.V. Ovcharuk. - K.: «K.I.S.», 2004. - S. 34-46.
8. Ushy'ns'ky'j K.D. Tvory' u 6-ty' tomax. T.1. / Vidp. red. Kostyuk G.S., Chavdarov S.X. / K.D.Ushy'ns'ky'j. - K.: Radyans'ka shkola, 1954. - 453 s.
9. Chechel' Y'. Metod proektov, y'ly' Porytka y'zbavy't' uchy'telya ot obyazannosti' vseznayushhego orakula / Y'.Chechel' // Dy'rektor. - 2002. - № 3. - S.11.

Тарас Паска,

аспірант,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Taras Paska,

Postgraduate Student,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
aksap55@gmail.com
ID orcid.org/0000-0002-4579-388X

УДК 004.5:376.68 (477.86)
ББК 74.2

ВПЛИВ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ГІРСЬКИХ ШКІЛ ПРИКАРПАТТЯ

INFLUENCE OF THE MODERN INFORMATION ENVIRONMENT ON PERSONALITY FORMATION OF CHILDREN OF LABOR MIGRANTS OF PRECARPATHIAN MOUNTAIN SCHOOLS

У статті проаналізовано проблеми, пов'язані із становищем дітей трудових мігрантів-«євросиріт» у гірському регіоні Івано-Франківщини (Прикарпаття). Розкрито механізм стимуляції соціальної активності «євросиріт» за допомогою нових форм комунікації в сучасному суспільстві (Інтернет, соціальні мережі, Skype, Viber, sms-зв'язок, мобільний зв'язок, електронна пошта та ін.) Особлива увага звернено на роль сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у збереженні родинних зв'язків. Висвітлено вплив сучасних медіа на особистісний розвиток дітей трудових мігрантів, структуру їх дозвілля, позитивні і негативні наслідки взаємодії з комп'ютерними технологіями.

Висновки статті ґрунтуються на результатах власного дослідження (анкетування дітей середнього та старшого шкільного віку), проведеного у гірських школах Надвірнянського району Івано-Франківської області. Дослідження продемонструвало достатній рівень обізнаності дітей трудових мігрантів з можливостями використання сучасних комунікаційних технологій для отримання необхідної інформації та спілкування. Нові засоби комунікації допомагають дітям вирішувати свої особистісні проблеми, більш впевнено почувати себе в суспільстві, підтримувати регулярне спілкування з родиною.

Ключові слова: євросироти, діти трудових мігрантів, інформаційно-комунікаційні технології, комп'ютерна залежність, соціальні мережі.

The problems connected with the children's environment of labor migrants – «euroorgans» in the mountain regions of Ivano-Frankivsk (Prekarpatia) during the last years are highlighted and analyzed. The attempt is made to substantiate the social-pedagogical principles of family education in the distant families of Ukrainian migrant workers. The mechanism of stimulation of the social activity of euroorgans with the help of new communication forms in the modern society is revealed. A special attention is paid to the role of modern informatic-communication technologies in the maintaining of family relationships. The influence of modern medias on the children's personal development of labor migrants, as well as the structure of their leisure, the positive and negative consequences of interaction with computer technologies is highlighted.

The conclusions of the article is based on the results of my own research- the questioning of school children is held in the mountain schools of Nadvirna region of Ivano-Frankivsk oblast. Researches have demonstrated a sufficient level of awareness of children of migrant workers with possibilities to use informatic-communication technologies in order to get new information and communication. New means of communication help children to solve their personal problems, feel themselves more confident in the society, encourage regular communication with the family.

Keywords: euroorgans, children of labor workers, informative-communicative technologies, computer addiction, social networks.

В статье анализируются проблемы, связанные с положением детей трудовых мигрантов-«евросирот» в горном регионе Ивано-Франковщины (Прикарпатье). Раскрыт механизм стимуляции социальной активности «евросирот» с помощью новых форм коммуникации в современном обществе (Интернет, социальные сети, Skype, Viber, sms-связь, мобильная связь, электронная почта и др.) Особое внимание обращается на роль современных информационно-коммуникационных технологий в сохранении родственных связей. Раскрыто влияние современных медиа на личностное развитие детей трудовых мигрантов, структуру их досуга, положительные и отрицательные последствия взаимодействия с компьютерными технологиями.

Выводы статьи основываются на результатах собственного исследования (анкетирования детей среднего и старшего школьного возраста), проведенного в горных школах Надворнянского района Ивано-Франковской области. Исследование показало достаточный уровень осведомленности детей трудовых мигрантов с возможностями использования современных коммуникационных технологий для получения необходимой информации и общения. Новые средства коммуникации помогают детям решать свои личностные проблемы, более уверенно чувствовать себя в обществе, поддерживать регулярное общение с семьей.

Ключевые слова: евросироты, дети трудовых мигрантов, информационно-коммуникационные технологии, компьютерная зависимость, социальные сети.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Проблема трудової міграції існує в Україні декілька останніх десятиліть. За цей час країну змушені були покинути з метою працевлаштування, за різними оцінками, від 7 до 10 мільйонів громадян, переважно сімейних. Особливо великий відтік робочих рук спостерігається у гірських районах Українських Карпат, соціально-економічний розвиток яких залишається на низькому рівні. За висновками дослідників, часто трудова міграція негативно відбивається на соціальному здоров'ї родини, приводить до руйнування сімейних відносин.

Досить довгий час проблема виховання і соціалізації дітей трудових мігрантів (так званих євросиріт), не вважалася актуальною і суспільство не звертало увагу на їх становище та соціально-психологічне здоров'я. Адаже діти на емоційному рівні важко переживають розрив з рідним соціумом. Тривала розлука з батьками може створювати сприятливе підґрунтя для формування й проявів девіантних елементів у поведінці школяра.

Однак швидкий розвиток нових форм комунікації в сучасному суспільстві (новітні медіа) та поява своєрідного віртуального інформаційного середовища суттєво вплинули на становище дітей трудових мігрантів. Розповсюдження персональних комп'ютерів і бурхливий розвиток глобальних комп'ютерних комунікацій протягом останнього десятиріччя висуває нові вимоги до роботи з цією категорією дітей.

Активна робота з інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ) формує в дітей більш високий рівень навичок і вмінь – самостійно здобувати знання, користуватись різноманітними джерелами інформації, спонукає до творчої та пошукової діяльності, підвищує інформаційну культуру.

Сучасне інформаційне середовище формує у школярів-євросиріт здатність гнучко адаптуватися в мінливих життєвих ситуаціях, самостійно критично мислити, бути комунікабельними в різних соціальних групах, самостійно працювати над розвитком власної моральності, інтелекту, культурного рівня. Родині і педагогам потрібно докласти максимум зусиль, щоб завдяки ІКТ діти трудових мігрантів відчули особисту потребу в розвитку своєї когнітивної сфери, а в майбутньому і в професійному розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Окремі теоретичні аспекти соціально-педагогічної діяльності з дітьми трудових мігрантів досліджували у своїх працях українські (В. Андреева, О. Безпалько, Н. Гевчук, С. Золотухіна, Т. Комісарової, К. Левченко, Є. Лозинська, О. Маланцева, Ф. Мустаєва, Я. Раєвська, Д. Пенішкевич, В. Пігіда, В. Сподар, І. Трубавіна, В. Хлюпіна, К. Шевченко, В. Шульга) та зарубіжні (К. Гвовяк, Д. Гізіцька, Е. Завіаша-Маслак, Б. Кенджерська, А. Мруз, С. Козак, Ю. Станьчик, С. Труш, З. Шарота) вчені.

Разом з тим, на наш погляд, варто активізувати наукові дослідження про вплив інформаційно-комунікаційних технологій на формування особистості дітей трудових мігрантів – учнів гірських шкіл Прикарпаття.

Формування мети статті. Мета статті – проаналізувати соціально-педагогічні проблеми дітей трудових мігрантів гірських шкіл Прикарпаття; з'ясувати вплив сучасного інформаційного середовища на формування особистості дітей-євросиріт; розкрити механізми стимуляції соціальної активності дітей прикарпатських заробітчан за допомогою нових форм комунікації в сучасному соціумі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Українське заробітчанство за кордоном асоціюється переважно із західними областями. Прикарпаття вважають одним із регіонів, який постачає найбільше трудових мігрантів до Італії, Португалії, Бельгії, Польщі, Чехії та інших європейських країн. Низькі зарплати, відсутність роботи, бажання допомогти родині – усе це спонукає їхати на чужину в пошуках гідного рівня життя все нових і нових мешканців краю.

На сьогодні в нашій країні відсутня єдина вичерпна система збору даних про трудову міграцію в Україні. Натомість, статистичні дані збирають різні установи, зокрема державні органи, міжурядові та неурядові організації. Дані про трудову міграцію, отримані на рівні країни, часто суперечливі й істотно відрізняються в різних джерелах. Крім того, виникають розбіжності через застосування таких понять, як короткостроковий, довгостроковий трудовий мігрант або емігрант.

За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), отриманими в рамках проекту «Дослідження та діалог щодо політики у сфері міграції і грошових переказів в Україні», українська довгострокова трудова міграція (тривалістю більше одного року) характеризується зростанням з 2006 року по даний час. Упродовж 2014 – 2015 рр. офіційний обсяг міжнародної трудової міграції з України було оцінено в 688 тисяч осіб (424 тисячі довгострокових і 264 тисячі короткострокових трудових мігрантів). Чисельність внутрішніх трудових мігрантів в Україні перевищує 1,6 млн. осіб і сягає 9% економічно активного населення [5].

Постійно зростає чисельність українців, які проживають на території Європейського Союзу. У 2015 р. їх налічувалося 905, 2 тисячі чоловік (понад 6% іноземців з третіх країн на території ЄС).

За даними Євростату в 2015 р. півмільйона українців отримали посвідку на проживання в ЄС, з них 75% з метою працевлаштування. Крім того, у Росії перебуває на заробітках біля трьох мільйонів українців [2].

Результати опитування, проведеного фахівцями МОМ у 2014-2015 рр., показали, що під час першого виїзду з країни середній вік українського довгострокового трудового мігранта становив 34-39 років. Зрозуміло, що такий віковий профіль мають переважно батьки, на утриманні яких знаходяться діти дошкільного та шкільного віку. Так, згідно з даними обстеження українських трудових мігрантів, які працюють в Італії, тільки 6,1% жінок не мають дітей, тоді як понад 8 залишили вдома 1-2 дитини, а майже 8% – трьох і більше дітей [6, с. 25].

Сьогодні категорію дітей, чиї батьки тривалий час перебувають на заробітках за кордоном, прийнято вважати дітьми трудових мігрантів, або ж «євросиротами».

Сім'ї, в яких принаймні один з батьків є трудовим мігрантом, дослідники визначають як «дистантні». У таких сім'ях виховання і соціалізація дітей може бути неповноцінною, особливо коли на заробітках перебуває мати (а саме фемінізація трудової міграції є характерною ознакою українського заробітчанства) чи обоє батьків. Сім'я як соціальний інститут зазнає деформації і перестає повною мірою виконувати свої функції.

Розлука з батьками завжди є для дитини стресом незалежно від її віку, статі, рис характеру. Діти на емоційному рівні важко переживають розрив з рідним соціумом. Це суттєво впливає на стан соціально-психологічного здоров'я євросиріт, адже сім'я виступає для них основним джерелом емоційної та матеріальної підтримки і психологічного захисту. Тривала розлука з батьками може створювати сприятливе підґрунтя для формування й проявів девіантних елементів у поведінці дитини.

Досвід соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів шкільного віку свідчить про необхідність систематичної профілактики негативного впливу на їхню поведінку. Зокрема, нерідко спостерігається зниження успішності в навчанні; потрапляння під вплив проблемних компаній; труднощі в побудові міжособистісних стосунків з родичами та однолітками; вживання наркотиків, алкоголю; скоєння правопорушень; розвиток хронічних захворювань унаслідок послаблення контролю за здоров'ям дитини; емоційні розлади, відчуття непотрібності й незахищеності від зовнішнього світу; поширення споживацьких настроїв, небажання вчитися чи працювати і, нарешті, формування сталого бажання виїхати з країни. Спеціалісти висловлюють також побоювання, що позбавлені особистого досвіду сімейного проживання євросироти можуть мати проблеми при створенні власної сім'ї, негативні наслідки чого повною мірою виявляться вже в недалекому майбутньому [4, с. 16].

На це вказують останні дослідження українських та зарубіжних науковців, які вивчають окремі аспекти соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів та вплив ІКТ на їхню соціальну активність і родинні зв'язки.

Однак із швидким розвитком нових форм комунікації в сучасному суспільстві та появою нового інформаційного середовища становище дітей-євросиріт суттєво змінилось.

Сучасне покоління молоді живе в епоху, яка отримала назву «ера новітніх інформаційних технологій та прогресу» [1, с. 147]. Інтернет, соціальні мережі, комп'ютерні технології, засоби мобільного та відеозв'язку, телебачення стали невід'ємними атрибутами світу нинішнього молодого покоління. Вони стали необхідністю для кожної дитини, виявом докорінно нового інформаційного середовища, в якому живуть і розвиваються діти. Технологічний прогрес дозволяє кожній молодій людині повсякчас залишатися «на зв'язку».

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології перетворилися на могутній соціальний інститут, що виховує громадянські, національні, духовні почуття, звички, спонукання, мотиви, наміри і т. п. Наприкінці другого десятиліття XXI ст. новітні медіа, Інтернет, реклама швидко збільшують чисельність своєї аудиторії, залучають до своїх спільнот все більше учасників і є більш впливовими, ніж традиційні періодичні видання, телебачення і радіо.

У наш час, як стверджує А. Сухорукова, деякі ЗМІ та соціальні мережі володіють майже безмежним радіусом дій, величезними можливостями культурно-інформаційної експансії. Вони нав'язують свої культурні та споживацькі стандарти, смаки [3, с. 23].

Інформаційне середовище перетворилось на особливий повноцінний паралельний світ, який, як і реальний світ, взаємодіє з особистістю дитини. За допомогою екрана телевізора, планшета, ноутбука, смартфона чи айфона діти мають можливість пізнавати безмежний всесвіт, що їх оточує. Раннє залучення школярів, а нерідко і дошкільників, до віртуального світу, за висновками психологів, стосується когнітивного, соціального, емоційного, сенсорного, духовного та інших аспектів їхнього особистісного розвитку.

Особливе занепокоєння викликають факти спрямованого негативного впливу сучасних ІКТ на молоде покоління. Адже у їхній практиці часто використовуються методи підсвідомого впливу. Особливо вразливими в такій ситуації є діти-євросироти, які позбавлені батьківської уваги і живуть в кардинально змінених умовах. Замість дорослого посередником-медіатором між ними і навколишнім світом часто стає комп'ютер або телевізор, а середовище роздвоюється на те, що дійсно оточує (часто занадто вузьке) і те, що існує в комп'ютері – без кордонів і обмежень, поза часом і простором, бо час і простір у віртуальному світі можна змінювати.

Діти із дистантних сімей часто не готові до адекватного сприймання інформації, яка вимагає глибокого аналізу і критики. У той же час емоційний вплив на вразливу дитячу душу настільки великий, що залишається в пам'яті назавжди. Тому важливим завданням нашого дослідження стало виявлення характеру впливу сучасного інформаційного середовища, нових форм комунікації на життя і активність дітей трудових мігрантів, на їх особистісний та психофізичний розвиток.

З цією метою нами було розроблено спільно з науковцями Інституту наук про виховання Краківського педагогічного університету ім. Комісії Народної Освіти анкету-опитувальник «Як я використовую сучасні способи комунікації?». Протягом 2016 року проанкетовано 156 дітей-євросиріт середнього і старшого шкільного віку, які навчаються у школах гірського регіону Івано-Франківщини (Надвірнянська ЗОШ I-III ст. №3, Надвірнянська ЗОШ I-III ст. №4, Саджавська ЗОШ I-III ст. Надвірнянської районної ради, Ланчинська ЗОШ I-III ст. Надвірнянської районної ради). Із загальної кількості опитаних дітей у 14% на момент анкетування за кордоном перебували мама

і тато, а в решті 86% був відсутній хтось один із батьків. Термін відсутності у сім'ї одного або двох батьків – від трьох місяців до двох років.

Новітні засоби спілкування останніми роками має змогу використовувати все більша кількість дітей заробітчан. Так, для спілкування з батьками, які перебувають за кордоном, опитані школярі найбільше використовують мобільний телефон (85%). Крім того, набирає популярності спілкування по Skype та Viber (33%). Не користується популярністю такі засоби, як SMS (3%) та електронна пошта (3%).

Майже всі школярі в сучасних умовах масового розповсюдження всесвітньої мережі Інтернет мають змогу ним користуватися в домашніх умовах. Однак інтенсивність використання Інтернету з різними соціальними групами є неоднаковою. Найбільша група опитаних використовує Інтернет для спілкування з друзями (86%), значно менша кількість для спілкування із знайомими (39%) та контактів з батьками (33%). Майже не практикується спілкування засобами Інтернету із вчителями (лише 6%), із бабусями-дідусями (через відсутність комп'ютерних навичок у людей старшого віку) – 3% та із незнайомими людьми (з міркувань безпеки) – 2%.

Анкетування дало змогу виявити, на які сфери діяльності поширюється використання Інтернету. Так, опитані школярі в однаковій мірі користуються всесвітньою мережею для навчання (60%) і зв'язку (60%), дещо більше для розваг (62%). Окрім того, 21% учасників анкетування здійснюють за допомогою Інтернету покупки.

Актуальною в сучасному інформаційному середовищі є проблема самостійного пошуку необхідної інформації з метою отримання нових знань. З'ясувалося, що найбільш популярним джерелом інформації для учнів є пошукові системи мережі Інтернет (95%). Другим за важливістю джерелом поповнення знань для євросиріт є їхні батьки (56%). Наступними за значенням засобами отримання інформації учасники анкетування назвали книги (20%) та соціальні мережі, зокрема Facebook, Instagram (17%), а найменш популярними виявилися газети (3%) та телебачення (1,5%).

Про важливе місце нових форм комунікації свідчить і те, що кількість опитаних дітей, які читають книги в електронній формі перевищує на 3% кількість тих, які читають книги в текстовій (традиційній) формі. 42% учасників анкетування віддають перевагу дистанційним формам самоосвіти для здобуття нових вмінь і навичок за допомогою Інтернету (електронні курси і вебінари), порівняно із традиційними. Сучасні школярі показали достатній рівень засвоєння таких інтерактивних елементів, як вміння використовувати програмне забезпечення: електронні підручники і посібники, програми-тренажери, електронні словники, довідники, енциклопедії, відеоуроки, тестові системи для контролю знань, тематичні комп'ютерні ігри.

Актуальною проблемою сьогодення є тривалість щоденної роботи за комп'ютером та перебування в мережі Інтернет. 28% дітей відводять для такої діяльності кожного дня менше 1/5 вільного часу. 55% учасників анкетування відповіли, що вони приблизно половину вільного часу щодня проводять в Інтернеті. Решта 17% дітей перебувають в мережі більше 4/5 вільного часу. Це, переважно діти старшого шкільного віку з ознаками комп'ютерної залежності, яка призводить до різкого скорочення всіх інших видів діяльності та обмеження спілкування з іншими людьми.

Сучасні дослідження свідчать, що частина дітей трудових мігрантів змушена шукати собі друзів за інтересами або з подібними життєвими проблемами у віртуальному світі, щоб самоствердитися і абстрагуватися від психологічних проблем у реальному світі. Тому важливо звертати увагу на формування у дітей-євросиріт навичок свідомого користувача Інтернету. Важливо вберегти школярів від небезпечних сайтів та акаунтів у всесвітній мережі, зокрема від «груп смерті», що стали популярними сьогодні серед підлітків та юнацтва в країнах Східної Європи («Синій кит», «Море китів», «Тихий Дім», «Розбуди мене в 4.20», «Рожеві феї», «f 57» і т. п.).

Медики і психологи серед негативних наслідків комп'ютеризації для психічного і фізичного здоров'я молоді звертають увагу на ряд психічних хвороб, які можуть розвинутися на фоні надмірного використання ІКТ, таких як номофобія, кіберхвороба, Facebook-депресія, ігрова залежність, кіберхондрія та ін.

Сучасні ІКТ дають змогу дітям трудових мігрантів, за відсутності батьків, оперативно отримувати інформацію щодо збереження власного здоров'я та способів лікування. 28% опитаних уже вміє користуватися такими ресурсами, як сайти медичних установ, медичних блогерів, сайти аптек, реабілітаційних та діагностичних центрів, тренажерних залів, сайти медичних навчальних закладів. Однак поки що можливості Інтернету та соціальних мереж в цьому плані використовуються недостатньо.

Під час дослідження особливостей особистісного розвитку школярів в умовах сучасного інформаційного середовища ми звернули увагу на проблему використання ними свого вільного часу. Аналіз відповідей показав, що більшість опитаних віддають перевагу безпосередньому спілкуванню з друзями під час дозвілля (81%). Наступні позиції у даному рейтингу займають такі форми дозвілля, як заняття з комп'ютером (телефоном, ноутбуком, планшетом) – 48%, безпосереднє спілкування в колі сім'ї – 46%, заняття спортом – 32%. Найменш популярними формами проведення вільного часу стали для опитаних читання книг (12%), та відвідування театру/кіно (5%).

З'ясовано, яким чином відбувається спілкування дітей трудових мігрантів із друзями та знайомими. Найбільш популярними є зустрічі під час прогулянки (77%). На другому місці зафіксовано спілкування в соціальних мережах – 48%, на третьому місці – зустрічі в кафе (28%). Наступні позиції займають: відвідування будинків культури (18%), спільні сеанси комп'ютерних ігор – 14%, спілкування по Skype – 11%, заняття спортом на стадіонах та у спортивних залах – 6%.

Крім того, було проведено діагностику референтного кола осіб і референтних груп опитаних євросиріт, оскільки вони відіграють важливу роль у становленні особистості дитини. У зв'язку з цим, значний інтерес для нас мало питання про те, як часто діти трудових мігрантів проводять з родиною свій вільний час. Причому, під поняттям «родина» малися на увазі один чи двоє батьків, або дідусь і бабуся, або брати і сестри. Більшість опитаних (58%) проводить завжди або часто свій вільний час з родиною (завжди – 15%, часто – 43%).

Відчувають дефіцит спілкування з родиною 42% дітей. Вони або спілкуються рідко з найближчими людьми (39%), або взагалі ніколи не спілкуються з родиною (3%). Це, перш за все пояснюється тривалою відсутністю одного або обох батьків, які перебувають за кордоном на заробітках.

Серед пріоритетних форм спілкування євросиріт зі своєю сім'єю переважна більшість дітей віддала перевагу безпосередньому спілкуванню з членами родини (67%). Однак сучасні ІКТ також займають вагоме місце серед засобів комунікації з родиною. Так, бажаними засобами спілкування названо Skype (29%), мобільний телефон (28%). Значно менше діти спілкуються з родиною через соціальні мережі (5%).

Можна зробити висновок про те, що з розвитком сучасних ІКТ діти трудових мігрантів отримали досить зручні форми комунікації з батьками, які тривалий час відсутні в своїх сім'ях. Однак для дітей як молодшого, так і старшого шкільного віку безпосередній емоційний контакт з найближчими родичами є незамінною і необхідною умовою повноцінного психічного особистісного розвитку.

Ключова проблема, яку було з'ясовано під час анкетування – це проблема довіри євросиріт, які проживають в умовах дистантної сім'ї. Найбільший рівень довіри опитані школярі проявили до батьків (68%). На другій позиції знаходяться друзі (21%). Решта 11% дітей найбільше довіряє своїм родичам. Ніхто з учасників анкетування не виявив довіри до друзів у соціальних мережах. Це, зокрема, свідчить про своєрідний «психологічний імунітет» опитаних школярів до маніпулятивних впливів у соціальних мережах, вміння адекватно сприймати інформацію сучасних медіа та здатність до критичного мислення.

Отже, діагностика рівня довіри євросиріт показала, що для переважної більшості обстежених школярів гірських шкіл родинні цінності мають пріоритетне значення. Ці діти комфортно почувають себе у спілкуванні з батьками та родичами, а психологічну атмосферу в таких сім'ях можна вважати сприятливою для формування їхньої особистості, повноцінного і всебічного розвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Наше дослідження доводить, що сучасне інформаційне середовище значною мірою змінює соціальні відносини дітей-євросиріт. Перш за все, новітні засоби комунікації допомагають дітям краще засвоювати соціальний досвід, розширювати соціальні зв'язки, збільшувати коло спілкування. Адже саме у міжособистісних соціальних відносинах вони мають можливість найбільш яскраво проявити себе як особистість.

Важливим чинником повноцінного розвитку дітей трудових мігрантів гірських шкіл Прикарпаття є можливість систематичного спілкування з батьками, іншими родичами завдяки сучасним ІКТ. У даний час діти не відчувають особливих труднощів для підтримання родинних зв'язків у періоди тривалої відсутності рідних. І це вигідно відрізняє їх від того покоління євросиріт, дитинство яких припало на період 10-20-річної давнини, коли основним засобом спілкування було традиційне листування.

Наше дослідження підтвердило високий рівень обізнаності дітей трудових мігрантів із можливостями використання Інтернету, соціальних мереж, засобів телефонного та відеозв'язку для отримання необхідної інформації та спілкування, організації дозвілля, самоосвіти та саморозвитку.

Проблема впливу сучасного інформаційного середовища на формування особистості дітей трудових мігрантів потребує подальшого дослідження. Зокрема, актуальними питаннями можна вважати дослідження ролі новітніх способів комунікації в адаптації членів сім'ї до тривалої розлуки, у здійсненні профілактики сімейних конфліктів, стабілізації та корекції внутрішньосімейних відносин, допомоги в організації спілкування на відстані.

1. Kędzierska B., Mróz A. Komplementarny wymiar edukacji w społeczeństwie globalnej informacji / Barbara Kędzierska, Anna Mróz. – Olsztyn-Białystok: Centrum Badań Społecznych UWM Katedra UNESCO UWM, 2017. – S. 143-158
2. Евростат: статистика трудової міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukranews.com/ua/news/474604
3. Інформаційний бюлетень кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи. Випуск 4, тематичний: Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи : тези доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 26 травня 2016 р. – Івано-Франківськ : НАІР, 2016. – 251 с.
4. Малиновська О. Трудова міграція населення: соціальні наслідки та шляхи вирішення / О. Малиновська – Київ: НІСД, 2011. – 40 с.
5. Міграція як чинник розвитку в Україні. Збірник Міжнародної організації з міграції (МОМ). Представництво в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: iom.org.ua/sites/default/files/mom
6. Проблеми дітей трудових мігрантів: аналіз ситуації. Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна» / за заг. ред. К. Левченко – К., 2006. – 64 с.

Reference

1. Kędzierska B., Mróz A. Komplementarny wymiar edukacji w społeczeństwie globalnej informacji / Barbara Kędzierska, Anna Mróz. – Olsztyn-Białystok: Centrum Badań Społecznych UWM Katedra UNESCO UWM, 2017. – S. 143-158
2. Yevrostat: statystyka трудової міграції [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: ukranews.com/ua/news/474604
3. Informatsiynyy byuletten kafedry sotsialnoyi pedahohiky ta sotsialnoyi roboty. Vypusk 4, tematychnyy: Teoretichni, metodychni i praktychni problemy sotsialnoyi pedahohiky ta sotsialnoyi roboty: tezy dopovidey I Vseukrayinskoyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi, 26 travnya 2016 r. – Ivano-Frankivsk : NAIR, 2016. – 251 s.
4. Malynovska O. Trudova mihratsiya naselennya: sotsialni naslidky ta shlyakhy vyrishennya / O. Malynovska – Kyiv: NISD, 2011. – 40 s.
5. Mihratsiya yak chynnyk rozvytku v Ukrayini. Zbirnyk Mizhnarodnoyi orhanizatsiyi z mihratsiyi (MOM). Predstavnytstvo v Ukrayini [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: iom.org.ua/sites/default/files/mom
6. Problemy ditey trudovykh mihrantiv: analiz sytuatsiyi. Mizhnarodnyy zhinochyy pravozakhysnyy tsentr «La Strada – Ukrayina» / za zah. red. K. Levchenko – K., 2006. – 64 s.

Рецензент: Джус О.В., кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Розділ IV. Здоров'язберігаючий компонент педагогічних досліджень

doi: 10.15330/msuc.2017.17.113-118

Тетяна Алексєєнко,

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач лабораторії соціальної педагогіки,
Інститут проблем виховання НАПН України
(м. Київ)

Tetiana Aliksieienko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
head at the laboratory of social pedagogy,
Institute of Education National Academy
of pedagogical sciences of Ukraine
alekseenko.tf@gmail.com
ID orcid.org/0000-0002-2060-2354

УДК 373:304+/[37.01:37.04:37.06]:316.36

СТРАТЕГІЯ ГЕЙТКІПІНГУ І ТЕХНОЛОГІЇ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ ДИТИНИ І СІМ'Ї

GATEKEEPING STRATEGY AND TECHNOLOGY OF ITS IMPLEMENTATION IN THE SOCIO-PEDAGOGICAL SUPPORT OF THE CHILD AND FAMILY

У статті в основних теоретичних положеннях та в аналізованні сучасної соціальної практики в Україні розкривається концептуальна ідея соціально-педагогічної підтримки дітей у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт і позбавлених батьківського піклування, а також сімей груп ризику, яка здійснюється на основі стратегії гейткіпінгу та її реалізації у базовій і багатокомпонентній технології ведення випадку; розкривається інноваційна для України форма патронатного виховання; наведено статистичні дані щодо влаштування у сімейні форми виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, роль партнерства педагогічної науки і проектної діяльності неурядових організацій у цьому процесі.

Ключові слова: соціально-педагогічна підтримка дитини і сім'ї; гейткіпінг; технологія ведення випадку; соціальні послуги патронатне виховання.

The article in the basic theoretical provisions and in the context of the analysis of modern social practice in Ukraine reveals the conceptual idea of social and pedagogical support of children in difficult life circumstances, orphans and deprived Parental care, as well as families of risk groups based on the Gejtkipinga strategy and its implementation in the basic and multicomponent technology of case management; Innovative for Ukraine form of foster upbringing is revealed; Statistical data on the device of orphans and children deprived of parental care, in family forms of upbringing, the role of partnership in pedagogical science and project activity of non-governmental organizations in this process.

Keywords: socio-pedagogical support of the child and family; gejtkiping; Technology of keeping case; social services; Foster upbringing.

В статье в основных теоретических положениях и в контексте анализа современной социальной практики в Украине раскрывается концептуальная идея социально-педагогической поддержки детей в сложных жизненных обстоятельствах, детей-сирот и лишенных родительской заботы, а также семей групп риска на основе стратегии гейткипинга и ее реализации в базовой и многокомпонентной технологии ведения случая; раскрывается инновационная для Украины форма патронатного воспитания; приведены статистические данные относительно устройства детей-сирот и детей, лишенных родительской заботы, в семейные формы воспитания, роль партнерства педагогической науки и проектной деятельности общественных организаций в этом процессе.

Ключевые слова: социально-педагогическая поддержка ребенка и семьи; гейткипинг; технология ведения случая; социальные услуги; патронатное воспитание.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах трансформації суспільства, соціальних змін в інституті сім'ї, ускладнення виконання нею виховної функції, розвитку альтернативних сімейних середовищ зростає роль та затребуваність інновацій, спрямованих на оптимізацію умов сімейного виховання та його соціально-педагогічної підтримки. Особливої актуальності проблема набуває відносно сімей і дітей груп соціального ризику, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. На понятійному рівні проблема соціально-педагогічної підтримки у науковій літературі розглядається в різних аспектах та відносно різних цільових груп, зокрема: у співвіднесенні з педагогічною підтримкою (Н. Чернуха), як професійна діяльність (Т. Анохіна, О. Гукаленко, О. Кодатенко); «педагогіка свободи» (О. Газман), щодо ініціативності студентської молоді (А. Данілова) та ін. Предметом дослідження науковців, здебільшого, стають зміст і форми її надання. Значно менше уваги приділяється концептуальним ідеям, які є визначальними для їх розроблення.

Формування мети статті. Мета нашої статті – привернути увагу до досвіду та інновацій у соціально-педагогічній підтримці дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, напрацьованих у вітчизняному та зарубіжному досвіді шляхом партнерської взаємодії педагогічної науки і проектної діяльності неурядових організацій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Осмислення вже напрацьовано переконує, що у соціально-педагогічній підтримці сімейного виховання дитини міжнародного визнання набуває концептуальна ідея гейткіпінгу, яка полягає у розробці стратегії первинної деінституалізації дитини, розвитку послуг і процедур, спрямованих на обмеження влаштування дітей в заклади інтернатного типу та створення оптимальних умов для їх повернення у біологічні сім'ї або альтернативні (заміщуючі) сім'ї як форми сімейного виховання. З цією метою розвивається комплекс послуг на підтримку сімей і дітей, що опинилися у важких життєвих обставинах та підвищується якість їх надання.

В Україні пілотний проект з гейткіпінгу був впроваджений з 2009 року Представництвом благодійної організації (ПБО) «Кожній дитині» (Every Child Ukraine) у партнерстві з Київською обласною державною адміністрацією та органами самоуправління у Білоцерківському районі Київської області. Ефективність впровадження виявилась у розробці пропозицій та внесенні змін до чинного законодавства, суттєвому зменшенні кількості дітей, розміщених у Будинку дитини та в закладах інтернатного типу, підвищенні професійного рівня соціальних робітників, розгортанні тренерських студій та каскадній формі навчання, створенні мультидисциплінарної команди фахівців, популяризації ідеї розвитку сімейних форм виховання дитини [2]. Ці результати співвідносяться з досвідом впровадження стратегії гейткіпінгу у Молдові, Болгарії, Грузії та інших державах.

Стратегія гейткіпінгу реалізується у процесі та на основі технологій ведення випадку, оцінки потреб дитини, втручання, вилучення дитини із несприятливого сімейного середовища і влаштування у сприятливі сімейні середовища. Теоретичні і методичні основи розвитку названих та інших технологій у вітчизняному досвіді було закладено та обґрунтовано у наукових працях і безпосередній практиці – проектній соціальній роботі Г.Бевз, О.Безпалько, Т.Журавев, І.Зверєвої, З.Кияниці, С.Краснової, Г.Лактіонової, Т.Лях, Ж.Петрочко, Г.Постолук, І.Трубавіної, Л.Харченко, С.Харченка та ін.

Ведення випадку – спланована поетапна робота соціального працівника з клієнтами – сім'єю (батьками, дитиною), яка передбачає оцінку їхніх потреб, обґрунтування необхідності відкриття та ведення випадку, прийняття обґрунтованого рішення про відкриття та ведення випадку (спільно з клієнтом розробка індивідуального плану роботи – мети, часових меж, конкретних дій і заходів), залучення фахівців та координації їхньої діяльності, здійснення супроводу; оцінки проходження процесу, підсумкової оцінки результатів проведеної роботи, закриття випадку. Технологія ведення випадку потребує дотримання наступних принципів: комплексності; міждисциплінарної та міжвідомчої взаємодії; узгодженості позицій; узгодженої співпраці соціального педагога/соціального працівника, залучених спеціалістів та клієнта; активної участі батьків у процесі оцінки й ухвалення рішень щодо сім'ї і дитини; опори на позитивні результати і сильні риси клієнта.

У практиці соціальної роботи визначаються три моделі ведення випадку: мультидисциплінарна, трансдисциплінарна, міждисциплінарна (міжпрофесійна). Мультидисциплінарна модель передбачає ведення випадку командою різних спеціалістів із різних галузей знань, які працюють за окремими планами роботи та завданнями, але узгодженим на спільних зустрічах і засіданнях пакетом послуг. Роль менеджера ведення випадку у роботі членів такої команди здійснює соціальний працівник. Трансдисциплінарна модель передбачає прямий зв'язок з клієнтом лише одного із членів команди спеціалістів – він виконує місію посередника між клієнтом та іншими спеціалістами. Міждисциплінарна модель передбачає інтеграцію зусиль усіх фахівців у створенні скоординованого пакету послуг, єдиний план втручання, дотримання єдиних вимог до умов надання послуг, дотримання всіх етапів ведення випадку та їх послідовності. Участь у зустрічах міждисциплінарної команди як партнер може приймати і сам клієнт. Менеджер випадку не тільки забезпечує координацію роботи команди, а й представництво інтересів клієнта перед командою, захист його прав. Менеджерські функції соціального працівника у реалізації моделей ведення випадку потребують поєднання таких професійних умінь, як адвокації (здібності захищати права та інтереси клієнта), фасилітації (вміння підсилити та скерувати активність особистості у групі, підвищити ефективність виконання нею завдання у присутності інших), комунікабельності, а також організаторських здібностей у налагодженні соціальних і професійних контактів [3]. За оцінкою практиків, найбільш успішне впровадження комплексної оцінки потреб дитини і її сім'ї здійснюється в умовах міжвідомчої і міждисциплінарної взаємодії у веденні випадку. Міждисциплінарна модель дозволяє запобігти дублюванню послуг, непослідовності чи фрагментарності їх надання.

У веденні випадку першочерговим завданням є діагностика стану дитини та її сім'ї. Вона здійснюється на основі оцінки потреб. У вітчизняному досвіді технологія оцінки потреб дитини і її сім'ї, розробляється у партнерстві українських провідних науковців та фахівців неурядових організацій. В основу концепції розробки даної технології

покладається модель оцінки, структуру якої утворюють три основних компоненти: потреби дитини у розвитку, батьківський потенціал, фактори сім'ї та середовища. Кожен із названих компонентів моделі містить певні та специфічні показники, які слугують індикаторами міри успішності сімейного виховання і розвитку дитини.

Технологія оцінки потреб дитини і її сім'ї сприймається визначальною у процесі реформування системи соціальних послуг, орієнтованою на визначення потреб клієнтів, системний моніторинг процесу надання послуг і досягнутих результатів, їх економічної оцінки (аналіз ефективності витрат) та накопичення базових даних для планування діяльності інтегрованих соціальних служб, тобто спрямованою на підвищення якості соціальних послуг для сімей і дітей та вироблення її стандартів. У її ході, з метою визначення адекватного типу фахового втручання, соціальними працівниками збирається максимально можлива інформація щодо життєвих обставин сім'ї, відповідності до наявної проблеми застосованих заходів (індивідуальних програм допомоги, їх сприйнятливості клієнтом тощо), отриманих результатів (позитивних змін та особливостей впливу проведених заходів на подолання важких життєвих обставин сім'ї). Оцінка потреб здійснюється шляхом застосування комплексу методів збирання інформації, її узагальнення, систематизації, аналізування та моніторингу. Узагальнена інформація щодо оцінки потреб дитини ґрунтується на даних медичного огляду, спостережень за реакціями та поведінкою дитини і батьків, співбесід з ними та фахівцями різного профілю, застосування спеціальних методик [5]. Практичне застосування технології потребує знання соціальним працівником закономірностей розвитку особистості у різні вікові періоди. Дана технологія ґрунтується на методологічних положеннях теорії прив'язаності.

Доцільність примінення технології втручання визначається результатами оцінки потреб дитини та її сім'ї. Технологія кризового втручання передбачає термінове реагування та екстрені дії, спрямовані на захист дитини і забезпечення її безпеки в сім'ї, де не задовольняються її актуальні життєві потреби і є реальні загрози для життя чи здоров'я. У соціальній роботі синонімом на її означення вживається термін «інтервенція». Даний термін особливо поширений у західних країнах, і також вживається синонімом до термінів «подолання», «корекція», «реабілітація». Проте для означення процедури вилучення із сім'ї дитини до трьох років з вадами розвитку внаслідок вроджених дефектів, набутих порушень під впливом середовища, або ж якщо вона перебуває у сімейному середовищі у ситуації соціального ризику здебільшого застосовується термін «рання інтервенція».

Основи кризового втручання у соціальній роботі було розроблено Наомі Голан у 60-х роках ХХ ст. для розв'язання тих складних життєвих ситуацій, з якими неможливо впоратися самотійно. До таких ситуацій відносяться і домашнє насилля, яке може мати тяжкі наслідки для фізичного, психічного і морального здоров'я дитини, втрата близьких тощо. Одним із методів кризового втручання є вилучення жертви насилля або ж насильника із сім'ї. Після вилучення для жертви насилля можливе влаштування у тимчасове сімейне середовище. Для того, хто його вчиняє – затримання та покарання у відповідності до рішення суду.

Психосоціальна модель втручання передбачає кризове консультування. Воно спрямовується на полегшення у потребуємого вираження стану афекту (сильного переживання, розпачу) та спілкування, встановлення порозуміння і необхідних контактів, підтримки доцільної поведінки, підвищення самооцінки, його залучення до процесу самопомоги [11]. Основоположні ідеї у розвитку технологій кризового втручання і кризового консультування у соціальній роботі концептуалізуються на положеннях когнітивної теорії та теорії соціального навчіння.

З метою реалізації стратегії реформування системи надання соціальних послуг та їх стандартизації у питаннях кризового втручання відносно осіб і сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі постраждалими від насильства в сім'ї, а також здійснення моніторингу і контролю за якістю надання даної послуги, Міністерство соціальної політики України у 2016 році затвердило Державний стандарт соціальної послуги кризового та екстреного втручання. Підставами для отримання даної соціальної послуги ним визначено: усне чи письмове зареєстроване звернення /заява безпосередньо потребуємого у даній послугі; інших осіб, яким стало відомо про кризову ситуацію та постраждалих від домашнього насильства; медичних, правоохоронних, соціальних служб, державних та громадських організацій. Оцінка кризової ситуації має здійснюватись негайно або ж не пізніше ніж протягом 24 годин. При наявності загрози життю чи здоров'ю екстрене втручання здійснюється негайно. Підтвердженням надання соціальної послуги є акт, що містить інформацію про заходи, строки, місце й умови її надання).

Державним стандартом визначено такі види кризового та екстреного втручання: телефонне консультування («гаряча лінія»); екстреної допомоги; короткочасної кризової допомоги (вилучення із сім'ї та влаштування у безпечне місце перебування), кризового консультування (індивідуальне, групове, сімейне). Основними принципами його здійснення: доступність, незалежність, безпечність, конфіденційність. Основні завдання – попередити розвиток кризової ситуації, залагодити її, запобігти підвищенню ризику, усунути чи знизити небезпеку для здоров'я та життя, надати безпечне місце, психологічну підтримку, долучити до допомоги інших різних фахівців (медичних, правоохоронних та ін.[7]. Таким чином, технологія втручання у соціальній практиці застосовується як з корекційною, так і з превентивною метою.

Технологія оцінки потреб дитини та її сім'ї і технологія ведення випадку упроваджується у процес підготовки майбутніх фахівців у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи у вищих навчальних закладах України та процес післядипломної освіти. Ініціатором такого упровадження та його активним суб'єктом стала громадська організація – «Партнерство «Кожній дитині». Однією із форм упровадження у 2014-2016 р.р. обрано тренінг, розроблений у рамках проекту «Реформа соціальних послуг: розвиток потенціалу фахівців для підвищення

якості соціальних послуг для вразливих сімей та дітей», що реалізується на замовлення Міністерства соціальної політики України при підтримці Міністерства закордонних справ Чеської Республіки.

На основі гейткіпінгу також здійснюється соціально-педагогічний супровід прийомних сімей, ДБСТ, дітей і підлітків у важкій життєвій ситуації за місцем проживання. Соціальне супроводження визначається як робота, що передбачає здійснення фахівцем (або групою фахівців) центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді заходів, спрямованих на забезпечення належних умов їх функціонування. Змістовно воно спрямовується на підтримку позитивного психологічного клімату у сім'ї, адаптацію дитини до нових умов, налагодження підтримки контактів дитини з її біологічними батьками та іншою ріднею, підготовка до самостійного життя. Соціальне супроводження здійснюється через відвідування сім'ї та проведення роботи з прийомною дитиною, дитиною-вихованцем та прийомними батьками, батьками-вихователями, іншими особами (членами сім'ї), які спільно проживають з прийомними батьками, батьками-вихователями, шляхом надання комплексу соціальних послуг: правових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-економічних, медичних, інформаційних. Форми та методи здійснення соціального супроводження добираються фахівцем центру індивідуально щодо кожної сім'ї з урахуванням її потреб [8].

Процес влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на практиці здійснюється на основі технології влаштування дитини у прийомну сім'ю чи ДБСТ та його соціального супроводу. В українському досвіді підготовка кандидатів у прийомні батьки і батьки-вихователі здійснюється на основі технології підготовки кандидатів і прийомні батьки і батьки-вихователі. Участь у їх розробці приймав і автор даної наукової роботи. Підготовлена за нашим співавторством та науковим керівництвом «Книга для батьків» спрямована на формування батьківських компетенцій [4]. Вона пройшла успішну апробацію і рекомендована Державною соціальною службою України для використання в роботі ЦСССДМ всіх регіонів України. Ефективність її використання підтверджується соціальною практикою.

Технологія оцінки потреб дитини і її сім'ї та технологія соціального супроводу ефективно використовується у процесі надання соціальних послуг у соціальних Центрах матері та дитини з метою визначення виховного потенціалу матері, її найближчого оточення, ресурсів громади для створення чи відновлення можливостей дитини зростати у сімейному середовищі. На її основі здійснюється: допомога юній мамі в усвідомленні життєвих і сімейних цінностей, мотивів її поведінки, материнської відповідальності; підготовка мами і її сім'ї (батьків) до взаємопорозуміння, прийняття дитини, подолання труднощів виховання, створення умов для розвитку дитини; спонукання мами до самоаналізу і самовдосконалення; сприяння у прояві її кращих потенцій і здібностей, розвитку самоповаги як хорошої і відповідальної мами [6].

Соціальні Центри матері та дитини, згідно Типового положення функціонують як «заклади тимчасового проживання жінок на сьомому - дев'ятому місяці вагітності та матерів з дітьми віком від народження до 18 місяців, які опинилися в складних життєвих обставинах, що перешкоджають виконанню материнського обов'язку» [9]. В Україні упроваджуються в рамках міжнародного україно-швейцарської проекту «Здоров'я матері та дитини» у діяльності Представництва благодійної організації «Надія і житло для дітей» за підтримки ЮНІСЕФ. Її діяльність спрямовується на: розвиток сімейних форм виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; допомогу вразливим сім'ям у збереженні своєї родини; попередження відмов матерів від новонароджених дітей; відпрацювання комплексного підходу до реформування інтернатних закладів; створення та забезпечення доступних і якісних соціальних послуг для дітей і сімей в суспільстві. За 15 років її діяльності в Україні рамках проекту розвитку сімейних форм виховання Представництвом створено і здійснюється супровід 65 дитячих будинків сімейного типу у 13 регіонах України, в які влаштовано більше як 750 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; започатковано роботу соціальних працівників та психологів у пологових будинках, де надається допомога матерям, налаштованим на те, щоб відмовитися від дитини; створено 2 Центри матері та дитини (м. Херсон і с. Макарів Київської обл.), в яких послуги отримали 476 матерів з дітьми. Станом на 2016 в Україні діють 16 соціальних Центрів матері та дитини). Для поширення та стандартизації досвіду було розроблено методичку цілеспрямованого навчання співробітників соціальних установ, а також програму підготовки регіональних тренерів. За розробленими матеріалами пройшли навчання більше як 1000 фахівців [1].

Благодійна організація «Надія і житло для дітей», головний офіс якої знаходиться у Великобританії, функціонує у 8 країнах світу.

З метою збереження біологічної сім'ї для дитини та її соціально-педагогічної підтримки у важкій життєвій ситуації все більшого визнання у суспільстві і, зокрема, у фаховому середовищі, набуває ідея патронатної форми сімейного виховання та створення патронатних сімей. Батьківщиною сімейного патронату вважається Шотландія, де його застосовували з початку XIX ст. В українському досвіді дана форма патронатного сімейного виховання є інноваційною, класифікується як альтернативна, визначена Сімейним кодексом (глава 20) України та упроваджується як експеримент (2016-20-18 рр.). Цінність даної форми сімейного виховання дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, характеризується тим, що базові послуги з догляду і виховання здійснюються у сімейному середовищі, з можливістю продовження спілкування дитини з її рідними батьками (якщо це не несе для неї загрози), продовження відвідування звичної для неї дошкільної чи шкільної установи (за місцем попереднього проживання). Такі можливості створюють сприятливі умови для розвитку мотивації у батьків і дітей до кращої самозміни. Соціальний ефект розвитку сімейного патронату виявляється в тому, що діти з сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах, не потрапляють до інтернатів, притулків чи інших закладів для дітей, а переміщуються в такі

сімейні середовища, де для них створюються найкращі умови в їхніх інтересах. Проте стримує розвиток патронатної форми сімейного виховання ще недостатнє розуміння доцільності його застосування в Україні.

Про ефективність практичної реалізації концептуальних ідей гейткіпінгу і патронатного виховання свідчить статистика. Так, за оперативними інформаційними даними Міністерства соціальної політики України, станом на початок квітня 2016 року у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу виховується 13 тис. 308 дітей. У сім'ях опікунів і піклувальників – 52 тис. 397 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Станом на кінець травня 2016 року в Україні було усиновлено 753 дитини. З них 586 дітей усиновлено громадянами України та 157 дітей — іноземними громадянами. Загалом сімейними формами виховання (опіка, піклування, прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу) охоплено 65 тис. 705 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. У 2015 році були позбавлені батьківських прав батьки 4 тис. 820 дітей. 572 дитини були відібрані у батьків без позбавлення їх батьківських прав, а також батьків 168 дітей було поновлено в батьківських правах [10].

З метою практичної реалізації завдань щодо розвитку сімейних форм виховання дитини та реформування інтернатних закладів в Україні створено державний електронний банк даних щодо дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, який розміщено в Єдиній інформаційній аналітичній системі «Діти» (ЄІАС), здійснюється активна пропаганда пріоритетності сімейного виховання дитини та виховання дитини у біологічній родині.

У зв'язку з військовою агресією Росії проти України вперше з часів II Світової війни на території України виникли надскладні проблеми міграційного характеру, зокрема щодо підтримки внутрішньо переміщених осіб з АР Крим та Сходу України. Зміна соціальної ситуації в Україні вплинула і на зміну пріоритетів роботи таких Центрів. Серед охоплених послугами переважають: внутрішньо переміщені сім'ї та сім'ї, постраждалі у ході військових дій; одинокі мати/батько; сім'ї, де один чи кілька членів сім'ї мають інвалідність; сім'ї учасників АТО; сім'ї опікунів/піклувальників, ПС, ДБСТ; сім'ї, де є ризик розвитку соціального сирітства. Надзвичайно актуальною та складною також є задача захисту прав дітей-громадян, які безпосередньо знаходяться на території збройного конфлікту, зокрема у Донецькій та Луганській областях. Можливо спрогнозувати, що в умовах децентралізації управління державою Україна, внаслідок посилення статусу і функцій органів місцевого самоврядування актуалізується збереження Служб у справах дітей, Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; розширення мережі центрів соціально-психологічної реабілітації (у зв'язку із зростанням кількості осіб з ознаками посттравматичного синдрому); підвищення статусу соціальних педагогів і соціальних робітників та розширення їхніх повноважень і функцій; формування мультидисциплінарних команд фахівців; активізація громади у розв'язанні її соціально-педагогічних проблем; посилення патріотичного виховання дітей і молоді.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, є всі підстави для висновків про те, що:

- практична реалізація ідеї гейткіпінгу зумовлюються особливостями динаміки розвитку суспільства та становищем у ньому сімей і дітей;
- концептуальна ідея гейткіпінгу у теорії і практиці розкривається як нова філософія, концепція, технологія і механізм оптимізації умов сімейного виховання, його соціально-педагогічної підтримки шляхом підвищення якості цілеспрямованих соціальних послуг та відповідної підготовки фахівців;
- у сучасному вітчизняному досвіді теорія гейткіпінгу концептуалізується на ідеї пріоритету виховання дитини у рідній сім'ї, біологічними батьками, яка закладена у Конвенцію ООН про права дитини, однак у соціальній практиці пріоритетною ще залишається ідея розвитку нових форм сімейного виховання та утвердження прийомного батьківства. Це обумовлено значною кількістю дітей, які виховуються в інтернатних закладах, відсутністю системи обов'язкової підготовки до батьківства, спрямованістю більшості нормативних документів і програм на виховання дитини, а не виховання батьків (дорослих);
- у літературних джерелах вітчизняних учених та найближчого зарубіжжя присутнє зміщення у розумінні ієрархії технологій. У цьому зв'язку доцільним сприймається підхід у зарубіжних дослідженнях: виокремлюються 2 основних технології гейткіпінгу: case study та ведення випадку. В перекладі case study (англ.) – повчальний випадок, ситуація, вивчення випадку. Сутнісно він розкривається як опис ситуації, яка реально існувала або змодельованої, та її аналізування. У сучасній науковій літературі його часто перекладають як кейс-метод. Тим самим спрощується розуміння особливостей його примінення у практиці. Технологія ведення випадку у зарубіжному досвіді соціальної роботи з клієнтами визначається як базова. Її специфіка полягає в тому, що вона поєднує в собі діагностування проблеми, розробку індивідуального програми, відповідної до існуючої проблеми, залучення команди фахівців на її подолання, відстеження отриманих результатів у динаміці. Таким чином, технологія ведення випадку включає в себе оцінку потреб як діагностичну технологію, технологію кризового втручання та технологію супроводу, які забезпечують реалізацію технології ведення випадку на різних її етапах.

В цілому усвідомлюючи прогресивність ідеї гейткіпінгу, її нагальність для сучасного українського суспільства, разом з тим вважаємо, що подальшого опрацювання потребує термінологічний апарат її упровадження, зокрема синонімічна його підміна та нечіткість розмежування технологій у змістовних характеристиках. Це відкриває подальші перспективи наукових досліджень та наукового обґрунтування гейткіпінгу.

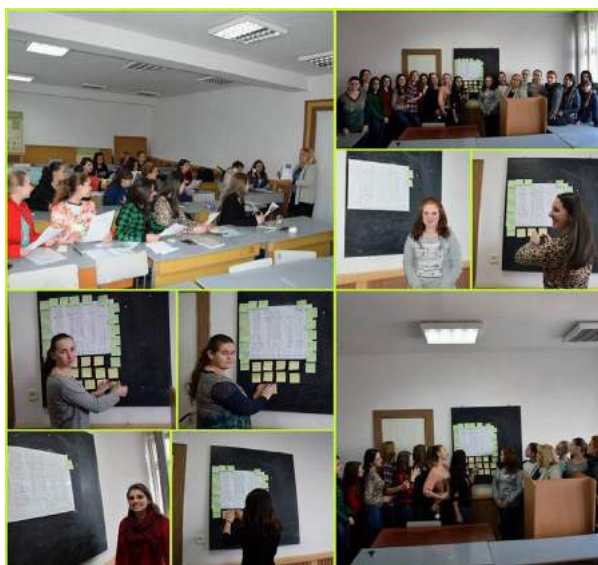
1. Благодійна організація «Надія і житло для дітей». 20/07/15 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.hopeandhomes.org.ua/>
2. Гейткіпінг. Результати упровадження. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.everychild.org.ua>

3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. І. Д. Звереві. – Київ, Сімферополь : Універсам, 2012. – 536 с.
4. Книга для батьків. Посібник до тренінгового курсу «Підготовка кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі» / Авт. кол.: Т.Ф.Алексєєнко І.Д.Зверева, Г.Лактіонова, Г.М.Притиск та ін; За заг. ред. Т.Ф.Алексєєнко. – К.: Наук. світ, 2006. – 496с.
5. Оцінка потреб дитини та її сім'ї : від теорії до практики : [навч.посіб.]. / І.Д.Зверева, З.П.Кияниця, В.О.Кузьмінський, Ж.В.Петрочко. – 2010. – 189с.
6. Постолук, Г. І. Розвиток соціальних служб з профілактики відмов матерів від немовлят в Україні : автореф... канд. пед. наук, спец.: 13.00.05 - соціальна педагогіка / Г. І Постолук Г. – К. : Ін-т проблем виховання, 2012 – 20с.
7. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги кризового та екстреного втручання / Наказ міністерства соціальної політик України [від 01.07.2016 № 716]. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу / Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23 вересня 2009р. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
9. Про затвердження Типового положення про соціальний центр матері та дитини / Постанова Кабінету Міністрів України [від 8 вересня 2005 р. N 879; зі змінами від від 15 листопада 2006 року N 1620; від 22 жовтня 2008 року N 930]. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.search.ligazakon.ua>
10. Про ситуацію щодо охоплення вихованням дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. / Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.pedrada.com.ua/news/3835-qqn-16-m7-13-07-2016-sirtstvo-v-ukran-dan-mnsotspoltiki>
11. Торохтий В.С. Основы психолого-педагогического обеспечения социальной работы с семьей : учеб. пособ./ В.С. Торохтий. – М. : МГСУ, 2000. – Ч. 1.– 240 с.

Reference

1. Charity hope and homes for children. 20/07/15 [electronic resource]/access mode: <http://www.hopeandhomes.org.ua/>
2. Gejtkmрng. The results of the implementation. An electronic resource. – Access mode: <http://www.everychild.org.ua>
3. The encyclopedia for the social sphere / floor. Ed. And D. Zvrkvoп. – Kyiv, Simferopol: Supermarket, 2012. – 536 p.
4. Book for parents. Guide to the training course «preparing candidates for the adoptive parents, and parents-caregivers»/author count.: Т. Alieksieienko and І. Zvereva, G. Laktmonova, G. Pritisk and others; For the floor. Ed. Т. F. Т. Alieksieienko – К.: Science. world, 2006. - 496 p.
5. Assessment of the needs of the child and its family: from theory to practice: [educational guidances]. /І. Zvereva, P. Kivnicв, O. Kuzminsky, V. Petrochko. – 2010. -189 p.
6. Postolyuk, g. Development of social services for the prevention of abandonment of newborn babies in Ukraine: avtoref ... Kanda. EDR. Sciences, Special: 13.00.05-social pedagogy/g. Postolyuk and g.-k.: Al-t's educational problems, 2012 – 20 с.
7. On approval of State standard of social services, emergency and crisis intervention/Ministry of social policies of Ukraine [01.07.2016 № 716]. – [Electronic resource] /access mode: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. On approval of the procedure for social support to foster families and family-type children's homes/order of the Ministry of Ukraine for family, youth and sports from September 23 2009 p. – [Electronic resource]/access mode: <http://zakon.rada.gov.ua>
9. On approval of Model Regulations on the social Center of mother and child / Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine [from 8 September 2005 r. N 879; changes from 15 November 2006 the year, 1620 N; 22 October 2008 year, N 930]. [Electronic resource]/access mode: <http://www.search.ligazakon.ua>
10. About the situation regarding the coverage of the education of children-orphans included and children deprived of parental care. Ministry of social policy [electronic resource] / access mode: <http://www.pedrada.com.ua/news/3835-qqn-16-m7-13-07-2016-sirtstvo-v-ukran-dan-mnsotspoltiki>
11. Торохтий V.S. Basis of psychological and pedagogical provision of social work with family: study. Surest/V.S. Торохтий. – М.: МГСУ, 2000. – Ч. 1 – 240.

Ірина Медведєва,

доктор педагогічних наук, професор,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

Iryna Medvedeva,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
National Pedagogical Dragomanov University
(Kyiv)
irina.medvedeva06@gmail.com

Віктор Радзієвський,

старший викладач,
Національний медичний університет
імені О.О. Богомольця
(м. Київ)

Viktor Radziyevsky,

Teacher,
Bogomolets National Medical University
(Kyiv)

УДК 378: 61-051:796

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ВНЗ З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЇХ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

THEORETICAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF PHYSICAL EDUCATION OF MEDICINE STUDENTS: PECULIARITIES OF FUTURE PROFESSIONAL ACTIVITY

У статті представлено узагальнення результатів наукових досліджень щодо особливостей професійної діяльності лікарів. Показано необхідність їх урахування при побудові та спрямованості занять з фізичного виховання зі студентами. Визначено, що найважливішою серед фізичних якостей у професійній діяльності майбутнього лікаря є фізична витривалість, яка передбачає низьку стомлюваність та високу фізичну працездатність.

Ключові слова: особливості, професійна діяльність, фізична працездатність.

The article presents a generalization of the results of scientific researches concerning the peculiarities of the professional activity of doctors. The necessity of their consideration during the construction and orientation of physical education classes with students is shown. It is determined that the most important among the physical qualities in the professional activity of the future physician is physical endurance, which involves low fatigue and high physical capacity.

The readiness of a modern physician to maintain health should be considered as an essential component of his professional readiness. One of the most important elements of the general culture of a person in general and the future medical worker is the culture of health. The health of the population is an important component of the general culture of a person, which determines the formation, preservation and strengthening of its health. The high level of human health culture implies its harmonious communication with nature and surrounding people. Element of the culture of health is the attentive and correct attitude of man to himself, the desire for self-knowledge, the formation, development and self-improvement of his personality. The culture of health is not only the amount of knowledge, the volume of relevant skills, but also a healthy lifestyle of humanistic orientation. The level of culture of health is determined by the knowledge of the reserve capacity of the body (physical, mental, spiritual) and the ability to correctly use them. For students of medical educational institutions, the importance of a culture of health, a healthy lifestyle, harmonious development of physical qualities increases significantly due to the peculiarities of educational activities and the specifics of the future profession of a doctor. The results of the conducted questionnaire among the I-II students identified the main issues that require their solution in order to significantly improve the educational process of physical education. These include: introducing changes to the curriculum of physical education, namely its theoretical section. It is assumed that the content of the theoretical classes will consist in the formation of knowledge of students about a healthy lifestyle, health status, components of physical health: physical development, physical fitness, motor activity, physical capacity and physical fitness. This will contribute not only to the development of the above-mentioned components of physical health in physical education classes, sectional classes in various sports, independent physical education and sports, while active recreation and leisure, but will also help increase the level of motivation of students to motor activity. The introduction of modern health-improving technologies into practical

physical education classes, taking into account their future professional activities, will influence the general physical fitness of a young person, his physical fitness, his spiritual and physical development, future achievements in the field of professional activity. The use in the educational process of physical education of means of aerobic orientation requires the introduction of appropriate methods of medical and biological control, which will allow teachers to monitor the state of physical health of students.

The obtained data of the conducted correlation analysis indicate the presence of neuro-emotional stress and decrease in motor activity of the students of the I-II courses, which are the main reason for unsatisfactory dynamics of physical preparedness of students during their studies at the university. In the conditions of physical inactivity, the physical capacity and physical readiness of the future specialist to the future work of work decreases significantly, which in the end does not lead to the successful implementation of the chosen kind of professional activity.

Keywords: peculiarities, professional activity, physical capacity.

В статье представлены обобщения результатов научных исследований, касающихся особенностей профессиональной деятельности врачей. Показана необходимость учета их при построении и направленности занятий с физического воспитания со студентами. Определено, что наиболее важным физическим качеством в профессиональной деятельности будущего врача является физическая выносливость, которая предусматривает низкую утомляемость и высокую физическую работоспособность.

Ключевые слова: особенности, профессиональная деятельность, физическая работоспособность.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Підготовленість сучасного лікаря до здоров'язбереження слід розглядати як найважливішу складову його професійної готовності. Одним із найважливіших елементів загальної культури людини взагалі та майбутнього медичного працівника вважається культура здоров'я. Культура здоров'я – це важливий складовий компонент загальної культури людини, що визначає формування, збереження та зміцнення її здоров'я. Високий рівень культури здоров'я людини передбачає її гармонійне спілкування з природою й оточуючими людьми [2].

Елементом культури здоров'я є уважне і правильне ставлення людини до самої себе, прагнення до самопізнання, формування, розвитку і самовдосконалення своєї особистості. Культура здоров'я – це не тільки сума знань, обсяг відповідних умінь і навичок, але й здоровий спосіб життя гуманістичної орієнтації. Рівень культури здоров'я визначається знанням резервних можливостей організму (фізичних, психічних, духовних) і вмінням правильно використовувати їх. [3]. Для студентів медичних навчальних закладів важливість культури здоров'я, здорового способу життя, гармонійного розвитку фізичних якостей значно зростає у зв'язку з особливостями навчальної діяльності та специфікою майбутньої професії лікаря [1]. Але для розуміння важливості поняття культура здоров'я для медичного працівника, на нашу думку, слід розглянути його компоненти, які відіграють суттєву роль в професійній діяльності. Для успішного виконання професійних обов'язків майбутньому лікарю потрібно мати достатній рівень розвитку всіх фізичних якостей сили, витривалості, гнучкості, швидкості та спритності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Наукові праці Г.В. Власова, О.А. Заплатіна, В.Б. Мандрикова свідчать, що найважливішою серед фізичних якостей у професійній діяльності майбутнього лікаря є фізична витривалість, яка передбачає низьку стомлюваність та високу працездатність [1]. Важливе значення також має координація рухів та м'язова чутливість майбутнього фахівця. Саме розвиток цих фізичних якостей та рухових здібностей, обумовлений специфікою професійної діяльності лікаря, до яких слід віднести:

- ненормований робочий день (нічні та позапланові чергування лікарів та медсестер);
- значні фізичні навантаження (складна робота працівників швидкої допомоги, сімейних та дільничних лікарів, медичних працівників у сільській місцевості, багатогодинні, виснажливі операції, які проводять хірурги та їх асистенти, надання першої медичної допомоги, транспортування хворих чи потерпілих);
- точність рухів та м'язової координації (життєво важлива робота вертебрологів, анестезіологів, кардіо та нейрохірургів, акушерів, травматологів та ортопедів).

У своїй статті Назарук В.Л. підкреслює, що психофізіологічна складова культури здоров'я значною мірою залежить від функціонального стану головного мозку, вона характеризується рівнем і якістю мислення, розвитком уваги і пам'яті, мірою емоційної стійкості, розвитком вольових якостей. Як відомо, в медицині людський фактор має вирішальне значення, тому психофізіологічні особливості майбутнього лікаря, психофізіологічний самоаналіз, оптимізація функціональних станів, які проявляються в професійній діяльності, впливають на ефективність та якість його роботи, а від цього залежить здоров'я та життя пацієнтів.

Крім цього, психофізіологічна складова сприяє розв'язанню завдань професійної спеціалізації та придатності до сфери медичної діяльності, визначенню та формуванню важливих для виконання певної професійної діяльності індивідуально-психологічних якостей медичного працівника [6].

Психофізіологічні складові у сучасному світі є чинниками цілісності чи розладу, стійкості чи дисгармонії, спокою чи тривоги, успіху чи невдач, фізичного та морального благополуччя. На сьогодні будь-який психофізіологічний фактор впливає на діяльність медичного працівника, і кожен з цих факторів залежно від тривалості дії можна віднести до постійних чи тимчасових. Психофізіологічними факторами потенційної небезпеки постійної дії слід вважати: 1) недоліки органів відчуття (дефекти зору, слуху тощо) 2) порушення зв'язку між сенсорними та моторними центрами, внаслідок чого людина не здатна реагувати адекватно на ті чи інші зміни, що сприймаються органами відчуття; 3) дефекти координації рухів (особливо складних рухів та операцій, прийомів тощо); 4) підвищена емоційність; 5) відсутність мотивації до трудової діяльності (незацікавленість в досягненні цілей, невдоволення оплатою праці, монотонність праці, відсутність пізнавального моменту, тобто нецікава робота тощо) [5].

До психофізіологічними факторів потенційної небезпеки тимчасової дії відносяться: 1) недостатність досвіду (поява імовірної помилки, невірні дії, напруження нервово-психічної системи, побоювання допущення помилки); 2) необережність (може призвести до ураження не лише окремої людини, а й всього колективу); 3) втома (розрізняють фізіологічну та психологічну втому); 4) емоційні явища (особливо конфліктні ситуації, душевні стреси, пов'язані з побутом, сім'єю, друзями, керівництвом) [5]. Важливість психофізіологічної

складової культури здоров'я лікаря обумовлена надмірними психофізіологічними та емоційними напруженнями, що пов'язані з особливостями роботи з хворими:

- робота в психіатричних лікарнях з хворими що є соціально небезпечними, агресивними, схильними до суїцидів та імпульсивних дій;
- робота в дитячих будинках, з недієздатними та інтелектуально недорозвинутими дітьми;
- робота з важкими хворими із хронічними хворобами (онкологічними, психіатричними, туберкульозними тощо);
- робота з наркологічними хворими та хворими на СНІД;
- робота в будинках пристарілих, закладах позбавлення волі, робота військових лікарів в умовах збройних конфліктів та ін.;
- постійна тривога за свою фізичну безпеку [5].

Соціальна складова культури здоров'я медичного працівника передбачає здатність оптимально адаптуватися до соціальних умов, максимально контролювати свої дії та вчинки, вміння володіти собою в будь-яких життєвих ситуаціях та конфліктах, контактувати з пацієнтами, колегами та людьми в соціумі, протистояти негативному впливу оточення; оцінювати власні вчинки; поважати думку інших; прагнення постійно підвищувати рівень комунікативної компетентності; бути ввічливим та уважним у різних життєвих ситуаціях, дотримуватись правил безпеки життєдіяльності, здорового способу життя та профілактики захворювань, розвивати почуття приналежності до всього людства [3].

Духовна складова культури здоров'я майбутнього лікаря залежить від його духовного світу, сприйняття та усвідомлення духовної культури людства, освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики, свідомості, ментальності, життєвої та самоідентифікації, ставлення до сенсу життя, оцінки реалізації власних здібностей і можливостей у контексті власних ідеалів і світогляду, від духовного потенціалу (моральний аспект здоров'я) – здатність людини розвивати вищі психічні аспекти: альтруїзм, мудрість, інтуїцію тощо [1,5,6]. Інформаційна складова культури здоров'я є також важливим фактором впливу на професійну діяльність майбутнього лікаря. Інформація, що передається із різних засобів, може по-різному впливати на людину. Передача негативних образів (інформації) має негативний вплив, призводить до появи різноманітних захворювань і навіть смерті. Протилежним ефектом володіє позитивна інформація чи образ. За вказаними вище причинами система освіти та виховання, а також засоби передачі інформації (книжки, фільми, Інтернет, засоби масової інформації і т. ін.) мають велике значення у формуванні особистості майбутнього лікаря. Таким чином, вищезазначені складові культури здоров'я мають важливий та безпосередній вплив на формування культури здоров'я майбутніх лікарів, на збереження і зміцнення індивідуального здоров'я, на рівень розвитку загальної культури особистості та росту професійної майстерності. Враховуючи важливе значення фізичної складової та її вплив на зміцнення здоров'я та підвищення культури здоров'я майбутніх лікарів постає питання щодо удосконалення навчального процесу з фізичного виховання, побудованого з урахуванням сучасних вимог.

Формування мети статті. Метою статті є формування готовності студентів до майбутньої професійної діяльності на основі вивчення її особливостей, що передбачає впровадження відповідних оздоровчих технологій, які спрямовані на розвиток необхідних фізичних якостей та спроможностей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Загальний освітнянський рівень фізичного виховання у вищих навчальних закладах забезпечуються відповідними програмами, які регламентують стандарти за змістом занять, їх кількості та нормативними вимогами до підготовки студентів. Зміст програмного забезпечення повинен враховувати біологічні, педагогічні та психологічні закономірності керування фізичним станом організму молодшої людини в процесі фізичного виховання, враховувати вікові, статеві особливості й обрану майбутню професійну діяльність. Невідповідність цим вимогам у програмах перешкоджає реалізації педагогічного процесу і як наслідок не призводить до здійснення завдань фізичного виховання: підвищення рівня фізичного стану та фізичної підготовленості студентів, фізичної та розумової працездатності, зміцнення здоров'я, зниження рівня захворювань.

Зміцнення здоров'я молодих людей залежить від багатьох чинників, однак вирішальним серед них є ставлення особистості до власного здоров'я. Зростаюча цінність людини як особистості, розширення її світогляду, самореалізація у суспільстві можлива тільки у процесі духовного і фізичного самовдосконалення.

Фізичне виховання у системі вищої освіти реалізується: через взаємозв'язок виховання й навчання; через виховання як процес формування мотивації, а також власний досвід; через навчання як процес набуття знань, умінь та навичок освоєння рухової дії та розвиток фізичних якостей.

Процес навчання з фізичного виховання у вищих навчальних закладах повинен будуватись таким чином, щоб не тільки забезпечити реалізацію завдань, пов'язаних зі зміцненням здоров'я студентів, покращенням рівня їх фізичного стану, підвищенням розумової та фізичної працездатності, але й створенням професійно-прикладного ефекту в формуванні оригінальності мислення, здатності до раціональної організації свого особистого часу, внутрішньої дисципліни, об'єктивної оцінки ситуації й ухвалення рішення, наполегливості в досягненні поставлених завдань та мети, умінні спокійно реагувати на невдачі та навіть поразку. Саме на цей новий тип соціалізованої особистості має бути зорієнтована система фізичного виховання.

Необхідною умовою підвищення ефективності навчання з фізичного виховання студентів вищих медичних навчальних закладів, на наш погляд, є формування готовності студентів до майбутньої професійної діяльності на основі вивчення її особливостей та за необхідністю впровадження відповідних оздоровчих технологій, що спрямовані на розвиток необхідних фізичних якостей та їх спроможностей, підвищення рівня фізичної працездатності та фізичної підготовленості засобами фізичного виховання.

Результати проведеного анкетування серед студентів I-II курсів визначили головні питання, що вимагають їх вирішення з метою суттєвого поліпшення навчально-виховного процесу з фізичного виховання. До них відносяться: внесення змін до навчальної програми з фізичного виховання, а саме її теоретичного розділу. Передбачається, що зміст теоретичних занять буде полягати у формуванні знань у студентів про здоровий

спосіб життя, стан здоров'я, компоненти фізичного здоров'я: фізичний розвиток, фізичну підготовленість, рухову активність, фізичну працездатність та фізичну форму.

Це дозволить сприяти не тільки розвитку вищезазначених компонентів фізичного здоров'я на заняттях з фізичного виховання, секційних заняттях з різних видів спорту, самостійних заняттях фізичною культурою та спортом, під час активного проведення відпочинку та дозвілля, але й буде допомагати підвищенню рівня мотивації у студентів до рухової активності. Впровадження сучасних оздоровчих технологій у практичні заняття з фізичного виховання з урахуванням їх майбутньої професійної діяльності дозволить впливати на загальну фізичну підготовленість молодшої людини, її фізичну працездатність, її духовний та фізичний розвиток, майбутні досягнення в сфері професійної діяльності. Використання в навчально-виховному процесі з фізичного виховання засобів аеробної спрямованості потребує впровадження відповідних методів медико-біологічного контролю, які дозволять викладачам спостерігати за станом фізичного здоров'я студентів.

Отримані дані проведеного кореляційного аналізу свідчать про наявність нервово-емоційних стресів та зниження рухової активності студентів I-II курсів, які виступають основною причиною незадовільної динаміки фізичної підготовленості студентів за час їх навчання у вузі. В умовах фізичної бездіяльності фізична працездатність та фізична готовність майбутнього спеціаліста до трудової майбутньої діяльності суттєво зменшується, що в результаті не призводить до успішного виконання обраного виду професійної діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, основа наукової концепції фізичного виховання студентської молоді повинна базуватись на принципі оздоровчого спрямування та підпорядкування йому всіх засобів й методів, підготовці кадрів, розробці та впровадженню сучасних технологій в навчальний процес, включаючи самостійні заняття студентів фізичними та спортивними вправами. На наш погляд, до головних напрямів діяльності щодо створення сприятливих умов зміцнення здоров'я студентів відноситься не тільки розробка й впровадження в навчально-виховний процес оздоровчих технологій та їх безпека для здоров'я, але й значну роль слід приділяти вивченню сукупності принципів, прийомів, методів педагогічної роботи, які доповнюють традиційні технології навчання і виховання ознакою здоров'язбереження.

Підвищення ролі цілеспрямованого використання засобів фізичного виховання в період навчання молодшої людини у вузі обумовлено значним розумовим та нервово-емоційним навантаженням, малорухомістю, недостатнім рівнем фізичної підготовленості студентів та відсутністю належної мотивації до занять фізичними вправами. Під час розробки програм з фізичного виховання і їх наукового обґрунтування для вищих закладів освіти певного профілю необхідно керуватися принципом індивідуалізації, який передбачає планування фізичних навантажень з урахуванням особливостей фізичного розвитку, стану здоров'я, рівня фізичної підготовленості, профілю навчального закладу. Для студентів медичних навчальних закладів значимість культури здоров'я, здорового способу життя, гармонійного розвитку фізичних якостей значно зростає у зв'язку зі специфікою майбутньої професії лікаря. Результати наукових досліджень свідчать, що до найважливіших складових культури здоров'я необхідних у професійній діяльності майбутнього лікаря відносяться: фізична (біологічна), психофізіологічна, соціальна, духовна та інформаційна складова культури здоров'я. Значна кількість науковців свідчать, що фізичне виховання студентів на сучасному етапі має переборювати значну кількість проблем. Найбільш гострим питанням в цьому напрямі є матеріальне забезпечення навчально-виховного процесу студентів. Крім того, фахівці-педагоги зазначають, що при вивченні питань пов'язаних з удосконаленням навчально-виховного процесу з фізичного виховання найчастіше аналізується якась одна сторона даної проблеми - «викладацька» чи «студентська».

На наш погляд, в теорії та практиці фізичного виховання недостатньо вивчені педагогічні умови формування свідомого ставлення студента до занять з фізичного виховання та спорту, яке неможливо створити і реалізувати без найтіснішого особистісного співробітництва між викладачем і студентом.

1. Власов Г. В. Фізичне виховання як основа професійного становлення фахівців медичних закладів / Г.В. Власов // Науковий журнал Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХОВНОКУ- ХДАДМ, 2010. - №1. – С. 29-32.
2. Горашук В. П. Теоретичні та методологічні засади формування культури здоров'я школярів : дис...докт. пед. наук: 13.00.01 / Валерій Павлович Горашук. – Харків, 2004. – 428 с.
3. Литвинова З. Н. Формирование ценностного отношения личности к культуре здоровья в общеобразовательном процессе вуза : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.01 / Зоя Николаевна Литвинова – Ставрополь, 2004. – 192 с.
4. Пильненький В. В. Методичні основи підвищення фізичної підготовленості і фізичного здоров'я студентів методом оздоровчого тренування / В. В. Пильненький, В. А. Леонова. – Миколаїв : Делова інформація, 2004. – 91 с.
5. Психічне здоров'я: підруч. / О.С. Чабан, В.Т. Яшук, Я.М. Несторович та ін. – Тернопіль : Укрредкнига, 2008. – 480 с.].
6. Тітов І. Г. Вступ до психофізіології / І. Г. Тітов. – К.: Академвидав, 2011. – 296 с.

Reference

1. Vlasov G.V. Physical education as a basis for the professional development of specialists in medical institutions / G.V. Vlasov // Scientific journal Pedagogics, psychology and medical-biological problems of physical education and sports. - Kharkiv: HOVNOKU-KDADM, 2010. - №1. - P. 29-32. (Ukrainian).
2. Gorashchuk V.P. Theoretical and methodological principles of formation of the culture of health of schoolchildren: Dis ... doc. ped Sciences: 13.00.01 / Valery Pavlovich Gorashchuk. - Kharkiv, 2004. - 428 p. (Ukrainian).
3. Litvinova Z. N. Formation of the value relation of the personality to the culture of health in the general educational process of the university: diss. ... Candidate ped Sciences: 13.00.01 / Zoya Nikolayevna Litvinova -Stavropol,2004. - 192 p.(Russian).
4. Pilnenky V.V. Methodical bases of increase of physical preparedness and physical health of students by a method of health training / V.V. Pilnenky, VA Leonov. - Mykolaiv: Business Information, 2004. - 91 c.(Ukrainian).
5. Chaban O.S., Yaschuk V.T., Nestorovich Ya.M. et al. Mental health: under the arm. / O.S. Chaban, V.T. Yaschuk, Ya.M. Nestorovich et al. - Ternopil: Ukrredkniha, 2008. -480 p. (Ukrainian).
6. Titov I. T. Introduction to psychophysiology / I.G. Titov. - K. : Akademvidav, 2011.- 296 c. (Russian).

Наталія Процишин,

викладач,
Івано-Франківський коледж
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Natalia Protsyshyn,

Lecturer,
Ivano-Frankivsk College of the
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
nataliepro87@gmail.com

Ірина Іванишин,

кандидат хімічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Iryna Ivanyshyn,

Candidate of Chemical Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
iryna.ivanyshyn@pu.if.ua

ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

NATURE RESERVE FUND OF CARPATHIAN REGION – ITS PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Стаття присвячена проблемам сталого розвитку Карпатського регіону шляхом збереження та розвитку природно-заповідного фонду. Досліджено екологічні наслідки вирубки лісів, всихання ялини, нелегальної та планової вирубки на території Прикарпатського фонду Карпатського регіону та подано пропозиції щодо збереження її лісового фонду. Визначено екологічну цінність лісу як комплекс соціально важливих функцій, таких як захист ґрунтів, захист води, кліматизація, рекреація, естетика та ін. Визначено, що основними принципами збереження та відтворення лісових ресурсів природно-заповідного фонду є лісонасадження, лісовідновлення та розширення лісів.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, охорона навколишнього середовища, Карпатський регіон, лісові ресурси, вирубка лісів, екологічна цінність лісів, сушіння ялини, збереження лісів, лісовідновлення та розширення лісів.

The presentation deals with the problems of sustainable development of Carpathian region through nature reserve fund conservation and development. The environmental impact of deforestation, spruce drying, illegal and planned felling on the territory of Nature reserve fund of Carpathian region was examined and proposals as to preservation of its forest fund were submitted. It is elucidated the ecological value of the forest as a complex of socially important functions such as ground protection, water protection, climate-forming, recreational, aesthetic, etc. It is determined that the main preservation and reproduction principles of nature reserve fund forest resources are afforestation, reforestation and forest expansion.

Keywords: nature reserve fund, environment, Carpathian region, forest resources, deforestation, ecological value of forests, spruce drying, preservation of forests, reforestation and forest expansion.

Стаття посвящена проблемам устойчивого развития Карпатского региона путем сохранения и развития природно-заповедного фонда. Исследована экологические последствия вырубки лесов, усыхание ели, нелегальной и плановой вырубки на территории Прикарпатского фонда Карпатского региона и представлены предложения по сохранению ее лесного фонда. Определено экологическую ценность леса как комплекс социально важных функций, таких как защита ґрунтов, защита воды, климатизация, рекреация, эстетика и др. Определено, что основными принципами сохранения и воспроизводства лесных ресурсов природно-заповедного фонда является лесонасаждения, лесовосстановления и расширения лесов.

Ключевые слова: природно-заповедный фонд, охрана окружающей среды, Карпатский регион, лесные ресурсы, вырубка лесов, экологическая ценность лесов, сушки ели, сохранение лесов, лесовосстановление и расширения лесов.

Problem content in general and its connection with important scientific and practical tasks. The Carpathian forests have always been the lungs and heart of Europe, the supplier of clean water and air for the European continent. However, over the past decades the problem of preserving the Carpathians ecology has become particularly acute due to frivolous, irresponsible management [3, 16].

Analysis of recent researches and publications, which initiated the solution of this problem and which the author refers to; emphasis on previously unsolved parts of the general problem to which this article is devoted. In the works of Ukrainian scientists a great attention is paid to the study of forest resources natural potential and reforestation. In particular, reforestation processes and questions of forest plantations reproduction are highlighted in S. Gensiruk's works [1]. The problems of forest policy, reforestation and logging are considered in V. Samoplavskiy's works [11]. A great attention is paid to the ecological and economic aspects of forest use in the works of I. Sinyakevich [12] and I. Kalutskiy [4]. Despite the large number of researches, the definition of the ecological value of the Carpathian nature reserve fund forests is rarely considered and is not completely formed.

Purpose of the article (setting goals). The performance aims at giving the analysis of Carpathian reserve fund state forests and outlining the ways of its development, preservation and augmentation.

Main research material presentation with full argumentation of the received scientific results. Ivano-Frankivsk region belongs to the most wooded regions of Ukraine. The average region forest area is 42%, while in Ukraine it is 15.9%. The total forest fund area of the permanent use is 626.0 thousand hectares, that is 6% of the state total forest area. Forests are unevenly located and are mostly located in the mountainous part, with forest cover varying from 5.5% (Snyatin district) to 66.2% (Dolyna district). The main forest users of the region are: 17 enterprises of the Ivano-Frankivsk Regional Department of Forestry and Hunting, take 75% of the lands - 468,300 ha of the region forest fund [6].

25% (152.9 thousand hectares) of the forest fund is provided for other users, namely: specialized enterprises of OP "Ivano-Frankivskoblagroliis" – 74,0 thousand hectares; Carpathian Natural National Park – 38.6 thousand hectares; National natural park "Hutsulshchyna" – 7,6 thousand hectares; Natural Reserve "Gorgany" – 5.3 thousand hectares; Precarpathian military forestry of Ivano-Frankivsk forestry complex – 8.0 thousand hectares; SINOGORA PJSC – 10.9 thousand hectares; PE "Black Forest" – 8.5 thousand hectares [17].

According to the species composition in Ukrainian forests predominate coniferous forest species: European fir (52%), white fir (5%), the most common deciduous species are forest beech (21%) and oak (11%). The average stock on 1 hectare of forest -covered land is 282 cubic metres. The average annual vegetation growth is 4.3 m³ / ha. The total wood stock in the regional forests is about 160.0 million cubic metres. According to the age structure medieval vegetation predominate – 52%, young stock – 17%, contentious – 15%, ripe – 16% [1].

Distribution of forests according to its aim. Forests are divided into categories: nature conservation, scientific, historical and cultural purposes (occupy 19% of the forest covered area), recreational forests – 13%, protective forests – 23%, exploitation forests – 45% (Fig. 1).

Most of the region forests are classified as forests with special protective functions, with limited forest management. On the territory of the region forest area there are more than 300 nature reserve fund objects located on the area of 186.5 thousand hectares [17].

Despite such forest wealth, there are still a number of problems that are currently relevant and need urgent solution. We have characterized some of them.

In the Carpathians, there is a significant increase in the spruce drying areas (Fig. 2).

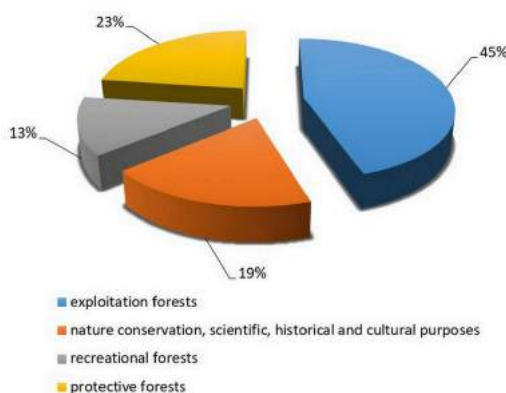

Fig. 1. Distribution of forests according to its aim

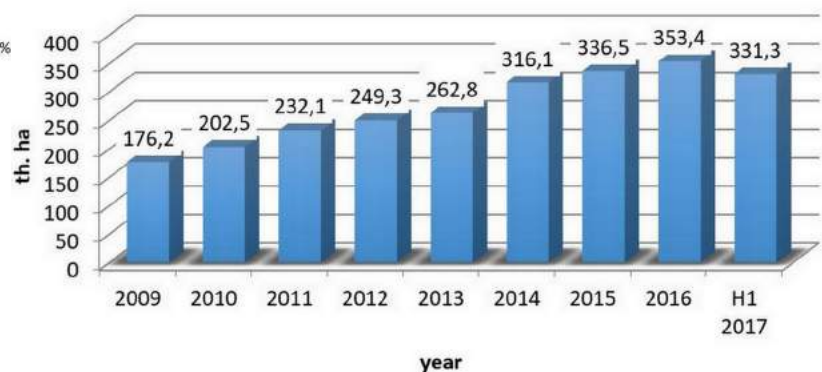

Fig. 2. Dynamics of spruce drying areas [8, 14, 17]

During the first half of 2017 the drying area of forests subordinated to the State Forestry Agency was 331,300 hectares.

The most desiccation extends to pine (almost 142 thousand hectares), spruce (fir) (almost 26 thousand hectares) and oak (almost 100 thousand hectares).

Due to the ever – increasing technogenic and man-made loading, adverse climatic conditions, the overall sanitary state of forests needs to be improved. A great influence on it has the forest – pathological situation degradation in forests of other forest users, where forest protection measures are practically not carried out and, as a result, they are accumulation places of pests and diseases and their distribution in the forests of enterprises and institutions under the State Agency of Forestry.

For example, there is a significant increase in the spruce drying areas in the Ukrainian Carpathians (Lviv region – 16.2 thousand hectares, Ivano-Frankivsk – almost 5 thousand hectares, Transcarpathian – 1.5 thousand hectares, Chernivtsi – 1.4 thousand hectares) [8].

Changes in climatic conditions and abnormally high temperatures of the growing season in recent years, anthropogenic stress, sharp fluctuations in groundwater and other biotic and abiotic factors have led to significant plantations weakening in a large part of Ukraine.

Great importance has the felling of forests. According to the data of the Main Department of Statistics in Ivano-Frankivsk region and in the Precarpathian mountainous territory, from 2000 to 2009 there was a clear tendency of liquid wood (timber) harvesting reducing (in 2006 – 34.7 thousand m³, in 2005 – 30.0 th. m³, in 2007 – 26.5 th. m³, in 2009 – 18.7 th. m³ . However, since 2010, its volume in the forest areas of the district has been slightly increased compared to 2009 : in 2010 – 20.2 th. m³; in 2011 – 24,5 th. m³; in 2012 – 22,8 th. m³; in 2013 – 24,9 th. m³; in 2014 – 25,7 th. m³; in 2015 – 27,8 th. m³; in 2016 – 29,7 th. m³ (Fig. 3), which also indicates the forest felling area increasing: in 2009 – 1284 ha, and in 2014 – 2002 ha [13].

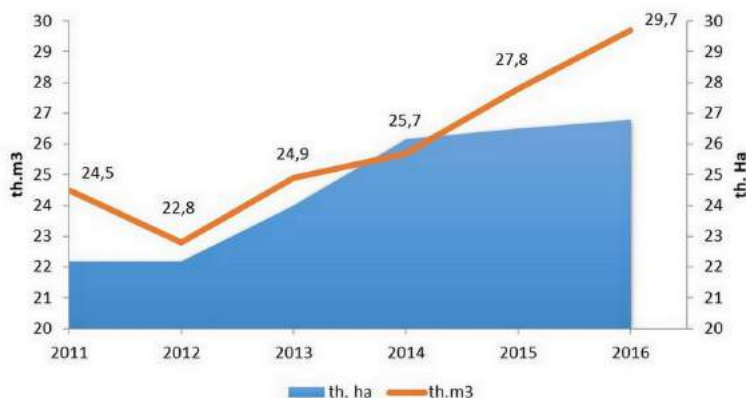

Fig. 3. Dynamics of planned felling of Ivano-Frankivsk region during 2010–2016 [13]

The issue of forest ecosystems and illegal felling delinquencies in the Precarpathian region, as well as in other wooded areas of the Carpathians, is particularly important.

The ENPI (European Neighborhood and Partnership Instrument) – FLEG (Forest Law Enforcement and Governance) sociological researches "Improving Forest Law Enforcement and Governance in the European Neighborhood Policy east Countries and Russia" have highlighted the significant threats to the forest area and the main causes of illegal felling [16].

"During last six months of 2017, there was detected an illegal felling in the amount of 759 m³. This caused to 4 million 378 thousand hryvnia losses. But we should say that comparing to last year's data, volumes of illegal felling decreased by 240 m³ [17].

According to the forestry experts and local community leaders, the most serious threats to the forests of the region are: the illegal felling by local residents, the forests transfer to temporary forest users, the misuse of forest resources exploitation by business entities and the imperfect legislative base.

As a result of illegal felling there are forming huge bare spots. We've taken some photos of such bare spots during just last month and we should observe that the 80% of the hill is cut.

The reason is that during the time of Ukraine Independence in the Carpathians there was formed a great corrupt network of shadow (black market) business.

We can demonstrate an objective picture taken by activists over the territory of the Carpathian National Reserve.

It is evident that all this leads to ecological cataclysms such as landslides, freshets and mudflows [4].

In order to provide the main forest species with high quality seedlings aimed at reforestation and forest expansion, as well as at planting, there are working 160 state forestry nurseries with a total area of 65 hectares. As of March 28, 2017, there were planted 36 hectares of planned 64 hectares of forest crops, also there were carried out sowing in forest nurseries on the area of 0,03 hectares and added 10 hectares of forest crops [17].

In spite of this, the process of reforestation is insufficient and not always rational. Measures of the first stage of the State Program "Forests of Ukraine" for 2002–2015 have not been fulfilled, including in the Carpathian region. In general, experts say that due to the forestry recovery rates in Ukraine optimal forest cover (20%) will be achieved in 177 years, that is in 2184! [2].

The dynamics of reforestation and forest expansion area in Carpathian region during last years is showed on fig. 4.

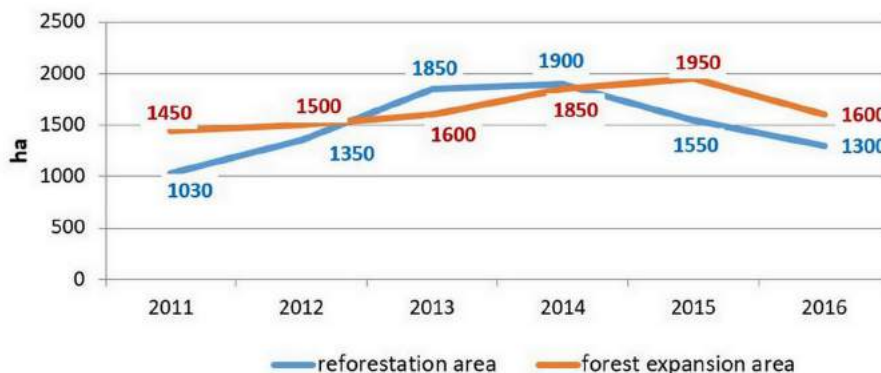

Fig. 4. Dynamics of reforestation and forest expansion area in Carpathian region

In our opinion, the rates of reforestation remain low due to the lack of financial investment. As most of the forests in Ukraine are state-owned, they are supposed to be financed from the Ukrainian state budget. Having insufficient state funding, state-owned enterprises should use their own funds.

According to the Carpathian NNP deputy director Oleksandr Kislyuk, the project "Preserving the Carpathian old-growth forests", which aims at expanding more than 100 thousand hectares of nine national natural parks territories, has been already working. In particular, it is planned to increase the area of the Carpathian NNP by 25.3 thousand hectares, the NNP "Verkhovyna" – by 11.7 th. ha, the NNP "Hutsulshchyna" – by 2.7 th. ha, the Cheremosky NNP – by 20.1 th. ha, Nizhni Novgorod Region, Vyzhnytsky NNP – by 8.4 th. ha, NNP "Enchanted Region" – by 13.4 th. ha, NNP "Synevyr" – by 0.6 th. ha, Uzhansky NNP – by 11,4 th. ha, NNP "Skolevski Beskydy" – for 10,9 th. ha [5].

Recreation. At present, the recreational capacity of landscapes is: in winter – 3.9 million people, in the summer – 1.7 million people. During the year, the Carpathian resort and recreation area can accommodate 8 million tourists and vacationers and 12 million tourists and day off tourists. But we should notice that the recreational forest potential is significantly lower than its demand.

In connection with this, an important task of state and society is to carry out comprehensive research on the basis of which is the solution of the problems of development of new recreational territories, restoration of old ones and stimulation of existing recreational facilities, raising the prestige of domestic and international inbound tourism. We can demonstrate some of the recreational zones that have been recently formed or restored.

Care for a recreational forest is a complex of forestry activities that includes forest reclamation, clearing from litter, landing, harvesting, forestry, and a number of other works. Improvement includes the creation of a track-and-track network, equipment for rest and overnight places, preparation of sites and firewood for fireplaces, shelters in the event of bad weather, the accumulation of various equipment (pegs for tents, inventory for cleaning the place of overnight), landscaping of sources and fountains, ecological paths, placement of observation decks, game lawns, children's forest sites, parking lots, garbage collectors. All this, of course, must be made in such a way that there is no disturbed landscape, no disharmony in nature [7]. In the current situation, the purpose of forestry must be to meet the growing needs of the population in the forest recreation with the unconditional provision of non-exhaustion of forest use in general and recreational forest use in particular.)

Research conclusions and prospects for further exploration in this direction.

Based on mentioned above, one can conclude that the deterioration of the Carpathian region nature reserve fund forests state, their area reducing is a great problem. The reason for this was the excessive forests felling (both legal and illegal), forest resources inefficient use and management, high level of anthropogenic pressure and ineffective control of compliance with legislative and legal framework at the state level.

The main ways to solve tasks are reducing the total felling and introduction of close to nature forestry, which provides the formation of close to natural mixed-aged forests, as well as preservation and protection of virgin forests and old-growth forests of the Carpathian region [9, 10, 15].

1. Генсірук С.А. Ліси України / С.А. Генсірук – Львів, 2002. – 496 с.
2. Державна програма «Ліси України» на 2002–2015 роки. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2002, № 581. – 14 с.
3. Закон України «Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі» від 29 жовтня 1996 року № 436/96-ВР.
4. Калуцький І.Ф. Стихійні явища в гірсько-лісових умовах Українських Карпат (вітровали, паводки, ерозія ґрунту) : монографія / І.Ф. Калуцький, В.С. Олійник. – Львів : Вид-во "Камула", 2007. – 240 с.
5. Концепція Державної цільової програми розвитку лісового господарства України на 2016–2020 роки [Електронний ресурс]: Проект для обговорення – Режим доступу до ресурсу: http://dkg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=113516&cat_id=82872

6. Лісове Господарство України 2015 – Державне агентство лісових ресурсів України – 18 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dkg.kmu.gov.ua/forest/document/118552;/Brosura_DALR_2015_web.pdf
7. Методичні рекомендації щодо визначення максимального рекреаційного навантаження природних комплексів і об'єктів за зонально-регіональним розподілом // НТР державної служби заповідної справи Мінкоресурсів України; затверджено 09.12.2003 р. – К.: Лірис, 2003. – 43 с.
8. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.menr.gov.ua/dopovidi>
9. Приходько М.М. Продуктивність лісових геосистем як показник їх екологічної безпеки / М.М. Приходько, І.П. Тереля, М.М. Приходько (старш.), Н.Ф. Приходько, Л.С. Косило // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Сер.: Географія. – Чернівці : Вид-во Чернівецький НУ, 2014. – Вип. 696. – С. 30–35.
10. Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону [...] Верховна Рада України; Закон від 10.02.2000 № 1436-III II Закону N 5456-VI від 16.10.2012 } [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1436-14>
11. Самоплавський В.І. Лісове господарство України на зламі тисячоліть // Національний аграр. ун-т. Науковий вісник. – К., 2000. – С. 6-10.
12. Синякевич І.М. Екологічна політика. Стратегія подолання глобальних екологічних загроз : монографія / І. М. Синякевич; Нац. лісо-техн. ун-т України. – Л. : ЗУКЦ, 2011. – 331 с.
13. Статистичний щорічник України за 2015 рік – К.: Держстат. – 2016. – 598 с.
14. Шпарик Ю. С. Стан лісів українських Карпат у 2016 році та його динаміка за даними моніторингу / Ю. С. Шпарик, Р. М. Вітер // Науковий вісник НЛТУ України. – 2017. – Т. 27, № 3. – С. 75–78.
15. Чернявський М.В. Наближене до природного лісівництво як система сучасного ведення лісового господарства / М.В. Чернявський // Науковий вісник НУБіП України : зб. наук. праць. – Сер.: Лісівництво та декоративне садівництво. – К. : Вид-во НУБіП України. – 2012. – Вип. 171, ч. 1. – С. 253–259.
16. Adler, S. 2013. European neighborhood and partnership instrument east countries forest law enforcement and second governance program (Russian). Washington DC : World Bank. – Available from: <http://documents.worldbank.org/curated/en/890721468036255636/European-neighborhood-and-partnership-instrument-east-countries-forest-law-enforcement-and-second-governance-program>
17. Івано-Франківське обласне управління лісового та мисливського господарства. [Електронний ресурс] Режим доступу: www.ifforestry.gov.ua/index.php?option...3...

Reference

1. Hensirik S.A. Lisy Ukrainy / S.A. Hensirik – Lviv, 2002. – 496 s.
2. Derzhavna prohrama «Lisy Ukrainy» na 2002–2015 roky. Zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.04.2002, № 581. – 14 s.
3. Zakon Ukrainy «Pro pryednannia Ukrainy do Konventsii 1979 roku pro okhoronu dykoi flory i fauny ta pryrodnykh seredovyschch isnuvannia v Yevropi» vid 29 zhovtnia 1996 roku № 436/96-VR.
4. Kalutskiy I.F. Stykhiini yavyscha v hirsko-lisovykh umovakh Ukrainy Karpats (vitrovaly, pavodky, eroziia gruntu) : monohrafiia / I.F. Kalutskiy, V.S. Oliinyk. – Lviv : Vyd-vo "Kamula", 2007. – 240 s.
5. Kontseptsiia Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku lisovoho hospodarstva Ukrainy na 2016–2020 roky [Elektronnyi resurs]: Proekt dlia obhovorennia – Rezhym dostupu do resursu: http://dkg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=113516&cat_id=82872
6. Lisove Hospodarstvo Ukrainy 2015 – Derzhavne ahentstvo lisovykh resursiv Ukrainy – 18 s. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://dkg.kmu.gov.ua/forest/document/118552;/Brosura_DALR_2015_web.pdf
7. Metodichni rekomendatsii shchodo vyznachennia maksimalnoho rekreatsiinoho navantazhennia pryrodnykh kompleksiv i ob'ektiv za zonalno-rehionalnym rozpodilom // NTR derzhavnoi sluzhby zapovidnoi spravy Minekoresursiv Ukrainy; zatverdzheno 09.12.2003 r. – K.: Lirys, 2003. – 43 s.
8. Natsionalna dopovid pro stan navkolyshnoho pryrodnoho seredovyschcha v Ukraini u 2012 rotsi [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.menr.gov.ua/dopovidi>
9. Prykhodko M.M. Produktivnist lisovykh heosystem yak pokaznyk yikh ekolohichnoi bezpeky / M.M. Prykhodko, I.P. Terelia, M.M. Prykhodko (starsh.), N.F. Prykhodko, L.S. Kosylo // Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu : zb. nauk. prats. – Ser.: Heohrafiia. – Chernivtsi : Vyd-vo Chernivetskyi NU, 2014. – Vyp. 696. – S. 30–35.
10. Pro moratorii na provedennia sutsilnykh rubok na hirskykh skhylakh v yalytsevo-bukovykh lisakh Karpatskoho rehionu [...] Verkhovna Rada Ukrainy; Zakon vid 10.02.2000 № 1436-III II Zakonu N 5456-VI vid 16.10.2012 } [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1436-14>
11. Samoplavskiy V.I. Lisove hospodarstvo Ukrainy na zlami tysyacholit // Natsionalnyi ahrar. un-t. Naukovyi visnyk. – K., 2000. – S. 6-10.
12. Syniakovych I.M. Ekolohichna polityka. Stratehiia podolannia hlobalnykh ekolohichnykh zahroz : monohrafiia / I. M. Syniakovych; Nats. liso-tekhn. un-t Ukrainy. – L. : ZUKTs, 2011. – 331 c.
13. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2015 rik – K.: Derzhstat. – 2016. – 598 s.
14. Shparyk Yu. S. Stan lisiv ukrainy Karpats u 2016 rotsi ta yoho dynamika za danymy monitorynhu / Yu. S. Shparyk, R. M. Viter // Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. – 2017. – Т. 27, № 3. – С. 75–78.
15. Cherniavskiy M.V. Nablyzhene do pryrodnoho lisivnytstvo yak sistema suchasnoho vedennia lisovoho hospodarstva / M.V. Cherniavskiy // Naukovyi visnyk NUBiP Ukrainy : zb. nauk. prats. – Ser.: Lisivnytstvo ta dekoratyvne sadivnytstvo. – K. : Vyd-vo NUBiP Ukrainy. – 2012. – Vyp. 171, ch. 1. – S. 253–259.
16. Adler, S. 2013. European neighborhood and partnership instrument east countries forest law enforcement and second governance program (Russian). Washington DC : World Bank. – Available from: <http://documents.worldbank.org/curated/en/890721468036255636/European-neighborhood-and-partnership-instrument-east-countries-forest-law-enforcement-and-second-governance-program>
17. Ivano-Frankivs'ke oblasne upravlinnya lisovoho ta myslivs'koho hospodart-sva. [Elektronnyy resurs] Rezhym dostupu: www.ifforestry.gov.ua/index.php?option...3..

Олена Хрущ,

кандидат психологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Olena Khrushch,

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
olena.khrushch@pu.if.ua

УДК 159.922.73 : 372.4
ББК 88.8

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПСИХІКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ГІРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

FEATURES OF DEVELOPMENT OF ELEMENTARY SCHOOL PUPILS' PSYCHICS IN CONDITIONS OF MOUNTAIN ENVIRONMENT

В статті розглядаються особливості розвитку психіки молодших школярів. Певна увага приділяється розкриттю даного процесу у школярів гірських районів Українських Карпат. Детально аналізується розвиток у дітей таких психічних процесів як сприймання, мислення, пам'ять, увага, уява тощо. Розкриваються також питання взаємовідносин вчителів початкових класів і дітей, як основа їх психічного розвитку і психічного здоров'я.

Ключові слова: психіка, молодший школяр, психічні процеси, стани, властивості, дитиноцентризм, кордоцентричність, гори, гірське середовище.

The features of the development of elementary school pupils' psychics are considered in the article. Certain attention is given to the disclosure of this process among the pupils of mountainous regions of Ukrainian Carpathians. The development of such mental processes as perception, thinking, memory, attention, imagination etc within children is analyzed in detail. The problem of relationship between teachers of elementary school and pupils as the basis of their mental development and mental health are revealed in the article.

Keywords: psychics, elementary school pupil, mental processes, condition, properties, child – centered education, cord centrality, mountains, mountainous environment.

В статье рассматриваются особенности развития психики младших школьников. Определенное внимание уделяется раскрытию данного процесса у школьников горных районов Украинских Карпат. Детально анализируется развитие у детей таких психических процессов как восприятие, мышление, память, внимание, воображение и т.д. Раскрываются вопросы взаимоотношения учителей начальных классов и детей, как основы их психического развития и психического здоровья.

Ключевые слова: психика, младший школьник, психические процессы, состояния, свойства, горы, горная среда, кордоцентричность.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Досліджуючи проблему впливу гірського середовища на розвиток психіки молодших школярів, ми звертаємо увагу на те, що життя спільноти в горах сьогодні вирізняється високою духовністю та багатими своєрідними традиціями. Разом з тим, звертаємо увагу на те, що в теперішній час є змога збалансувати технологічну раціональність, високу поінформованість, сучасні інформативні засоби з ще не втраченою духовністю. Таке поєднання у значній мірі впливає на розвиток психіки дітей – горян, яким притаманний перейнятий від батьків романтизм, закоханість і багату природу гір.

Особливий вплив на розвиток психіки дітей має включення їх у навчально-виховний процес, що відбувається в школі. У віддалених гірських школах збереглося ще те духовно – екологічне середовище, яке вже втрачено в результаті швидкого технічного прогресу у великих містах. Життєві цінності горян, їх душевне здоров'я, оптимізм, духовні сили, власна система життєзабезпечення в складних географічних умовах – усе це не може не відбиватись на світосприйнятті, світорозумінні дітей – горян та, відповідно, на формуванні їх психіки.

Проблемою формування психіки у молодших школярів в умовах сьогодення є те, що даний процес відбувається саме тоді, коли під впливом масової культури поволі втрачаються національні, етнічні, життєві цінності. Невиправдане та нерозумне прагнення до високих стандартів споживання, не дбайливе ставлення до природи, безгосподарне винищення лісів та диких тварин відбувається на очах дітей та обговорюється в сім'ях, не може не вплинути на формування їх психіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Проблема формування психіки людини під впливом навколишнього природного середовища розглядалася багатьма дослідниками. Такі науковці як Г. Гачев у роботі «Національні образи світу» стверджує, що «...обличчя народу

визначає природа, серед якої він виростає» [1, с. 47-48], Д. Чижевський відзначає, що на формування психіки впливає «степовий ландшафт , що породжував, як море, ліс і гори, величність, а заодно і неспокій» [2, с.15-16], О. Кульчицький підкреслює, що прекрасна українська земля «не може не впливати на підсвідомі структури психіки. Завдяки вчуттю в краєвид людина зливається з ним внутрішньо, ... піднімається уявним внутрішнім зусиллям разом з узгір'ям вгору» [3, с.48-65], І. Рибчин відзначає, що «ряд особливостей характеру жителів Карпатських гір пояснюється різноманітністю гірських краєвидів, буянням трав та світлотіней. Для таких умов не характерні апатія, туга, зтяжна меланхолія. Тут швидкий танок, барвиста вишивка. Емоційна імпульсивність і динамізм, життєрадісність і пристрасть...впливають з жахливо – величного, динамічного вигадування стихій гірської природи» [4, с.27-28].

Сучасні дослідники такі, як М.Пірен, яка стверджує, що психіка кожного етнотипу зазнає «неаби-якого впливу ландшафтно-кліматичного простору» [5, с.74], В.Кузь переконаливо доводить, що на психіку дитини впливає все, що її оточує і, в першу чергу рідна хата. «Хата – це природне виховне середовище, яке має на людину вплив упродовж усього її життя. Вона – хоромина часу, традицій, таланту. Хата для української дитини – центр всесвіту, його осердя» [6, с.94-95], В.Хрущ, аналізуючи вплив гірського середовища на розвиток психіки дітей, говорить, що «Гірські умови – фактор постійно діючий. Душевне здоров'я дітей-горян та їх духовність залежать від правильного використання вчителями пояснень природних явищ, які близькі, доступні і по-своєму зрозумілі дітям [7, с.35-38].

Формування мети статті. Мета статті – розкрити основні фактори, що впливають на розвиток психіки молодших школярів. Поряд з цим, назвати ті негативні чинники, що заважають повноцінному розвитку дітей молодшого шкільного віку та визначити шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Особливості розвитку психіки молодших школярів в умовах гірського середовища.

Людина, особистість – найвища цінність суспільства і держави. Розвиток її – не лише завдання сім'ї школи, позашкільних освітніх установ, але й всього суспільства, в тому числі найважливіших наук про людину – психології, педагогіки, анатомії, фізіології тощо.

Проблема розвитку особистості дитини набуває все більшої важливості у зв'язку із швидкими змінами у суспільстві. Гострота проблеми полягає в тому, що вона прямим чином пов'язана з перебудовчими процесами, що відбуваються в Україні. Лише розвинута особистість без комплексів, соціальної замкнутості, страху, надмірної психічної стурбованості здатна бути успішною як у навчанні так і в практичній діяльності.

Успіх і процвітання, суспільна і ділова активність, ініціатива і підприємливість – все це неможливе без належного розумового, морального, трудового, естетичного і фізичного розвитку особистості. Формування людей, які мають вищезгадані якості починається із початкової школи. Саме на цьому етапі життя особистості важливо помітити і оцінити здібності закладені в дитині природою і створити умови для їх розвитку. Шанси учнів молодшого шкільного віку розвинути свої внутрішні задатки залежать не тільки від них, але й, в основному, від рівня підготовки, цілеспрямованості і турботливості першого вчителя.

Чіткий режим, загальний ритм життя школи, нові обов'язки школяра, як у підготовці домашніх завдань, так і допомозі батькам по господарству, зростання відповідальності за їх виконання – все це сприяє виробленню певних стереотипів, перебудові психічного життя молодшого школяра.

Досвід показує, що там, де відсутня педагогічно доцільна організація, де панує заорганізованість, муштра, у дітей з'являються такі психічні особливості і стани, як замкнутість або висока збудливість, хвороблива адаптація до шкільних умов життя. Відповідно, ускладнюється їх психічний розвиток, що, в свою чергу, формує у них негативне ставлення до вчителя, навчання, школи.

З перших днів шкільних занять діти мають відчутти піклування про них, що поєднується з розумною вимогливістю до їх праці і поведінки.

Для психічного розвитку молодших школярів особливо тих, що прийшли з віддалених присілків велике значення має слово вчителя. Слово вчителя для них – закон. Але це слово має бути лагідним, спокійним, доброзичливим. Для молодших школярів школа є продовженням сімейного виховання. Діти виконують все, що вимагає вчитель, але не завжди так, як треба. У них ще бракує умінь і навичок. Саме в такій ситуації вчитель має розуміти труднощі дитини, намагатись їй допомогти. Це – допомога психічному розвитку, становленню поки-що маленької людини. Її найбільше потребують діти з неповних сімей.

Перші дні перебування дитини в школі, як свідчить досвід, найбільш сприятливі для формування її психіки, тому що їй цікаво все: що робить учитель на уроці, які завдання дає, як говорить, як ходить, як сміється тощо. Саме в перші шкільні дні зароджується інтерес до навчання, старанність у виконанні навчальних завдань. Цей інтерес необхідно весь час підтримувати і розвивати.

Нами помічено, що від некоректної поведінки вчителя, надто офіційного стилю спілкування і дорікань, постійних покрикувань у першокласників зникає інтерес до знань, загальмовується загальний розвиток. Некоректна, антипедагогічна поведінка вчителя не тільки не продовжує батьківське виховання, але й призводить до психічних зривів та захворювань дітей.

Великий вплив на розвиток учнів молодших класів має оцінювання їх навчальної діяльності. Досвід показує, що більший вплив на дітей справляє оцінка, записана у щоденнику, ніж словесна, що висловлена вчителем на уроці. Оцінка досягнень першокласників описовими словами типу «гарно», «добре», «молодець» тощо по-різному впливає на ставлення дітей до навчання та їх психічний розвиток.

Діти хочуть, щоб оцінка (словесно – описова чи бальна) виставлялась у зошит чи щоденник. Це наслідок їх роботи. Відсутність оцінок, а ще гірше, довготривале неопитування приводить до небажання вчитися, породжує думку, а потім і звичку, готуватись до уроків нерегулярно. Розвивається лінь, неорганізованість, ускладнюється загальний розвиток.

У процесі роботи над проблемою розвитку особистості молодших школярів ми встановили, що в багатьох дітей гірських шкіл спостерігається неспівпадіння наявного у більшості дітей бажання добре вчитись з відсутністю необхідного для цього рівня психічного розвитку та практичних умінь.

Бажання є потужним стимулом розвитку, а можливість воля і особливо навички – це засоби, механізми досягнення бажань. Ще К.Д.Ушинський вказував на залежність розвитку від сформованості навичок. « Коли б людина не мала здатності до навичок , то не могла б посунутись ні на один ступінь у своєму розвитку... Ось чому те виховання, яке випустило б з уваги прищеплення вихованням корисних навичок і піклувалося б єдино про їх розумовий розвиток, позбавило б цей самий розвиток його найсильнішої підпори» [8, с.162].

Нами встановлено, що однією із найбільш типових причин відставання у навчанні і загальному розвитку є відсутність в учнів міцних навичок з читання, письма, лічби.

У початкових класах більшість дітей сумлінно ставляться до навчання. Бажання бути хорошим учнем ще не приховується. Воно проявляється у високій активності дітей на уроках. Разом з тим, нами помічено, що у багатьох дітей немає впевненості у своїх силах. Це проявляється в тім, що ряд дітей надмірно переживають, коли вчитель називає їх прізвище, бояться виклику до дошки, намагаються бути непоміченими. Надмірна тривожність породжує комплекс побоювання, а нерідко і страху, що негативно впливає на розвиток дітей.

Дослідження викладачів кафедри педагогіки початкової освіти Педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника показують, що успішний розвиток учнів молодших класів у великій мірі залежить від сформованості їх інтересів.

Ще К.Д.Ушинський стверджував: «Вихователь не повинен забувати, що навчання, позбавлене будь-якого інтересу і взяте тільки силою примусу, ...убиває в учневі охоту до навчання, без якої він далеко не піде» [2, с. 376].

Розвиток інтересів учнів початкових класів має певну діалектику. Основним стимулом навчання першокласника є вимога вчителя і новий для дітей сам процес навчання. У другокласників розпочинається процес формування певної мотивації навчання, поволі розвивається свідоме ставлення до навчальної діяльності. У 3-4 класах зростає зацікавленість навчальними предметами, посилюється інтерес до знань про природу і людей.

Особливо активно розвивається інтерес молодших школярів у процесі інтерактивного навчання, роботи в творчих групах та в процесі використання комп'ютерних технологій та гаджетів.

Розвиток інтересів позитивно позначається на ставленні дітей до своїх навчальних обов'язків, до вчителів і школи. Провідну роль у данному процесі відіграє вчитель.

У сьогоднішніх умовах поінформованість вчителя, його вміння мають бути конкурентно-спроможними. Особливо це стосується умінь користуватись навчальними пристроями, комп'ютерною технікою тощо.

З метою розвитку учнів молодших класів пізнавальних інтересів: сприймання, мислення, запам'ятовування тощо рекомендується приділяти більше уваги формуванню у дітей умінь спостерігати і правильно сприймати об'єкти.

Досвід показує, що в учнів початкової школи є свої специфічні особливості протікання даних процесів. Так, учні першого класу звертають увагу на колір і форму предметів. Вони не помічають з якого матеріалу предмети виготовлені, для кого призначені, з яких частин складаються тощо. Другокласники виявляють бажання більш детально розглянути об'єкт. Вони помічають його окремі якісні властивості, намагаються зрозуміти практичну сутність і значимість об'єкта спостереження.

В учнів третього класу уже розвинута здатність до узагальнення, абстрагування. Четвертокласники роблять узагальнення та порівняння, перевіряють свої враження, намагаються експериментувати тощо.

Чим більше учень початкової школи набуває знань, різноманітних понять, тим активніше у нього розвивається уява. Ускладнення змісту і застосування активних методів навчання сприяють розвитку довільної, більше того, творчої уяви.

За свідченням учителів розвиток уяви дітей надзвичайно різний. У дітей, що оперують більшою кількістю понять, мають більший словниковий запас та активне мовлення, швидше формується творча уява. Вони самостійно доповнюють, малюють уявний образ, називають зв'язки між реальними предметами і уявними картинками. Висока емоційність молодшого школяра і добре розвинута уява призводять часто до фантазування, певного перебільшення уявних подій чи образів.

Як показують наші спостереження, дитяча уява найбільше активізується в процесі обговорення прочитаного, взятого з телебачення та Інтернету, почутого з розповіді вчителя, інших людей тощо. Розвиток уяви стимулює можливість самостійно висловлювати свою думку чи розв'язувати складніше завдання.

У молодшому шкільному віці по-особливому розвивається увага. Ця особливість полягає в тім, що поряд з рухливістю, емоційністю, мимовільною увагою, що залишилась із дошкільного віку, поволі з певними труднощами формується зосередженість, цілеспрямованість, стійкість і довільність уваги. Звикання до шкільного режиму, до правил поведінки на уроці, до вимог учителя, які необхідно виконувати, - все це формує необхідні навички і розвиває стійкість, обсяг і довільність уваги.

У процесі дослідження ми прийшли до висновку, що намагання досягти уважності дітей дисциплінарними заходами: зауваженнями, окриками, сваркою, покараннями – неефективне. Головним засобом формування і розвитку уваги є вправлення, роз'яснення.

У процесі навчання в учнів початкових класів активно розвивається пам'ять. Особливістю цього розвитку є те, що у молодшому шкільному віці відбувається перехід від наочно – образної пам'яті до образно – логічної, а в 3-4 класах до перших проявів словесно – логічної.

У цей період формується міцність (стійкість), точність і об'єм пам'яті. На розвиток пам'яті (слухової, зорової, рухової тощо) впливає система організації діяльності школярів. Якщо вчитель систематично і послідовно подає

матеріал, веде дітей від легкого до важкого, від простого до складного, від знайомого до незнайомого, від поодиноких фактів до узагальнень, в учнів виробляється певна система знань, логічно пов'язаних між собою. Поняття ніби накладається одне на одне, взаємодоповнюються, завдяки чому знання надовго зберігається в пам'яті.

Щоб запобігти забуванню вивченого, необхідне міцне початкове запам'ятовування, повторення матеріалу та закріплення вивченого. Молодші школярі люблять передавати те, про що тільки-но дізналися, і не люблять згадувати те, що забулось. Цю особливість дитячої психіки варто враховувати при розвиткові їх пам'яті. З цією метою треба роз'яснити учням правила заучування, які забороняють зубріння та неосмисленне механічне запам'ятовування.

Найкраще пам'ять розвивається в процесі переказування вивченого своїми словами, відтворення зв'язного тексту в цілому, а незв'язного – частинами.

У процесі засвоєння знань в учнів поступово розвивається здатність міркувати. Їх міркування тим змістовніші, чим більшою кількістю понять вони володіють. Окремі міркування поволі складаються в систему мислення. Від конкретних понять діти переходять до узагальнень. Трудністю на цьому шляху є виділення найістотніших ознак предметів чи явищ.

Найбільш складним для молодших школярів є розуміння причинно-наслідкових зв'язків у пізнавальних явищах. Називаючи помічені зміни у явищах, діти не завжди розуміють причини цих змін. Тут необхідна допомога вчителя. Це в першу чергу стосується формування учителем доступних дитячому розумінню завдань, що спрямовують увагу дітей на причини змін та суть явища.

В учнів молодших класів проявляються певні індивідуальні особливості мислення: швидкість, гнучкість, самостійність, послідовність тощо. Ці особливості мислення необхідно помічати і розвивати.

В умовах гір вчителям варто спонукати дітей не лише до спостереження за природними явищами, але й намагатись розуміти причини цих явищ. Вчити не просто дивитись і бачити, а вдвлятись і розуміти. Без розуміння, тобто без свідомого сприйняття правил, формулювань, узагальнень, неможливий розвиток мислення.

Окрім цього, розвиткові мислення сприяє особиста активність учнів у навчанні, самостійність здобуття знань під керівництвом учителя. Ми назвали лише окремі ціннісні орієнтири розвитку такого складного, комплексного феномена, яким є психіка молодшого школяра.

Кожен із психічних процесів у найвідповідальніший період для розвитку дитини у молодшому шкільному віці, вимагає окремого дослідження та аналізу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, розглянувши особливості психічного розвитку молодших школярів в умовах сім'ї, навчання і виховання в початковій школі, ми приходимо до висновку, що даний процес може бути успішним лише за умови глибокої поваги до дитини. Дитиноцентризм, кордоцентричність – це ті сучасні принципи, які лежать в основі роботи з молодшими школярами, в тому числі і в справі правильного формування у дітей психічних процесів, станів і властивостей.

У подальших дослідженнях варто більше уваги приділити впливу змісту навчального матеріалу, навчальних підручників і посібників, нових форм і засобів навчання на формування психіки дітей.

Розмір журнальної статті не дозволив нам повністю висвітлити вплив навколишнього гірського середовища на формування кожного психічного процесу та психічних станів учнів гірських шкіл. В подальшому, даному напрямку варто приділити більше уваги.

Цікавим, на нашу думку, було б дослідження особливостей вивчення іноземної мови учнями початкових класів і його вплив на розвиток психіки дітей.

1. Гачев Г. Национальные образы мира / Г. Гачев. – М., 1988. С.– 47-48.
2. Чижевський Д. Нариси історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – Нью-Йорк, - 1991. – С. 15-16.
3. Кульчицький О. Світовідчужання українця /О. Кульчицький// Українська душа. – К., 1992. – С. 48-65.
4. Рибчин І. Геопсихічні реакції і вдача українця / І.Рибчин. – Мюнхен, 1996. – С.27-28.
5. Пірен М. Етнопсихологія / М. Пірен. – К.,1996. – С.74.
6. Кузь В. Хата як виховний простір /В. Кузь// Гірська школа Українських Карпат. - №1. – 2006. – Івано-Франківськ. – С. 94-95.
7. Хрущ В. Комплексне міжнародне вивчення проблем розвитку особистості в гірських умовах /В. Хрущ// Гірська школа Українських Карпат. – Івано-Франківськ. – 2006. - №1. – С.35-38.
8. Ушинський К.Д. Твори / К.Д. Ушинський. – Т.4. – 162 с.
9. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори / К.Д. Ушинський. – 376 с.

Reference

1. Hachev H. Natsyonalnye obrazы myra / H. Hachev. – М., 1988. S.– 47-48.
2. Chyzhevskiy D. Narisy istorii filosofii na Ukraini / D. Chyzhevskiy. – Niu-York, - 1991. – S. 15-16.
3. Kulchytskyi O. Svitovidchuvannia ukraintsia /O. Kulchytskyi// Ukrainska dusha. – К., 1992. – S. 48-65.
4. Rybchyn I. Neopsykhichni reaktsii i vdacha ukraintsia / I.Rybchyn. – Miunkhen, 1996. – S.27-28.
5. Piren M. Etnopsykhohiia / M. Piren. – К.,1996. – S.74.
6. Kuz V. Khata yak vykhovnyi prostir /V. Kuz// Hirska shkola Ukrainykh Karpat. - №1. – 2006. – Івано-Франківск. – S. 94-95.
7. Khrushch V. Kompleksne mizhnarodne vyvchennia problem rozvytku osobystosti v hirskykh umovakh /V. Khrushch// Hirska shkola Ukrainykh Karpat. – Івано-Франківск. – 2006. - №1. – S.35-38.
8. Ushynskiy K.D. Tvory / K.D. Ushynskiy. – Т.4. – 162 с.
9. Ushynskiy K.D. Vybrani pedahohichni tvory / K.D. Ushynskiy. – 376 s.

Розділ V. Актуальні проблеми педагогіки

doi: 10.15330/msuc.2017.17.132-135

Марія Багрій,

кандидат філологічних наук, докторант,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Mariya Bagriy,

Candidate of Philological Sciences, Doctoral Student,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
myskiv.bagriy@gmail.com

УДК 372.882

КОСТЯНТИНА МАЛИЦЬКА ЯК ПЕДАГОГ, ПИСЬМЕННИК І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ

KOSTYANTYNA MALYTSKA AS A PEDAGOGUE, WRITER, AND PUBLIC ACTIVIST

Розкрито педагогічні ідеї Костянтини Малицької, проаналізовано її твори, їх інтерпретація з погляду сучасних потреб українського суспільства та української освіти. Наголошено на проблемі створення національної школи, пошуку оптимальних умов для розвитку творчої особистості. Обґрунтовано важливість творчого доробку К. Малицької, використання якого сприяє вдосконаленню педагогічного процесу, відповідає вимогам сьогодення.

Ключові слова: Костянтина Малицька, педагогічні ідеї, громадський діяч, освіта, творча особистість.

The pedagogical ideas of Kostyantyna Malytska are revealed, the works of the scientist are analyzed, their interpretation from the point of view of modern needs of Ukrainian society and Ukrainian education. The problem of creating a national school, the search for optimal conditions for the development of a creative personality is emphasized. The importance of K. Malytska's creative work, which helps to improve the pedagogical process, meets the requirements of the present, is substantiated.

Considering education as one of the most important factors in the social development of society, K. Malytska emphasized the development of creative abilities and abilities, skills of critical thinking, scientific knowledge, self-determination of the individual, creation of conditions for its self-realization.

The sources of the teacher's outlook, according to the teacher, are love for people, deep humanity, inexhaustible daily work. Of particular importance the writer gave to the relationship between the teacher and students, which arise and strengthen in the process of active activity. K. Malytska saw the child a conscious personality, a participant in the cultural life of society, a subject of creative and conscious activity.

Keywords: Kostyantyna Malytska, pedagogical ideas, public figure, education, creative personality.

Раскрыты педагогические идеи Костантины Малицкой, проанализированы ее произведения, их интерпретация с точки зрения современных потребностей украинского общества и украинского образования. Отмечено проблему создания национальной школы, поиска оптимальных условий для развития творческой личности. Обоснована важность творчества К. Малицкой, использование которого способствует совершенствованию педагогического процесса.

Ключевые слова: Константина Малицкая, педагогические идеи, общественный деятель, образование, творческая личность.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Упродовж останніх десятиріч система освіти та педагогічна наука України розвиваються за умов реформування та пошуку нових інноваційних моделей навчання і виховання дітей та юнацтва. Активізується процес нагромадження історико-педагогічних знань, повертаються із забуття постаті учених і педагогів, осмислюється досвід новаторських освітньо-педагогічних процесів минулого. Звернення до цієї проблематики є і традицією, і інновацією та сприяє розширенню уявлень про педагогічний процес як єдине ціле.

Розвиток педагогічної думки в Україні, наукове розв'язання сучасних освітніх проблем неможливі без знання того, як розвивалися теорія і практика національної освіти і школи в минулому, без творчого осмислення і переосмислення вітчизняного педагогічного досвіду, зокрема тієї його частини, яка за радянського часу замовчувалася або ж висвітлювалася упереджено. Тому в сучасній історії педагогіки актуалізується питання звернення до першоджерел української педагогічної думки, до невідомих або маловідомих (оригінальних) текстів, нового прочитання спадщини окремих педагогів-мислителів, письменників-педагогів. До такої когорти відносимо Костянтину Іванівну Малицьку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Творчість та життя Костянтини Малицької недостатньо відомі широкій громадськості України, незважаючи на те, що частину її творів відносять до народних. Лише після здобуття незалежності України творчий та життєвий шлях письменниці почали попадати в поле зору літературознавців та дослідників (З. Нагачевська, В. Качкан, Т. Бикова, М. Якубовська та ін.).

Формування мети статті. Мета статті – розкрити творчу та духовну спадщину К. Малицької в контексті актуальних педагогічних ідей сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Костянтина Іванівна Малицька (30.05.1872-17.03.1947) – педагог, українська письменниця, перекладач, бібліограф, редактор, діячка культурно-освітніх товариств у Галичині. Працювала під літературними псевдонімами та криптонімами: Віра Лебедова, Чайка Дністрова, Горський Стефан, Кропивницька Віра, Лебедів Віра, Лебедова Віра, Лужанська Віра, Растик, Vanellus, Кр. Софія, В. Л., К., К. М., К. М..., к. м., М., М-а, М-ка К., Віра Л. [1, с. 63].

Народилась Костянтина в сім'ї греко-католицького священика. Мати Олена також походила з родини священиків (Гетьманчуків). Початкову школу закінчила в Станіславові, учительську семінарію – у Львові. Учителювала К. Малицька в народних школах невеличких міст Галичини, на Буковині та у Львові в дівочій школі Руського товариства педагогічного (РТП) (з 1912 р. – Українського педагогічного товариства, згодом – УПТ «Рідна школа»). Будучи завсідником катедри Святого Юра у Львові, в якій розташована багата бібліотека, вона послуговувалася тамтешнім книжковим фондом і там вперше спробувала себе на літературному поприщі – почала віршувати.

Літературну діяльність К. Малицька розпочала 1896 р. першими віршами в часописі «Дзвінок». Потім її твори публікуються у виданнях «Світ дитини», «Молода Україна», «Нова Хата», «Діло», «Промінь», «Учитель», «Учительське слово», «Рідна школа», «Назустріч», «Жіноча доля», альманасі «Жіноча доля» та ін. На її слова написана «Кантата» К. Стеценка, «Січовий гімн» Я. Ярославенка, «Кооперативний гімн» І. Гриневецького. Поезії К. Малицької збагачують дітей морально-естетичними образами прекрасного, патріотичним словом, українською національною ідеєю.

Здобувши кваліфікацію педагога, К. Малицька все життя присвятила вчительській та громадській праці. Педагог обстоювала передові освітні ідеї, невтомно боролася за українську національну школу, систему освіти та виховання не лише засобами друкованого слова, а й активною участю в багатьох виступах, надихаючи на боротьбу за українську культуру, мову, за українського школяра. Як громадський активіст, вона заснувала читальню «Просвіта», брала активну участь в церковному хорі. І в Галичині, і на Буковині К. Малицька проводила велику роботу з організації численних жіночих гуртків селами, у травні 1905 року виступила натхненником при заснуванні «Жіночої громади Буковини».

Активно спричинилася просвітянка до проведення вчительських віч, що відбулися у Львові 1904 року. Головна увага на них була звернена на жакливе становище педагогів, необхідність створення організації, яка б об'єднала освітян. На одному з таких зібрань був Іван Франко, якого дуже тепло зустріли вчителі. Згодом на Буковині згуртовується колектив учителів, які, відчуваючи гостру несправедливість шкільної політики австро-угорського уряду, вирішили заснувати товариство «Взаїмна поміч українського вчителства» та свій незалежний часопис «Промінь», який виходив у Вашківцях протягом 1904-1907 років. Він об'єднав освітян у боротьбі за свої національні та соціальні права. До нього, крім К. Малицької, входила також відома в ті часи письменниця Євгенія Ярошинська. На сторінках «Променя» було опубліковано багато педагогічних статей та художніх творів Костянтини Малицької. Його авторами стали І. Франко, О. Маковей, Н. Кобринська, Я. Веселовський та інші відомі письменники. Окрім актуальних проблем шкільництва в Галичині та Буковині, журнал вміщував важливі матеріали із Закарпаття, Наддніпрянської України, американського континенту [5, с. 34]. Тривалий час К. Малицька активно працювала в педагогічних товариствах УПТ «Рідна школа», «Крайове товариство охорони дітей і опіки над молоддю» та ін.

Діяльність молодшої й енергійної української вчительки викликала занепокоєння серед москвофілів та осіб пропольської орієнтації, і завдяки їх наклепам К. Малицьку 1903 року переводять до далекого села Беча. Проте поголос про педагога-організатора пішов далеко за межі округи, а побратими-українці не могли нахвалитися її діями, тому не відбулось нічого дивного, коли, як зазначалося вище, 1906 року народна учителька отримала запрошення попрацювати в першій українській приватній дівочій школі ім. Т. Шевченка у Львові, що стає новим імпульсом для жінки-педагога та громадського діяча. Окрім учителювання, К. Малицька поринула в численні українські громадські починання та продовжила свої творчі розробки. Починаючи з 1906 року і аж до початку Першої світової війни вона редагує журнал «Дзвінок», працює в культурно-просвітницьких та освітніх товариствах.

1908 року Головна управа РТП запропонувала К. Малицькій посаду вчительки у Львівській семикласній дівочій школі імені Т. Шевченка. Тут вона викладала рідну мову, природознавство, педагогіку, геометрію, фізику, завідувала шкільною бібліотекою. Майже всі значні події, що відбувалися протягом 30-літньої праці К. Малицької, знайшли відгук в її віршах, драматичних сценках. Багато творів письменниці були дуже популярні з-поміж дітей та юнацтва, а така пісня як «Чом, чом, земле моя» стала народною. Адресована юнацтву, пісня виходить за свої рамки і набирає широкого громадсько-патріотичного звучання [7, с. 23].

К. Малицька ввійшла в історію української літератури як неперевершена майстриня дитячого оповідального жанру – переважно невеликих за обсягом етюдів, художніх нарисів, оповідань. У дитячих творах автор акумулювала свій практичний досвід педагога, життєві спостереження. У творах основні персонажі її дитячих

оповідань – діти – щирі, працелюбні, добросердечні. Письменниця з любов'ю, добрим знанням психології зображує їхній дитячий світ, становлення рис характеру, формування патріотичних почуттів.

Педагогічно-дидактичний зміст мають збірники нарисів «Мати», «З трагедії діточих душ». Письменниця до тонкощів розуміється на дитячій психології, на нюансах мотивації поведінки. Це їй полегшує роботу, коли вона розкриває світ взаємин дітей поза школою – «Серце», їхнє ставлення до природи – «Солорій», до батьків – «Мати» [3, с. 158]. В оповіданнях, до прикладу, «Мужичька дитина», «Гріх», «Мур», «За провини батьків», «Мачуха» та інших – лейтмотив добра і справедливості, які наповнюють душу кожної дитини.

Тонким спостерігачем широкого й багатого дитинного світу виступає К.Малицька в книзі «Малі герої: Картини з життя дітей». Автор порушує широкий спектр тем. Переваги гімназійного системного навчання над домашнім – «Задля рідного слова»; гордість гірського хлопчини Данилка за історію свого народу, карпатських опришків – «Малий гуцулик»; внесення шістьма дівчатками-подругами грошей до фонду бідних селян замість придбання білих суkenок – «Збунтована шістка»; порив Миколки Гунича з благанням його продати, як усе спродав батько, бо їде до Америки шукати щастя-долі (лишень аби не покидати подвір'я, хати, рідної землі) – «Найменший»; увага дітей до вчительки – «Китички фіялок» тощо [3, с. 152].

Дидактичний сенс, конкретні знання з природознавства несуть у собі оповідання-нарис збірок «Чистенький і Юрза Мурза», «І звірята співпрацюють». Про морські корали, хміль, мурашок, бджіл, птиць, риб, ластівок, бобрів, слонів автор пише захоплено, зі знанням справи.

1912 р. спільно з громадською активісткою Марією Білецькою започаткували фонд «На потреби України», що був матеріальною допомогою для Українських січових стрільців. Участь у військовій кампанії надихнула К.Малицьку на чималий пласт патріотичних пісень, які миттєво розійшлися поміж «січовиків». Перу письменниці, активної учасниці січового руху, належать численні тексти стрілецьких пісень: «У Січі, у Січі гуртуймось, брати», «Герої», «В Січ ставай!», «Поставали козаченьки», «Вгору прапор!», «Взяв би я бандуру, настроїв, заграв...», «Січ у поході», «Січовий поклик», «У Січі, у Січі...».

Через виразну проукраїнську позицію, активну громадську діяльність на ниві національного просвітництва «будителька народних мас» 1914 року була арештована російською окупаційною владою та заслана до Красноярська, де, згуртувавши численних українських переселенців навколо основного духовного стрижня – мови, стала першою вчителькою української школи імені І. Котляревського. Небезпечна для російської монархії галичанка була виселена 1915 року до села Пінчуги. Там вона познайомилась з висланцями з багатьох інших народів, а згодом, після жовтневого перевороту 1917 року, К. Малицька активно включилася в культурне життя Красноярщини. Найбільше зусиль було покладено на утримання української школи імені І. Котляревського. У Красноярському краї письменниця не полишає свою творчість, веде щоденник. Її твори цього періоду пройняті тугою за Батьківщиною. 1921 року завдяки невтомній праці К. Малицької та її українських учнів у Красноярську відбувся перший український Шевченківський концерт, що став небуденною подією в житті не тільки українців, а й громадськості всього Красноярська.

Творча спадщина К. Малицької становить близько 50 літературних творів – оповідання, поезії, публіцистика, п'єси. Костянтина Малицька відома як дитяча письменниця, автор поезій, оповідань і сценаріїв, зокрема «Малі герої», «Гарфа Леїлі». Друкувала твори в тогочасній періодиці: «Молода Україна», «Світ дитини», «Зоря», альманахах «Нова хата», «Учитель», «Жіноча доля», сатиричному часописі «Комар» та інших виданнях. Писала статті на актуальні педагогічні й громадські теми, робила переклади. Відома своїм перекладом «Робінзона Крузо» Д. Дефо, Сельми Лагерлеф, окремих творів О. Пушкіна та М. Лермонтова [2, с.12].

Після п'ятирічного перебування в Сибіру К. Малицька повернулася до Львова, де знову почала працювати в школі УТП імені Т. Шевченка, де одразу включилася в громадську діяльність.

Як педагог багато сил і енергії віддає становленню та розвитку приватної школи УПТ імені Тараса Шевченка.

Як громадський діяч К. Малицька не тільки впливає в громадське просвітництво, а й захоплюється кооперативним рухом, створює крамниці для фінансової допомоги освітянам, працює в психотехнічній секції, яка запровадила в школах тестування, анкетування.

1934 року за безпосереднього сприяння педагога були підготовлені понад 500 тестів для визначення в учнів ступеня концентрації їхньої уваги, абстрактного мислення, зорової та вербальної пам'яті, уміння орієнтуватися в просторі [6, с. 111]. К. Малицька відбувалася і як науковець, педагог-новатор.

К. Малицька обстоювала необхідність перебудови шкільництва, її непокоїла проблема відірваності змісту навчання від життя та суттєвої відмінності навчання в міських та сільських громадах.

За радянської доби (з 1939 року) вона працювала старшим бібліографом Наукової бібліотеки імені В. Стефаника, уклала універсальний покажчик дитячої літератури.

Через школу письменниця-педагог прищеплювала молодому поколінню любов до літератури, до рідного слова; через літературу, зокрема дитячу, одним з творців якої власне була, прагнула піднести школу, освіту, збагатити духовний світ дітей юнацтва.

К. Малицька вважала, що важливим є духовно-моральне виховання дітей та юнацтва. Вважаючи освіту одним із найважливіших чинників національного поступу українців, педагог наголошувала на розвитку творчих здібностей і можливостей, навичок критичного мислення, наукового пізнання, забезпечення самовизначення особистості, створення умов для її самореалізації. Джерелами світогляду вчителя, за думкою педагога, є любов до людей,

глибока гуманність, невичерпна щоденна праця. Особливого значення письменниця надавала стосункам між учителем і учнями, які виникають і зміцнюються в процесі активної діяльності. К. Малицька бачила дитину свідомою особистістю, учасником культурного життя суспільства, суб'єктом творчої і свідомої діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Костянтина Іванівна Малицька – педагог, українська письменниця, перекладач, бібліограф, редактор, діячка культурно-освітніх товариств у Галичині (УПТ «Рідна школа», «Просвіта», Союз українок, «Крайове товариство охорони дітей і опіки над молоддю» та ін.) – вагомо спричинилася до становлення і розвитку українського шкільництва у Галичині та Буковині. К. Малицька прагнула через свою педагогічну та громадську діяльність, письменницьку працю виховати всебічно розвинену особистість, під якою розуміла формування національно-патріотичних почуттів у дітей та юнацтва, удосконалення християнсько-моральних чеснот, розвиток розумових здібностей. Важливу роль у цьому процесі відводила рідному слову та літературі. Педагог вважала, що тільки самостійна творча праця дає змогу дитині розкрити свою індивідуальність.

1. Виховниця поколінь Константина Малицька: громадська діячка, педагог і письменниця / Ред. Л. Бурачинська. – Торонто, 1965. – 126 с.
2. Зоря Костянтини Малицької: Урок літератури рідного краю в 9 класі // Рибак І. В. Із когорти героїв: Література рідного краю. – Івано-Франківськ: ПП «ЛА Пальміра Плюс», 2005. – С. 6-20.
3. Качкан В. Хай святиться ім'я твоє. Студії з історії української літератури XIX-XX ст. Кн. 2. – Коломия, 1996. – С. 146-160.
4. Нагачевська З. Костянтина Малицька: жінка в педагогіці, педагог у жіночому русі / З. Нагачевська // Обрії. – 2002. – № 1. – С. 18-28.
5. Павликовська І. На громадський шлях. З нагоди 70-ліття українського жіночого руху / І. Павликовська. – Філадельфія, 1956. – 76 с.
6. Панкевич Г. Педагогічна спадщина Костянтини Малицької / Г. Панкевич // Педагогіка: Республіканський науково-методичний збірник. – К., 1990. – Вип. 29. – С. 109-114.
7. «Чом, чом, земле моя!» Сторінки життя і творчості Віри Лебедової / Упор. В. Слезінський. – Калуш, 1993. – 77 с.

Reference

1. Constantine Malitska, the educator of generations: a public figure, a teacher and a writer / Ed. L. Burachinskaya. – Toronto, 1965. – 126 p.
2. Zorya Konstantin Malitskaya: Lesson of Literature of the native land in the 9th form // Rybak IV From the cohort of heroes: Literature of the native land. – Ivano-Frankivsk: PP «LA Palmira Plus», 2005. – P. 6-20.
3. Kachkan V. Hey holy name is yours. Studies on the history of Ukrainian literature of the nineteenth and twentieth centuries. Kn. 2. – Kolomiya, 1996. – P. 146-160.
4. Nagachevskaya Z. Kostiantyn Malitskaya: woman in pedagogy, teacher in the women's movement // Horizons. – 2002. No. 1. – P. 18-28.
5. Pavlikovska I. On the public way. On the occasion of the 70th anniversary of the Ukrainian women's movement. – Philadelphia, 1956. – 76 p.
6. Pankevich G. Pedagogical heritage of Konstantin Malitskogo // Pedagogics: Republican scientific and methodical collection. – K., 1990. – Vip. 29. – P. 109-114.
7. «Why, why, my land!» Pages of the life and work of Vera Lebedova / The emphasis. V. Slesinsky – Kalush, 1993. – 77 p.

Олена Бровко,

доктор філологічних наук, професор,
Київський університет імені Бориса Грінченка
(м. Київ)

Olena Brovko,

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Borys Grinchenko Kyiv University
(Kyiv)
o.brovko@kubg.edu.ua

Наталія Богданець-Білоskalенко,

доктор педагогічних наук, доцент,
Київський університет імені Бориса Грінченка
(м. Київ)

Natalia Bogdanets-Biloskalenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Borys Grinchenko Kyiv University
(Kyiv)
n.bohdanets-biloskalenko@kubg.edu.ua

УДК 821-161.2-31.09.
ББК 83.3 (4УКР)

КУЛЬТУРНИЙ ЛАНДШАФТ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ЯК ВИЯВ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ

CULTURAL LANDSCAPE OF A FICTION TEXT AS AN MANIFESTATION OF ETHNIC IDENTITY: TECHNOLOGY OF STUDY

У статті описується роль культурного ландшафту художнього тексту як вияву етнічної ідентичності у вивченні української літератури.

Метою статті є розкриття художньої специфіки культурного ландшафту як чинника етнічної ідентичності в літературному тексті. Автори розкривають етно-національні текстові проєкції ідентичностей у художньому дискурсі. Акцентовується увага на тому, що модель інтерпретації художньої літератури крізь призму ідентичностей, відрефлектованих у контексті міждисциплінарних студій, має потужний виховний потенціал. Аналізується етно-культурна, аксіологічна та художня специфіка текстів І. Чендея «Скрип коліски», Ю. Мейгеша «Фінал драми», Т. Прохаська «НепрОсті».

Методологічними засадами дослідження є праці Ч. Тейлора «Джерела себе», Е. Д. Сміта «Національна ідентичність», студії Ф. Фукуями «Ідентичність і міграція», Ю. Веденіна «Нариси з географії мистецтва», Н. Стракаускайте «Культурний ландшафт поблизу Куршської лагуни» та ін.

Отже, при вивченні художньої літератури важливими є адаптаційні та інтеграційні практики авторів, які в мистецькому полі описали, проаналізували, осмислили проблеми ідентичності, що може служити основою для створення моделей і сценаріїв позитивної культурної реконструкції та формування громадянської ідентичності в сучасній Україні.

Ключові слова: культурний ландшафт, геопоетика, етнічна ідентичність, технологія вивчення, українська література, Іван Чендей, Юрій Мейгеш, Тарас Прохасько.

This article describes the ethnic-cultural aspect of the problem of cultural landscape in Ukrainian literature. The article is devoted to the reflection of the text «cultural landscape». Based on an review of the literature, the notion «cultural landscape», and close to it the concept «ethno-cultural» landscape. The article deals with the analysis of polyphony in modern prose work. Intrageneric possibilities of short story as a small epic form and result of nongeneric recations are examined in the investigation in works of «Skryp kolysky» by Ivan Chenday, «Final drama» by Yuri Meygesh, «NeprOsti» by Taras Prokhas'ko. In the article an attempt to comprehend the identity problem in Ukrainian literature of the late XX-XXI century. Ivan Chenday's, Yuri Meygesh's and Taras Prokhas'ko's works of different periods that present the identity problem of personality. Underlined narrative hierarchies' nuance peculiarities at the corresponding levels of fiction communication contribute to exposure of artistic potential of prose works. Narrative strategies of the Ukrainian prose allow speaking about the close contact

between modern and traditional ways of the text organization. In the novel «NepriOsti» projection «rustic / modern» acquires predominantly aesthetic and psychological manifestations. Local space and limited geo-cultural landscape inspires individual mythology. These tendencies are seen through-out the modern Ukrainian culture.

The cultural parameters of the artistic space based on the concept of «cultural landscape» have been identified. The mechanisms of forming of ethnic-cultural identity are also analysed – cultural landscape and artistic space.

Heuristic means of the geopoetic paradigm for the literature studies are pointed out.

Keywords: cultural landscape, ethnic identity, geopoetic, technology of study, Ukrainian literature, Ivan Chenday, Yuri Meygesh, Taras Prokhas'ko.

В статье описывается роль культурного ландшафта художественного текста как выражения этнической идентичности в изучении украинской литературы.

Целью статьи является раскрытие художественной специфики культурного ландшафта как фактора этнической идентичности в литературном тексте. Авторы раскрывают этно-национальные текстовые проекции идентичностей в художественном дискурсе. Акцентируется внимание на том, что модель интерпретации художественной литературы сквозь призму идентичности, осмысленная в контексте междисциплинарных студий, имеет мощный воспитательный потенциал. Анализируется этнокультурная, аксиологическая и художественная специфика текстов И. Чендея «Скрип колыбели», Ю. Мейгеша «Финал драмы», Т. Прохасько «Непростые».

Методологической основой исследования являются труды Ч. Тейлора «Источники себя», Е. Д. Смита «Национальная идентичность», студии Ф. Фукуямы «Идентичность и миграция», Ю. Веденина «Очерки по географии искусства», Н. Стракаускайте «Культурный ландшафт около Куршского залива» и др.

Таким образом, при изучении художественной литературы важны адаптационные и интеграционные практики авторов, которые в художественном поле описали, проанализировали, осмыслили проблемы идентичности, что может служить основой для создания моделей и сценариев положительной культурной реконструкции и формирования гражданской идентичности в современной Украине.

Ключевые слова: культурный ландшафт, геопозитика, этническая идентичность, технология изучения, украинская литература, Иван Чендей, Юрий Мейгеш, Тарас Прохасько.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Одним із актуальних напрямів сучасного вивчення художньої літератури є геопоетика. Міждисциплінарний характер гуманітарного знання дає право спиратися на закони й закономірності, відкриті також у соціальному, природничому знанні, у точних науках, де специфіка ідентичностей є значущим предметом вивчення. Ця проблема не є цілком усвідомленою в українській гуманітаристиці. Її можна осмислити, відштовхнувшись від світоглядної картини в класичних дослідженнях Ч. Тейлора «Джерела себе», Е. Д. Сміта «Національна ідентичність», есеях Е. Саїда «Думки про вигнання», К. Гайна «Два розмисли про мандри й вигнання», сучасної студії Ф. Фукуяма «Ідентичність і міграція» та ін. Ці роботи є теоретико-методологічним підґрунтям осмислення ідентичності і глобалізації як модусів сучасного світу в аспекті геопоетики. Увагу дослідників привертає ролі антропогенного чинника в довіллі, аналіз урбаністичного і рустикального, взаємодії сакрального та світського ландшафтів, ментальних карт тощо [1]. Ю. Веденін зауважував, що поетична географія – це культурний ландшафт, або система культурних ландшафтів, які відтворені в художніх образах, або використовуються в ролі символів у творчості поета» [2, с. 134]. Як відомо, культурний ландшафт – це частина довілля, не тільки трансформованого під впливом людини, а й узагальненого до статусу символу.

Формування мети статті. Метою статті є розкриття художньої специфіки культурного ландшафту як чинника етнічної ідентичності в літературному тексті. Об'єктом дослідження обрано тексти І. Чендея, Ю. Мейгеша та Т. Прохаська. Предметом дослідження є етно-національні текстові проекції ідентичностей у художньому дискурсі. За твердженням литовської дослідниці Н. Стракаускайте, саме пам'ять і місце через ландшафт дають змогу поєднати в єдине ціле локальні, етнічні та глобальні аспекти [7, с. 11]. У цій статті пропонуємо при вивченні української літератури звернутися до характеристики культурного ландшафту в мистецькому просторі письменників різних поколінь, об'єднаних художнім експериментуванням у творенні карпатського тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. І. Чендей народився в с.мт Дубове на Тячівщині й у своїй прозі витворив яскравий світ Закарпаття. Дослідники М. Васьків та В. Бойко наголошують на аналогіях між Забережжю І. Чендея, Йокнапатофою В. Фолкнера і Макондо Г.Г. Маркеса. Саме потужний виховний потенціал характерний для художнього прийому обрамлення як сюжетно-композиційної єдності в романі І. Чендея «Скрип колыски». У романі, який складається з 36 розділів і епілогу, глави «Що розповіла пляшка коньяку» та «Монолог пляшки коньяку» створюють обрамлення, що увиразнює ідейний зміст твору. Виноградна лоза – поширений бароковий символ, що набув у творі І. Чендея сучасного авторів семантичного наповнення. Зав'язка наскрізної сюжетної лінії міститься в новелі «Перше таїнство», де старий виноградар Петро Миколайович Головачук розповідає про культуру виготовлення і споживання вина кореспонденту, націленому на антиалкогольний репортаж. «– Ні, ні. Не для того воно садиться і росте, квітне і зав'язується, аби від нього захмелений глум і біда! Воно для здоров'я і радості! – сивий тепер наче сказав усе.

– Правду кажете. Природа його для здоров'я і радості дає, а хто для чого здатний, для того собі і бере... Один тільки для радості, а скільки їх для смутку і біди гіркої... – Гриць вусиками стригонув» [6, с. 15].

«Скрип коліски» І. Чендея – історії з життя закарпатських виноградарів, праця яких хоч і має прадавні традиції й є справжнім таїнством, та, водночас результат цієї праці нівечить особистості, шкодить людським взаєминам, руйнує сім'ї та здоров'я.

Творчість Ю. Мейгеша репрезентує яскраві зразки літературної мозаїки. Ю. Мейгеш народився у Великому Раковці (нині – Іршавський район Закарпатської області). До структури твору «Верховинці» органічно входить щоденник поета Бородчака, який подає свою версію подій на Прикарпатті за часів діяльності Августина Волошина. Роман «Сьогодні і завжди», за авторським жанровим маркуванням, є власне літературною мозаїкою. Геміністичною проекцією на взаємини філософа Василя Петровича Шестича й Калинки є історія кохання юродивих Піріки й Мішка. Складністю композиції відзначаються й романи Ю. Мейгеша «Голгофа» та «Стихія» В. Поп асоціює епіку письменника з химерною прозою, наголошуючи: «Романи Ю. Мейгеша можна зарахувати до так званих «химерних» творів з їх довільною часово-просторовою інваріантністю, порушенням традиційної композиції, законів сюжету. Пригадати хоча б такі зразки цього жанру, як романи М. Булгакова «Майстер і Маргарита» О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу...» чи Ю. Щербака «Хроніка міста Ярополя» [4, с. 89]. У структурі роману Ю. Мейгеша «Фінал драми» сцени репетиції драмивистави «Легенда про любов» дають змогу письменникові, до речі, історикові за освітою, всебічно розкрити проблему влади на матеріалі подій різних історичних періодів. Сюжетні лінії життя акторів, особиста життєва драма Павлюка переплітаються з відтвореними на сцені епізодами з життя Сократа і Спартака, Робесп'єра і Марата, Яна Гуса і Джордано Бруно, Кампанелли і Монтеск'є. В усі історичні епохи на авансцені опиняються Вождь, Жрець, Борець і Жінка. Письменник не трактує цю проблему спрощено, а намагається осмислити феномен влади в його етико-моральних і політологічних вимірах, художньо відтворити всю складність переродження борця-правдошукача на владного деспота. «У романі «Фінал драми», – пише В. Поп, – автор поєднав форму драматургічного розвитку дії з прозово-оповідними та елементами психологічної прози, що знову таки виявляє амплуа Ю. Мейгеша з тяжінням до оновлення жанру роману, до збагачення прозових жанрів елементами інших родів і видів літератури, та й ширше – інших мистецтв» [4, с. 89]. Частково витримано формальні ознаки драми, а саме: поділ на дії й картини, введення інтермедій, діалогічна композиційна форма, розгорнуті ремарки, однак у романі «Легенда про любов» є складною метатекстуальною конструкцією, функціональне призначення якої хоч і визначається жанровими можливостями драми, проте передусім текст п'єси важливий як вдалий композиційний прийом. По-перше, задум п'єси належить дядькові Івану, про що кілька разів згадується у творі. По-друге, Антон Петрович Павлюк – автор п'єси і центральний персонаж роману. По-третє, свою режисерську версію пропонує Семен Романович Юрченко. По-четверте, актори подають своє розуміння «Легенди про любов». Водночас гра акторів постає в авторській оцінці, а окремі епізоди п'єси перемежуються з життєвими історіями працівників театру, передусім з родинною драмою Павлюка. Сюжетно-композиційним обрамленням слугує очікування компетентної особи чи комісії. «Ну, що тут не так? – доскіпувався Антон Петрович, – Дикість, цивілізація... і цей символічний рух людей до щастя... Безконечність?.. А хіба може бути кінець? – запитував себе, уже й сам починаючи сумніватися в чомусь. Чи, може, й справді я чогось не розумію? Хтось там розуміє, а я ні» [3, с. 3]. Звістка про заборону вистави стає рушієм драматичної розв'язки роману, у якому локальний культурний ландшафт розгортається в полікультурному просторі.

У локалізованому просторі Карпат відбувається дія в романі-есе відомого письменника з Івано-Франківська Т. Прохаська «НепрОсті», де сюжет розгортається між 1913 і 1951 роками. «Чому завжди війна?» – ця фраза з роману знову повертає увагу читача до думки про циклічність буття і запитань «що було, якби...?». Якби перемогла Карпатська Україна, якби державність спочатку утвердилася в Ялівці – українському острові Центральної Європи: «Моє місце завжди опинятиметься в центрі європейської історії, бо в цих краях історія у різних формах сама приходиться на наші подвір'я» [5].

У цьому романі-есе уважний читач помітить зв'язок зі світовою мистецькою традицією магічного реалізму, українською химерною прозою. Художньою домінантою твору є жанрово-стильові маркери новонародженого канону літературної історичної альтернативістики, риси новоміфологізму або т.зв. «ландшафтного письма». Попри позірну моновекторність оцінок, означені риси свідчать про множинність інтерпретацій, глибину підтексту цієї художньої знахідки, що захоплює читача з перших сторінок і тримає запитанням «що буде далі?», відсилає до принципу циклічного руху міфологічної оповіді – історії містечка Ялівця, в якому химерно переплітаються цивілізаційні і культурні, рустикальні і модерні коди. Архаїка, яка зберігається у згадках про «непростих» чи «земних богів», здатна оновлюватися, актуалізуючи національні версії світової міфології.

Текст Т. Прохаська вирізняється увагою до міфологізації свідомості, адже нарративні версії різних сценаріїв української історії засвідчують потребу сучасної людини осмислити минуле своєї країни. Персонажі одночасно перебувають у подієвому світі, змальованому у творі, та міфологічному, що становить глибинний зміст оповіді і накладається на актуальний сюжет – формування національної ідентичності на території помезів'я, бо центральноєвропейський курорт Ялівець «знаходився в Українських Карпатах, а не просто в Чехо-Словацькій республіці. Але Станіславів, Львів і Арджелюджа опинилися за забороненою лінією на Чорногорі» [5]. Образ Українських Карпат в художньому світі Т. Прохаська сприймається як модель світоустрою, що тримається на осерді – власній ідентичності як умові існування впорядкованого світу і як альтернативному націєтворчому

чинників: «Українська держава можлива лише тоді, коли карпатський вектор стане основою її геополітики, карпатська космогонія – моделлю ідеології, а самі Карпати – природним резерватом» [5].

Основний топос цього роману-есе – місто-дерево, місто-химера, де переплітаються, повторюючись, життя, де формується нова історіософія. Для героя роману й оповідача повернення в Ялівець, вибудований зі слів і думок, – це своєрідна дорожня карта митця як модель відкритої ним території. «Коли воює Південь з Північчю, а Схід із Заходом, то роблять це переважно в Центральній Європі, де Карпати і їхні річки. І найгірше, що може бути в такі часи, – виконувати роль мирного населення Карпат або стратегічно важливого пункту на півкілометровій топографічній мапі» [5]. Як бачимо, картографічні відмінності в семіотичному, вербальному сенсі від географічного світу як території («Карта не є територія» А. Коржибськи, «Карта перечекування» Г. Блума) інспірують актуальну реконструкцію і перевизначення ідентичності як проблеми.

Актуальність проблематики, оригінальність реалізації творчого задуму, емоційно-естетична наснаженість візуальних образів, фрагментарність, монтажність композиції як засіб кінопоетики в «НепрОстих» привертають увагу читачів. У «НепрОстих» Т. Прохаська на високому художньому рівні осмислюються дві тенденції сьогодення: збереження власної національної своєрідності та відкритість до полікультурного простору.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, при вивченні художньої літератури важливими є адаптаційні та інтеграційні практики митців, які в мистецькому полі описали, проаналізували, осмислили проблеми ідентичності, що може служити для створення моделей і сценаріїв позитивної культурної реконструкції та формування громадянської ідентичності в сучасній Україні. Пропонована студія є частиною дослідження, спрямованого на вироблення моделі інтерпретації художньої літератури крізь призму ідентичностей, відрефлектованих у контексті міждисциплінарних студій.

1. Антропология простору. Том. 1. Культурний ландшафт Києва та околиць / За наук. ред. М. Гримич. – К. : Вид-во «Дуліби», 2017. – 316 с.
2. Веденин Ю. А. Очерки по географии искусства / Ю. А. Веденин. – М. : Рос. НИИ культур и природ. наследия, 1997. – 224 с.
3. Мейгеш Ю. В. Фінал драми / Юрій Мейгеш. – К. : Укр. письм., 1989. – 239 с.
4. Поп В. Юрій Мейгеш. Життя і творчість : Літ.-крит. нарис / Василь Поп. – Ужгород : Патент, 1997. – 160 с.
5. Прохасько Т. НепрОсті [Електронний ресурс] / Тарас Прохасько. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2006. – 140 с. – Режим доступу: <http://www.azh.com.ua/lib/taras-prokhasko-neprostri>.
6. Чендей І. Скрип коліски: [роман] / Іван Чендей. – Ужгород : Карпати, 1987. – 412 с.
7. Strakauskaitė N. Kultūros kraštovaizdis prie Kuršių marių / Nijolė Strakauskaitė. – Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla, 2010. – 255 с.

Reference

1. Antropologiya prostoru. Tom. 1. Kul'turny'j landshaft Ky'yeva ta okoly'cz'. K., 2017. 316 с.
2. Vedenin Ju. A. Oчерki po geografii iskusstva. M., 1997. 224 s.
3. Meygesh Y. Final dramy. K., 1989. 239 s.
4. Pop V. Yuriy Meigeshe. Zhyttya i tvorchist': Lit.-kryt. narys. Uzhgorod, 1997. 160 s.
5. Prokhas'ko T. NeprOst'i. Ivano-Frankivs'k, 2006. 140 s.
6. Chenday I. Skryp kolysky. Uzhgorod, 1987. 412 s.
7. Strakauskaitex N. Kultuxros krasxtovaizdis prie Kursxiuu mariuu. Klaipeda, 2010. 255 s.

Юрій Бриндіков,

кандидат психологічних наук, доцент,
Хмельницький національний університет
(м. Хмельницький)

Yurii Bryndikov,

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Khmelnytskyi National University
(Khmelnytskyi)
bryndik@i.ua
ID orcid.org/0000-0002-5621-2112

УДК 364-78:355.08
ББК 65.27+68

ОБҐРУНТУВАННЯ ПОТРЕБИ ЦІЛЕСПРЯМОВАНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ, ЯКІ БУЛИ УЧАСНИКАМИ БОЙОВИХ ДІЙ

GROUNDING THE REQUIREMENTS FOR STRATEGICAL REHABILITATION OF SOLDIERS PARTICIPATING IN MILITARY ACTIONS

У статті проаналізовано вагомість цілеспрямованої професійної діяльності з військовослужбовцями, які були учасниками військових дій. Зосереджена головна увага на доцільності реабілітаційної діяльності з комбатантами. З методологічної точки зору доведено, що головні суперечності у зазначеному напрямку можна розв'язати на основі цілеспрямованої організації професійної реабілітаційної діяльності з комбатантами, яку мають проводити кваліфіковані фахівці в системі соціальних служб. Висловлено авторське бачення того, що військовослужбовці Збройних Сил України, які приймали участь у бойових діях, вимагають підвищеної соціальної уваги, організації системи комплексної реабілітації. З метою професійного проведення реабілітаційної діяльності з комбатантами необхідно розробити цілісну систему, що базується на трьох концептах: теоретичному, методологічному та практичному.

Ключові слова: комбатанти, реабілітація, суперечності, теоретичний, методологічний, практичний концепти.

The article analyzes the importance of purposeful professional activity with servicemen the combatants. The experience gained during the fighting has a negative impact on the combatants. As a result, after returning to a peaceful life, they often can not adapt to a peaceful life, they are not always understood by their relatives, they also have difficulty communicating, it is difficult to self-actualize and there are conflicts in their families. Often the combatants themselves can not cope with these changes, therefore they need qualified assistance, which involves the organization of rehabilitation activities.

Rehabilitation is considered as a complex of medical, psychological, pedagogical, professional, legal measures aimed at restoring or compensating for social relationships that have been inflicted or lost by the individual as a result of changes in the state of health, social status, loss of loved ones, training activities, social maladaptation, etc., They are accompanied by persistent disorder of the functions of the organism. The purpose of the rehabilitation activity is to create favorable conditions for the life of the combatants and is determined by the social policy of the state. In general, rehabilitation of the combatants is rather the complex and long-term process that should be carried out in special social institutions by a multidisciplinary team of specialists under the general auspices of a social worker.

From the methodological point of view, it has been proved that the main contradictions in this direction can be solved on the basis of a purposeful organization of professional rehabilitation activities with combatants, which should be carried out by qualified specialists in the system of social services. In order to carry out professional rehabilitation activities with combatants, it is necessary to develop a holistic system based on three concepts: theoretical, methodological and practical. From the standpoint of the theoretical concept, rehabilitation of the combatants involves a complex of medical, physical, psychological, pedagogical and social activities. The methodological concept envisages the justification of the organization of the complex rehabilitation of combatants, functioning in accordance with the principles of systemicity, integrity, consistency, and complexity. The practical concept covers the development of technology for the organization of rehabilitation of combatants based on the use of art therapy, gaming, training technology and innovative techniques.

Keywords: combatants, rehabilitation, contradictions, theoretical, methodological, practical concepts.

В статье проанализирована значимость целенаправленной профессиональной деятельности с военнослужащими, которые были участниками военных действий. Сосредоточено главное внимание на целесообразности реабилитационной деятельности с комбатантами. С методологической точки зрения доказано, что главные противоречия в указанном направлении можно решить на основе организации профессиональной реабилитационной деятельности с комбатантами, которую должны проводить квалифицированные специалисты в системе социальных служб. Высказано авторское видение того, что военнослужащие Вооруженных Сил Украины, которые принимали участие в боевых действиях, требующих повышенного социального внимания, организации системы комплексной реабилитации. Считаем, что с целью профессионального проведения реабилитационной деятельности с комбатантами необходимо разработать целостную систему, базирующуюся на трех концептах: теоретическом, методологическом и практическом.

Ключевые слова: комбатанты, реабилитация, противоречия, теоретический, методологический, практический концепты.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. За даними управління Верховного комісара ООН у правах людини, станом на 15 березня 2017 року за період конфлікту на Сході України кількість загиблих сягає майже 10 000 осіб, ще біля 24 000 тисяч отримали поранення. Жертви продовжують невпинно зростати. Майже 290 тисяч осіб отримали статус учасника бойових дій. Кількість внутрішньо переміщених осіб за весь період конфлікту продовжувало зростати і на початок 2017 року склало більше 2 млн. чоловік. За даними міжнародної організації «Міжнародна ініціатива з розвитку дітей», Україна на 2016 рік входить до ТОП-10 країн світу за кількістю переселенців [2]. Усі наведені факти переконливо засвідчують потребу вираженої діяльності з усіма, хто відчув на власному досвіді усі жахіття військових дій. Однак, найбільше допомоги потребують військовослужбовці, які були учасниками військових дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Відзначимо, що загальні аспекти до реабілітації представлені у роботах Л. Вакуленка, Т. Добровольської, М. Фролова, С. Харченка, Л. Яковлевої та ін. Психологічні чинники впливу бойових дій на стан особового складу проаналізовані у дослідженнях українських науковців О. Бойка, А. Бородія, В. Крайнюка, Є. Литвиновського, О. Макаревича, А. Романишина та ін. Доволі ґрунтовно нині вивчені правові аспекти у сфері реабілітації інвалідів у наукових публікаціях В. Андреева, Я. Безуглої, Н. Болотіної, А. Єгорова, П. Пилипенка, Л. Шумної та інших. У процесі аналізу означеного кола проблематики було з'ясовано, що психолого-педагогічні та соціальні аспекти реабілітаційної роботи з військовослужбовцями розглядали українські науковці В. Алещенко, В. Лесков, М. Маслова, Н. Пономаренко, О. Савченко, О. Хміляр, О. Шекера та інші.

Як доводять науковці [4; 7] при всій багатогранності військових конфліктів система допомоги та реабілітації спрямована на збереження психічного й соматичного здоров'я. У баченні С. Миронця, надання реабілітаційної допомоги для медиків, рятувальників, психологів та соціальних працівників повинна базуватися на: професіоналізмі, невідкладності, простоті, наступності, надійності, індивідуальності [5, с. 36]. Однак, зважаючи на той факт, що такі клієнти соціальних фахівців – як воїни, що були учасниками військових дій – комбатанти – є доволі новим, то існує чимало теоретичних та практичних аспектів, які доцільно з'ясувати.

Відзначимо й той факт, що попри наявність в Україні нормативно-правових документів щодо здійснення реабілітації (Закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (2017 р.), «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (1991/(нова редакція 2017 р.)), «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників АТО» (2015 р.); Накази Міністра оборони України «Про затвердження довгострокової програми медичної реабілітації військовослужбовців миротворчих контингентів Збройних Сил України» (2004 р.); «Про затвердження інструкції про порядок санаторно-курортного забезпечення у Збройних Силах України» (2011 р.); Розпорядження Кабміну «Про затвердження плану заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників АТО» (2015 р.)), жодних спеціальних норм щодо організації реабілітації комбатантів чинним законодавством, нажаль, не передбачено.

Формування мети статті. Мета статті – обґрунтувати потребу цілеспрямованої діяльності фахівців соціальних служб щодо реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями, які були учасниками бойових дій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Насамперед відзначимо, що наші дослідження узгоджуються з думкою О. Юркова про те, що військова служба у ЗСУ є доволі складною та «потребує від командирів глибоких знань закономірностей функціонування психіки особистості військовослужбовців» [9, с. 136]. Як доводять військові психологи П. Лісовський [3] та В. Ягупов [10] у тих військовослужбовців, які брали участь у бойових діях розвиваються такі вольові риси, як цілеспрямованість, сміливість, ініціативність, самостійність, витримка, рішучість, наполегливість. Усе це відбувається за рахунок: організації інтенсивної бойової підготовки; спеціальних тренувань зі зміною обставин, умов та засобів досягнення мети; розвитку мотиваційного компоненту; систематичного закріплення досвіду вольових дій на всіх етапах досягнення результатів.

Тобто, можемо констатувати, що специфіка служби військовослужбовців полягає в необхідності виконання професійних обов'язків в умовах, ускладнених впливом емоційних і фізичних стресових факторів, пов'язаних із бойовими діями, в зв'язку з чим вони можуть бути віднесені до групи ризику розвитку психічної дезадаптації. Виконання складних бойових завдань у військовослужбовців, як правило, супроводжується зниженням психологічних резервів організму, призводить до соціально-психологічних порушень життєдіяльності, несприятливих особистісних змін, які в подальшому негативно позначаються на загальному стані здоров'я, працездатності.

Травматичний досвід, отриманий під час бойових дій, негативно впливає на стан здоров'я військовослужбовців. Після повернення до мирного життя, вони переживають нові стреси пов'язані з соціальною адаптацією, нерозумінням близьких, труднощами в спілкуванні, професійному самовизначенні, самореалізації, створенням сім'ї тощо. Цей стан стає внутрішньою основою дезадаптації людини в суспільстві. З огляду на ці факти, військовослужбовці ЗСУ, які приймали участь у бойових діях, вимагають підвищеної соціальної уваги, організації системи комплексної реабілітації з боку фахівців соціальних служб. Процес інтеграції у суспільство передбачає поєднання медичної, соціальної, психологічної реабілітації. На жаль, існуюча в нашому суспільстві система заходів щодо реабілітації військовослужбовців, ветеранів бойових, учасників АТО має частковий та носить лише фрагментарний характер. Такий стан речей є результатом недосконалості системи соціального захисту цієї категорії населення, тоді як незадоволеність військовослужбовців своїм становищем у суспільстві, високий відсоток суїцидів, побутова невлаштованість, психологічне неблагополуччя є наслідком, з яким стикаються фахівці соціальних центрів, які працюють з комбатантами.

З урахуванням проведеного аналізу наукових джерел з проблеми організації та проведення реабілітаційної діяльності військовослужбовців, які були учасниками бойових дій нами було виявлено певні суперечності між:

- зростаючими вимогами до якості роботи спеціалізованих установ, що здійснюють комплексну реабілітацію військовослужбовців, які приймали участь у бойових діях, і недостатнім забезпеченням реабілітаційних центрів фахівцями реабілітологами;
- необхідністю здійснення комплексної реабілітації військовослужбовців які приймали участь у бойових діях, і відсутністю узгодженої діяльності мультидисциплінарної команди, яка б її здійснювала;
- наявністю в практиці соціальної роботи різноманітних форм, методів, технологій, засобів реабілітації і відсутністю відповідних компетентностей у фахівців щодо їх реалізації на практиці при здійсненні комплексної реабілітації військовослужбовців, учасників бойових дій;
- значним зростанням попиту на реабілітаційні послуги військовослужбовцям та реальним станом їх надання цій категорії клієнтів;
- наявністю зарубіжного досвіду здійснення реабілітаційної діяльності військових в умовах конфліктів і складністю його адаптації до вітчизняних умов.

Усі означені суперечності можна розв'язати на основі цілеспрямованої організації професійної реабілітаційної діяльності з комбатантами кваліфікованими фахівцями в системі соціальних служб.

У своєму дослідженні ми брали до уваги сучасні положення про реабілітаційну діяльність, яка розглядається як «комплекс медичних, психологічних, педагогічних, професійних, юридичних заходів, спрямованих на відновлення чи компенсацію порушених або втрачених індивідом суспільних зв'язків і відносин внаслідок змін стану здоров'я, соціального статусу, втрати близьких людей, навичок навчальної діяльності, соціальної дезадаптації та ін., які супроводжуються стійкими розладами функцій організму» [1, с. 168]. Мета реабілітаційної діяльності полягає у створенні сприятливих умов для життєдіяльності військовослужбовців Збройних Сил України, що приймали участь у бойових діях й визначається соціальною політикою держави. У цілому, реабілітація комбатантів є доволі складним та довготривалим процесом, який має здійснюватися в спеціальних соціальних установах мультидисциплінарною командою фахівців під загальною егідою соціального працівника.

Відзначимо, що нині найбільш вивченою є психологічна реабілітація воїнів після наслідків бойових дій у кризовий період війни на Сході України. До прикладу, як доводить О. Христюк «психологічна реабілітація – це специфічний вид психологічної допомоги, що надається воїнам, які переживають або гострі реакції на актуальний стрес, або загострення відтермінованих негативних психічних наслідків, відтермінованих реакцій та розладів, що зумовлені раніше пережитим, як правило, психотравмуючим бойовим стресом» [8, с. 86]. Однак, поза увагою науковців залишаються інші види реабілітаційної діяльності з комбатантами. З огляду на це, у практичному аспекті ми прагнули розробити цілісну концепцію практичної діяльності з комбатантами, сутність якої полягає в розкритті системи комплексної реабілітації військовослужбовців, учасників бойових дій, що має базуватися на трьох концептах (методологічному, теоретичному й технологічному) та спрямована на оптимізацію практичної діяльності фахівців соціальних структур з урахуванням особливостей життєдіяльності військовослужбовців, специфіки військової професії, а також умов ефективності її здійснення.

Зокрема, у нашому баченні, з позиції теоретичного концепту організації реабілітаційної діяльності комбатантів передбачає комплекс координування заходів медичного, фізичного, психологічного, педагогічного, соціального характеру, спрямованих на найбільш повне відновлення здоров'я, психологічного, соціального та морального статусу і працездатності військовослужбовців, які втратили ці здібності під час бойових операцій. Тоді як методологічний концепт передбачає обґрунтування системи організації комплексної реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України, учасників бойових дій, що функціонує згідно з принципами системності, цілісності, послідовності, комплексності, своєчасності, неперервності, активності, законності, обґрунтованості, взаємодії й координації, удосконалення, економічності, що зумовило дві групи компонентів системи: структурні компоненти (визначають структуру системи комплексної реабілітації військовослужбовців Збройних Сил) і функціональні (відображають практичні шляхи її реалізації). З методичної точки зору для організації комплексної реабілітації військовослужбовців необхідно дотримуватися етапності та алгоритмічності. У свою чергу, практичний концепт передбачає впровадження комплексного підходу до розробки технології організації та здійснення реабілітаційної діяльності військовослужбовців ЗСУ, які приймали участь у бойових діях, на основі активного використання арт-терапевтичних, ігрових, тренінгових технологій та інноваційних методик.

У процесі більш ґрунтовного вивчення означеного кола питань, було встановлено, що нині до найбільш перспективних методів реабілітації науковці відносять: психоедукацію, стабілізацію (техніки заземлення, техніки релаксації), роботу з травмою та адаптацію до змін у житті. До прикладу з психологічної точки зору методика дзеркальної терапії – «Дзеркальний зоровий зворотній зв'язок», запропонована в 1995 р. професором кафедри психології Каліфорнійського університету в Сан-Дієго (США) Рамачандром особливо актуальна у зв'язку з подіями на Сході України і збільшенням кількості військових із ампутованими кінцівками.

Нині методика успішно застосовується для лікування пацієнтів, яких турбують фантомні болі після перенесеної ампутації кінцівки. Фантомний біль – пекуче болісне відчуття в ампутованій кінцівці, що виникає у пов'язаній з нею дієздатній ділянці мозку. Принцип методики полягає в наступному: для роботи необхідне дзеркало достатньо великого розміру, яке розташовують так, щоб було у ньому видно здорову кінцівку. Пацієнт рухає кінцівкою і дивиться виключно на її відображення. Мозок починає сприймати відображену кінцівку як реально існуючу ампутовану. Це призводить до активації відповідних моторних ділянок кори головного мозку. Як свідчить практика, такі щоденні сеанси протягом кількох тижнів значно послаблюють фантомний біль.

У практичному аспекті, як доводить Д. Романовська та О. Ілашук [6], важливим етапом реабілітації є також залучення учасників військових дій із втраченими кінцівками до активної групової роботи. Така групова психотерапевтична діяльність суттєво допомагає їм адаптуватися до мирного життя, повертає колишнього військовослужбовця в родину та допомагає активно взаємодіяти з суспільством.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Серед надзвичайних ситуацій особливе місце займають військові конфлікти, що супроводжуються веденням активних військових дій. У тих військовослужбовців, які були учасниками військових дій спостерігаються суттєві зміни в життєдіяльності й поведінці. Після повернення до мирного життя вони досить часто не можуть адаптуватися до мирного життя, їх не завжди розуміють родичі та близькі, виникають труднощі в спілкуванні, важко самореалізуватися. Доволі часто з цими змінами самотужки комбатанти впоратися неможуть, тому потребують кваліфікованої допомоги, що передбачає організацію реабілітаційної діяльності. Отже, військовослужбовці Збройних Сил України, які приймали участь у бойових діях, вимагають підвищеної соціальної уваги, організації системи комплексної реабілітації. З метою професійного проведення реабілітаційної діяльності з комбатантами необхідно розробити цілісну систему, що базується на трьох концептах: теоретичному, методологічному та практичному.

Перспективи наших подальших розвідок будуть спрямовані на аналіз соціально-педагогічних та акмеолого-психологічних умов, що дозволять суттєво вдосконалити реабілітаційну діяльність комбатантів в системі соціальних служб.

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – 2-ге видання / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – Київ, Сімферополь : Універсам, 2013. – 536 с.
2. Інтернет ресурс. Режим доступу. <http://www.presstv.ir/detail/obama-couldtrigger-world-war>.
3. Лісовський П. М. Військова психологія : методологічний аналіз : навчальний посібник. / П. М. Лісовський – К. : Кондор-Видавництво, 2017. – 290 с.
4. Миронець С. М. Особливості психологічного забезпечення міжнародних гуманітарних місій Тези на конференцію рятувальників / С.М. Миронець // Матеріали 16-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції рятувальників (23-24 вересня 2014 р.) К. : ІДУЦЗ, 2014. – 193 с.
5. Миронець С. М. Сучасні проблеми психологічної допомоги та захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій та збройних конфліктів / С. М. Миронець // Психолого-педагогічні особливості розвитку особистості в освітньому просторі : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Мукачєво, 17-18 травня 2017 р.) / Ред. кол. : Т.Д. Щербан (гол.ред.) та ін. – Мукачєво : Вид-во МДУ, 2017. – С. 35–37.
6. Профілактика посттравматичних стресових розладів: психологічні аспекти. Методичний посібник / Упор. : Д.Д. Романовська, О.В. Ілашук. – Чернівці : Технодрук, 2014. – 133 с.
7. Рева Г. В. Український соціум: загрози екстремальних ситуацій : монографія / Г.В. Рева, В.К. Врублевський, В.П. Ксьонзенко, І.В. Мариніч // За ред. проф. В.К. Врублевського. – К. : Інформаційно-видавничий центр «Інтелект», 2003. – 206 с.
8. Христюк О. Л. Особливості психологічної реабілітації бійців із втраченими кінцівками / О. Л. Христюк // Психолого-педагогічні особливості розвитку особистості в освітньому просторі : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Мукачєво, 17-18 травня 2017 р.) / Ред. кол. : Т.Д. Щербан (гол.ред.) та ін. – Мукачєво : Вид-во МДУ, 2017. – С. 86–88.
9. Юрков О. С. Розвиток особистості військовослужбовця у військовій діяльності / О. С. Юрков // Психолого-педагогічні особливості розвитку особистості в освітньому просторі : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Мукачєво, 17-18 травня 2017 р.) / Ред. кол. : Т.Д. Щербан (гол.ред.) та ін. – Мукачєво : Вид-во МДУ, 2017. – С. 136–138.
10. Ягупов В. В. Військова психологія : підручник / В. В. Ягупов. – К. : ТанDEM, 2004. – 656 с.

Reference

1. Entsyclopedia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery. – 2-he vydannia / Za zah. red. prof. I.D. Zvierievoi. – Kyiv, Simferopol : Universam, 2013. – 536 s.
2. Internet resurs. Rezhym dostupu. <http://www.presstv.ir/detail/obama-couldtrigger-world-war>.
3. Lisovskyi P. M. Viiskova psykholohiia : metodolohichniy analiz : navchalnyi posibnyk. / P. M. Lisovskyi – K. : Kondor-Vydavnytstvo, 2017. – 290 s.
4. Myronets S. M. Osoblyvosti psykholohichnoho zabezpechennia mizhnarodnykh humanitarnykh misiï Tezy na konferentsiiu riatuvalnykiv / S.M. Myronets // Materialy 16-yi Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii riatuvalnykiv (23-24 veresnia 2014 r.) K. : IDUTsZ, 2014. – 193 s.
5. Myronets S. M. Suchasni problemy psykholohichnoi dopomohy ta zakhystu naseleunia v umovakh nadzvychainykh sytuatsii ta zbroinykh konfliktiv / S. M. Myronets // Psykholoho-pedahohichni osoblyvosti rozvytku osobystosti v osvithnomu prostori : zbirnyk tez dopovidei Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, (Mukachevo, 17-18 travnia 2017 r.) / Red. kol. : T.D. Shcherban (hol.red.) ta in. – Mukachevo : Vyd-vo MDU, 2017. – S. 35–37.
6. Profilyaktyka posttravmatychnykh stresovykh rozladiv: psykholohichni aspekty. Metodychnyi posibnyk / Upor. : D.D. Romanovska, O.V. Ilashchuk. – Chernivtsi : Tekhnodruk, 2014. – 133 s.
7. Reva H. V. Ukrainskyi sotsium: zahrozy ekstremalnykh sytuatsii : monohrafiia / H.V. Reva, V.K. Vrublevskiy, V.P. Ksonzenko, I.V. Marynich // Za red. prof. V.K. Vrublevskoho. – K. : Informatsiino-vydavnychiy tsentr «Intelekt», 2003. – 206 s.
8. Khrystiuk O. L. Osoblyvosti psykholohichnoi reabilitatsii biitsiv iz vtrachenymy kintsivkamy / O. L. Khrystiuk // Psykholoho-pedahohichni osoblyvosti rozvytku osobystosti v osvithnomu prostori : zbirnyk tez dopovidei Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, (Mukachevo, 17-18 travnia 2017 r.) / Red. kol. : T.D. Shcherban (hol.red.) ta in. – Mukachevo : Vyd-vo MDU, 2017. – S. 86–88.
9. Iurkov O. S. Rozvytok osobystosti viiskovosluzhbovtsia u viiskovii diialnosti / O. S. Yurkov // Psykholoho-pedahohichni osoblyvosti rozvytku osobystosti v osvithnomu prostori : zbirnyk tez dopovidei Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, (Mukachevo, 17-18 travnia 2017 r.) / Red. kol. : T.D. Shcherban (hol.red.) ta in. – Mukachevo : Vyd-vo MDU, 2017. – S. 136–138.
10. Iahupov V. V. Viiskova psykholohiia : pidruchnyk / V. V. Yahupov. – K. : Tandem, 2004. – 656 s.

Мирон Вовк,

кандидат педагогічних наук, професор,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Myron Vovk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
kmd@pu.if.ua

УДК 37:78-054

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ SCIENTIFIC AND THEORETICAL ASPECTS OF UKRAINIAN MUSICAL ETHNOGRAPHICS

У статті розглядаються актуальні питання методології Української музичної етнопедагогіки структурованої на основі таких принципів народної педагогіки як: єдність історичного і логічного у вивченні музично-педагогічних проявів; наукове пізнання процесу навчання і виховання сімейного музикування; інформація про людину в якій закладені слухомоторні здібності, інтереси і потреби до музикування її природокультурної відповідності і соціальної зумовленості навчання і виховання. До методів дослідження української музичної етнопедагогіки можна віднести: узагальнення практичної спадщини пісенних та інструментальних зразків згідно з природним календарем; аналіз музичних творів, створених українцями для родинного навчання і виховання; визначення музичної народно-побутової культури України зі збереженням етнокультурного та генетичного коду; трактування ретро, синхронного, перспективного, розвитку етномузики, визначеного в зразках музично-лінгвістичних текстів українського фольклору; опрацювання та систематизація музичних матеріалів, опублікованих у різні періоди соціального розвитку України; вивчення і узагальнення теоретичної і практичної спадщини визначних композиторів, літераторів, педагогів минулого і сучасного.

Ключові слова: народна творчість, обряди, традиції, народна музична творчість.

The actual problems of methodology of Ukrainian musical ethnopedagogics are analyzed in the article, its structure consists of such folk pedagogic principles as the unity of historical and logic aspects in musical pedagogic phenomena learning; the scientific cognition of the education process of family music execution; the information about a person with hearing-motor abilities, interests and needs to music execution of his natural and cultural accordance and social condition of education and upbringing.

To the methods of research of the Ukrainian musical ethnopedagogics the following may be referred: generalization of the practical heritage of song and instrumental samples according to the natural calendar; analysis of musical works created by Ukrainians for family education and upbringing; definition of the musical folk-dwelling culture of Ukraine with the preservation of ethno-cultural and genetic code, interpretation of retro, synchronous, perspective development of ethnomusicology, defined in samples of musical-linguistic texts of the Ukrainian folk-lore; processing and systematization of musical materials published in different periods of social development of Ukraine; study and generalization of theoretical and practical heritage of outstanding composers, writers, teachers of the past and modern.

Keywords: folk creativity, customs, traditions, folk musical creativity.

В статье рассматриваются актуальные вопросы методологии украинской музыкальной этнопедагогике структурирующейся на основании таких принципов народной педагогики как: единство исторического и логического в изучении музыкально-педагогических явлений; научное познание процесса обучения и воспитания семейного музицирования; информация о человеке в котором заложены слухомоторные способности, интересы и потребности к музицированию его природокультурной ответственности и социальной обусловленности образования и воспитания.

К методам исследования украинской музыкальной этнопедагогике следует отнести: обобщение практического наследия песенных и инструментальных образцов согласно с природным календарем; анализ музыкальных произведений созданных украинцами для семейного обучения и воспитания; изучение и систематизация музыкальных материалов, опубликованных в различные периоды социального развития Украины; изучение и обобщение теоретического и практического наследия известных композиторов, литераторов, педагогов прошлого и настоящего.

Ключевые слова: народное творчество, обряды, традиции, народное музыкальное творчество.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Музична етнопедагогіка українського народу постає перед нами як важлива ланка народної педагогіки. «Поряд із терміном «народна педагогіка» вживається термін «етнопедагогіка». Поняття «народна педагогіка» і «етнопедагогіка» сумісні, оскільки народна педагогіка знаходить конкретний вияв в етнопедагогіці – в педагогічних традиціях того чи іншого народу» [8, 3-8], – визначає ці поняття Євгенія Сявавко у праці «Українська етнопедагогіка

в її історичному розвитку». Перед українським народом на деяких етапах свого історичного розвитку музична етнопедагогіка поставала як важлива ланка народної педагогіки й висувала певні конкретні завдання. Реалізуючи їх, музична етнопедагогіка знаходила певні засоби, що втілювалися у власних традиціях, звичаях, святах, творили певні знаряддя, інструменти, через які прищеплювались особливі риси для даного етносу. «Етнопедагогіка – це народна педагогіка певної етнічної спільності» [8, 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. На українську музичну етнопедагогіку опиралися у своїх працях Т.Шевченко, Г.Сковорода, Леся Українка, І.Франко, Ф.Колесса, М.Драгоманов, В.Гнатюк, О.Потебня, М.Лисенко, С.Руданський та багато інших видатних діячів української культури [10, 43-44]. Однак чимало питань музичної етнопедагогіки взагалі й української зокрема сучасними науковцями досі ще не досліджено.

Формування мети статті. Більшість дослідників етнопедагогіки вивчають традиції, звичаї, свята, обряди через літературний народний фольклор, залишивши осторонь музику як важливе мистецтво певного етносу. Адже дітям співають колискові, грають танцювальну музику, виготовляють дитячі музичні інструменти, вчать співати часто члени родини – мама, батько, дідусь, бабуся, брат, сестричка, які не мають музичної освіти. А хто їх навчав? Де та етнопедагогіка, яка реалізується засобами музики? Якими методами, організаційними формами здійснюється музичне навчання і виховання і яка мета й результати цього виховання? Це далеко не повний перелік питань, які чекають своєї відповіді й підсумку в навчанні та вихованні підростаючого покоління і визначення трансмісії музичного навчання і традицій українського етносу від покоління до покоління.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Спроби відповісти на ці питання зводилися до того що: музика скоріше оволодіває нашими почуттями, ніж їх осягає розум. Вона здатна змінити настрої людини, емоційний стан, м'язовий тонус, навіть заспокоїти її чи викликати супротив, агресію. Музика й почуття завжди мають етнічний характер і служать трансмісією від покоління до покоління, від одного етносу до іншого.

Відповідаючи на дане питання, що служить будівельним матеріалом для музики й музичної етнопедагогіки українця, необхідно звернутися до історичного екскурсу, роздумів, суджень.

Національно-психологічні особливості музичної етнопедагогіки українця (як і іншої нації) складають такі напрями: *мотиваційні* (своєрідність мотивів, спонукальних сил до музичної діяльності представників етносу); *інтелектуально-пізнавальний* (своєрідність сприймання і музичного мислення носіїв національної психіки, що виражається в наявності специфічних пізнавальних та інтелектуальних якостей (музичний слух, пам'ять, ритм), які дають можливість особливо сприймати через музику оточуючу дійсність, природу, оцінювати її, будувати плани цієї діяльності, моделі способів досягнення її результатів); *комунікативно-поведінковий* (цей напрямок охоплює інформаційну й міжособистісну взаємодію, взаємовідносини і спілкування, показує різницю подібних проявів у музиці представників різних етнічних культур); *емоційно-вольовий* (своєрідність емоційних і вольових якостей, від яких у багатьох випадках залежить результативність музичної діяльності) [6, 3-19].

Українській нації притаманний і домінує *чуттєво-емоційний* елемент, який виражається через естетизм, ліризм, своєрідність гумору, артистизм і нахил до мистецтвотворення [1, 59-62].

Побутування музичного мистецтва в етносі українців є свідченням того, що домінуюча перевага музики над іншими видами мистецтв визначається безпосереднім *емоційним впливом* на людину, оскільки навіть поза волею людини вона здатна вплинути на почуття, викликати сум і радість, горе й велич, спокій і м'язову рухливість тощо. Оскільки на органи сприйняття людини діє звук, він і є тим унікальним «будівельним матеріалом», який породжений природою, що оточувала українця. Людина, що жила у лісовій місцевості, користувалася різними імітаційними звуками дичини, птиці, щоб віднайти собі подібних. Попереджуючи про набіги кочовиків, використовували дзвони, які скоріше передавали умовні звуки про напад і загрозу. Звук завжди був джерелом інформації і спілкування, а тому і став предметом дослідження. У гірській місцевості звук музичного інструмента – трембіти співіщав про народження людини, її кончину на всю гірську округу.

Людина володіла звуком, використовуючи свій голосовий апарат. Артикуляція при вимові певних звуків стала будівельним матеріалом не тільки для мови, а й для такого вміння, як *спів*.

Людське вухо класифікувало різноманіття звуків, що існують у природі, як такі, що породжені коливанням повітряних хвиль від пружного тіла після певних ударів по ньому – такий звук мав можливість повторення і визначався як певний *тон певної висоти* а звуки, що не мали певної висоти, і були породжені неперіодичними коливаннями, дістали назву *шумів*. Зв'язок звукопроявів живої істоти з емоційним станом – важлива передумова народження музичного мистецтва» [7, 10-12], – справедливо стверджують науковці.

У шумах, у переважній більшості, проявляється нежива природа й тому в протигагу звуку, що склали відповідну висоту, силу, тембр (музичні звуки), пов'язані з яскравими емоційними вираженнями, були важливими елементами інформативності. Вона послужила для створення своєї, власної вокальної досконалості та здібності. Для використання звука створювали відповідні пристрої, що наслідували музичні звуки. Це спричинило поштовх до появи музичних інструментів, що разом із вокалізацією власного голосу створило основу мистецтва, яке впливало на почуттєве мислення.

Розвиток музичного мислення і музичного мистецтва відбувався в просторі й часі. Вони пов'язані з географічним середовищем із природовідповідністю, де проживає етнос.

Розвиток музичного мистецтва здійснювався паралельно з удосконаленням інших видів, що розділялися на просторові й просторово-часові, а саме: просторові – архітектура, скульптура, живопис; часові – література, музика; просторово-часові – театр, хореографія, кіно як синтетичні види.

Музичну етнопедагогіку українців доцільно розглядати з погляду розвитку фольклору й не тільки музичного, який тісно пов'язаний «з географічною картою етносу, хронологічними умовами життя, специфікою його етнографічного регіонування, рівнем соціально-економічного розвитку етнографічних регіонів, міжетнічними зв'язками» [3, 8-14].

За історико-етнографічними характеристиками й типологічними ознаками усного словесно-музичного фольклору можна виділити такі *основні регіони*: Середнє Подніпров'я (південь Київщини, Черкащини, Кіровоградщини, правобережжя Дніпропетровщини); західна Полтавщина; Полісся (північ Київщини, Рівненщина, Чернігівщина, північ Сумщини); Слобожанщина (південь Сумщини, Харківщина, лівобережжя Дніпропетровщини, Донеччина, Запоріжжя); південь України: Причорномор'я (Херсонщина, Миколаївщина, Одещина); на Правобережжі – Поділля, Волинь, Прикарпаття, Карпати (Вінниччина, Хмельниччина, Тернопільщина, Львівщина, Івано-Франківщина, Чернівецьщина, Закарпаття) [3, 10]. У цих регіонах є свої підрегіони, в яких сформувалися мовні та пісенно-музичні етнографічні групи. Наприклад, гуцули, що проживають в Івано-Франківській, Чернівецькій, Закарпатській областях по сусідству з румунами; бойки, що мешкають на території Львівської, Івано-Франківської та в Закарпатській областях. Поруч із поляками, словаками, угорцями живуть українські лемки й українські русини, музичний фольклор яких надзвичайно оригінальний. Все це мало вплив на музичний фольклор і, відповідно, на етнопедagogіку.

Саме український музичний фольклор найбільше наближений до природних процесів, у якому календарні пори року рівномірно розподілені (приблизно по три місяці кожна). С.І.Грица пропонує «виділити в ньому два виміри часопростору: сонячно-біологічний (природно-раціональний) та культурно-історичний» [3, 12-13]. У цьому вимірі музичного фольклору виділяються два напрями етнопедagogіки: *календарно-обрядовий*; *родинно-обрядовий*. Календарно-обрядовий тісно пов'язаний із землеробством і скотарством українців. Родинно-обрядовий – дітонародження, молодість, зрілість, старість, надія на безкінечний цикл потойбічного життя (вірування). Обидва виміри – сонячно-біологічний і культурно-історичний – в українській нації відтворені в музичному фольклорі, який втілює в пісню та інструментальну музику й свідчить про історичну безперервність існування та розвиток української нації.

У педагогічній науці поруч із терміном «музична педагогіка» вживають «музична етнопедagogіка». Ці два терміни, в сучасному розумінні, сумісні, тому що музична педагогіка знаходить конкретне проявлення в музичній етнопедagogіці. Різниця тільки в тому, що музична етнопедagogіка в історичному прояві виникла значно раніше в музичному фольклорі українців і знайшла своє втілення в традиціях, обрядах, звичаях, праці, моралі, віруваннях тощо. Не зважаючи на свій емпіризм, музична етнопедagogіка склала ту основу, теоретичну й практичну, яка створила цілісну систему «наукової музичної педагогіки».

Український народ намагався зрозуміти й передати свій досвід, знання, уміння і навички застосування музичного фольклору в правдивому часі й пізніше, коли виникла можливість запису музики, навчати його дітей, молодь, що й створило історичну педагогічну спадщину. Досвід передавати цю мудрість сформувалася разом із виникненням українського етносу раніше, ніж музична педагогіка викристалізувалася в окрему науку.

Постає питання: чому людство, створивши музичне мистецтво, так бережно й терпеливо зберігає і передає його майбутнім поколінням? Чому час і простір не вплинули на затухання музичного мистецтва? Дані питання досліджуються науковцями, пізнаються багатьма народами світу й ще довго будуть вивчатися. Відповіді на них немає можливості, але порушити ці питання вкрай необхідно, оскільки музичний образ, як основна змістова властивість його, не піддається вербальному розумінню. Музичний образ, мелодія мають «абстрактно-узагальнений, неконкретний характер, і мова понять передати його неспроможна» [7, 14-15]. Доцільність музикознавчої освіти зумовлена об'єктивними потребами гуманізації й олюднення її. Цей шлях до олюднення, об'єктивізації, гуманізації музичної освіти сьогодні полягає в перегляді ставлення до національних традицій і знань української музичної етнопедagogіки, до національних цінностей вєсвітнього музичного мистецтва. Особливо в наш час, коли глобалізація все більше охоплює всі сфери життя людини. Тому впровадження цінностей української етнопедagogіки є необхідною умовою реформування змісту музичної освіти, що буде сприяти духовному, громадянському, інтелектуальному становленню державності молоді України. Виховна роль української музичної етнопедagogіки – неоцінний скарб нашого народу. Це зв'язано з тим, що музика може бентежити людську душу, збуджувати або, навпаки, заспокоювати, умиротворювати її. Емоційна дієвість – основний засіб виховної функції музичного мистецтва. Вплив на почуття і розум людини – головна функція музичного мистецтва.

Основа методології української музичної етнопедagogіки становлять принципи розуміння народної педагогіки як: сукупності педагогічних знань, умінь і навичок, почерпнутих із виховного досвіду; єдності історичного й логічного у вивченні музично-педагогічних явищ; наукове пізнання процесу навчання і виховання родинного музикування; положення про людину як вінець природи, в якій закладено слухо-моторні задатки, здібності, інтереси й потреби до музикування її природокультурної відповідності й соціальної зумовленості освіти та виховання.

До методів дослідження української музичної етнопедagogіки можна віднести: узагальнення практичної спадщини пісенних та інструментальних зразків згідно з природним календарем; аналіз музичних творів, створених українцями для родинного навчання і виховання; визначення музичної народно-побутової культури України зі збереженням етнокультурного та генетичного коду; *трактування ретро, синхронного, перспективного* розвитку етномузики, визначеного в зразках музично-лінгвістичних текстів українського фольклору; опрацювання та систематизація музичних матеріалів, опублікованих у різні періоди соціального розвитку України; вивчення й узагальнення теоретичної та практичної спадщини визначних композиторів, літераторів, педагогів минулого й сучасного та інші.

Музичний фольклор тісно пов'язаний із природними процесами. Найперше з календарним циклом, у якому є «два виміри часопростору: сонячно-біологічний (природно-раціональний) та культурно-історичний. У стосунку до визначення вимірів увесь музичний фольклор у макромасштабах можна поділити на рефлексійний і наративний. Перший шар співвідноситься: а) з фазами природи: весна – літо – осінь – зима – сіяння – вегетація – збір врожаю – відмирання старого – народження нового; б) з фазами життя людини: народження – ініціація – весілля – дітонародження – смерть» [3, 12-13], – дуже вдало й органічно аргументує зв'язок фольклору, в тому числі музичного, професор Софія Йосипівна Грица. Музичний фольклор, пов'язаний із біологічним часопростором, утворив види етномузичного й етнопедagogічного напрямів народної творчості: календарно-обрядовий, родинно-обрядовий.

Культурно-історичне пізнання людиною навколишнього світу взаємодіє з її діяльністю, про яку вона оповідає, оспівує, озвучує, про яку вона сповіщає свій рід, народ, свою державу. Ця інформація стосується суспільних

подій, а саме: війни, економічний розвиток, стосунки з іншими народами, з окремими особами тощо. Воно виражається в народних музично-історичних думках, баладах, піснях та інструментальних творах.

Одним із важливих методів пізнання українського етносу є *генетичний*. Через еволюцію та модернізацію музичної етнопедогогіки впродовж тисячолітнього періоду розвитку українського народу, через дослідження й аналіз великого обсягу емпіричного матеріалу музичного мистецтва проглядаються чіткі риси музичної спадщини народної педагогіки, що викристалізовує генетичну основу його *музикальності*. На цю особливість будь-якого народу наголошував Б.М.Теплов у своїй праці «Психологія музичних здібностей» [9, 42]. Музичне обдарування він пов'язав із генетикою, вказавши на «якість своєрідної сукупності здібностей, від яких залежить можливість успішно займатися музичною діяльністю» [9, 42-43]. З цією метою музична етнопедогогіка розрізняє такі індивідуально-психологічні особливості, які вкрай потрібні для музичної творчості й діяльності (наприклад: музичний слух, почуття ритму, музичної пам'яті), що, фактично, є генетично вродженими.

Що за явище «слух» узагалі, «музичний слух» зокрема й «вокальний слух» як набутий фактор? Даючи відповідь на це запитання означає сформулювати мету для дослідження музичної етнопедогогіки, в якій закладено педагогічне цілеутворення пізнати це явище, визначити його якості й шляхи формування та розвитку.

Якщо *слух* – це здатність людини сприймати звукові коливання, які пов'язані з нашою свідомістю, і на його основі формується наша мова як основне джерело спілкування, то *музичний слух* – це природно-генетична здатність людини сприймати, аналізувати й безпомилково розрізняти півтонові й тонові інтервальні величини, правильну інтонацію, його ритміку та запам'ятовування.

Безумовно, що *вокальний слух* охоплює поняття набагато ширше, ніж музичний слух і стосується вокалізації власного голосу людини. Це процес, який сприймає спів іззовні й контролює роботу власного голосового апарату, сповіщає нервову систему, її мозкові центри про якість цього співу. З цього приводу М.В.Микиша пише, що «вокальний слух – це здатність людини чути, сприймати й аналізувати якість голосу, його темброве забарвлення, насиченість і відповідність характеру звука трактованому образу, творові» [4, 48-49]. Робота голосового апарату як у мові, так і в процесі співу в основному схована від безпосереднього спостереження співаком. «Якщо вокальний слух оцінюється як здібність не тільки чути голос, але ясно уявити собі й відчувати роботу голосового апарату співака, то можна зробити висновок, що слух будь-якої людини в певній мірі є «вокальним», тому що сприйняття мови й співу в усіх без винятку дітей – активний слухом'язовий процес» [5, 45-46]. Потреби й інтерес до різних видів музичного мистецтва, їх дослідження і виховання наштовхнули етнопедогогіку на найзагальніший і найпоширеніший метод пізнання – *генетичний*. Аналізуючи музичні здібності людини, Б.М.Теплов звернув увагу на те, що «властивості, специфічні для музичної діяльності на відміну всякої іншої, виявляється, в той же час необхідні для певного виду музичної діяльності. Так, музичний слух є *спеціальною здібністю*, оскільки музична діяльність на протилежності всякої іншої діяльності, й *загальною здібністю*, оскільки протиставляються одна одному види музичної діяльності (слухання музики, виконання музики, творення музики)» [9, 43-44].

Висновки і перспективи подальших досліджень. З'ясовуючи причинно-наслідкові зв'язки, генетичний метод дозволяє послідовно розкривати й простежувати зародження української музичної етнопедогогіки впродовж тисячолітнього періоду розвитку пісенної культури нашого етносу.

Досліджуючи малознаний пласт української музичної етнопедогогіки, який тісно пов'язаний із розвитком освіти й музично-теоретичної думки України, ми робимо намагання осмислити, зрозуміти та передати майбутнім поколінням свій досвід, знання, вміння із цієї невичерпної скарбниці етномузичного мистецтва, сформувати й усвідомити народну мудрість, закладену в музичну творчість духовної культури української нації.

1. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси / О. Вишневецький. – Львів, 1996. с. 59-62.
2. Волков Г. Н. Этнопедагогика чувашского народа / Г. Н. Волков. – Чебоксары, 1969. – 204 с.
3. Грица С. Й. Трансмісія фольклорної традиції / С. Й. Грица. – К. : Астон, 2002. – С. 8-14.
4. Микиша М. В. Практичні основи вокального мистецтва / М. В. Микиша. – К. : Музична Україна, 1985. – с. 47-51.
5. Морозов В. П. Вокальный слух и голос / В. П. Морозов. – М. : Госиздат, 1965. – С. 44-48.
6. Орбан-Лембрик Л. Є. Соціокультурні та етнопсихологічні особливості спілкування / Л. Є. Орбан-Лембрик // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : Плай, 2003. – Вип. 8. – Ч. I. – С. 3-19.
7. Побережна Г. І. Загальна теорія музики / Г. І. Побережна, Т. В. Щериця. – К. : Вища школа, 2004. – С. 10-12.
8. Сявакко Є. І. Українська етнопедогогіка в її історичному розвитку / Є. І. Сявакко. – К. : Наукова думка, 1974. – С. 3-8.
9. Теплов Б. М. Избранные труды / Б. М. Теплов. – М. : Педагогика, 1985. – Т. 1. – С. 40-48.
10. Шевченко Т. Г. Букварь южнорусский / Т. Г. Шевченко. – С. Пб., 1861; Франко І. Я. Найновіші напрями в народознавстві / І. Я. Франко. – К. : Держвидав, 1956. – Т. XIX. – С. 143; Колесса Ф. М. Співанник для школярів / Ф. М. Колесса. – Львів, 1925. – С.43-48.

Reference

1. Vyshnevsky O. Suchasne ukrayinske vykhovannia. Pedahohichni narysy/ O.Vyshnevsky.- Lviv,1996.s.59-62.
2. Volkov H.N.Etnopedahohika chuvashskoho naroda/ H.N.Volkov.-Cheboksary, 1969.-204 s.
3. Hrytsa S.Y. Transmissiya folklornyj tradytsiy/ S.Y.Hrytsa.-K.:Aston, 2002.-s.8-14.
4. Mykysha M.V. Praktychni osnovy vokalnogo mystetstva/ M.V.Mykysha.-K.: Muzychna Ukrayina, 1985.-s. 47-51.
5. Morozov V.P. Vokalnyi slukh i holos/ V.P.Morozov.- M.: Hosizdat, 1965.-s.44-48.
6. Orban-Lembryk L. Ye.Sotsiokulturni ta etnopsykholohichni osoblyvosti spilkuvannia/L.Ye. Orban-Lembryk // Zbirnyk naukovykh prats : filisofiya,sotsiolohiya, psykholohiya.-Ivano-Frankivsk : Play, 2003.- Vyp.8.- Ch.I.- s.3-19.
7. Poberezhna H.I. Zahalna teoriya muzyky/ H.I.Poberezhna, T.V.Shcherytsia.- K.: Vyshcha shkola, 2004.-s.10-12.
8. Siavavko Ye.I. Ukrayinska etnopedahohika v yiyi istorychnomu rozvytku/ Ye.I. Siavavko .-K.: Naukova dumka, 1974.- s.3-8.
9. Teplov B.M. Izbrannyye Trudy / B.M.Teplov.- M.: Pedahohika ,1985.-T.1.-S.40-48.
10. Shevchenko T.H. Bukvar yuzhnorussky / T.H.Shevchenko.- S.Pb.,1861 ; Frankop I.Ya. Nainovishi napriamy v narodoznavstvi / I.Ya.Franko.- K.: Derzhvydav, 1956.-T.XIX.- S.143; Kolessa F.M. Spivannik dlia shkolariv/F.M.Kolessa .-Lviv,1925.- S.43-48.

Олена Дем'янчук,

аспірант,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
(м. Житомир)

Olena Demianchuk,

Postgraduate Student,
Zhytomyr Ivan Franko State University
(Zhytomyr)
demianchuk26@gmail.com

УДК 373.5.091.12(477.85)¹⁸

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПЕРШОЇ ДЕРЖАВНОЇ ГІМНАЗІЇ БУКОВИНИ (XIX СТ.)

TEACHING STAFF SUPPLY OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE FIRST STATE GYMNASIUM IN BUKOVYNA (XIX C.)

У статті обґрунтовано актуальність проблеми кадрового забезпечення першої державної гімназії на території буковинського краю (перша цісарсько-королівська вища гімназія м. Чернівці) в XIX ст. Метою статті є вивчення особливостей викладацького складу гімназії м. Чернівці у XIX ст. Методологічними засадами дослідження є принципи історизму, поєднання логічного та історичного, розвитку. Особлива увага приділяється професійній підготовці вчителів, адже саме вчитель закладав основи освіти і виховання. До педагогічного складу першої державної чернівецької гімназії в XIX ст. входили професори, вчителі рідної мови, вчителі за основним місцем роботи, вчителі-сумісники (внутрішні і зовнішні), а згодом і практиканти. Серед видатних педагогів XIX ст., які працювали в державній гімназії були Штефан Вольф, Бенджамін Іліуц, Альфонс Р. фон Рильський, Вінценц Нойманн, Йосеф Шмід, Ізидор Воробкевич, Франц Грілліч та інші.

Ключові слова: гімназія, буковинський край, вчитель, професійна підготовка педагогів.

The article analyzes the problem of the teaching staff in the first state gymnasium in Chernivtsi during the XIXth century. The aim of the article is to study some peculiarities of the teachers who worked in this gymnasium during the stated period. Methodological principles of the research are principles of historicism, combining logical and historical, development. The author paid special attention to the professional training of teachers, because their main function was upbringing and teaching new generations of youth. In the XIXth century the teaching staff of the first state gymnasium included professors, teachers of the native language, teachers at the main place of work, part-time teachers (internal and external) and trainees. Among the outstanding teachers of the XIXth century, who worked in this state gymnasium, were Stefan Wolf, Benjamin Iliutz, Alfons G. fon Rylskiy, Vincentz Noimann, Josef Schmid, Isidor Vorobkevych, Frantz Grillich and others.

Keywords: gymnasium, Bukovina region, a teacher, the professional training of teachers.

В статье рассматривается проблема кадрового обеспечения первой государственной гимназии на территории буковинского края (первая императорско-королевская высшая гимназия г. Черновцы) в XIX в. Целью статьи является изучение особенностей преподавательского состава первой государственной гимназии г. Черновцы в XIX в. Методологическими основами исследования являются принципы историзма, сочетание логического и исторического, развития. Особое внимание уделяется профессиональной подготовке учителей, ведь именно учитель закладывал основы образования и воспитания. В педагогический состав первой государственной черновицкой гимназии в XIX в. входили профессора, учителя родного языка, учителя по основному месту работы, учителя-совместители (внутренние и внешние) и практиканти. Среди выдающихся педагогов XIX в., которые работали в этой государственной гимназии, были Штефан Вольф, Бенджамин Илиуц, Альфонс Г. фон Рильский, Винценц Нойманн, Йосеф Шмид, Изидор Воробкевич, Франц Гриллич и другие.

Ключевые слова: гимназия, буковинский край, учитель, профессиональная подготовка педагогов.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На даному етапі розвитку сучасного суспільства існує потреба у застосуванні нових та ефективних підходів до підготовки майбутніх вчителів. Вчитель повинен відповідати сучасним вимогам навчання та виховання, адже саме від нього залежить майбутнє його вихованців. Створюючи нову систему підготовки вчителів, важливо правильно використовувати попередній досвід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Питанню професійної підготовки вчителів присвячено багато наукових праць, серед яких дослідження С. Вітвицької, О. Дубасенюк, І. Коновальчука, В. Ковальчук, Н. Ничкало та ін. А проблема підготовки педагогічних працівників Буковини XIX ст. є досі актуальною, адже не була комплексно вивчена, хоча перші спроби дослідження кадрового забезпечення буковинських гімназій були представлені у наукових розвідках Р. Вурцера та І. Житарюк.

Основною умовою успішного сучасного навчального процесу є якісне кадрове забезпечення гімназій, яке забезпечується педагогічним колективом, до складу якого входять педагогічні працівники на посади, передбачені Кабінетом Міністрів України – вчителі-методисти, старші вчителі, вчителі вищої категорії, Заслужені вчителі України та інші [2].

Формування мети статті. Мета статті – розглянути особливості педагогічного складу першої державної гімназії м. Чернівці в XIX ст.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. До педагогічного складу першої цісарсько-королівської вищої гімназії у XIX ст. входили професори, вчителі рідної мови, вчителі за основним місцем роботи, вчителі-сумісники (внутрішні і зовнішні), а з 1879 р. з'явилися перші практиканти [7]. Досліджуючи динаміку педагогічного колективу першої цісарсько-королівської вищої гімназії з 1874 р. по 1887 р., ми можемо стверджувати, що кількісний показник вчителів збільшувався з кожним роком приблизно на 31% – 34,5% [4 – 13] (див. таблицю 1).

Таблиця 1. Динаміка професорсько-викладацького складу першої цісарсько-королівської вищої гімназії м. Чернівці (1868 – 1887 н.р.)

Навчальний рік	Директор, професори і вчителі на основному місці роботи	Вчителі рідної мови	Внутрішні вчителі-сумісники	Зовнішні вчителі-сумісники	Практиканти	Загальна кількість
1868-1869 н.р.	14	3	4	8	-	29
1874-1875 н.р.	13	2	8	10	-	33
1877-1878 н.р.	14	2	5	8	-	29
1879-1880 н.р.	16	2	4	8	1	31
1880-1881 н.р.	14	2	9	9	-	34
1882-1883 н.р.	16	2	9	9	3	39
1883-1884 н.р.	14	2	14	8	1	39
1884-1885 н.р.	16	2	14	6	-	38
1885-1886 н.р.	17	2	12	5	2	38
1886-1887 н.р.	17	2	12	5	2	38

З появою у 1808 р. першої гімназії з'явилася потреба у висококваліфікованих працівниках, які б забезпечували якісний навчально-виховний процес.

У XIX ст. вчитель відігравав основну роль, адже саме він закладав основи освіти і виховання. У гімназіях працювали вчителі, які вбачали свій обов'язок у вихованні свідомих громадян, тим самим виконуючи поставлені перед ними державні завдання [3, с. 211].

Досліджуючи кадровий склад першої гімназії XIX ст., ми звернули увагу на специфіку діяльності класних керівників, а саме, які функції вони виконували. Р. Вурцер у своїй праці дає повну характеристику класного керівника гімназії XIX ст., яка суттєво відрізняється від сучасної. Так, наприклад, у XIX ст. класний керівник був освіченою, різносторонньою особистістю; для досягнення поставленої навчальної мети він повинен був оволодіти методикою викладання як мовних, так і прикладних предметів. Отже, класний керівник це свого роду вчитель-універсал, який свідомо обирав частину навчального матеріалу, і в той же час розробляв методику викладання цього матеріалу, яка була б зрозуміла учням і відповідала б їх віковим особливостям [3, с. 211].

Австрійський уряд, під владою якого перебувала територія Буковини у XIX ст., розробив систему вимог щодо підготовки вчителів середніх навчальних закладів, яка відповідала тогочасним освітнім стандартам.

За свідченням української дослідниці І. Житарюк, виділено певні вимоги до вчителів та їх підготовки, що знайшло підтвердження в наших наукових пошуках. Як зазначає авторка, право на викладання у буковинських гімназіях мали ті вчителі, які закінчили чотирирічні курси в університеті та філософському факультеті, успішно склали іспит зі своєї спеціальності (кваліфікації), рік стажувалися під керівництвом досвідченого педагога (професора) [1].

Іспит, в свою чергу, складався з трьох кваліфікаційних іспитів, проводився кожні три місяці і був допуском до наступного. Наприклад, перший іспит включав в себе домашню роботу з таких предметів як філософія, педагогіка і дидактика; другий іспит проводився в присутності комісії і передбачав написання твору; третій іспит складався з того предмету, на який отримували дозвіл викладання. Також, обов'язковою умовою було скласти успішно усний іспит з німецької мови та мови викладання. А ті кандидати, які не склали успішно іспити, мали право на перескладання [1].

З'ясуємо як проводилося річне стажування майбутніх фахівців. Під час стажування, кандидат повинен був відвідувати уроки свого наставника для того, щоб ознайомитися з правилами поведінки та вимогами до організації навчально-виховного процесу. А показував свою майстерність майбутній вчитель під час проведення уроку. По завершенню успішного стажування кандидат отримував свідоцтво, яке давало йому право викладати обраний предмет в гімназії [1].

До цісарсько-королівської вищої гімназії в м. Чернівці на конкурсній основі приймали педагогів, які були найкращими фахівцями в своїй справі. Конкурсний іспит на посаду вчителя з граматики та гуманітарних наук, який давав право на викладання географії, історії, мови в гімназіях даного типу на конкретній посаді (визначеній попередньо), тривав 12 годин і поділявся на письмовий і усний. Письмова частина іспиту складалася з 6 запитань, де перше питання стосувалося латинської граматики чи стилістики, друге – написання твору латинською або наполовину латинською і наполовину німецькою мовами, третє – перекладу тексту з латинської мови, четверте – перекладу тексту з грецької мови, п'яте – відповідей на питання з географії чи історії, шосте – з математики [3, с. 212]. У свою чергу, усний іспит не обмежувався в часі: він складався з доповіді на обрані кандидатом питання. В тому випадку, якщо кандидат не отримував бажаної посади через незадовільну оцінку екзаменаційної комісії, він був змушений повторно скласти конкурсний іспит на заміщення іншої посади. Незвичним було і те, що місце проведення конкурсних іспитів часто не відповідало майбутньому місцю роботи [3, с. 212].

Як вже зазначалося, вчителів поділяли на групи за основним місцем роботи, за додатковим місцем роботи (зовнішні і внутрішні сумісники), а також на вчителів рідної мови і на практикантів (з'явилися в 1879 р.), відповідно кількісне співвідношення відносно кожної з цих груп було різним. Наприклад, в цісарсько-королівській вищій гімназії м. Чернівці остання група вчителів становила меншість – 5% від загальної кількості (разом за 1879 – 1880 н.р., 1882 – 1883 н.р., 1883 – 1884 н.р., 1885 – 1886 н.р., 1886 – 1887 н.р.), найчисельнішою була група (43%), до якої належали директор, вчителі за основним місцем роботи (разом за 1879 – 1880 н.р., 1882 – 1883 н.р., 1883 – 1884 н.р., 1885 – 1886 н.р., 1886 – 1887 н.р.) [7 – 13].

В навчальних закладах вчителі отримували зарплату згідно займаної посади, а також враховувався і стаж їх роботи (починаючи з 10 років). Зарплата вчителів вищих і нижчих гімназій була однаковою; наприклад, вчитель граматики або богослов'я отримував оклад у розмірі 500 флоринів, вчитель гуманітарного предмету – 600 флоринів, а префект – 700 флоринів [3, с. 213]. За умови успішної 10-річної педагогічної діяльності таким вчителям гімназій доплачували третю частину окладу. А найвища заробітна плата, яку міг отримувати викладач гімназії XIX ст., складала 945 флоринів [3, с. 214].

Вчителі, які працювали в цісарсько-королівській вищій гімназії і не мали житла, отримували матеріальну допомогу від держави в розмірі 200 флоринів [3, с. 213].

Серед видатних педагогів XIX ст., які працювали в цісарсько-королівській вищій гімназії м. Чернівці, були Штефан Вольф (Stefan Wolf), Бенджамін Іліуц (Benjamin Iliutz), Альфонс Р. фон Рильський (Alphons R. v. Rylski), Вінценц Нойманн (Vincenz Neumann), Йосеф Шмід (Josef Schmid), Ізідор Воробкевич (Isidor Worobkiewicz), Франц Грілліч (Franz Grillitsch), Др. Лазар Ігель (Dr. Lasar Igel), Мішель Годлевський (Michael Godlewski), Габріель фон Мор (Gabrielv. Mor), Амброс Занковський (Ambros Szankowski), Карл Тобячек (Carl Tobiaszek), Ніколаус Огоновський (Nikolaus Ogonowski) та інші [7 – 13].

Відомий буковинський педагог досліджуваного періоду Штефан Вольф (Stefan Wolf), народився 12 серпня 1823 року в Шьонштайн в Моравії (тепер це історичний регіон в Чеській Республіці) [3, с. 218]. Середню освіту отримав в гімназії м. Троппау; а вищу (1843-1848) – в університеті м. Оломоуць, де вивчав філософію, а також такі предмети як наука про виховання, класична філологія і юридично-політичне вчення. По закінченню навчання в університеті Штефан Вольф успішно склав конкурсний іспит для викладання у граматичних і гуманітарних класах. Свою педагогічну кар'єру він розпочав на посаді позаштатного вчителя в гімназії м. Інглау (1849 р.), а в 1851р. за рішенням Віденської імператорсько-королівської екзаменаційної комісії він отримав дозвіл працювати вчителем класичних мов. В березні 1859 р. він був призначений на посаду директора Чернівецької гімназії Його Величності Кайзером.

Працюючи на посаді директора цісарсько-королівської вищої гімназії м. Чернівці, Штефан Вольф викладав в старших класах грецьку мову (1868 – 1869 н.р.), латинську мову (1868 – 1869 н.р., 1874 – 1875 н.р., 1877 – 1878 н.р., 1886 – 1887 н.р.), а також факультативний предмет – грецьке церковне письмо (1868 – 1869 н.р., 1874 – 1875 н.р.). Окрім викладацької діяльності, Штефан Вольф займався видавничою справою, адже під його редакцією видавались навчальні програми і щорічники (Jahresbericht) цісарсько-королівської вищої гімназії м. Чернівці [7 – 13].

Виходячи з вище сказаного, ми можемо стверджувати, що в обов'язки директора гімназії входило не тільки керівництво за організацією навчального процесу в буковинських гімназіях, а й викладацька діяльність тощо [7 – 13].

В 1860 р. Штефан Вольф заснував літню спортивну школу для учнів і дорослих [3, с. 218]. Педагог сприяв підвищенню рівня освіченості буковинського населення; про це свідчить те, що він був співзасновником товариства для поширення наукової освіти на території Буковини, пізніше заснував чотирикласну гімназію для дівчаток; він був співзасновником і першим головою буковинського філіалу загального німецького мовного товариства. За цю роботу Штефан Вольф отримав заслужене визнання. Навіть свою відпустку він використовував не для відпочинку, а для виконання науково-педагогічної діяльності. Великою втратою була дата 27 лютого 1898 р. тому, що директор гімназії, видатний педагог, Штефан Вольф помер [3, с. 219].

Видатною особистістю в системі гімназійної освіти Буковини був і Бенджамін Іліуц (Benjamin Iliutz), який народився на Буковині 10 серпня 1806 р. З 9 січня 1847 по 1878 рр. працював на посаді професора греко-католицької релігії [3, с. 230], а в 1874 р. керував василіянським орденом; згодом отримав сан архимадрита. В цісарсько-королівській вищій гімназії м. Чернівці Бенджамін Іліуц викладав греко-католицьку релігію в молодших класах (1868 – 1869 н.р.), а саме в 1 і 4, згодом також в 1-8 класах (1874 – 1875 н.р., 1877 – 1878 н.р.). В цісарсько-королівській вищій гімназії м. Чернівці він працював до 1870 р. Бенджамін Іліуц був видатною постаттю, володів німецькою, румунською і русинською (так називали українську) мовами, які були йому потрібні при викладанні греко-католицької релігії. Професор опанував і такий предмет як латинська мова, який він викладав для 1 і 2 класів [3, с. 230]. Бенджамін Іліуц досягнув значних висот у своїй педагогічній кар'єрі, адже в 41 р. він був професором.

Працював вчителем в цісарсько-королівській гімназії вищій м. Чернівці і Альфонс Р. фон Рильський (Alphons R. v. Rylski), який походив з Галичини. Народився він 8 листопада 1840 р. у Львові. З 1867 – 1868 н.р. працював як позаштатний вчитель і префект в Терезіанській академії (яка знаходиться у Відні) [3, с. 236]. Альфонс Р. фон Рильський зайняв посаду крайового професора з 1869 – 1877 рр. в цісарсько-королівській вищій гімназії м. Чернівці [3, с. 236] і викладав математику в 1, 3 і 5 класах, а німецьку мову – в 2 класі (1868 – 1869 н.р.), пізніше фізику в 3, 4 і 8 класах (1874 – 1875 н.р.). В 1874 р. став науковим співробітником кабінету фізики. Через три роки Альфонс Р. фон Рильського було переведено знову до Відня.

Іншим відомим вчителем гімназій на Буковині був Вінценц Нойманн (Vincenz Neumann), який народився 29 липня 1817 р. Викладацьку діяльність він розпочав в 22 р., як викладач теології. Пізніше Вінценц Нойманн викладав 3 роки (1840 – 1843 рр.) філософію в Празі, згодом перевівся на посаду позаштатного вчителя гімназії в Нойхаус (це комуна в Австрії) [2, с. 234]. В цісарсько-королівській вищій гімназії Вінценц Нойманн працював на посаді професора, і викладав такі предмети як географія та історія в 4-6 класах (1868 – 1869 н.р.), згодом в 2 і 5-7 класах (1874 – 1875 н.р.), а через 2 роки – в 3-4 класах (1877 – 1878 н.р.).

Не менш цікавою особистістю був Йоганн Бранік (Johann Branik), який народився 20 серпня 1826 р. на Галичині. Навчався він у Львові, де вивчав класичну філологію (1855 – 1861 рр.). З вересня 1859 р. розпочав педагогічну кар'єру на посаді асистента вчителя у другій вищій гімназії м. Львова, де працював до січня 1862 р. Потім два роки Йоганн Бранік працював вчителем в м. Самбір (сучасна Львівська область, згодом рік у Станіславі. В 1865 р. йому було присуджено вчене звання професора [3, с. 235]. Будучи професором у цісарсько-королівській гімназії м. Чернівці, Йоганн Бранік викладав у молодших класах (це в 3 – 5 класах) латинську мову (в 1868 – 1869 н.р. викладав для учнів 3-го класу; в 1874 – 1875 н.р. – для учнів 3-а класу; в 1877 – 1878 н.р. – для учнів 3 і 5 класів) і грецьку (в 1868 – 1869 н.р. викладав для учнів 3-го класу; в 1874 – 1875 н.р. – для учнів 4-б і 5-б класів; в 1877 – 1878 н.р. – для учнів 3-го класу). Поряд з викладацькою діяльністю професор Й. Бранік активно займався виховною роботою, оскільки в 1868 – 1869 н.р. був класним керівником 3-б класу [4].

Як уже зазначалося, до педагогічного колективу цісарсько-королівської вищої гімназії входили не лише професори різних галузей науки, а й зовнішні та внутрішні вчителі-сумісники. Йозеф Шмід (Josef Schmid), який народився 22 серпня 1838 р. в Сілезії (історична область Центральної Європи, яка поділена між Німеччиною, Польщею та Чехією). Викладацьку кар'єру розпочав як вчитель-практикант класичної філології, а в 26 р. працював на посаді позаштатного вчителя, і з 1871 – 1893 рр. займав посаду професора в цісарсько-королівській вищій гімназії [3, с. 234], де викладав такі предмети як латинська і грецька мови в 5-6 класах (1868 – 1869 н.р.). А вже через 5 років Йозеф Шмід почав працювати на посаді вчителя в крайовій гімназії і водночас був співробітником бібліотеки. Латинську мову педагог викладав у 5 класі (1874 – 1875 н.р.), а грецьку – в 6 класі (1874 – 1875 н.р.). Починаючи з 1877 р., він викладав німецьку мову в молодших класах – в 2 класі (1877 – 1878 н.р.) і 1 класі (1886 – 1887 н.р.).

Не менш відомим викладачем гімназії в цей час був Франц Грілліч (Franz Grillitsch), який займав посаду командира пожежної служби в м. Чернівці, а також працював вчителем-сумісником в педагогічному училищі, викладаючи фізкультуру 4 години на тиждень з жовтня 1865 р. по липень 1872 р. [3, с. 262]. Працюючи зовнішнім вчителем-сумісником в цісарсько-королівській вищій гімназії м. Чернівці, в 1868 – 1869 н.р. Франц Грілліч викладав свій предмет в двох групах [4], пізніше кількість груп збільшилася до чотирьох (в 1874 – 1875 н.р.) [5], і в 1877 – 1878 н.р. [6].

Зовнішнім вчителем-сумісником, викладачем юдаїки (ізраїльської релігії) в цісарсько-королівській вищій гімназії м. Чернівці був Др. Лазар Ігель (Dr. Lasar Igel); він був заодно й місцевим рабином. Свою викладацьку діяльність Лазар Ігель розпочав в 1853 р., викладаючи юдаїзм спочатку в шести групах (до 1878 р.), а пізніше учні всіх 8-ми класів вивчали цей предмет (до 1892 р.) [3, с. 258]. З 1886 р. Др. Лазар Ігель працював на посаді внутрішнього вчителя-сумісника і був членом цісарсько-королівської шкільної ради [13]. Педагог був відданий своїй справі, адже останні хвилини свого життя провів у стінах рідної гімназії. Стаж педагогічної діяльності видатного педагога – 39 років, які він присвятив головному завданню – вихованню буковинської молоді.

Мішель Годлевський (Michael Godlewski), працюючи зовнішнім вчителем-сумісником в цісарсько-королівській вищій гімназії м. Чернівці в 1868 – 1869 н.р., в 1874 – 1875 н.р. і в 1877 – 1878 н.р., викладав креслення. В 1866 р. Мішель Годлевський отримав посаду професора в греко-православній вищій реальній школі [3, с. 262]. Неординарною особистістю був Габріель фон Мор (Gabriel v. Mor), який народився 22 травня 1848 р. в м.

Бріксен (Італія). В 22 р. він уже був дипломованим вчителем і мав право викладати такі предмети як стенографія, латинська і грецька мови в усіх гімназіях. Свою діяльність Габріель фон Мор розпочав як позаштатний вчитель в м. Фельдкірх (в Австрії). У період 1870 – 1874 рр. він змінив три гімназії, де працював вчителем, переїжджаючи в такі міста як Зальцбург, Чернівці та Хорн. В 1875 р. Габріель фон Мор почав працювати на посаді професора чернівецької гімназії, де вирішив залишитися працювати [3, с. 239]. В цій гімназії професор викладав мовні предмети для учнів як молодших, так і старших класів, наприклад в 1874 – 1875 н.р. – латинська мова (в 6 і 7 класах) і грецька мова (в 8 класі). Починаючи з 1877 – 1878 н.р., Габріель фон Мор викладав німецьку (в 2-б класі), латинську (в 2-б класі) і грецьку (в 5 класі) мови. У 1886 – 1887 н.р. кількість предметів, які викладав професор зменшилася і залишилися тільки латинська мова (в 4-а і 6-б класах) та грецька (в 8 класі). Натомість у 1894 – 1895 н.р. Габріель фон Мор став директором цісарсько-королівської вищої гімназії м. Чернівці, але довго не затримався на цій посаді: цього ж навчального року на II семестр перевівся в гімназію м. Редеуці (Румунія) на посаду директора [3, с. 239].

Амброс Шанковський (Ambros Szankowski) був греко-католицьким священиком, який народився 22 грудня 1832 р. Оримаючи посаду професора в чернівецькій гімназії, де викладав і в молодших, і в старших класах латинську, грецьку, русинську (або українську) і німецьку мови. Таким чином, працюючи в цісарсько-королівській вищій гімназії м. Чернівці, Амброс Шанковський викладав латинську мову для учнів 1-б класу (1874 – 1875 н.р.), 4-б класу (1877 – 1878 н.р.) і 2-а класу (1886 – 1887 н.р.); грецьку мову – для учнів 4-а і 5-б класів (1874 – 1875 н.р.), 3-б, 4-б і 7 класів (1877 – 1878 н.р.), 5-б класу (1886 – 1887 н.р.); русинську (або українську) мову – для учнів 2 і 3 класів (1877 – 1878 н.р.); німецьку мову – для учнів 2-а класу (1886 – 1887 н.р.). Він був членом цісарсько-королівської шкільної ради м. Чернівці, а в 1875 р. отримав статус почесного громадянина м. Коломиї (Івано-Франківська обл.) [3, с. 239-240].

Карл Тобяшек (Carl Tobiaszek) народився 29 березня 1830 р. на Галичині. Успішно завершивши навчання в гімназіях Тернополя і Львова, він вступив на теологічний факультет, де навчався три роки (1851 – 1853 рр.). Карл Тобяшек був професором римо-католицької теології, членом цісарсько-королівської шкільної ради в Чернівцях і радником консисторії. Працюючи в гімназії, він викладав римо-католицьку релігію в 1-8 класах (в 1877 – 1878 н.р. і в 1886 – 1887 н.р.).

Адальберт Мікуліч (Adalbert Mikulicz) народився 27 жовтня 1842 р. у м. Чернівці. Будучи дипломованим вчителем, він викладав історію та географію у Віденському університеті. У травні 1874 р. Адальберт Мікуліч отримав дозвіл на викладання німецької мови у старших класах вищих гімназій. Після тестування, яке він успішно склав у серпні 1884 р., отримав звання професора [3, с. 238]. У цісарсько-королівській вищій гімназії м. Чернівці він працював вчителем, де викладав у молодших і старших класах такі предмети, як географія (в 1-в класі – в 1877 – 1878 н.р.), географія і історія (вивчався як один предмет у 2-б і 8 класах – у 1877 – 1878 н.р., а у 1886 – 1887 н.р. – у 2-б, 4-а і 4-б класах), та німецька мова (у 3-а, 4-а і 6 класах – у 1877 – 1878 н.р., а у 1886 – 1887 н.р. – у 3-а і 8 класах)

Висновки і перспективи подальших досліджень. Досліджуючи питання професорсько-викладацького складу у державній гімназії Буковини, ми можемо стверджувати, що австрійська освітня політика була спрямована на підвищення рівня освіченості буковинської молоді, адже вчителями працювали кваліфіковані спеціалісти з правом викладання окремих предметів. Вчителі у гімназіях мали хорошу психологічну і педагогічну підготовку. А також, педагоги використовували свої вміння для організації навчально-виховного процесу.

Перспективи подальших досліджень, ми вбачаємо у вивченні професорсько-викладацького складу усіх типів гімназій Буковини з кінця XIX ст. до початку XX ст.

1. Житарюк І.В. Кадрове забезпечення математичної освіти Буковини за часів її перебування у складі Австрії / Наука. Релігія. Суспільство. – 2010. № 3. Наука. Релігія. Суспільство [Текст] : науковий журнал / Ін-т проблем штуч. інтелекту, Голов. упр. взаємодії з громадськістю та у справах національностей і релігій Донец. обл. держ. адмін. – 72-78 с.
2. Про освіту: Закон України від 04.06.1991 No 1144-XII [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12.стаття 54](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12.стаття%2054)
3. Wurzer R. Festschrift zur Hundertjährigen Gedenkfeier der Grundung des Gymnasiums 1808 – 1908 / R. Wurzer. – Czernowitz: Drug und Verlag der Edckhard 1909. – 286 s.
4. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogthum Bukowina für das Schuljahr 1869 / St. Wolf. – Czernowitz : Buchdruckerei des Rudolf Eckhardt, 1869. – 75 s.
5. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1875 / St. Wolf. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckhardt, 1875. – 67 s.
6. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1878 / St. Wolf. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckhardt, 1878. – 77 s.
7. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1880 / St. Wolf. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckhardt, 1880. – 90 s.
8. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1881 / St. Wolf. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckhardt, 1881. – 89 s.
9. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1883 / St. Wolf. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckharde, 1883. – 75 s.
10. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtume Bukowina für das Schuljahr 1884 / St. Wolf. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckhardt, 1884. – 77 s.

11. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtume Bukowina für das Schuljahr 1885 / St. Wolf. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckhardt, 1885. – 82 s.
12. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtume Bukowina für das Schuljahr 1886 / St. Wolf. – Czernowitz : R. Eckhardt'sche Buchdruckerei, 1886. – 78 s.
13. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1887 / St. Wolf. – Czernowitz : Eckhardt'sche Buchdruckerei, 1887. – 71 s.

Reference

1. Zhytariuk I.V. Kadrove zabezpechennia matematychnoi osvity Bukovyny za chasiv ii perebuвання u skladi Avstrii / Nauka. Religija. Suspilstvo. – 2010. № 3. Nauka. Religija. Suspilstvo [Text] : naukovi zhurnal / In-t problem shtuchn. intelektu, Golov. upr. vzaiemodii z gromadkistiu ta u spravah natsionalnosti i religii Donets. obl. derzh. admin. – 72-78 s.
2. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 04.06.1991 No 1144-XII [Elektronni resurs] // Zakonodavstvo Ukrainy. – Rezhym dostupu: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12.стаття 54](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12.стаття%2054)
3. Wurzer R. Festschrift zur Hundertjährigen Gedenkfeier der Grundung des Gymnasiums 1808 – 1908 / R. Wurzer. – Czernowitz: Drug und Verlag der Edckhard 1909. – 286 s.
4. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogthum Bukowina für das Schuljahr 1869 / St. Wolf. – Czernowitz : Buchdruckerei des Rudolf Eckhardt, 1869. – 75 s.
5. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1875 / St. Wolf. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckhardt, 1875. – 67 s.
6. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1878 / St. Wolf. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckhardt, 1878. – 77 s.
7. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1880 / St. Wolf. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckhardt, 1880. – 90 s.
8. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1881 / St. Wolf. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckhardt, 1881. – 89 s.
9. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1883 / St. Wolf. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckharde, 1883. – 75 s.
10. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtume Bukowina für das Schuljahr 1884 / St. Wolf. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckhardt, 1884. – 77 s.
11. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtume Bukowina für das Schuljahr 1885 / St. Wolf. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckhardt, 1885. – 82 s.
12. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtume Bukowina für das Schuljahr 1886 / St. Wolf. – Czernowitz : R. Eckhardt'sche Buchdruckerei, 1886. – 78 s.
13. Wolf St. Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1887 / St. Wolf. – Czernowitz : Eckhardt'sche Buchdruckerei, 1887. – 71 s.

Рецензент: Н.А. Сейко, доктор педагогічних наук, професор,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Оксана Дівнич,

аспірант,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Oksana Divnych,

Postgraduate Student,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
o_divnuch@ukr.net

УДК: 377:005.934.5:316.77(23.0)
ББК: 74.5

ВПЛИВ ГІРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ УМІнь МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

INFLUENCE OF THE MOUNTAIN ENVIRONMENT ON THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE SKILLS OF FUTURE SERVICE INDUSTRY SPECIALISTS

В статті розглядається суть, структура та шляхи формування комунікативних вмінь працівника сфери обслуговування. Наголошується на значенні комунікативних вмінь в успішній професійній діяльності, аналізується вплив гірського середовища на характер комунікативної взаємодії в сфері послуг.

Автор підкреслює, що гірське середовище має специфічний вплив на формування комунікативних вмінь: з одного боку ускладнює процеси комунікативної взаємодії, з іншого – створює сприятливі передумови для динамічного розвитку сфери обслуговування, а значить і формує суспільний запит щодо засвоєння особливих комунікативних вмінь.

Уточнено, що гірське середовище формує особливу локальну ідентичність, на основі якої розвиваються специфічні комунікативні вміння. Завданням освітньої діяльності є утвердження комунікативних вмінь, в яких би органічно поєднувалися автентичні етнокультурні особливості та глобалізаційні характеристики.

Ключові слова: комунікативні вміння, локальна ідентичність, сфера обслуговування, гірське середовище.

The article deals with the essence, structure and ways of forming the communicative skills of a service worker. It emphasizes the importance of communication skills in successful professional activities, analyzes the influence of the mountain environment on the nature of communicative interaction in the service sector.

The article deals with the essence, structure and ways of forming the service worker communicative skills. The purpose of the article is to analyze the influence of the mountain environment on the development of communicative skills of future professionals in the service sector in order to create conditions for successful professional activity and positive life paths. Common scientific and special methods are used: comparison, analysis and synthesis, system approach, abstraction. It emphasizes the importance of communication skills in successful professional activities, analyzes the influence of the mountain environment on the nature of communicative interaction in the service sector. Communicative skills are an integral part of professional skills and contribute to productive activities, are formed and developed in it, and also make possible the implementation of subjective interaction. Professional activity as a type of social interaction involves the use of appropriate professional speech etiquette. Professional language proficiency of the service sector specialist involves the use of general and professional speech skills. The mountain environment has a specific impact on the formation of communicative skills: on the one hand it complicates the processes of communicative interaction, on the other – it creates favorable conditions for the dynamic development of the service sector, and therefore forms a public request for the mastering of special communicative skills.

It creates a special territorial identity – the perception of the individual as a representative of a certain «imagined community» based on the unity of the residence territory, history and traditions, socio-cultural experience, value orientations and lifestyle. Communicative skills that embody a local identity based on a mountain environment can be the basis for the professional success of service sector providers. The mountain environment forms a special local identity, on the basis of which specific communicative skills develop. The task of educational activity is the establishment of communicative skills, in which the authentic ethnocultural features and globalization characteristics are organically combined.

Keywords: communicative skills, local identity, field of service, mountain environment.

В статтю розглядається суть, структура і шляхи формування комунікативних вмінь працівника сфери обслуговування. Відзначається значення комунікативних вмінь в успішній професійній діяльності, аналізується вплив гірського середовища на характер комунікативної взаємодії в сфері послуг.

Автор підкреслює, що гірська середовище має специфічний вплив на формування комунікативних вмінь: з однієї сторони ускладнює процеси комунікативної взаємодії, з іншої – створює сприятливі умови для динамічного розвитку сфери обслуговування, а значить і формує суспільний запит щодо засвоєння особливих комунікативних вмінь.

предпосылки для динамичного развития сферы обслуживания, а значит и формирует общественный запрос относительно усвоения особых коммуникативных умений.

Уточнено, что горная среда формирует особую локальную идентичность, на основе которой развиваются специфические коммуникативные умения. Задачей образовательной деятельности является утверждение коммуникативных умений, в которых бы органично сочетались аутентичные этнокультурные особенности и глобализационные характеристики.

Ключевые слова: коммуникативные умения, локальная идентичность, сфера обслуживания, горная среда.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Комунікативні вміння є основою успішної професійної діяльності. Комунікативна діяльність фахівця сфери обслуговування полягає у вмінні задовільнити потреби споживача шляхом надання певних послуг і товарів. В той же час, важливо переконати у винятковості свого продукту, що дуже важливо в умовах зростаючої конкуренції на ринку. Тому для ефективної професійної діяльності важливе значення має використання етнокультурних та територіально-просторових особливостей. Відображення особливостей гірського середовища може створити сприятливі умови досягнення успіху у сфері надання послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Проблема розвитку комунікативних вмінь у сфері професійного спілкування є предметом наукових зацікавлень багатьох вчених. Вагомий внесок у розробку методики формування комунікативних вмінь, розвиток різних видів мовленнєвої діяльності зробили лінгвісти й психолінгвісти Ф. Бацевич, Л. Виготський, В. Григор'єва, І. Зимня, О. Кубрякова, О. Леонтьєв, І. Сениця, С. Фоломкіна, С. Рубінштейн, О. Шахнарович, Л. Щерба та ін. На сьогоднішній день в методиці навчання української мови у вищій школі спостерігаємо неабиякий інтерес до розвитку комунікативних вмінь фахівців різних галузей, про що свідчать спеціальні дослідження Н. Безогодової, Г. Берегової, Л. Головної, Т. Ганніченко, І. Довженко, Л. Златів, М. Ісаєнка, Н. Костиці, В. Михайлюк, Т. Окунович, О. Попової, Л. Стасів, Н. Тоцької та ін. Проте, недостатня увага приділяється дослідженню методики формування комунікативних вмінь фахівців сфери обслуговування на основі етнокультурних та просторово-географічних характеристик. Гірське середовище має унікальний потенціал щодо розвитку сфери послуг і формування конкурентних переваг на основі використання етнографічного колориту.

Формування мети статті. Метою дослідження є аналіз впливу гірського середовища на розвиток комунікативних вмінь майбутніх фахівців сфери обслуговування з метою успішної професійної діяльності та позитивних життєвих траєкторій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Для успішного спілкування фахівця сфери обслуговування повинен володіти необхідними комунікативними вміннями. Узагальнюючі комунікативні вміння працівника сфери обслуговування, можна виділити найбільш важливі: уміння організувати процес спілкування і керувати ним (створення моделі процесу майбутнього спілкування, встановлення емоційного контакту, об'єктивна оцінка партнера по спілкуванню, здійснення рефлексії під час спілкування, прогнозування результату комунікації); уміння активізувати спілкування (застосування вербальних і невербальних засобів спілкування, їх вміле поєднання); уміння організувати обмін інформацією (дотримання етичних норм при використанні різних технік спілкування) [1, с.43].

Комунікативні вміння є складовою професійних вмінь і сприяють продуктивній діяльності, формуються і розвиваються в ній, а також роблять можливим здійснення суб'єктивної взаємодії. Професійна діяльність як вид соціальної взаємодії передбачає використання відповідного професійного мовленнєвого етикету.

Професійний мовленнєвий етикет – це система словесних формул спілкування, стійких висловів, які використовуються у ситуаціях професійної взаємодії. Володіння професійним мовленнєвим етикетом фахівця сфери обслуговування передбачає використання загальних та професійних мовленнєвих вмінь. При цьому загальні мовленнєві вміння – це володіння вербальними засобами, дотримання професійно спрямованих мовленнєвих норм, уміння використовувати обрані мовленнєві засоби у процесі вирішення індивідуальних й колективних виробничих ситуацій, формування персоніфікованого стилю власного мовлення, уникання мовних штамів, послідовне, чітке формулювання висловлювань, володіння мовленнєвим етикетом.

Застосування загальних мовленнєвих вмінь доповнюються професійними мовленнєвими вміннями, що передбачають володіння професійною лексикою, термінологією, різними формами писемного та усного професійного мовлення; уміння створювати тексти, що використовуються у ситуаціях професійної комунікації; використання термінології сфери обслуговування, спеціальної фразеології, стійких висловів, які відповідають соціально значимим ситуаціям професійної комунікації; здійснювати аналіз ефективності професійної комунікації; удосконалення власного професійного мовлення; добір найдоцільніших у професійному спілкуванні мовленнєвих моделей.

Використання професійного мовленнєвого етикету фахівця сфери обслуговування дозволяє планомірно будувати різні етапи комунікативних процесів, урізноманітнювати й увиразнювати власне мовлення; здійснювати взаємодію на основі знань про закономірності спілкування й способи управління індивідом та групою; доцільно використовувати у своїй діяльності професійну лексику; складати документи різного призначення.

Створення дидактичних умов формування професійного мовленнєвого етикету майбутніх фахівців сфери обслуговування передбачає їх мотивацію до вивчення мовленнєвого етикету, формування позитивного ставлення

до діяльності, розвиток пізнавальної активності, усвідомлення особистісного смислу навчання професійному мовленнєвому етикету, використання індивідуального підходу, поєднання групових та індивідуальних форм роботи.

Важливу роль в процесі ефективного формування навичок професійного мовленнєвого етикету фахівця сфери обслуговування відіграють наявність позитивної мотивації діяльності; зацікавленість особистості питаннями мови і мовної культури; систематизація набутих знань; використання різноманітних вправ, що моделюють ситуації спілкування на різних рівнях: «зверху-вниз». «знизу-верх» та «по-горизонталі», моделювання ситуацій, наближених до реальних, за допомогою добору мовного матеріалу, що використовується в мовленні фахівців відповідного профілю, системи тренінгів, комунікативних вправ, завдань, рольових ігор, навчального діалогу.

Гірське середовище має специфічний вплив на формування комунікативних вмінь: з одного боку ускладнює процеси комунікативної взаємодії, з іншого – створює сприятливі передумови для динамічного розвитку сфери обслуговування, а значить і формує суспільний запит щодо засвоєння особливих комунікативних вмінь.

Гори залишаються середовищем особливого спілкування людини з дикою природою [2, с.92]. Особливі природні умови, нестабільний суворий клімат, розмірений часовий ритм, віддаленість більшості сіл від адміністративних, наукових та культурних центрів, недостатньо розвинута інфраструктура впливають на формування та розвиток сфери обслуговування.

Проте гірське середовище із неповторною мальовничою природою та автентичною культурою приваблює населення, що актуалізує потребу в комунікативній взаємодії щодо надання послуг та реалізації товарів.

Гірське середовище формує особливу територіальну ідентичність – це сприйняття індивідом себе як представника певної «уявленої спільноти», яка ґрунтується на єдності території проживання, історії та традицій, соціокультурного досвіду, ціннісних орієнтацій та способу життя [3, с. 114]. Територіально-просторова ідентичність, як правило, представлена наступними рівнями: локальним (місцевим); регіональним; державним/національним; глобальним. Локальна ідентичність уособлює собою первинний (базовий, основний) рівень територіально-просторової ідентичності. Термін «локальний» є похідним від латинського «localis», що означає «конкретне місце» або «розташування у просторі». Локальна ідентичність може реалізовуватися через ідентифікацію з окремими елементами, зокрема: з місцем народження/малою батьківщиною; з особливостями місцевого ландшафту і клімату; із відомими місцевими історико-культурним подіями; із значимими людьми: з близькими та рідними, друзями (безпосередні контакти); колегами по роботі; відомими особами; з економічною спеціалізацією місця і рівнем його соціально-економічного розвитку; з особливими реальними або приписуваними межами колективної поведінки [4, с.140]. Локальна ідентичність – це результат отожднення людиною себе з певним місцем фізичного простору, що має символічну і ціннісну значущість, специфічну культуру. Вона формується під впливом колективного та індивідуального досвіду і взаємодії в межах локальної спільноти.

Комунікативні вміння, які втілюють локальну ідентичність на основі гірського середовища, можуть стати основою професійного успіху працівників сфери обслуговування. Мовленнєві конструкції, що реалізуються в процесі професійної комунікації повинні поєднувати етнографічну специфіку з тенденціями загально цивілізаційного розвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Комунікативні вміння є основою успішної професійної діяльності. Комунікативна діяльність фахівця сфери обслуговування полягає у вмінні задовільнити потреби споживача шляхом надання певних послуг і товарів. Комунікативні вміння є складовою професійних вмінь і сприяють продуктивній діяльності, формуються і розвиваються в ній, а також роблять можливим здійснення суб'єктивної взаємодії. Гірське середовище формує особливу локальну ідентичність, на основі якої розвиваються специфічні комунікативні вміння. Завданням освітньої діяльності є утвердження комунікативних вмінь, в яких би органічно поєднувалися автентичні етнокультурні особливості та глобалізаційні характеристики.

1. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: теорія, технологія, практика : [монографія] / Н.П. Волкова. – Донецьк : Вид-во ДНУ, 2005. – 304 с.
2. Ковальчук В. Особливості організації навчально-виховної роботи в гірських школах// Гірська школа Українських Карпат. – 2007. - № 2-3. – С. 92-97.
3. Коржов Г. Територіальні ідентичності: концептуальні інтерпретації в сучасній зарубіжній соціологічній думці // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – №1. – С.107-124.
4. Локальная идентичность: формы актуализации и типы / Е. В. Морозова, Е. В. Улько. – ПОЛИТЭКС. – 2008. – № 4. – С. 139-151.

Reference

1. Volkova N. P. Profesiino-pedahohichna komunikatsiia: teoriia, tekhnolohiia, praktyka : [monohrafiia] / N.P. Volkova. – Donetsk : Vyd-vo DNU, 2005. – 304 s.
2. Kovalchuk V. Osoblyvosti orhanizatsii navchalno-vykhovnoi roboty v hirs'kykh shkolakh// Hirska shkola Ukrainskykh Karpat. – 2007. - № 2-3. – S. 92-97.
3. Korzhov H. Terytorialni identychnosti: kontseptualni interpretatsii v suchasni zarubizhni sotsiolohichni dumtsi // Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh. – 2010. – №1. – S.107-124.
4. Lokal'naja identychnost': formy aktualizatsii i tipy / E. V. Morozova, E. V. Ul'ko. – POLITEKS. – 2008. – № 4. – S. 139-151.

Рецензент: Луцан Н.І., доктор педагогічних наук, професор, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Ірина Галушчак,

кандидат економічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Iryna Galushchak,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
iryna.galushchak@gmail.com
ID orcid.org/0000-0001-9445-6348

**УДК: 377:33(23.0:477)
ББК:74.5**

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГІРСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

THE PREPARATION OF FUTURE ECONOMISTS TO PROFESSIONAL ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF MOUNTAIN REGION OF UKRAINE

У статті теоретично обґрунтовано підготовку майбутніх економістів до професійної діяльності в умовах гірського регіону України.

Розглянуто феномен «готовність» який розглядається як активно-дієвий стан особистості, настанова на певну поведінку, мобілізованість сил для виконання завдання. Уточнено, що вітчизняні науковці розглядали це поняття у двох аспектах: готовність як психологічний стан (тимчасова, ситуативна готовність) і як характеристика особистості (стійка, тривала готовність).

Автор підкреслює, що особистісний компонент готовності до професійної діяльності може бути розглянутий як внутрішній психологічний механізм регуляції професійної придатності людини.

Зроблено теоретичне обґрунтування поняття «формування готовності фахівця». Уточнено компонентний склад професійної компетентності фахівців у галузі економіки. Автор розкриває поняття і дає характеристику цьому феномену, його значенню для професійної діяльності економістів.

Автор зазначає, що готовність майбутніх фахівців економічних спеціальностей, особливо в умовах гірського регіону виступає фундаментом професійної підготовки, визначає професіоналізм, дає змогу максимально реалізувати себе в конкретній діяльності, сприяє самовдосконаленню, саморозвитку фахівця. Визначено перспективи подальших досліджень у даному напрямі.

Ключові слова: готовність, професійна діяльність, професійна готовність, майбутні економісти, гірський регіон.

The article is theoretically grounded in the preparation of future economists for professional activity in the mountainous region of Ukraine.

The phenomenon of «readiness» which is considered as an active-active state of the person, the direction for certain behavior, mobilization of forces for the task fulfillment is considered. The author notes that the core of the phenomenon of preparedness is psychological and practical readiness: psychological is the basis and stable platform of activity and practical or professional readiness is readiness for application of knowledge and abilities. It is specified that domestic scientists considered this concept in two aspects: readiness as a psychological state (temporal, situational readiness) and as a personality characteristic (stable, long-term readiness). Instead, the notion of «professional readiness» is regarded as a category of the theory of activity (state) and is understood, on the one hand, as the result of the training process, on the other hand, a guideline for something.

The author emphasizes that the personal component of readiness for professional activity can be considered as an internal psychological mechanism of regulation of professional suitability of a person. Ready to understand the personality characteristic, fitness for activity, expressed in the active positive attitude of the person to her, the tendency to engage in it, the mobilization of forces for the performed professional duties and responsibilities.

The theoretical substantiation of the concept of «forming a specialist's readiness» is made. The component composition of professional competence of specialists in the field of economy is specified. The author reveals the concept and gives a description of this phenomenon, its significance for the professional activity of economists. He makes a generalization about the phenomenon of person's readiness for professional activity: first, it is a systemic, integrative phenomenon that is formed by a future specialist during professional training in a higher educational institution; and secondly, the readiness of a person for professional activity consists of certain components; and thirdly, the criterion of person's readiness for professional activity is the awareness of all of its components, as well as the purposeful development of them.

The survey showed that not all students are aware of the importance of raising their own professional level, knowledge of information and communication technologies, and their impact on the field of economic activity.

The author notes that the readiness of future specialists in economic specialties, especially in the mountainous region, serves as the basis for professional training, defines professionalism, makes it possible to realize itself in the concrete activity, and promotes self-improvement, self-development of a specialist. The prospects of further researches in this direction are determined.

Keywords: readiness, professional activity, professional readiness, future economists, mountain region.

В статье теоретически обосновано подготовку будущих экономистов к профессиональной деятельности в условиях горного региона Украины.

Рассмотрен феномен «готовность», который рассматривается как активно-действенное состояние личности, установка на определенное поведение, мобилизованность сил для выполнения задания. Уточнено, что отечественные ученые рассматривали это понятие в двух аспектах: готовность как психологическое состояние (временная, ситуативная готовность) и как характеристика личности (стойкая, продолжительная готовность).

Автор подчеркивает, что личностный компонент готовности к профессиональной деятельности может быть рассмотрен как внутренний психологический механизм регуляции профессиональной пригодности человека.

Сделано теоретическое обоснование понятия «формирование готовности специалиста». Уточнено компонентный состав профессиональной компетентности специалистов в области экономики. Автор раскрывает понятие и дает характеристику этому феномену, его значению для профессиональной деятельности экономистов.

Автор отмечает, что готовность будущих специалистов экономических специальностей, особенно в условиях горного региона выступает фундаментом профессиональной подготовки, определяет профессионализм, позволяет максимально реализовать себя в конкретной деятельности, способствует самосовершенствованию, саморазвитию специалиста. Определены перспективы дальнейших исследований в данном направлении.

Ключевые слова: готовность, профессиональная деятельность, профессиональная готовность, будущие экономисты, горный регион.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На етапі ринкових перетворень і демократизації суспільства в Україні важливого значення набуває професійна підготовка майбутніх фахівців економічного профілю, здатних виконувати складні соціально-економічні завдання та швидко адаптуватися до особливостей професійної діяльності.

Ми вважаємо, що особливу увагу необхідно приділяти підготовці до професійної діяльності майбутніх економістів формуючи у них міцні професійні компетентності.

Випускники вищих економічних навчальних закладів, оволодіваючи здобутками світової економічної думки, повинні також концентрувати увагу на реаліях життя України, враховуючи всі суперечності багатуокладної та змішаної економіки. Тому одним з основних завдань економічної освіти є активізація шляхів підвищення ефективності економічної підготовки фахівців через формування професійно значущих якостей та підвищення і вдосконалення навчальної і практичної діяльності. Складність у визначенні змісту підготовки майбутніх економістів полягає в тому, що вони мають опанувати не лише сучасний рівень наукових знань, а й стан новітніх технологій та методик, а також питання організації і керування відповідними галузями господарства. Бути готовими працювати в умовах гірського регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. В цілому, готовність є важливою умовою успішного виконання будь-якої діяльності, а важливість педагогічної готовності обумовлена складністю і багатогранністю навчально-виховного процесу.

Феномен «готовність» досліджують – В. Бондар, А. Капська, І. Пастир, О. Ярошенко; психологічну готовність – В. Дорохін, С. Равіков, В. Моляко, А. Проскура; мотиваційну – Е.Томас; морально-психологічну – Л. Кондрашова, С. Ніколенко, Г. Штельмах; професійну – Д. Мазоха; моральну – Є. Шевчук; професійно-педагогічну – С. Корищенко; готовність як цілісне утворення розглядається в працях П. Атутова, А. Вайсбурга, Ю. Васильєва, А. Кочетова; готовність як установка – в дослідженнях Д. Узнадзе, Ш. Надірашвілі, А. Прангішвілі; готовність майбутніх економістів до професійної діяльності Н. Левітов, Л. Аболін, В. Стасюк., І. Носач, С. Тарасова, В. Різник та ін.

Вітчизняні науковці К. Дурай-Новакова, Г. Костюк, Н. Кузьміна, О. Мороз, В. Слатьоніна, А. Щербаков та ін. М. Дьяченко та Л. Кандибович визначають готовність як вибірково, прогнозовану активність особистості на етапі її підготовки до діяльності. Автори розглядали це поняття у двох аспектах: готовність як психологічний стан (тимчасова, ситуативна готовність) і як характеристика особистості (стійка, тривала готовність). У своїх роботах вони послідовно і логічно обґрунтували взаємозв'язок та єдність зазначених видів готовності.

Формування мети статті. Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні підготовки майбутніх економістів до професійної діяльності в умовах гірського регіону України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Готовність до діяльності розглядається в сучасній психологічній, соціологічній та філософській літературі, як цілісне направлене вираження особистості, що містить мотиви, погляди, переконання, вольові й інтелектуальні якості, знання, уміння та навички, налаштованість на професійну діяльність і поведінку, яка характеризує сформованість її якостей для виконання діяльності обраної професії [2, с. 88].

Ядро феномену готовності складає психологічна і практична готовність: психологічна є базою та стійкою платформою діяльності, а практична або професійна готовність – це готовність для застосування знань і умінь.

Зауважимо, що в загальній психології поняття «готовність» розглядається як активний-дієвий стан особистості, настанова на певну поведінку, мобілізованість сил для виконання завдання. Вважається, що для того, щоб людина була готова до виконання певної діяльності потрібні знання, вміння, навички, певний інтелектуальний рівень (операційний компонент), налаштованість і рішучість вчинити відповідні дії (мотиваційний компонент). У цьому зв'язку В. Дружинін зазначає, що реальні досягнення індивіда в діяльності визначають саме особистісні якості, його наполегливість, захопленість, особливості темпераменту.

Поняття «формування готовності фахівця» психолог В. Копоруліна визначає як процес, у ході якого відбувається духовне збагачення, удосконалення стилю роботи, розвиток індивідуальності, інтелігентності, внутрішньої та зовнішньої загальної і професійної культури [8].

Проблемою готовності майбутніх економістів до професійної діяльності займалося чимало науковців і кожен із них трактував це поняття по-різному: Н. Левітов зазначає, що готовність залежить від типу вищої нервової системи людини та умов, в яких відбувається діяльність. До таких умов належать: зміст завдань, їх складність і новизна, творчий характер їх розв'язання; мотивація та прагнення до досягнення результатів; ситуація, в якій відбувається діяльність і зразок поведінки оточуючих; усвідомлення власного рівня підготовки; вміння самоналаштуватися [3, с. 107]; Л. Аболін стверджує, що динамічна структура готовності до діяльності складається з таких взаємопов'язаних елементів як: усвідомлення своїх потреб і вимог суспільства; усвідомлення цілей, яких необхідно досягати; оцінка й осмислення умов, у яких будуть відбуватися майбутні дії; визначення рівня впливу своїх інтелектуальних, емоційних, мотиваційних і вольових процесів; оцінка власних можливостей відповідно до рівня вимог; мобілізація сил та само налаштування для досягнення мети [1, с. 18].

Отже, аналізуючи погляди вчених щодо визначення поняття «готовність», слід зазначити, що основні розбіжності зводяться до такого: готовність є станом (що відображає функціональний рівень суб'єкта діяльності), якістю (відбиває особистісний рівень суб'єкта діяльності), уміннями (що забезпечують реалізацію відповідної йому здатності суб'єкта діяльності), змобілізованістю (повна готовність до успішного виконання професійної діяльності, внутрішній стан особистості, що становить певну цілісність, є ознакою професійної кваліфікації, що реалізується в конкретній діяльності). Поняття «професійна готовність» розглядається як категорія теорії діяльності (стан) і розуміється, з одного боку, як результат процесу підготовки, з іншого - настанова на щось.

Враховуючи те, що професійна підготовка — це процес, у якому перетинаються професійний та індивідуальний розвиток особистості, вважаємо, що особистісний компонент готовності до професійної діяльності може бути розглянутий як внутрішній психологічний механізм регуляції професійної придатності людини.

Отже, під готовністю розуміємо особистісну характеристику, придатність до діяльності, що виражається в активному позитивному ставленні особистості до неї, схильності займатися нею, мобілізованості сил для виконаних професійних функцій та обов'язків.

Коротко проаналізуємо наукові дослідження, спрямовані на визначення готовності майбутніх фахівців економічного профілю до професійної діяльності.

Проблему готовності економістів до професійної діяльності вивчає В. Стасюк. Науковець розділяє на групи її компоненти: перша група визначена компонентами, що характеризують професійні якості фахівця, друга група характеризує особистісні якості фахівця-економіста. Вона вважає, що фахівцю мають бути властиві такі професійні якості як: планово-змістовні, мотиваційні, контролюючі, організаційні та координаційні. До особистісних якостей належать: самосвідомість, рефлексивно-комунікаційні, емоційні, мобілізаційні, вольові [6, с. 9].

У дисертаційному дослідженні І. Носач досліджувала проблему формування професійних умінь і навичок майбутніх економістів у процесі вивчення інтегративних фахових дисциплін. Вона виділила такі компоненти готовності економіста до професійної діяльності як мотиваційний, ціннісний, когнітивний і професійну самосвідомість [4, с.89].

Вимоги до професійної діяльності менеджерів фінансово-економічного профілю вивчає С. Тарасова. До структури готовності майбутніх менеджерів вона відносить інформаційну, мотиваційну, психологічну і рефлексивну складові [7, с. 7].

Вивчаючи готовність до професійної діяльності економістів В. Різник дала таке визначення цьому поняттю: «готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців економічних спеціальностей - це складне особистісне утворення, що є комплексним відображенням цілого ряду особистісних рис і професійних якостей, важливих для успішної професійної діяльності» [5, с.139].

Здійснений аналіз праць, присвячених феномену готовності особистості до професійної діяльності, дав змогу зробити такі узагальнення.

По-перше, вона є системним, інтегративним феноменом, який формується у майбутнього фахівця протягом професійного навчання у вищому навчальному закладі. Готовність до професійної діяльності є підґрунтям професійної компетентності фахівця. Якщо розглядати взаємозв'язок цих феноменів відносно діяльності, то готовність є потенційним, а компетентність – реальним.

По-друге, готовність особистості до професійної діяльності складається з певних компонентів, перший з яких визначає ціннісно-мотиваційну орієнтацію майбутнього фахівця, другий – розвиненість його професійних знань та вмінь, третій – особистісну готовність – його професійно значущі якості, в тому числі такі, що дають змогу здійснювати регулятивну та контролювальну функції.

По-третє, критерієм готовності особистості до професійної діяльності є усвідомлення нею всіх складових, а також цілеспрямований їх розвиток.

Проаналізуємо готовність студентів випускних курсів спеціальності «Облік і аудит» до професійної діяльності в умовах гірського регіону.

Нами було проведено опитування студентів. Аналіз відповідей студентів на перше запитання «Чи плануєте Ви працювати у гірській місцевості?» виявив, що 33 % студентів відповіли «так», але за умови, що робота їх зацікавить (матимуть свій бізнес), 67% студентів дали відповідь «ні».

Даючи відповіді на запитання: «Чи задоволені Ви професійною підготовкою?» 70% студентів відповіли, що дуже задоволені; 24% - не зовсім задоволені і тільки 6% чекали зовсім іншого.

Відповідь на третє запитання «Чи сприяє кращій підготовці використання вами інформаційно-комунікаційні технології? Чи готові використовувати їх у професійній діяльності?» показали, що студенти усвідомлюють важливість використання інформаційно-комунікаційних технологій у майбутній професійній діяльності та готові до їх використання в навчальній діяльності. Так 68% опитаних продемонстрували усвідомлення важливості інформаційно-комунікаційних технологій у майбутній професійній діяльності, 32% студентів відзначили важливість технологій, однак не могли обґрунтувати свою точку зору, 16% опитаних не надали особливого значення використанню цих технологій.

На запитання «Чи спілкуєтеся Ви на професійних форумах, чатах?» 4% опитаних дали позитивну відповідь, інші (96%) - негативну.

Відповідаючи на запитання «За допомогою яких джерел Ви отримуєте професійну інформацію (бухгалтерський облік, менеджмент, економіка, законодавчі документи та ін.)?» 6% студентів назвали конкретні джерела, інформацію з яких вони знаходять, 58% опитаних відповіли, що цікавляться такими виданнями під час підготовки до семінарських занять, однак конкретних джерел не назвали, і 36% відповіли, що цікавляться такою інформацією, але користуються для цього загальним пошуком в Інтернеті.

Результати опитування показали, що не всі студенти усвідомлюють важливість підвищення власного професійного рівня, володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, їхній вплив на галузь економічної діяльності.

Натомість готовність майбутніх фахівців економічних спеціальностей, особливо в умовах гірського регіону виступає фундаментом професійної підготовки, визначає професіоналізм, дає змогу максимально реалізувати себе в конкретній діяльності, сприяє самовдосконаленню, саморозвитку фахівця.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У наслідок теоретичного дослідження проблеми та проведеного анкетування студентів ми дійшли висновку, що специфіка формування професійної готовності фахівців економічного профілю, в умовах гірського середовища, полягає в конструюванні змісту підготовки на принципах цілісності і системності та необхідності врахування особливостей майбутньої професійної діяльності економіста в ході відбору структури і змісту підготовки.

Отже, важливим чинником в економічній професійній освіті є створення таких умов навчальної діяльності студентів і конструювання навчального змісту професійно-орієнтованих дисциплін таким чином, за яких здійснювалася б трансформація пізнавальних мотивів у професійні.

Подальші наукові розвідки у цьому напрямку спрямовуватимемо на поглиблення теоретичного обґрунтування та розробку підготовки майбутніх економістів з використанням у навчальному процесі інформаційно-комунікаційні технології та за допомогою дистанційної форми навчання.

1. Аболин Л. М. Эмоциональная устойчивость в напряженной деятельности, ее психологические механизмы и пути повышения : автореф. дис. соискание научн. степени д-ра психолог. наук : спец. 19.00.07 / Л. М. Аболин. - М., 1989. - 43 с.
2. Кашлев С. С. Интегративные методы обучения педагогике : учеб. пособ. / С. С. Кашлев. - Минск : Высшая школа, 2004. - 176 с.
3. Левитов Н. Д. Психология труда / Н. Д. Левитов. - М. : Учпедгиз, 1963. - 340 с.
4. Носач І. В. Формування професійних умінь і навичок майбутніх економістів у процесі вивчення інтегративних фахових дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 04 «Теорія і методика професійного навчання» / І. В. Носач. - К., 2008. - 232 с.
5. Різник В. В. Теоретичні засади формування готовності студентів економічних спеціальностей до професійної діяльності у вищій школі / В. В. Різник // Вісник Черкаського університету. - Серія : Педагогічні науки. - Черкаси, 2008. - Вип. № 136. - С. 136-141.
6. Стасюк В. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа-вищий заклад освіти» : автор. дис.на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійного навчання» / В. Д. Стасюк. - Одеса, 2003. - 20 с.
7. Тарасова С. М. Формування у майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю готовності до управлінської діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / С. М. Тарасова. - Кіровоград, 2006. - 20 с.
8. Тучина О. Р. Самоінтерпретація і рефлексивність [Текст] О. Р. Тучина // Современные исследования социальных проблем : (электронный научный журнал). - 2012. - № 5 (13). - Режим доступа // www.sisp.nkras.ru.

Reference

1. Abolin L. M. Emocional'naja ustojchivost' v naprjazhennoj dejatel'nosti, ee psihologicheskie mehanizmy i puti povyshenija : avtoref. dis. soiskanie nauchn. stepeni d-ra psiholog. nauk : spec. 19.00.07 / L. M. Abolin. - M., 1989. - 43 s.
2. Kashlev S. S. Integrativnye metody obuchenija pedagogike : ucheb. posob. / S. S. Kashlev. - Minsk : Vysshaja shkola, 2004. - 176 s.
3. Levitov N. D. Psihologija truda / N. D. Levitov. - M. : Uchpedgiz, 1963. - 340 s.
4. Nosach I. V. Formuvannya profesiynykh umin' i navychok maybutnikh ekonomistiv u protsesi vyvchennya intehratyvnykh fakhovykh dystsyplin : dys. ... kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 04 «Teoriya i metodyka profesiynoho navchannya» / I. V. Nosach. - K., 2008. - 232 s.
5. Riznyk V. V. Teoretychni zasady formuvannya hotovnosti studentiv ekonomichnykh spetsial'nostey do profesiynoyi diyal'nosti u vyshchij shkoli / V. V. Riznyk // Visnyk Cherkas'koho universytetu. - Seriya : Pedahohichni nauky. - Cherkasy, 2008. - Vyp. # 136. - S. 136-141.
6. Stasyuk V. D. Pedahohichni umovy profesiynoyi pidhotovky maybutnikh ekonomistiv u kompleksi «shkola-vyshchyy zaklad osvity» : avtor. dys.na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriya i metodyka profesiynoho navchannya» / V. D. Stasyuk. - Odesa, 2003. - 20 s.
7. Tarasova S. M. Formuvannya u maybutnikh menezheriv finansovo-ekonomichnogo profilyu hotovnosti do upravlinskoyi diyal'nosti : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : 13.00.04 / S. M. Tarasova. - Kirovohrad, 2006. - 20 s.
8. Tuchina O. R. Samointerpretacija i reflektivnost' [Tekst] O. R. Tuchina // Sovremennye issledovaniya social'nyh problem : (jelektronnyj nauchnyj zhurnal). - 2012. - № 5 (13). - Rezhim dostupa // www.sisp.nkras.ru.

Тетяна Качак,

кандидат філологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Tetiana Kachak,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
tetiana.kachak@pu.if.ua
ID *orcid.org/0000-0002-6863-1736*

УДК 821.161. 2 : 37.014.3
ББК 83.8

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА ЯК ЗМІСТ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

CONTEMPORARY UKRAINIAN LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUTH AS A CONTENT OF LITERARY EDUCATION

У статті висвітлено художні особливості сучасної української літератури для дітей та юнацтва. Зроблено жанрово-тематичний огляд, відзначено основні тенденції розвитку цього сегмента літератури. Охарактеризовано специфіку літературної освіти, змістовий і методичний компоненти. На основі аналізу нових навчальних програм з літературного читання та української літератури запропоновано критичні зауваги та міркування щодо оновлення змісту літературної освіти. Зазначено, що важливу роль у досягненні мети літературної освіти відіграє промоція якісних у художньому плані книг.

Ключові слова: література для дітей та юнацтва, жанрово-тематичний огляд, коло читання, літературна освіта.

The article deals with the artistic features of contemporary Ukrainian literature for children and youth. The author of the paper does a genre-thematic review, determines the main tendencies of the development of this segment of literature. Characterized by the specifics of literary education, the content and methodical component at each stage. The criticisms and considerations regarding the updating of the content of literary education were proposed based on the analysis of new curricula on literary reading and Ukrainian literature. It is noted that an important role in the achievement of the goal of literary education is played by the promotion of high-quality artistic books.

Keywords: literature for children and youth, genre-thematic review, reading range, literary education.

В статье освещены художественные особенности современной украинской литературы для детей и юношества. Сделано жанрово-тематический обзор, отмечено основные тенденции развития этого сегмента литературы. Охарактеризованы специфика литературного образования, содержательный и методический компоненты. На основе анализа новых учебных программ по литературному чтению и украинской литературе предложено критические замечания и соображения относительно обновления содержания литературного образования. Отмечено, что важную роль в достижении цели литературного образования играет продвижение качественных в художественном плане книг.

Ключевые слова: литература для детей и юношества, жанрово-тематический обзор, круг чтения, литературное образование.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Література для дітей та юнацтва – художньо-естетичний та соціокультурний феномен, адресовані дітям і юному поколінню художні, науково-популярні та публіцистичні твори, які складають основний компонент змісту літературної освіти. У процесі оновлення нормативної бази, яка забезпечує навчально-виховний процес у дошкільних закладах, загальноосвітній школі, вищих навчальних закладах, актуальною стає проблема якості змісту літературної освіти. На часі – жанрово-тематичний аналіз текстів, запропонованих для вивчення школярам; перевірка їх репрезентативності в умовах сьогодення, відповідності актуальним тенденціям літератури для юних читачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Теоретико-методологічною основою дослідження стали літературознавчі праці, присвячені вивченню різних аспектів літератури для дітей, її специфіки та функціональних параметрів (У. Баран, К. Зайцева, Т. Качак, В. Кизилова, Л. Круль, Н. Марченко, Л. Овдійчук, О. Панько, О. Папуша, Б. Салюк); наукові студії з проблем літературної освіти у школі та вищих навчальних закладах (Н. Богданець-Білокаленко, І. Бойцун, О. Джеджелей, Л. Іванова, О. Ісаєва, Г. Ключек, В. Мартиненко, Р. Мовчан, В. Науменко, О. Ніколенко, В. Панченко, Є. Пасічник, О. Савченко, О. Ситченко, Н. Скрипченко, О. Слоньовська, М.Сулима, Б.Шалагінов, В. Шуляр та ін.)

Формування мети статті. Мета розвідки – окреслити особливості сучасної літератури для дітей та юнацтва, охарактеризувати специфіку літературної освіти, оновлення навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з літературного читання та української літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасний етап розвитку української літератури для дітей якісно відрізняється від попередніх новими ідеями, проблематикою, іншим рівнем сприйняття текстів. На початку XXI ст. формується погляд на дитяче читання не тільки як на засіб навчання та виховання, а й джерело розваги, чинник емоційного розвантаження дитини. Свої корективи у тематику, жанрові, образні та наративні параметри сучасної книги для дітей вносить час. Розвиток літератури для дітей та юнацтва на сучасному етапі характеризують: відсутність тематичних обмежень; розгалужена жанрова система; синтез і дифузія жанрових форм в межах одного тексту; домінування фантастичного над реальним у літературі для дітей молодшого та середнього шкільного віку, а реалістичної прози – у літературі для читачів старшого шкільного віку; адресування поетичних текстів здебільшого дітям дошкільного та молодшого шкільного віку, прозових – підліткам і юнацтву; поглиблення психологічної характеристики дітей-героїв, центрування оповіді довкола персонажів із проблематичною поведінкою; переосмислення літературної традиції попередніх епох; розширення функціональності творів, актуалізація їхнього комунікаційного процесу (автор – текст – читач), генерування нового (розважального) емоційного досвіду.

Яскраво представлені жанрово-тематичні підрозділи поезії та прози. Вірші для дітей завжди вирізнялися особливим тематичним звучанням, жанровим розмаїттям, яскравим персонажем, образною мовою, оригінальною фонікою, виразною метрикою і строфікою. Це засвідчує творчість Івана Андрусяка, Василя Голобородька, Михайла Григоріва, Анатолія Качана, Оксани Кротюк, Галини Кирпи, Оксани Луцшевської, Галини Малик, Івана Малковича, Лесі Мовчун, Мар'яни Савки, Романа Скиби, Гнигорія Фальковича та ін. Сучасній поезії часто властиві ще й алогічність, іронічність, метафоричність, ігровий характер, мовні каламбури, фольклорні та літературні ремінісценції, астрофічна побудова. Жанрову палітру сучасної поезії для дітей komponують ліричні вірші, загадки, скоромовки, лічилки, байки, поеми, віршовані казки, пісні, вірші-ігри, каламбури, іронічні вірші, ігрові вірші. У їх тематичному діапазоні – буття природи, дитинство, казкових героїв, родина, Батьківщина, явища суспільної дійсності; морально-етичні, екзистенційні, національно-патріотичні, громадянські мотиви. Надзвичайно багата мовна палітра текстів сучасної дитячої поезії, що забезпечує їй змістову точність, оригінальний фонічний, метричний, стилістичний, графічний малюнок. Гра словом – один із характерних проявів сьогоденної поезії для дітей.

Сучасну українську прозу, адресовану юним читачам, презентують літературні казки, пригодницькі, реалістичні, історичні, автобіографічні, біографічні, детективні й фантастичні оповідання, повісті, романи. У жанрі літературної казки активно працюють Леся Мовчун («Арфа для павучка»), Богдана («Казки Різдва») і Дзвінка Матіяш («Казки П'ятинки»), Мар'яна і Тарас Прохаськи («Хто зробить сніг», «Куди зникло море», «Як зрозуміти козу»), Зірка Мензатюк («Київські казки»), Володимир Читай («Правдиві історії Чарівного Лісу») та ін. Багатогранно представлена у сучасній літературі для дітей та юнацтва пригодницька проза, про що свідчать твори Галини Малик («Неймовірні пригоди Алі в країні Недоладії»), Сергія Гридїна (трилогія «Федько, прибулець з Інтернету»), Марії Чумарної («Лумпумчик»), Олександра Дерманського (Король буків, або Таємниця Смарагдової книги), «Малюка – принцеса Драконії», «Чудове Чудовисько»), Галини Пагутяк («Лялечка і Мацько», «Втеча звірів, або Новий бестіарій»), Лесі Вороніної («Прибулець з Країни Нямликів», «Нямлик і Балакуча квіточка», «Таємне товариство боягузів...»), Андрія Бачинського («Неймовірні пригоди Остапа і Даринки», «Детективи в Артеку») та ін. Як правило, у них вигадані герої та «реальні» діти, які з ними взаємодіють і потрапляють у пригоди. Більшість пригодницьких текстів – повісті-казки, в яких поєднане реальне і вигадане. Це проявляється на композиційному, сюжетному, стилістичному рівнях тексту. Сюжети повістей-казок теж розгортаються в двох (реальному і фантастичному) вимірах. Фантастичний, казковий світ постає як сон, уява головного героя чи його мандрівка в часі. Типове є використання композиційного прийому «текст у тексті». Сучасні автори частіше акцентують на тематичних аспектах повісті, уникаючи в жанровизначальному заголовку генологічного аспекту – «казка».

Казковість як тип образності може виявлятися у художньому творі будь-якого жанру на тематико-проблематичному (проблематика добра і зла, оптимістично-життєствердний пафос, чарівно-героїчна, соціально-побутова та природописна тематика), образному (казкові персонажі, протистояння позитивних і негативних персонажів), композиційно-стильовому (казковий (умовний) хронотоп, опозиція свого й чужого царства, ліс, як простір небезпеки, роздоріжжя як ситуація вибору; специфічна композиційна організація (казкові зачини та кінцівки, трикратність дії, образ казкового оповідача)); мовно-наративному (мовностилістичні казкові формули і кліше (ініціальні, медіальні, фінальні), типові казкові тропи і фігури (гіперболи, літоти, персоніфікації; трикратні повтори, ампліфікації, тощо) рівнях. Казковість притаманна сучасним детективним («У пащі крокодила», «Пастка у підземеллі», «Таємниця підводного міста», «У залізних нетрях», «Таємниця золотого кенгуру» Лесі Вороніної чи «Клуб Боягузів», «Мисливці за привидами», «Колекція гадів», «Страшні історії Андрія Кокотюхи») та фантастичним повістям для дітей.

Реалістична проза, яка давно стала невід'ємним сегментом «глобального ринку дитячої книжки», тим дзеркалом, завдяки якому дитина бачить себе і суспільство, в сучасній українській літературі для дітей представлена оповіданнями, повістями і романами Андрія Бачинського, Наді Білої, Сергія Гридїна, Оксани Думанської, Оксани Луцшевської, Галини Малик, Дзвінки Матіяш, Зірки Мензатюк, Марини Павленко, Степана

Процюка, Оксани Рудушинської, Оксани Сайко, Василя Теремка та ін. Кожен письменник акцентує на актуальних та резонансних для нашого часу темах і проблемах, орієнтуючи їх здебільшого на підліткову читацьку аудиторію.

Художня інтерпретація історичних подій завжди привертала увагу юних читачів. Поєднання фактографічності, хронології подій з пригодницьким сюжетом, змалюванням історичних осіб, художніми домислами – ознаки історичної прози, адресованої дітям та юнацтву. Важливі її аспекти – прослідковування долі головного героя з дитинства; показ становлення особистості, змужніння; поряд із історичними особами діють звичайні персонажі; у полі зору події, які досі не були належно потрактовані чи замовчувались; увиразнення розуміння історії українського народу у контексті взаємодіями з іншими народами і державами.

Кращі традиції історичної прози, розповіді про боротьбу українців за незалежність і волю – в основі повістей і романів Володимира Рутківського («Сторожова застава», «Джури козака Швайки», «Сині води»), Марії Морозенко («Іван Сірко – великий характерник», «Іван Сірко – славетний кошовий»), Олександра Гавроша («Неймовірні пригоди Івана Сили», «Пригоди тричі славного розбійника Пинті», «Розбійник Пинтя у Заклятому місті»), Зірки Мензатюк («Таємниця козацької шаблі»), Ярослава Яріша («Самійло») та ін. Історична проза «створює духовно-емоційну атмосферу, у якій органічна єдність естетичних і моральних переживань збагачує й духовно розвиває особистість» [3, с. 207].

Найчастіше у центрі автобіографічних і біографічних творів, адресованих дітям та юнацтву – події з дитинства автора, які вразили найбільше і відіграли особливу роль у формуванні його світогляду, ціннісної позиції, а то й визначили майбутню долю. Свої дитячі роки під час війни описують Володимир Рутківський у «Потерчатах» і Богдан Радиш-Маринюк у повісті «Той, що хмари молотить». Спогадами у дитинство і юність поринає Ольга Слоньовська у романі «Дівчинка на кулі». Окрему групу прозових творів становлять біографічні тексти, побудовані на розповідях про дитинство виданих людей (письменників, акторів, громадських діячів, спортсменів та ін.). Біографічні факти з дитинства видатних особистостей переплітаються із авторським вимислом, цитатами із творів, інтерпретаційними коментарями у книгах із серії «Життя виданих дітей».

Впродовж останніх років вийшли книги Андрія Кокотюхи «Колекція гадів», «Страшні історії», «Мисливці за привидами», «Половання на золотий кубок», «Клуб боягузів», «Гімназист і Чорна рука»; Наталії та Валерія Лапікурів «Детектива!»; Євгенії Кононенко «Бабусі також були дівчатками»; Анатолія Птіцина «Посмішка азовського крокодила»; Наталії та Олександра Шевченків «Привид у Домі Гукала», «Як не скарб, то пожежа», «Все в шоколаді»; Богдана Жолдака «Коли генії плачуть»; Олеся Ільченка «Чорне озеро кохання», «Смертельний круїз», «Медгоспідаль», «Пастка для геймера», які засвідчили розвиток детективної прози для дітей та юнацтва. Письменники використовують різноманітні сюжети, пропонуючи дітям разом з героями розплутувати нитку подій та шукати першопричини злочину.

Значного розвитку у сучасній літературі для дітей та юнацтва набув жанр фантастичної прози та фентезі. «Літературна фантастика – це феномен, завдяки якому читач отримує можливість розширити межі реальності» [1, с.121]. Читаючи фентезі, підлітки задовольняють потребу у реалізації незадоволених бажань, у грі, перевтіленні. Сучасна українська фантастична література має розгалужену систему жанрових підвидів: історико-фантастичний («Час настав», «Гроза над Славутичем», «Багряні крила» Костя Матвієнка), пригодницький («Ну чисто янгол!» Ірини Потаніної), фантастичний («Вежі та підземелля» Марини Соколян, «Крило», «Дика Енергія. Лана» Марини і Сергія Дяченків), пригодницько-фантастичний («Лісом, небом водою. Книга 1. Лисий», «Лісом, небом водою. Книга 2. Леля», «Лісом, небом, водою. Книга 3. Інженер» Сергія Оксеніка) романи і роман-фентезі («Королівство» Галини Пагутяк, «Душниця» Володимира Арєнева, «Межник» Олександра Денисенка).

Як бачимо, сучасна українська література для дітей та юнацтва різноманітна тематично і жанрово, позначена високою художньо-естетичною якістю і варта того, щоб бути змістом літературної освіти, а значить стати предметом вивчення у школах, вищих навчальних закладах, де готують майбутніх педагогів.

Поняття «літературна освіта» трактується як безперервний навчальний процес, яким передбачається оволодіння мистецтвом слова, формування естетичних і художніх смаків людини. Основна мета літературної освіти – виховання творчого читача із самостійним критичним мисленням, формування гуманістичного світогляду, загальної культури, естетичних смаків особистості. Об'єкт літературної освіти – особистість учня (його духовно-емоційний світ, моральні цінності та орієнтації, творче мислення, уява, читацькі компетенції, мовлення) [5]. Літературна освіта базується на двох ключових взаємопов'язаних компонентах: змістовому та методичному. Перший дає відповідь на питання – «Що читати?» і визначає сукупність творів, які читають діти. Методичний компонент дає відповідь на питання «Як читати?», як осмислювати та аналізувати ці твори.

Літературна освіта, що реалізується в закладах України різних типів, має структуру, яка відзначається послідовністю, наступністю й поступовим збагаченням знань, розвитком умінь і навичок дітей: пропедевтичний етап (дитячий садок) – початкова школа (1 – 4 класи) – основна школа (5 – 9 класи) – старша школа (10 – 11 класи). Відповідно до вікових особливостей учнів курс літератури в 5 – 11 класах загальноосвітньої школи має три етапи: 5 – 7 класи – формування потреби до читання (1-й етап); 8 – 9 класи – системне читання (2-й етап); 10 – 11 класи – творчо-критичне читання (3-й етап). Частини й етапи літературної освіти відрізняються принципами відбору літературних текстів, побудовою програм і відповідних методик, але поміж ними має бути тісний зв'язок і наступність, адже всі разом вони складають єдину систему літературної освіти [5].

На пропедевтичному етапі літературної освіти (дошкільна освіта) коло читання дошкільнят складають переважно фольклорні твори, невеличкі поетичні зразки, літературні казки про тварин. Літературна освіта у

системі початкового навчання, спрямована на розвиток інтелектуальної та емоційної сфер кожного учня, дає змогу пізнавати навколишній світ через світ художньої книжки, збагачує знаннями, формує людяне ставлення до дійсності та виховує, стає першоосновою для розвитку мовлення, естетичного почуття молодших школярів. Метою літературної освіти на цьому етапі є залучення учнів до мистецтва читання, ознайомлення з видатними творами національної і світової літератури. Учитель повинен забезпечити високий рівень реалізації змісту літературної освіти школярів, підготувати їх до систематичного вивчення літератури в основній школі.

Більшу частину творів, що входять в коло читання дітей шкільного віку, складають програмові твори. Уже два роки поспіль з оновленою програмою з «Літературного читання» у початковій школі вивчають твори тридцяти сучасних письменників. Це відображають спеціально укладені хрестоматії сучасної української дитячої літератури для читання у 1,2 і 3,4 класах [7; 8]. Більшість із запропонованих авторів (Сашко Дерманський, Галина Малик, Зірка Мензатюк, Леся Вороніна, Леся Мовчун, Оксана Кротюк, Мар'яна Савка) у творчому доробку мають дійсно вартісні, високохудожні твори для дітей. Однак, є невеликий відсоток авторів, які «втрапили» у програму, але їх тексти занадто складні чи спрощені для цієї вікової категорії читачів (як, наприклад, віршики Оксани Луцківської чи вербальний компонент ігрових завдань Тетяни Мельник) або не апробовані, видані нещодавно, моментами примітивні і не витримують ніякої критики (наприклад, повість Саші Кочубей «Сім нескладух Говорухи», деякі вірші Олени Мамчич). Отож, велика відповідальність покладається на вчителя, який зуміє правильно підібрати текст, розставити акценти і спонукати дітей не просто прочитати, а емоційно «пережити» зображений художній світ.

Порівняно з початковою школою предмети, що забезпечують літературну освіту, в основній школі розмежовуються: українська та світова література. Курс літератури в 5 – 7 класах будується на підставі проблемно-тематичного принципу і є першим етапом літературної освіти в основній школі, який умовно можна назвати «прилучення до читання». Його продовжує другий етап, «системне читання», що пов'язаний із вивченням літератури у 8-9 класах, яке базується на поєднанні історико-літературного й жанрово-родового принципів. 11-12 класи – творчо-критичне читання – третій етап літературної освіти в основній школі, який ґрунтується на комплексному принципі (для вивчення старшокласникам запропоновані твори морально-філософського, соціально-філософського, психологічного, історичного змісту, до яких учні вже стали готові за рівнем свого психологічного й культурного розвитку).

Відповідно до нової Концепції літературної освіти школярам середньої та старшої школи для текстувального вивчення пропонуються до 30-40 % творів ХХ – ХХІ століття. Оновлена програма з української літератури містить твори наших сучасників: Степана Процюка («Аргонавти»), Олександра Гавроша («Неймовірні пригоди Івана Сили»), Марини Павленко («Русалонька з 7-В»), Зірки Мензатюк («Таємниця козацької шаблі»), Галини Малик («Незвичайні пригоди Алі в Країні Недоладії»), Володимира Рутківського («Джури козака Швайки») та ін. [Див. 6]. Однак це не вирішує проблеми. Діти часто читають програмові твори без інтересу, осмислення. Г.Д. Клочек, піднімаючи проблему реформування шкільної літературної освіти, акцентує на якісному відборі справді знакових текстів й авторів; обмеженні кількості «програмових» творів та зосередженні на глибокому вивченні літературної класики у старших класах; ґрунтовному аналізі творів, що вивчаються, практикуванні жанру «шкільного есе» [4].

Сучасні учні сприймають текст передусім як джерело інформації, об'єкт розумової, аналітичної діяльності. Якщо учень емоційно не включений до процесу читання, якщо відсутній діалог між ним і твором, якщо проблеми, що обговорюються у процесі читання, не торкаються душі читача, то найвірогідніше результативність такого читання буде низькою. Коло читання на цьому етапі літературної освіти визначається в основному програмами з літератури. І тільки незначна частка – це твори, які читають діти на позакласному читанні, самостійно, за додатковими рекомендаціями вчителів, бібліотекарів, друзів тощо. Отже, постає проблема прагматичного ставлення сучасних школярів до читання. І вирішити її можна тільки тоді, коли читання буде не вимушеним, примусовим, а внутрішньою потребою дитини зануритися у художній світ, «жити емоціями героїв», насолоджуватися мовою твору. Зараз є дуже багато текстів як для молодших школярів, так і для підлітків, які пропонують відповіді на питання, що їх хвилюють; героя-ровесника, емоції якого близькі, моделі знайомих життєвих ситуацій тощо. Чудовим прикладом є серія книг про і для підлітків («Незрозумілі», «Не-Ангел» Сергія Гридїна, «Солоні поцілунки» Ольги Купріян, «Я закохалася» Марії Морозенко, «Крута компанія» Надії Білої, «Дівчина з міста» Олени Рижко, «16 весна» Василя Теремка), видана у ВЦ «Академія» чи книги Сергія Гридїна («Не такий», «І паралельні перетинаються»), Андрія Бачинського («140 децибелів тиші»), Оксани Сайко («Новенька та інші історії»), Валентина Бердта («Мій друг Юрко циркуль», «Все починається в 13»), видані у Видавництві Старого Лева. Промоція таких книг – один із засобів розвитку читацької культури дітей. Пропагуючи читання важливо врахувати функціональний аспект, тобто мету і результат читання. Зараз відбувається трансформація моделі читацької культури, що зумовлює диференціацію типів читання: читання-навчання, читання-спілкування, читання-розвага, читання-відпочинок, читання-переживання, читання-втеча від реальності, читання-задоволення [Див. 2, с. 243 - 244].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи сказане, зазначимо: сучасна література для дітей та юнацтва різноманітна тематично і жанрово. Автори пропагують загальнолюдські, національні, демократичні цінності, створюючи високохудожні твори, що написані на основі літературної традиції, використання новаторських підходів у змістовому, жанровому, стильовому, образному і нарративному планах. Творчість А. Бачинського, Л. Ворониної, В. Голобородька, С. Гридїна, А. Качана, А. Кокотюхи, О. Луцківської,

Г. Малик, Б. Матіяш, Дз. Матіяш, З. Мензатюк, М. Павленко, Г. Пагутяк, С. Процюка, І. Роздобудько, В. Рутківського, О. Сайко, та ін. дає уявлення про тенденції розвитку, художні особливості літератури для дітей початку ХХІ ст. і має стати основою змісту літературної освіти на всіх етапах. Адже незважаючи на ті аспекти реформування, які вже відбулися, літературна освіта в Україні все ще потребує оновлення як на рівні змісту, так і на рівні методики. Однак перспективним шляхом розвитку читацької культури юного покоління є не тільки реформування літературної освіти, а й активна промоція дитячої книги та читання поза навчальними закладами. Тільки використання найкращих практик промоції читання серед дітей та підлітків забезпечить якісний результат: читаюче, а значить – мисляче, свідоме, всебічно розвинене, культурне майбутнє покоління.

1. Баран У. Комунікація у літературі для дітей та юнацтва. Монографія / У.Баран. – Львів: Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва, Івано-Франківськ, 2017. – 240 с.
2. Качак Т. Літературна освіта в Україні: промоція дитячої книги і читання / Тетяна Качак // Література. Діти. Час: Вісник центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. Вип. 4. – Рівне: Дятлик М., 2013. – С. 239 – 246.
3. Кизилова В. В. Художня специфіка української прози для дітей та юнацтва другої половини ХХ століття: монографія / В. В. Кизилова. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 400 с.
4. Клочек Г. Чи туди йдемо? (Про сучасний стан шкільної літературної освіти в Україні) / Г. Клочек // Освіта і управління: науково-практичний журнал. – 2007. – № 3-4. – С.68-74
5. Концепція літературної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508/
6. Українська література 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://mon.gov.ua/content/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2017/08/11/na-sajt-ukrayinska-literatura-5-9.-z-chervonimdoc-\(2\).pdf](http://mon.gov.ua/content/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2017/08/11/na-sajt-ukrayinska-literatura-5-9.-z-chervonimdoc-(2).pdf)
7. Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 1,2 класах / укладач Тетяна Стус. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. – 160 с.
8. Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 3, 4 класах/ укладач Тетяна Стус. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. –192 с.

Reference

1. Baran U. (2017). Komunikatsiia u literaturi dlia ditei ta yunatstva. [Communication in the literature for children and youth]. Lviv: Tsentr doslidzhennia literatury dlia ditei ta yunatstva, Ivano-Frankivsk.
2. Kachak T.(2013). Literaturna osvita v Ukraini: promotsiia dytiachoi knyhy i chytannia. [Literary Education in Ukraine: Promotion of the Children's Book and Reading]. Literatura. Dity. Chas: Visnyk tsentru doslidzhennia literatury dlia ditei ta yunatstva. Rivne: Diatlyk M.
3. Kyzyllova V. V. (2013). Khudozhnia spetsyfika ukrainskoi prozy dlia ditei ta yunatstva druhoi polovyny XX stolittia. [The artistic specificity of Ukrainian prose for children and youth of the second half of the twentieth century]. Luhansk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka».
4. Klochek H. (2007). Chy tudy ydemo? (Pro suchasnyi stan shkilnoi literaturnoi osvity v Ukraini). [Are we going (On the Current State of School Literature Education in Ukraine)]. Osvita i upravlinnia: naukovo-praktychnyi zhurnal.
5. Kontseptsiiia literaturnoi osvity (2011) [The concept of literary education]. http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508/
6. Ukrainska literatura 5-9 klasy (2017). Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Ukrainian literature 5-9 grades. The program for secondary schools].<http://mon.gov.ua>.
7. Khrestomatiiia suchasnoi ukrainskoi dytiachoi literatury dlia chytannia v 1, 2 klasakh (2016). [The textbook of modern Ukrainian children's literature for reading in 1, 2 classes]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva.
8. Khrestomatiiia suchasnoi ukrainskoi dytiachoi literatury dlia chytannia v 3, 4 klasakh (2016). [The textbook of modern Ukrainian children's literature for reading in 3, 4 classes]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva.

Оксана Кондур,

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Oksana Kondur,

Candidate of of Physics and Mathematics Sciences,
Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
oxikon13@gmail.com

УДК 37.014

ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬО-НАУКОВИХ УПРАВЛІНСЬКИХ МОДЕЛЕЙ У КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ГЛОБАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

TRANSFORMATION OF EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC MANAGEMENT MODELS IN THE CONTEXT OF THE INFORMATION REVOLUTION OF THE GLOBAL EDUCATION SYSTEM

У статті проведено аналіз управлінських та інформаційних процесів сучасної системи освіти в умовах глобалізації. Описано інституційний аспект глобалізації освіти.

Обґрунтовано, що збільшується попит на освіту, яка розповсюджується за допомогою інформаційних технологій. При цьому електронний освітній простір повинен містити в собі систему керівництва та контролю над процесом передачі та засвоєння знань.

Відзначається, що перебудова економіко-політичних систем в усьому світі відбулась паралельно із впровадженням інформаційних технологій у різні сфери життя. Глобальні суспільні та економічні трансформації потребують також реструктурування освіти. Зміни в попиті на послуги освіти покликані зробити більш гнучкою пропозицію в освітній сфері.

Ключові слова: глобалізація, освіта, система вищої школи, віртуальний університет, суспільні трансформації, інформаційні системи.

The article is devoted to the research of administrative and information processes of the modern education system in the conditions of globalization. The institutional aspect of the globalization of education is described.

It is substantiated that the demand for education, which is spreading through information technologies, is increasing. In this case, the e-learning space should include a system of guidance and control over the transfer and learning process.

It is noted that the restructuring of economic and political systems around the world took place in parallel with the introduction of information technology in various spheres of life. Global social and economic transformations also require restructuring of education. Changes in the demand for education services are intended to make the proposal more flexible in the educational field.

Keywords: globalization, education, system of high school, virtual university, social transformation, informational systems.

В работе проведен анализ управленческих и информационных процессов современной системы образования в условиях глобализации. Описано институциональный аспект глобализации образования.

Обосновано, что увеличивается спрос на образование, распространяется с помощью информационных технологий. При этом электронное образовательное пространство должно включать в себя систему управления и контроля над процессом передачи и усвоения знаний.

Отмечается, что перестройка экономико-политических систем во всем мире состоялась параллельно с внедрением информационных технологий в различные сферы жизни. Глобальные общественные и экономические трансформации требуют также реструктурирования образования. Изменения в спросе на услуги образования призваны сделать более гибким предложение в образовательной сфере.

Ключевые слова: глобализация, образование, система высшей школы, виртуальный университет, общественные трансформации, информационные системы.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Характерною рисою сучасного світу є глобалізація процесів як на рівні держав, так і окремих індивідів. Це зумовлює пошук нових світоглядних орієнтирів та їх формування через освітню систему. При цьому основна функція освіти в сучасних умовах – це не тільки розвиток особистості, а й забезпечення стійкого соціально-економічного та науково-технологічного розвитку країни з урахуванням як особливих національних і соціокультурних цінностей, так і глобальних тенденцій [7]. Водночас сучасні світові вимоги розвитку освіти та економіки, як середовища її існування, трансформували заклади освіти у сукупність бізнес-процесів, які

об'єднані в інформаційну та управлінську систему. Ці освітньо-управлінські тенденції необхідно використати для радикальної перебудови освіти на демократичних засадах.

Негативним наслідком глобалізації стало посилення соціально-економічної нерівності в суспільстві, що вплинуло на зростання нерівності в отриманні та використанні інформації й відповідно знань, нерівності у культурному та соціальному капіталі. Перетворення у освітній сфері повинні усунути ці проблеми і зробити освіту суспільним інститутом в інтересах соціальної більшості

Чимало наукових досліджень присвячена глобалізації управління освітою. Водночас процеси регіоналізації і децентралізації, посилення місця вибору в освітньому процесі вимагають нових управлінських рішень та їх наукового обґрунтування.

На початку нашого століття школа (від початкової до вищої) як соціально-культурний інститут і сам освітній процес набувають кардинально нових характеристик. Тому вивчення управлінських процесів в освітній галузі неможливе без розуміння сутнісних змін в об'єктах управління, а саме: в організації навчального процесу, у змісті освіти, в інституційних характеристиках навчальних закладів. Демократизація управління, з одного боку, виявилася неузгодженою з освітніми завданнями, а, з іншого боку, спроби гуманізації освітнього процесу в основному не підтримувалися відповідними управлінсько-організаційними змінами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Такими вченими як А. Бадью, Б. Бернштейн, Ю. Габермас, А. Жіро, С. Жижек, Д. Келлнер, Г. Маркузе, К. Поппер, Г. Райхельт, Ч. Рейч, П. Фрейре, М. Фуко критично оцінено уявлення про соціальний і культурний зміст освіти. Філософсько-педагогічні концепції демократичної освіти знайшли своє відображення у працях таких вчених, як Ж.-Ж. Руссо, С.І. Гессен, Дж. Дьюї, А. Нейл, Гутман, Ш. Амонашвілі, У. Паркер, Д. Спрінг, А.Н. Тубельський та ін. Проблема освіти інновацій і реформ займались М. Кирст, С. Сарасон, М. Фуллан, Д. Чапмен та ін. Соціологічні, педагогічні і психологічні дослідження освіти як цілісного інституту проводили Т. Парсонс, Е. Етціоні, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський, Р. Мейган, П. Мортімор, Д. Рейнолдс [4].

Демократизації управління освітою присвятили свої дослідження такі вітчизняні науковці, як Л. Антошкіна, Л. Березівська, Л. Ващенко, Л. Гаєвська, В. Зінченко, Г. Єльнікова, В. Кремень, С. Крисюк, В. Луговий, І. Лікарчук, В. Майборода, Н. Нижник та ін.

Формування мети статті. Глобалізаційні світові процеси сприяли інтенсивному розвитку інформаційних технологій. У результаті відбувся перехід від постіндустріального до інформаційного суспільства, у якому основним капіталом є знання та інформація. Такі перетворення висунули нові вимоги до змісту і цілей освітньої системи, а отже потребує трансформації менеджмент цієї сфери. Проаналізуємо управлінські та інформаційні процеси сучасної системи освіти в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У будь-якій освітній системі найосновніше – це вчитися. Проте освіта не зводиться тільки до отримання знань. Протягом тисячоліть в умовах повільного прогресу за життєвий цикл одного покоління вимоги до обсягу знань та рівню вмінь, моральні стандарти і релігійні належності фактично не змалювалися. Але за останні десятиліття зміст і характер необхідних знань і вмінь за час активності одного життєвого циклу кардинально оновлюється кілька разів. Все це зумовлене переходом до інформаційної моделі суспільства. За таких умов виникає гостра потреба створення великомасштабних систем для отримання додаткових знань чи перекваліфікації великої кількості потенційно цінних працівників. Водночас зросла потреба у числі носіїв знань та вмінь високої кваліфікації [5]. Реалізація всіх цих вимог без створення відповідних освітніх систем неможлива.

Інституційний аспект глобалізації освіти полягає у наступному:

- забезпечення варіанту рівності освітніх можливостей, орієнтованого на компенсацію соціальної і культурної нерівності під час участі в освітньому процесі через подолання механізмів соціально-економічної й культурної селекції;
- виявлення і подолання чинників обмежень в організації і змісті освіти на основі досвіду вільної освіти;
- демократизація освітнього процесу на основі відповідального вибору форм і змісту навчання;
- підтримка різноманіття форм і змісту освіти для задоволення потреб громадян;
- узгодження інтересів різних груп, залучених в ухвалення рішень у сфері освіти, через відкриті канали комунікації і критичну дискусію;
- розширення автономії навчальних закладів у вертикальній системі управління в контексті посилення суспільного характеру управління освітою.

«Вибір моделі управління освітою пов'язаний зі специфікою соціально-політичних умов країни», про що свідчить аналіз зарубіжного досвіду державного управління розвитком системи освіти в провідних країнах світу [1]. Соціально-економічні трансформації в українському суспільстві спричинили інноваційні процеси у функціонуванні навчальних закладів, що посилює потребу зміни традиційних поглядів на управління. Стійкого розвитку як країни в цілому, так і окремих галузей суспільного життя можна досягти лише шляхом реформ, орієнтованих на інновації, зокрема впровадження демократичних засад в управлінську діяльність у тісному зв'язку з децентралізацією надання послуг [6].

Як зазначають науковці, «демократизація управління освітою реалізується перш за все в залученні до цього процесу різних соціальних груп населення (викладачів, студентів, представників бізнесу та ін.). Результатом модернізації управління вищою освітою має стати розробка й впровадження відкритої моделі, побудованої на принципах поєднання централізації та децентралізації, активного залучення всіх зацікавлених сторін до управління освітою, поєднання внутрішньої самооцінки вищих навчальних закладів і зовнішньої оцінки їх діяльності незалежними організаціями та експертами.» [3].

Відбулась трансформація парадигми освіти від «освіти на все життя» до «освіти протягом життя». При цьому зміни в попиті на послуги освіти не тільки стосуються окремих моментів доступу до освіти протягом життя людини, але і покликані зробити гнучкішою пропозицію в сфері освіти. Зокрема активно впроваджуються методи логістики, наприклад – модель «оперативної поставки», за якою споживач може отримувати освітні програми (часто короткострокові) в тому вигляді і в той час, коли в цьому виникне необхідність.

Наслідками того, що пропозиція на ринку освіти має відповідати моделі «оперативної поставки», є: 1) освіта скоріше «тягнеться» за ринковим попитом, ніж «проштовхується» самостійно; 2) збільшення гнучкості пропозиції на ринку освітніх послуг вимагає шукати нові засоби для постачання цих послуг; 3) виникає потреба у частішому застосуванні високотехнологічних засобів, щоб користувачі (навчальні заклади та здобувачі освіти) з їх допомогою могли впоратися з гнучкістю пропозиції і попиту без зайвих витрат. Тобто збільшується попит на освіту, яка розповсюджується за допомогою інформаційних технологій.

Завдяки розширенню мобільних технологій теоретично можна забезпечити навчання для всіх і в будь-який зручний час. Одним із найвідоміших у світі новим способом отримання знань для широких мас є дистанційне навчання. Великий крок вперед матеріальне, технічне оснащення дистанційного навчання зробило з появою Інтернету, який є глобальною, самоорганізуючою, незалежною, загальнодоступною інформаційною мережею. Інтернет – це вдала форма реалізації ідеї В.Вернадського, Е. Ле-Руа і Тейяра де Шардена [2] про ноосферу як саморозвиваючу, розумову, моральну «оболонку» земної кулі.

Але така освіта може бути лише вищою чи їй еквівалентною й аж ніяк не середньою. Адже через досвід шкільного і/або студентського життя найперше відбувається соціалізація особистості.

Нині різноманітні центри та інститути дистанційного навчання, віртуальні університети, територіальні організації, міжвузівські об'єднання активно пропонують програми навчання за освітнім рівнем бакалавр і магістр, як правило, у заочно-дистанційній формі.

При дистанційному навчанні є проблема відсутності зворотного зв'язку. І, на жаль, чомусь не актуалізуються проблеми якості освіти, контролю надійності засвоєння знань, та взагалі питання, які науки і кому не можна викладати дистанційно. Зрозуміло, що фахівці із отриманим дистанційно дипломом лікаря, інженера, математика, хіміка, фізика, біолога, є ненадійними, а деколи і небезпечними.

Електронний освітній простір повинен містити в собі як важливу складову інтерактивну систему керівництва та контролю над дистанційним спілкуванням студента з викладачем. Тільки так можна забезпечити якість навчання, наближену до стаціонарної форми. При цьому важливе виконання наступних умов.

По-перше, наявність у студентів мотивації, тобто студенту цікаво вчитися (отримувати певні знання) або ж він зацікавлений у затребуваності на ринку праці. Ідеально, коли ці дві мотивуючі складові збігаються. Але основне, що студент хоче отримати знання, а не тільки диплом як документ. Хоча останнє теж можливе, особливо, коли мова йде про формальну перекваліфікацію.

По-друге, реальне існування інформаційного середовища, в якому існує навіть простий обиватель. Цей процес зреалізований вже кілька десятиліть в економічно розвинених країнах і лиш активізувався останніми роками у нас, бо навіть доступ до всесвітніх інформаційних мереж не є тотальним.

Ідея віртуального кампусу насправді полягає в тому, щоб якнайповніше і у найкоротші терміни та за якнайменші гроші задовольнити вимоги ринку праці, вимоги гідного працевлаштування.

Перебудова економіко-політичних систем в усьому світі за останні роки відбулась паралельно із впровадженням інформаційних технологій у виробництво та фінансування з метою скорочення витрат виробництва шляхом автоматизації. Глобальні суспільні та економічні трансформації потребують реструктурування освіти, яке б забезпечило два основних аспекти. Перший пов'язаний з вирішенням проблем гнучкості ринку праці, а саме: освіта повинна підвищити продуктивність праці в конкретній державі або регіональному блоці. Другий аспект зумовлений тим, що освіта при такому реструктуруванні є одним із секторів промисловості, які підлягають комерціалізації, тобто теж має отримувати прибуток.

Отже, глобальне реструктурування світової системи, яке ґрунтується на знаннях, робить освіту головною у підвищенні продуктивності праці. Так, у «Лісабонської стратегії» викладена основна мета урядів об'єднаної Європи: Європейський союз повинен стати «співтовариством з найбільш конкурентоспроможною та найдинамічнішою в світі, заснованою на знаннях економікою» [8; 13]. Тобто освіта вже давно стала сектором економіки, здатним приносити надприбутки [9; 15]. Тому міжнародний капітал щорічно організовує в Канаді міжнародні форуми фірм та інвесторів, які бажають розробляти ринок науково-освітніх послуг [16].

Для завоювання світового ринку вищої освіти формуються партнерські відносини між дослідницькими інститутами та постачальниками знань із приватного сектору. Наприклад, в Америці створені об'єднання

університетів Берклі, Мічиганський, Колумбійський із корпораціями Time Warner, Disney Corporation, Microsoft та ін.; в Англії університет Великобританії об'єднався з американською компанією UNEX, яка організувала інтернет-університет Cardean; в Африці Світовий банк і ЮНЕСКО фінансують Африканський віртуальний університет, який складається із 22 африканських інституцій із залученням викладачів провідних закладів вищої освіти Північної Америки, Африки і Європи. [10; 11; 12].

Останнім часом зросла популярність інтернет-університетів, які розповсюджують освітні продукти – «знання», «компетентності» – дистанційно, що забезпечує «оперативну доставку» і найперше становить інтерес для ділових структур. При цьому технологічно у найпростішому випадку використовують електронну пошту для розсилки лекцій та конспектів, інтернет-технологію чатів для організації онлайн-семінарів; складніші моделі застосовують інтерактивні інтерфейси в мережі [8]. Дистанційне навчання онлайн пропонують: у США – університет Фенікса [14]; в Африці – Африканський віртуальний університет [10]; в Австралії – Western Governors University і Motorola University [12]; в Кореї [11]. Проте зауважимо, що здатність засвоювати знання так, щоб вони могли дати фахову реалізацію, залежить від віку. Правильна, необхідна, освіта має бути отримана у правильний час. Знання треба набувати за чітким порядком й у відповідності з їх внутрішньою логікою.

За концепцією «освіти протягом життя» зростатиме попит на по життєвий доступ до освіти для перепідготовки. Особливо з боку комерційних структур, які фінансовими важелями змушуватимуть університети складати освітні програми так, щоб вони відповідали потребам ринку. Це зумовить заклади вищої освіти замість надання освітніх послуг за кількарічний термін переходити на більш комерційно орієнтовані короткотермінові курси для своїх «споживачів». Фактично заклади змагатимуться за контракти з роботодавцями, особливо – з великими корпораціями.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Мінливий характер ринку праці означає, що заклади вищої освіти повинні оперативно і гарантовано надавати добрі послуги з професійної підготовки. Не кожний із закладів витримає конкуренцію, що призведе до формування їх ієрархії та до появи відокремленого транснаціонального класу менеджерів глобальної економіки. Попит на освітні послуги набуває короткострокового характеру, що зумовить велику гнучкість і посилить ієрархізацію робочої сили в академічній сфері. Зростатиме глобальна конкуренція на ринку праці.

Розвиток гнучкого дистанційного навчання з використанням електронних технологій призведе до збільшення числа громадян, які отримують вищу освіту (особливо для підвищення професійного рівня), що позитивно вплине на рівень свідомості та культури суспільства. Дистанційне навчання може бути масовим для достатньо зрілих, дорослих людей, свідомо бажаючих вчитися. Причому навчання має бути регулярне, відповідно сертифіковане і таке, що дає визнання на ринку праці диплом і відповідний йому набір знань та вмінь.

Освіта повинна бути реконструйованою до вирішення завдань науково-технічної революції та адаптації до змінних ринкових умов, а глобалізацію й технологічну революцію треба використати для радикальної перебудови освіти у напрямку її демократизації і прогресивних соціальних змін

Більшість великих і середніх установ, підприємств, організацій впроваджують передові західні стандарти інформаційного управління. Економічної ефективності освіти також можна досягти за рахунок використання управлінських інформаційних систем, зокрема корпоративних інформаційних систем. Тому варто дослідити модифікацію методів корпоративного управління для освітньої галузі.

1. Бабічев А. В. Зарубіжний досвід із питань управління змінами в системі вищої освіти / А.В. Бабічев // Теорія та практика державного управління. – 2(57) /2017. – С.1-9.
2. Вернадский. В. И. Биосфера и ноосфера // Книга «Научная мысль как планетарное явление». – Москва, 1977. – С.139-150.
3. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики / Уклад.: Е. А. Афонін, Л. В. Гонюкова, Р. В. Войтович. – Київ, 2005. – 250 с
4. Зінченко. В. Неоліберальна модель глобального розвитку, критична соціальна філософія освіти і світові системні перспективи демократичної інституалізації / В. Зінченко // Філософія освіти. – 2014, №1(14). – С.127-157.
5. Карлов Н.В. Ноосфера образования. область удаленного доступа к знаниям / Н.В. Карлов, Н.Н. Кудрявцев. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://spkurdyumov.ru/education/noosfera-obrazovaniya/>
6. Кремень В. Освіта і наука У країни. Шляхи модернізації / В. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
7. Ярошенко А.О. Потенціал і ефективність освітньо-інформаційної політики. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. – 256 с.
8. 11. Cole M. Globalisation, Modernisation and Competitiveness: a critique of New Labour in Education / M. Cole //International Studies in Sociology of Education. – 2008. – v. 8 n. 3. – P.315-332. – 182 p.
9. CVCP and HEFCE. The Business of Higher Education: UK Perspectives, 2010. – www.cvcp.ac.uk and www.hefce.ac.uk.
10. Mactar D.«The African Virtual University: Bridging the Gap for Development», TechKnowLogia, 2009, 1:1 Jan/Feb. – Available at: www.techknowlogia.org.
11. Insung J.«Korea: Virtual University Trial Project», TechKnowLogia,2010, 1:1, Jan/Feb. – Available at: www.techknowlogia.org.
12. NTEU (National Tertiary Education Union – Australia), Universitas21 and NewsCorp - going global or going under?, Media Release, 20 Nov. – Available at: http://www.nteu.org.au/whatsnew/newmediarel/universitas2115_nov.pdf
13. Osterwalder K. Conclusions of the Thematic Groups: Report on the conclusions of Convention of European Higher Education Institutions, Salamanca, 2001, 29-30 March.– Available at: <http://www.salamanca2001.org>.
14. University of Phoenix. – Available at: www.uophx.edu
15. Warwick D. The Future Business of Universities, Speech to the Association of Business Schools. – Available at: www.universitiesuk.ac.uk/services.

16. World Education Market, May 21-24, 2015, Vancouver Exhibition and Conference Centre, Vancouver, British Columbia, Canada. – Available at: <http://www.wemex.com>.

Reference

1. Babiczew A.V. Zarubizhnyj dosvid iz pytan upravlinnia zminamy v systemi vyshchoji osvity // Teorija ta praktyka derzhavnogo upravlinnia. – 2(57) /2017. – S.1-9.
2. Vernadskij V.I. Biosfera i noosfera // Knyga «Nauchnaja mysl kak planetarnoe javlenie»– Moskva, 1977. – S.139-150.
3. Gromadska uchast u tvorenni ta zdijsnenni derzhavnoji polityky / Uklad. E.A. Afonin, L.V. Goniukova, R.V.Vojtovych. – Kyjiv, 2005. – 250 s.
4. Zinchenko V. Neoliberalna model globalnogo rozvytku, krytychna socialna filosofija osvity. // Filosofija osvity. – 2014, №1(14). – S. 127-157.
5. Karlov N., Kudriavcev N. Noosfera obrazovaniya oblast udalennogo dostupa k znaniyam. – Available at: <http://spkurdyumov.ru/education/noosfera-obrazovaniya/>
6. Kremen V. Osvita i nauka Ukrainy. Shliahy modernizaciji. – Kyjiv. : Gramota, 2003. – 216 p.
7. Jarochnenko A.O. Potencial i efektyvnist osvitnio-informacijnoji polityky. – K.: NPU imeni M.Dragomanova, 2009. – 256 p.
8. 11. Cole M. Globalisation, Modernisation and Competitiveness: a critique of New Labour in Education / M. Cole //International Studies in Sociology of Education. – 2008. – v. 8 n. 3. – P.315-332. – 182 p.
9. CVCP and HEFCE. The Business of Higher Education: UK Perspectives, 2010. – Available at: www.cvcp.ac.uk and www.hefce.ac.uk.
10. Mactar D.«The African Virtual University: Bridging the Gap for Development», TechKnowLogia, 2009, 1:1, Jan/Feb. – Available at: www.techknowlogia.org.
11. Insung J. Korea: Virtual University Trial Project. TechKnowLogia, 2010, 1:1, Jan/Feb. – Available at: www.techknowlogia.org.
12. NTEU (National Tertiary Education Union – Australia), Universitas21 and NewsCorp - going global or going under?, Media Release, 20 November. – Available at: http://www.nteu.org.au/whatsnew/newmediarel/universitas2115_nov.pdf
13. Osterwalder K. Conclusions of the Thematic Groups: Report on the conclusions of Convention of European Higher Education Institutions, Salamanca, 2001, 29-30 March.– Available at: <http://www.salamanca2001.org>.
14. University of Phoenix. – Available at: www.uophx.edu.
15. Warwick D. The Future Business of Universities, Speech to the Association of Business Schools. – Available at: www.universitiesuk.ac.uk/services.
16. World Education Market, May 21-24, 2015, Vancouver Exhibition and Conference Centre, Vancouver, British Columbia, Canada. – Available at: <http://www.wemex.com>.

Людмила Тимчук,

доктор педагогічних наук, доцент,
Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича
(м. Чернівці)

Liudmyla Tymchuk,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
(Chernivtsi)
l.tymchuk@chnu.edu.ua

УДК 374.7 (477.85)

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНДРАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОСВІД БУКОВИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

SOCIO-CULTURAL POTENTIAL OF THE ANDRAGOGICAL ACTIVITY: BUKOVYNA EXPERIENCE AT THE END OF 19TH - BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

У статті на основі ретроспективного історико-педагогічного аналізу висвітлено діяльність української інтелігенції Буковини, що відповідає критеріям діяльності андрагога – фахівця в освіті дорослих. Обґрунтовано, що професійна діяльність учителів виходила за межі виховання підростаючого покоління й передачі знань. Стосовно дорослого населення вчитель здійснював просвітницьку, проповідницьку діяльність, у широкому значенні спрямовану на піднесення соціально-економічного, політичного та культурно-духовного розвитку населення, формування національної свідомості, активної громадської позиції тощо. На основі ідей і думок буковинської інтелігенції автором умовно окреслено особистісно-професійну модель діяльності учителя-андрагога. Її сутність полягала в реалізації учителем у взаємодії із дорослим населенням власне андрагогічних функцій – просвітницької, проповідницької функції; виконанні ролі порадики, наставника, консультанта, стимула (аніматора), популяризатора, транслятора знань і досвіду. Констатовано, що андрагогічна діяльність народних учителів Буковині кінця ХІХ – початку ХХ століть сприяла зростанню соціокультурного рівня і піднесення національної свідомості населення краю, покращанню його добробуту.

Ключові слова: освіта дорослих, історія освіти дорослих, фахівець в галузі освіти дорослих, андрагог, просвітництво.

The paper highlights the historical role of the Ukrainian intellectuals in the development of education, science, culture, socio-political, social and economic life of Ukraine. The attention is paid to the educational activities of the pedagogical intellectuals among the broad segments of the adult population. In the context of historical analysis, teaching is presented as a form of social service for its nation. It focuses on the synonymous understanding of such concepts as «teacher» and «science communicator», which in broad sense meant: propagandist of progressive ideas, knowledge, and culture; and in the narrow one it was the distribution of illiterate literacy among the population provided for the ability to read, perceive and understand the necessary amount of socio-cultural information.

It is noted that there are many names of educators in Ukrainian history who initiated the opening of educational institutions for adults in villages and cities, introduced effective organizational forms, worked on the development and improvement of their content and teaching and methodological support. The author proves that the cohort of Ukrainian educators includes the advanced Ukrainian intellectuals representatives of Bukovina at the end of the XIXth and the beginning of the XXth century who, in the context of a multinational and multi-religious social environment, recognize an important factor in educating adults in helping people to adapt in changing social circumstances and consider it as a means of forming a national consciousness and preparation for gaining and improving the state independence.

Based on a retrospective historical and pedagogical analysis, the activities of the Ukrainian intellectuals of Bukovina, which meets the criteria for the activity of the andragog i.e. a specialist in the adults education, were highlighted. It was established that the professional activity of teachers went beyond the education of the younger generation and the transferability of learning. For them, work in and out of school was a sense of life, a means of expressing life, the professional position and beliefs. On the basis of ideas and thoughts of the Bukovynian intellectuals, the author conditionally outlined the personality-professional model of the activity of the andragogy-teacher, which was to implement the teacher in interaction with the adult population by its own andragogical functions, that is educational, preaching; performing the role of counselor, mentor, consultant, stimulus (animator), science communicator, translator of knowledge and experience. It was stated that the andragogical activity of Bukovyna popular teachers at the end of the XIXth and the beginning of the XXth centuries contributed to the growth of the socio-cultural level and the rise of the national consciousness of the region population and the improvement of its welfare.

Keywords: adult education, adult education history, specialist in adult education, andragog, elimination of illiteracy.

В статье на основе ретроспективного историко-педагогического анализа отражена деятельность украинской интеллигенции Буковины, что соответствует критериям деятельности андрагога - специалиста по образованию

взрослых. Обосновано, что профессиональная деятельность учителей выходила за пределы воспитания подрастающего поколения и передачи знаний. Относительно взрослого населения учитель осуществлял просветительскую, проповедническую деятельность в широком смысле направленную на подъем социально-экономического, политического и культурно-духовного развития населения, формирования национального сознания, активной гражданской позиции и тому подобное. На основе идей и мыслей буковинской интеллигенции автором условно обозначены личностно-профессиональную модель деятельности учителя-андрагога. Ее сущность заключалась в реализации учителем во взаимодействии со взрослым населением собственно андрагогических функций - просветительской, проповеднической функции; выполнении роли советчика, наставника, консультанта, стимула (аниматора), популяризатора, транслятора знаний и опыта. Констатировано, что андрагогическая деятельность народных учителей Буковине конца XIX - начала XX веков способствовала росту социокультурного уровня и подъема национального сознания населения края, улучшению его благосостояния.

Ключевые слова: образование взрослых, история образования взрослых, специалист в области образования взрослых, андрагог, просвещение.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Історія кожного народу багата на яскраві приклади сильних особистостей, які взяли на себе місію «ведення дорослого» й цим зробили визначальний внесок у просвіту й духовний розвиток народу, забезпечення його суспільного добробуту.

Історико-педагогічні дослідження Л. Березівської, Л. Вовк, Н. Коляди, Н. Побірченко та ін. підтверджують, що в другій половині XIX – на початку XX століття обов'язок і відповідальність за освіту широких верств населення взяла на себе українська інтелігенція, яка згуртувалася навколо громадських і культурно-освітніх організацій, товариств, комітетів, комісій. Своїм завданням прогресивна громадськість визначала «створення людини нового типу», а головним засобом досягнення цього вважала освіту. Саме на освічених людей покладалася надія у вирішенні нагромаджених проблем в економічній, соціальній, сімейно-побутовій сферах. Учителями дорослих працювали, як правило, студенти, вчителі, прогресивне чиновництво та творча інтелігенція.

Одне з провідних місць у справі освіти широких верств населення зайняла педагогічна інтелігенція, яка спрямувала свої зусилля на демократизацію народної освіти. Багато українських вчителів усвідомлювали соціальну значущість своєї праці й робили значний внесок у розвиток освіти, науки, культури, громадської думки в Україні. Вчителювання розумілося як форма громадського служіння своєму народові. Випускники семінарій, гімназій, курсів самовіддано прагнули вчителювати «в глушині, в селі», «у пролетарському середовищі», «у народній школі», «в школі й поза школою», присвячуючи власний вільний час (вечори, свята, вихідні) просвітницькій, а отже, безкоштовній роботі в недільних чи вечірніх школах, читальнях, курсах тощо.

Поняття «вчитель» на рубежі XIX-XX ст. сприймалося як співзвучне до поняття «просвітитель», що означало – пропагандист прогресивних ідей, знань, культури й т. ін. [17, с.277]. У вузькому значенні просвітництво передбачало поширення серед «темних» народних мас грамотності, яка забезпечить здатність до прочитання, сприймання і розуміння необхідного обсягу соціокультурної інформації.

Українська історія зберігає чимало імен просвітителів, які ініціювали відкриття закладів освіти дорослих у селах і містах, запроваджували ефективні організаційні форми, працювали над розробкою і удосконаленням їх змістового й навчально-методичного забезпечення. Х. Алчевську, Б. Грінченку, С. Васильченку, М. Коцюбинському, М. Корфу, Т. Лубенцю та багатьох інших можна назвати народними вчителями, для яких робота в школі й поза школою була сенсом життя, засобом вираження життєвої і професійної позиції і переконань.

До такої когорти належать і представники передової української інтелігенції Буковини кінця XIX – початку XX століття, які в умовах багатонаціонального та поліконфесійного соціального середовища вбачали в освіті дорослих важливий чинник допомоги народові адаптуватися у мінливих суспільних обставинах і розглядали її як засіб формування національної свідомості та підготовки до здобуття і утвердження державної незалежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Феномен подвижницької праці українських просвітителів Буковини різною мірою висвітлений у наукових дослідженнях з історії Буковини (В. Ботушанський, О. Гнатчук, М. Гуйванюк, О. Добржанський, І. Дутчак, А. Жуковський, Д. Квітковський, В. Курило, І. Піддубний), історії освіти й шкільництва в краї (Я. Вишпінська, О. Залуцький, В. Звоздецька, Л. Кобилянська, І. Ковальчук, М. Марчук, Д. Пенішкевич, І. Петрюк, Л. Платаш, Г. Постевка, І. Руснак, Л. Тимчук, В. Филипчук, І. Червінська, Т. Шоліна). З різних ракурсів дається висока оцінка їх діяльності у контексті культурно-освітнього поступу краю чи конкретизується персональний внесок того чи іншого діяча в розвитку української культури, школи і освіти, суспільно-політичного чи економічного життя тогочасної Буковини. Проте, як підтверджує науковий аналіз літературних джерел, діяльність інтелігенції, спрямована саме на широкі верстви дорослого населення, не була предметом спеціального історико-педагогічного дослідження.

Формування мети статті. Метою статті є висвітлення андрагогічного потенціалу діяльності українських учителів Буковини кінця XIX – початку XX століття.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Визначні громадські й культурно-освітні діячі краю – І. Герасимович, І. Карбулицький, К. Малицька, В. Сімович, С. Сміль-Стоцький, О. Попович, Ю. Федькович та ін. – визнавали залежність соціального й культурного прогресу суспільства від розвитку освіти, розуміючи, що «...лише задля браку освіти і організації український народ зістається позаду інших народів» [7, с.3].

Буковинський учитель Д.Пігуляк наголошував, що «через просвіту поставимо кріпку підвалину до добробуту й щастя нашого любого народу, скріпимо нашу дорогу вітчизну, зробим її щасливою, сильною і непоборимою» [15, с.48].

Вказуючи на суспільну необхідність освіти, крайова інтелігенція визнавала вагому роль учительства, оскільки в усі часи в різних народів саме воно було передовою і прогресивною частиною суспільства, виявляло приклади громадянської зрілості, мужності, вірності професійному обов'язку, відданості справі виховання та освіти. «Тільки образований український учитель, – зазначав буковинський педагог І. Никоряк, – ... побідить окружуючу нарід тьму, поможи скинути з себе той столітній гніт, який давить робочий народ і не дає йому свободно розвинути свої умові і духові сили, той гніт ворогів української народності, котрий уступить тільки перед завзятим напором просвіти і національної свідомості народного вчителя з його нещасним поневоленним народом!» [12, с.5]

Історико-педагогічний аналіз професійного поступу буковинського вчительства дозволяє виокремити його андрагогічний зміст. Компетенції народного вчителя виходили за межі виховання підростаючого покоління й передачі знань. Так, І. Герасимович підкреслював, що народний вчитель, виховуючи молоде покоління, як ніхто інший має нагоду зблизитися з народом і працювати для його добра [2, с.3]. «Добрий вчитель – щастя для школи, але він є й щастям для громади», – зазначав С.Канюк. – Учитель не повинен ніколи забувати, що він покликаний вчити не тільки малих, але й старих, і що ціле село глядить на нього не як на якого найманця на службі, але як на справжнього свого вчителя» [6, с.108].

Стосовно дорослого населення вчитель виконував просвітницьку, проповідницьку діяльність, яка в глобальному масштабі передбачала піднесення соціально-економічного, політичного та культурно-духовного розвитку українського населення краю, формування національної свідомості, активної громадської позиції тощо. У вузькому значенні просвітництво передбачало поширення серед «темних» народних мас грамотності, яка забезпечить здатність до прочитання, сприймання і розуміння необхідного обсягу соціокультурної інформації. Рівень грамотності людини зумовлює ступінь доступності до неї тієї чи іншої інформації, якою володіє суспільство, а значить міру адаптивності до оточуючих природних і соціальних умов.

Змістове наповнення поняття «грамотність» змінюється разом з вимогами суспільства. Спочатку, коли мова заходила про грамотність, малося на увазі лише уміння читати і писати. Проте буковинські просвітители кінця XIX-початку XX ст. визнавали грамотність необхідною навичкою і однією з основ для формування інших життєвих навичок, а також фактором, який сприяє участі в соціальній, культурній, політичній й економічній діяльності. Як зазначав І. Герасимович, «просвітити нарід – се значить познакомити его не тільки з тим, що найближче его торкає і звичайно відноситься лише до матеріальної сторони його життя, а познакомити його з сучасним станом вселюдського знання і з найновішими здобутками науки, впровадити його в ту вічно вперед поступаючу струю культурного світа, з котрою ідуть-пливуть інтелігентні верстви з кожним днем живішим теплом, а від якої темна сіра маса пролетаріату все більш і більш відстає по заду, очевидно не тільки з моральною, а і матеріальною для себе шкодою. Просвітити нарід – се «запустити коріне науки у найнижчі верстви суспільності, щоб здобути звіди нові зароди життя, духової і моральної могутності» [8, с.12].

У сфері просвіти вчитель виступав і в якості популяризатора, транслятора знань і досвіду, створених іншими людьми. Його завдання – перевести просвітницьку інформацію на більш доступну мову, зробити її зрозумілою широким верствам населення, зберігши при цьому первинний зміст: «чим вища культура й багатший педагогічний багаж знань вчителя, тим впевненіша надія на швидкі успіхи його праці», – стверджувалося у газеті «Каменярі» [9, с.1].

Тому до вчителя, який покликаний «просвітити темний нарід серед тисячі моральних перешкод і труднощів» [16, с.335] висувалися особливі вимоги. Йому необхідно було мати те, що сьогодні називають харизмою, володіти безумовним соціальним і моральним авторитетом серед значної кількості людей, бути носієм інноваційних (революційних) ідей, здатних зібрати навколо себе маси послідовників. Учитель, на думку І. Герасимовича, повинен належати до всіх товариств у селі, бути «духовим керманічем організаційної, товариської і громадської праці» [2, с.6]. С.Канюк наголошував, що вчитель повинен старатися бути гарним прикладом для всіх: у своїй родині – взірцем совісного батька, а його родина – взірцем для цілого села. З товаришами вчитель повинен жити приязно, чемним і привітним – з громадянами [6, с.108].

Основа всієї суспільної праці вчителя – пошана у громаді, яка, підкреслював І. Герасимович, здобувається поважною і тактовною поведінкою у громаді [2, с.3]. «Характерність, правота, справедливість, совісність, охота до праці, сумирність (скромність) та невибагливість, терпеливість, моральне життя, любов до свого народу та до рідного краю, поступові змагання» – такі ознаки доброгo вчителя за С. Канюком [6, с.108]. Найважливішими і вищими цілями товариського життя учителя з людьми, на думку О. Жураківської, має бути любов, прив'язаність і правдива повага [5, с.114].

С. Канюк застерігав від пані-братських відносин учителя з селянами, оскільки вони спричиняють втрату поваги й значення, але водночас засуджував зверхність у спілкуванні з селянами. Учителеві потрібно жити діяльно, бути потрібним і бажаним людям, бути моральною підпорою і заохотою для зневірених та горем і журбою прибитих. Головна заповідь учителя-громадянина, за формулюванням С.Канюка, звучала так: порадь кожному, хто потребує поради, допоможи у добрій справі як можеш допомогти, старайся завжди бути важливим членом громади, а не «паном», і ніколи не силкуйся нікого «брати під ноги» [6, с.108]. Такі міркування підтверджують те,

що часто вчителів доводилося брати на себе роль порадики, наставника, консультанта. Так, І. Герасимович наголошував, що свою працю, розпочату в школі, вчитель повинен безперервно продовжувати, давати ініціативу до всяких корисних організацій, служити допомогою і порадою як у всіх проявах громадянського і товариського життя, так і рівночасно бути порадикиком і приятелем в справах приватних, особистих всіх громадян [2, с.3]. Для цього він повинен володіти значним досвідом в тій чи іншій сфері життєдіяльності і займати значно вищу ступінь в ієрархії досвіду, ніж дорослий підопічний. З цього приводу С. Канюк зазначає, що учительство «мусить складатися з людей, які духом піднеслися понад рівень буденного життя» [6, с.108]

Крім того, вчитель виступав в позиції аніматора – стимула, своєрідного індуктора, «пускового» механізму втілення просвітницьких чи освітніх ідей і задумів. Характерним явищем для досліджуваного періоду на Буковині був факт, який констатує А. Живий: «...в неодній місцевості учитель є самотнім світлом між темними масами селян» [4, с.33]. Тому від його поведінки, особистісних якостей та фахової компетенції залежить поступ народу в освіті, культурі, господарстві, політичній зрілості. На думку І. Герасимовича, учитель, який не лише знає що треба робити, але й розуміє, як і що робити, є оживляючим духом для цілої громади [2, с.23] Як відмітила О.Жураківська, педагог мусить бути сильним духом, оскільки покликаний розвивати морально і заохочувати до витривалості у боротьбі проти поневолювачів і ворогів народного поступу [5, с.114].

Складність професії вчителя полягає у моральній відповідальності перед власною совістю, перед суспільством, власним народом, перед начальством і громадою, людьми з громади. Будь-який вчинок і факт життя вчителя стає повчальним для оточуючих. А. Живий констатував, що «бути у нас учителем народним – се значить зрєктися себе самотнього» [4, с.33], а І. Герасимович серед необхідних характеристик вчителя-просвітителя народу виокремив ідеалізм, самопожертвування, самовідречення для загальних народних і громадянських справ, інтелігентність [2, с.6].

На основі узагальнення вищенаведених міркувань можна стверджувати, що в досліджуваній період на Буковині оформилася своєрідна особистісно-професійна модель андрагогічної діяльності. Її сутність полягала в реалізації учителем у взаємодії із дорослим населенням просвітницької, проповідницької функції; виконанні ролі порадики, наставника, консультанта, стимула (аніматора), популяризатора, транслятора знань і досвіду. Саме такий зміст діяльності сучасною мовою позначається поняттям «андрагогічна» [14].

Про результативність такої роботи вчителів свідчили факти масової участі селян і робітників у діяльності закладів і осередків освіти дорослих. З цього приводу в 1910 р. буковинський історик В. Доманицький писав: «Жменька щирих робітників на народній ниві за короткий час доказала такого великого діла – збудила цілий народ до свідомого життя... Тепер уже колишня жменька свідомих українців зросла тут у велику громаду, просвіта збудила темну колись сільську братію» [3, с.53].

Щоб «віддати належне признане труженикам на народній ниві», буковинські газети періодично повідомляли прізвища вчителів, друкували позитивні відгуки про їх діяльність. Визнання і повагу буковинців здобули народні вчителі В. Чесниківський, М. Паладі, Е. Драбюк, Т. Еміль, М. Том'юк, В. Альбіна, Г. Галан, О. Боровська, Л. Петрашек, Л. Ясінчук та багато інших [11, с.5].

Позитивну роль у освіті дорослих Буковини відіграли також викладачі й студенти чернівецьких гімназій та університету. В рамках діяльності комітету «людового університету», заснованого в 1905 р., вони забезпечували високий рівень науково-популярних викладів і відчитів для народу, виступали з фахово підготовленими доповідями в різних місцевостях краю. У 1913 р. активна академічна молодь, що гуртувалася у академічних товариствах «Союз», «Молода Україна», «Січ», «Православна Академія», заснувала організаційно-просвітницький комітет, який за власні кошти вислав у села й містечка Буковини референтів з відчитами на різні теми, влаштовував концерти й аматорські вистави. До складу комітету ввійшли по два представники від трьох студентських товариств: С. Дутчак і Ю. Ткачук («Союз»), І. Гуцуляк і Д. Загул «Січ», З. Сенюта і Л. Аліськович («Запороже») [13, с.6].

Безперечно вагомий вплив на розвиток освіти дорослих справив народний університет у Чернівцях, який діяв у 1910-1912 рр. На учасників курсів вищої народної освіти – селян і робітників з різних місцевостей Буковини – покладалася важлива місія «апостолів освіти» [1, с.2]. У промові С. Смал-Стоцького, виголошеній під час відкриття першого курсу вищої народної освіти, зазначалося, що одним із важливих завдань народного університету є: «...збудити у вас [хліборобів] охоту до діяльного життя для себе, для громади, для народу нашого, для всіх людей на світі» [10, с.6]. Реалізація проголошених намірів здійснювалася шляхом серйозної теоретичної і практичної підготовки слухачів курсу. Поряд із вивченням дисциплін суспільствознавчого, природничого, гуманітарного циклу, вагома увага приділялася питанням організації і ведення справ у громадських товариствах, кооперативних спілках і касах.

Добре організована й різноманітна змістовна робота народного університету сприяла формуванню нового покоління просвітителів і вчителів дорослих. Понад 100 випускників народного університету в Чернівцях розійшлися серед народу, стали «ідейними апостолами єднання в щирій народній освітній, культурній, економічній і духовій праці» [18, с.68]. Їх активне включення у розбудову краю засвідчують чисельні публікації періодики й архівні матеріали.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, ретроспективний історико-педагогічний аналіз засвідчив, професійна діяльність учителів не обмежувалася школою, а передбачала просвіту й духовний

розвиток широких народних мас. Компетенції народного вчителя виходили за межі виховання підростаючого покоління й передачі знань. Стосовно дорослого населення вчитель здійснював просвітницьку, проповідницьку діяльність, у широкому значенні спрямовану на піднесення соціально-економічного, політичного та культурно-духовного розвитку населення, формування національної свідомості, активної громадської позиції тощо.

Робота в школі й поза школою була для українського вчителя сенсом життя, засобом вираження життєвої і професійної позиції і переконань. На основі ідей і думок буковинської інтелігенції автором умовно окреслено особистісно-професійну модель діяльності учителя-андрагога, що полягала в реалізації учителем у взаємодії із дорослим населенням власне андрагогічних функцій – просвітницької, проповідницької функції; виконанні ролі порадирика, наставника, консультанта, стимула (аніматора), популяризатора, транслятора знань і досвіду. Зміст такої праці відповідає критеріям діяльності андрагога – фахівця в освіті дорослих. Саме така діяльність народних учителів, як свідчить історія, сприяла зростанню соціокультурного рівня і піднесення національної свідомості населення краю, покращанню його добробуту.

Здійснений аналіз андрагогічної діяльності української інтелігенції Буковини також дає підстави стверджувати, що вже на рубежі XIX-XX століть в краї повноцінно функціонувала освіта дорослих як органічна складова тодішнього соціокультурного життя, що розцінюємо як історичне підґрунтя для розвитку освіти дорослих і андрагогічної діяльності в сучасній Україні.

1. Вітайте! Відкрито другий Курс висшої народної освіти імени проф.Стоцького // Народний голос. – 1911. – Ч.5. – С.1-3.
2. Герасимович І. Подрібний розклад праці українського народного учительства по громадах. – Чернівці, 1909. – 24 с.
3. Доманицький В. Про Буковину та життя буковинських українців. – К.: З друкарні Першої Київської Друкарської Спілки, 1910. – 54 с.
4. Живий А. Учитель а нарид // Промінь. – 1907. – Ч.3. – С.33.
5. Жураківська О. Товариське жите в громаді // BS. – 1906. – №2. – С.114.
6. Канюк С. Дидактика, доповнена «Основами льогіки»: Для учительських семінарій і учителів народних шкіл. – Чернівці: Руська Рада, 1911. – 118с.
7. Карбулицький І.І. Чому zostалися русини позаду культури? // Буковина. – 1903. – №56-60.
8. Кілька думок про виклади і відчити для селян //Промінь. – 1907. – Ч.1.- С.12.
9. Культура народу а вчителі // Каменярі. – 1921. – Ч.1. – С.1.
10. Луцький О. Сьвяточне отворене курсу висшої народної освіти // Народний голос. – 1910. – Ч.12. – С.6-7.
11. Наші вчителі // Каменярі (Чернівці). – 1913.-Ч.2. – С.5
12. Норми краевого інспектора Кліма // Каменярі, 1913. – С.5
13. Організаційно-просвітницький комітет Буковини // Буковина (Чернівці). –1913. – 30 листопада. – С.6.
14. Основи андрагогики / И.А. Колесникова, А.Е. Марон, Е.П. Тонконогая и др.; Под ред. И.А. Колесниковой. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 240 с.
15. Пігуляк Д. Сила книжки, або о просвіті народній / Пігуляк Д. – Чернівці, 1893. – С.48
16. Поповійчук В. Сельскій учитель и сельскій народ // Bukovinaer padagogische Blatter. – 1876. – №21, S.335-337.
17. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – Т. 7. – С.277.
18. Смаль-Стоцький С. Як будився зі сну український народ на Буковині // Ювілейний календар Товариства «Просвіта» на рік 1928.- Львів, 1927.- С.62-68.
19. Тимчук Л.І. Організаційно-педагогічні засади української освіти дорослих на Буковині (1869 – 1940 рр.) : Автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Л. І. Тимчук; Прикарпат. нац. ун-т ім. В.Стефаника. – Івано-Франківськ, 2005. – 20 с.

Reference

1. Vytajte! Vidkryto druhyy Kurs vysshoyi narodnoyi os'vity imeny prof.Stots'koho // Narodnyy holos. – 1911. – CH.5. – S.1-3.
2. Herasymovych I. Podribnyy rozklad pratsi ukrayins'koho narodnoho uchytel'stva po hromadakh. – Chernivtsi, 1909. – 24 s.
3. Domanyts'kyy V. Pro Bukovynu ta zhyttya bukovyns'kykh ukrayintsv. – K.: Z drukarni Pershoyi Kyivskoyi Drukars'koyi Spilky, 1910. – 54 s.
4. Zhyvyy A. Uchytel' a narid // Promin'. – 1907. – CH.3. – S.33.
5. Zhurakiv's'ka O. Tovarys'ke zhyt'ye v hromadi // BS. – 1906. – №2. – S.114.
6. Kanyuk S. Dydaktyka, dopovnena «Osnovamy l'ohiky»: Dlya uchytel's'kykh seminariv i uchyteliv narodnykh shkil. – Chernivtsi: Rus'ka Rada, 1911. – 118s.
7. Karbuluts'kyy I.I. Chomu zostalysya rusyny pozadu kul'tury? // Bukovyna. – 1903. – №56-60.
8. Kil'ka dumok pro vyklady i vidchyty dlya selyan //Promin'. –1907.–№1.–S.12.
9. Kul'tura narodu a vchyteli // Kamenyari. – 1921. – CH.1. – S.1.
10. Luts'kyy O. S'vyatocne otvoreny kursu vysshoyi narodnoyi os'vity // Narodnyy holos. – 1910. – CH.12. – S.6-7.
11. Nashi vchyteli // Kamenyari (Chernivtsi). – 1913.-CH.2. – S.5.
12. Normy krayevoho inspektora Klyma // Kamenyari, 1913. – S.5
13. Orhanizatsiyno-prosvitnyts'kyy komitet Bukovyny // Bukovyna (Chernivtsi). –1913. – 30 lystopada. – S.6.
14. Osnovy andrahohiki / Y.A.Kolesnykova, A.E.Maron, E.P.Tonkonogaya i dr.; Pod red.I.A.Kolesnykovoy. – M.: Izdatel'skiy tsentr «Akademiya», 2003. – 240 s.
15. Pihulyak D. Syl'a knyzhky, abo o prosviti narodniy / Pihulyak D. – Chernivtsi, 1893. – S.48.
16. Popoviychuk V. Sel'skiy uchytel' y sel'skiy narod // Bukovinaer padagogische Blatter. – 1876. – №21, S.335-337.
17. Slovyk ukrayins'koyi movy: v 11 tt. / AN URSR. Instytut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. – K.: Naukova dumka, 1970-1980. – T. 7. – S.277.
18. Smal'-Stots'kyy S. Yak budyv'sya zi snu ukrayins'kyy narod na Bukovyni // Yuvileynyy kalendar Tovarystva «Prosvita» na rik 1928.- L'viv, 1927.- S.62-68.
19. Tymchuk L.I. Orhanizatsiyno-pedahohichni zasady ukrayins'koyi osvity doroslykh na Bukovyni (1869 – 1940 rr.) : Avtoref. dys... kand. ped. nauk : 13.00.01 / L. I. Tymchuk; Prykarpat. nats. un-t im. V.Stefanyka. – Ivano-Frankivs'k, 2005. – 20с.

Олег Тракалюк,

здобувач кафедри суспільних наук,
гуманітарний інститут, Національний університет
оборони України імені Івана Черняховського
(м. Київ)

Oleg Trakaliuk,

Postgraduate Student, Department of the Social Sciences,
Humanitarian Institute, National Defense University
of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy
(Kyiv)

trakaliuk@ukr.net

ID orcid.org/0000-0003-3489-9969

УДК 371.31: 371.264

ОБГРУНТУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ КАДРОВИХ ОРГАНІВ

SUBSTANTIATION OF ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF COMPETENCE DEVELOPMENT OF PERSONNEL MANAGERS

В статті дано обґрунтування комплексу організаційно-педагогічних умов розвитку фахової компетентності посадових осіб кадрових органів Збройних сил України, який сприяє вдосконаленню і набуттю ними військово-професійних і фахових знань, навичок, умінь і здатностей, спеціальних і специфічних технологій і методик кадрового менеджменту у військовому середовищі. Здійснено конкретне наповнення кожної організаційно-педагогічної умови та визначено шляхи їх реалізації, а також принципи, за якими проводилось обґрунтування. Зазначено, що найважливішою умовою є така побудова педагогічного процесу, в якому його цілі, принципи, зміст, методи, методики, технології, засоби, а також організаційні форми збігаються з сучасними вимогами до їх військово-професійної та фахової підготовки. У зв'язку з цим, ці компоненти педагогічного процесу мають бути основою для обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку їх фахової компетентності.

Ключові слова: підвищення кваліфікації, організаційно-педагогічні умови, посадові особи кадрових органів, фахова компетентність, розвиток, методика.

As an antiterroristic operation (ATO) experience in the East of Ukraine shows that the command of the Armed Forces during combat employment needs from military leaders (chiefs) increasing responsibility for the quality of decision-making, autonomy, efficiency and ability to respond appropriately to the rapid changes of situation. It provides professional growth requirements imposed on military managers at all levels, including their level of professional training. Therefore, under these conditions, the formation of a new officer corps, which would consist of the most professionally trained military men with high moral and ethical, professional and important individual psychological qualities is one of the main tasks of the military personnel managers (HR managers) of the Armed Forces of Ukraine.

The purpose of the article is to substantiate the organizational and pedagogical conditions for the development of professional competence of the military personnel managers (HR managers) of the Armed Forces of Ukraine.

Methods: theoretical, in particular analysis of theoretical sources on the theory of professional training of specialists, theory and methodology of teaching special disciplines to military specialists; classification and systematization of theoretical data; specification of theoretical knowledge, which concerns the peculiarities of the development of professional competence of HR managers in the system of postgraduate education; induction and deduction, comparative analysis of the received theoretical materials.

Results. The article provides a substantiation of the complex of organizational and pedagogical conditions for the development of professional competence of military personnel managers (HR managers) of the Armed Forces of Ukraine, which promotes the improvement and acquisition of military professional and professional knowledge, skills, abilities and abilities, special and specific technologies and methods of personnel management in the military environment. A concrete filling of each organizational and pedagogical condition was made and the ways of their implementation were determined, as well as the principles upon which the justification was made.

Originality. The urgency of the topic is that the organizational and pedagogical conditions for the development of professional competence of officials of the personnel bodies are determined and substantiated, which will eventually improve their system of training and professional development.

Conclusion. Improvement of the qualification of military personnel managers (HR managers) should be facilitated by organizational and pedagogical conditions, the main result of which is the development of their professional competence, and include: specialization (for those HR managers who do not have a professional education); profile extension (qualification improvement for those HR managers that have professional education). Prospects for further study of problems in this area are seen in the development of training programs and technologies for the development of professional competence of HR managers.

Keywords: training, organizational and pedagogical conditions, of the staff officers, professional competence, development, method.

В статье дано обоснование комплекса организационно-педагогических условий развития профессиональной компетентности должностных лиц кадровых органов Вооруженных Сил Украины, который способствует совершенствованию и приобретению ими военно-профессиональных и специальных знаний, навыков, умений и способностей, специальных и специфических технологий и методик кадрового менеджмента в военной среде. Осуществлено конкретное наполнение каждого организационно-педагогического условия и определены пути их реализации, а также принципы, по которым такое обоснование проводилось. Отмечено, что важнейшим условием является такое построение педагогического процесса, в котором его цели, принципы, содержание, методы, методики, технологии, средства, а также организационные формы совпадают с современными требованиями к их военно-профессиональной и профессиональной подготовке. В связи с этим, эти компоненты педагогического процесса должны быть основой для обоснования организационно-педагогических условий развития их профессиональной компетентности.

Ключевые слова: повышение квалификации, организационно-педагогические условия, должностные лица кадровых органов, профессиональная компетентность, развитие, методика.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Зміни геостратеґічного, соціально-економічного, демографічного та військово-політичного стану України викликають необхідність обґрунтування сучасних підходів до проблеми забезпечення її національної безпеки, основу якої складають підготовлені військові фахівці – військові професіонали. А Збройні Сили (ЗС) України тут відіграють визначальну роль, оскільки забезпечують збройний захист її національних інтересів, територіальної цілісності і суверенітету. Бойове їх застосування потребує, як показує позитивний і негативний досвід АТО на Сході України, від військових керівників (начальників) підвищеної професійної та особистісної відповідальності за якість прийняття управлінських рішень. Це передбачає зростання професійних вимог, які висуваються до військових управлінців усіх рівнів, в тому числі насамперед до їх рівня фахової підготовленості. Саме тому, за таких умов, формування сучасного офіцерського корпусу, який би складався з найбільш професійно підготовлених військовослужбовців з високими моральними, професійно важливими та індивідуально-психічними якостями, насамперед справжніх громадян України і військових професіоналів, виступає одним із головних завдань сучасного кадрового забезпечення ЗС України. Для цього необхідно цілеспрямовано розвивати фахову компетентність посадових осіб кадрових органів (ПОКО). Найважливішою умовою є така побудова педагогічного процесу, в якому його цілі, принципи, зміст, методи, методики, технології, засоби, а також організаційні форми збігаються з сучасними вимогами до їх військово-професійної та фахової підготовленості. Ці компоненти педагогічного процесу мають бути основою для обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку фахової компетентності ПОКО, оскільки поняття «педагогічні умови» стосується різних аспектів усіх складових процесу навчання, виховання і розвитку: цілей, змісту, принципів, методів, форм, засобів тощо» [1, 5]. Як правило, під ними розуміють такі умови, що свідомо та цілеспрямовано створюються організаторами педагогічного процесу з метою підвищення його результативності, забезпечення ефективності, а також упровадження у цей процес певних педагогічних інновацій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Проблема обґрунтування різноманітних педагогічних умов формування (розвитку) певних видів компетентності у фахівців, у тому числі й майбутніх, є не новою для професійної педагогіки. Їх обґрунтування існує в науковому доробку Ю.К. Бабанського, А.О. Вербицького, Б.С. Гершунського, М.О. Данилова, А.І. Дьоміна, В.І. Загвазінського, І.А. Зязюна, Н.В. Кузьміної, І.Я. Лернера, І.П. Підласого, О.М. Пехоти, А.В. Хуторського та інших сучасних дослідників. Ми згодні з думкою А.В. Литвина, який наголошує, що «Водночас аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що різні аспекти поняття «умови» не розкриті повною мірою ні в педагогічних словниках, довідниках та енциклопедіях, ні в підручниках і навчальних посібниках, хоча цей термін давно й активно вживається у психолого-педагогічній літературі, наукових публікаціях і дисертаційних роботах... Через те, користуючись цим поняттям, як науковці, так і практики дотримуються різних, часом суттєво розбіжних позицій» [1, 6].

Для нас суттєвим є те, що успішність навчальної діяльності тих, хто вчиться, закономірно залежить від тих організаційних і педагогічних умов, в яких вона проходить. Результати проведених досліджень, аналіз дисертацій з проблем обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування і розвитку різних видів компетентності фахівців і багаторічний досвід кадрової роботи свідчить, що розвиток фахової компетентності ПОКО можна визначити як процес вдосконалення їх фахових знань, умінь, навичок, здатностей і досвіду кадрової роботи, професійно важливих якостей, набуття спеціальних здатностей, як суб'єктивних специфічного виду професійної діяльності в ЗС України. Для цього слід обґрунтувати відповідні організаційно-педагогічні умови, які складаються з двох смислових одиниць: «організаційні умови» і «педагогічні умови». Ці умови мають об'єднуватися, оскільки в системі вищої військової освіти проблема фахової підготовки кадровиків на сьогоднішній день не вирішена, особливо на тактичній ланці.

У науково-педагогічній літературі під педагогічними умовами розуміють сукупність різних об'єктивних можливостей педагогічного процесу в конкретному навчальному закладі чи в педагогічній системі, спрямованих на вирішення певних педагогічних завдань. При цьому до них відносяться тільки ті, які свідомо створюються в педагогічному процесі та реалізація яких забезпечує найбільш ефективне вирішення поставлених педагогічних завдань. Ми не поділяємо позицію, згідно з якою їх можна зводити лише до зовнішніх обставин, сукупності об'єктів, що впливають на педагогічний процес, оскільки розвиток особистості та її формування/розвиток як фахівця в педагогічному процесі в конкретній педагогічній системі являє собою єдність впливу суб'єктивних (наприклад, мотивація набуття певного фаху конкретною особою) і об'єктивних (наприклад, системне впровадження у професійну підготовку фахівців сучасних інформаційних технологій) чинників, результат взаємодії внутрішніх і зовнішніх сприятливих обставин, насамперед педагогічних. Наприклад, В.А. Литвин педагогічними умовами вважає «комплекс спеціально спроектованих генеральних чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу й особистісні параметри всіх його учасників. Педагогічні умови забезпечують цілісність навчання

та виховання в інформаційно-освітньому середовищі навчального закладу відповідно до вимог суспільства та запитів ринку праці, сприяють всебічному гармонійному розвитку особистості та створюють сприятливі можливості для виявлення її задатків, врахування потреб і формування загальнолюдських і професійно важливих якостей, ключових кваліфікацій, загальних і професійних компетенцій» [1, 28-29].

Отже, враховуючи вищезазначені визначення, а також враховуючи специфіку функціонування системи військової освіти в Україні під педагогічними умовами розвитку фахової компетентності ПОКО будемо розуміти сукупність сприятливих педагогічних обставин і чинників, у ЗС України взагалі та в конкретних військово-педагогічних системах – військових частинах, органах військового управління і ВВНЗ зокрема, які свідомо створюють організатори військово-педагогічного процесу для цілеспрямованого розвитку фахової компетентності ПОКО.

Під поняттям «організаційні умови» розуміємо системні організаційні (управлінські, матеріально-технічні, кадрові, інформаційні та ін.) обставини та чинники, що визначають організаційно-управлінську та матеріально-інформаційну підвалини цілеспрямованого організованого процесу розвитку фахової компетентності ПОКО в ЗС України.

Формування мети статті. Метою статті є обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку фахової компетентності посадових осіб кадрових органів ЗС України.

Методи дослідження – теоретичні, зокрема аналіз теоретичних джерел з питань теорії професійної підготовки фахівців, теорії та методики викладання спеціальних дисциплін військовим фахівцям; класифікація та систематизація теоретичних даних; конкретизація теоретичного знання, яка стосується особливостей розвитку фахової компетентності ПОКО у системі післядипломної освіти; індукція та дедукція, порівняльний аналіз отриманих теоретичних матеріалів. На основі цього обґрунтовано організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності посадових осіб кадрових органів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності ПОКО мають сприяти вдосконаленню наявних і набуттю нових якостей військово-професійних і фахових знань, навичок, умінь і здатностей, спеціальних технологій і методик здійснення кадрової роботи у військовому середовищі. При цьому слід мати на увазі думку С.Л. Рубінштейна, який підкреслював, що зовнішні причини (тобто зовнішній вплив) завжди діють через внутрішні умови (в нашому випадку – від ставлення насамперед ПОКО до розвитку своєї фахової компетентності), тобто лише опосередковано [5]. Це означає, що організаційно-педагогічні умови мають бути комплексними та системними, відповідно повинні мати вплив на всі сфери психіки ПОКО і організаторів військово-педагогічного процесу. У зв'язку з цим їх обґрунтування містить суттєвий як теоретичний, так і практичний аспекти. У цьому аспекті суттєвий інтерес представляє повний перелік умов будь-якої діяльності, який подає О. М. Новіков: інваріантними є такі умови: мотиваційні, науково-методичні, кадрові, матеріально-технічні, фінансові, організаційні, нормативно-правові, інформаційні [2, 34].

У наукових дослідженнях [3; 4], присвячених обґрунтуванню умов, які сприяють вирішенню тих чи інших освітніх завдань щодо ПОКО, дозволили виділити в організаційних умовах формування фахової компетентності ПОКО такі аспекти:

1) організаційно-управлінські аспекти (нормативно-регламентувальна основа організації педагогічного процесу в ЗС України та ВВНЗ, в тому числі навчальні плани (програми підвищення кваліфікації), графік навчального процесу, навчальні програми, розроблені на основі компетентнісного підходу тощо);

2) кадрові аспекти (суб'єктно-діяльнісна основа організації педагогічного процесу: наявність досвідчених педагогів, які мають достатній досвід професійно-педагогічної діяльності та військової служби на посадах фахівців кадрових органів);

3) матеріально-технічні аспекти (науково-методична основа організації педагогічного процесу і його забезпеченість сучасними засобами навчання, насамперед інформаційними, а також науковою та навчальною літературою, навчально-методичними посібниками та ін.).

Організаційно-педагогічні умови спеціально створюються у педагогічному процесі у ЗС України для досягнення певних педагогічних цілей, у нашому випадку – розвитку фахової компетентності ПОКО. На нашу думку, вони мають відображати функціональну залежність компонентів педагогічного явища від комплексу об'єктів у різних проявах. Ці умови одночасно мають охоплювати методологічні, теоретичні, методичні та практичні аспекти розвитку їх фахової компетентності, які мають бути обґрунтовані на засадах сучасних методологічних підходів до її розвитку. Такими вдалимими методологічними підходами є, на нашу думку, суб'єктно-діяльнісний, системний і компетентнісний підходи, оскільки організаційно-педагогічні умови мають створювати систему, основним суб'єктом якої мають бути ПОКО, а основними елементами системи – методологічні, теоретичні, методичні та практичні аспекти розвитку їх фахової компетентності.

У процесі обґрунтування організаційно-педагогічних умов пропонується дотримуватися таких принципів: принцип методологічності, тобто наявність чітких методологічних підходів до обґрунтування організаційно-педагогічних умов; принцип системності в обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов, які, з одного боку, створюють педагогічну систему, а з іншого – забезпечують вплив зовнішніх організаційно-педагогічних умов на внутрішні психічні умови ПОКО; принцип суб'єктної, фахової та діяльнісної спрямованості організаційно-педагогічних умов.

Під час вибору та обґрунтування цих умов необхідно враховувати такі сприятливі обставини: розвиток фахової компетентності відбувається у посадових осіб, які вже мають вищу освіту – військову, технічну, гуманітарну, психологічну тощо; вони вже мають достатній досвід військово-професійної, управлінської та соціально-психологічної діяльності в тактичній ланці управління; вони вступають у систему підвищення кваліфікації, в якій вони мають бути суб'єктами.

Але негативною обставиною є те, що більшість фахівців кадрових органів, як суб'єкти кадрової роботи, не мають, на жаль, фахової освіти.

Організаційно-педагогічні умови мають створювати оптимальні умови розвитку (а іноді й формування) фахової компетентності ПОКО. На нашу думку, передусім ми визначаємо вкрай необхідні умови. Такими мінімальними системними умовами ми вважаємо такі: наявність системи підвищення їх кваліфікації у ЗС України; використання сучасних організаційних форм розвитку їх фахової компетентності, наприклад, елементів дистанційного навчання; наявність сучасної методики розвитку їх фахової компетентності; самоменеджмент ПОКО щодо розвитку своєї фахової компетентності, тобто їх навчальна і військово-професійна суб'єктність у навчально-пізнавальній діяльності; використання об'єктивних критеріїв оцінювання розвиненості їх фахової компетентності.

Цих умов може бути більше, але ці умови мінімально необхідні, які в кожному випадку можна вдосконалювати, доповнювати, уточнювати, модернізувати та адаптувати до конкретних кадрових, організаційних і педагогічних обставин у конкретній педагогічній системі.

Тут існують як об'єктивні (забезпечують підвищення ефективності педагогічної системи розвитку фахової компетентності ПОКО), так і суб'єктивні (впливають на функціонування і розвиток педагогічної системи, демонструють потенціал суб'єктивних педагогічних і навчальних діяльностей, рівень узгодженості дій суб'єктивних системи тощо) чинники. Безумовно, головними умовами реалізації організаційно-педагогічних умов є система і методика розвитку фахової компетентності ПОКО, які мають включати відповідні компоненти, рівні, етапи, сукупність методично обґрунтованих форм, методів, технологій і засобів. Але їх актуалізація безпосередньо залежить від залучення суб'єктивних умов.

Обґрунтуємо кожну з цих умов більш детально.

1. Наявність системи підвищення кваліфікації ПОКО у ЗС України.

Необхідно зауважити, що не дивлячись на наявність певної системи підготовки фахівців кадрових органів, підготовку фахівців тактичної ланки управління, яка б забезпечувала отримання ними базової для цієї спеціальності фахової компетентності, не здійснює жоден ВВНЗ України. За умов відсутності підготовки таких фахівців та з огляду на посадові категорії фахівців кадрових органів, які залучаються на курсову підготовку, можна стверджувати, що саме Курси підвищення кваліфікації фахівців організаційно-штатної, мобілізаційної та кадрової роботи органів військового управління ЗС України при Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного мають стати базовими. Фактично, в ході навчання на цих курсах має відбуватися їх перепрофілювання, які вже мають тактичний рівень військової освіти за іншими спеціальностями та призначаються на посади керівників кадрових структур низової ланки. У подальшому підвищення рівня професійної підготовленості ПОКО має здійснюватись періодично на Вищих академічних курсах при Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського в ході призначення на вищі посади.

Таким чином, зазначимо, що в цілому, аналіз системи підвищення кваліфікації фахівців для органів кадрової роботи дає підстави стверджувати про необхідність її вдосконалення, оскільки, на нашу думку, в ній відсутня взаємоузгодженість між тим, що викладають, і тим, що слухачам необхідно як кадровикам. До того ж, аналіз нормативних документів, якими регламентована освітня діяльність університету в сфері підготовки фахівців кадрових органів, свідчить, що її зміст ще далекий від цілеспрямованої підготовки саме професійних кадрових менеджерів нового типу, у широкому розумінні цього слова.

2. Наявність сучасної методики розвитку фахової компетентності ПОКО.

На основі теоретичного аналізу даної проблеми ми можемо зробити висновок, що під методикою розвитку фахової компетентності ПОКО ми розуміємо навчальну систему, яка обґрунтована на провідних ідеях суб'єктно-діяльницького та компетентнісного навчання та включає цілі, принципи, а також цілеспрямовано скомпоновані та найбільш раціональні й ефективні методи, способи, прийоми, засоби, організаційні форми та основні етапи розвитку фахової компетентності.

Зазначимо, що ефективно реалізувати визначені завдання й умови кожного з етапів можна тільки шляхом послідовного розвитку, систематизації та узагальнення фахових знань, навичок, вмінь і здатностей, розвитку професійно важливих якостей. Реалізація етапів передбачає домінування у навчальному процесі активних методів навчання. Центральне місце у навчальному процесі має займати самостійна робота фахівців. Поряд з активними методами у системі підготовки ПОКО мають бути присутніми й традиційні лекційно-семінарські заняття, у тому числі експертні лекції – виступи широко відомих і авторитетних ПОКО і експертів з нових, актуальних питань, які супроводжуються дискусією і можуть трансформуватися у форму експертних консультацій і майстер-класів.

3. Використання сучасних організаційних форм розвитку фахової компетентності ПОКО, наприклад, їх індивідуальна підготовка, стажування, дистанційне навчання та колективна робота.

Особливе місце посідає їх індивідуальна підготовка. Зазначимо, що до 2012 року вона здійснювалась у системі професійної підготовки військовослужбовців ЗС України, а з 2013 року, відповідно до наказу Генерального штабу Збройних Сил України від 28.05.2013 року № 125 "Про затвердження Тимчасової інструкції з індивідуальної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України", запроваджено нову систему індивідуальної підготовки військовослужбовців. Вона проводиться з метою розкриття та розвитку індивідуальних здатностей військовослужбовця для їх ефективного використання під час самостійного виконання завдань та у складі органу військового управління, військової частини (підрозділу). Відповідно до наказу, формами навчання у системі індивідуальної підготовки є курсова підготовка, фахові (методичні, навчально-методичні) збори, конференції (семінари), конкурси, навчальні заняття (групові вправи, групові заняття, практичні заняття, тактичні або оперативні літучки) та самостійна робота.

Стажування може проводитись у військових частинах (органах військового управління) як в Україні, так і за її межами задля засвоєння вітчизняного і зарубіжного досвіду та вдосконалення практичних умінь і навичок виконання обов'язків на займаній посаді або на посаді вищого рівня. Тривалість стажування залежить від мети й потреби та становить не більше 10 місяців.

Однією з перспективних форм є використання ресурсів і можливостей дистанційної форми навчання для розвитку фахової компетентності ПОКО. Така форма є одним із шляхів реалізації принципу неперервної освіти, або «освіти впродовж життя» як можливості сучасного технологічного освітнього простору в інформаційному суспільстві. Основними перевагами використання цієї форми навчання вбачаємо в підвищенні якості освіти, забезпеченні її випереджувального характеру, забезпеченні доступності сучасних освітніх технологій, розвитку творчості для ПОКО.

Основною формою, використовуваною при організації дистанційного навчання ПОКО, ми визначаємо кейс-технологію, яка полягає в наданні інформаційних освітніх ресурсів у вигляді набору спеціалізованих навчально-методичних комплектів, призначених для самостійного вивчення та використання різних носіїв інформації. У кейс-технології ефективно використовують всі наявні в системі освіти засоби навчання, враховуючи як прийняту концепцію навчання, цілі, специфіку змісту навчання, так і дидактичні засоби і функції кожного із засобів навчання, включеного до кейсу.

У межах індивідуальної підготовки військовослужбовців колективною формою навчальної діяльності є групові вправи (заняття), що проводяться з метою закріплення теоретичних знань, вдосконалення вмінь офіцерів планувати підготовку та проведення бою (бойових дій), його всебічного забезпечення та управляти підрозділами, виконувати обов'язки у визначеній посаді.

4. Самоменеджмент ПОКО у розвитку своєї фахової компетентності, тобто їх «суб'єктність у навчально-пізнавальній діяльності».

Їх фахове вдосконалення здійснюється у процесі службової діяльності в загальній системі індивідуальної підготовки військовослужбовців і під час проведення інструкторсько-методичних занять, семінарів тощо з найбільш важливих питань кадрової роботи, а також в ході обміну досвідом, а також під час самоосвіти. Важливою умовою забезпечення ефективності яких є, на думку науковців [6], власне самоменеджмент. Ключовим аспектом ефективного їх самоменеджменту є високий рівень їх мотивації – прагнення вдосконалюватися, здобувати нові знання та шукати шляхи розв'язання фахових завдань. Тут необхідним стає глибоке усвідомлення себе як суб'єкта фахової діяльності.

5. Використання об'єктивних критеріїв оцінювання рівнів розвиненості фахової компетентності ПОКО.

У ЗС України не існує окремого щорічного оцінювання військовослужбовців – ПОКО. Воно здійснюється в загальній системі атестування та щорічного оцінювання усіх військовослужбовців. А його результат безпосередньо залежить від рівня та якості індивідуальної підготовки фахової компетентності ПОКО. Водночас для оцінювання розвиненості їх фахової компетентності пропонуємо використовувати такі критерії: ціннісно-мотиваційний, інтелектуально-когнітивний, прагматичний, комунікативний, індивідуально-психологічний, організаційно-управлінський, регулятивний.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підвищенню кваліфікації ПОКО мають слугувати сприятливі організаційно-педагогічні умови, основним результатом якого є розвиток їх фахової компетентності, та передбачати:

- спеціалізацію (для тих ПОКО, які не мають фахової кадрової освіти);
- розширення профілю (підвищення кваліфікації для тих ПОКО, які мають фахову кадрову освіту).

Перспективами подальшого дослідження проблем у даному напрямку вбачаються в розробці тренінгових програм і технологій щодо розвитку фахової компетентності посадових осіб кадрових органів.

1. Литвин А.В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови» [текст]: на допомогу здобувачам наукового ступеня / А. В. Литвин. – Львів : СПОЛОМ, 2014. – 76 с.
2. Новиков А.М. Методологія / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М.: СИНТЕГ, 2007. – 663 с.
3. Обґрунтування наукових підходів щодо удосконалення професійної діяльності фахівців кадрових органів ЗС України. Звіт про НДР шифр «Діяльність». – К.: НМЦ КП МОУ, 2014. – 410 с.
4. Розроблення науково-методичних підходів щодо розвитку фахової компетентності посадових осіб кадрових органів Збройних Сил України. Звіт про НДР шифр «Компетентність». – К.: НМЦ КП МОУ, 2012.– 286 с.
5. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии: [текст] / С. Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1973. – 424 с.
6. Ягупов В.В. Обучающийся в профессиональном учебном заведении как субъект педагогического процесса / В. В. Ягупов // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер.: Педагогічні та психологічні науки. – 2014. – № 4. – С. 365–377.

Reference

1. Litvin, A.V. (2014). Metodologichni zasady ponyattya «pedagogichni umovi» [Methodological foundations of the concept of «pedagogical conditions»]. Lviv: SPOLOM (in Ukrainian).
2. Novikov, A.M. (2007). Metodologiya [Methodology]. M.: SINTEG (in Ukrainian).
3. Obgruntuvannya naukovih pidhodiv schodo udoskonalennya profesiyanoi diyalnosti fahivtsiv kadrovih organiv ZS Ukrayini. Zvit pro NDR shifr «Diyalnist» [Substantiation of scientific approaches to improve the professional activity of specialists of the personnel services of the Armed Forces of Ukraine. Report on research work]. K.: NMTs KP MOU (2014) (in Ukrainian).
4. Rozroblennya naukovo-metodichnih pidhodiv schodo rozvitku fahovoyi kompetentnosti posadovih osib kadrovih organiv Zbroynih Sil Ukrayini. Zvit pro NDR shifr «Kompetentnist». [Development of scientific and methodological approaches to the development of professional competence of personnel managers (HR managers) of the Armed Forces of Ukraine. Report on research work]. K.: NMTs KP MOU (2012) (in Ukrainian).
5. Rubinshteyn, S.L. (1973). Problemyi obschey psihologii [Problems of general psychology]. M: Pedagogika (in Ukrainian).
6. Yagupov, V.V. (2014). Obuchayuschiyasya v professionalnom uchebnom zavedenii kak sub'ekt pedagogicheskogo protsesssa [The learner in a professional educational institution as a subject of the pedagogical process]. Zbirnik naukovih prats Natsionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prikordonnoyi sluzhbi Ukrayini, 12, 365–377 (in Ukrainian).

Рецензент: В.В. Ягупов, доктор педагогічних наук, професор, Інститут професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України

Мухіддін Хайруддінов,

доктор педагогічних наук, професор,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського
(м. Миколаїв)

Muhiddin Hayruddinov,

Doctor of Pedagogical Science, Professor,
V. O. Sukhomlynsky Mykolaiv National University
(Mykolaiv)
kptzp407@ukr.net

УДК 378.1. (477.75)

**ПРО СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ДЛЯ
ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ З КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ****THE ARTICLE ABOUT THE STATUS AND TRENDS OF PREPARATION
OF PEDAGOGICAL STAFF FOR EDUCATIONAL INSTITUTIONS
WITH THE CRIMEAN TATAR LANGUAGE OF INSTRUCTION**

У статті розкрито стан і тенденції підготовки педагогів до викладання в закладах освіти з кримськотатарською мовою навчання. Автор провів порівняльний аналіз тенденцій сучасної підготовки педагогічних кадрів у Криму та за кордоном, показав спільне та відмінне в деяких підходах до розглядуваної проблеми, що вкотре акцентує увагу на необхідності систематичної роботи в цій галузі. У процесі дослідження було доведено, що саме фундаментальність педагогічної освіти є основою компетентності та мобільності фахівця.

Ключові слова: концепція безперервної педагогічної освіти, підготовка педагогічних кадрів, полікультурність, кримськотатарська мова навчання.

In the article considers the status and trends of preparation of teachers for teaching in educational establishments with Crimean Tatar language of instruction. The author conducted a comparative analysis of the tendencies of modern teacher training in the Crimea and abroad, showed the common and different in some approaches to the problem, that once again emphasizes the attention for systematic work in this area. During the study, it was proved that the fundamental nature of teacher education is competency-based and mobility specialist.

Keywords: concept of continuous pedagogical education, teacher training, multiculturalism, the Crimean Tatar language of instruction.

В статье раскрыты состояние и тенденции подготовки педагогов к преподаванию в учреждениях образования с крымскотатарским языком обучения. Автор провел сравнительный анализ тенденций современной подготовки педагогических кадров в Крыму и за рубежом, показал общее и отличительное в некоторых подходах к рассматриваемой проблеме, что в который раз акцентирует внимание на необходимости систематической работы в этой области. В процессе исследования было доказано, что именно фундаментальность педагогического образования является основой компетентности и мобильности специалиста.

Ключевые слова: концепция непрерывного педагогического образования, подготовка педагогических кадров, поликультурность, крымскотатарский язык обучения.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Освіта в сучасних умовах є вагомим чинником, який сприяє розвитку духовної культури, інтелектуальних і продуктивних сил суспільства, успіху громадянського миру та майбутніх успіхів у зміцненні й утвердженні авторитету народів світу. Розвиток системи освіти кримських татар у Криму внаслідок зростання і поглиблення взаємозв'язків та взаємозалежності всіх країн і народів світу неможливо розглядати з відривом від процесів і тенденцій перетворення світового освітнього простору, без урахування багатовікового досвіду професійної підготовки вчителів у період Кримського ханства і входження Криму до складу Російської імперії, Радянського Союзу та України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. На сьогоднішній день існує ціла низка наукових праць, присвячених найрізноманітнішим питанням, пов'язаним із кримськими татарами. Велику увагу дослідники приділяють проблемам історії освіти та навчання кримських татар у дореволюційний період, коли грамотність досягла найвищого рівня, і практично кожен представник кримських татар міг читати і писати рідною мовою. Серед них слід відзначити роботи О. Габреляна, В. Ганкевича, Д. Абібулаєвої, Е. Абібулаєвої, З. Абдулаєвої, А. Д'яконова, Л. Маршала, Д. Прохорова, Г. Кондратюка.

Чимало досліджень присвячено кримськотатарським народним навчальним закладам. У цих працях порушується питання діяльності навчальних закладів, аналізуються реформи системи національної освіти кримських татар XIX – початку XX ст. У тому числі зустрічаються дослідження, присвячені діяльності І.

Гаспринського – видатного кримськотатарського просвітителя, письменника, публіциста і політика, його внеску в розвиток національної освіти в Криму кінця XIX – початку XX ст.

Проблему ролі ісламу в освітньому процесі кримських татар та їхні взаємини з іншими народами висвітлюють роботи В. Бартольда, М. Кирюшко, В. Ганкевича, З. Хайредінової, О. Бубенка, Д. Радивилова та ін. Так, ролі земства в розвитку початкової освіти присвячено праці А. Кучерганської; становлення середньої освіти у кримських татар розглядає Л. Маршал; етнопедагогіці кримськотатарського народу значну увагу приділив М. Хайруддінов; про мистецтво татарського народу чимало праць С. Червоної; концепцію національного просвітництва в мусульманських країнах вивчає Р. Шарипова; мовна ситуація в Криму – предмет досліджень А. Емірової. Усі ці наукові розвідки дають уявлення про організацію та діяльність навчальних закладів кримських татар, процеси, які відбувалися в регіоні у XIX – на початку XX ст.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Підготовка науково-педагогічних кадрів із числа кримських татар є одним із показників соціальної адаптації репатріантів до життя в кримському суспільстві. Науковий потенціал кримськотатарського народу, згідно з одним джерелом інформації, складає близько 50 докторів та 350 кандидатів наук, за іншим – 53 доктори та 552 кандидати наук. За наявною інформацією працевлаштовано трохи більше 30 відсотків, причому близько 60 відсотків науковців із цього числа працюють не за фахом. Різне зниження рівня життя кримських татар призводить до втрати наукового та професійного потенціалу, зниження освітнього рівня. За десять років, із початку повернення кримськотатарського народу до Криму, 12 осіб захистили кандидатські, а 4 – докторські дисертації. У цілому в Криму кадровий науково-педагогічний потенціал кримськотатарського народу використовується вкрай незадовільно [1].

На початку 90-х років на факультеті кримськотатарської філології ТНУ ім. В.І. Вернадського та в Кримському індустріально-педагогічному інституті навчалось 350-400 студентів із числа кримських татар. У подальші роки кількість студентів мала тенденцію до збільшення, а згодом – до зменшення внаслідок демографічної ситуації в Криму. В середньому, починаючи з 2000 року, випуск висококваліфікованих педагогів досягав 700-800 осіб, половину з яких складали кримські татари.

Орієнтація вищої та загальноосвітньої шкіл на навчання і виховання громадян із урахуванням їхньої національної та релігійної належності обумовила необхідність цілеспрямованої підготовки педагогічних кадрів для національної школи, в тому числі й кримськотатарської, що мало б сприяти розвитку рідної мови та культури народу.

До депортації в Кримській АРСР функціонувала 371 кримськотатарська школа. Підготовку педагогічних кадрів здійснювали Кримський татарський педагогічний технікум, Сімферопольський педагогічний інститут, Ялтинський татарський педагогічний технікум, Бахчисарайська учительська татарська школа [3].

Учителів для кримськотатарських шкіл першого ступеня готував Кримський татарський педагогічний технікум. У 1925 році в педтехнікумі навчалось 193 студенти. З них за соціальним походженням переважали селяни – 147 осіб. У 1926 році в педтехнікумі навчалось 190 студентів. Із метою забезпечення освітнього процесу працювала навчальна бібліотека, яка налічувала 4668 екземплярів книг. Навчання студентів відбувалося на трьох відділеннях: дошкільному, шкільному та політпросвіт роботи.

Зауважимо, що в ті часи значна увага приділялася проведенню педагогічної практики: «Завдяки практикантам, упродовж року працювали 14 татарських шкіл, відкриті які Відділ народної освіти не мав змоги через відсутність татарських учителів». У 1930 році контингент студентів істотно збільшився зі 180 до 300 осіб [3].

Учительський персонал для шкіл другого ступеня готував Кримський педагогічний інститут. Створений під час громадянської війни як Таврійський університет, він зазнав істотних змін. Упродовж двадцяти років педінститут був єдиним ВНЗ Криму. Кількість студентів, представників кримських татар, завжди була незначною. У 1927 році в педінституті, із загальної кількості 505 студентів, кримських татар навчалось лише 33, а це вкрай мало. Із них на татарсько-лінгвістичному відділенні навчалось 23 майбутні філологи. В зв'язку із уведенням обов'язкової семирічної освіти зросла потреба в учителях. Через це кількість студентів кримських татар у педінституті в 1931-1932 роках збільшилась із 17% до 44% від загальної кількості. На відділенні татарської мови та літератури було припинено переклад на татарську мову всіх предметів, які викладалися [3].

На даному етапі підготовка педагогічних кадрів для навчальних закладів із кримськотатарською мовою навчання здійснюється Республіканським вищим навчальним закладом «Кримський інженерно-педагогічний університет» і Таврійським національним університетом ім. В. І. Вернадського. Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для всіх загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється на базі Кримського республіканського інституту післядипломної педагогічної освіти. Також в інституті проводяться курси підвищення кваліфікації вихователів ДНЗ та вчителів початкових класів, які працюють у групах та класах із кримськотатарською мовою навчання.

Досвід показує, що в основу сучасної концепції безперервної педагогічної освіти покладено такі положення:

1. Початкова фундаментальна педагогічна освіта забезпечується педагогічними коледжами, інститутами, університетами; в усіх країнах яскраво виявляється тенденція переходу на університетську педагогічну освіту.

2. Відбувається період адаптації та становлення професійної діяльності молодого вчителя під керівництвом досвідчених учителів школи (в Росії цей процес називають наставництво, в Англії – пробний рік (т'юторінг), в США – менторинг).

3. Підвищення кваліфікації працюючих учителів (а також педагогів, які переривали на певний час професійну діяльність, проте знову приступають до роботи) здійснюється на довгострокових та короткострокових курсах – у вищих навчальних закладах, спеціальних установах підвищення (або вдосконалення) кваліфікації, учительських центрах і школах.

Здійснений нами порівняльний аналіз тенденцій сучасної підготовки педагогічних кадрів у Криму і за кордоном показав спільне та відмінне в деяких підходах до досліджуваної проблеми, що вкотре акцентує увагу на необхідності систематичної роботи в цій галузі [4].

Слід зазначити, що економічна ситуація в Автономній Республіці Крим, яка склалася на сьогоднішній день, не дозволяє достатньою мірою забезпечити конституційне право кримських татар на розвиток освіти рідною мовою. Так, у 15 загальноосвітніх навчальних закладах із кримськотатарською мовою навчання знання отримують 2765 учнів у 176 класах-комплексах. Кількість учнів, які навчаються в класах із кримськотатарською мовою викладання на базі шкіл з російською, українською, двома, трьома мовами навчання складає 2650 учнів (237 класів). Таким чином, лише 5415 учнів у 413 класах навчаються кримськотатарською мовою, що складає трохи більше 16% від загальної кількості учнів кримських татар, тобто ситуація досягла критичної точки: абсолютна більшість учнів не отримує освіти кримськотатарською мовою.

Ще й досі належною мірою не задовольняються освітні потреби кримськотатарського народу, не реалізована належним чином Програма формування та розвитку мережі навчальних закладів, класів із українською, кримськотатарською мовами навчання, шкіл і класів із двома мовами навчання. Варто відзначити, що Програма була затверджена Постановою Ради міністрів Автономної Республіки Крим від 27 серпня 1997 року № 260, згідно з якою передбачалося відкриття в 1997–2006 роках 40 шкіл із кримськотатарською мовою навчання.

Підкреслимо, що у 2013 році була розроблена «Державна цільова програма розвитку освіти кримськотатарською мовою в Автономній Республіці Крим» (2012–2017 рр.), спрямована на:

- залучення кримськотатарської молоді до духовної культури свого народу, національних традицій. Крім того, досконале володіння рідною мовою полегшує вивчення інших мов, у тому числі міжнародних;
- широке розповсюдження двомовності та багатомовності – додаткова перевага кримськотатарської молоді, яка володіє декількома мовами, проживаючи в поліетнічній державі або регіоні;
- підвищення інтелектуального потенціалу народу, якості підготовки професійних кадрів у сфері фінансів та менеджменту, правознавців, соціальних працівників, фахівців у сфері рекреаційного бізнесу, що дозволить вирішити проблему гідного працевлаштування молодого покоління, запобігання соціальному напруженню та забезпечення миру в Кримському регіоні;
- виховання повноцінної соціальної толерантної особистості, яка усвідомлює своє місце і роль у суспільстві та світі в цілому.

Перспектива розвитку освіти кримськотатарською мовою в першу чергу залежить від забезпечення навчальних закладів педагогічними кадрами. Для цього на базі вищих навчальних закладів Автономної Республіки Крим послідовно розширюють підготовку вчителів-предметників для шкіл із навчанням кримськотатарською мовою на базі Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського та Республіканського вищого навчального закладу «Кримський інженерно-педагогічний університет». Підготовку педагогів здійснюють шляхом формування студентських груп із навчанням кримськотатарською мовою: ТНУ (Учитель біології в школі, Учитель географії в школі, Учитель історії в школі, Учитель української мови та літератури в школі, Учитель англійської мови та літератури, Учитель німецької мови та літератури, Учитель кримськотатарської мови та літератури, Учитель математики, Учитель інформатики, Психолог (ДНЗ, школа), Учитель фізичної культури в школі, Учитель фізики в школі, Учитель хімії в школі); КІПУ (Учитель інформатики, Учитель-дефектолог, Вихователь ДНЗ, Учитель початкових класів, Психолог (ДНЗ, школа), Учитель музики в школі, Учитель образотворчого мистецтва у школі, Учитель історії в школі, Учитель англійської мови та літератури у школі, Учитель німецької мови і літератури в школі, Учитель кримськотатарської мови та літератури у школі, Учитель української мови та літератури у школі).

Як показує проведене нами дослідження, в історії системи підготовки педагогічних кадрів для кримськотатарської національної школи можна виділити такі періоди:

I період – 1810-1872 рр. – відкриття державних навчальних закладів (відділень) з підготовки педагогічних кадрів для кримськотатарських шкіл (татарський клас при Сімферопольському повітовому училищі, татарський відділ при Сімферопольській гімназії), що зумовлено, з одного боку, реформуванням системи освіти в Російській імперії, а з іншого, – боротьбою кримськотатарського народу за навчання та викладання рідною мовою;

II період – 1872-1921 рр. – відкриття Сімферопольської татарської учительської школи – спеціального навчального закладу із підготовки педагогічних кадрів для кримськотатарських шкіл; «мектебе – руштіє» – конфесійної школи під керівництвом І. Гаспринського. Це зумовлювалося загостренням боротьби прогресивної кримськотатарської інтелігенції за націоналізацію шкіл та можливість готувати національні педагогічні кадри. Серед тенденцій і особливостей організації навчально-виховного процесу у цей період заслуговують на увагу такі: впровадження до змісту підготовки педагогічних кадрів вітчизняних і зарубіжних досягнень у галузі теорії педагогіки, педагогічної практики, етнорелігійних традицій; пошук нових форм професійної підготовки педагогів із урахуванням джадідських реформ;

III період – 1921-1944 рр. – відкриття національних класів і груп для національних співтовариств, а також створення мережі середніх та вищих навчальних закладів із підготовки педагогічних кадрів у радянський період (педагогічні технікуми, Таврійський (Кримський) університет (з 1925 р. – Кримський педагогічний інститут), Вищі педагогічні татарські курси), що сприяло ліквідації неписьменності серед татарського населення, доступності навчання для всіх суспільних прошарків і обох статей, пошуку нових форм професійної підготовки педагогів;

IV період – 1944-1988 рр. – закриття всіх навчальних закладів для кримських татар;

V період – 1988-2007 рр. – відновлення та здійснення підготовки педагогічних кадрів для шкіл із кримськотатарською мовою навчання в провідних ВНЗ Криму (Таврійський національний університет ім. В. Вернадського,

Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський інженерно-педагогічний університет» (м. Сімферополь). Це забезпечило можливість відродження національної школи, рідної мови, національних традицій навчання та виховання, збереження національної ідентичності кримськотатарського народу.

Проблема розробки навчальних планів професійної підготовки вчителя набуває все більшої актуальності. Принагідно зазначимо, що раніше в основі розробки навчальних планів лежав технократичний предметно-орієнтований підхід. Вважалося, якщо майбутній фахівець успішно оволодіє знаннями в процесі навчання, а також закріпить результат на курсах загальноосвітніх, спеціальних і професійних дисциплін разом із виробничою практикою, то, здійснюючи самоосвіту, в процесі власної виробничої діяльності він стане висококваліфікованим професіоналом.

Проте в одних країнах (США, Англія, Німеччина) переважає практична підготовка, в інших (Франція, Росія) – теоретична підготовка майбутніх фахівців в університетах.

Утім, природа педагогічної праці вимагає постійного руху, творчого пошуку, оновлення знань. Значення самоосвіти для вчителів особливо зростає в нинішніх умовах, коли відбувається небачене прискорення прогресу в усіх сферах виробництва й обслуговування, що породжує втрату відносної стійкості професійних знань і вмій, їх швидке «моральне виснаження».

Форми педагогічної самоосвіти різноманітні та багатогранні. Серед них – самостійна дослідницька робота за певною тематикою в галузі спеціальності, педагогіки або методики, під керівництвом викладачів ВНЗ, досвідчених учителів, участь у шкільних методичних об'єднаннях; самостійне вивчення досягнень педагогічної науки та передового педагогічного досвіду в бібліотеках, на відкритих уроках та заходах досвідчених учителів; творче навчання в школі молодого вчителя; виступи з доповідями на методичних і практичних семінарах, конференціях, педагогічних читаннях тощо.

З огляду на це сьогоденній учитель має засвоїти величезний інноваційний потік знань та вмій. Звідси випливає найважливіша вимога, яка пред'являється до вчителя, – фундаментальність його підготовки. Саме фундаментальність педагогічної освіти є основою компетентності та мобільності фахівця. Отримавши фундаментальну освіту, вчитель має можливість займатися подальшою самоосвітою, перебудовувати свою професійну діяльність, відповідати найрізноманітнішим запитам, які пред'являє йому суспільство у сфері освітніх послуг (інформаційно-комунікативна культура і толерантність як засоби ефективного діалогу).

Таким чином, у нових соціокультурних умовах розвитку ідей полікультурного суспільства, посилення ролі регіональних освітніх систем, зміни вимог до педагога в зв'язку з новими цивілізаційними процесами підготовка педагога передбачає використання найважливіших ідей андрагогіки, безперервної освіти та сучасних досягнень у галузі підготовки полікультурного вчителя.

Принципово важливим, на нашу думку, є усвідомлення спеціальної етнопедагогічної підготовки майбутніх учителів у педагогічному закладі, що передбачає формування у студентів основ етнопедагогічної культури як перспективного напрямку розвитку теорії і практики вітчизняної педагогічної освіти. Приєднання етнопедагогіки до професійних дисциплін, які сприяють формуванню професійних умінь і навичок педагогів, означає новий тип взаємодії фундаментальних та прикладних галузей педагогіки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, вдосконалення підготовки педагогічних кадрів для кримськотатарських навчальних закладів у сучасних умовах може відбуватися на основі науково обґрунтованої порівняльно-педагогічної характеристики сучасного стану і тенденцій розвитку державної політики в галузі педагогічної освіти; діалектичного взаємозв'язку теоретичних педагогічних напрямів професійної підготовки учителів із філософією та психологією; системи безперервної педагогічної освіти за кордоном і багатовікового досвіду професійної підготовки учителів кримськотатарського та інших тюркських народів.

1. Бекиров С. Подготовка научно-педагогических кадров как фактор социальной адаптации крымских татар [Електронний ресурс] / С. Бекиров. – Режим доступу : <http://cidct.info/uk/publications/Panchuk/46.html>
2. Габриелян О. А. Диалог культур: проблемы интеграции в крымском сообществе / О. А. Габриелян. - Симферополь: «Таврия», 2002 г. - С.188
3. Кондратюк Г. Н. Система образования крымских татар в 1921 – 1941 гг. [Електронний ресурс] / Г. Н. Кондратюк. – Режим доступу: <http://do.gendocs.ru/docs/index-234036.html>.
4. Баскаков Р.Н. О состоянии и некоторых тенденциях современной подготовки педагогических кадров в России и за рубежом [Електронний ресурс] / Р. Н. Баскаков. – Режим доступу : <http://www.allbest.ru/>
5. Хайруддинов М.А. Этнопедагогика крымскотатарского народа: Монография / М. А. Хайрудинов. — К.: Наук. світ, 2002. – 335 с.
6. Хайруддинов М.А., Усеинов С.М. Этикет крымских татар. Эдепнаме / М. А. Хайруддинов, С. М. Усеинов. - Симферополь: ИД «Тезис», 2014. – 304 с.

Reference

1. Bekirov S. Podgotovka nauchno-pedagogicheskikh kadrov kak faktor sotsial'noy adaptatsii krymskikh tatar [Yeletronniy resurs] / S. Bekirov. – Rezhim dostupu : <http://cidct.info/uk/publications/Panchuk/46.html>
2. Gabriyelyan O. A. Dialog kul'tur: problemy integratsii v krymskom soobshchestve / O. A. Gabriyelyan. - Simferopol': «Tavriya», 2002 g. - S.188
3. Kondratyuk G. N. Sistema obrazovaniya krymskikh tatar v 1921 – 1941 gg. [Yeletronniy resurs] / G. N. Konratyuk. – Rezhim dostupu: <http://do.gendocs.ru/docs/index-234036.html>.
4. Baskakov R.N. O sostoyanii i nekotorykh tendentsiyakh sovremennoy podgotovki pedagogicheskikh kadrov v Rossii i za rubezhom [Yeletronniy resurs] / R. N. Baskakov. – Rezhim dostupu : <http://www.allbest.ru/>
5. Khayruddinov M.A. Etnopedagogika krymskotatarskogo naroda: Monografiya / M. A. Khayrudinov. — K.: Nauk. svnt, 2002. – 335 s.
6. Khayruddinov M.A., Useinov S.M. Etiket krymskikh tatar. Edepname / M. A. Khayruddinov, S. M. Useinov. - Simferopol': ID «Tezis», 2014. – 304 s.

Розділ VI. Методичні аспекти організації навчально-виховного процесу в закладах освіти гірських регіонів

doi: 10.15330/msuc.2017.17.185-190

Інна Червінська,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Inna Chervinska,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
inna.chervinska@pu.if.ua
ID orcid.org/0000-0003-0745-1413

УДК 37.09:330.1

STEM-ОСВІТА В ШКОЛАХ ГІРСЬКИХ РЕГІОНІВ: ПРОБЛЕМИ РІВНОГО ДОСТУПУ ТА ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ

STEM-EDUCATION IN SCHOOLS OF MOUNTAIN REGIONS: PROBLEMS OF EQUAL ACCESS AND WAYS OF IMPLEMENTATION

На підставі опрацювання психолого-педагогічної літератури та практичного досвіду з окресленої проблеми у статті аналізуються особливості впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх школах віддалених та важкодоступних гірських регіонів. Виявлено основні проблеми й протиріччя, визначено основні підходи до їх вирішення та якісної реалізації в освітніх закладах.

У статті висвітлюється проблема організації STEM-освіти у загальноосвітніх школах, які знаходяться у важкодоступних віддалених регіонах України, розкриваються можливі шляхи доступу учнів цих шкіл до якісної освіти.

Автор описує основні чинників, які впливають на роботу шкіл у гірській місцевості, вказує на соціально значимі завдання щодо покращення підготовки учнів у галузі природничо-математичної освіти, що визначає пошук нових шляхів організації навчання.

Ключові слова: STEM-освіта, підготовка учнів, організація навчання, інтерактивні методи, інноваційні технології, ключові компетентності.

On the basis of elaboration of psychological and pedagogical literature and practical experience of the outlined problem, the peculiarities of introduction of STEM-education in secondary schools of remote and hard-to-reach mountain regions are analyzed in the article.

The basic problems and contradictions are revealed, the basic approaches to their solution and qualitative realization in educational establishments are determined.

The article deals with the problem of organization of STEM education in secondary schools located in remote and remote regions of Ukraine, reveals possible ways of access of students of these schools to qualitative education.

Relevance of the problem for educational space indicates insufficient use of innovative technologies and algorithms in the educational process of various educational institutions.

The author describes the main factors influencing the work of schools in mountainous areas, points out the socially important task of improving the training of students in the field of natural and mathematical education, which determines the search for new ways of organizing training.

Keywords: STEM-education, training of students, organization of training, interactive methods, innovative technologies, key competencies.

На основании изучения психолого-педагогической литературы и практического опыта по данной проблеме в статье анализируются особенности внедрения STEM-образования в общеобразовательных школах отдаленных и труднодоступных горных регионов. Выявлены ключевые проблемы и противоречия, определены основные подходы к их решению и качественной реализации в образовательных учреждениях. В статье анализируется проблема организации STEM-образования в общеобразовательных школах, находящихся в труднодоступных отдаленных регионах Украины, раскрываются возможные пути доступа учащихся этих школ к качественному образованию. Автор описывает основные факторы, которые влияют на работу школ в горной местности, указывает на социально значимые задачи по улучшению подготовки учащихся в области естественно-математического образования, что обуславливает поиск новых путей организации обучения.

Ключевые слова: STEM-образование, подготовка учащихся, организация обучения, интерактивные методы, инновационные технологии, ключевые компетентности.

Щоб встигнути за змінами, Вам кожні півтора року доведеться вчитися всього практично заново. Те, чого Ви навчилися, важливо, але набагато важливіше те, наскільки швидко Ви можете перевчитися, змінитись і пристосовуватися до нової інформації.

Роберт Кійосакі

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Безпосереднім гарантом всебічного розвитку та виховання сучасних дітей, розкриття їх творчого потенціалу та здібностей, збереження фізичного та психічного здоров'я, формування ціннісних орієнтацій, – продовжує залишатися, незважаючи на значні зміни у суспільної свідомості, – школа. Саме загальноосвітня школа знаходиться у територіальній близькості до зростаючої особистості, режим її діяльності – стабільний, окреслені завдання та реалізовані функції зрозумілі як дітям, так і батькам та громадськості.

Зміст та сутність діяльності освітнього закладу регламентується як державою, так і громадськістю, має варіативну та інваріантну складові, що дозволяє реалізовувати найсучасніші технології та методики організації навчально-виховного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Стан наукової розробки зазначеної теми, засвідчує аналіз особливостей зарубіжного досвіду впровадження STEM-освіти науковцями О. Коваленко, А. Фроловим, проблемам впровадження STEM-освіти присвячені праці В. Величка, О. Горбенко, Н. Гончарової, Н. Морзе, О. Патрикеевої, О. Лозової та ін. Актуальність запровадження STEM-освіти з дошкільного віку обґрунтована в роботах науковців О. Грицишина, К. Крутій, І. Стеценко. Вивченню STEM-освіти присвячено наукові праці зарубіжних вчених: Хізера Гонсалеса, Джеффри Куензі, Девіда Ленгдона, Кейта Ніколса та інших. На думку цих дослідників, STEM-освіта сьогодні – важливий і перспективний напрямок інноваційної технологічної освіти в усьому світі, основна мета якої – підготовка зростаючої особистості до більш ефективного застосування отриманих знань для вирішення професійних завдань і проблем.

Однак затребуваність STEM в освітньому просторі різного рівня закладів освіти засвідчує про недостатнє розкриття технологій та алгоритмів її застосування в навчально-виховному процесі ЗОШ.

Формування мети статті. Мета дослідження – на підставі опрацювання психолого-педагогічної літератури та практичного досвіду з окресленої проблеми, проаналізувати особливості впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх школах віддалених та важкодоступних гірських регіонів, виявити основні проблеми й протиріччя, розкрити основні підходи та шляхи до їх вирішення.

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс теоретичних методів, адекватних предмету дослідження і поставленій меті. Теоретико-методологічною основою дослідження стали системний, компетентнісний та особистісно-діяльнісний підходи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проживання в умовах значної віддаленості окремих ділянок та осель від школи, специфічні особливості господарювання, складні ландшафтно-природні особливості гірської місцевості та щоденні ризики, викликані такими природними катаклізмами, як снігопади, повені, вітровії, суцільне бездоріжжя формують не лише особливий характер та світосприймання горян, але й певним чином визначають діяльність гірських шкіл.

Перелічені чинники підтверджують, що гірське середовище безпосередньо впливає на формування психічних процесів, світогляду та всієї системи життєдіяльності учнів, які проживають у віддалених важкодоступних гірських регіонах.

Окреслені проблеми пов'язані з тим, що значна частина Карпатського регіону України є депресивними щодо зайнятості місцевого населення, монофункціональності господарювання, складності демографічних процесів.

Серед основних показників, які впливають на роботу шкіл у гірській та важкодоступній місцевості є погана якість доріг, особливо у зимовий період, недоступність транспортного сполучення, неповна комп'ютеризація шкіл, віддаленість від сучасних освітніх центрів, недостатня підготовленість педагогів до впровадження у навчально-виховний процес інноваційних методик та технологій, погане поєднання діяльності закладів шкільної та позашкільної освіти, формальне використання етнокультурного потенціалу гірських регіонів у виховній роботі, невідповідність змістового наповнення навчальних програм, навчальних планів, загального змісту освіти реальним запитам та потребам випускника, який по завершенні навчання повернеться жити й працювати у своє рідне село.

Одним із головних трендів інноваційної освіти XXI століття виступає STEM. Провідна мета STEM-освіти, за твердженням О. Патрикеевої, це «реалізація державної політики з урахуванням нових вимог Закону України «Про освіту» щодо посилення розвитку науково-технічного напрямку в навчально-методичній діяльності на всіх освітніх рівнях; створенні науково-методичної бази для підвищення творчого потенціалу молоді та професійної компетентності науково- педагогічних працівників». Адже здобуття сучасних професій потребує всебічної підготовки із різних освітніх галузей природничих наук, інженерії, технологій та програмування, напрямів, які охоплює STEM-освіта [12, с.5].

Відповідно основне завдання STEM-освіти полягає в тому, щоб поєднувати в собі «міждисциплінарний і проектний підходи, основою яких виступає інтеграція природничих наук у технології, інженерну творчість

і математику. У зв'язку з цим навчання учнів STEM-дисциплін має передбачати застосування методик їх викладання не як самостійних, відокремлених одна від одної, а на засадах міждисциплінарної інтеграції» [2].

Питання впровадження STEM-освіти у загальноосвітній простір набирає своєї значимості у контексті тих змін, які на сьогодні відбуваються в освіті. Адже інтегрування до загальноосвітніх навчальних закладів інноваційної моделі в умовах важкодоступного та віддаленого Карпатського регіону є важливим соціокультурним аспектом у розвитку системи освіти в цілому. В цьому контексті акцентується увага освітян, управлінців, батьків, громадськості на дотримання прав дітей, розширення міжвідомчої взаємодії, формування доступної освіти для всіх учасників освітнього простору

Однак на регіональному рівні виникає первинна суспільна потреба в організації доступної освіти дітям, які навчаються в освітніх закладах, що знаходяться у віддалених та важкодоступних населених пунктах що, своєю чергою, визначає перед місцевими органами освіти пріоритетні завдання, спрямовані на задоволення визначених потреб. Створення належних умов для їх повної реалізації в системі загальної середньої освіти стає реальністю в окремих навчальних закладах, що сприймається більше як виняток, ніж загальноприйняте правило. Саме тому управлінцям, педагогам, батькам, представникам громадськості, волонтерам необхідно продумати як врахувати регіональні та місцеві особливості під час запровадження STEM навчання у віддалених та важкодоступних гірських навчально-виховних закладах. Позаяк система регіонального розвитку та управління, як і вся система місцевого самоврядування, знаходиться в нашій країні на стадії становлення, в зв'язку з цим потребують оновлення всі її компоненти, включаючи освітній.

Дослідження науковців у контексті міжнародного проекту «Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку», напрацювання співробітників творчої навчально-дослідної лабораторії цього проекту, вивчення зарубіжного досвіду, знайомство з діяльністю освітніх закладів гірської місцевості та роботою педагогів-практиків, дає підстави стверджувати про затребуваність окресленої проблеми. Адже за останні роки кількість загальноосвітніх навчальних закладів у гірських населених пунктах та у важкодоступній місцевості виявляє певні тенденції до скорочення, а тому набуває актуальності проблеми рівного доступу дітей, які проживають у цих регіонах, до якісної освіти. Оскільки в Україні у 27 районах чотирьох гірських областей, згідно статистичних даних, наведених Інститутом освітньої аналітики, лише в 2016-2017 н. р., діяло 650 загальноосвітніх шкіл, які знаходяться в населених пунктах зі статусом «гірський», а кількість учнів, які навчаються у цих навчальних закладах сягає понад сто чотири тисячі.

Певним чином вирішити зазначені проблеми покликана Концепція «Нової української школи» [3], яка стала базовою програмою для реформування загальної середньої освіти в Україні, й визначає необхідність підвищення інформативності навчання, забезпечення рівного доступу до джерел науки, техніки, культури, благ цивілізації як для учня, який живе й навчається у великому місті, так і для учня, який проживає у гірській місцевості.

Відповідно створюється інноваційна цифрова платформа, яка покликана допомогти вчителям нової української школи конструювати оновлені програми навчальних предметів, створити програмне забезпечення, яке базується на сучасних досягненнях науки й техніки, враховує етнічні особливості та традиції певного регіону, підготувати адаптовані до сучасних реалій підручники, розробляти технології навчання, педагогічний інструментарій та інформаційно-дидактичний супровід

З цією метою пропонується у кожному з гірських районів Карпатського регіону України створити опорні школи з пришкільними гуртожитками, вчасним та систематичним підвозом школярів до навчального закладу, що стане ще одним кроком до забезпечення дітям гір рівного доступу до якісної STEM-освіти, не покидаючи рідний дім.

Щодо трактування «STEM», то це акронім від англійських слів: Science, Technology, Engineering, Math, що в перекладі означає – наука, технології, інженерія та математика й базується на математично-природничих науках та робототехніці.

Здобуття STEM-освіти включає певну послідовність курсів або програм навчання, яка готує учнів до успішного працевлаштування, до освіти після школи, вимагає різноманітних технічно складних навичок щодо застосуванням природничо-математичних знань і наукових понять.

Абревіатуру «STEM» вперше застосував американський бактеріолог Р. Колвелл у 1990-х роках, але широкого застосування вона набула на початку 2000-х років. На основі базового поняття STEM появились нові варіанти цього поняття, зокрема STEAM (наука, технології, інженерія, мистецтво, математика) і STREAM (наука, технології, робототехніка, інженерія і математика) [2].

На сьогодні STEM є провідним трендом у світовому освітньому просторі. За даними досліджень О. Коваленко [2], «залучення 1% населення до STEM-професій підвищує ВВП країни на \$ 50 млрд. А потреба у фахівцях з цих галузей стає дедалі більшою – у 2 рази швидше, ніж в інших професіях».

На сьогодні STEM-підходи до освіти реалізуються в багатьох українських школах, які діють у великих містах. У навчальний процес загальноосвітньої школи вводяться міждисциплінарні програми навчання, збільшується поінформованість учнів із STEM-предметів і STEM-професій, а також академічних вимог у STEM-галузях. Тому STEM-освіта може виступати як варіант вирішення гострої необхідності гірських регіонів у високопрофесійних, компетентних фахівцях, шляхом ширшого впровадження у навчально-виховний процес, із врахуванням позитивних та негативних проявів та здобутків.

Сприяти активізації цього процесу покликані, зокрема, «Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017/2018 навчальний рік» (Лист ІМЗО № 21.1/10-1470 від 13.07.17 року) [6], де зазначено, що «одним з актуальних напрямів модернізації та інноваційного розвитку природничо-математичного, гуманітарного профілів освіти виступає STEM-орієнтований підхід до навчання, який сприяє популяризації інженерно-технологічних професій серед молоді, підвищенню поінформованості про можливості їх кар'єри в інженерно-технічній сфері, формуванню стійкої мотивації у вивченні дисциплін, на яких ґрунтується STEM-освіта» [7].

Відповідно до вказаних рекомендацій, у старшій школі забезпечується складна програма навчання з акцентом на застосуванні STEM-предметів, пропонуються різноманітні освітні курси й шляхи для підготовки у STEM-галузях і професіях. Також учнівську молодь готують до успішної післяшкільної зайнятості та освіти. При цьому, на кожній стадії ця система розвиває здібності учнів до дослідницької, аналітичної роботи, експериментування, критичного мислення; з'єднує шкільні й позашкільні можливості та форми навчання [4, с.4].

STEM – це інтегрований підхід до навчання, в рамках якого академічні науково-технічні концепції вивчаються в контексті реального, близького й зрозумілого для учнів життя. Мета такого підходу – створення стійких зв'язків між школою, освітнім простором, природним середовищем, громадськими організаціями, суспільством, майбутньою роботою і цілим світом, що сприятиме розвитку STEM-грамотності та конкурентоспроможності майбутнього фахівця. Також він дозволяє акцентувати увагу освітян та школярів на необхідності поєднання різних галузей наукового знання.

STEM-освіта – це вільний доступ дітей, які проживають у віддалених гірських регіонах, до науково-орієнтованої освіти, це організація та підтримка цілеспрямованої пізнавальної діяльності учнів з метою формування у них умінь та навичок здійснювати наукові дослідження, використовуючи знання з природничо-математичних дисциплін та ІТ- технологій. Адже науково-орієнтована освіта – це створення інноваційної системи навчання, яка базується на засадах компетентнісного підходу і яка орієнтована на самореалізацію особистості від народження й до зрілого віку.

В Україні STEM-освіта набуває все більшого розвитку у закладах позашкільної освіти. Сюди входить організація різноманітних предметних олімпіад, діяльність Малої академії наук, конкурси і заходи Intel Techno Ukraine, Intel Eco Ukraine, фестивалі науки Sikorsky Challenge, наукові пікніки, хакатони та багато іншого [5]. Однак недостатня кількість таких закладів та невелике охоплення позашкільною освітою учнів гірських шкіл є певною проблемою, яка потребує вирішення на загальнодержавному рівні.

Вказана система освіти за умови рівного доступу, готує молоду людину – випускника школи, до життя в реальному швидкоплинному світі, вчить адекватно реагувати на зміни та нововведення, розвиває навички критичного мислення, формує всебічно розвинуту креативну особистість. Сфера освіти найбільш повно задовольняє не лише інтереси, потреби та запити, здійснює відповідну підготовку до життя в соціумі, а й сприяє формуванню у молоді людини свідомості громадянина, здатності до розуміння й сприйняття суспільних трансформацій, змін та їх наслідків, визначення активної життєвої позиції у суспільних процесах великої та малої батьківщини. Відповідно раннє залучення учнів гірських шкіл до STEM- освіти сприятиме не лише розвитку креативного мислення та формування компетентності дослідника, а й допоможе кращій соціалізації особистості, позаяк розвиває такі навички, як: співробітництво, комунікативність, креативність, інноваційність.

До провідних організаційно-дидактичних умов впровадження STEM-освіти у навчальний процес загальноосвітньої школи відносимо:

1. Створення розгалуженої системи пошуку, підтримки й супроводу обдарованих дітей.
2. Розвиток творчого середовища для виявлення особливо обдарованих учнів у кожній загальноосвітній школі.
3. Інформаційна доступність STEM-матеріалів для учнів гірських шкіл. (Старшокласникам потрібно надати можливість навчання в заочних, очно-заочних і дистанційних школах, які дозволяли б їм незалежно від місця проживання освоювати програми профільної підготовки).
4. Підготовка вчителів, які на належному рівні володіють STEM-технологіями та готові до їх впровадження у навчально-виховний процес ЗОШ.
5. Вивчення та поширення позитивного досвіду діяльності кращих освітніх закладів математично-природничого спрямування.

Дотримання та реалізація вказаних умов сприятиме підвищенню ефективності впровадження STEM-освіти у навчальні заклади гірських регіонів та забезпечить рівний доступ до її опанування учнями з віддалених гірських сіл.

Адже STEM – це сучасний напрям розвитку додаткової освіти, в якому різні навчальні дисципліни виступають засобом інтеграції декількох предметних галузей, це – освітня технологія, що дозволяє реалізувати міждисциплінарну проектно-дослідницьку діяльність, стимулювати інтерес дітей до високих технологій та інновацій, а також кузня майбутніх інженерно-технічних кадрів, яких так не вистачає сучасному високотехнологічному виробництву.

Для вирішення зазначених завдань у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» у 2017 році стартував проект програми ЄС ЕРАЗМУС + КА2 з розвитку потенціалу вищої освіти: «Модернізація педагогічної вищої освіти з використанням інноваційних інструментів викладання» (MoPED) –

№ 586098-EPP-1-UA-EPPKA2-SBHE-JP. Одним із напрямів діяльності проекту – це впровадження STEM-технологій в освітній простір сучасних навчальних закладів – від дитячого садочка до ВНЗ та установ післядипломної педагогічної освіти.

Оновлені інтерактивні методи навчання та інноваційні освітні технології в комплексному поєднанні зможуть забезпечити активну взаємодію учнів і педагогів у навчальному процесі, підвищення якості знань та формування відповідних компетентностей.

Впровадження в навчально-виховний процес загальноосвітніх шкіл, які знаходяться у віддалених, важкодоступних регіонах, інноваційних надбань STEM-освіти дозволить сформувати в учнів найважливіші якості, які характеризують компетентного фахівця XXI століття:

- уміння побачити проблему в цілому;
- уміння розкрити багатоаспектність та різноплановість проблеми;
- уміння сформулювати дослідницьке завдання і визначити шляхи його вирішення;
- гнучкість як уміння зрозуміти нову точку зору і стійкість у відстоюванні своєї позиції;
- оригінальність та відхід від шаблону;
- здатність до перегруповування ідей, визначення інтеграції та міждисциплінарних зв'язків;
- здатність до абстрагування та конкретизації.

Зазначені компетентності перегукуються із «ключовими компетентностями для навчання впродовж життя» (рис. 1.), які рекомендовані Європейським Парламентом та Радою ЄС. (Proposal for a COUNCIL RECOMMENDATION on Key Competences for Lifelong Learning (Text with EEA relevance) SWD (2018) [10].

Рис. 1. Ключові компетентності для навчання впродовж життя [10]

У контексті впровадження STEM-освіти нас цікавить формування математичної компетентності, компетентності в науках, технологіях та інженерії (mathematical competence and competence in science, technology and engineering), цифрової компетентності (digital competence).

Незважаючи на те, що назва цифрової компетентності, єдина, яка не зазнала змін, її змістове наповнення та ключові характеристики кардинально оновлено, відповідно до сучасного стану та тенденцій їх розвитку. Відповідно, цифрова компетентність включає в себе, згідно із визначенням, – «впевнене, критичне та відповідальне використання та взаємодію з цифровими технологіями для навчання, роботи та участі у суспільстві» [10]. До вказаної компетентності входить інформаційна грамотність та коректність даних, комунікація та співпраця, створення цифрового контенту (включаючи програмування), безпека (включаючи цифрове благополуччя та компетентності, пов'язані з кібербезпекою) та розв'язання проблем інформатизації суспільства.

Отже, організація навчання в загальноосвітній школі за STEM-технологією дозволяє не тільки опанувати на високому рівні зміст теоретичного матеріалу, але й закріпити отримані

знання шляхом їх практичного застосування та виконання цілого комплексу різноманітних завдань, які цікаві та актуальні за своїм змістом. Саме тому цей багатоаспектний процес не викликає труднощів та несприйняття в учнів.

STEM-освіта – це інноваційний інтегрований освітній підхід до розвитку, виховання й навчання дітей, який інтегрує в собі завдання щодо формування у школярів загальнонаукових уявлень про світ, ознайомлення з інформаційно-комунікаційними технологіями, розвиток уміння експериментувати, досліджувати, конструювати, у поєднанні з вивченням основ опрацювання змісту тексту, комп'ютерної та цифрової грамоти, математики та інженерії.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Одне із основних завдань сучасної школи – це створити умови для різнобічного розвитку підростаючого покоління, забезпечити активізацію і розвиток інтелекту, інтуїції, творчого мислення, рефлексії, аналітичних умінь та навичок з урахуванням можливостей кожної дитини.

Застосування інноваційних технологій навчання за STEM-освітою сприятиме кращому формуванню навичок критичного мислення та пізнавальних інтересів учнів, спонукатиме їх проявляти уяву та творчість, розвиватиме вміння швидко аналізувати проблемні ситуації.

Такий підхід сприятиме налагодженню комфортних умов навчання, за яких учень відчуватиме свою інтелектуальну досконалість та успішність, що сприятиме підвищенню ефективності цілісного освітнього процесу.

Подальші наукові дослідження пов'язуємо з вивченням проблеми моніторингу якості підготовки майбутніх педагогів до STEM-освіти під час навчання у ВНЗ.

1. Данилова О.І. STEM-освіта: шляхи впровадження та перспективи / за заг. ред. О.І. Данилової, В.В. Сургаєвої. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. – 120 с.
2. Коваленко О. STEM-освіта: досвід упровадження в країнах ЄС та США / О. Коваленко, О. Сапрунова // Рідна школа. – 2016. – № 4. – С. 46–49.
3. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http:// mon.gov.ua. 202016/12/05/konczepczziya.pdf](http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczziya.pdf).
4. Крутий К. STREAM–освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення / К. Крутий, Т. Грицишина // Дошкільне виховання. – 2016. – № 1. – С. 3–7.
5. Курносенко О. В. STEM-освіта: проблеми та напрямки впровадження [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: [http:// tsiurupynsk-school2.edukit.kherson.ua/distancijne_navchannya/mo_vchiteliv_fiziko-matematichnih_nauk](http://tsiurupynsk-school2.edukit.kherson.ua/distancijne_navchannya/mo_vchiteliv_fiziko-matematichnih_nauk)
6. Лист № 869-16/02.2 МОІППО щодо впровадження STEM-освіти в загальноосвітніх навчальних закладах від 05.10.2015 [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://osvita-krda.mk.ua>
7. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017/2018 навчальний рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56880/
8. Морзе Н. Презентація STEAM-освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stemschool.com/>.
9. Фролов А.В. STEM як пріоритетний напрямок вищої освіти США /А.В. Фролов // Alma mater (Вісник вищої школи). – 2012. – № 12. – С. 80-91.
10. Proposal for a COUNCIL RECOMMENDATION on Key Competences for Lifelong Learning (Text with EEA relevance) SWD (2018) 14 final. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https:// ec.europa.eu/ education / sites/education/files/recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf](https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf)
11. STREAM освіта в Україні: проблеми рівного доступу: засідання «круглого столу». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.com>.
12. STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 9–10 листопада 2017 року, м. Київ. – К.: ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», 2017 – 160 с.

Reference

1. Danylova O.I. STEM-osvita: shlyakhy vprovadzheniya ta perspektivy / za zah. red. O.I. Danylovoyi, V.V. Surhayevoyi. – Kherson : KVNZ «Khersons'ka akademiya neperervnoyi osvity», 2016. – 120 s.
2. Kovalenko O. STEM-osvita: dosvid uprovadzheniya v krayinah YeS ta SShA / O. Kovalenko, O. Saprunova // Ridna shkola. – 2016. – № 4. – S. 46–49.
3. Kontseptsiya «Nova ukrayins'ka shkola» [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: [http:// mon.gov.ua. 202016/12/05/konczepczziya.pdf](http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczziya.pdf).
4. Krutiy K. STREAM–osvita doshkil'nyat: vykhovuyemo kul'turu inzhenernoho myslennya / K. Krutiy, T. Hrytsyshyna // Doshkil'ne vykhovannya. – 2016. – № 1. – S. 3–7.
5. Kurnosenko O. V. STEM-osvita: problemy ta napryamky vprovadzheniya [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do statii: [http:// tsiurupynsk-school2.edukit.kherson.ua/distancijne_navchannya/mo_vchiteliv_fiziko-matematichnih_nauk](http://tsiurupynsk-school2.edukit.kherson.ua/distancijne_navchannya/mo_vchiteliv_fiziko-matematichnih_nauk)
6. Lyst № 869-16/02.2 MOIPPO shchodo vprovadzheniya STEM-osvity v zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladakh vid 05.10.2015 [Elektronnyy resurs] –Rezhym dostupu: <http://osvita-krda.mk.ua>
7. Metodichni rekomendatsiyi shchodo vprovadzheniya STEM-osvity u zahal'noosvitnikh ta pozashkil'nykh navchal'nykh zakladakh Ukrayiny na 2017/2018 navchal'nyy rik [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56880/
8. Morze N. Prezentsiya STEAM-osvita [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.stemschool.com/>.
9. Frolov A.V. STEM yak priorytetnyy napryamok vyshchoyi osvity SSHA /A.V. Frolov // Alma mater (Visnyk vyshchoyi shkoly). – 2012. – № 12. – S. 80-91.
10. Proposal for a COUNCIL RECOMMENDATION on Key Competences for Lifelong Learning (Text with EEA relevance) SWD (2018) 14 final. [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: [https:// ec.europa.eu/ education / sites/education/files/recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf](https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf)
11. STREAM osvita v Ukrayini: problemy rivnogo dostupu: zasidannya «kruhloho stolu». [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <https://www.ukrinform.com>.
12. STEM-osvita: stan vprovadzheniya ta perspektivy rozvytku: materialy III Mizhnarodnoyi nauково-praktychnoyi konferentsiyi, 9–10 lystopada 2017 roku, m. Kyiv. – K.: DNU «Instytut modernizatsiyi zmistu osvity», 2017 – 160 s.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

«The article has been prepared in the framework of the Erasmus+ project “MoPED – Modernization of Pedagogical Higher Education by Innovative Teaching Instruments”, No. 586098-EPP-1-2017-1-UA-EPPKA2-CBHE-JP. This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein».

Наталія Никорак,

викладач,
Івано-Франківський коледж
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м.Івано-Франківськ)

Nataliya Nykorak,

Lecturer,
Ivano-Frankivsk College of the
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
nataliia.nykorak@pu.if.ua

УДК 371.311.6

МЕТОД ПРОЕКТІВ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

PROJECT METHOD AS A WAY OF DEVELOPMENT OF COGNITIVE INTERESTS OF PRIMARY SCHOOLERS

У статті актуалізується одна із основних проблем сучасної педагогіки – активізація та розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів як провідного мотиву навчання та чинника результативності цього процесу.

На основі розробленої автором структурно-функціональної програми проектної діяльності учнів, у практику початкової школи був впроваджений науково-педагогічний експеримент, результати якого репрезентовані у дослідженні.

У ході експериментальної роботи, метод проектів розглядається як педагогічна система, що виконує навчальні, пізнавальні, розвивальні та виховні функції; дидактичний засіб, що інтегрує широкий спектр видів діяльності та різноманітні за предметно-змістовим наповненням знання; спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, скерованої на розширення предметної спрямованості, актуалізації пізнавальної активності та самостійності молодших школярів.

Зокрема автор наголошує на тому, що у результаті експерименту виявлено ефективність застосування методу проектів як засобу розвитку пізнавальних інтересів учнів початкової школи.

Ключові слова: метод проектів, пізнавальні інтереси, початкова школа, інноваційна технологія.

Activization and development of cognitive interests of primary schoolers as the leading motive of education and the factor of the effectiveness of this process is the one of the main problems of modern pedagogy actualize in this article.

On the basis of the developed by the author of the structural and functional program of the project activity of students, in the practice of elementary school was implemented scientific and pedagogical experiment, the results of which are represented in the study.

In the course of experimental work, the project method is considered as a pedagogical system that performs educational, cognitive, developmental and educational functions; a didactic remedy that integrates a wide range of activities and various content-rich knowledge; a way of organizing educational and cognitive students activity, aimed at expanding subject orientation, updating of cognitive activity and independence of primary schoolers.

In particular, the author emphasizes on that in the result of the experiment is revealed the effectiveness of using the project method as a means of developing of the cognitive interests of primary schoolers.

Keywords: project method, cognitive interests, primary school, innovative technology.

В статье актуализируется одна из основных проблем современной педагогики - активизация и развитие познавательных интересов младших школьников как ведущего мотива обучения и фактора результативности этого процесса.

На основе разработанной автором структурно-функциональной программы проектной деятельности учащихся в практику начальной школы был внедрен научно-педагогический эксперимент, результаты которого представлены в исследовании.

В ходе экспериментальной работы, метод проектов рассматривается как педагогическая система которая выполняет учебные, познавательные, развивающие и воспитательные функции; дидактическое средство, интегрирующее широкий спектр видов деятельности и разнообразные по предметно-смысловым наполнением знания; способ организации учебно-познавательной деятельности учащихся, направленной на расширение предметной сферы, актуализации познавательной активности и самостоятельности младших школьников.

В частности автор отмечает, что в результате эксперимента выявлена эффективность применения метода проектов как средства развития познавательных интересов учащихся начальной школы.

Ключевые слова: метод проектов, познавательные интересы, начальная школа, инновационная технология.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розбудова системи початкової освіти на засадах особистісно зорієнтованої педагогіки потребує пошуку засобів навчання, які б надавали учням можливість для розвитку інтелектуальних і творчих здібностей,

уміння самостійно засвоювати нові знання та реалізовувати пізнавальні потреби. Передумови для цього закладені в законах України «Про загальну середню освіту» (2009), «Про освіту» (2017), Національній доктрині розвитку освіти в Україні (2012), Державному стандарті початкової загальної освіти (2017), Концепції нової української школи (2017), де зазначається, що учні мають набути достатнього особистого досвіду культури спілкування і співпраці в різних видах діяльності, самовираження у вирішенні творчих завдань.

Саме таким вимогам відповідає метод проектів як спосіб організації діяльності учнів, що ґрунтується на задоволенні їхніх інтересів через безпосередню активність на всіх етапах її реалізації. Водночас його застосування у навчально-виховному процесі має переважно ситуативний характер, а використання потенціалу для розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів залишається мало дослідженою педагогічною царинною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Проблема реалізації методу проектів в освітньому процесі не є принципово новою ця технологія перебувала у центрі уваги дослідників різних періодів. У працях українських і зарубіжних дослідників (Г. Ващенко, І. Єрмаков, Є. Кагаров, В. Коваленко, Л. Левін, Ю. Олькерс, Є. Перовський, О. Пометун, О. Сухомлинська, І. Челюсткін, Є. Янжул) розкрито передумови становлення методу проектів як способу організації навчання, а також проаналізовано процес його застосування у практиці вітчизняної школи в 20–30-х роках ХХ ст. Починаючи з 90-х років ХХ ст., метод проектів повернувся в педагогічну практику і став предметом нових наукових педагогічних досліджень. Він розглядався із загально педагогічних позицій (В. Гузеєв, Н. Кисельова, І. Колесникова, М. Морозова, О. Новиков) і методичних особливостей застосування (О. Волжина, Л. Масол, Н. Матяш, Є. Полат, Г. Сазоненко, В. Симоненко). Ученими досліджувалася, зокрема, проблема ролі методу проектів у контексті особистісно зорієнтованого навчання (І. Джужук, О. Блохін); його функцій як засобу формування ключових компетентностей (Г. Голуб, Н. Пахомова, О. Чуракова), активізації пізнавальної діяльності учнів (О. Гребеннікова, Н. Замошнікова), розвитку творчих здібностей (М. Сердюк, Т. Шевцова). Технологію реалізації методу проектів у шкільній освіті як форми інноваційної діяльності відображено в наукових працях В. Беспалька, В. Бондаря, Л. Ващенко, Ю. Громіка, Л. Даниленко, О. Коберника, Н. Масюкової, Б. Пальчевського, Г. Щедровицького, С. Ящука та інших.

Аналіз наукових джерел з проблеми дослідження показав, що в них акцентовано увагу на категоріальному аспекті методу проектів, а також на його застосуванні в навчально-пізнавальній діяльності учнів основної і старшої школи. Водночас досліджень, у яких висвітлюється освітній і розвивальний потенціал методу проектів та дидактичний аспект його впровадження у практику початкової школи є небагато. У педагогічній теорії також недостатньо з'ясовано змістові й процесуальні компоненти реалізації методу проектів, сприятливі для розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів. Звідси випливає актуальність проблеми, оскільки пізнавальні інтереси в молодшому шкільному віці виступають провідним мотивом навчання і позначаються на результативності цього процесу.

Формування мети статті. Теоретично обґрунтувати, узагальнити та експериментально перевірити роль методу проектів у розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інтерес є могутнім чинником і засобом успішного навчання й виховання учнів молодшого шкільного віку. Він є необхідною умовою для досягнення позитивних результатів у навчально-виховній діяльності учнів. У психолого-педагогічній літературі неодноразово висвітлювалася проблема природи інтересу, його сутність, структура, взаємозв'язки з окремими компонентами навчального процесу. Зокрема, інтерес визначають як: «вибіркове емоційно-пізнавальне ставлення особистості до предметів, явищ, подій навколишньої дійсності» [1, с. 26]. Тут інтегруються об'єкт інтересу, що має захоплюючі, привабливі сторони, і суб'єкт, для якого ці сторони життєво важливі. Іншими словами, уміння щось побачити, захопитися, здивуватися, захотіти негайно усвідомити, що, чому і як відбувається, а також знайти в собі сили та бажання, щоб відшукати відповіді на ці запитання, отримати відповідь і знову прагнути йти вперед у незвідане – все це разом узятє, і є інтерес.

Інтерес – явище із емоційної сфери. Він дарує радість творчості, радість пізнання, він міцно пов'язаний з гостротою сприймання навколишнього світу, увагою, пам'яттю, мисленням і волею. Інтерес ґрунтується на орієнтувально-дослідницькому рефлексі і є царинною вивчення не тільки педагогіки, а й психології, фізіології тощо.

Пізнавальний інтерес – вид мотивів, форма прояву пізнавальних потреб, що проявляється в прагненні до пізнання об'єкта чи явища, оволодіння певним видом діяльності; має вибірковий характер; є найважливішим стимулом до навчання [5]. Динамічність, поступальний рух, перехід від явища до осмислення сутності, встановлення глибоких міжпонятійних зв'язків, оволодіння закономірностями – це характерні ознаками пізнавального інтересу.

У цій характеристиці яскравим компонентом виступає емоційна забарвленість і процесуальність інтересу, який є значимим мотивом поведінки школярів. Отже, інтереси молодших школярів відзначаються такими характерними особливостями: наслідувальністю; випадковістю виникнення та непостійністю; короткочасністю, легкою і безпричинною зміною; поверховістю (цікаві лише зовнішні факти, зокрема яскраві, незвичайні, заглиблюватися в суть – непривабливо); близькістю до власного життєвого досвіду; безсистемністю (учень цікавиться багатьма зовсім різними галузями знань, без усякого їх зв'язку; діти ставлять безліч запитань, далеко виходячи за межі навчального матеріалу); спрямованістю на найближчий результат [12].

В контексті вимог Концепції нової української школи, формування пізнавального інтересу є і результатом, і необхідною умовою шкільного навчання. Не випадково його образно порівнюють з каталізатором, який полегшує і прискорює розумові реакції, з ферментом, що дає змогу учням асимілювати основи наук. Оскільки інтерес до справи і пов'язаний з ним бадьорий і хороший настрій учня, підвищує продуктивність його пізнавальної діяльності, рівень логічного мислення, полегшує розв'язання навчальних завдань вищого рівня складності. І навпаки – відсутність інтересу зумовлює безперспективність навчальної діяльності учнів, знижує успішність їхньої роботи.

Таким чином, пошуки оптимальних механізмів стимулювання та розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів спонукав нас звернутися до інноваційних освітніх технологій, серед яких одне з чільних місць належить «методу проектів».

У сучасних наукових педагогічних джерелах [2; 7; 10; 11] наявні різні терміни, категорії і поняття, для позначення навчальної проектної діяльності: «метод навчальних проектів», «учнівський проект», «метод проектів», «проектна технологія», «проектна діяльність», «проектна навчальна діяльність», «проектна освіта», «проектне навчання», «проектне виховання», «проектування».

В «Українському педагогічному словнику» поняття «метод проектів» трактується як «організація навчання, за якої учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань – проектів» [2, с. 205]. В іншому довідковому педагогічному виданні – словнику із професійної освіти – поняття «проект» тлумачиться як план, задум; «проектування» – створення проекту – прототипу, прообразу передбачуваного або можливого об'єкта (стану), а «метод проектів» – «заснована на прагматичній педагогіці форма організації навчання, яка полягає в тому, що учні самі намічають собі певні практичні завдання (проекти) і в процесі їх виконання здобувають знання і набувають навичок» [10, с. 270; с. 218].

О. Полат, як одна із розробників теорії проектного навчання, застосовує поняття «метод проектів», сутність якого трактує як спосіб досягнення дидактичної мети на основі детальної розробки проблеми (технології), яка мусить завершитись цілком реальним, практичним результатом [7]. А. Пуліна також вважає роботу учнів над розробленням проектного завдання – методом навчання. Він, на думку дослідниці, заснований на постановці соціально вагомої мети та її практичному досягненні. «На відміну від проектування, проект як метод не пов'язаний із конкретним змістом і може бути використаний у вивченні будь-якого предмета, а також міжпредметного курсу» [11, с. 140].

На основі вищенаведеного можна узагальнено вивести дефініцію поняття «метод проектів».

Отже, «метод проектів» – це сукупність засобів, дій учнів у визначеній послідовності для розв'язання поставлених завдань – вирішення певної проблеми, значущої для учнів та оформленої в вигляді кінцевого продукту. А також – це запланована діяльність учнів, що передбачає досягнення поставлених завдань протягом певного періоду часу, застосовуючи способи навчально-практичної діяльності, і має на меті певні освітні цілі. Вона включає дослідження та вирішення проблеми, використання різноманітних джерел інформації й різних матеріалів, планується та виконується учнями та педагогами за умов, що наближені до реальних.

Отже – це певна система і технологія навчання, за якої учні засвоюють знання й набувають навичок у процесі планування й виконання практичних завдань (проектів), які поступово ускладнюються.

Враховуючи технологічний аспект методу проектів, нами була розроблена структурно-функціональна програма його реалізації та впровадження у навчальний процес початкової школи. Підтвердження ефективності програми проектної діяльності з метою розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів вимагало відповідної перевірки на практиці, для чого і був організований науково-педагогічний експеримент. Його мета полягала у виявленні впливу проектної діяльності на розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів. В експерименті брали участь учні 3 (4) класів ЗОШ № 7 м. Івано-Франківська. За характером реалізації проведений нами експеримент відносимо до природних, адже він відбувався в стандартних умовах організації навчання без змін у навчально-вихованому процесі школи. За досліджуваними сторонами педагогічного процесу – це дидактичний експеримент; за зв'язками із суміжними галузями наук – психолого-педагогічний. За ступенем поєднання навчальних предметів – інтегрований; за часовими межами – довготривалий. За місцем в освітньому процесі – міжпредметний, за кількістю учасників – груповий. За формою проведення – порівняльний експеримент, який передбачає вибір форм зіставлення експериментальної групи (ЕГ) і контрольної групи (КГ), за якої в одній групі у навчально-виховний процес вводився експериментальний фактор, а в іншій – цей фактор не передбачався. Функцію експериментального фактора, або незалежної змінної виконував метод проектів. При цьому, в якості залежної змінної виступали пізнавальні інтереси, оскільки за нашим припущенням, – метод проектів мав впливати на їх розвиток. Зазначимо, що інші психолого-педагогічні умови, які впливають на розвиток пізнавальних інтересів учнів, в усіх групах були однаковими.

Експериментальна робота базувалася на принципах: суб'єктності, активності й діяльнісного підходу, науковості та доступності, мотиваційного забезпечення процесу учіння, партнерства, перспективності навчально-виховного процесу, концентрації навчання й виховання на розвитку особистості.

У ході експерименту вирішувались такі завдання:

1. Підготувати вчителів, учасників основного етапу дослідно-експериментальної роботи, до застосування методу проектів у навчально-виховному процесі.

2. На основі програми проектної діяльності розробити та реалізувати комплекс навчальних проектів, зорієнтованих на розвиток пізнавальних інтересів учнів.

3. Узагальнити на здійснити аналіз експериментальних даних з метою оцінки ефективності застосування методу проектів як засобу розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів.

На всіх етапах нашого дослідження застосовувався традиційний для педагогічних досліджень експериментальний план для нееквівалентних груп з діагностикою до початку та після завершення експериментального впливу.

Контрольні й експериментальні групи формувались шляхом вибірки з-поміж учнів початкової школи Івано-Франківської ЗОШ I-III ст. № 7: експериментальну групу склали учні 3 (4)-А класу (18 учнів), контрольну групу 3 (4)-Б класу (18 учнів).

Навчально-виховний процес в обох групах відбувався відповідно до навчальних планів, учні ЕГ долучались до розробки навчальних проектів, учні КГ – не брали участь у проектній діяльності. Результативність експериментальної технології з'ясовувалась на основі аналізу одержаних даних контрольної діагностики за визначеними показниками. На його підставі були зроблені висновки про ефективність проектної діяльності у розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів.

Завданнями формуального експерименту передбачалося впровадження інноваційної програми проектної діяльності молодших школярів. У зв'язку з цим в експериментальній групі було розроблено й реалізовано серію навчальних проектів.

Під час розробки проектів і методики застосування методу проектів ми керувалися положенням про те, що ефективним засобом розвитку молодшого школяра є його включення в процес, наповнений різними видами діяльності. Розвиток пізнавальних інтересів учнів потребує розширення предметної спрямованості, актуалізації пізнавальної активності та самостійності. Тому в якості експериментальних чинників було обрано різнотипові навчальні проекти, наповнені інтегрованим змістом («Сонце та його родина» – предмет «Природознавство», «Сонце та його планети» – предмет «Образотворче мистецтво») [13].

Теоретичний аналіз проблеми дослідження показав, що види навчальних проектів визначаються змістом і видом домінуючої діяльності. При цьому під змістом навчальних проектів у початковій школі розуміється система завдань і способів їх вирішення у процесі вибору теми й завдань проекту, його планування та виконання, визначення можливостей реалізації кінцевого результату, оцінювання діяльності учасників. Під домінуючою діяльністю розуміємо – вид діяльності, що переважає в процесі розв'язання проблеми на етапі реалізації проекту. На такій підставі, беручи за основу класифікацію О. Полат [1], нами було виділено інформаційні, мистецькі (творчі) та дослідницько-пошукові проекти.

Інформаційні (ознайомлювально зорієнтовані) проекти були пов'язані з добором інформації про певний об'єкт чи явище, аналізом та узагальненням фактів, ознайомленням з ними широкого загалу. Дидактичною метою таких проектів стало створення умов, за яких учні самостійно знаходили інформацію, необхідну для розв'язання пізнавальних і практичних задач, отримували досвід роботи з різноманітними інформаційними джерелами – вербальними, друкованими, електронними, телекомунікаційними.

Інформаційні навчальні проекти виконували низку функцій, а саме: формування навчально-інформаційних умінь; розвиток розумових операцій (аналіз, порівняння, узагальнення, синтез, класифікація); розвиток комунікативних умінь (уміння взаємодіяти з дорослими, вступати в діалог, відповідати на незаплановані питання, відстоювати свою точку зору тощо); формування навичок оформлення проекту (з використанням фотоматеріалів, посилок на літературні джерела). Такі проекти задовольняли зміст предметів гуманітарного циклу. Продуктом проектної діяльності були атлас, альманах, стіннівка, щоденник мандрівника, фотовиставка тощо. Учня експериментальної групи пропонувалися такі теми проектів: 3 клас – «Добове обертання планети Земля», «Сонце – джерело світла й тепла» (тематичний блок – «Сонце – джерело світла й тепла»); 4 клас – «Сонце та його родина», «Шлях освоєння космосу», (тематичний блок – «Про які мандрівки просторами космосу ти мрієш?»).

Домінуючим аспектом мистецьких (творчих) проектів став вільний і нетрадиційний підхід до виконання, оформлення та презентації результату. Такі проекти дозволяли максимально врахувати мистецькі інтереси учасників. Їхньою метою було ознайомлення школярів з культурним надбанням людства; розкриття й розвиток творчого потенціалу особистості; розвиток презентаційних умінь і навичок (уміння триматися перед аудиторією, використовувати під час виступу засоби наочності, елементарні артистичні навички); виховання естетичного смаку. Такі проекти не мали сталої структури діяльності учасників – вона намічалася й розвивалась залежно від жанру, кінцевого результату та його представлення. Результат оформлявся у вигляді виставки, рекламного проспекту, художнього твору. Мистецькі проекти переважно розроблялися у межах предметів естетичного циклу, в позаурочній та позакласній роботі. Серед пропонованих тем в експериментальній групі були такі: 3 клас – «Я малюю тепле Сонце», «Ой, сонечко ясне, невже ти втомилось?», «Під сонцем соняшники квітнуть»; 4 клас – «Я малюю нічне небо», «Галактика на папері», «Сонце та його родина», «Чумацький шлях», «Ми летимо у космос» [6].

Діяльність учнів у дослідницько-пошукових проектах спрямовувалась на розв'язання проблеми, результат якої заздалегідь невідомий. Педагогічною метою цих проектів було формування навичок пошукової діяльності та дослідження; розвиток умінь і навичок самостійної роботи з науковим матеріалом. Проекти за своєю структурою наближались до наукових досліджень і вміщували такі етапи: виявлення проблеми; формулювання припущення; планування та розробка дослідницьких дій; збір інформації, її аналіз, узагальнення; спостереження, проведення експерименту; аналіз одержаних матеріалів; оформлення результату пошуку чи дослідження; публічна

презентація проекту; рефлексія, висновки. Продуктом діяльності були публікація, довідник, карта, усна газета, мультимедійна презентація, колекція тощо.

Орієнтовними темами дослідницько-пошукових проектів з «Природознавства» були такі: 3 клас – «День і ніч»; 4 клас – «Подорож на Місяць», «Прогулянка» нічним небом».

Під час відбору видів навчальних проектів в експериментальному дослідженні, ми враховували висновки, зроблені під час вивчення особливостей розвитку пізнавальних інтересів на початку проведення експерименту. Так, пізнавальні потреби третьокласників переважно пов'язані з ігровою та практично зорієнтованою діяльністю, однак з'являються елементи дослідницько-пошукової, інформаційно-ознайомлювальної та творчої. Такий підхід було враховано при формуванні змістового наповнення проектів.

Зміст проектної діяльності мав значний вплив на розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів, зокрема на їх предметну спрямованість. У зв'язку з цим стало актуальним залучення учнів до роботи над навчальними проектами, однаковими за тематикою, але різними за предметно-змістовою галуззю («Природознавство» («Сонце та його родина») – «Образотворче мистецтво» («Сонце та його планети»)). Залежно від предметно-змістового наповнення, навчальні проекти були монопредметними та міжпредметними, що підтверджує успішність інтеграції подібних тем двох навчальних предметів.

Провідна проблема монопредметних проектів вирішувалась у межах одного навчального предмета – «Природознавство», хоча для її вирішення точково залучалися знання з інших галузей наук (зокрема – астрономії). Такі проекти вимагали чіткого формулювання мети, методичних завдань, а також визначення компетентностей, яких у результаті мали набути учні. Зміст міжпредметних проектів мав інтегрований характер – він охоплював два навчальні предмети – «Природознавство» і «Образотворче мистецтво». Такі проекти вимагали злагодженої роботи учнів, чіткого визначення дослідницьких завдань, проведення проміжних звітів.

Для успішного формування і розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів велике значення, окрім інтегрованого змісту й оптимального поєднання різних видів діяльності, мала організація спільної діяльності, середовища взаємодії. Як зазначалося вище, в процесі проектної діяльності враховуються потреби кожного учня, розкриваються задатки, формуються здібності. Тому мета, зміст та способи діяльності визначалися вчителем і учнем спільно, з урахуванням їхніх інтересів і можливостей.

З метою розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів, за кількістю учасників проводилися індивідуальні («Образотворче мистецтво») та групові проекти («Природознавство»). Індивідуальний проект виконувався одним учнем. Ми допомагали йому скласти план діяльності, проводили індивідуальні консультації. Тему й проблему проекту формулював сам учень, вона залежала від його інтересів і можливостей. Результатом індивідуального проекту стали малюнки на задану тему. Наприклад, у контексті великої теми «Сонце – джерело світла й тепла» були виконані індивідуальні творчі роботи «Я малюю тепле Сонце», «Ой, сонечко ясне, невже ти втомилось?», «Під сонцем соняшники квітнуть» (3 клас); а до тематичного блоку «Про які мандрівки просторами космосу ти мрієш?» учні виконували індивідуальні проекти «Я малюю нічне небо», «Галактика на папері», «Сонце та його планети», «Чумацький шлях», «Ми летимо у космос» (4 клас).

Чисельність учасників групового проекту визначалась на етапі планування, вона залежала від загальної теми, провідної проблеми, а також від бажання учасників об'єднатись за інтересами (чи особистими симпатіями). Сутність роботи в групі полягала в тому, щоб у процесі розробки навчального проекту учасники обмінювались власним досвідом, радились один з одним, училися знаходити спільні рішення. Нами узгоджувалась діяльність груп-учасників, яка підпорядковувалась спільній темі й меті, проводилися індивідуальні консультації, за потреби – надавалась допомога. Отже, за характером координації проекту у третьому класі учні працювали під нашим безпосереднім керівництвом, а у четвертому – під прихованим керівництвом.

Кожен із представлених видів проектів мав свої переваги. Так, в індивідуальних проектах з предмету «Образотворче мистецтво» складався міні-план роботи з максимальним урахуванням інтересів і здібностей учня і рівня його залишкових знань, виховувалось почуття відповідальності за власну справу. Перевагами групових проектів з «Природознавства» стало забезпечення реальних можливостей для формування в учнів досвіду співпраці; різнобічного підходу до розв'язання проблеми проекту; випробування себе під час спільної діяльності в різних ролях (організатора, ситуативного лідера, виконавця) тощо.

Здобутий досвід реалізації експериментальної програми проектної діяльності молодших школярів проілюструємо прикладами розробки окремих навчальних проектів великих тематичних блоків: «Сонце – джерело світла й тепла» (3 клас), «Про які мандрівки просторами космосу ти мрієш?» (4 клас) [3; 4].

Експериментальний фактор дослідження – метод проектів – у процесі практичного впровадження нами розглядався як:

- 1) педагогічна технологія, що виконує дидактичні, пізнавальні, розвивальні та виховні функції;
- 2) дидактичний засіб, що інтегрує широкий спектр видів діяльності та різноманітні за предметно-змістовим наповненням знання;
- 3) спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, скерованої на розширення предметної спрямованості, актуалізації пізнавальної активності та самостійності молодших школярів.

Розгортання проектної діяльності в навчально-виховному процесі відповідало розробленій структурно-функціональній програмі й методиці її впровадження. Залучення учнів експериментальної групи до цієї діяльності

відбувалось поступово за такими етапами: формування позитивного ставлення до змісту та процесу проектної діяльності; активне включення до проектної діяльності; участь у розробці навчального проекту. На початковому етапі ознайомлення учнів з основами проектної діяльності впроваджувались монопредметні проекти, безпосередньо пов'язані з навчальною програмою. У зв'язку з цим було запропоновано цикл проектів на матеріалі курсу «Природознавство». Їх тематика розроблялась таким чином, щоб забезпечити найбільш сприятливе середовище для формування проектних умінь молодших школярів. На цьому етапі ставилося за мету виробити в учнів такі вміння, як інтелектуальні (вміння висувати ідеї, виділяти різноманітні властивості предметів і явищ шляхом аналізу та співставлення фактів, поєднувати отримані знання з життєвим досвідом); пошукові (вміння відбирати й накопичувати матеріал, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки); організаційні (вміння будувати власну діяльність за наміченим планом); комунікативні (вміння працювати в команді, прислухатися до думок інших).

З метою формування інтелектуальних та пошукових умінь школярам було запропоновано взяти участь у розробці проектів, різноманітних за провідною діяльністю. Це зумовило роботу учасників з різними об'єктами пізнання. Прикладом такого підходу був змодельований цикл проектів для 3-го класу з предмету «Природознавство» – «Добове обертання планети Земля», «Сонце – джерело світла й тепла на землі», «День і ніч» (тематичний блок – «Сонце – джерело світла й тепла на землі»). Спочатку учні з'ясували, до яких із названих джерел вони мають доступ, після цього між учасниками розподілились обов'язки щодо збору інформації за визначений проміжок часу. Одержані матеріали аналізувалися – серед них були обрані ті, що безпосередньо стосувалися проблеми проекту. Після ознайомлення з ними всіх учасників найважливіша інформація була відповідно оформлена та презентована.

Об'єктом пізнання дослідницько-пошукових проектів над яким працювали учні 4-А класу («Подорож на Місяць», «Прогулянка» нічним небом») став космос. В якості джерел інформації були використані підручники, енциклопедії, телепередачі, відео, інтернет-ресурси тощо [9].

Таким чином, робота з різними об'єктами пізнання сприяла формуванню в учнів початкових умінь здійснювати комплексний аналіз предметів чи явищ, порівнювати їх властивості, узагальнювати отримані факти, поєднувати їх із власним життєвим досвідом і на цій основі висувати власні ідеї щодо можливих шляхів розв'язання проблеми.

Водночас, така діяльність учнів сприяла формуванню як інтелектуальних, так і організаційних проектних умінь. З метою усвідомлення молодшими школярами особливостей побудови роботи над навчальним проектом в описаний період було запропоновано орієнтовне планування діяльності. Для цього використовувались схеми, «маршрути руху», алгоритми тощо.

Планування проектів, призначене для учнів 3(4) класів, було деталізоване таким чином, щоб максимально залучити учасників до самостійного виконання роботи. Успішність виконання цих проектів була обумовлена не стільки інтересом учнів до запропонованої справи, як можливістю випробувати себе в незвичній формі організаційної діяльності, коли визначення шляхів розв'язання проблеми та прийняття рішення не нав'язувалась нами, а цілком залежала від самих школярів. Саме це стало стимулом для роботи учнів.

Таким чином, на етапі формування в учнів початкового уявлення про особливості роботи над навчальним проектом, ключовим було вміння планувати діяльність, узгоджувати свої дії з наміченим планом. Це сприяло вихованню у школярів почуття відповідальності за свою справу, усвідомленню необхідності доводити розпочате до логічного завершення.

На цьому ж етапі ставилося за мету навчити учнів працювати в команді, дослухатися до думки товаришів, доводити власну точку зору тощо. Для цього була організована робота над різними за рівнем взаємодії проектами – індивідуальними та груповими. Останній вид домінував, оскільки школярам бракувало досвіду проектної діяльності.

Отже, організація роботи учнів над проектами на основі змісту навчального матеріалу курсу «Природознавство» сприяла виникненню бажання брати участь у подальшій проектній діяльності, формуванню позитивного ставлення до неї, що реалізувалося у роботі над індивідуальними проектами з предмету «Образотворче мистецтво». Вони були похідними, мали ознаки причинно-наслідкового підходу у реалізації педагогічних явищ, спиралися на залишковий принцип міцності засвоєння знань інтегрований у творчу площину. Так, після активної групової проектної діяльності над розробкою тематичного блоку «Сонце – джерело світла й тепла» з предмету «Природознавство» (3 клас) учні самостійно працювали над індивідуальними проектами з «Образотворчого мистецтва» на теми: «Я малюю тепле Сонце», «Ой, сонечко ясне, невже ти втомилось?», «Під сонцем соняшники квітнуть». У четвертому класі індивідуальні проекти «Я малюю нічне небо», «Галактика на папері», «Сонце та його родина», «Чумацький шлях», «Ми летимо у космос» були виконані учнями після групової роботи над проектами з тематичного блоку «Про які мандрівки просторами космосу ти мрієш?» («Природознавство»).

Під час ознайомлення з новим видом діяльності в учнів домінували зовнішні мотиви діяльності – цікавість до участі в експерименті, бажання самоствердитись, почуття відповідальності. Водночас у процесі роботи учні оволоділи низкою проектних умінь, що склали основу для організації такої діяльності на наступному етапі.

Особливість експериментального впровадження методу проектів полягала в активному залученні молодших школярів до розробки навчальних проектів. Спостереження за діяльністю учнів ЕГ під час роботи над монопредметними проектами дало підставу стверджувати, що в них не лише сформувалися певні уявлення,

а й виникло бажання продовжити таку діяльність. Оскільки предметна спрямованість пізнавальних інтересів школярів часто виходила за межі змісту, передбаченого навчальними програмами, з'явилась можливість розгорнути роботу над міжпредметними проектами. Таким чином, метою наступної проектної діяльності стало створення умов для організації цілеспрямованої пізнавальної діяльності учнів на основі розробленої структурно-функціональної програми.

Відповідно до структури проектної діяльності, першим етапом є організація проекту, яка включає вивчення кола інтересів учнів, пошук напрямів діяльності, визначення актуальної проблеми, що потребує розв'язання. Оскільки експеримент відбувався в природних умовах, ми намагалися передбачити такі теми проектів, які з одного боку, відповідали б інтересам і потребам учнів, з іншого – певним чином стосувалися змісту навчального матеріалу. Орієнтиром при цьому були пізнавальні та соціальні мотиви школярів. У процесі організації роботи над проектами намагались уникати прямих пропозицій щодо такої діяльності, натомість, створювали ситуації, в яких логічним був саме цей вид роботи.

Такий приклад започаткування розробки проекту продемонстрував вплив пізнавальних мотивів на діяльність учнів. Водночас з мотивами важливим системотворчим компонентом усвідомленої діяльності є ціль діяльності. Описаний випадок демонструє наявність цілі як створення образу очікуваного результату. В інших – може домінувати такий цільовий компонент як рівень майбутніх досягнень. Він зумовлений переважно інтересом учнів до процесу діяльності. У безпосередньому зв'язку з предметом діяльності перебуває процесуальний компонент – планування. У нашому експерименті планування здійснювалось згідно розробленої схеми та вміщувало такі складові: сприйняття й усвідомлення учнями теми й проблеми проекту; вибір творчої теми (індивідуальних, групових) проектів; визначення форми втілення результату; прогнозування можливих шляхів розв'язання проблеми; визначення критеріїв оцінки діяльності; складання власного алгоритму роботи. Оскільки в цьому процесі учні брали активну участь, ми лише намічали можливі характеристики майбутнього проекту.

Успішному плануванню та реалізації проекту передусім сприяло усвідомлення учнями особистісної цінності майбутньої діяльності, можливостей для застосування власного життєвого досвіду та реалізації інтересів. Першочергове значення при цьому мала тематика проектів. Однією з ознак навчального проекту є оцінка діяльності учасників за самостійно визначеними критеріями, спільно сформульованими на етапі планування. У нашому експерименті в основу критеріїв оцінки були покладені такі вимоги: доступність для розуміння молодшими школярами, відповідність структурним особливостям виду проекту за провідною діяльністю, наявність стимулюючого характеру.

На підсумковому етапі спільними зусиллями були зроблені висновки за проблемою проектів. Така організація діяльності сприяла створенню творчого середовища, у якому кожен учасник цілісно сприймав тему, проявляв свої здібності, пізнавальні інтереси, застосовував власний життєвий досвід.

Процесуальним блоком програми проектної діяльності передбачався етап самовизначення. Відповідно до якого, виконання учасниками низки проектних дій сприяло формуванню комунікативних умінь. Так, учні самостійно дійшли до висновку, що для успішного представлення проекту необхідно врахувати численні моменти. Тому в кожній групі шляхом голосування були обрані учні, відповідальні за певну ділянку роботи – презентацію, змістове наповнення, пошук відповідних засобів тощо. У процесі підготовки до презентації роль одного з учасників була домінуючою, решта учнів – допомагали йому. Завдяки цьому кожен доклав свої зусилля до спільної справи. Зауважимо, що діяльність педагогів на цьому етапі була мінімальною.

Логічним продовженням роботи над проектом була презентація продукту діяльності. Для учнів цей процес був пов'язаний із демонстрацією власних досягнень, виражених у набутих уміннях та матеріальному втіленні задуму. Продукт проектної діяльності природним чином став надбанням досвіду молодших школярів. Вираження учнями під час підготовки та презентації проекту позитивних емоцій, ентузіазму, інтересу до справи свідчило про внутрішнє сприйняття ними цієї діяльності, готовності й надалі брати в ній участь.

Завершальним компонентом проектної діяльності є оцінювання – процес зіставлення ходу та результату діяльності з наміченим. У запропонованому експерименті перевага надавалась самооцінюванню. Педагогічною метою на цьому етапі було формування в учнів умінь визначати предмет оцінки; зіставляти його з визначеними критеріями; будувати оціночні судження. На практиці цей процес здійснювався шляхом усних відповідей на запитання, зокрема такі: Чи впорався із завданням? Чи все робив самостійно? Чи були труднощі в роботі? Чого нового навчився? Як можна по-іншому розв'язати проблему? Також пропонувалося учням оформити листки оцінювання.

Таким чином, аналіз діяльності учнів ЕГ показав наявність умінь школяра організувати роботу над проектом, що виявляється у цілеспрямованості, активності, обґрунтованій мотивації, плануванні діяльності, самостійності в прийнятті рішень, відповідальності за справу, критичності в оцінці результату. Репрезентований досвід показав не лише важливість для молодших школярів обраної проблематики навчальних проектів, а й актуальність запропонованого виду діяльності в цілому. Їхня активна ініціативна участь у плануванні проекту, в безпосередньому його виконанні та публічній репрезентації, підтверджує відповідність змісту й процесу організації роботи провідним характеристикам проектної діяльності, доводить адекватність створених умов, за яких відбувалась ця діяльність.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У процесі дослідження нами проаналізована технологія проектної діяльності молодших школярів як провідний засіб розвитку пізнавальних інтересів шляхом

представлення експериментальної програми. Її змістове й процесуальне наповнення відобразило алгоритм розгортання проектної діяльності, яка формує мотиваційно-розвивальне середовище, сприятливе для розвитку пізнавальних інтересів учнів, оволодіння ними проектними вміннями й соціальними навичками.

З метою формування сприятливого середовища для виникнення інтересу й позитивного ставлення учнів до проектної діяльності нами реалізовано комплекс монопредметних та міжпредметних проектів. Зміст проектної діяльності позитивно вплинув на предметну спрямованість інтересів школярів; у зв'язку з цим було організовано роботу над проектами, різноманітними за тематикою та провідною діяльністю.

Дидактичними умовами впровадження експериментальної програми стали: актуальність змісту й посильність для учнів проектної діяльності; доступність для практичної реалізації творчих ідей; відповідність типів проектів рівням розвитку пізнавальних інтересів школярів; поступовий перехід від виконання проектних завдань до самостійного висунування учнями цілей і проблем; добір різних за змістом і тривалістю навчальних проектів.

Аналіз результатів проведеного нами експерименту підтвердив ефективність застосування методу проектів як засобу розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів. Подальшого вивчення заслуговують питання впливу методу проектів на різні напрями розвитку особистості учня.

1. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: монографія / Н. М. Бібік. – К. : Vipol, 1998. – 198 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Грущинська І. В. Природознавство: підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. / І. В. Грущинська. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 176 с.
4. Грущинська І. В. Природознавство: підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. / І. В. Грущинська. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2015. – 187 с.
5. Киричук О. І. Навчальні інтереси молодших школярів / О. І. Киричук. – К. : Рад. школа, 1982. – 128 с.
6. Образотворче мистецтво: навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи (2017 р.) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
7. Полат Е. С. Как рождается проект / Е. С. Полат. – М. : ИСО РАО, 1995. – 87 с.
8. Полат Е. С. Метод проектов: история и теория вопроса / Е. С. Полат [Електронний ресурс] // Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: изд. центр «Академия», 2010. – С. 193 – 200. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/6306194/>
9. Природознавство: навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи (2012 р.) / [авт.: Т. Г. Гильберг, Т. В. Сак, О.А. Біда / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/images/files/navchalni_programu/2012/ukr/06_prurodoznavstvo.pdf
10. Професійна освіта. Словник : Навч. посіб. / [уклад. С. У. Гончаренко та ін ; за ред. Н.Г. Ничкало]. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
11. Пулина А. А. Метод проектов в практике современного учителя : монография / А. А. Пулина. – Симферополь : Ната, 2007. – 242 с.
12. Савченко О. Я. Развитие познавательной самостоятельности младших школьников / О. Я. Савченко. – К. : Рад. школа, 1982. – 176 с.
13. Шевченко К. М. Природознавство. 4 клас: розробки уроків / К. М. Шевченко, Г. В. Щербак. – Х. : Вид-во «Ранок», 2015. – 240 с.

Reference

1. Bibik N. M. Formuvannia piznavalnykh interesiv molodshykh shkoliariv: monohrafiia / N. M. Bibik. – K. : Vipol, 1998. – 198 s.
2. Honcharenko S. U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk / S. U. Honcharenko. – K. : Lybid, 1997. – 376 s.
3. Hrushchynska I. V. Pryrodoznavstvo: pidruch. dlia 3 kl. zahalnoosvit. navch. zakl. / I. V. Hrushchynska. – K.: Vydavnychiy dim «Osvita», 2013. – 176 s.
4. Hrushchynska I. V. Pryrodoznavstvo: pidruch. dlia 4 kl. zahalnoosvit. navch. zakl. / I. V. Hrushchynska. – K.: Vydavnychiy dim «Osvita», 2015. – 187 s.
5. Kyrychuk O. I. Navchalni interesy molodshykh shkoliariv / O. I. Kyrychuk. – K. : Rad. shkola, 1982. – 128 s.
6. Obrazotvorche mystetstvo: navchalna prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv 1-4 klasy (2017 r.) / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
7. Polat E. S. Kak rozhdaetsya proekt / E. S. Polat. – M. : ISO RAO, 1995. – 87 s.
8. Polat E. S. Metod proektov: istoriya i teoriya voprosa / E. S. Polat [Elektronniy resurs] // Sovremennyye pedagogicheskie i informatsionnyie tehnologii v sisteme obrazovaniya. – M.: izd. tsentr «Akademiya», 2010. – S. 193 – 200. – Rezhim dostupu: <https://studfiles.net/preview/6306194/>
9. Pryrodoznavstvo: navchalna prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. 1-4 klasy (2012 r.) / [avt.: T. H. Hilberh, T. V. Sak, D. D. Bida / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://old.mon.gov.ua/images/files/navchalni_programu/2012/ukr/06_prurodoznavstvo.pdf
10. Profesiina osvita. Slovnyk : Navch. posib. / [uklad. S. U. Honcharenko ta in ; za red. N.H. Nychkalo]. – K. : Vyshcha shkola, 2000. – 380 s.
11. Pulina A. A. Metod proektov v praktike sovremennogo uchitelya : monografiya / A. A. Pulina. – Simferopol : Nata, 2007. – 242 s.
12. Savchenko O. Ya. Rozvytok piznavalnoi samostiinosti molodshykh shkoliariv / O. Ya. Savchenko. – K. : Rad. shkola, 1982. – 176 s.
13. Shevchenko K. M. Pryrodoznavstvo. 4 klas: rozrobky urokiv / K. M. Shevchenko, H. V. Shcherbak. – Kh. : Vyd-vo «Ranok», 2015. – 240 s.

Рецензент: Червінська І.Б., кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Ярослав Никорак,

заступник директора з навчально-методичної роботи,
Івано-Франківський коледж
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Yaroslav Nykorak,

Deputy Director,
Ivano-Frankivsk College of the
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
nykorak@pnu.edu.ua

УДК:378.147(07)+371:811

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ: ФУНКЦІОНАЛЬНО-ЗМІСТОВИЙ АСПЕКТ

SCIENTIFIC AND RESEARCH COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF HUMANITARIAN SUBJECTS: FUNCTIONAL AND CONTENT ASPECT

У статті на основі аналізу науково-методичної літератури та досвіду роботи педагогів-практиків охарактеризовані підходи до визначення поняття «науково-дослідницька компетентність», вказано на оптимальні шляхи її формування у майбутніх педагогів гуманітарних спеціальностей під час їх навчання у ВНЗ.

Автор розкриває актуальність проблеми формування науково-дослідницької компетентності у майбутніх педагогів гуманітарних спеціальностей в сучасному освітньому просторі.

Акцентується увага на тому, що компетентнісний підхід в освіті дозволяє розглядати науково-дослідницьку компетентність як ключову складову професіоналізму вчителя.

Ключові слова: освітній простір, науково-дослідницька компетентність, педагоги гуманітарних спеціальностей, компетентнісний підхід.

The article is based on the analysis of scientific and methodological literature and the experience of practicing teachers characterized approaches to the definition of «scientific research competence», indicated on the best paths its formation in future teachers humanitarian specialties while studying at the university.

The author reveals the relevance of the problem formation of scientific research competence for future teacher's humanitarian specialties in the modern educational space.

The focus is on what is the competence approach in education allows you to consider scientific research competence as a key component of the teacher's professionalism.

Keywords: educational space, research competence, teachers of humanitarian specialties, competence approach.

В статье на основе анализа научно-методической литературы и опыта работы педагогов-практиков охарактеризованы подходы к определению понятия «научно-исследовательская компетентность», указано на оптимальные пути ее формирования у будущих педагогов гуманитарных специальностей при обучении в университете. Автор раскрывает актуальность проблемы формирования научно-исследовательской компетентности у будущих педагогов гуманитарных специальностей в современном образовательном пространстве.

Акцентируется внимание на том, что компетентностный подход в образовании позволяет рассматривать научно-исследовательскую компетентность как ключевую составляющую профессионализма учителя.

Ключевые слова: образовательное пространство, научно-исследовательская компетентность, педагоги гуманитарных специальностей, компетентностный подход.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Перехід до єдиної європейської системи освіти ставить перед педагогічною громадськістю оновлені завдання щодо формування та розвитку особистості компетентного педагога, який на належному рівні володіє методологією наукового пізнання, методами науково-педагогічних досліджень та технологіями їх застосування в освітньому процесі.

Нова парадигма розвитку системи вищої освіти визначає необхідність змін щодо підходів, принципів, змісту, методів, форм та технологій організації педагогічної діяльності. Згідно з Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті (2002), «Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр.» (2012), законами України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017) основною метою вищої школи визначено підготовку висококваліфікованого компетентного педагога, конкурентоздатного на сучасному ринку праці, який

добре орієнтується в суміжних галузях знань, володіє навиками проектної та науково-дослідницької діяльності й готовий до постійного професійного зростання.

Окреслені завдання висувають оновлені вимоги до підготовки майбутнього педагога щодо озброєння його знаннями з навчальних дисциплін, формування умінь і навичок науково-дослідницької діяльності, професійних якостей та відповідних компетентностей. Це зумовлює пошук нових та оновлення вже існуючих підходів до організації навчально-виховного процесу у ВНЗ.

Однак затребуваність проблеми формування науково-дослідницької компетентності у майбутніх педагогів саме гуманітарних спеціальностей в сучасному освітньому просторі засвідчує її актуальність. Адже для випускників ВНЗ математичних чи природничих спеціальностей не складає особливих труднощів робота з різними математичними методами, складання математичних моделей чи опрацювання великого масиву даних за допомогою статистичних методів досліджень. Позаяк випускники гуманітарних напрямів та спеціальностей підготовки стикаються з певними проблемами під час опрацювання та відображення результатів дослідження, що й визначає предмет нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Аналіз наукової літератури дає нам підстави стверджувати, що в психолого-педагогічній науці відсутній єдиний підхід до визначення поняття «професійна компетентність учителя». Проблема формування дослідницької компетенції педагога в умовах системності та безперервності освітнього процесу досліджують науковці (Н. Бібік, Е. Гусинський, М. Кларін, В. Кремін, О. Савченко, Г. Щедровицький та ін.), розвиток професійно значущих якостей студентів вивчали (Н. Амінов, Н. Кічук, Л. Федорова, Н. Фомін та ін.), формування науково-дослідних компетентностей сучасного педагога є предметом вивчення (Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, І. Зимньої, О. Куцевол, В. Мельничайко, Г. Онкович, Н. Остапенко, О. Семенов та ін.), специфіку процесу організації дослідницької діяльності студентів досліджували (О. Бондаревська, М. Канторович, І. Якиманська та ін.).

Формування мети статті. Мета дослідження: на основі аналізу науково-методичної літератури та досвіду роботи педагогів-практиків охарактеризувати підходи до визначення поняття «науково-дослідницька компетентність», вказати на оптимальні шляхи її формування у майбутніх педагогів гуманітарних спеціальностей під час їх навчання у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Модернізація системи вищої педагогічної освіти за останні роки зумовила істотні зміни, пов'язані з підготовкою педагогів нової формації, здатних творчо оновлювати зміст і засоби педагогічної діяльності, проводити науково-педагогічні дослідження, здійснювати пошукову діяльність, створювати необхідні умови для розвитку професійної компетентності.

Процес послідовного запровадження компетентнісного підходу у ВНЗ лише розпочався і потребує глибокого й різнобічного опрацювання, усунення суперечностей між потребою у формуванні дослідницької компетентності та можливостей її реалізації у сучасних умовах. Поява нових форм отримання та обробки інформації, розширення масиву даних, певні труднощі щодо впровадження освітніх інновацій та соціального досвіду у практику роботи загальноосвітньої школи, визначили значимість науково-дослідницької компетентності сучасного педагога.

Адже саме компетентнісний підхід в освіті дозволяє розглядати науково-дослідницьку компетентність як ключову складову професіоналізму вчителя. Саме такий підхід забезпечує синтез освітнього процесу й науково-дослідницької роботи як провідного принципу діяльності сучасної вищої освіти.

Узагальнення досягнень педагогічної теорії й шкільної практики переконує в тому, що процес формування дослідницької компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей потребує певних доопрацювань щодо вироблення єдиного підходу до розуміння сутності науково-дослідницької компетенції, діагностичного апарату та рівнів її сформованості. Необхідність оволодіння майбутніми педагогами науково-дослідницької компетентністю пов'язана з характером професійної діяльності сучасного вчителя.

У той же час у педагогічній, навчально-методичній, психолого-педагогічній літературі існує велика різноманітність підходів та трактувань поняття «компетенція», що підтверджує його багатоплановість та багатоаспектність. Так зокрема вчені В. Ледньов, Н. Нікандров, М. Рижаків, називають компетенцією те, «що знаходиться між знаннями людини в тій чи іншій галузі та її поведінкою в практичній сфері діяльності» [7]. Дослідницька компетенція, на наш погляд, є важливою складовою професіоналізму вчителя і виступає необхідною умовою його розвитку та способом реалізації готовності вчителя до педагогічної діяльності. Саме тому першочерговим завданням вищої педагогічної освіти виступає підготовка майбутнього вчителя до науково-дослідницької діяльності та формування на цій основі дослідницької компетентності.

Г. Лобова виділяє два рівні дослідницької компетенції: навчально-дослідна і науково-дослідницька (НДК і НДК). Дослідниця вважає, що навчально-дослідницька компетенція студентів педагогічних ВНЗ повинна припускати вміння визначати провідні завдання, попередньо проаналізувавши вже існуючу інформацію, умови та методи планування педагогічного експерименту [8].

Вчені М. Шашкіна і А. Багачук «дослідницьку компетенцію» трактують як «інтегративну характеристику особистості, що передбачає володіння методологічними знаннями, технологією дослідницької діяльності, визнання їх цінності й готовності до їх використання у професійній діяльності, що вирізняється стійкою мотивацією» [14].

На думку Л. Голуб, науково-дослідницька компетентність педагога є невід'ємним компонентом загальної і професійної освіченості. Це характеристика особистості педагога, що означає володіння уміннями і способами

дослідницької діяльності на рівні технології в цілях пошуку знань для вирішення освітніх проблем, побудови освітнього процесу [2, с. 11].

Науково-дослідницька компетенція передбачає активну діяльність студентів, що в кінцевому результаті забезпечує здобуття необхідних навичок творчої дослідницької діяльності, яка сприятиме самостійному вирішенню завдань, розроблених наукою. Сформованість навчально-дослідницької компетенції є необхідною базисом для розвитку науково-дослідницької компетенції. А сам процес формування науково-дослідницької компетентності включає взаємодію сукупності таких функціональних блоків як цільовий, мотиваційний, змістовий та організаційний.

Ю. Комарова, аналізуючи сутність науково-дослідницької компетенції, вказує, «що вона виступає як складний синтез трьох компетенцій (професійно-наукова, компетенція наукового мислення та освітня компетенція). Кожна з них конкретизується певними компонентами. Проаналізувавши різноманітність підходів до виявлення структурно-змістовного наповнення дослідницької компетентності, науковець пропонує зупинитися на структурі, що складається з наступних компонентів: мотиваційний, когнітивний, професійно-діяльнісний та рефлексивний. Чітка взаємодія всіх зазначених компонентів й визначає її сутність [5, с. 67].

Наукові джерела доводять, що вчені визначають різні трактування та підходи до професійної підготовки майбутніх педагогів:

- компетентнісний (Н. Бібик, В.Бондар, О.Глузман, О.Дубасенюк, В.Кремь, В. Луговий, О. Пометун, О. Савченко, М.Степко та ін.);
- акмеологічний (С.Вітвицька, Н. Кузьміна, Л. Рибалко, та ін.);
- суб'єктивно-діяльнісний (С.Максименко, Н. Міщенко та ін.);
- технологічний (А. Алексюк, В. Беспалько, С. Сисоєва та ін.).

При цьому компетентнісний підхід розглядається як такий, що забезпечує належну підготовку майбутніх педагогів, у тому числі й майбутніх учителів гуманітарного профілю підготовки.

Як показав аналіз підходів, запропонований А.Ширшовою, найчастіше, авторами в якості компонентів дослідницької компетентності використовуються:

- ціннісний (ціннісно-орієнтовний; ціннісно-мотиваційний);
- когнітивний (теоретико-методологічний, пізнавальний);
- діяльнісний (предметно-перетворювальний, соціально-трудоий, організаційно-практичний, технологічний);
- комунікативний;
- рефлексивний (контрольно-корекційний) [11]

Компетентність – це інтегральна характеристика особистості, яку трактують як її властивість, що характеризує прагнення та здатність (готовність) особистості реалізувати свої знання, вміння, досвід, особисті якості для успішної діяльності у певній галузі [12]. Компетентність, сформована під час навчального процесу відноситься до професійної компетентності, в структурі якої кожен дослідник виділяє специфічні складові компоненти.

Відповідно науково-дослідна компетентність співвідноситься зі сферою науково-дослідної діяльності випускника ВНЗ.

Саме тому система вищої освіти сьогодні повинна бути націлена на формування не просто професіонала-виконавця, але професіонала-дослідника, здатного легко адаптуватися до швидко змінних умов, знаходити вирішення проблем через добре володіння дослідницькими вміннями та сформованими компетенціями.

Кожен із названих чинників визначає певні характеристики якості критеріїв до яких відносимо: чітку мотивацію дослідження, науковий стиль мислення, технологічну готовність до навчального дослідження, творчу активність особистості. Навчально-дослідницька компетентність майбутнього педагога є важливим критерієм якості підготовки фахівців гуманітарно-педагогічного профілю й базується на взаємозв'язку особистісних цінностей, навчально-дослідних і професійних якостей, що визначають спрямованість особистості на здійснення педагогічної діяльності та вирішення професійних завдань.

Підвищенню ефективності формування науково-дослідницьких умінь студентів гуманітарних спеціальностей сприяє чітка й продумана організація навчального процесу з використанням інноваційних інтерактивних занять у формі семінарів-практикумів, диспутів, мозкових штурмів, ділових ігор, конференцій, «круглих столів», екскурсій та застосуванням під час їх проведення проблемно-пошукових та діагностично-дослідницьких методів. Адже під час здійснення самостійної пошукової роботи, виконання різного рівня навчально-дослідницьких завдань у майбутніх педагогів розвиваються вміння творчо мислити, відстоювати власну думку, формується почуття відповідальності за виконану роботу та задоволення від її результатів, реалізовується здатність швидко приймати правильні рішення,

Узагальнюючи запропоновані підходи та погляди вказаних науковців, ми розглядаємо науково-дослідницьку компетентність майбутніх учителів філологічних спеціальностей як якість, що проявляється в потребі особистості володіти методологією наукової творчості; умінні спостерігати й аналізувати, висувати гіпотези щодо розв'язання дискусійних питань; виконувати дослідницьку роботу; вмінні проводити педагогічні дослідження, організовувати педагогічний експеримент; узагальнювати й передбачати наслідки дослідницької діяльності у процесі навчання у ВНЗ та у подальшій професійній діяльності поєднуючи якості педагога-дослідника й педагога науковця.

Вчені М. Захаров, Е. Зеер, С. Шишова [3] визначають три ролі сучасного педагогічного працівника, які розкривають сутність та специфіку його науково-дослідницької діяльності:

дослідник освітньої галузі;

*педагог-дослідник;
менеджер освітніх проектів.*

Такий підхід зумовлює перехід від традиційного предметного викладання та вивчення до інтегративного навчального процесу. Відповідно вважаємо, що процес підготовки майбутніх педагогів до виконання визначених ролей може ефективно реалізовуватися в рамках інтеграції кількох навчальних дисциплін «Педагогічна деонтологія», «Основи науково-педагогічних досліджень», «Педагогічні технології», «Педагогічна інноватика» у поєднанні з науково-дослідницькою практикою та самоосвітою.

Досвід роботи у ВНЗ дає підстави стверджувати, що студенти, які цілеспрямовано займаються дослідницькою діяльністю, помітно відрізняються від інших, якісними характеристиками та сформованими навиками й вміннями, які складають основу їх науково-дослідницької компетенції. Для них характерна пізнавальна активність, бажання не просто здобувати професійно важливі знання та вміння, а й досліджувати освітній процес у школі, вивчати вікові, психологічні, індивідуальні особливості учнів, специфіку їх взаємин один з одним, з учителями, способи застосування в організації навчально-пізнавального процесу в школі інноваційних методів і форм навчання. Це підводить нас до висновків, що науково-дослідницька компетенція формується в умовах інноваційного освітнього простору сучасного ВНЗ в результаті успішної реалізації колективної дослідницької діяльності та самостійного пошуку (написання наукових повідомлень, підготовка індивідуальних науково-дослідницьких завдань, виконання яких передбачає вивчення певних навчальних дисциплін («Педагогічна деонтологія», «Основи науково-педагогічних досліджень», «Педагогічні технології», «Педагогічна інноватика», «Педагогічний менеджмент», «Методологія наукових досліджень» та ін.) та індивідуального дослідницького пошуку (виступи з науковими доповідями та повідомленнями на конференціях, підготовка дослідницьких матеріалів, написання рефератів, повідомлень та статей до наукових журналів. До провідних форм науково-дослідницької діяльності студентів також належать курсові роботи, наукові гуртки, конференції, олімпіади, проблемні групи, конкурси наукових студентських робіт.

Таким чином, під науково-дослідницькою компетенцією студентів-гуманітарного профілю підготовки, ми визначаємо певну якість особистості, яке включає в себе знання, вміння і навички проведення дослідницької діяльності, що дозволяє проводити наукову роботу для вирішення освітніх проблем, відповідно до визначених мети та завдань професійної підготовки.

Позаяк під час навчання майбутніх педагогів у ВНЗ спостерігається досить низький рівень сформованості науково-дослідницької компетенції при виконанні навчально-дослідних завдань і підготовці наукових повідомлень, науково-дослідних та проектних робіт, курсових і бакалаврських кваліфікаційних робіт. Це дає підстави до узагальнення, що у педагогічних дослідженнях застосовують в основному комплекс загальнонаукових методів. Педагогіка у цьому випадку виконує системотворчу функцію, інтегруючи знання з різних наук з урахуванням власної специфіки та з метою отримання різнобічних відомостей про розвиток, навчання й виховання певного об'єкта педагогічного впливу. При цьому особливу трудність для студентів гуманітарних спеціальностей складає застосування у науково-дослідницькій та пошуковій діяльності математичних та статистичних методів науково-педагогічних досліджень.

Математичні методи застосовують у педагогічних дослідженнях для опрацювання одержаних методами спостереження й експерименту великого масиву даних, а також для встановлення кількісних залежностей, якісних показників між досліджуваними феноменами. Сутність математичних методів полягає в описі педагогічних явищ та процесів за допомогою кількісних характеристик, використанні кібернетичних моделей для визначення оптимальних умов управління процесом навчання і виховання. Застосування їх для опису та відтворення педагогічних явищ та процесів можливе за умови масовості, типовості, вимірюваності явищ.

Під час проведення педагогічних досліджень неодноразово виникає потреба у порівнянні, зіставленні педагогічних фактів, явищ і процесів за певними характеристиками та параметрами. Для цього рівні якісних характеристик цих параметрів позначають певними числовими показниками. Вони допомагають учителю правильно оцінити результати експерименту, підвищують надійність висновків, дають підстави для теоретичних узагальнень. До найбільш вживаних у науково-педагогічних дослідженнях математичних методів належать: методи реєстрування, ранжування, рейтингу, вимірювання [15].

Однак не всі студенти гуманітарних спеціальностей на належному рівні володіють математичними та статистичними методами досліджень. Їм важко користуватися різними шкалами вимірювань, вибудовувати моделі, визначати функціональні залежності через брак досвіду або ж відсутність знань щодо роботи і вказаними методами.

Математизація науки рятує педагогіку від однобічного, тільки якісного розгляду та вербального опису педагогічних явищ. Вона дає можливість вийти на рівень узагальнюючих абстракцій і дозволяє ревізувати досягнуте. Цій меті служать статистико-математичні методи, які представляють апарат кількісного дослідження педагогічних явищ і використовуються вчителями для опрацювання даних, отриманих за допомогою інших методів, для діагностики та прогнозування педагогічного процесу. Вони сприяють ширшій комп'ютеризації науково-дослідницької діяльності, сприяють до самостійного наукового пошуку [15]. Статистичні методи використовуються педагогами у навчально-виховній та науково-дослідній діяльності з метою опрацювання результатів експериментальних даних для належного обґрунтування висновків, що випливають з експерименту. Зазначені методи пов'язані з визначенням середніх арифметичних величин, медіани (показника середнього ряду; наприклад, серед тридцяти учнів, які розміщені у списку відповідно до рангу їхніх оцінок, медіаною буде оцінка результатів шістнадцятого учня за списком), підрахунку ступеня розсіювання біля цих величин, тобто дисперсії, середнього квадратичного відхилення, коефіцієнта варіації.

Під час оформлення студентами результатів дослідження важливою формою розкриття логіко-математичних зв'язків є їх ретрансляція через різноманітні графіки, діаграми і таблиці. А під час присвоєння чисел речам відповідно до певних правил (наприклад, коефіцієнт інтелектуальності, коефіцієнт обдарованості та ін.), для студентів гуманітарних спеціальностей ВНЗ складає певну трудність практичне застосування методу вимірювань.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що під час написання дипломних робіт 57% студентів гуманітарних спеціальностей ВНЗ зазнають труднощів у процесі формулювання наукового апарату; у 60% порушена логіка побудови дослідження; 44% невірно здійснюють постановку експериментальної частини дослідження та на низькому рівні володіють методами науково-педагогічних досліджень. Отримані результати засвідчують - якщо майбутній педагог самостійно здобуває знання в процесі навчання і при цьому опирається на власний досвід, а не отримує їх у готовому вигляді, то зрозуміло, що в подальшому він буде прагнути діяти аналогічно й під час своєї професійної діяльності.

Адже новій українській школі потрібний спеціаліст, який володіє науково-дослідницькою компетенцією, вміє аналізувати фактичну інформацію, створювати самостійно інноваційні моделі та обирати найбільш ефективні технології навчання.

Підготовка креативних, творчо думаючих фахівців можлива шляхом активного залучення студентів до науково-дослідницької роботи вже під час їх навчання у ВНЗ. Тому що фахівець, який на належному рівні володіє науково-дослідницькою компетенцією, вміє не лише знаходити необхідну інформацію, але й детально її аналізувати, створювати й вибирати для своєї діяльності найбільш ефективні технології, а не тільки користуватися готовими, іноді навіть застарілими та неактуальними.

Дослідження структури науково-дослідницької компетентності педагогічних працівників підтверджує наявність різних наукових підходів до трактування її компонентів.

Науковці І. Бех та І. Зязюн основними складниками компетентності майбутнього вчителя визначають мотиваційний, аксіологічний, гностичний, практичний, особистісний і творчий. В. Крижко та Є. Павлютенков пропонують визначити структуру компетентності за трьома сферами, кожна з яких має певні рівні професійної майстерності:

- *операційно-технологічна*: знання, уміння і навички педагога, професійно важливі якості.
- *мотиваційна сфера*: духовний світ особистості – потреби, професійні орієнтації та мотиви діяльності.
- *рефлексивна*, яка відтворює уявлення педагога про себе, власні якості й результати діяльності, а також самооцінку, яка формує навички самоаналізу власної діяльності [4]

За визначенням Н. Кузьміної, професійна компетентність охоплює п'ять видів компетентності:

- спеціальна і професійна компетентність у галузі дисципліни, що викладається;
- методична компетентність (щодо способів формування знань, умінь в учнів);
- соціально-психологічна компетентність (стосовно процесу спілкування);
- диференційно-психологічна (стосується мотивів, здібностей, напрямів діяльності учнів);
- аутопсихологічна компетентність (визначаються переваги та недоліки власної діяльності) [6].

Найчастіше у структурі компетентності виокремлюють: операційно-технічну сферу (знання, навички, уміння, професійно значущі якості); мотиваційну сферу (спрямованість, інтерес, мотиви, потреби); практично-діяльну сферу (засоби виконання діяльності, результативні показники діяльності) і рефлексивну сферу (аналіз та оцінка відповідності одержаного результату поставленим цілям) [9].

Науково-дослідницька робота майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей сприяє розвитку самостійності, креативності, творчого й аналітичного мислення, здійснює вагомий вплив на формування творчого потенціалу та критичного мислення. Науково-дослідницька робота сприяє отриманню студентами необхідних навичок дослідницької діяльності, які різняться залежно від міри самостійності виконання завдань та рівнем новизни результатів, що уможливує досягнення високого рівня сформованості науково-дослідницької компетентності.

Т. Мішеніна, визначаючи перспективність тенденції реструктурування змісту навчальних курсів, вказує на необхідність розробки відповідно до освітньо-професійного напрямку фундаментальних і спеціальних завдань науково-дослідницької діяльності; передбачення збільшення частки профільних завдань із виразно прикладним характером науково-дослідницької діяльності, пов'язаної зі специфікою майбутньої професійної діяльності; вивчення методологічних особливостей, які є визначальними у формуванні наукового мислення майбутнього фахівця [10].

Таким чином можна зробити висновок, що науково-дослідницька компетентність - це якісна характеристика особистості педагога, яка проявляється через усвідомлення готовності здійснювати активну науково-дослідницьку діяльність й визначається взаємодією когнітивного, особистісно-ціннісного та перетворювального компонентів, тобто здатністю вчителя здійснювати перехід від вузько процесуальної діяльності до професійно-творчої, прагненням до саморозвитку і самовдосконалення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного дослідження можна зробити висновки, що формування науково-дослідницьких умінь у студентів гуманітарних спеціальностей успішно здійснюватиметься в ВНЗ шляхом застосування інноваційних підходів до організації та проведення навчально-виховного процесу. Підвищенню ефективності цього складного процесу сприятиме застосування інтерактивних форм та інноваційних технологій організації навчання.

До перспектив подальших наукових розвідок із означеної проблеми відносимо вивчення шляхів втілення у процес підготовки фахівців педагогічних спеціальностей цифрових технологій та інноваційних форм навчання.

1. Архипова М. Дослідницька компетентність майбутніх інженерів-педагогів / Марія Архипова // Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи», м. Хмельницький, 22–24 жовтня, 2009 р. – Хмельницький, 2009. – С. 144-148.
2. Голубь Л. А. Через исследовательскую деятельность – к качеству образовательного результата / Л.А. Голубь. Традиции и инновации в образовании. – Ижевск: Издательство ИПК и ПРО УР, 2006. – С. 9-13
3. Загвязинский В.И. Исследовательская деятельность педагога: учебное пособие для студентов высших учебных заведений / В. И. Загвязинский. – М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 176 с.
4. Князян М.О. Навчально-дослідницька діяльність студентів як засіб актуалізації професійно значущих знань (на базі вивчення іноземних мов) : автореф. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / М.О. Князян. – Одеса, 1998. – 20 с.
5. Комарова Ю. А. Научно-исследовательская компетентность специалистов: функционально-содержательное описание // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2008. – Выпуск 11 (68). – С. 69-77.
6. Кузьмина Н. В. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма / А. Деркач, Н. Кузьмина. – М.: РАУ, 1993. – 252 с.
7. Леднев В. С. Государственные образовательные стандарты в системе общего образования: теория и практика / В.С. Леднев, Н.Д. Никандров, М.В. Рыжков – М. : Академия, 2006. – 168 с.
8. Лобова Г.Н. Основы подготовки студентов к исследовательской деятельности / Г.Н. Лобова. – М., 2000. – 128 с.
9. Лукашенко С.Н. Развитие исследовательской компетентности студентов вуза в условиях многоуровневой подготовки специалистов / С.Н. Лукашенко. – Вестник Томского гос.пед.ун-та. – 2011. – №2. – С.100-104.
10. Мішеніна Т. Формування дослідницької компетенції майбутніх учителів філологічних спеціальностей / Т. Мішеніна // Людинознавчі студії. – 2016. – Випуск двадцять дев'ятий. Педагогіка. – С.105-115.
11. Хуторской А. В. Определение общепредметного содержания и ключевых компетенций как характеристика нового подхода к конструированию образовательных стандартов [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>
12. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А.В. Хуторской. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – 416с.
13. Черняева Л. А. Формирование исследовательской компетенции студентов педагогического колледжа : дис. ... канд. пед. наук. – Новосибирск, 2011. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.Dissercat.com/content/formirovanie-issledovatel'skoi-kompetentsii-studentov-pedagogicheskogo-kolledzha>
14. Шашкина М. Б., Багачук А. В. Формування дослідницької діяльності студентів педагогічного вузу в умовах реалізації компетентнісного підходу: монографія / М.Б. Шашкина, А.В. Багачук. – Красноярськ, 2006. – 306 с.
15. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник / М.М. Фіцула. – К. Академія, 2001. – 528 с.

Reference

1. Arkhypova M. Doslidnytska kompetentnist maibutnix inzheneriv-pedahohiv / Mariia Arkhypova // Materialy V mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Profesiine stanovlennia osobystosti: problemy i perspektyvy», m. Khmelnytskyi, 22–24 zhovtnia, 2009 r. – Khmelnytskyi, 2009. – S. 144-148.
2. Golub' L. A. Cherez issledovatel'nogo rezul'tata / L.A. Golub'. Traditsii i innovatsii v obrazovanii. – Izhevsk: Izdatel'stvo IPK i PRO UR, 2006. – S. 9-13
3. Zagvyazinskiy V.I. Issledovatel'skaya deyatel'nost' pedagoga: uchebnoye posobiye dlya studentov vysshikh uchebnykh zavedeniy / V. I. Zagvyazinskiy. – M.: Izdatel'skiy tsentr «Akademiya», 2010. – 176 s.
4. Kniiazian M.O. Navchalno-doslidnytska diialnist studentiv yak zasib aktualizatsii profesiino znachushchykh znan (na bazi vyvchennia inozemnykh mov) : avtoref. ... kand. Ped. Nauk : spets. 13.00.01 “Zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky” / M.O. Kniiazian. – Odesa, 1998. – 20 s.
5. Komarova YU. A. Nauchno-issledovatel'skaya kompetentnost' spetsialistov: funktsional'no-soderzhatel'noye opisaniye // Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gertsena. – 2008. – Vypusk 11 (68). – S. 69-77.
6. Kuz'mina N. V. Akmeologiya: puti dostizheniya vshin professionalizma / A. Derkach, N. Kuz'mina. – M.: RAU, 1993. – 252 s.
7. Lednev V. S. Gosudarstvennyye obrazovatel'nyye standarty v sisteme obshchego obrazovaniya: teoriya i praktika / V.S. Lednev, N.D. Nikandrov, M.V. Ryzhakov – M. : Akademiya, 2006. – 168 s.
8. Lobova G.N. Osnovy podgotovki studentov k issledovatel'skoy deyatel'nosti / G.N. Lobova. – M., 2000. – 128 s.
9. Lukashenko S.N. Razvitiye issledovatel'skoy kompetentnosti studentov vuza v usloviyakh mnogourovnevoy podgotovki spetsialistov / S.N. Lukashenko. – Vestnik Tomskogo gos.ped.un-ta. – 2011. – №2. – S.100-104.
10. Mishenina T. Formuvannia doslidnytskoi kompetentsii maibutnix uchyteliv filolohichnykh spetsialnostei / T. Mishenina // Liudynoznavchi studii. – 2016. – Vypusk dvadtsiat devyati. Pedahohika. – S.105-115.
11. Khutorskoy A. V. Opredeleniye obshchepredmetnogo soderzhaniya i klyuchevykh kompetentsiy kak kharakteristika novogo podkhoda k konstruirovaniyu obrazovatel'nykh standartov [Yelektronniy resurs]. Rezhim dostupu : <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>
12. Khutorskoy A.V. Didakticheskaya evristika. Teoriya i tekhnologiya kreativnogo obucheniya / A.V. Khutorskoy. – M.: Izd-vo MGU, 2003. – 416s.
13. Chernyayeva L. A. Formirovaniye issledovatel'skoy kompetentsii studentov pedagogicheskogo kolledzha : dis. ... kand. ped. Nauk. – Novosibirsk, 2011. [Yelektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.Dissercat.com/content/formirovanie-issledovatel'skoi-kompetentsii-studentov-pedagogicheskogo-kolledzha>
14. Shashkina M. B., Bahachuk A. V. Formuvannia doslidnytskoi diialnosti studentiv pedahohichnoho vuza v umovakh realizatsii kompetentnisnogo pidkhodu: monohrafiya // Krasnoiar. derzh. ped. un-t im. V. P. Astafieva. Krasnoiar. 2006.
15. Fitsula M.M. Pedahohika: navchalnyi posibnyk / M.M. Fitsula. – K. Akademiia, 2001. – 528 s.

Рецензент: Дудка О.М., кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Розділ VII. Творчість учителів, студентів, учнів гірських шкіл

doi: 10.15330/msuc.2017.17.205-215

ТВОРЧА НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА ЛАБОРАТОРІЯ
МІЖНАРОДНОГО ПРОЕКТУ «ГІРСЬКА ШКОЛА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ»
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА»

МЕТОДИЧНИЙ РЕПОЗИТОРІЙ
ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ.
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ

*Розвиток особистості вчителя
як конкурентоспроможного фахівця
проходить в процесі тієї
життєдіяльності, яка ставиться
конкретними життєвими умовами.*

Ю. Завалевський

Інформація про автора передового педагогічного досвіду

СТЕФЮК ОКСАНА ЯРОСЛАВІВНА

Освіта - вища. Закінчила Коломийське педагогічне училище за спеціальністю «Викладання в початкових класах загальноосвітньої школи»; Прикарпатський університет імені Василя Стефаника за спеціальністю «Початкове навчання».

Спеціальність: учитель початкових класів.

Місце роботи: вчитель початкових класів Верховинської ЗОШ I-III ст. Івано-Франківської області

Електронна адреса oksanastefiuk@ukr.net

Посада: вчитель початкових класів

Педагогічний стаж роботи – 27 років.

Кваліфікаційна категорія: вища категорія.

Звання: вчитель-методист

Нагороди Грамоти Відділу освіти Верховинської держадміністрації:

1. За зайняте 1 місце в районному турі VII Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2002»
2. До дня працівника освіти 2001, 2006, 2009, 2011, 2012
3. Грамота районного методичного об'єднання, 2012
4. Грамота Верховинської районної ради за сприяння розвитку й популяризації народної гуцульської розмовної мови, літературних цінностей Гуцульщини та з нагоди відзначення Дня знань, 2013
5. Подяка Верховинської районної ради за збереження, примноження і популяризацію традицій Гуцульського краю, за видання книги для школярів «Гуцульська рахівничка», організацію навчально-виховного процесу на основі автентичної науки гуцульських предків, 2017.

Стефюк О.Я. – активний учасник обласних форумів педагогічних інновацій 2010, 2013 роки. («Метод проектів у виховному процесі початкової школи», «Технології» – науково-методичний проект «Технологія проектного навчання»: проект «Гуцульська рахівничка»; Конкурс «Педагогічна знахідка»; Метод проектів у виховній роботі).

Наявність друкованих робіт: 1. Стефюк О.Я. Абетка маленького гуцулятка / Оксана Стефюк. – К.: АННА-Т, 2012. – 70 с.

2. Стефюк О. Я. Рахівничка / Стефюк Оксана. – К: Арт Економі, 2017. – 25 с.

3. Стефюк О.Я. Метод проектів у виховній роботі / Оксана Стефюк. – Газета «Сучасна школа України», 2015. – С. 24-28.

4. Стефюк О.Я. Проблеми екології. Інтегрований урок. 4 клас /Особистісно орієнтований підхід у початковій освіті / упоряд.О. Кондратюк. – К. Шк. Світ, 2008. – С.121-127.

Тема досвіду: «**Формування міжпредметної компетентності молодших школярів шляхом впровадження інтегральної технології в практику роботи початкової школи**»

Автор досвіду: **Стефюк Оксана Ярославівна, вчитель початкових класів, вища категорія, вчитель-методист, педагогічний стаж роботи – 27 р.**

Тема досвіду співзвучна проблемі реформування сучасної освіти: формування самостійної, ініціативної, вдумливої особистості через впровадження активних форм і методів навчання. Відображає проблему, пов'язану

з модернізацією змісту освіти, а саме: оптимізацією способів і технологій організації освітнього процесу, досягнення сучасної якості освіти, що відповідає потребам країни і світовим стандартам.

Актуальність досвіду зумовлюється концептуальними положеннями та державними вимогами реформування освіти в Україні, спрямованими на становлення особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань. Постійно зростаючі вимоги до змісту й організації навчання та виховання потребують упровадження ефективних педагогічних підходів.

Теоретичною основою досвіду є теоретичні розробки О. Мариновської та В. Гузеєва.

Інноваційна значущість полягає в тому, що побудова предметного навчання за інтегрованим типом відповідає завданням особистісно-орієнтованого навчання, бо дає можливість виявити ставлення учня до навколишнього світу, що є для нього цілісним і багатограним.

Традиційний предметний підхід до навчання передбачає поділ знань на гуманітарні, природничі та технічні галузі. У наш час стоїть питання не просто про набуття наукових знань учнями з окремих навчальних предметів, а про створення цілісної картини дійсності, «образу світу».

Практична значущість досвіду полягає у створенні цілісного інтегрального освітнього середовища. На практиці інтегральна технологія знаходить своє відображення в уроках двох видів: бінарного та інтегрованого та використанні міжпредметних зв'язків на уроках різних типів. Як показує практика, у результаті впровадження інтегральної технології учні, під керівництвом вчителя, стають активними учасниками педагогічного процесу, привчаються до творчої праці, самостійного вирішення практичних та пізнавальних завдань. Інтегровані заняття сприяють узагальненню та закріпленню знань, здобутих впродовж навчального року, формують творчу уяву, образне мислення, пробуджують інтерес до просвітницької діяльності, виховують почуття прекрасного. Картина сприйняття дійсності постає перед учнями цілісною.

Сутність досвіду ґрунтується на концептуальній ідеї виявлення в різних навчальних предметах однотипних елементів (проблем, сюжетів, подій, закономірностей тощо) і поєднання їх у якісно нову цілісність з метою створення загального образу світу.

Реалізується шляхом конструювання блочної системи уроків вивчення програмової теми.

Прогнозовані результати: формування цілісних знань учнів засобами інтеграції змісту суміжних дисциплін; розвиток творчого потенціалу.

Репрезентативність. Упровадження передового педагогічного досвіду здійснюється через районні, обласні семінари, районну творчу групу ППД, конференції та форуми з обміну досвідом роботи.

Технологія досвіду відображена в уроках:

- уроки з використанням міжпредметних зв'язків,
- бінарні уроки,
- інтегровані уроки.

Інноваційні моделі запропонованих уроків за навчальним планом викладаються як окремі, які згруповані навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення, сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу пізнавати певне явище з різних сторін, досягти цілісності знань.

Використання інтегрованого підходу до організації навчально-виховного процесу відкриває цілий ряд можливостей для різнобічного, нетрадиційного, практичного засвоєння набутих знань. Інтегровані заняття є ефективними під час опанування учнями шкільної програми з багатьох предметів. Пізнавальна діяльність учнів, необхідність самоосвіти активізується вже на етапі підготовки до такого уроку (пошук теоретичних відомостей, їх доведення, інформаційні та реферативні повідомлення). Цілеспрямовані та змістовні інтегровані заняття сприяють встановленню міжпредметних зв'язків між навчальними дисциплінами, вносять новизну в традиційну систему навчання, допомагають учням зрозуміти важливість вивчення основ наук як єдиної системи знань.

Інтегровані уроки роблять навчальний процес по-справжньому цікавим, а їх проведення є необхідним для цілісного сприйняття світу та осмислення явищ навколишньої дійсності учнями. Класична структура організації таких уроків збагачується активними формами роботи – діловими іграми, створенням проблемних ситуацій... Такий методичний підхід дозволяє створити раціональну комплексну систему навчання, сприяє цілісному, якісному засвоєнню учнями фундаментальних знань, виявленню причинно-наслідкових зв'язків між навколишніми подіями та стандартними алгоритмічними структурами.

З ТВОРЧОГО ДОРОБКУ ПЕДАГОГА ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПАСПОРТ ПРОЕКТУ

Тема проекту.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

Автор-розробник проекту – Стефюк Оксана Ярославівна, вища категорія, вчитель-методист Верховинської ЗОШ I- III ст. Верховинський р-н, смт. Верховина.

Тип – **інноваційний**

Вид – **науково-методичний**

Цільове призначення – **впровадження інновацій**

Тривалість – **довготривалий**

ПРОБЛЕМАТИЗАЦІЯ

Проблема та її актуальність

- Недостатньо сформований рівень творчої активності
- Не вміння систематично мислити
- Не різнобічне сприйняття об'єкту, поняття, явища
- Не сприйняття предметів та явищ цілісно, системно, емоційно.

ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ

Мета проекту

Формувати готовність до впровадження інтегральної педагогічної технології.

Завдання

1. Зібрати та систематизувати науково-методичний матеріал щодо інтегральної педагогічної технології.
2. Провести узагальнюючі та підсумкові уроки, інтегрувавши вивчення української мови та читання з різними предметами.
3. Узагальнити власний досвід застосування даної технології.
4. Створити тематичний словничок.
5. Підготувати тести для визначення творчого потенціалу школярів.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ

Дослідження проблеми

Теоретичний аспект: систематизація та аналіз зібраного матеріалу про педагогічну інновацію.

Автор-розробник - інтегральної педагогічної технології - О. Мариновська, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та освітніх інновацій Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Цільове призначення технології - Створити оптимальні умови для розвитку та самореалізації школяра шляхом формування цілісних знань про виучуваний об'єкт, які служать основою творення "образу світу".

Концептуальні ідеї

Інтегральний підхід до навчання нині не тільки актуальний, але й перспективний. Побудова предметного навчання за інтегрованим типом відповідає завданням особистісно-орієнтованого навчання, бо дає можливість виявити ставлення учня до навколишнього світу, що є для нього цілісним і багатограним.

Традиційний предметний підхід до навчання передбачає поділ знань на гуманітарні, природничі та технічні галузі. У наш час стоїть питання не просто про набуття наукових знань учнями з окремих навчальних предметів, а про створення цілісної картини дійсності, "образу світу".

Тому принципами інтегративної педагогічної технології є :

- Подача навчального матеріалу на інтегрованій основі;
- Формування цілісних знань школярів;
- Розвиток особистісного потенціалу школяра.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

Створити оптимальні умови для розвитку та самореалізації школяра шляхом формування цілісних знань про виучуваний об'єкт, які служать основою творення "образу світу".

Завдання:

- Розкрити особистісний потенціал учня;
- Формувати інтерес, реальні мотиви уміння;
- Стимулювати механізм самоактуалізації та самореалізації учня;
- Формувати особистість школяра, який зуміє провести у життя свою вільну і незалежну думку.

ЗМІСТ ТЕХНОЛОГІЇ

Інтеграція як зміст-технології передбачає пошук спільних платформ для зближення предметних знань та отримання нових на стику традиційних.

Бінарні навчальні заняття та інтегровані уроки нетрадиційні за формою про ведення. У їхній назві відображена сутнісна характеристика кожного з них, що полягає в " об'єднанні " зусиль учителів різних предметів (або інших фахівців), в інтеграції знань про певний об'єкт вивчення, здобутих засобами різних навчальних дисциплін.

Фахівці з інших предметів залучаються тоді, коли реалізація мети уроку учителем утруднена: "...вчителеві доводиться розкривати ті сторони вивчаного об'єкту, які не входять у зміст його предмета, але без яких цілісне уявлення про об'єкт вивчення сформувавши не можна".

Учитель основного предмета та вчитель-асистент (чи асистенти) формують модель-проект інтегрованого уроку, узгоджують навчальну діяльність навколо спільної освітньої мети. Добираються оптимальні методи та прийоми, форми роботи. Картина сприйняття дійсності постає перед школярами цілісною, твориться "образ світу". Навчальні заняття на інтегрованій основі можуть бути проведені у формі усної журналу, екскурсії, змагання, театралізації тощо.

Особливо уважно слід підійти до відбору навчального матеріалу та побудови уроку. Тут можна виділити такі етапи:

1. Добір фактичного матеріалу вчителями-предметниками.
2. Визначення основного та фонового з наступним формуванням смислових блоків.
3. Визначення "контактних" зон, точок перетину інформаційно-смислових блоків.

Інтегровані уроки полягають в об'єднанні тань про певний об'єкт вивчення, здобутих засобами різних навчальних дисциплін.

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Дитячу особистість можна порівняти з дзеркалом, у яке ми дорослі, придивляємось по-різному: хто - мимохідь, з байдужістю, хто - прискіпливо, хто - із захопленням. Саме від цього залежить наше ставлення до цієї індивідуальності, наше бачення виховання та навчання маленької Людини з її чеснотами та недоліками, з її можливостями та потенціалом. ? Гармонія емоційного і розумового невід'ємна риса всебічно розвиненої особистості. Це передбачає, з одного боку, виховання здатності учня тонко відчувати і розуміти красу в природі, мистецтві, людських стосунках, а з другого - розвиток уміння створювати і стверджувати красу у своїй праці, відносинах з людьми, навчанні і творчості.

Впровадження в практику роботи інтегрованих уроків дає змогу вчителеві об'єднати блоки знань з різних навчальних предметів. Вони за навчальним планом викладаються як окремі, навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення, сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу пізнавати певне явище з різних сторін, досягти цілісності знань. Використання інтегрованого підходу до організації навчально-виховного процесу відкриває цілий ряд можливостей для різнобічного, нетрадиційного, практичного засвоєння набутих знань. Інтегровані заняття є ефективними під час опанування учнями шкільної програми з багатьох предметів. Пізнавальна діяльність учнів, необхідність самоосвіти активізується вже на етапі підготовки до такого уроку (пошук теоретичних відомостей, їх доведення, інформаційні та реферативні повідомлен...). Цілеспрямовані та змістовні інтегровані заняття встановлюють міцні зв'язки між навчальними дисциплінами, вносять новизну в традиційну систему навчання, допомагають учням зрозуміти важливість вивчення основ наук як єдиної системи знань.

Інтегровані уроки роблять навчальний процес по-справжньому цікавим, а їх проведення є необхідним для цілісного сприйняття світу та осмислення явищ навколишньої дійсності учнями. Класична структура організації таких уроків збагачується активними формами роботи - діловими іграми, створенням проблемних ситуацій... Такий методичний підхід дозволяє створити раціональну комплексну систему навчання, сприяє цілісному, якісному засвоєнню учнями фундаментальних знань, виявленню причинно-наслідкових зв'язків між навколишніми подіями та стандартними алгоритмічними структурами.

Як показує практика у результаті проведення інтегрованих уроків учні, під керівництвом вчителя, стають активними учасниками педагогічного процесу, привчаються до творчої праці, самостійного вирішення практичних та пізнавальних завдань. Інтегровані заняття сприяють узагальненню та закріпленню знань, здобутих впродовж навчального року, формують творчу уяву, образне мислення, пробуджують інтерес до просвітницької діяльності, виховують почуття прекрасного.

ПРОГНОЗУВАННЯ

Кількісні показники

• Збільшення кількості школярів, які здатні реалізовувати свій творчий потенціал як активні учасники педагогічного процесу.

Якісні показники

• Сформованість професійних навичок на систематизацію власного досвіду, його технологізацію на основі впровадження інновацій, зростання готовності до впровадження інтегральної педагогічної технології.

Очікувана результативність

Для учнів

- Бути активними учасниками творчого процесу
- Уміти систематично мислити
- Різнобічне сприйняття об'єкту, поняття, явища
- Сприйняття предметів та явищ цілісно, системно, емоційно.

Для вчителя

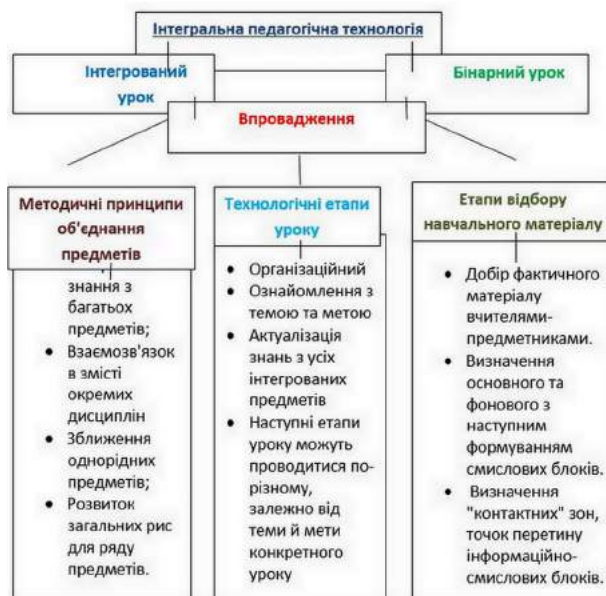
- Розвивати творчий потенціал учнів
- Підвищити ефективність уроку на основі співпраці учителя та учнів.

КОНСТРУЮВАННЯ

- *I технологічний етап.* Опрацювання навчальних програм для 1-4 класів. Визначення місця технологічного уроку в системі уроків за календарно-тематичним плануванням.
- *II технологічний етап.* Апробація на практиці технологічних уроків.
- *III технологічний етап.* Самоаналіз ефективності застосування інтегральної педагогічної технології.
- *IV технологічний етап.* Узагальнення власного досвіду впровадження даної технології.

МОДЕЛЮВАННЯ

ПРОГРАМУВАННЯ

Термін реалізації проекту (початок-закінчення)

2014-2017 навчальні роки

I етап. Підготовчий (2014 – 2015 рік)

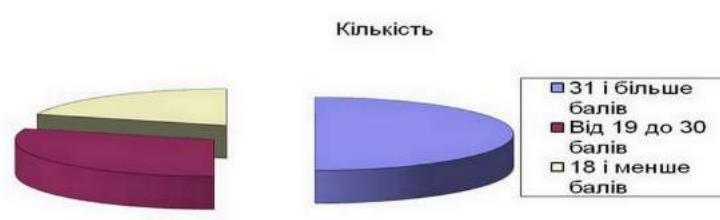
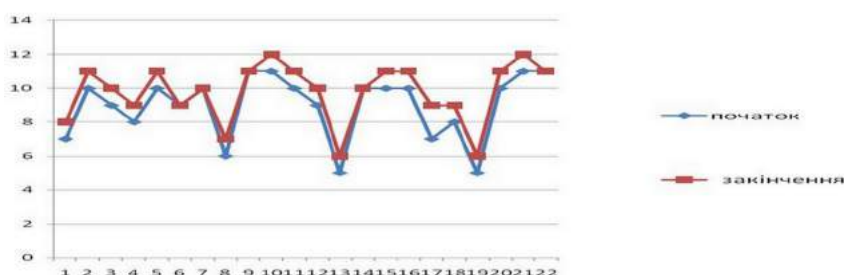
II етап. Моделювальний (2015-2017 рік)

III етап. Узагальнюючий (2017 рік)

ПЛАНУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЕКТУ

План заходів реалізації проекту

№	НАЗВА ЗАХОДУ	ТЕРМІН ВИКО-НАННЯ	ПРИМІТКА
1	Діагностика готовності до проектно-впроваджувальної діяльності (заповнення технологічної картки векторного аналізу готовності до впровадження інтегральної педагогічної технології)	Вересень	
2	Збір та систематизація теоретичного матеріалу про інтегральну педагогічну технологію	Упродовж року	
3	Відбір навчального матеріалу	Жовтень-листопад	
4	Розробка тестів на визначення творчого потенціалу школярів	Жовтень	
5	Тестування школярів	Жовтень	
6	Розробка поурочних планів уроків	Листопад	
7	Апробація технології на практиці шляхом проведення технологічних уроків: • Бінарний урок «Як не любити зими сніжно-білої...» (читання, англійська мова) • Інтегрований урок «Проблеми екології. Повторення вивченого про прикметник. Ділення багатоцифрових чисел на одноцифрові» («Я і Україна», українська мова, математика) • Інтегрований урок «Охорона природи України. Написання не з дієсловами» («Я і Україна», українська мова)	Грудень-лютий Грудень Грудень Лютий	
8	Укладання технологічного портфоліо	Протягом року	
9	Упорядкування дидактичних матеріалів до технологічних уроків	Березень-квітень	
10	Майстер-клас по застосуванню технології інтегрального навчання	Квітень	
11	Діагностика готовності до проектно-впроваджувальної діяльності	Травень	

МОНІТОРИНГ**Тест «Визначення творчого потенціалу педагога»****Аналіз кількісних показників якості навчання до початку впровадження проекту і після його закінчення**

Результати моніторингу у формі інформації:

- заслуховуються на засіданнях педагогічної ради школи,
- обговорюються на засіданнях творчої групи «Пошук», методичного об'єднання вчителів початкових класів,
- слугують матеріалом для атестації вчителя

РЕСУРСИ

http://www.referatcentral.org.ua/trade_popander.html
<http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=44160&pg=5>
http://www.referaty.pp.ua/abstracts/ua/pedagogica/pedagogica_18728.php
http://www.referatcentral.org.ua/pedagogy_load.php?id=1637&startext=11
www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2009.../ped905_53.pdf
www.ippo.org.ua/files/...урокив/ІНТЕГРОВАНИ_УРОКИ.ppt
<http://www.br.com.ua/referats/Pedagogica/12341-2.html>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Особистісно орієнтований підхід в початковій освіті / упоряд. О. Кондратюк. – К.: Шк. світ, 2008. – 128 с.
2. Власенко Л. Л. Бінарні уроки в початковій школі / Л.Л. Власенко, Л.Г. Соколова, О.В. Тимченко – Харків: Торсінг, 2002. – 96 с.
3. Мариновська О. Інтегральна технологія навчання: від теорії до практики / Оксана Мариновська // Початкова освіта. – 2011. – № 32 (608). – С. 3-5.
4. Савченко О.Я. Дидактичні особливості інтегрованих уроків / О.Я. Савченко // Початкова школа. – 1992. – №1 – С. 2-9.

По краплинці збираємо світу ми відчуття.
В нашу мову вливаємо фрази нові, слова.
Розвиваємо мовлення, здобуваєм знання,
В спілкуванні купаємось – так вирує життя.
Ми пірнаєм в глибини поетичних новин
Та шукаємо в прозі філософських вершин.
Ми знаходимо коріння в невідомих словах
І шукаємо істин на забутих стежках.
Ми мандруємо в дитинство, де є мати й дитя.
З колискової пісні слово тут ожива.
Звуки мови чарівні нам дають пізнання.
Цілий світ відкриває мова рідна моя.

Оксана Стефюк

3 клас (бінарний урок)

Учителі:

Українська мова - Стефюк Оксана Ярославівна, вчитель-методист

Англійська мова – Ілійчук Марія Іванівна, вища категорія

ТЕМА: ПРИКМЕТНИКИ-СИНОНІМИ ТА ПРИКМЕТНИКИ-АНТОНІМИ
В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ**Мета:**

- Вчити учнів уживати прикметники у мовленні;
- Формувати вміння добирати синоніми й антоніми;
- Порівнювати прикметники-синоніми та прикметники-антоніми в українській та англійській мовах;
- Розвивати творчий потенціал учнів;
- Навчати перекладати з англійської на українську мову;
- Виховувати любов до рідних і близьких людей .

Цілі:**Знають:**

- визначення прикметника,
- на яке питання відповідають прикметники,
- визначення: синоніми та антоніми,
- чим відрізняються і чим схожі прикметники в обох мовах.

Вміють:

- перекладати з англійської мови речення з прикметниками,
- знаходити в реченнях прикметники і перекладати їх українською мовою,
- визначати розряд прикметників,
- добирати синоніми й антоніми.

Тип уроку: бінарний урок, урок вивчення нової теми, урок засвоєння нових знань (формування мовної компетенції)

Обладнання: ілюстративний матеріал (презентація)

Форми роботи: Метод «Гронування», вправа «Мозковий штурм», «незакінчене речення», бесіда, спостереження, робота в групах, парах.

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент**

Починаємо навчання
Із незвичного поєднання.
Будемо 2 мови вивчати,
Щоб краще про все знати.
Red and yellow and pink and green,
Purple and orange and blue.
I can sing a rainbow,
Sing a rainbow,
You can sing one too!

II. Актуалізація опорних знань

Пісеньку ви проспівали.
Різні кольори назвали.
Будемо малюнок малювати,
Щоб про нього в підсумку уроку розказати.

(Коли учні виконують правильно завдання кожного етапу уроку, учителі малюють деталь хатинки)

1. Відгадування загадки.

Живемо в одній оселі,
Життєрадісні, веселі:
Я, мій брат, мій тато, мати –
Як всіх разом нас назвати?
(Сім'я)

Вчитель: Сьогодні ми будемо говорити про найголовніше в житті кожної людини - сім'ю.

Метод «Гронування»

1. Складіть із букв слово

(Діти виходять на середину з літерами і читають слово «family»)

family

Прикріпіть та прочитайте назви тих людей, які є членами сім'ї.

A mother a father a sister a brother a grandmother a grandfather

2. Вправа «Мозковий штурм»

«Мозковий штурм» починаємо,
Все, що знаємо, пригадаємо.

Прикметник означає...

Відповідає на питання...

Узгоджується з ...у...

Відредагувати текст.

- Прикметники в реченні пов'язані з, адже вони вказують на предметів.

Питання необхідно ставити від до

- Сім'я (_____) велика;
- родичі (_____) близькі.

2. Про себе, про маму, використовуючи прикметники**III. Повідомлення теми, мети уроку, мотивація навчальної діяльності.**

1. – Послухайте загадку.

Є у мене менший брат.
Все у нас із ним не влад:
Він білявий, я – чорнявий.
Я меткий, а брат мій млявий.
Я високий і тонкий,
Брат товстенький і низький.
З братом я живу у парі,
Та не в злагоді – у сварі.
Робимо усе ми залюбки,
Тільки завжди навпаки.

– Про яких братів ідеться в загадці? (Про слова, протилежні за значенням, – антоніми)

– Сьогодні на уроці ми будемо вчитися добирати прикметники близькі і протилежні за значенням.

– Згадайте як ці слова називаються? (синоніми, антоніми)

IV. Сприймання й первинне усвідомлення навчального матеріалу.

1. Вправа «Групування»

– Згрупуйте подані на дошці прикметники в синонімічні ряди.

Розумний, тямущий, лагідний, ніжний, кмітливий, привітний, охайний, чепурний, акуратний.

– Прочитайте першу групу; другу; третю; четверту.

Розумний, тямущий, кмітливий. – I ряд

Лагідний, ніжний, привітний. – II ряд

Охайний, чепурний, акуратний – III ряд

Які з цих слів знаєте англійською?

2. Творчий диктант

– Я читатиму слова, а ви записуєте антоніми до них.

Веселий (сумний), високий (низький), добрий (злий), худий (товстий),

Молодий (старий), малий (великий), здоровий (хворий)

Діалоги англійською, використовуючи антоніми.

Фізкультхвилинка (музична)

V. Узагальнення й систематизація отриманих знань

1. Робота у групах. Підкреслити синоніми.

Сім'я для кожного – це ті самі улюблені й рідні люди, які були з ним з самого дитинства.

I have got a happy and kind family.

Найдорожче, що в людини є – це його сім'я, його рідні та близькі.

My family is sweet and good .

Для мене мама – найдорожча і близька людина.

My mother is lovely and caring .

У мене є молодший брат. Він неслухняний, пустотливий, але все одно я його дуже люблю.

My brother is cute and funny .

2. Вірш англійською мовою.

Гра «прикметники, протилежні за значенням»

Hungry (голодний) – ситий

angry (сердитий) – радісний

sleepy (сонний) – бадьорий

lonely (самотній) – товариський

bored (нудний) – цікавий

3. Робота в парах «Сердечко» (Двері)

(Домальовуємо на малюнку)

Великі – малі

Веселі – сумні

Швидкі – повільні

Працьовиті – ліниві

Товсті – худі

– Ваші щирі серця відчиняють двері нашої хатинки.

3. Квіти-антоніми англійською (прикріплюють на малюнок)

Великі (big) – малі (small)

Товсті (fat) – худі (thin)

Веселі (funny) – сумні (sad)

Отож, ми намалювали хатку, адже для кожної родини важливо мати свій дім. Тут вас люблять такими, які ви є.

– А ви повинні старатися бути якими?

– Тоді ваші рідні будуть якими?

– І ваш дім буде яким?

Учні зачитують вірш.

I. Гнатюк

Наша хата

Я люблю свою хату,

І подвір'я, й садок,

Де і сонця багато,

І в жару – холодок.

Тихо й затишно. Квіти

Коло хати цвітуть,

І невтомно все літо

Бджоли в цвіті гудуть.

Все для мене тут рідне:

Стіни, білі як сніг,

І віконце привітне,

І дубовий поріг.

І ряденця строкаті,

Й рушники на стіні –

Навіть дим в нашій хаті

Рідно пахне мені.

VI. Підсумок уроку.

Тепер я знаю ...

Сьогодні на уроці я зрозумів ...

До найрідніших людей буду ставитися ...

I want to be...

VII. Домашнє завдання.

Творче завдання з української мови: записати прикметники-синоніми, які характеризують членів вашої сім'ї.

Home-work

• Portfolio work

I want to be...

ІНТЕГРОВАНІЙ УРОК З ПРИРОДОЗНАВСТВА ТА МАТЕМАТИКИ

Вчитель: Стефюк Оксана Ярославівна

2 клас

ПРИРОДОЗНАВСТВО

Тема. Весняні роботи людей на городах, полях та садах у рідному краї

Мета уроку: ознайомити з видами весняно - польових робіт у рідному краї, установити зв'язки між працею і поведінкою людей при настанні весняної погоди і змінах у природі; вчити самостійно здобувати інформацію, закріпити в словнику дітей назви інструментів, пов'язаних із весняними роботами;

Розвивати мислення, мовлення, увагу, спостережливість;

Виховувати шанобливе ставлення до рідної землі, працьовитість, бажання допомагати дорослим.

МАТЕМАТИКА

Тема. Вправи і задачі на засвоєння таблиці множення та ділення на 6.

Мета уроку. Закріплювати знання табличного множення та ділення числа 6; удосконалювати обчислювальні навички, вміння розв'язувати задачі на збільшення та зменшення числа в кілька разів; розвивати логічне мислення

Обладнання: презентація, ілюстративний та роздатковий матеріал.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Щоб рідний край пізнавати,
Потрібно знань багато мати.

Будемо активно працювати,
Щоб математику з природознавством поєднати.

- Сьогодні у нас незвичайний урок і ми з вами будемо виконувати завдання з математики та природознавства.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Вправа «Погода».

- Повідомлення синоптиків.
- Яка зараз пора року?
 - Який місяць?
 - Яке число?
 - Тепло чи холодно надворі?
 - Який стан неба?
 - Яка температура повітря?
 - Чи були сьогодні протягом дня опади?

2. Інтелектуальний двобій

Гра «Двобій»

$6 \cdot 5 = 30 \quad 6 \cdot 7 = 42$

$6 \cdot 3 = 18 \quad 6 \cdot 2 = 12$

$6 \cdot 8 = 48 \quad 6 \cdot 6 = 36$

$24 : 6 = 4 \quad 30 : 6 = 5$

$12 : 6 = 2 \quad 18 : 6 = 3$

$36 : 6 = 6 \quad 48 : 6 = 8$

III. Повідомлення теми та завдань уроку

Математика

• Тема. Вправи і задачі на засвоєння таблиці множення та ділення на 6.

Природознавство

Тема. Весняні роботи людей у рідному краї.

Математика

Щоб хорошим ґаздою стати,
Треба вміти добре рахувати!
Хто табличку добре знає,
Той на успіх хай чекає!

Природознавство

У Карпати прийшла весна -
Багато клопотів принесла.
А школярикам треба знати,
Як гуцулам ґаздувати.

IV. Узагальнення та систематизація знань учнів

У Карпати йде весна -

Гуцул клопіт має,
Бо ґаздівочка за зиму
Тай підупадає.

Єк маржинку випасати,
Де воринне полатати,
Єк убранне гонорове
На Великодень готувати?

1. Вихід на полонину відбувається в травні і триває аж до вересня. Умови життя пастухів на полонині важкі: у високогір'ї часті холоди, два з трьох днів - дощові, нерідко серед літа випадає сніг. Праця триває від світанку до ночі.

Задача.

Дорослий вівчар доглядає 48 овечок. А його молодший помічник у 6 разів менше.

На скільки більше овечок доглядає дорослий вівчар, ніж помічник?

$1) 48 : 6 = 6 \text{ (ов.)} - \text{ доглядає дорослий вівчар;}$

$2) 48 - 6 = 42 \text{ (ов.)}$

Відповідь: на 42 овечки більше.

2. Перед стрижкою овець мили у річковій воді, після цього стригли («знімали руно») великими металевими ножицями двічі на рік:

навесні - старих овець, влітку - ягнят.

Гра «Змагання вівчарів»

$5 \cdot 6 \dots 6 \cdot 5 \quad 6 \cdot 8 \dots 5 \cdot 8$

$36 : 6 \dots 42 : 6 \quad 48 : 6 \dots 54 : 6$

Самоперевірка

$5 \cdot 6 = 6 \cdot 5 \quad 6 \cdot 8 > 5 \cdot 8$

$36 : 6 < 42 : 6 \quad 48 : 6 < 54 : 6$

3. Математичний диктант

$6 \cdot 7 \quad 6 \cdot 2 \quad 18 : 6 \quad 6 \cdot 4 \quad 36 : 6 \quad 6 \cdot 5 \quad 42 : 6 \quad 6 \cdot 8 \quad 6 \cdot 9 \quad 12 : 6$

$42 \quad 12 \quad 3 \quad 24 \quad 6 \quad 30 \quad 7 \quad 48 \quad 54 \quad 2$

к у ш н і р с т в о

Термін обробки шкір тривав близько 7 місяців і

припадав в основному на травень - листопад.

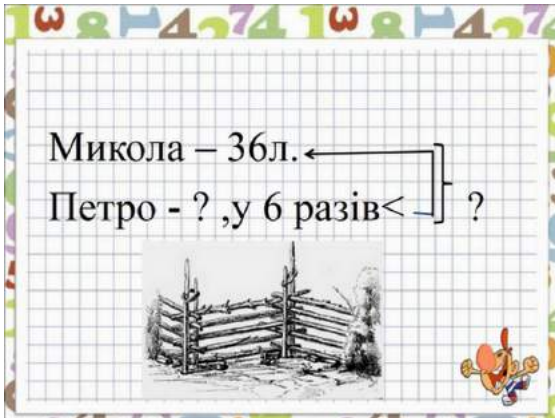
У кушнірстві увесь процес обробки сировини та пошиття виробів здійснював майстер вручну, саморобними примітивними знаряддями.

До роботи залучались члени сім'ї. Гуцульські кушніри шили кожухи, кептарі, шапки, покривала.

4. Скласти задачу за скороченим записом та розв'язати її.

Задача

- 1) $36:6=6$ (л.) – зробив Петро;
 2) $36 + 6 = 42$ (л.)

Відповідь: 42 латки зробили газди.

Фізкультхвилинка «Навесні»

Навесні часу не гаю —
 Ось шпаківню приладнаю,
 В цій шпаківні залюбки
 Хай оселяться шпаки.

(Потягування з підняттям на носочки і випрямленням рук угору)

Квіти сіяти умію, їх на клумбі я посаю,
 Хай скоріш вони ростуть,
 Барви та красу несуть!

(Нахили тулуба вниз із торканням пальцями підлоги.)

Я сміття в дворі збираю,
 Ось як вміло присідаю.
 Стане дуже чистим двір,
 Стане затишним, повір!

(Присідання з виконанням долоньми хапальних рухів біля підлоги)

Потрудився я завзято,
 Зараз би відпочивати,
 Та на місці не сиджу,
 Чистим двором пробіжу!

(Легкий біг на місці)

Працю інших я ціную,
 Прибраним подвір'ям йду я,
 Я крокую досхочу,
 Не пустую, не смічу!

(Перехід на крок)

5. Вправа « Мозковий штурм»

- Яку дію виконаємо, якщо сказано:

- «на ... більше»,
- «на ... менше»?

- Яку дію виконаємо, якщо сказано:

- « у ...рази більше»,
- « у... рази менше»?

6. Розв'язування простих задач.

Один ґазда почистив 26 дерев, а другий – 6. На скільки більше дерев почистив перший ґазда? $26-6=20$

Один ґазда побілів 18 дерев, а другий – 6. У скільки разів більше дерев побілів перший ґазда? $18:6=3$

Щоб засіяти поле, взяли 54кг вівса і роздали порівну 6 сіячам. Скільки кілограмів вівса отримав кожен сіяч? $54:6=9$

З настанням тепла проводять головний весняний огляд вуликів. Як правило, вулики з бджолами виставляють із зимівника в теплий сонячний день, коли температура повітря у затінку досягає 10-12 °С. Буває це наприкінці березня – на початку квітня.

Один пасічник підготував 24 вулики, а другий – у 6 разів менше. Скільки вуликів підготував другий пасічник? $24:6=4$

7. Гра «Вулик»

8. Задача.

Лісники посадили 30 смерічок, сосен – у 5 разів менше, ніж смерічок, ялинок – у 6 разів більше, ніж сосен. Скільки ялинок посадили лісники?

1. Скільки лісники посадили сосен ?
 2. Скільки ялинок посадили лісники?

- 1) $30:5=6$ (с.) – сосен;
 2) $6*6=36$ (ял.) - ялинок

Відповідь: 36 ялинок посадили лісники.

Фізкультхвилинка

V. Закріплення вивченого матеріалу

1. Самостійна робота. Завдання по варіантах.

На дошці – слайди з прикладами. Учні самостійно розв'язують приклади за варіантом, який належить їхній писанці.

2.Робота з підручником
(с. 110 – 112)

3. Діти отримують по набору табличок з написами «Сад», «Квітник», «Город», «Поле», «Ліс». Учитель пояснює школярам правило гри – він промовляє слова-назви різних рослин, а учні мають швидко показувати табличку відповідно до місця посіву (посадки).

Наприклад, коли педагог говорить: «Аґрус», діти у відповідь показують табличку з написом «Сад».

Мовленнєвий матеріал для гри

Порічки, смородина, ялинка, морква, чорнобривці, жито, яблуня, смерічка, буряк, пшениця, кукурудза, слива, груша, ячмінь, айстра, овес, соняшник, тюльпан, сосна.

4. Робота в парах. Поєднати початок із закінченням.

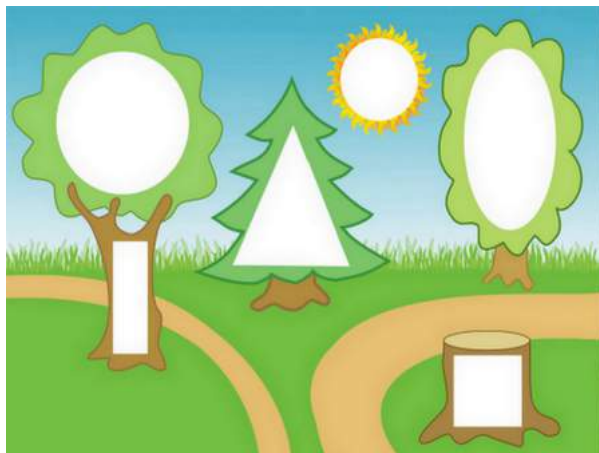
Гра «Збери прислів'я»

• Весняний день	будеш мати зерна гору.
• Посієш вчасно	— рік годує.
• Посій у пору —	вродить рясно.
• Весняний день	те і збереш.
• Хто спить весною,	цілий рік годує.
• Що посієш ,	плаче зимою.

Гра «Збери прислів'я»

- Весняний день — рік годує.
- Посієш вчасно - вродить рясно.
- Посій у пору — будеш мати зерна гору.
- Весняний день цілий рік годує.
- Хто спить весною, плаче зимою.
- Що посієш , те і збереш.

5. Робота з геометричним матеріалом.
Знайти відомі фігури та сказати їх кількість.

V. Підсумок уроку

Рефлексія

- «Сьогодні на уроці я...»
- «Урок сьогодні...»
- «Я думаю...»

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

ПРИРОДОЗНАВСТВО
ПОПРАЦЮЙТЕ ЗА ПІДРУЧНИКОМ
С.110-112.
СКЛАДІТЬ ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

МАТЕМАТИКА
Виконайте №780,
повторіть табличку ділення на 6

Ірина Жданова,
кандидат історичних наук,
виконавчий директор
ГО Фонд «Відкрита політика»,
координатор Громадянської платформи з
реформування наукової сфери в Україні
(м. Київ)
igskosmach@gmail.com

МІЖНАРОДНА ЗЕЛЕНА ШКОЛА

Від екології душі – до екології Всесвіту!

Міжнародна зелена школа заснована у 2012 році з метою впровадження STREAM освіти, формування зелених цінностей, єднання в щирому спілкуванні і співтворчості.

**S – наука, T – технології, R – робототехніка,
E – інженеринг, A – мистецтво, M – математика,**

Міжнародна зелена школа є соціальним проектом, альтернативною державній школі.

МІСІЯ:

створення території радості, вільної від бруду в сучасному світі. STREAM освіта має бути GREEN – зеленою за змістом, освітніми технологіями. Міжнародна зелена школа – це тепла і дружня атмосфера, командна робота, творчий підхід до навчання та гармонійний розвиток особистості

У 2017 році було відзнято відеоуроки за STREAM-курсом з робототехніки, біології, праці.

Уроки розміщено у вільному доступі за посиланням <https://goo.gl/p12AdW>

• МІЖНАРОДНА ЗЕЛЕНА ШКОЛА ЦЕ:

- більше 3,5 тис. учасників зі всіх регіонів України, школярів та вчителів з наукових ліцеїв, мистецьких шкіл;
- ініціатор спеціальної програми для школярів з Донбасу та Криму;
- майданчик для впровадження STREAM освіти в місцевих громадах.

• ДЛЯ КОГО?

- для кожного від 3 до 93 років;
- школярів загальноосвітніх шкіл, учнів з наукових ліцеїв, мистецьких шкіл, дітей та молоді з Донбасу та Криму, учнів віддалених гірських шкіл Карпатського регіону;

- родин.
- **НАВИЩО?**
 - захопити наукою, традиційним мистецтвом, медіа;
 - сформувати експериментаторські навички та вміння спостерігати, фіксувати, аналізувати та презентувати результати своєї наукової діяльності;
 - навчити працювати в колективі через створення команди однодумців;
 - виховати **ОСОБИСТІТЬ**, в якій гармонійно поєднуються потяг до знань, мистецтва з готовністю до взаємопідтримки і взаємодопомоги, до волонтерської роботи, Людину, яка має не тільки потужний інтелект, а й добре серце.

- **ЩО?**

Наука & мистецтво/етно & медіа в зеленому просторі:

- поглиблене вивчення математики, хімії, фізики, біології, астрономії та інших природничих наук
- експерименти, досліди, спостереження
- спілкування з відомими вченими, журналістами, митцями
- наукова англійська
- наукові вікенди для всієї родини
- підготовка до ЗНО та ДПА в невеличких групах з досвідченими викладачами
- школа мистецтв
- Зелена медіа-школа, школа наукової журналістики для дітей та молоді
- етно-майстерні
- весела наука для малят
- консультування учасників міжнародних та вітчизняних конкурсів юних науковців

- **ЯК?**

- канікулярні табори для дітей та молоді, родин в Карпатах
- фестивалі
- наукові вікенди для всієї родини
- експедиції в обсерваторію
- школа наукової журналістики
- стаціонарні заняття в Києві;
- зустрічі та заняття з відомими вченими, митцями та медійниками

- **ДЕ?**

- с. Космач Косівського р-ну, вул Ставницька, 128 (координати геолокації: 48.308176, 24.832688), а також м. Київ, малі міста та села України.

Міжнародна зелена школа організує окремі тренінги, навчання для вчителів, викладачів університетів, представників громадських організацій з питань проектної діяльності (зокрема, управління проектами ЄС, ЮНІСЕФ), а також STEM/STrEAM освіти, базуючись на досвіді впровадження міждисциплінарного підходу, STEAM освіти в Ізраїлі. Заняття проводять викладачі, які пройшли відповідне навчання закордоном, а також працюють в різних країнах світу.

У Міжнародній зеленій школі кожен проект містить наукову, мистецьку, етно-, медіа-, екологічну компоненту. Школа впроваджує дослідно-орієнтоване навчання, відбуваються експерименти з математики, хімії, астрономії, біології, фізики, палеонтології, інших предметів (в тому числі міждисциплінарні). Учасники також навчаються живопису і тіньовому театру, беруть участь у майстер-класах соломоплетіння, писанкарства, гончарства а інших етно-майстернях. Обов'язковими в програмі є руханки та вивчення народних танців, які окрім іншого сприяють формуванню командної роботи. Також у зеленому просторі діти мають змогу створити власний мультимедійний медіа-студії «Птахи» і повчитися у Школі наукової журналістики.

- **МИ ОБИРАЄМО:**

- Щирі відносини та чисте довілля: Від екології душі – до екології Всесвіту!
- Науку – для миру і розвитку, освіти – кожному!
- Медіа – для творчості, спілкування і радості!
- Небо – для всіх!

Влітку і взимку, восени і весною Міжнародна зелена школа запрошує на відпочинок та навчання в Карпати.

Бажаєте розширити шкільну програму? Шукаєте, чим зайняти дитину після уроків? Додаткова інформація про Міжнародну зелену школу на Facebook у мережі Instagram: international_green_school на каналі YouTube: Фонд «Відкрита політика»/Міжнародна зелена школа Координатор Міжнародної зеленої школи.

*Science - for peace, education - every child!
From the ecology of soul – to the ecology of the Universe!
Dream. Act. Rejoice!*

THE OPEN DISTANCE LEARNING CENTER GREEN STREAM ON THE MOUNTAIN SCHOOLS OF IVANO-FRANKIVSK REGION

ORGANISER:

Non-governmental organization
«Open Policy Foundation»

STREAM:

S – Science
T – Technology
R – Robotics
E – Engineering
A – Art
M – Math

GREEN STREAM

Green stream? Innovative technologies in education? Specific action? YES!

The STREAM education provides synergy of subjects in the single educational environment, the core of which is robotics. This is a research-oriented education aimed at forming of a responsible citizen.

STREAM education is an innovative direction of the EU educational policy.

In 2015 the European Commission adopted a report SCIENCE EDUCATION for Responsible Citizenship.

http://ec.europa.eu/research/swafs/pdf/pub_science_education/KI-NA-26-893-EN-N.pdf

OUR EXPERIENCE

During 5 years, STREAM education methods tested in the International Green School by Open Policy Foundation. The school works in the local mountains community in the village Kosmach in the Kosivskiy district, Ivano-Frankivsk region.

NGO «Open Policy Foundation» is the initiator and coordinator of Civic Platform on reform of the scientific sphere in Ukraine. The participants are the well-known scientists, young scientists, teachers of art schools and academic lyceums. The Civic Platform proposals concerning regulatory and legal support of STREAM education are covered in the legislation:

- Art. 26 of the Law of Ukraine «On Scientific and Scientific-Technical Activities» (about scientific lyceums, scientific lyceum-boarding schools), etc.

- Art. 21 of the law «On Education» (about artistic, scientific education as the specialized types of secondary education), etc.

GOAL

To expand access for children and young people from the East Ukraine and the Carpathian Mountains, remote villages and small towns, children with disabilities to quality innovative education aimed at core values of sustainable development.

The creation of the GREEN STREAM - Education Open Center - platform will provide distance STREAM education of students and its organizational, methodological support.

The project is also aimed at formation of patriotism and critical, creative thinking through the lessons of Art, Labor, realized as the traditional art workshops in conjunction with the study of Natural Sciences, IT, Engineering and Maths.

GREEN STREAM - Education Open Center is:

- a free web-resource with qualitative educational content for students and teachers (including video tutorials) of Science, IT, Robotics, Art / Labor and Maths,
 - an open WEB- space designed for remote communication of teachers, pupils and their parents on the basis of the platform,
 - including the environmental component into all subjects (including lessons of the modern «green chemistry», «green physics», etc.),
 - the classes are held in the form of binary classes:
 - «The physics of music»
<https://www.slideshare.net/secret/fQVplGQoWehP3F> ,
 - «Mathematics and Easter Eggs»
<https://www.slideshare.net/ElizavetaGrigorova/mathematics-and-easter-eggs-79810986>,
 - «Cheesy toys and chemistry of milk»
<https://www.slideshare.net/ssuserffa956/ss-80257649>,
 - development, establishment of technical support in village schools and academic lyceums,
 - training of the platforms users and teachers who is going to teach the «Robotics» course.
- Learning in the off - line mode during the camps International Green School in the villages of Ivano-Frankivsk, Donetsk and other regions where the local communities are open to the introduction of STREAM – education.

ATTENTION! Access to the content of pilot course video tutorials GREEN STREAM will be FREE and require NO registration.

GREEN STREAM Pilot Training Program would include lessons from Robotics, Science, Arts / Work and Math. Video tutorials would be posted freely (free of charge and without registration to leave no traces of electronic content): on the web-site <http://dostupnaosvita.com.ua>, which was created and administered by NGO «Open Policy Foundation» supported by UNICEF.

In the future, the project provides the English and other languages versions.

PARTNERS

State Institution «Children's Engineering Academy» (Kyiv, Ukrainian)
 Ivano-Frankivsk State Region Administration (Ivano-Frankivsk, Ukrainian)
 Public Higher Education Institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk, Ukrainian)
 Creative Educational and Scientific Laboratory of the Research project «Mountain School of Ukrainian Carpaty»
 Friends of the GREEN STREAM project - musician Taras Kompanichenko, film director Oles Sanin.

CONTACTS:

NGO «Open Policy Foundation»
openpolicy.org.ua

+38 (044) 279 00 96

+38 (068) 024 51 69

Ukrainian

e-mail: igskosmach@gmail.com

Skype: Open Policy Foundation

<http://mountainschool.pu.if.ua>

ПРЕЗЕНТАЦІЯ СПІЛЬНИХ ПРОЕКТІВ

Міжнародної зеленої школи і творчої навчально-наукової лабораторії міжнародного проекту «Гірська школа Українських Карпат» 21-22 вересня 2017 року

Космацька ЗОШ I-III ступенів, Міжнародна зелена школа,
с. Космач, Косівського району Івано-Франківської області

Круглий стіл: «Глобалізація і толерантність»

Модератор:

Олена Михайлівна ДОКУКІНА, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, учений секретар Інституту проблем виховання НАПН України (м. Київ, Україна).

Презентація та майстер-клас: «Формування національно-культурної ідентичності підлітків у ЗНЗ»

Модератор:

Ірина Миколаївна ШКІЛЬНА, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України (м. Київ, Україна).

Круглий стіл (дискусійна панель).

Забезпечення рівного доступу до інноваційної освіти дітям гірських районів. «Впровадження інноваційної STREAM-освіти в гірських школах: кращі практики»

Модератор:

Ірина Анатоліївна ЖДАНОВА, керівник ГО «Фонд «Відкрита політика», Міжнародної зеленої школи, кандидат історичних наук (м. Київ, Україна)

Презентація програми «GREEN STREAM у Космацькій ОТГ»:

Синергія співпраці державних і громадських освітніх закладів, учених, митців.

Модератор:

Інна Богданівна ЧЕРВІНСЬКА, завідувач творчої навчально-наукової лабораторії міжнародного проекту «Гірська школа Українських Карпат», кандидат педагогічних наук, доцент ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна).

Дмитро Кирилович КІРАЦУК, начальник відділу освіти, молоді, спорту Космацької ОТГ (с. Космач, Івано-Франківської області, Україна).

Юрій Дмитрович СІЩУК, директор Космацької ЗОШ I-III ст. (с. Космач, Івано-Франківської області, Україна)

Олена Кирилівна ЛИНДЮК, директор Космацької ЗОШ I-II ст. директор Космацької ЗОШ I-III ст (с. Космач, Івано-Франківської області, Україна)

Презентація робіт, відеоуроків з робототехніки, створених в Міжнародній зеленій школі (ГО «Фонд «Відкрита політика») спільно з ДНЗ «Дитяча інженерна академія»

Майстер-клас «Впровадження робототехніки в гірських школах»

Модератор:

Ганна Дмитрівна ГОРГАНЮК, учитель інформатики Космацької ЗОШ I-III ступенів (с. Космач, Івано-Франківської області, Україна)

Медіастудія в гірській школі:

Презентація мультфільмів, створених школярами з різних регіонів України та Німеччини в Міжнародній зеленій школі та гірській школі с. Космач

Стендова доповідь: «Фізика музики»

Режим доступу: (<https://www.slideshare.net/secret/fQVpIGQoWehP3F>)

Автор:

Олексій Сергійович ВОРОНКІН, кандидат педагогічних наук, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, викладач Северодонецького обласного музичного училища ім. С.С. Прокоф'єва, автор навчальних і методичних посібників, керівник секції «Фізика» Міжнародної зеленої школи

Майстер-класи:

1. «Fun Science&Arts: математика писанкарства» Майстерня писанкарства та стендова доповідь "Математика писанкарства". (<https://www.slideshare.net/Elizaveta Grigorova/mathematics-and-easter-eggs-79810986>)

Автор:

Ірина Анатоліївна ЄГОРЧЕНКО, кандидат математичних наук, старший науковий співробітник Інституту математики НАНУ, керівник секції "математика" Міжнародної зеленої школи

2. «Fun Science&Arts: сирні іграшки та хімія молока». Бінарний урок хімії та праці

Модератор:

Юлія Олександрівна НІКА, координатор Міжнародної зеленої школи, магістрантка ПНПУ імені Короленка, спеціальність «Хімія».

Майстерня сирних коників.

Модератор - *Галина Дмитрівна ЛУЦЯК*, вчитель Космач-Ставницької ЗОШ I-II ступенів

3. Традиційні танці та гра на народних гуцульських інструментах. Аркан. Яблунівка. Гуцулка.

Модератор:

Школа мистецтв с. Космач.

Режим доступу:

<https://goo.gl/p12AdW>

Організатор:

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

(м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка,57).

ГО «Фонд «Відкрита політика».

Адреса: м. Київ, вул. Прорізна, 23Б

Координатор Міжнародної зеленої школи

Ніка Юлія

Адреса Міжнародної зеленої школи:

с. Космач Косівського р-ну

вул Ставницька ,128

Координати геолокації: 48.308176,24.832688.

ДАВАЙТЕ РАЗОМ МРІЯТИ ТА ДІЯТИ, ТВОРИТИ ТА ДРУЖИТИ!

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Цепенда Ігор** – доктор політичних наук, професор, ректор ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Алексєєнко Тетяна** – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач лабораторії соціальної педагогіки, Інститут проблем виховання НАПН України (м. Київ)
- Амброзій Маріан** – доктор філософії, Вища Школа Міжнародного Бізнесу ISM Словаччина (м. Пряшів, Словаччина)
- Багрій Марія** – кандидат філологічних наук, докторант, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Бай Ігор** – кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Бей Ірина** – аспірант, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Білавич Галина** – доктор педагогічних наук, професор, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Близнюк Тетяна** – кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Близнюк Тетяна** – кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Богданець-Білокаленко Наталія** – доктор педагогічних наук, доцент, Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ)
- Бриндіков Юрій** – кандидат психологічних наук, доцент, Хмельницький національний університет (м. Хмельницький)
- Бровко Олена** – доктор філологічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ)
- Василик Марина** – кандидат педагогічних наук, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Власій Олеся** – кандидат технічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Вовк Мирон** – кандидат педагогічних наук, професор, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Галушак Ірина** – кандидат економічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Гнатюк Михайло** – кандидат мистецтвознавства, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Гриців Тетяна** – аспірант, Інститут проблем виховання Національної Академії педагогічних наук України (м. Київ)
- Дем'янчук Олена** – аспірант, Житомирський державний університет імені Івана Франка (м. Житомир)
- Дівнич Оксана** – аспірант, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Дрінь Богдан** – кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Дудка Ольга** – кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Жданова Ірина** – кандидат історичних наук, виконавчий директор ГО Фонд «Відкрита політика» (м. Київ)
- Журба Катерина** – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (м. Київ)
- Іванишин Ірина** – кандидат хімічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Ільчук Ліна** – викладач, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, (м. Кременець)
- Калічак Юрій** – кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Катерина Фомін** – асистент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Качак Тетяна** – кандидат філологічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Кондур Оксана** – кандидат фізико-математичних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Курпіга Ірина** – магістрант, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Лисенко Олександра** – кандидат філологічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Макарук Ігор** – кандидат політичних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Медведева Ірина** – доктор педагогічних наук, професор, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (м. Київ)
- Мелешко Віра** – кандидат педагогічних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України (м. Київ)
- Никорак Наталія** – викладач, Івано-Франківський коледж ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Никорак Ярослав** – заступник директора з навчально-методичної роботи, Івано-Франківський коледж ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Оліяр Марія** – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки початкової освіти, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Паска Тарас** – аспірант, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Процишин Наталія** – викладач, Івано-Франківський коледж ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Радзівський Віктор** – старший викладач, Національний медичний університет імені О.О. Богомольця (м. Київ)
- Розман Ірина** – кандидат педагогічних наук, доцент, Мукачівський державний університет (м. Мукачєво)
- Стефюк Оксана** – вчитель початкових класів Верховинської ЗШ № 1(ст.м. Верховина, Івано-Франківська обл.)
- Струк Анна** – кандидат педагогічних наук, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Тимчук Людмила** – доктор педагогічних наук, доцент, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича (м. Чернівці)
- Тракалюк Олег** – здобувач кафедри суспільних наук, гуманітарний інститут, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського (м. Київ)
- Хайруддінов Мухіддін** – доктор педагогічних наук, професор, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського (м. Миколаїв)
- Хрущ Василь** – кандидат педагогічних наук, професор автор проекту «Гірська школа: стан, проблеми, перспективи розвитку» (м. Івано-Франківськ)
- Хрущ Олена** – кандидат психологічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)
- Червінська Інна** – кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)

ВІДОМОСТІ ПРО ЧЛЕНІВ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ ТА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ НАУКОВОГО ФАХОВОГО ВИДАННЯ «ГІРСЬКА ШКОЛА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ»

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Цепенда Ігор Євгенович – доктор політичних наук, професор, ректор ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Бібік Надія Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, інститут Педагогіки НАПН України (м. Київ).

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН України (м. Київ)

Бондар Володимир Іванович – доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, дійсний член НАПН України (м. Київ)

Євтух Микола Борисович – доктор педагогічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України (м. Київ)

Кононенко Віталій Іванович – доктор філологічних наук, професор, академік НАПН України, завідувач кафедри загального та германського мовознавства ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)

Акім'якова Беата – доктор педагогічних наук, директор Інституту педагогіки Католицького університету (м. Левоче, Словачина).

Беррі Чад – професор, віце-президент і декан факультету вивчення регіону Аппалачі при Береа коледжі (м. Береа, Кентуккі, США)

Біда Олена Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, завідувач лабораторії «Проблеми сільської школи» НАПН України (м. Черкаси).

Будник Олена Богданівна – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)

Валят Войцех – доктор педагогічних наук, проректор у справах студентських та навчання, завідувач відділення загальної дидактики та освітніх систем, Жешувський університет (м. Жешув, Республіка Польща)

Величкий Володимир Степанович – доктор історичних наук, професор, декан факультету туризму ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)

Ґвозда Маріуш – доктор соціологічних наук, професор, Люблінський університет ім. Марії Кюрі-Скłodовської (м. Люблін, Республіка Польща).

Гоян Ігор Миколайович – доктор філософських наук, професор, декан філософського факультету ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Грещук Василь Васильович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, директор Інституту українознавства ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Грицуляк Богдан Васильович – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри анатомії і фізіології людини ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Дзвінчук Дмитро Іванович – доктор філософських наук, професор, декан факультету Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (м. Івано-Франківськ).

Дональд Девіс – доктор філософії, професор соціології Далтонського університету (м. Далтон, США).

Завгородня Тетяна Костянтинівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Загороднюк Андрій Васильович – доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з наукової роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)

Калуцький Іван Федорович – доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри туризмознавства і краєзнавства факультету туризму ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Карпенко Зеновія Степанівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Котик Тетяна Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри фахових методик і технологій початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Лисенко Неллі Василівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Луцан Надія Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри фахових методик і технологій початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Мазур Петр – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, Вища Державна Школа (м. Хелм, Республіка Польща)

Марчук Василь Васильович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри політичних інститутів та процесів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Михайлишин Галина Йосипівна – доктор філософських наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Москалець Віктор Петрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та клінічної психології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)

Нагачевська Зіновія Іванівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)

Пальшкова Ірина Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (м. Одеса).

Пенчковські Ришард – доктор педагогічних наук, декан педагогічного інституту, Жешувський університет (м. Жешув, Республіка Польща)

Рега Олексій Степанович – кандидат педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Руснак Іван Степанович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м. Хмельницький).

Савчук Борис Петрович – доктор історичних наук, професор ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Химинець Василь Васильович – доктор фізико-математичних наук, професор, заслужений винахідник України, завідувач кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою, проректор з науково-методичної роботи Закарпатського ІППО (м. Ужгород).

Чепіль Марія Миронівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (м. Дрогобич)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Оліяр Марія Петрівна – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», головний редактор.

Москаленко Юрій Михайлович – кандидат філософських наук, професор, директор Івано-Франківського коледжу ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», заступник головного редактора.

Червінська Інна Богданівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», відповідальний секретар.

Копчак Лілія Василівна – старший викладач кафедри іноземних мов факультету туризму ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», літературний редактор.

Гілецький Йосип Романович – кандидат педагогічних наук, професор кафедри географії та природознавства ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Білавич Галина Василівна – доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», літературний редактор.

Никорак Ярослав Ярославович – заступник директора з навчально-методичної роботи Івано-Франківського коледжу ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», технічний редактор.

INFORMATION ABOUT MEMBERS OF EDITORIAL BOARD AND EDITORIAL STAFF OF SCIENTIFIC EDITION «MOUNTAIN SCHOOL OF UKRAINIAN CARPATY»

EDITORIAL BOARD

- Tsependa Igor Evgenovich** – Doctor of Political Sciences, Professor, Rector of public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).
- Bibik Nadia** – Doctor of Pedagogic, Professor, Member of NAPS of Ukraine, the Institute of Pedagogy at NAPS of Ukraine (Kyiv).
- Bech Ivan** – Doctor of Psychology, Professor, Member of NAPS of Ukraine, Director of the Institute of problems in education at NAPS of Ukraine (m. Kyiv)
- Bondar Volodimir** – Doctor of Pedagogic, Professor, Director of the Institute of Pedagogy and Psychology at Dragomanov National Pedagogical University, Member of NAPS of Ukraine (Kyiv)
- Evtukh Nikolai** – Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kyiv)
- Kononenko Vitaliy** – Doctor of Philology, Professor, Academician of the NAPS of Ukraine, Head of department of the General and Germanic Linguistics at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk)
- Akimyakova Beata** – Doctor of Pedagogic, Director of the Institute of Pedagogic at the Catholic University (Levoča, Slovakia).
- Berry Chad** – Ph D., Academic Vice President and Dean of the Faculty Goode Professor of Appalachian Studies (Berea, Kentucky, USA)
- Bida Olena** – Doctor of Pedagogic, Professor at Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University, head of the laboratory «Problems of Rural Schools» at NAPS of Ukraine (Cherkasy).
- Budnik Olena** – Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Research Fellow, public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).
- Walat Wojciech** – Doctor of Pedagogy, Vice Rector for Student academic affairs and education, Head of the Department of General didactics and education systems, Rzeszow University (Zheshuv, Poland)
- Velykochiy Volodymyr** – Doctor of Historical Sciences, Professor, Dean of Faculty of Tourism at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk)
- Hvozda Mariusz** – Doctor of Sociology, Professor, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (Lublin, Poland).
- Hoyan Igor** – Doctor of Philosophy, Professor, Dean of the Faculty of Philosophy at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).
- Hreschuk Vasyly** – Doctor of Philology, Professor, Head of the department of Ukrainian language, Director of the Institute of Ukrainian study at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).
- Hrytsulyak Bogdan** – Doctor of Medical Science, Professor, Head of the department of anatomy and physiology at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).
- Dzvinchuk Dmitro** – Doctor of Philosophy, Professor, Dean of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (Ivano-Frankivsk).
- Donald Davis** – Doctor of Philosophy, Professor of sociology at Dalton University (Dalton, United States).
- Zavhorodnya Tetiana** – Doctor of Pedagogic, Professor, Head of the department of Pedagogic at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).
- Zagorodniuk Andriy** – Doctor of physical and mathematical sciences, Professor, Vice-rector for scientific work at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk)
- Kalutsky Ivan** – Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Head of the department of tourism and country study, Faculty of tourism at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).
- Karpenko Zenoviya** – Doctor of Psychology, Professor, Head of the department of age and educational psychology at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).
- Kotyk Tetiana** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the department of professional methods and technologies of primary education at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).
- Lysenko Nelly** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the department of theory and methodology of pre-school and special education at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).
- Lutsan Nadia** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the department of professional methods and technologies of primary education at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).
- Mazur Petr** – Doctor of Pedagogic, Professor, Head of the department of Pedagogic at State School of Higher Education (Chelm, Poland)
- Marchuk Vasyly** – Doctor of History, Professor, Head of the department of Political institutions and processes at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).
- Mykhailyshyn Galina** – Doctor of Philosophy, Professor, vice-rector for scientific and pedagogical work at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).
- Moskalets Victor** – Doctor of Psychology, Professor, Head of the Department of General and Clinical Psychology at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk)

Nahachewska Zinoviya – Doctor of Pedagogic, Professor of Pedagogy department at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).

Palshkova Irina – Doctor of Pedagogic, Professor at Ushynsky Southern National Pedagogical University (Odessa).

Pęczkowski Ryszard – Doctor of Pedagogic, Dean of the Institute of Pedagogy, Zheshuv University (Zheshuv, Poland)

Rega Oleksiy – Candidate of Pedagogic., Professor, Dean of Faculty of Pedagogic at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).

Romaniuk Mykhailo – Doctor of Economics, Professor at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).

Rusnak Ivan – Doctor of Pedagogic, Professor at Khmelnytskyi Humanities and Education Academy (Khmelnitskiy).

Savchuk Boris – Doctor of History, Professor at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk).

Hymynets Vasyl – Doctor of Physics and Mathematics, Professor, Laureate of State Prize of Ukraine in Science and Technology, Honored inventor of Ukraine, Head of the department of Pedagogy, Psychology and Management theory of education, pro-rector of the scientific and technical work at Transcarpathian ITTI (Uzhgorod).

Chepil Maria – Doctor of Pedagogic, Professor, Head of the department of General Education and Preschool Education at Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University (Drohobych)

EDITORIAL BOARD

Oliyar Maria – Doctor of Pedagogical Sciences, Assistant professor, Head of the department of pedagogy of primary education at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University», editor in chief.

Moskalenko Yuriy – Candidate of Philosophy Sciences, Professor, Director of Ivano-Frankivsk College of public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University», deputy editor.

Chervinska Inna – Candidate of Pedagogic, Assistant professor of the department of pedagogy of primary education at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University», Executive Secretary.

Kopchak Liliya – Senior teacher of the department of Foreign Languages and Country studies of Faculty of Tourism at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University», literary editor.

Hiletskiy Yosyp – Candidate of Pedagogic, Professor of the department of Geography and Natural study at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»

Bilavych Galina – Doctor of Pedagogical Sciences, Assistant professor of the department of pedagogy of primary education at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University», literary editor.

Nykorak Yaroslav – deputy director of educational work in Ivano-Frankivsk College at public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University», technical editor.

ЗМІСТ

<i>Цепенда Ігор</i> . Регіональні проекти як ефективна форма поєднання науки і практики за умов глобалізації	5
<i>Хрущ Василь</i> . Проект «Гірська школа» – відповідь на виклики часу	6

Розділ I. Офіційні матеріали

Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Роль освіти у сталому розвитку гірського регіону» 20-22 вересня 2017 року м. Івано-Франківськ.	13
Резолюція III Міжнародної науково-практичної конференції «Роль освіти у сталому розвитку гірського регіону»	14

Міжнародна співпраця

Міжнародний проект «Аппалачі / Карпати: сталий розвиток гірських регіонів» - в дії	16
Міжнародний французько-український проект «Фестиваль гірських промислів та ремесел – 2017»	17

Розділ II. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутнього педагога

<i>Zhurba Katerina</i> . Conceptual apparatus of education of life-meaningful values of basic and high school pupils	18
<i>Бей Ірина</i> . Підготовка майбутніх учителів іноземної мови до проектної діяльності в загальноосвітній школі першого ступеня	23
<i>Василик Марина</i> . Використання духовних цінностей Карпатського регіону в іншомовній підготовці майбутніх педагогів загальноосвітньої школи	27
<i>Калічак Юрій</i> . Методичний аспект підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.	31
<i>Лисенко Олександра</i> . Типологія професійно-ціннісних орієнтацій студентів вищих навчальних закладів у контексті фахової підготовки.	35
<i>Мелешко Віра</i> . Проблеми розвитку гірської школи за умов реформування шкільної освіти.	41
<i>Струк Анна</i> . Формування готовності студентів до професійно-педагогічної діяльності в початковій школі.	45
<i>Розман Ірина</i> . Психологія персонології як джерело та інструмент дослідження педагогічних персоналій	49
<i>Фомін Катерина</i> . Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи гірського регіону до діалогічного навчання	53

Розділ III. Компетентнісні вектори розвитку особистості за умов гірської школи

<i>Білавич Галина</i> . Література рідного краю в системі виховання духовних цінностей молодшого школяра	58
<i>Ambrozy Marián</i> . Priebežné vzťahy filozofie, umenia a kultúry v gymnáziách	63
<i>Близнюк Тетяна</i> . Перспективи використання інформаційних та комунікаційних технологій у гірських школах українських Карпат	69
<i>Бай Ігор</i> . Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів шкіл гірського регіону засобами народного декоративно-прикладного мистецтва	73
<i>Власій Олеся, Дудка Ольга, Дрінь Богдан</i> . Особливості організації елементів дистанційного навчання в сучасній школі	76
<i>Гнатюк Михайло</i> . Українська народна іграшка як засіб художньо-естетичного, трудового й національного виховання	81
<i>Гриців Тетяна</i> . Вікові особливості виховання ціннісного ставлення до батьківщини засобами народної педагогіки в молодших школярів	91
<i>Ільчук Ліна</i> . Виховання учнів гуцульської школи засобами дзвонарства	96
<i>Макарук Ігор</i> . Міфологія Карпат як чинник духовного розвитку особистості	99
<i>Оліяр Марія, Курпіта Ірина</i> . Проектна діяльність як чинник формування інтелектуально-творчих умінь молодших школярів	103
<i>Паска Тарас</i> . Вплив сучасного інформаційного середовища на формування особистості дітей трудових мігрантів гірських шкіл Прикарпаття	108

Розділ IV. Здоров'язберігаючий компонент педагогічних досліджень

<i>Алексєєнко Тетяна</i> . Стратегія гейткіпінгу і технології її реалізації у соціально-педагогічній підтримці дитини і сім'ї.	113
<i>Медведева Ірина, Радзієвський Віктор</i> . Теоретичний аналіз проблеми фізичного виховання студентів медичних ВНЗ з урахуванням особливостей їх майбутньої професійної діяльності	119
<i>Protsyshyn Natalia, Ivanyshyn Iryna</i> . Nature reserve fund of Carpathian region – its problems and prospects of development	123
<i>Хрущ Олена</i> . Особливості розвитку психіки молодших школярів за умов гірського середовища.	128

Розділ V. Актуальні проблеми педагогіки

<i>Багрій Марія</i> . Костянтина Малицька як педагог, письменник і громадський діяч	132
<i>Бровко Олена, Богданець-Білоskalенко Наталія</i> . Культурний ландшафт художнього тексту як вияв етнічної ідентичності: технологія вивчення	136
<i>Бриндіков Юрій</i> . Обґрунтування потреби цілеспрямованої реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями, які були учасниками бойових дій	140
<i>Вовк Мирон</i> . Науково-теоретичні аспекти української музичної етнопедагогіки	144
<i>Дем'янчук Олена</i> . Кадрове забезпечення навчального процесу першої державної гімназії Буковини (XIX ст.)	148
<i>Дівнич Оксана</i> . Вплив гірського середовища на розвиток комунікативних умінь майбутніх фахівців сфери обслуговування.	154
<i>Галушак Ірина</i> . Готовність майбутніх економістів до професійної діяльності за умов гірського регіону України	157
<i>Качак Тетяна</i> . Сучасна українська література для дітей та юнацтва як зміст літературної освіти	161
<i>Кондур Оксана</i> . Трансформації освітньо-наукових управлінських моделей у контексті інформаційної революції глобальної системи освіти.	166
<i>Тимчук Людмила</i> . Соціокультурний потенціал андрагогічної діяльності: досвід Буковини кінця XIX – початку XX ст.	171
<i>Тракалюк Олег</i> . Обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку фахової компетентності посадових осіб кадрових органів	176
<i>Хайруддінов Мухіддін</i> . Про стан і тенденції підготовки педагогічних кадрів для закладів освіти з кримськотатарською мовою навчання	181

Розділ VI. Методичні аспекти організації навчально-виховного процесу в закладах освіти гірських регіонів

<i>Червінська Інна</i> . STEAM-освіта в школах гірських регіонів: проблеми рівного доступу та шляхи впровадження	185
<i>Никорак Наталія</i> . Метод проектів як засіб розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів	191
<i>Никорак Ярослав</i> . Науково-дослідницька компетентність майбутніх педагогів гуманітарного профілю: функціонально-змістовий аспект.	199

Розділ VII. Творчість учителів, студентів, учнів гірських шкіл

Методичний репозиторій педагогічного досвіду вчителів початкових класів загальноосвітніх шкіл Карпатського регіону. Івано-Франківська область. Стефюк Оксана Ярославівна	205
<i>Жданова Ірина</i> . Творчий проект «Міжнародна зелена школа».	216

CONTENTS

<i>Tsependa Igor</i> . Regional projects as an effective form of integration of scientific theory and practice under conditions of globalization	5
<i>Khrushch Vasyi</i> . «Mountain School» Project: challenges and responses	6
Chapter I. OFFICIAL MATERIALS	
Third International conference «Education in Sustainable Development of Mountain Regions» September 20-22, 2017, Ivano-Frankivsk	13
Resolution of the Third International conference «Education in Sustainable Development of Mountain Regions»	14
International cooperation	
International project «Appalachians/Carpathians: Sustainable Development in Mountain Regions in action»	16
France-Ukraine international project «Festival of mountain crafts and handwork – 2017»	17
Chapter II. Theoretical and methodological grounds of professional training of a future teacher	
<i>Zhurba Kateryna</i> . Conceptual apparatus of education of life-meaningful values of basic and high school pupils	18
<i>Bey Iryna</i> . Training future foreign language teachers for the project activity at primary school	23
<i>Vasylyk Maryna</i> . Usage of spiritual values of Carpathian region in the foreign language preparation of the future pedagogues of general educational school	27
<i>Kalichak Yurii</i> . Methodological aspects of training teachers of preschool educational institutions	31
<i>Lysenko Alexandra</i> . Typology of professional and value orientations of students of higher educational institutions in the content of professional preparation	35
<i>Meleshko Vira</i> . Problems of development of mountain school in the conditions of implementation of reform of school education	41
<i>Struk Anna</i> . Formation of preparedness of students for professional-pedagogical activity in primary school	45
<i>Rozman Iryna</i> . Psychology of personology as a source and tool for study of pedagogical personnels	49
<i>Fomin Kateryna</i> . Pedagogical conditions of future teachers training to use dialogue education in primary schools in the mountain region	53
Chapter III. Competence development of personality in mountain school	
<i>Bilavych Galina</i> . Literature of the native land in the system of upbringing of the spiritual values of the junior pupil	58
<i>Ambrozy Marian</i> . Intermediate relations between philosophy, art and culture in the grammar school	63
<i>Blyznyuk Tetyana</i> . Prospects for the use of information and communication technologies in mountain schools of the Ukrainian Carpathians	69
<i>Bay Ihor</i> . Development of creative abilities of primary school pupils in the mountain regions by traditional folk decorative and applied arts	73
<i>Dudka Olga, Vlasii Olesia, Drin Bohdan</i> . Features of the organization of distance learning elements in a modern school	76
<i>Hnatiuk Mykhailo</i> . Ukrainian folk toy as a means of artistic and aesthetic, labor and national education	81
<i>Hrytsiv Tetiana</i> . Forming values related to the native land by means of folk pedagogy in primary school pupils: age peculiarities	91
<i>Ilchuk Lina</i> . Education in hutsuls schools by means of bell ringing	96
<i>Makaruk Ihor</i> . Mythology of the Carpathians as a factor of spiritual development of personality	99
<i>Oliyar Mariya, Kurpita Irina</i> . Project activities as a factor of development of intellectual and creative abilities of elementary school students	103
<i>Paska Taras</i> . Influence of the modern information environment on personality formation of children of labor migrants of Precarpathian mountain schools	108
Chapter IV. Health-protecting component of pedagogical research	
<i>Aliksieienko Tetiana</i> . Gatekeeping strategy and technology of its implementation in the socio-pedagogical support of the child and family	113
<i>Medvedeva Iryna, Radziyevsky Viktor</i> . Theoretical analysis of the problem of physical education of medicine students: peculiarities of future professional activity	119

<i>Protsyshyn Natalia, Ivanyshyn Iryna.</i> Nature reserve fund of Carpathian region – its problems and prospects of development	123
<i>Khrushch Olena.</i> Features of the development of elementary school pupils' psychics in conditions of mountain environment	128
Chapter V. Actual problems of pedagogics	
<i>Bagriy Mariya.</i> Kostyantyna Malytska as a pedagogue, writer, and public activist.	132
<i>Brovko Olena, Bogdanets-Biloskalenko Natalia.</i> Cultural landscape of a fiction text as an manifestation of ethnic identity: technology of study	136
<i>Bryndikov Yurii.</i> Grounding the requirements for strategical rehabilitation of soldiers participating in military actions	140
<i>Vovk Myron.</i> Scientific and theoretical aspects of ukrainian musical ethnographics	144
<i>Demianchuk Olena.</i> Teaching staff supply of the educational process in the first state gymnasium in Bukovyna (XIX c.)	148
<i>Divnych Oksana.</i> Influence of the mountain environment on the development of communicative skills of future service industry specialists	154
<i>Galushchak Iryna.</i> The preparation of future economists to professional activity in the conditions of mountain region of Ukraine	157
<i>Galushchak Iryna.</i> Readiness of future economists for professional activity in the conditions of mountain region of Ukraine	157
<i>Kachak Tetiana.</i> Contemporary Ukrainian literature for children and youth as a content of literary education	161
<i>Kondur Oksana.</i> Transformation of educational and scientific management models in the context of the information revolution of the global education system	166
<i>Tymchuk Liudmyla.</i> Socio-cultural potential of the andragogical activity: Bukovyna experience at the end of XIX - beginning of the 20th century	171
<i>Trakaliuk Oleg.</i> Substantiation of organizational and pedagogical conditions of competence development of personnel managers.	176
<i>Hayruddinov Muhiddin.</i> TStatus and trends of preparation of pedagogical staff for educational institutions with the crimean tatar language of instruction	181
Chapter VI. Methodical aspects of the organization of educational process in mountain schools	
<i>Chervinska Inna.</i> STEM-education in schools of mountain regions: problems of equal access and ways of implementation	185
<i>Nykorak Nataliya.</i> Project method as a way of development of cognitive interests of primary schoolers. . .	191
<i>Nykorak Yaroslav.</i> Scientific and research competence of future teachers humanitarian subjects: functional and content aspect	199
Chapter VII. Creative works by teachers and students of mountain schools	
Bank of method and teaching experience of primary school teachers in the Carpathians. Ivano-Frankivsk region. Stefyuk Oksana	205
<i>Zhdanova Iryna.</i> «International green school» project	216

Запрошуємо до співпраці!

Вельмишановні вчителі і вихователі, організатори і керівники освіти, вчені-педагоги і дослідники з України та інших країн, що вивчають людину, її життя і розвиток.

Гори, в якій країні вони б не були, справляють приблизно однаковий вплив на їх мешканців. Гірські ландшафти і особливі кліматичні умови визначають специфіку життєдіяльності і життєзабезпечення, традиції і звичаї, спосіб господарювання і виховання дітей.

Впливи природного середовища (гір, лісу, степу, клімату того чи іншого регіону тощо) майже не враховуються в організації навчально-виховного процесу. Дуже часто ті, хто цей процес здійснює, і самі не знають особливостей формуючого впливу сил природи на становлення і розвиток людської особистості.

Групою вчених Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Україна) розробляється регіональний проект «Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку».

Метою проекту є:

- вивчення впливу гірського середовища на розвиток, навчання і виховання учнів;
- дослідження змісту, форм і методів використання вчителями і вихователями особливостей гірського довкілля з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу;
- узагальнення результатів вивчення впливу гірського середовища на розвиток учнів, отримання наукових знань, встановлення закономірностей формування особистості в специфічних умовах гір;
- підготовка пропозицій та рекомендацій щодо врахування особливостей гірського середовища для вчителів, вихователів, організаторів і управлінців освітою різних рівнів.

Просимо ознайомитися з нашим «Проектом», «Орієнтовною тематикою наукових досліджень», які вміщені в даному виданні, врахувати соціально-економічні та культурно-історичні умови і особливості своєї країни і спільно досліджувати цю маловивчену проблему.

Порівняльний аналіз різних напрямів наукового вивчення означених питань дасть змогу не лише поділитись досвідом урахування впливів сил природи на виховання і розвиток дітей, але й встановити певні закономірності навчально-виховної роботи в умовах гірського регіону.

Результатами напрацювань учених України та інших країн можна буде обмінятися не лише шляхом наукових публікацій, але й у процесі їх обговорення на міжнародних семінарах, симпозиумах, конференціях.

Природознавці гірських країн Європи вже об'єдналися в дослідженнях проблеми збереження і сталого розвитку гір (Альпійська, Карпатська конвенції тощо). В 78 країнах світу створено Національні Комітети Гір.

Учені – педагоги, психологи, медики, соціологи, народознавці – мають також об'єднатись у вивченні проблем взаємодії природи і людини, впливу природи на розвиток особистості як найвищої цінності держави і суспільства.

Запрошуємо до наукової співпраці.

Розробники проекту

Welcome to cooperation!

Dear teachers and tutors, organizers and heads of educational institutions, scientists-teachers and researchers in Ukraine and other countries, studying the person, her life and development. Mountains, no matter in what country they are, make approximately identical influence on their inhabitants. Mountain landscapes and special climatic conditions determine specificity of ability to live and life-support, traditions and customs, ways of managing and children's education.

Influence of the environment (mountains, woods, steppes of a region) almost is not taken into consideration at the organization of educational process. Very often those who carries out this process, do not know themselves all features of forming influence of the natural conditions on the making and development of the human person.

The regional project «Mountain school. Condition. Problems. Prospects of development» is developed by the group of scientists of the Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk (Ukraine).

The purposes of the project are as follows:

- Studying influence of the mountain environment on development, training and education of pupils;
- Research of the contents, forms and methods of use by teachers and tutors of features of the mountain environment aimed at increasing the efficiency of educational process;
- Summarizing of the results of studying influence of the mountain environment on development of pupils, acquiring scientific knowledge, determining the laws of the person's formation in specific conditions of the mountains;
- Preparation of offers and recommendations about taking into account features of the mountain environment for teachers, tutors, organizers and heads of educational institutions of different levels.

Will you acquaint yourself with our «Project», «Approximate subjects of scientific researches», which contains this edition, consider social – economic and cultural-historical conditions and features of your country and make common exploration of this insufficiently studied problem?

The comparative analysis of different directions of scientific studying of the defined problems will enable not only to share experience of taking into account influences of the natural conditions on education and development of children, but also will define certain laws of teaching and educational work in conditions of the mountain region.

It will be possible to exchange the results of the researches of scientists in Ukraine and other countries not only by means of scientific publications, but also during their discussion at the international seminars, symposiums and conferences.

Naturalists of the European highland countries have already united in researches of the problem of preservation and constant development of mountains (the Alpine and Carpathian conventions, etc.). The National Committees of Mountains are founded in 78 countries of the world.

Scientists – teachers, psychologists, physicians, sociologists, and ethnologists should also unite for studying problems of interaction of the nature and the person, influence of the nature on development of the person as the most value of the state and society.

We invite you to scientific cooperation.

ПОЛІТИКА ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ

Наукове фахове видання з педагогічних наук «Гірська школа Українських Карпат» практикує політику відкритого доступу до опублікованого змісту, підтримуючи принципи вільного поширення наукової інформації та глобального обміну знаннями задля загального суспільного прогресу. Часопис видається ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» з 2006 року.

Періодичність видання – виходить двічі на рік.

Наукове фахове видання з педагогічних наук «Гірська школа Українських Карпат» містить статті теоретичного та експериментально-прикладного спрямування з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, освітнього менеджменту, технологій організації навчання, виховання і профорієнтації учнів у сільських гірських закладах освіти та позашкільних установах, теорії та методики управління освітою, фахової підготовки та професійного становлення студентів, педагогічної практики, порівняльної педагогіки, соціальної педагогіки, неперервної педагогічної освіти тощо. Велику увагу часопис приділяє проблематиці гірських шкіл.

Видання з педагогічних наук «Гірська школа Українських Карпат» адресовано науковцям, педагогам, докторантам, аспірантам, педагогічним працівникам сільських гірських шкіл України та зарубіжжя, батьківській громадськості, усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку педагогічної науки.

За достовірність фактів, назв, дат, покликань та літературних джерел, політики антиплагіату тощо відповідальність несуть автори. Редакційна колегія не завжди поділяє їхні погляди. Статті рецензують члени редакційної колегії.

Науковому фаховому виданню з педагогічних наук «Гірська школа Українських Карпат» присвоєно Міжнародний стандартний серійний номер ISSN 1994-4845 (Друкована версія), ISSN 2415-7147 (Online).

Зареєстрованість у базах даних:

Національна бібліотека імені В.І.Вернадського (Україна),
Українські наукові журнали usj.org.ua (Україна)
Bibliographic Section ISSN International Centre (PARIS, FRANCE)
<https://doaj.org/toc/2413-2349/1/2-3>
<http://usj.org.ua/content/girska-shkola-ukrayinskyh-karpat-0>
<https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=4580>

OPEN ACCESS POLICY

The journal practices a policy of open access to published content, supporting the principles of the free flow of scientific information and global knowledge sharing for the general social progress.

Scientific edition of pedagogical sciences «Mountain School of Ukrainian Carpaty» is published by public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» since 2006.

Publication frequency – published twice a year.

The journal highlights the methodological, theoretical and practical principles of pedagogical science development, current problems of rural schools, including - mountain regions of Ukraine and abroad.

Scientific specialized edition of pedagogical sciences is intended for researchers, teachers, doctoral students, graduate students, teaching staff in rural mountain schools in Ukraine and abroad, the parent community, all those interested in the current state of pedagogical teaching development.

Authors are responsible for the reliability of facts, names, dates, references and literature, plagiarism etc. The editorial board does not always share their views.

Registration in databases:

Vernadsky National Library (Ukraine)
Ukrainian scientific journals usj.org.ua (Ukraine)
Bibliographic Section ISSN International Centre (PARIS, FRANCE)
<https://doaj.org/toc/2413-2349/1/2-3>
<http://usj.org.ua/content/girska-shkola-ukrayinskyh-karpat-0>
<https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=4580>

ВИМОГИ

ДО СТАТЕЙ НАУКОВОГО ФАХОВОГО ВИДАННЯ «ГІРСЬКА ШКОЛА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ»

Статті, подані до збірника, повинні **мати необхідні елементи**, що відповідають постанові Президії ВАК України від 15.01.2003 року № 7-05/1 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України»:

- постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор; виокремлення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- формування мети статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки із цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі;
- список використаних джерел (складений відповідно до вимог ВАК).

Покликання на використані джерела оформляються у квадратних дужках, де через кому вказується номер джерела та сторінка цитування в цьому виданні. До прикладу: [23, с.234-235].

Вимоги до оформлення статей:

- текст повинен бути набраний у текстовому редакторі Microsoft Word, збережений у форматі doc або rtf;
- текст в одному примірнику на аркуші А-4, розмір шрифту 14, інтервал 1,5, абзацний відступ 1,25 см; поля: зліва – 30 мм; праворуч – 15 мм; знизу і зверху – 25 мм.;
- малюнки, виконані векторною графікою, мають бути вміщені одним об'єктом або згруповані;
- скановані малюнки, ілюстрації та фото подаються з роздільною здатністю не менше 300 dpi в окремих файлах;
- матеріали подавати на паперовому та цифровому носіях. E-mail: chervinska.inna@gmail.com.

Розміщення на сторінці:

У правому верхньому куті повністю ім'я і прізвище, посада, науковий ступінь, наукове звання, назва ВНЗ. Через один інтервал нижче – УДК і ББК, далі у наступному рядку посередині тексту жирним шрифтом назва статті (українською та англійською мовами – усе великими літерами).

Ім'я, прізвище, науковий ступінь, учене звання, посада, назва ВНЗ, через інтервал – УДК, ББК, по ширині сторінки – назва статті українською та англійською мовами. Через інтервал – анотації.

У анотаціях згідно з вимогами міжнародних наукометричних баз необхідно відобразити такі елементи: мета статті, методи або методологія дослідження, висновки (100-150 слів українською та російською мовами і 250-300 слів англійською мовою через 1, 5 інтервал, кегль 14). Статті, подані з порушеннями перелічених вимог, редакційна колегія не розглядає. Окремими файлами подаються: довідка про автора, рецензія на статтю (за необхідності), офіційна фотокартка автора.

Довідка про автора – файл Petrov_dovidka – повністю прізвище, ім'я по батькові автора і всі дані про нього (поштовий індекс, місто, місце праці, посада, наукове звання, учений ступінь, контактні телефони, електронна адреса).

Офіційна фотокартка автора – файл petrov_foto – подається в окремому графічному файлі роздільною здатністю не менше 600x800 пікселів.

Рецензія на статтю – файл Petrov_review. Науковці без наукового ступеня обов'язково надсилають рецензію наукового керівника/фахівця з відповідної галузі досліджень (сканований варіант завіреного документа).

Відповідальний секретар наукового видання – Червінська Інна Богданівна, кандидат педагогічних наук, доцент. Тел. 050 6716106.

Електронна адреса: chervinska.inna@gmail.com

REQUIREMENTS

FOR THE PAPERS OF SCIENTIFIC SPECIALIZED PUBLICATION «HIGHLAND SCHOOL OF UKRAINIAN CARPATHIANS»

The editorial staff of the scientific specialized publication «Mountain School of Ukrainian Carpathians» of the public higher education institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» invites scientists to publishing their research in professional journal on Pedagogical Sciences (included in the List of specialized publications of Ukraine. Order No 54 by Ministry of Education and Science from 01.25.2013). The scientific publication is issued twice a year.

Articles submitted for the collection should have the necessary elements corresponding to the decree No 7-05/1 «On severisation of requirements for professional publications, listed by HAC of Ukraine» by Presidium of HAC of Ukraine from 15.01.2003:

formulation of the problem in general and its connection with important scientific and practical tasks.

analysis of the recent research and publications in which a solution of the problem is started and on which the author relies; emphasizing of the still unsolved aspects of the problem, to which the article is devoted.

formation of the article's purpose (setting tasks).

presentation of the main material of the research with full objectives of scientific results, the findings of this study and further research in this direction.

REFERENCES (drawn up in accordance with the requirements of HAC).

references to sources used are put in square brackets, where the number of source and citation page in this edition are separated by a comma. For example, [23, p.234-235]

Requirements for papers: the text should be typed in text editor Microsoft Word, saved in the format doc or rtf; the text should be presented in a single copy on a sheet of A4, font size 14, 1.5 spacing, deviation of 1.25 cm; field: left – 30 mm; right – 15 mm; top and bottom – 25 mm; drawings in vector graphics should be contained as one object or grouped; scanned drawings, illustrations and photos should be submitted with a resolution of 300 dpi in separate files; materials are submitted on paper and digital media. E-mail: chervinska.inna@gmail.com.

Placement on the page. In the upper right corner should be written full name, position, academic degree, academic title, name of the higher educational institution. In an interval UDC and PACS numbers are given, then, in the middle of the next line the article title (Ukrainian and English – all in capital letters) in bold is presented.

First name, last name, academic degree, academic title, position, name of the higher educational institution. In an interval UDC and PACS numbers are given; on the page width the article title in Ukrainian and English is placed. Abstracts are presented in an interval. In accordance with the international scientometric database abstracts should display the following elements: object of the article, methods or research methodology, findings (100-150 words in Ukrainian and Russian, and 250-300 words in English in 1,5 interval and size 14). Editorial Board does not consider the articles submitted with violations of the abovementioned requirements. Information about the author, review of the article (if necessary) and the author's official photograph are submitted in separate files.

Information about the author – file Petrov_dovidka – includes last name, first name and patronymic of the author and all data on him/her (postal code, city, place of employment, position, academic title, academic degree, contact numbers, e-mail address).

The author's official photograph – petrov_foto. It is submitted in a separate graphic file with minimum resolution not less than 600x800 pixels.

Review of the article. Petrov_review. The researchers without a scientific degree must submit a review of a supervisor / specialist in the relevant field of research (scanned version of the certified document).

Executive secretary of the journal: Chervinska Inna Bogdanivna, Candidate of Pedagogic, Assistant professor. Tel. 050 6716106.

E-mail address: chervinska.inna@gmail.com

Зразок оформлення наукової статті

Віктор Вікторов,кандидат педагогічних наук, професор,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова
(м. Київ)**Victor Victorov,**candidate of pedagogical sciences, professor,
Dragomanov National Pedagogical University
(Kyiv)

УДК 73. 890

ББК 74.1

УНІВЕРСИТЕТ, ЯК ПРОВІДНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ**UNIVERSITY AS A LEADING SOCIAL INSTITUTION IN THE HISTORY**

У статті проаналізовано етимологію слова «університет». Представлено перші університети Європи. Описано виникнення «ідеальної», класичної моделі університетської освіти Вільгельма фон Гумбольдта. Розглянуто періоди становлення та розвитку провідних університетів України за О.В. Глузманом. Визначено місце спеціальної підготовки педагогічних кадрів в розвитку університетської освіти України.

Ключові слова: університет, середньовічний університет, університетська освіта в Україні.

The university history began at the era of the Western European Middle Ages. It is believed that the first universities appeared in Western Europe (XII-XIII century): University of Bologna (Italy), University of Paris (France); Cambridge and Oxford Universities (England); Salaman (Spain); Lisbon (Portugal).

The emergence of the «ideal», the classical model of university education is associated with the establishment in 1810 the University of Berlin and realization of the ideas of Wilhelm von Humboldt within the new model of university. The purpose of the universities was not only to preserve the culture, but also to pass it on to other generations through the education.

The history of the university education of Ukraine is the most important way of research in modern historiography. O.V. Gluzman singled out the following periods of the university education:

- first period – associated with the emergence of the first universities in Western Ukraine (Lviv and Chernivtsi);
- the second period – the development of Ukrainian universities in period of Russian empire;
- the third period – formation the system of university pedagogical education in the USSR;
- the fourth period – the renovation and construction of a national system of the university pedagogical education.

The pedagogical staff training has always been in the focus of national higher education institutions and universities played a leading role in addressing this issue.

Universities exist to nowadays as a unique phenomenon and an essential element of the modern education system, fulfilling important social and cultural functions.

Keywords: university, middle age university, university education in Ukraine.

В статье проанализирована этимология слова «университет». Представлены первые университеты Европы. Описано возникновение «идеальной», классической модели университетского образования Вильгельма фон Гумбольдта. Рассмотрены периоды становления и развития ведущих университетов Украины по А.В. Глузману. Определено место специальной подготовки педагогических кадров в развитии университетского образования Украины.

Ключевые слова: университет, средневековый университет, университетское образование в Украине.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Соціокультурний компетентнісний підхід в освіті дозволяє розглядати досвід підготовки майбутнього вчителя як систему

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. ...

Формування мети статті (постановка завдання).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже,

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка в системе высшего педагогического образования / О.А. Абдуллина // Для пед. спец. высш. учеб. заведений. – 2-ге изд. перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Бабанский Ю.К. Оптимизация навчально-виховного процесу / Ю.К. Бабанский. – М.:Просвіта, 1982. – 192 с.

Reference

1. Abdullina O.A. Obshchepedagogicheskaya podgotovka v sisteme vysshego pedagogicheskogo obrazovaniya / O.A. Abdullina // Dlya ped. spec. vyssh. учеб. zavedenij. – 2-ge izd. pererab. i dop. – М.: Prosveshchenie. – 1990. – 141 s.
2. Babanskyj Yu.K. Optymizaciya navchal'no-vyovnoho procesu / Yu.K. Babanskyj. – М.:Prosvita, 1982. – 192 s.

Наукове видання

Гірська школа Українських Карпат

Наукове фахове видання з педагогічних наук

№ 17

2017

Видається з 2006 року

<i>Головний редактор</i>	Марія Оліяр
<i>Заступник головного редактора</i>	Юрій Москаленко
<i>Відповідальний секретар</i>	Інна Червінська
<i>Літературні редактори</i>	Галина Білавич Лілія Копчак
<i>Технічний редактор</i>	Ярослав Никорак

Світлини: Йосип Гілецький Віталій Горелов, Ігор Дроздовський,
Ігор Меліка, Василь Мельник, Ярослав Никорак, Євгеній Грушевський

«Гірська школа Українських Карпат»
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
вул. Шевченка, 57
м. Івано-Франківськ, 76000

Телефони редакції – (0342) 53-15-74 fax (03422) 3-15-74.
E-mail: mountainschool@pu.if.ua www.mountainschool.pu.if.ua

Підп. до друку 28.11.2017.
Формат 60x84/8. Папір офсетний. Гарнітура Ukrainian Pragmatica.
Друк на ризографі. Ум. друк. арк. 27,4. Тираж 100 пр. Зам. № 247.

Видавець і виготовлювач
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Довідки щодо придбання журналу за телефонами редакції